اول جلد

د قرآن پلوشې

حکمتیار

د کتاب پېژندنه:

نوم: د قرآن پلوشې اول جلد

ليکوال: حکمتيار

دوهمه طبع: ثور ١٤٠٣

د چاپ شمېره: ١٠٠٠ توکه

قيمت: ١٨٥ افغانۍ

د چاپ ټول حقوق محفوظ دي

د ميثاق ايثار نشراتي اداره

پشاور ــ نصرت مينه

Tel: ٠٩١ ٢٣٢٥٥٣۶

فهرست

عنوان	صفحه
څو مقدماتي خبري	۱
الفاتحة	۱۷
البقره	٤۱
آل عمران	۲٤۲
النساء	۳۷۵
دې پوښتني ته ځواب: ادراك او احساس د زړه كار دئ كه د دماغ؟	۵۲۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

څو مقدماتي خبرې

الحمد للّٰهِ وَ كَفَى وَ سَلَامٌ عَلَى عِبادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفَى و بعد:

د الله تعالی همغسي حمد او ثناء وايو چې د ده له عظمت سره ښايي؛ د ټولو بې شمېره نعمتونو ئې، په ځانګړې توګه د هغې ستري پېرزوينې له امله چې د عظيم الشأن قرآن په بڼې کې ئې پر موږ پېرزو کړی، د خپل مهربان رب په وړاندې تل د دعاء لاسونه لوړولو چې د دې ځلانده لارښود کتاب په لارښوونو د ښه پوهېدا او سم عمل توفيق او سعادت راپه برخه کړي؛ همغسي لکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم او د ده مخلصو يارانو ته ئې ورپه برخه کړ او په همدې قرآن سره وتوانېدل، په لنډې مودې کې د نړۍ لويه برخه؛ د کفر، شرك، ظلم، جهل او فساد له منګولو وژغوري؛ د يوه ستر او سرلوړي امت بنسټ کښېږدي او دومره عظيم او ځواکمن حکومت رامنځته کړي چې په بشري تاريخ کې ئې بېلګه او مثال نه شو موندلی. اما بعد:

د دې کتاب متن ته تر ننوتو وړاندې څو خبرو ته د ګرانو لوستونکو پام رااړوم:

قرآن د الله کتاب دئ، د انسانانو د لارښوونې لپاره ئې لېږلی، واضح او آسان کتاب، د خپل مخاطب د فهم مستوی ته (رانازل: راټيټ) شوی، لومړی حامل ئې هغه پيغمبر دئ چې ليك لوست ئې نه وو کړی او په هغه قوم کې مبعوث شوی وو چې په ليك لوست نه پوهېدل، همدا امي قوم په دې قرآن پوه شو، په دې ئې ايمان راوړ، دا ئې ځان ته لارښود کړ، له پلار نيکه ورته پاته دين، مذهب، دود دستور، افکار او اخلاق، فردي او اجتماعي سلوك او هر زوړ رسم او رواج ئې پرېښود، خپل هر څه ئې د قرآن په قالب کې واچول او هر هغه څه ئې لرې وغورځول چې له قرآن ئې مخالف موندل. نه يوازې په خپل کور، کلي او ټولنې کې ئې قرآن حاکم کړ بلکې د دې لپاره ئې ملا وتړله چې د قرآن بيرغ له شرق تر غرب پورې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ورپوي. د نړۍ له سترو سترو ځواکونو سره ډغرې ووهې، انسان د انسان له بندګۍ وژغوري، غلامان او مظلومان آزاد کړي، د هر مظلوم خوا

ته ودرېږي او د هر ظالم مقابله وکړي، د ظلم ټغر ټول او په ټولې نړۍ کې عدالت قائم کړي. دوی داسې ستر کار ته ملا وتړله چې هيڅا ئې تصور نه شو کولی، دا د مهاجرينو يو وړوکی ټولگی وو، له خپل کور کلي شړل شوي او د مدينې په څېر د يوه واړه کلي يوې برخې اوسېدونکو ورته پناه ورکړې وه، هيڅا دا گمان نه شو کولی چې دوی به د خپلو ځواکمنو مخالفينو مخې ته تر اوږدې مودې مقاومت وکولی شي، له يوې خوا به د دوی په پرېشان او دردوونکې حالت د هر چا رحم راتلو او له بلې خوا به ئې د دوی دې خبرو ته حيران حيران کتل چې الله تعالی به دا دين پر ټولو اديانو غالبوي او چې چا به په ټوکو ټوکو وپوښتل: په روم او فارس هم؟ نو دوی به له خندې پرته ځواب ورکړ: هو په الله قسم چې پر روم او فارس هم، ډېرو ته دا د جنون او ليونتوب خبرې او د غمونو په وخت کې غولوونکې رنگين خوبونه معلومېدل، خو الله د دوی دا ټولې خبرې او دا رنگين خوبونه رښتيا کړل، د دې تحريك له شروع لا ډېر وخت نه وو تېر شوی او د مخکښانو له ډلې ئې لا ډېر ژوندي وو چې نه يوازې د حجاز پراخه زمکه د دوی په لاس فتح شوه بلکې د روم او فارس د مغرورو واکمنانو ماڼۍ ئې هم تصرف کړې او په خپلو سترگو ئې د کسری او قيصر په ډېرو ماڼيو د اسلام بيرغ رپانده وليد او الله تعالی دوی ته دا توفيق ورکړ چې له شرق تر غرب پورې؛ د نړۍ په گوټ گوټ کې د قرآن بيرغ ورپوي. د دوی د دې حيرانوونکيو برياوو عامل څه وو؟ له دوی سره څه وو چې نورو نه درلودل او د همدې په وجه دوی غالب شوي او مخالفينو ئې ماته خوړلې؟ د دې پوښتنې لپاره له دې پرته بل ځواب نه شو موندلی چې له دوی سره د قرآن په څېر هغه کتاب وو چې نورو نه درلود، همغه عظيم قرآن د دوی د بريا، عزت، سرلوړۍ او پر ټولو دښمنانو د غلبې اصلي او اساسي عامل وو. همدغه قرآن له يوه جاهل او ناپوه قوم داسې سرلوړی او فاتح امت جوړ کړ چې د ټولې نړۍ قيادت ئې په لاس کې پرېووت، هم له فکري او اخلاقي لحاظه د خلکو امامت او زعامت وروسپارل شو او هم له سياسي او نظامي پلوه د نړۍ په ستري او پراخې برخې مسلط شول او د مدينې هغه وړوکی کلی د يوه داسې ستر ملك په پلازمېنې بدل شو چې له هند تر مراکش پورې او له اسپانيا تر يمن پورې غځېدلی وو، هومره ستر چې د پرون ورځې د فارس امپراطورې ئې يو ولايت شو او د روم له سترې امپراطورۍ د زمکې يوه وړه ټوټه پاته شوه. دا همغه قوم وو چې په قرآن له ايمان مخکې ئې د بتانو عبادت کاوو، خپلې لوڼې ئې ژوندۍ ښخولې، په داخلي خونړيو جگړو کې ښکېل ول، روم او فارس ته ئې جزيې ورکولې، روميان او فارسيان به د دوی بازارونو ته د غلامانو د اخيستلو لپاره راتلل، د يوه مريي بيع د يوه کس د يوې مياشتې تر خوراك کمه وه، د ښه او مضبوط غلام

بيع تر ډنگر آس کمه وه!!

هر څوك په دې پوهېږي چې له پيغمبر عليه السلام سره نه فوځ وو، نه وسائل، نه مال او دولت، نه قومي او اجتماعي نفوذ، فقط دغه قرآن ورسره وو؟ هغه مبارك خو هم دوست او هم دښمن ته، هم مخالف او هم موافق ته، هم عرب او هم عجم ته، هم امي او هم په ليك لوست پوه ته، هم مشرك او هم اهل كتاب ته، يوازې او يوازې قرآن وړاندې كړى، د ده او د ده د يارانو هم بلنه او دعوت قرآن ته وو، هم ئې د بحث او مناقشې موضوع قرآن وو او هم ئې د قضاوت او حكم مرجع قرآن، هغه مبارك خو خپل ياران د احاديثو له ليكلو هم منع كول، نه د دې لپاره چې قرآن له بل څه سره خلط نه شي، بلكې د دې لپاره چې له قرآن توجه او اهتمام بلې خوا ته وانه وړي، د ده احاديث د ده له رحلت نژدې دوه سوه كاله وروسته راغونډ او وليكل شول. ده سلمان فارسي، صهيب رومي او بلال حبشي ته هم قرآن وركړى، دوى ته ئې هم نه وو ويلي چې لومړى عربي او صرف او نحو ئې زده كړئ، په رياضي، فلسفه، منطق او حكمت پوه شئ، بيا راشئ چې قرآن دروښيم. برعكس دوى ته ئې لومړۍ بلنه او لومړى درس قرآن وو.

صحابه وو په قرآن اكتفاء كوله، هغه ئې په هر څه كې كافي گڼو، په هغه پوهېدل، د هغه په هرې وينا ئې ايمان وو او په هغه ئې عمل كاوو، د قرآن حرف حرف به ئې د زړه په غوږونو اورېدو او له اورېدو سره سم به ئې سملاسي په هغه د عمل كولو ټينگ هوډ كاوو. كله چې ئې د قرآن دا آيت واورېدو:

هُوَ الَّذِى أَرْسَلَ رَسولَهُ بِالْهُدَى وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كلِّهِ وَ لَوْ كرِهَ الْمُشرِكُونَ:

او الله هغه ذات دئ چې خپل پيغمبر ئې له هدايت او حق دين سره لېږلى چې پر ټولو دينونو ئې غالب كړي.

نو نه يوازې ئې په دې آيت او د هغه په مدعى ايمان راوړ، په لمونځونو كې به ئې وايو، يوه بل ته به ئې ښودو، په دې به ئې كلك باور كاوو چې الله تعالى به دا دين د زمكې د سر پر ټولو اديانو غالبوي، بلكې همدغه د دين غالبول به ئې خپله الهي فريضه گڼله، د دين د غلبې لپاره ئې ملا تړله او د هر هغه ځواك په ضد ئې خپلې توري له تېكيو راايستلې چې د دين د غلبې په وړاندې خنډ كېدو. كله چې ئې د قرآن دا وينا واورېده:

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا مِنْ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهْلُهَا وَٱجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا

وَٱجۡعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ النساء

او تاسو ولې د الله په لار کې او د هغو مستضعفو نارينه وو، ښځو او ماشومانو (د ژغورنې) لپاره نه جنګېږئ چې وايي: اې زموږ ربه! له دې کلي چې خاوندان ئې ظالمان دي موږ وژغوره او له خپل لوري موږ ته کوم ولي وټاکه او له خپل لوري موږ ته کوم مرستندوی وټاکه.

د دې آيت په اورېدو سره دوی د نړۍ د ټولو مستضعفينو او مظلومانو ژغورنه خپله فريضه وګڼله او د دې فريضې د اداء کولو لپاره ئې ملا وتړله، له روم او فارس سره وجنګېدل او له مدينې تر هند او اسپانيا پورې پلې او په اوښانو سپاره ولاړل، لوېشت لوېشت او تيره تيره د دوی په وينو، خولو او د پښو په تڼاکو ملدې شوې، له هغو کسانو چې د پيغمبر په لاس او د قرآن په مدرسه کې وروزل شول، ډېر کم ئې له شهادت پرته په عادي مرګ مړه شوي او د جنګ له ميدان بهر ئې خپله روح الله ته تسليم کړې.

همغه قرآن زموږ مخې ته پروت دئ، له مؤمنانو سره د الله وعدې همغه دي چې له صحابه وو سره ئې کړې وې، زموږ ديني مسئوليتونه او وجائب همغه دي چې صحابه وو ته متوجه وو، نه قرآن بدل شوی او نه د الله تعالی وعدې او نه د مؤمنانو فرائض او وجائب؛ اوس هم هغه کار کېدی شي چې د صحابه وو په لاس تر سره شو، په دې شرط چې موږ د قرآن په اړه همغه څه وکړو چې صحابه وو کول.

په پښتو کې د قرآن د ښايسته او دقيقې ترجمې نشتوالي ځوروم، غوښتل مې د دې تشې ډکولو ته ملا وتړم، خو دا راته ډېر دروند کار معلومېدو، د قرآن ترجمه زيات دقت او زحمت غواړي، لکه څنګه چې له يوې ژبې بلې ته د شعر ترجمه د معمولي نثر تر ترجمې ګران کار دئ او زيات اهتمام، دقت او زحمت غواړي، د قرآن د آيتونو ترجمه تر دې هم ډېر ډېر ګران کار دئ او زيات دقت او زحمت غواړي، په يوازې ترجمې سره که هر څومره هم دقيقه وي؛ د آيتونو ټول مطلب افاده کول ممکن نه دي، مترجم دې ته اړ کېږي چې يوازې په ژباړې اکتفاء ونه کړي بلکې خوا ته ئې مزيد تشريح او توضيح هم وړاندې کړي.

کاش په تفسير د ښه پوه او د پښتو ادب د نامتو ليکوالانو او اديبانو يوې معتبرې جرګې په ګډه د قرآن د ترجمې دا ستره دنده په غاړه اخيستې وی او پښتنو او پښتو ادب ته ئې دا عظيم خدمت کړی وی. هم پښتو ادب له دې اړخه ډېر فقير دئ او هم پښتانه د ډېر زړه سوي وړ.

د قرآن په ترجمه کې معمولاً دوه اسلوبه ګورو: تحت اللفظي ترجمه او آزاده ترجمه. د

تحت اللفظي ترجمې عيب دا وي چي جملې ئې خوندور او جالب ادبي ترکيب نه لري او لوستونکی ښه انتباه نه ترې اخلي، په يوې جملې کې د کلماتو ښه ترکيب او تنظيم ډېر اهميت او ارزښته لري او په لوستونکي د هغه اغېز ډېر زيات وي، له متشتت او بې نظمه الفاظو انسان ستومانه کېږي او اکثراً غلط مفهوم ترې اخلي او احياناً دا گمان کوي چي ښايي ترجمه شوی متن به هم ترجمې ته ورته خواره واره او نامنظم الفاظ وي، حال دا چي قرآن له ادبي لحاظه او د کلماتو د ډېر دقيق، خوندور، ښايسته، جالب او مؤثر ترکيب له مخي هومره اوچت او لوړ دئ چي هيڅ بليغ کلام د هغه پښو ته نه شي رسېدلی.

د قرآن د آيتونو په ترجمه کې نه يوازي دا چي د هر لفظ په دقيقه ترجمه کې بايد پوره اهتمام وشي بلکي بايد د آيت ښايسته او خوندور ادبي ترکيب هم په پام کې وي او هڅه وشي چي ترجمه د آيت په څېر ښه ادبي ترکيب او خاص وزن او سجع ولري. د قرآن ښه ترجمه هغه ده چي هم د هر لفظ دقيقه ترجمه وړاندي کړي او هم د آيتونو خوندور او ژور ادبي ترکيب، خوږ غږ، وزن او سجع انتقال کړي.

ما د ځينو سورتونو په ژباړي کې هڅه کړې چي د آيتونو سجع او وزن هم تر يوه حده انتقال شي او ژباړه مسجع وي، د سورتونو په مقدمه کې مي دې ته اشاره کړې چي د آيتونو فواصل ئې څه وزن لري، هيله ده گران لوستونکي دې ته متوجه وي چي له وزن زموږ مراد صوتي وزن دئ نه صرفي وزن، په صوتي وزن کې عاملون، تعملون، يعملون، فاعلون، تفعلون او يفعلون ټول هموزنه صيغې دي، دا ځکه چي د ټولو په پای کې د (ل و ن) توري راغلي او غږ ئې سره ورته دئ، خو د صرفي اوزانو له مخي دا بېلي بېلي صيغې دي.

د قرآن تحت اللفظي ترجمه د دې لپاره هم صحيح نه ده چي د پښتو د جملاتو ترکيب له عربي ژبي سره ډېر توپيرونه لري، څو مثالونه ئې دا دي: په پښتو کې صفت له موصوف مخکي راځي او په عربي کې وروسته، په پښتو کې مفعول له فعل مخکي وي خو په عربي کې وروسته، په عربي کې مضاف مخکي وي او مضاف اليه وروسته، خو په پښتو کې اکثراً مضاف اليه له مضاف مخکي راځي، په عربي کې مکان او زمان وروسته ذکر کېږي خو په پښتو کې مخکي راځي، دې ته ورته ډېر نور توپيرونه شته، له عربي پښتو ته تحت اللفظي ترجمه نه سم کار دئ او نه صحيح او د داسي ترجمې هره جمله به غلطه وي او لوستونکي ته دا غلطه انتباه ورکوي چي ښايي د قرآن ادبي او هنري کيفيت به همداسي وي. د مثال په توگه:

د (وهو السميع العليم) لاندي ترجمې کېدی شي:

او هغه اورېدونکی او پوه دئ

او هغه اورېدونکی پوه دئ
او هغه پوه اورېدونکی دئ
په دې ترجمو کې دوه لومړۍ ژباړې ناسمې دي، يوازې درېيمه ئې صحيح او دقيقه ده.
يا د (انزل الکتاب) لاندې ژباړې:
ده نازل کړ کتاب.
نازل ئې کړ کتاب
دا کتاب ئې نازل کړ
دلته هم لومړۍ دوه ترجمې ناسمې دي، سمه او دقيقه ترجمه درېيمه ده. دا ځکه چې د (کتاب) او (الکتاب) تر منځ توپير بايد په ترجمه کې مراعات شي، (کتاب) نکره ده او الکتاب معرفه، د عربي کمال دا دئ چې نکرة او معرفة لري، پښتو ترې محرومه ده، په پښتو کې به ناچار د معرفه لپاره هغه يا همغه راوړو او د نکره لپاره به يو يا ځانګړی راوړو، دې ته مو هم بايد پام وي چې کله مفرد د جنس لپاره راځي او د جمع معنی ورکوي، په هر ځای کې له قرائنو معلومېږي چې دلته ئې مراد څه دئ.
يا د (کتب الله لاغلبن انا و رسلي) لاندې ژباړې:
ليکلي دي الله چې هرومرو به غالب شم زه او زما پيغمبران.
الله ليکلي چې هرومرو به زه او زما پيغمبران غالبېږو.
الله ليکلي چې زه او زما پيغمبران به هرومرو غالبېږو.
الله ليکلي چې هم به زه هرومرو غالبېږم او هم زما پيغمبران.
دلته يوازې په څلورمې ژباړې کې د آيت مطلب سم افاده شوی او د ژباړې ادبي ترکيب سم دئ.
يا د (کتاب الله المبين) دغه ترجمې:
کتاب د الله څرګند
څرګند کتاب د الله
د الله څرګند کتاب
يوازې درېيمه ژباړه سمه ده، لومړۍ دوه ژباړې غلطې دي.
يا د (ضرب الله مثلاً) لاندې ژباړې:
بيان کړ الله مثال
الله مثال بيان کړ

الله یو مثال بیان کړ

که څه هم دلته ښه او دقیقه ترجمه درېیمه ترجمه ده او لومړۍ دوه ترجمې ناقصې دي، دا ځکه چې مثال نکره راغلی او معنی ئې یو مثال دئ، خو په پښتو کې د مثال بیانولو پر ځای متل تېرول راځي او پښتون مخاطب له دې ډېر ژر مطلب اخلي، نو د مخکینۍ فقرې ښه ترجمه دا ده: الله یو متل تېر کړ. متل په اصل کې د عربي مثل دئ چې (ث) ئې په (ت) بدله شوې.

ما په ترجمې کې د خپل توان تر حده د دې هڅه کړې چې:

- هر لفظ په ډېر غور او دقت ترجمه شي. په ترجمه کې نه یوازې مفرد، تثنیه، جمع، مذکر، مؤنث، ماضي، حال، مستقبل، معرفه، نکره، تأکید او ټول نور اړخونه په دقت سره مراعات شي بلکې له دې هم ډډه وشي چې څه زائد وګڼل شي او حذف شي او څه مقدر وګڼل شي او علاوه شي، له هر راز زیادت او کمښت پرته ټول الفاظ په پوره امانتدارۍ سره ترجمه شي.
- په هرې جملې کې د الفاظو شمېر باید د آیت د الفاظو د شمېر په اندازه وي.
- د امکان په صورت کې د هر لفظ د ژباړې موقعیت همغه وي چې اصلي لفظ ئې د آیت په متن کې لري، چې لوستونکی د هر لفظ ترجمه په آسانۍ وموندلی شي. خو دا په هغه صورت کې چې د جملې ادبي ترکیب ته تاوان ونه رسېږي.

ما غوښتل چې یوازې په ژباړې او خوا ته ئې په مختصرې شرحې بسنه وکړم، خو تفاسیرو ته د رجوع په دوران کې او د دوی تر منځ زیات اختلاف دې ته اړ کړم چې په مختصرې شرحې اکتفاء ونکړم.

ما ته تر ټولو ګران کار په پښتو د قرآن ژباړه وه، دا ځکه چې په پښتو کې موجودې دوه درې ترجمې یا تحت اللفظي ترجمې دي یا له اردو ترجمه شوې، متأسفانه له افغانانو کوم داسې عالم چې هم د عربي ژبې په صرف او نحو پوه وي او هم د پښتو ښه لیکوال او د پښتو ژبې په ګرامر پوه، دې کار ته نه دئ راوړاندې شوی، زموږ په مدرسو کې پښتو او فارسي لیك لوست نشته، د دیني مدرسو فارغان په پښتو او فارسي سم لیك لوست نه شي کولی، موجودې ترجمې داسې دي چې که څوك په عربي نه پوهېږي او یوازې ترجمه لولي او هلته ئې نامرتب او خواره واره الفاظ ترسترګو کېږي او د هرې جملې ترکیب ئې د پښتو ژبې له قواعدو سره متعارض مومي نو د قرآن په اړه عجیب تصور او احساس ورسره راپیدا کېږي.

د آیتونو د تفسیر او شرحې لپاره مې ټولو معتبرو تفاسیرو ته رجوع کړې؛ په ځانګړې

توګه په هغو مواردو کې چې د مفسرینو تر منځ جدي او زیات اختلاف ترسترګو کېږي. د ځینو تفسیرونو نومونه د کتاب په پای کې ذکر شوي؛ کله کله داسي هم شوي چې ما تقریباً ټولو هغو تفسیرونو ته مراجعه کړې چې د الشامله په مهمي او ګټوري مکتبه کې راغونډ شوي چې شمېر ئې لسګونو ته رسېږي. ما د هغو درنو مفسرینو رأیي رااخیستې چې:

- قرآن ئې په قرآن سره تفسیر کړی. د هر آیت هغه تفسیر ئې وړاندي کړی چې د قرآن له نورو آیتونو سره اړخ لګوي. د هغه څه له ویلو ئې ډډه کړې چې په قرآن کې ئې د هغه په اړه صراحتاً یا تلویحاً څه نه دي لیدلي.
- د آیت په ترکیب کې ئې له هر راز لاس وهني او تغییر ډډه کړې وي، نه ئې په قرآن کې کوم حرف او لفظ زائد ګڼلی او له پامه غورځول ئې غوښتي او نه ئې څه مقدر او محذوف شمېرلي او د اضافه کولو وړاندیز ئې کړی. تر کومه ځایه چې ما ته د تحقیق په دوران کې ثابته شوې د هغو کسانو رأیه مي ضعیفه موندلې چې د آیتونو په ترجمه کې په تصرف قائل دي، کله کوم حرف او لفظ زائد ګڼي او له پامه ئې غورځوي او کله کوم لفظ مقدر ګڼي او علاوه کوي ئې.
- حدیث ئې په تأیید کې راوړی.
- داسي موثق روایت ئې وړاندي کړی چې د قرآن له کوم آیت سره تعارض نه لري.
- د کوم خاص مسلك په نسبت ړوند تعصب نه لري او خپلو مخالفینو ته بد رد نه وایي، د خپلي رأیي د هر مخالف په تندي د بدعت، شرك، ارتداد او الحاد ټاپې نه وهي، خپل مخالفین ضاله فرقو ته نه منسوبوي، د استدلال په وخت کې د خپلي رأیي په تأیید کې په ادب سره دلائل وړاندي کوي او د ضعیفي رأیي د ضعف اړخونه په ګوته کوي. ما ته ځای ځای کې د هغو کسانو رأیه کمزورې معلومه شوې چې د آیتونو په تفسیر کې یوازي د خپل مسلك خیال ساتي او غواړي چې هر آیت د خپل مسلك په ګټه تعبیر او تفسیر کړي. همدا راز د هغو کسانو رأیه مي ضعیفه موندلې چې د جدل لپاره او د خپل مخالف د پرځولو او پر کولو لپاره ئې تفسیر ته ملا تړلې، د نورو د مسلمانولو لپاره نه بلکي د کافر کولو لپاره، هدف ئې دا وي چې له خپل مسلك ماسوی ټول نور مسلکونه باطل او غلط ثابت کړي، دوی نورو ته په ښکنځلو او بد رد ویلو سره په حقیقت کې خپل ضعف او ناتواني پټوي، دلیل نه لري نو ځکه ښکنځلو ته پناه وړي او غواړي چې ناپوه کسان د ده له مخالف فریق سره یو ځای نه شي!! هغه څوك په قرآن له پوهېدو عاجز وي چې ذهن ئې د تعصب په زهرو لړلی وي او د الله کتاب یوازي د مناظرې او جدل لپاره لولي.
- ما نه د هغه مفسر نوم اخیستی چې د ده رأیي ته مي ترجیح ورکړې او نه د هغه چا

چي رأيه مې ضعيفه مونذلې. د دې لپاره چي هم د كلام له بې ځايه اطالې مخنيوی شوی وي او هم د حساسيتونو له پارولو. ډېر كسان داسي دي چي د خاص تفسير او مفسر په نسبت تعصب لري، هره وينا ئې مقدسه ګڼي، د خپل مسلك خلاف هر تفسير په پټو سترګو ردوي، نه د خپل مسلك مربوط تفسير ضعف ته پام كوي او نه د بل قوي استدلال ته څه اعتناء، د نومونو يادول د دوی حساسيتونه پاروي، غوښتل مي دا كسان هم په سړه سينه خبره واوري.

- ځيني كسان داسي دي چي د تفسير او ترجمې په دوران كې د يوه لفظ ټولي هغه معاني رااخلي چي د لغت په كتابونو كې ئې مومي او د مختلفو معانيو له مخي د آيت ګڼ شمېر ترجمې او تفاسير وړاندي كوي، پرته له دې چي يوې ته پر بلي ترجيح وركړي او دا ووايي چي په دې خاص ځای كې كومه ځانګړې معنی مراد ده!! دوی ګمان كوي چي د يوه كلام كمال په دې كې دئ چي ډېري معاني ولري!! حال دا چي بليغ كلام هغه دئ چي معنی ئې څرګنده وي، مخاطب مشخص، محدد او واضح مفهوم ترې واخلي، دا شك ورته راپيدا نه شي چي د كلام د خاوند هدف څه دئ، برعكس د ويناوال هدف په صراحت او آسانۍ سره درك كړي. قرآن خو خپل ځان داسي معرفي كوي چي مبين، آسان، له شك فارغ او څرګند دئ، يوه برخه ئې په بلي سره توضيح شوې، په واضح عربي ژبي كې لېږل شوی، ابهام او اغماض په كې نشته او د هر څه تفصيلي بيان په كې راغلی.

اصولاً د هر لفظ دقيقه معنی او مفهوم بايد تر ټولو د مخه په هغي جملې كې ولټوو چي دا لفظ په كې راغلی او بيا د همدې جملې مخكي او وروسته جملو كې او بيا په ټول مضمون كې. د قرآن د هر لفظ معنی هم بايد تر ټولو مخكي په هغه آيت كې ولټوو چي دا لفظ په كې راغلی، بيا په مخكينيو او وروستنيو آيتونو كې، بيا په مربوطه سورې كې او بيا په ټول قرآن كې. اكثراً يو لفظ د ډېرو شيانو لپاره استعمالېږي او بېلي بېلي معناوي ترې اخيستل كېږي، خو كله چي د يوې جملې په قالب كې لوېږي، معنی ئې محدده او مشخصه شي، له ټولو معانيو ئې يوازي يوه معنی مراد وي، دا غلط اسلوب دئ چي څوك د آيت په ترجمه او تشريح كې د هر لفظ ګڼ شمېر معاني راواخلي او د آيت لپاره د مختلفو معانيو احتمال وركړي. هغه كسان چي د يوه آيت ګڼ شمېر معاني نقل كوي هغوی په حقيقت كې د آيت د اصلي مفهوم په بيانولو كې كمزوري او متردد وي او د الفاظو معاني ئې يوازي د لغت په كتابونو كې لټولې وي او د آيت سياق او سباق ته ئې پام نه وي كړی. هر آيت د يوه جامع مضمون يوه برخه وي، د دې مضمون په قالب كې يوازي يوه معنی افاده كوي، له مخكينيو او وروستنيو آيتونو سره په ګډه ئې يو مضمون جوړ كړی وي او يو مشخص او

ثابت مطلب افاده کوي، که کله د قرآن د کوم آیت د مفهوم په معلومولو کې له اشکال سره مخامخ شوو نو تر هر څه د مخه باید په هغه مجموعي مضمون کې د دې په معنی د پوهېدو سعي وکړو چې دا آیت ئې یوه برخه ده، بیا په ټوله مربوطه سورې کې او بیا په ټول قرآن کې، داسې نه چې مجموعي مضمون ته له پام کولو پرته او یوازې د لغت د کتابونو په مرسته د هغه معنی ولټوو او ګڼ شمېر احتمالات وړاندې کړو!! هر ځوك چې دا اصل او قاعده له پامه غورځوي هم په خپله د آیت د اصلي مراد په موندلو کې پاته راځي او هم خپل مخاطب په تردد کې اچوي.

یو بل مشکل چې د تحقیق په دوران کې هر ځوك ورسره مخامخ کېږي د ځینو تفسیرونو هغه آراء او نظریات دي چې نه د قرآن پر آیتونو مستند دي او نه د پیغمبر علیه السلام په صحیح الاسنادو احادیثو، په ډېر معمولي دقت سره به وګورئ چې دا آراء په اصل کې له اسرائیلي روایاتو پرته بله مرجع او مأخذ نه لري، اسرائیلي روایات اکثراً، قصې او افسانې دي، عوام ډېر ژر د قصو تر اغېز لاندې راځي، مخصوصاً چې دا ډېرې حیرانوونکې وي او خارق العاده پېښې بیان کړي، دوی هغه تفسیر او مفسر خوښوي چې همدا حیرانوونکې او عجیبې قصې رانقل کړي، دا قصې په عواموکې خورې شوې دي، د دین برخه ئې ګڼې او اوس هرې هغې خبرې ته د شك په سترګه ګوري چې له دغو قصو سره اړخ نه لګوي، که څه هم د قرآن په صریح آیت او صحیح حدیث مستنده وي، ای کاش دغو درنو مفسرینو دا اشتباه نه وی کړې او د دغو روایاتو له رانقلولو ئې په کلکه ډډه کړې وی.

یو بل مشکل دا دئ چې ځینو مفسرینو د هر آیت لپاره د یوه شأن نزول راوړل ضروري ګڼلی، په دغو شأن نزولونو کې به ډېر ژور او پراخ اختلاف او تعارض وګورئ، د هر مسلك او مذهب پلویان ځانته ځانته د شأن نزول سلسله لري، شیعه لړ تر لړه د دریو سوو آیتونو شأن نزول داسې ګڼې چې ګواکې د علي رضي الله عنه په اړه نازل شوي، خو له شیعه وو پرته نور بیا دا بې بنسټه ادعاء ګڼې او وایي چې په ټول قرآن کې یو داسې آیت نشته چې صراحتاً یا اشارتاً ئې د علي رضي الله عنه په اړه څه ویلي وي او شأن نزول ئې د ده په اړه وي. ځیني شأن نزول د خپل مسلك په ګټه رانقل کوي او ځیني ئې د دې لپاره چې ګمان کوي دا د قرآن په مطلب باندې په ښه پوهېدو کې مرسته کوي، دا خبره تر یوه حده صحیح ده خو په دې اړه دوه خبرې باید په پام کې ولرو:

- د هر بلیغ کلام یوه ځانګړتیا دا وي چې اورېدونکی په خپله له کلام او الفاظو او فحوی ئې د هغه په شأن نزول هم پوه شي، په دې اړه کوم ابهام او اغماض ورته پاته نه شي چې

دا کلام به په کومو ظروفو او شرائطو کې ویل شوی وي، مقصد به ئې څه وي او د چا په اړه به وي، عظیم الشأن قرآن د الله بلیغ کلام دئ اورېدونکي ته د ابهام هیڅ مجال نه پرېږدي، په لږ دقت سره ورته واضح کېږي چې مقصد ئې څه دئ او چا ته متوجه دئ.

- یو عام مخاطب د شأن نزول له اورېدو دا انتباه اخلي چې ښايي دا اړوند آیت او حکم به ئې خاص وي، همغو خاصو خلکو ته به متوجه وي او نور به ترې مستثنی وي، بدیهي ده چې داسي انتباه خطرناکې پايلې لري، د قرآن هغه عام او کلي ارشادات چې تر قیامت او د زمانې په هر پړاو کې هر مخاطب ته متوجه دي، یوازي د نزول په زمانې پوري محدودوي. د شأن نزول ذکر په هغه ځای کې سم کار دئ چې هم ئې اسناد له هر راز شك او شبهې اوچت وي او هم ئې یادول ضروري وي او د مطلب د ښه توضیح په اړه مرسته وکړي.

یو بل مشکل دا دئ چې د آیتونو د تفسیر په اړه به هم په تفسیرونو کې د مفسرینو له بېلابېلو او مختلفو آراءو سره مخامخ شئ او هم د یوه آیت په اړه متعددو او متعارضو روایاتو سره، حتی وبه ګورئ چې د یوه آیت په ارتباط یوه کس ته څو بېلابېل آراء منسوب شوي، که چېري له داسي اختلاف سره مخامخ شوئ نو پوه شئ چې:

- له پیغمبر علیه السلام په دې اړه موثق حدیث نشته. که داسي حدیث وی نو هیڅکله به دا مختلف آراء نه وړاندي کېدل.

- که درنو مفسرینو صحابه وو ته منسوب آراء موثق ګڼلی هیڅکله به ئې بله رأیه نه ورکوله.

- یوه شخص ته په یوې موضوع کې منسوب دوه متعارض آراء؛ روایت او اعتبار ئې تر سؤال لاندي راولي.

- دا اختلاف نه یوازي له موږ غواړي چې په ټولو آراءو غور وکړو او تر ټولو مضبوطه او مستدله ئې انتخاب کړو، بلکې موږ ته حق راکوي چې د قرآن د نورو آیتونو په رڼا کې د دغو آیتونو د اصلي معنی په لټه کې شو.

- په داسي مواردو کې به دې ته نه ګورې چې روایت چا ته منسوب شوی او په دې بنیاد به یوه ته پر بل ترجیح نه ورکوې، دې ته به ګورې چې کوم یو په قوي دلائلو ولاړ دئ او له قرآن سره سمون خوري.

د صحیح حدیث او د قرآن تر منځ هیڅکله تعارض نه شي راتلی، هیڅ مسلمان په دې خبري کې شك نه لري، د چا چې پر خدای او پیغمبر ایمان وي د پیغمبر علیه السلام له هیڅ وینا سره به اختلاف ونکړي، که څوك له یوه روایت سره اختلاف کوي وجه ئې دا وي چې

پر ثقه والي ئې باور نه لري، يو حديث د يوه محدث له نظره صحيح وي خو بل ئې ضعيف ګڼي، مګر تاسو نه ګورئ چي د ډېرو څرګندو مسئلو په اړه د محدثينو او فقهاءو تر منځ اختلاف شته، د اختلاف وجه همدا ده چي يوه ته يو روايت صحيح معلوم شوی او بل ته ضعيف، د پيغمبر عليه السلام نژدې اتلس زره لمونځونه په زرګونو خلکو په مدينه منوره کې ليدلي، خو سره له دې ګورو چي د رفع اليدين، آمين بالجهر، د بسم الله الرحمن الرحيم قرائت، اقامت ... په اړه اختلاف شته، د پيغمبر عليه السلام په ژوند کې په زرګونو کسانو د حجاب څرنګوالی په خپلو سترګو ليدلی، خو دا دئ ګورئ چي په دې اړه اختلاف شته، د فقهاءو تر منځ هم او د محدثينو تر منځ هم، دا نن په سعودي کې د مرحوم الباني او مرحوم ابن باز او د دوی د پلويانو تر منځ اختلاف شته!! که د داسي څرګندو قضاياوو په اړه د اختلاف (حتی ژور اختلاف) شاهد يو، نو د قرآن د آيتونو د تفسير په اړه به اختلاف رأی څومره وي؟!! په دې هغه څوك ښه پوهېږي چي د خاص مسلك او په هغه پوري د مربوط تفسير په اړه تعصب ونلري او په سړه سينه مختلف تفاسير له نظره تېر کړي او وګوري چي د يوه آيت په اړه يوه راوي ته متعدد متعارض روايات منسوب شوي!! موږ چي کله وايو د صحيح حديث او د قرآن تر منځ هيڅکله تعارض نه شي راتلی، معنی ئې دا ده چي کله کوم روايت داسي ومومو چي له قرآن سره تعارض لري بايد ووايو چي دا په هيڅ صورت کې د پيغمبر عليه السلام حديث نه شي کېدی؛ او د دې معنی دا نه ده چي نعوذبالله موږ په کوم راوي د درواغو ويلو تور لګوو، معنی ئې دا ده چي د مطلب په انتقال کې حتماً چېري اشتباه شوې، اورېدونکی په مطلب سم نه دئ پوه شوی، د الفاظو په انتقال کې ترې اشتباه شوې.... د هر مؤمن او غير متعصب محقق له نظره بايد قرآن د هر څه لپاره، د رواياتو په شمول، معيار او ملاك وي، يوازې هغه روايت ومني چي له قرآن سره تعارض ونلري، کوم روايت چي له قرآن سره اړخ نه لګوي بايد په احترام سره ئې يوې خوا ته کښېږدو، نه ئې وليکو او نه استناد پرې وکړو. بايد له دې وېره ولرو چي پيغمبر عليه السلام ته هغه څه منسوب کړو چي هغه نه دي ويلي، د داسي چا ځای د جهنم اور دئ. ابو بکر رضي الله عنه له همدې وېري ونه غوښتل چي له ده ليکلي احاديث پاته شي، له همدې وېري صحابه وو د احاديثو د ليکلو جرأت نه کاوو، د احاديثو موجود کتابونه نژدې درې نسله وروسته ليکل شوي او دا هم د يوه ستر مجبوريت په وجه او له دې کبله چي په لکونو موضوعي احاديث په خلکو کې خواره شول. کاش داسي څوك پيدا شي چي د احاديثو او رواياتو په اړه هغه کار وکړي چي عثمان رضي الله عنه د قرآن عظيم الشأن د مختلفو نسخو په اړه وکړ. په دې سره به هم د امت تر منځ د اختلاف يوه لويه وجه له

منځه ولاړه شي او هم به بېل بېل مذاهب او فرقې متحد شي. دا يوازي مسلمانان نه دي چي د مختلفو رواياتو په وجه په اختلاف اخته شول، تېر امتونه هم د رواياتو له کبله په اختلاف اخته شوي، د همدغو رواياتو په وجه دوى د الله تعالى کتاب شا ته غورځولى او په جعلي رواياتو پسي تللي، تاسو که بايبل وګورئ نو ډېر ژر به متوجه شئ چي دا د څو قصو او رواياتو مجموعه ده، له خرافاتو ډکي قصې، داسي قصې چي هيڅ عقلمن انسان ئې نه شي منلى، انسان حيران پاته شي چي مسيحيان څنګه دا د يوه مقدس الهي کتاب په توګه مني، باور وکړئ چي د دې کتاب په سلو کي تر اتيا زياتي برخي ئې مسخره روايات او بې بنسټه قصې دي، څه چي په دې کتاب کي ډېر لږ تر سترګو کېږي نو هغه د انجيل او د الهي کتاب لارښووني دي.

هغو درنو شخصيتونو چي احاديث ئې راغونډ کړل، وئې چڼل، صحيح، ضعيف او موضوعي ئې سره بېل کړل، هر يوه له لکونو احاديثو يوازي څو زره غوره او وليکل، دوى په امت لوى احسان کړى، الله تعالى دي دوى ته ستر اجر او د جنت لوړي درجې ورکړي، خو بايد دا ګمان ونکړو چي د پيغمبر عليه السلام ټول احاديث په بشپړه توګه نقل شوي، دا خبره يوازي هغه څوك کولى شي چي له غلو او افراط وېره نه لري. د مدينې منورې په لسو کلنو کي پيغمبر عليه السلام څومره د جمعې او اختر لمونځونه کړي، چي په هر يوه کي ئې دوه خطبې ورکړې؟ د څومره جنګونو په اړه ئې خبري او لارښووني کړې؟ د څومره مهمو پېښو او مسئلو په اړه ئې وخت په وخت خطبې ورکړي؟ يوازي له دغو خطبو او لارښوونو ضخيم ضخيم کتابونه جوړېدى شول، خو له دې کبله چي پيغمبر عليه السلام په خپل ژوند کي د احاديثو د ليکلو اجازه نه وه ورکړې، نن ئې د احاديثو په کتابونو کي نه شو موندلى. خو د پيغمبر عليه السلام د ټولو خطبو نچوړ او خلاصه زموږ په واك کي ده، هغه مبارك چي څه ويلي خلاصه ئې دغه قرآن دئ، د ده ويناوي د دغه قرآن شرح او تفصيل وو، د دغه قرآن په رڼا کي ډېر په آسانۍ سره قضاوت کولى شو چي پيغمبر عليه السلام به کومه خبره کړې وي او کومه نه!! تر دې وړاندي چي د يوه روايت د اسنادو په اړه غور وکړو بايد په دې غور وکړو چي دا روايت له قرآن سره سمون خوري که نه!! په اسنادو به ئې له دې وروسته بحث کوو.

درواياتو په اړه دا هم په پام کي ولرئ چي رسول الله صلى الله عليه و سلم په خپله موږ ته لارښوونه کړې:

عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ وَأَبِي أُسَيْدٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: "إِذَا سمِعْتُمُ الْحَدِيثَ عَنِّي تَعْرِفُهُ قُلُوبُكُمْ وَتَلِينُ لَهُ أَشْعَارُكُمْ وَأَبْشَارُكُمْ وَتَرَوْنَ أَنَّهُ مِنْكُمْ قَرِيبٌ فَأَنَا أَوْلاكُمْ

بِهِ. وَإِذَا سَمِعْتُمُ الْحَدِيثَ تُنْكِرُهُ قُلُوبُكُمْ وَتَنْفِرُ مِنْهُ أَشْعَارُكُمْ وَأَبْشَارُكُمْ وَتَرَوْنَ أَنَّه مِنْكُمْ بَعِيدٌ فَأَنَا أَبْعَدُكُمْ مِنْهُ" مسند احمد

له ابي حُميد او ابي أُسيد روايت دئ چي نبي صلى الله عليه و سلم وفرمايل: كه مو ما ته منسوب داسي حديث واورېد چي ستاسو زړونه ئې خوښوي او پېژني، ستاسو وېښتان او پوستكي ورته نرم شي، او داسي ئې مومئ چي تاسو ته نژدې دئ؛ نو زه تر تاسو هغه ته اولى يم او كه مو ما ته منسوب داسي حديث واورېد چي ستاسو زړونه ئې نه خوښوي او نه ئې پېژني، ستاسو وېښتان او پوستكي ترې نفرت كوي، او داسي ئې مومئ چي له تاسو لري دئ؛ نو زه تر تاسو زيات له هغه لري يم.

يعني د يوه صادق مؤمن؛ زړه، دماغ، مشاعر او حواس داسي وي چي سمه او ناسمه وينا پېژندى شي، د قرآن د لارښوونو له مخي چي په هر څه كي د ده لارښود دئ؛ او د خپل ايمان په رڼا كي؛ د يوې وينا په اړه سم قضاوت كولى شي؛ كه ئې زړه او مشاعرو ومنله چي دا وينا صحيح ده؛ نو بايد ډاډه وي چي رسول الله صلى الله عليه و سلم به دا خبره كړې وي او كه ئې د زړه او دماغ دړه ورته خلاصه نه شوه؛ او د سموالي په اړه ئې شكمن شو؛ نو بايد د رسول الله صلى الله عليه و سلم له شأن ئې لري وګڼي او هغه ته ئې له منسوبولو ډډه وكړي.

د جهاد په غېږ كي د افغانانو يو نوى نسل راوټوكېدو؛ هغه چي په خبرو د پوهېدو له ورځي تر ځواني پوري ئې تل د قرآن، جهاد، شهادت او هجرت په څېر شعارونه اورېدلي، په خپلو وينو سره زخميان ئې ليدلي، د مهاجرينو قافلې ئې ترسترګو شوې، په كليو ئې وېروونكې بم ورونې ليدلې، هره ورځ ئې د توپونو او ټانكونو غړونه تر غوږ شوي، په كور كي ئې خپل پلار او مشر ورور، په جومات كي ئې امام او خطيب او په سنګر كي ئې مجاهد ليدلى چي د قرآن آيتونه لولي او نورو ته د صبر او جهاد توصيه كوي، له قرآن سره ئې مينه راپيدا شوې، غواړي په قرآن پوه شي، د دې لپاره نه چي د كوم جومات امامت تر لاسه كړي او دا ئې د امرار معاش وسيله شي، بلكي د دې لپاره چي قرآن ئې لارښود شي، په قرآن د پوهېدو تنده ئې ماته شي، مسلمان دئ، له اسلام سره ئې مينه ده، له اسلام په كلكه دفاع كوي، د اسلام لپاره هري قربانۍ ته چمتو دئ، په عربي نه پوهېږي، صرفي او نحوي تحقيق ته ضرورت نه لري، په ديني مدرسو كي ئې سبق نه دئ ويلى، زده كړې ئې په مكتب او پوهنځي كي كړې، ساينس، فزيك او كيميا ئې لوستي، خاصه ژبه، خاصه سليقه او ځانګړې پوښتني لري، د هر آيت مطلب په پښتو كي اورېدل غواړي، دې ته تږى دئ چي پوه شي قرآن د هغو شيانو په اړه څه ويلي چي ده د كيميا او فزيك په كتابونو كي لوستي،

دا ئې هم په مکتب کې له مخالفينو اورېدلي چي د قرآن ډېري ويناوي له ساينس سره تعارض لري او هم ئې له خطيب او امام اورېدلي چي د معاصرو علومو ادعاءګانو ته اعتناء مه کوئ، دا د قرآن خلاف دي، غواړي پوه شي چي د قرآن او ساينس تر منځ تعارض او توپير شته که نه؟ ده د انسان، حيوان، نبات، زمکې، آسمان او غرونو د پيدايښت په اړه ډېر څه په خپلو درسي کتابونو کې لوستي، غواړي پوه شي چي په دې اړه قرآن څه ويلي؟ کله ئې له کمونيستانو سره مناقشه راشي او کله له سيکولرانو او غربپالو لاابالي عناصرو سره، دواړه ئې په ګډه مقابله کوي، دوی دواړه له اخلاقي او فکري پلوه يو بل ته ورته دي، د شوروي اتحاد له زوال وروسته خو اوس کمونيست ديموکراتان غربپال ديموکراتان شوي او له هغوی سره ئې د اسلام په ضد ګډه جبهه جوړه کړې او د غربپالو تر قومندې لاندي د اسلام په ضد جنګېږي، غربي استعماري ځواکونه د اسلام په ضد په خپل سياسي او فکري تهاجم کې څومره چي په کمونيستانو او نشنلستانو ترکيز کوي او مفيده وسيله ئې ګڼي له غربپالو ديموکراتانو هومره طمع نه لري، د غربي فرهنګ په ډنډ کې لوېدلي لاابالي عناصر نه خاص فکر لري، نه د مسئوليت قبلولو ته غاړه ږدي، نه د کوم هدف لپاره زيار او زحمت ايستلو ته تيار دي، يوازي د اخلاقي فساد په خورولو کې له دوی ښه استفاده کولی شي، خو د اسلام په ضد په فکري مبارزه کې بايد له هغو کار واخلي چي د يوې مفکورې په نسبت د التزام دعوی کوي او په اسلام باندي د اعتراض مواد په واك کې لري. مسلمان ځوانان له دې مبارزې سره مخامخ دي، د مدرسو په کتابونو کې د مخالفينو د اعتراضاتو ځوابونه نه شي موندلی، د دغو مبارزو ځوانانو لپاره د قرآن داسي ترجمه او شرح ضروري وه چي د دوی تنده رفع کړي، که زه په دې موفق شوم چي د دغه ځوان نسل تنده څه نا څه رفع کړم نو دا به پر ما د الله تعالی ډېره لويه پېرزوينه وي.

هغه مسلمان ليکوال، خطيب، واعظ، داعي او مدرس ډېره لويه اشتباه او جفا کوي چي درسونه، ليکني، خطبې او موعظې ئې له قرآن پرته له بلي چينې خړوبېږي او له قرآن پرته بل څه ته بلنه ورکوي. اسلامي امت تر هر څه د مخه قرآن ته د راګرځېدو يوه توند او څپانده خوځښت ته ضرورت لري، راشئ په دې تحريك کې برخه واخلو، په بل څه يوازي هغه وخت مصروف شو چي له قرآن فارغ شوي وو خو که دا ممکن وي، په مدرسه کې بايد لومړی او اساسي مضمون قرآن وي او نور ټول ثانوي، ضمني او ممد مضامين، نه دا چي قرآن وروستی مضمون او صرف، نحو، فقه، حديث، منطق او فلسفه لومړي او اساسي مضامين، داسي نه چي قرآن هم د صرف او نحوي د تمرين لپاره ولوستل شي!! د نشراتو اساسي برخه بايد د قرآن په رڼا کې څېړني او تبصرې وي نه دا چي په يوه ګوښه کې ئې د

ثو آيتونو تحت اللفظي ترجمه د تبرك لپاره او يا په دې غرض راشي چي وښيي دا نشريه اسلامي ده!! د خطيب او واعظ وينا بايد د قصو او ضعيفو رواياتو پر ځاى، په قرآني آيتونو مستنده وي او خلكو ته د ژوند د ټولو ورځنيو مطرحو قضاياوو په اړه د قرآن په استناد لارښووني وكړي، دا همغه كار دئ چي پيغمبر عليه السلام او د ده صحابه وو رضوان الله عليهم اجمعين كاوو او په همدې كار سره هغوى اسلام د نړۍ ګوټ ګو ټ ته ورساوو.

قرآن له هره پلوه مكمل دئ، وينا ئې تر هري وينا مؤثره، استدلال ئې تر هر استدلال قوي او وعظ ئې تر هر وعظ اغېزناك، ځومره چي په قرآن سره كولى شئ خپل مخاطب قانع كړئ په بل څه ئې نه شئ قانع كولى.

اللَّهُمَّ أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَأَلْهِمْنَا اتِّبَاعَهُ،

وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا، وَأَلْهِمْنَا اجْتِنَابَهُ

حكمتيار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الفاتحة

د سورې پېژندنه:

د دې مبارکې سورې معروف نوم (الفاتحة: پرانيستونکې او کونجي) دئ، اوه آيتونه لري، د مکې دور په لومړيو کې نازله شوې، د ځينو معتبرو رواياتو له مخي دا لومړنۍ سوره ده چي مکمله نازله شوې، تر دې د مخه بله سوره ټوله يو ځاى نه ده نازله شوې، د دې مبارکې سورې په اوو آيتونو کې ټول قرآن راخلاصه شوی، په حقيقت کې قرآن د دې سورې شرح او تفصيل دئ، د همدې لپاره ئې مسلمانان د لمانځه په هر رکعت کې لولي او پيغمبر عليه السلام فرمايلي چي له فاتحې پرته لمونځ بشپړ لمونځ نه دئ.

دا سوره په ګڼ شمېر نومونو ياده شوې، هر نوم ئې د پراخو او ژورو مطالبو يو اړخ بيانوي، ځيني نومونه ئې دا دي:

السبع المثانى: تکرار شوي اوه ګوني: يعني هغه اوه آيتونه چي په قرآن کې په مکرره او مشرح توګه راغلي، يعني د دغي سورې اوه آيتونه په ټول قرآن کې په مختلفو الفاظو او په مشرح او مفصله توګه راغلي، قرآن د دې سورې شرح او تفصيل دئ او ټول قرآن په دې سوره کې راخلاصه شوی.

فاتحة الکتاب: د کتاب پرانيستونکې او کونجي: د قرآن د کتاب مقدمه او مفتاح، په دې سره قرآن پرانيستل کېږي، دا د قرآن د اسرارو کونجي ده، په دې سورې ښه پوهېدل په ټول قرآن د ښه پوهېدو مقدمه او ذريعه ده. په دې سره کولی شې د قرآن د اسرارو دروازه پرانيزې، دا په حقيقت کې په قرآن باندي د پوهېدو رمز او کونجي په لاس درکوي.

ام الکتاب: د کتاب اساس او مرکزي او محوري مطلب.

کافيه: که له قرآن يوازي دغه سوره نازله شوې وی کافي وه.

الحمد: دا سوره تا ته د الله د ستايني طريقه او څرنګوالی درښيي.

اساس القرآن: د قرآن بنسټ دئ، د قرآن ستره ماڼۍ په دغه بنياد او بنسټ درېدلې.

الشافيه: شفا بخښونکې؛ د انسان د ټولو فردي او اجتماعي بيماريو درمل، د بيمارو

زړونو معالج، د ټولو دردونو د علاج لپاره کافي.

د دې مبارکې سورې عظمت هغه حدیث ښه بیانوي چې پیغمبر علیه السلام فرمایي:

وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ مَا أُنْزِلَ فِى التَّوْرَاةِ وَلَا فِى الْإِنْجِيلِ وَلَا فِى الزَّبُورِ وَلَا فِى الْفُرْقَانِ مِثْلُهَا إِنَّهَا السَّبْعُ الْمَثَانِى وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِى أُعْطِيتُ. رواه احمد

په هغه ذات قسم چې زما نفس ئې په واك كې دئ؛ د دې سورې په څېر نه په تورات كې نازله شوې، نه په انجیل كې، نه په زبور كې او نه په خپله په قرآن كې؛ او دا همغه سبع المثاني او القرآن العظیم دئ چې ما ته راكړى شوى.

دې ته مو پام وي چې الله تعالى د قرآن یوه مكمله جمله هم آیت ګڼلى او د دې عالم هر توكى ئې هم د آیت په نامه یاد كړى، یو د مقروء كتاب آیت دئ او بل ئې د مشهود كتاب آیت، یو له حروفو او تورو جوړ شوى او بل ئې له توكو، یو لوستل كېږي او بل لیدل كېږي، یو كتاب هومره وړوكى چې ته ئې په خپل جیب كې ساتلى شې او بل ئې هومره ستر چې ته، ستا زمكه او لمر او سپوږمۍ ئې د تورو او ټكیو حیثیت لري، خو په دغه واړه كتاب كې دا ستر كتاب راغونډ شوى، كه ووایو چې په دې واړه كتاب كې هومره اسرار دي چې په دې ستر كتاب كې نشته مبالغه مو نه ده كړې!! دا ستر غوړېدلى كتاب د دغه واړه كتاب شرح ده او دا ووړ كتاب د دغه پراخ كتاب خلاصه. ته پوهېږې چې دا ستا زمكه له داسي یو سل څوارلسو عناصرو جوړه شوې چې شمېر ئې ثابت دئ او تر دې نه شي زیاتېدى؛ ۹۸ ئې په طبیعي توګه په زمكې كې موندل كېږي؛ ځیني داسي دي چې په مصنوعي توګه په لابراتوار كې جوړ شوي؛ مجموعي شمېر ئې ۱۱۸ ته رسېږي؛ په مصنوعي توګه جوړ شوي عناصر په حقیقت كې د طبیعي عناصرو په هسته كې د تغییر له لاري جوړ شوي؛ تر ۲۰۱۵ كال پورې؛ د عناصرو تناوبي جدول ۱۱۸ عناصر درلودل؛ چې ۱۱۴ ئې د كیمیا نړۍ والي اتحادیې له لوري منل شوي او نومونه ورته وضع شوي؛ او د الله مقروء كتاب قرآن له یو سل څوارلسو سورتونو او د فاتحې سوره؛ د ابن كثیر د رأیې مطابق؛ له یو سل څوارلسو حروفو!! تا ته دا هم معلومه شوې چې زمكه اوه طبقې ده، آسمان ئې اوه طبقې او د زمكې او آسمان د هر وړوكى جزء؛ اتم، انتهائي مدارونه هم اوه او د فاتحې د سورې آیتونه هم اوه، دا یو تصادف مه ګڼه، دا هغه حقیقت درپه ګوته كوي چې د دواړو كتابونو مرجع یوه ده، دواړه یو د بل شرح او تفصیل.

مقروء كتاب ئې د دې لپاره ووړ كړى چې ته ئې په خپل جیب كې هم وګرځولى شې او لوستل ئې درته آسان وي او مشهود كتاب ئې د دې لپاره خور او ستر كړى چې ته هرې خوا ته سترګې وغړوې، د ده د قدرت نښې وګورې، هر څه ئې هره شېبه درپه یاد كړي.

سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾ فصلت

خپل آیتونه به دوی ته په آفاق او په خپله د دوی په نفسونو کې هرومرو وروښیو، چې ورته څرګنده شي دا حق دئ، آیا دا ستا د رب په اړه کافي نه ده چې هغه پر هر څه باندي شاهد دئ.

ستا په نفس او خپل ځان کې د قدرت نښې او په دې آفاق او عالم کې د قدرت نښې، د دې مقروء کتاب قرآن په حقانیت شهادت ورکوي، دا ځکه چې الله د هر څه شاهد دئ، د هر څه شاهد خو به خود داسې څه وایي چې هر څه د ده د هري وینا په حقانیت شهادت ورکړي.

نو که دې کله د الله د مقروء کتاب د کوم آیت په اړه داسې تعبیر واورېدو چې د الله له مشهود کتاب سره ئې مغایرت درلود، دا تعبیر په دېوال ووهه او که دې کله د مشهود کتاب د کوم توکي په اړه داسې څه ترغوږ شو چې د مقروء کتاب له کوم آیت سره ئې توپیر درلود، نو لرې ئې وغورځوه او ترپښو ئې لاندي کړه، دا دواړه آیتونه په هیڅ صورت کې یو د بل خلاف خبره نه کوي، ځکه رب ئې یو دئ. ناپوه کسان به د دې یا هغه په اړه داسې تفسیر او تعبیر وړاندي کوي چې یو له بل مغایرت ولري.

د سورې په لومړیو دریو آیتونو کې د الله تعالی درې نومونه ذکر شوي: رب العالمین، الرحمن الرحیم او مالك یوم الدین، که په قرآن کې غور وکړئ وبه ګورئ چې په دغو دریو نومونو کې د الله تعالی ټول نومونه راخلاصه شوي. که د الله تعالی هغه مبارك نومونه چې په قرآنکریم او احادیثو کې راغلي دي، د فاتحې د سورې د دریو لومړنیو آیتونو په رڼا کې وڅېړئ دا به په آسانۍ درته جوته شي چې د فاتحې مبارکه سوره نه یوازې د قرآنکریم اساس او خلاصه ده، بلکې د الله تعالی د نومونو خلاصه هم د همدې سورې په دریو لومړنیو آیتونو کې راغلې ده.

دا درې آیتونه نه یوازې د الله تعالی نومونه او صفات معرفي کوي، بلکې د هغو دلائلو خلاصه هم وړاندي کوي چې قرآن ئې د الله تعالی د شتون د اثبات لپاره د انسان مخې ته ږدي. په لومړي آیت کې ویل شوي چې الله همغه دئ چې په دې عالم کې ئې د ربوبیت، پالني او روزنې نښې ګورو، همغه چې د عالم هر څه په دې شهادت ورکوي چې دی له هر عیب او نقص منزه او د ټولو ستاینو وړ دئ. د عالمونو رب او پالونکی له هغه الله پرته بل څوك نه شي کېدی چې د عالم ذره ذره دا شهادت ورکوي چې هغه د ټولو ستاینو وړ دئ.

په دوهم آیت کې ویل شوي: د ستاینو وړ الله همغه دئ چې د رحمت او پېرزویني

نښې او مظاهر ئې د دې پراخ عالم په هر ګوټ کې خورې دي.

په درېیم آیت کې د همغه الله دې صفت ته اشاره شوې چې د جزاء د ورځې ټولواک دئ، په دنیا کې هم د مالك او ټولواك په توګه تصرف کوي او په آخرت کې هم، په دې عالم کې د ده د واکمنۍ آثار ځرګند دي، همغه چې د عالم هر څه اداره کوي، هر څه په خپل خپل ځای کې ساتي، هر څه ته ئې خپل مسیر ټاکلی او هغه چار او ناچار؛ که وغواړي که ونه غواړي؛ په همغه مسیر کې درومي. که د الله د اثبات لپاره د قرآن دلائلو ته لږ ځیر شو؛ وبه ګورو چې د قرآن ټول دلائل په همدغو پورتنیو دریو برخو کې راخلاصه کېږي.

په څلورم آیت کې د کلام لهجه بدلېږي؛ مخکې مو ویل چې د عالمونو رب، هغه ډېر ډېر مهربان او هغه مالك الملك الله؛ د ټولو ستاینو وړ دئ، خو اوس له همغه الله سره مخامخ خبره کوو، دا ځکه چې هغه مو موندلی، مخکینیو دلائلو موږ ته راښودلی، د عالمونو دې مهربان او واکمن رب ته دوې اساسي خبرې لرو: یوازې ستا عبادت کوو او یوازې له تا مرسته غواړو. د فاتحې سورې محوري او مرکزي مطلب همدا څلورم آیت، "إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَستَعِينُ " دئ، د محتوی له لحاظه هم او د آیت د موقعیت له مخې هم چې درې آیتونه ترې مخکې او درې وروسته دي، نو لکه څنګه چې فاتحه د ټول قرآن اساس دئ او دا آیت د فاتحې اساس او محور، له دې معلومېږي چې د قرآن محوري او اساسي مدعی دا ده چې د انسان او د ده د رب تر منځ همدا رابطه ټینګه کړی شي چې عبادت ئې یوازې د ده لپاره وي او استعانت ئې یوازې له ده وي.

په پنځم آیت کې د عابد او موحد بنده لومړنۍ دعاء د لومړنۍ اړتیا او احتیاج په اړه راغلې، خدایه! موږ په سمه لار هدایت کړې؛ د انسان لومړنۍ اړتیا دا ده چې لارښوونه ئې وشي، له نورو مخلوقاتو د ده یو اساسي توپیر په دې کې دئ چې نورو ته په فطري توګه خپله لار ښودل شوې، د همغې فطري لارښوونې مطابق ژوند کوي، د غرڅه بچی په هغه لومړۍ ورځ او له پیدایښت څو شېبې وروسته په خپلو پښو ودرېږي، په خپلې مور پسې زغلي، د هغه څه له خوړلو او د هغه کار له کولو ډډه کوي چې ورته تاوان لري، مفید او مضر بوټي پېژني، خو انسان تر اوږدې مودې مور ته سخت اړ وي، اور، تیرې او لوټي ته لاس کوي، هر څه په خوله منډي، که ئې مور څو شېبې ترې غافله شي، یا په اور کې ځان اچوي یا اوبو کې، هغه ته باید ښه او بد، مفید او مضر، شات او زهر، حلال او حرام عملاً وروښودل شي، هغه تر بل هر مخلوق دې ته زیات اړ دئ چې د ښه ژوند کولو ټولې غوښتنې او مقتضیات ورزده کړی شي، فطري ښوونه ورته کافي نه ده، د ده وضع له نورو مخلوقاتو فرق کوي، دی له ځانګړو استعدادونو سره پیدا شوی.

په شپږم آيت کې ويل شوي چې دا سمه او مستقيمه لار مجرده ذهني او فکري لار نه ده، هسې يو اعتقاد او باور نه دئ چې يوازې باور او اعتقاد پرې کافي وي، نه؛ د تلو لار ده، دا تګلاره ده، عملي تګ غواړي، تر تا د مخه ډېر پرې تللي دي او په دې باندې د تلو په وجه د الله د پېرزوينو او انعاماتو مستحق ګڼل شوي، سعادت او نېك بختي ئې په برخه شوې.

په اوم آيت کې د دغو بختورو انسانانو دوه نورې ځانګړتياوې معرفي شوې: دوی نه داسې دي چې په نعمتونو کې ئې ناشکري کړې، د الله نعمتونه ئې په غلطو لارو کارولي او په دې سره د الله د غضب وړ ګرځېدلی وي او نه هم داسې چې د لارې په نيمايي کې تېروتي او ښي يا کيڼ لورې ته منحرف شوي وي او نه داسې چې په ظاهر کې ئې نعمتونه په برخه وي خو په حقيقت کې د الهي غضب مستحق، بې لارې او منحرف وي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ١ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ٢ مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ٣ إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ ٤ ٱهۡدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ٥ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ ٦ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ٧

د ډېر مهربان رحم کوونکي الله په نامه

۱- ټولې ستاينې د عالمونو رب الله ته دي. ۲- همغه ډېر مهربان رحم کوونکی. ۳- د بدلې د ورځې ټولواك. ٤- يوازې ستا عبادت کوو او يوازې له تا مرسته غواړو. ۵- په دغې سمې لار مو هدايت کړې. ٦- د هغو کسانو په لار چې تا پرې پېرزوينه کړې.

۷- نه غضب پرې شوی او نه بې لارې دي.

(۱)- دا د سورې لومړی آیت دئ، بسم الله الرحمن الرحیم د دې سورې جزء نه دئ، د بسم الله تعلق له دې سورې سره همغسې دئ لکه له ټولو نورو سورتونو سره. په دې لومړي آیت کې یوې داسې سترې او اساسي خبرې ته اشاره شوې چې تر هر څه د مخه وړاندې پوهېدل ضروري او همدا د توحید بنسټ او د الله د پېژندلو لومړی پړاو دئ. په دې آیت کې ویل شوي: هغه ذات چې دا عالمونه ئې پیدا کړي، د هغه ساتنه او پالنه کوي، په هر څه او ټولو برخو کې ئې د رب (پالونکي) په توګه تصرف کوي او د ربوبیت او پالنې او روزنې دا آثار او مظاهر هرې خوا ته په هرګام کې تر سترګو کېږي، بې شکه چې دا ذات د ټولو ستاینو وړ دئ، دا مشهود او ستا تر سترګو لاندې عالم او په هغه کې دا بې شمېره توکي تا دغه حقیقت ته هدایت کوي او په دغه اعتراف دې مجبوروي، دا هرې خوا ته تر سترګو کېدونکې ښکلا او ښایست، کمال او جمال، نظم او دقت او دا چې ګورئ هر څه سم پیدا شوي، هر څه د خاص مقصد لپاره پیدا شوي، سمه پالنه او روزنه ئې کېږي، دا ټول په دې شهادت ورکوي چې د دې عالمونو (رب) د ستاینو وړ او له هر عیب او نقص منزه او پاك دئ. د دې پراخ او ستر عالم دا بې شمېره توکي، چې هر یو ئې په ډېر دقت او ظرافت سره، په ډېره غوره او ښایسته بڼه کې پیدا شوی، هر یو ئې د یوه مشخص هدف او ځانګړې غایې د تحقق لپاره په کار ګمارل شوی، چې په منظم او پرله پسې توګه او په کامل انهماك سره په خپل خاص کار او د خپل ځانګړي مأموریت په تر سره کولو کې شپه ورځ لګیا دي، په خپله او په خپل وجود سره ئې هم یوه تشه ډکه کړې او په هغه څه هم چې د ده په کار او هلو ځلو مرتب کېږي هم یوه تشه ډکوي او یوې اړتیا ته ځواب وایي. په ټول خور وور عالم کې، خوشې، بې هدفه، له اړتیاوو زیات او له ضرورت کم څه نه شئ موندلی، هغه ذات چې دا بې انتهاء پراخ عالم ئې له ټولو دغو ښکلاوو او ښېګڼو او له دې ژور او دقیق نظم سره پیدا کړی، د عالم پالنه او روزنه ئې په واك کې ده، هره ذره ئې ساتي او پالي، رشد ورکوي، کمال ته ئې رسوي، د کمال په لورې د خوځېدو توفیق ورکوي او له مخکې ټاکل شوې نتیجې پرې مرتب کوي، بې له شکه چې دا ذات د ټولو ښېګڼو واجد او د ټولو ستاینو وړ دئ. دغه ذات؛ الله دئ او ټولې ستاینې همدغه د عالمونو پالونکي او ساتونکي الله ته دي، چې زه په دې خور عالم کې هرې خوا ته، د ده د ربوبیت، پالنې او روزنې ځرګند مظاهر او نښې ګورم، د دې عالم هرې خوا ته چې مخ واړوم، ګورم چې هر څه له هیڅ پیل شي، ورو ورو ستر شي، د کمال په لورې وده ورکړی شي، د خپلې ارتقاء او کمال آخرې پوړ ته ورسول شي، یو ضروري او لازم کار پرې تر سره شي، یو ضرورت پرې

رفع کړی شي، یوه خلا او تشه پرې ډکه کړی شي، بيايې زوال پيل شي، په زړښت او مرگ محکوم شي او ځای ئې بل ته خالي کړی شي. دا کار هره شېبه، هري خوا ته تکرارېږي، د دې مظاهرو تر شا، ما ته د ربوبيت او پالني يو نامرئي او ناڅرگند لاس په نظر راځي، همغه زما الله دئ او همغه د دې عالم الله دئ. زه نه يوازي په دې عالم کي د روزني او پالني يو نامرئي لاس احساسوم، بلکي گورم چي د هر څه پيدايښت، پالنه، روزنه او ساتنه په ډېر دقت سره تر سره کېږي. د دې عالم په هر جزء او د هرجزء په حرکت او خوځښت کي زه ښايست، ښکلا، کمال او هدفوالی گورم. خوشی، بې مقصده، اضافي او غيرضروري شيء مي په نظر نه راځي. زما هري خوا ته خواره شيان، هر يو بېل بېل هم او ټول په گډه هم، د خاص مقصد لپاره په کار لگيا دي، د ټولو تر منځ د نظم، يووالي او ژور تنسيق شاهد يم. د دې عالم همدا ملموس او مشهود کيفيت، زما په ژبه د دې الفاظو د جاري کېدو باعث دئ چي: ټولي ستايني د عالمونو رب الله ته دي. موږ د دې خور عالم په پراخي غېږ کي داسي شيء نه شو موندلی چي پيدايښت ئې بې مقصده او بې هدفه وي، داسي شيء نه شو په گوته کولی چي ځای ئې خالي وي، هر څه ښه پيدا شوي او د واضح هدف او مقصد لپاره پيدا شوي، په پيدايښت کي ئې د "علم"، "حکمت" او "قدرت" څرگند آثار گورو.

د دې عالم هر څه د الله په شتون شهادت ورکوي، پر الله له ايمان پرته نه د دې ستر او خور عالم عظمت او په ډېر دقت سره د هغه ساتنه او پالنه تعبيرولی شو او نه په دې عالم کي نظم، ښايست او هدفوالی تفسيرولی شو. دلته موږ د "ربوبيت" او پالني آثار گورو چي د "رب" او "پالونکي" په شتون شهادت ورکوي، گورو چي هر څه له هيڅ پيل شي، ورو ورو وده کوي، پالنه او روزنه ئې تر سره کېږي، اړتياوو ته ئې ځواب ويل کېږي، د خپلي ودي او تکامل آخري پوړ ته ورسېږي، په هغه سره يوه خلا ډکه شي، يو ضرورت رفع شي، د خپل مأموريت په پای کي د هغه زوال پيل شي، د ضعف او ناتوانۍ په لوري وخوځېږي، په زړښت محکوم شي او عمر ئې پای ته ورسېږي، له منځه ولاړ شي، خپل ځای نوي ځوان توکي ته پرېږدي، زموږ عقل د دې بهير تر شا د يوه داسي پالونکي ذات؛ د قدرت لاس احساسوي چي د هر څه پالنه او روزنه د ده له لوري تر سره کېږي.

که تاسو ټول قرآن په دقت سره تلاوت کړئ، وبه گورئ چي په ځای ځای کي او په گڼ شمېر آيتونو کي د الله د اثبات لپاره، د فاتحې د سورې د دغه آيت په څېر، استدلال شوی او ويل شوي: دا زمکه، آسمان چا پيدا کړي؟ د دې لمر، سپوږمۍ ختل او پرېوتل د چا په اراده تر سره کېږي؟ دا له آسمان باران څوك وروي او له زمکي دانه او مېوه څوك راباسي؟ دا د مرگ، ژوند پرېکړه څوك کوي؟ دا مړه خاوره د چا په حکم په ژوندي توکي بدلېږي؟ او

دې ته ورته په سلګونو نور دلائل.
(٢)- د فاتحې د دوهم آيت په ترڅ کې په دې عالم کې د رحمت او پېرزويني خورې نښې د رحمن خدای د شتون لپاره د دليل په توګه وړاندې شوي او ويل شوي: همغه ډېر ډېر مهربان او د ډېرې پېرزويني خاوند الله، هغه چې د ده رحمت هومره زيات دئ چې د مبالغې يوه صيغه ئې د عظمت او زياتوالي د بيانولو لپاره کافي نه ده، دوه صيغې ورته په کار دي، همغه ډېر زيات مهربان، همغه چې ته ئې په دې عالم کې د رحمت او پېرزويني څرګندې نښې او واضح مظاهر ګورې: ماشوم لا دنيا ته نه وي راغلی او د خپلې مور په ګېډې کې وي خو د ده ټول حياتي ضروريات، د خوندورو شيدو په بڼه کې د مور په تي کې، مخکې له مخکې ورته تيار کړی شوي وي؛ او د مور، پلار په زړه کې ئې هومره مينه ورته ځای پر ځای شوې وي چې د ده لپاره هر کړاو زغمي!! هغه ماشوم ته د ده تر احتياج د مخه؛ څوك روزي برابروي؟ د ده د مور، پلار په زړه کې دا مينه چا اچولې؟ چا د ده څېره، حرکات او غږ داسې جوړ کړي چې نه يوازې د مور پلار بلکې د هر چا مينه پرې راځي او دا هغه څه دئ چې دا ماشوم ورته تر هر څه زيات ضرورت لري! دا څوك دئ چې د انسان، حيوان او نبات هر ضرورت ته ځواب وايي؟ د رڼا، تودوخې، اوبو او هوا انتظام ورته کوي؟ د څښاك اوبه ئې له استعمال وروسته؛ يا د نهرونو له لارې د لويو لويو بحرونو په لور وخوځېږي، تروې او تېزابي شي او يا په زمکه کې ننوځي او انسان ته ئې هم له زمکې رااېستل ګران شي او هم ئې له بحرونو بېرته راوړل محال شي، خو ګورو چې د لمر د وړانګو په ذريعه د بحرونو همدا تروې او تېزابي اوبه تبخير او تصفيه شي، دا بخارات د بادونو په ذريعه د آسمان په لوري اوچت کړی شي، هلته د سړې هوا په وجه په وريځو بدل شي، مؤظف بادونه دا وريځې پر سر واخلي، ناڅاپي ووېشل شي، هر يو، خپله برخه، په خپل خاص سمت، خاصې منطقې ته د رسولو لپاره وخوځوي، په بيديا او د آوارې په محتاجو او باران ته سترګې په لاره خلکو باندې باران وورو*ي* او په غرونو باندې واوري. چې د دنګو دنګو غرونو په ژورو او پراخو لمنو کې، د واورې کافي ذخيره، د دوبې لپاره خوندي وساتي او بيا د دوبې په سختې ګرمۍ کې چې انسان، حيوان او نبات اوبو ته سخت اړ وي، همدا ذخيره شوې واوره ورو ورو ويلې شي او په نهرونو، کاريزونو او چينو کې د دوی د خړوبولو لپاره راوخوځېږي او د هر يوه ضرورت رفع کړي. بې شکه چې ټولې ستايني هغه رب ته دي چې په دې عالم کې د ده د بې انتهاء رحمت او پېرزويني وسيع آثار او نښې هرې خوا ته خورې ګورو.

موږ په دې عالم کې د "رحمت" او " پېرزويني" څرګندې نښې ګورو او د نښو تر شا د

داسي ذات نامرئي لاسونه چي په پوره زړه سوي او خواخوږۍ د هر څه پالنه او روزنه کوي. "انسان" لا د زمکي پر سر قدم نه وي ایښی چي د مور په تي کي ده ته داسي شیدې برابري شوې وي چي ټولو اړتیاوو ته ئې ځواب وایي، دا کار څوك کوي، د چا په اراده د راتلونکو پېښو لپاره تیاری نیول شوی، کوم مهربان ذات د انسان اړتیاوي په پام کي نیولې او د ده له پیدایښت مخکي ئې د مهرباني مور په تي کي ورته تیاري کړې؟ کله چي انسان، حیوان او نبات باران ته اړ شي دا څوك دئ چي د هغه په اراده باران وربېږي، کله چي رڼا او حرارت ته اړ شي دا څوك دئ چي لمر ئې ورته پیداکړی چي د دوی مېشت ځای روڼ او تود کړي، چا په دوی کي د هري بیمارۍ او د هر میکروب د مقابلې استعداد ایښی؟!

(۳)- په دربیم آیت کي د واکمنۍ، ادارې، نظم او ضبط هغه مظاهر چي په دې عالم کي هري خوا ته په نظر راځي، د واکمن او مالك خدای د شتون دلیل ګڼل شوی. ته په دې عالم کي د یوه داسي ټولواك ذات د واکمنۍ آثار په څرګند ډول ګورې چي د هر څه ساتنه کوي، هر څه د ده په وړاندي منقاد دي. ده چي د هر څه د پیدایښت، خوځښت، کمال او زوال لپاره کوم مسیر او حد ټاکلی، له یوې ذرې انحراف او تغییر پرته په همغه مسیر کي درومي. لمر په خپل وخت، هره ورځ، له خاص ځایه راپورته کېږي، زمکي ته رڼا او تودوخه ورکوي او بیا په ثابت وخت کي په ثابت ځای کي پرېوځي.

د آسمان په دې پراخي او بې انتهاء غېږ کي په ملیونونو ملیونونو ستوري، هریو په خپل مدار کي خوځېږي، د دوی تر منځ د ټکر او تصادم مخنیوی کېږي، نه یو د بل په مدار کي داخلېږي او نه یو بل جذبوي. هغه ذات چي دا هر څه ده ته منقاد دي او د ده له حکم سره سم په ټاکلي مسیر کي خوځېږي، همغه د عالمونو مالك الملك الله دئ. هره ستاینه همغه الله ته ده چي په دې عالم کي د مالك الملك په توګه تصرف کوي او هر څه د ده واکمنۍ ته منقاد دي. د قرآن په ګڼ شمېر آیتونو کي به هم وګورئ چي د فاتحې د دغه دربیم آیت په څېر استدلال شوی او په عالم کي د واکمنۍ، نظم او ضبط مظاهر د مالك الملك خدای د شتون دلیل ښودل شوی، لکه چي فرمایي:

أَفَغَيْرَ دِينِ ٱللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُۥٓ أَسْلَمَ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾ آل عمران: ۸۳

آیا د الله له دین پرته کوم بل څه لټوي، په داسي حال کي چي د آسمانونو او زمکي هر څه، طوعا اوکرها (په خوښۍ او ناخوښۍ) ده ته غاړه ایښې او د ده لوري ته ورګرځول کېږي.

د دې عالم هر څه د هغه د ساتونکي (مالك) خدای وضع کړی شوو سننو ته غاړه ایښې ده. موږ ګورو چي د دې عالم هر څه د خاصو سننو او ضوابطو محکوم دي، هري خوا ته د

سننو او ضوابطو د حاکمیت شاهد یو، هر څه د دغو سننو مطابق تر سره کېږي، موږ ته وواياست چي دغه ضوابط چا وضع کړي؟ د چا اراده د دغو سننو په څېر څرګنده شوې او هر څه د ده په وړاندي خاضع او محکوم شوي؟!

هر "مخلوق" او "مصنوع" د "خالق" او "صانع" په شتون شهادت ورکوي، د "بې خالقه" مخلوق او "بې صانع" مصنوع تصور د انسان عقل نه شي قبلولی. د هر "رسم" په لیدو سره زموږ عقل فیصله کوي چي دا حتماً یو ماهر رسام لري، هر "تصویر" خپل مصور موږ ته را په یادوي. که تا ته څوك ووايي چي دا "رسم" له "رسام" پرته په خپله جوړ شوی، دا "تصویر" له "مصور" پرته په خپله ترکیب شوی، دا "کتاب" له لیکوال پرته لیکل شوی، ستا عقل حتماً په داسی خبرو تمسخر کوي، نه پوهېږو چي ستا "عقل" څنګه مني چي دا ټوله هستي، په دې کي بې شمېره ښکلي او ښایسته مخلوقات، په هري برخي کي ئې د "علم"، "هنر"، "دقت" او "هدف والي" خورې نښي، له "علیم"، "قدیر" او "حکیم" خالق پرته پیدا شوي؟! په یوه "مصنوع" او "جوړ شوي" شي کي د "علم" او پوهي نښي موږ دې ته هدایت کوي چي پیداکوونکی ئې پوه دئ، د "دقیق" او "ظریف" انځورني نښي موږ ته وايي: پیداکوونکی ئې ماهر رسام دئ، په ظرافت پوه دئ، که څه هم موږ د دې توکي "پیداکوونکی" او "رسام" نه دئ لیدلی، فقط د ده په "پیدا کړي" شي کي مو د ده د لاس آثار لیدلي، زموږ عقل له آثارو د خالق، صانع، رسام او مصور په شتون باور کوي.

همدا راز د "مصنوع" هر "صفت" د صانع صفت په ګوته کوي. که مصنوع سترګور وي صانع به ئې حتماً بصیر او سترګور وي، په مخلوق کي د علم او پوهي صفت په دې شهادت ورکوي چي پیدا کوونکی او خالق ئې حتماً پوه او علیم دئ. بې سترګو طبیعت سترګور انسان نه شي پیدا کولی، مړ طبیعت ژوندی موجود نه شي پیدا کولی، کوڼ طبیعت اورېدونکی مخلوق نه شي پیدا کولی، د هیڅ انسان عقل دا خبره نه شي منلی چي ړوند، کوڼ، مړ او بې عقله طبیعت دي داسي مخلوق پیدا کړي چي سترګي لري، غوږونه لري، ژوندی دئ، خوځېږي، د عقل او ارادې خاوند دئ، د همدې طبیعت مهار په لاس کي نیسي او د خپلي خوښي مطابق په هغه کي تصرف کوي!!

موږ د هغو پرله پسې او منظمو بدلونونو چي د خاصو ضوابطو او سننو مطابق تر سره کېږي، د یوه داسي ذات نامرئي لاسونه په خپل عقل او شعور سره لمس کوو چي په ډېر دقت او انتهائي ظرافت سره چاري سمبالوي، د هر شي پیدایښت له هیڅ پیل کړي، له یوه حالت ئې بل ته واړوي، ورو ورو وده ورکړي، کمال ته ئې ورسوي، ځانګړی له مخکي ټاکلی کار پرې تر سره کړي، خاصي اړتیاوي پرې رفع کړي، زړښت ته ئې ورسوي او په پای

کې ئې په مرگ محکوم او ځای ئې بل نوي، ځواکمن او وده موندونکي توکي ته خالي کړي.

د دې عالم له ښکلا، نظم او بامقصده بدلونونو هر باشعوره او بااحساسه انسان دې نتیجې ته په آسانۍ رسي چې دا هر څه هرو مرو د هغه حکیم رب او علیم پالونکي د تصرف مظاهر دي چې په ټولو غورو صفاتو متصف او د ټولو ستاینو مستحق دئ. موږ ته د پلاسټیك یوه ټوټه، د مات شوي چیني لوښي یوه برخه، په سپین کاغذ ځو کرښې په نظر راشي، ورته ځیر شو، په هغه کې د یوه رسام، انجنیر، خطاط او لیکوال د لاس اثر گورو او ډېر ژر دې نتیجې ته رسو چې په دې کې دا رسم د هغه چا د لاس نښه ده چې ښه رسام دئ، د پلاسټیك دا ټوټه درته وایي چې زه یوه داسې کس جوړه کړې یم چې د پلاسټیك له خصوصیاتو خبر او له هغه د راز راز شیانو په جوړولو قادر دئ، د چیني لوښي دا ټوټه هم خپل صانع درته معرفي کوي او ته په هغه کې د چیني جوړوونکي د مهارت، علم او هنر نښې گورې، دا لیکنه هم تا د خپل لیکونکي په وړتیاوو او استعدادونو خبروي، څنگه ممکنه ده چې انسان دې د عالم دا بې شمېره ښایسته، ښکلي او غوره مخلوقات؛ انسانان، رنگ رنگ ښکلي مرغان، واړه او ستر حیوانات، گټور او مفید نباتات، ښایسته گلان، خوندوري مېوې، زړه راښکونکې منظرې او ... گوري، خو د هغه پلاسټیك د ټوټې، د مات شوي چیني لوښي هغه برخې او پر سپین کاغذ د هغو ځو کرښو په اندازه دې هم اهمیت ورنکړي، له خالق او صانع دې انکار وکړي؟ ښایي څوك په ژبه انکار وکړي خو گرانه ده چې د چا زړه او دماغ دې له داسې دروغجني ژبې سره ملگرتیا وکړي.

(٤)- په څلورم آیت کې د بیان لهجه بدله شوې، مخکې مو ویل چې د عالمونو رب، هغه ډېر ډېر مهربان او هغه مالك الملك خدای دئ چې د ټولو ستاینو وړ دئ، خو اوس له همغه الله سره مخامخ خبره کوو، دا ځکه چې هغه مو موندلی، مخکینیو دلائلو موږ ته راښودلی، د عالمونو دې مهربان او واکمن رب ته دوې اساسي خبرې لرو: یوازې ستا عبادت کوو او یوازې له تا مرسته غواړو. د عبادت معنی مریيتوب ده او ته پوهېږې چې مریی هغه چا ته ویل کېږي چې:

- په بل خرڅ شوی وي او خپل واك ئې په کامل طور هغه ته سپارلی وي.
- د ده په واك کې چې څه وي هغه د ده نه بلکې د ده د آقا او مالك وي.
- هیڅ کار په خپله خوښه او د خپلې مرضۍ مطابق نه شي کولی، یوازې همغه څه کوي چې خپل آقا ورته امر کړی وي.
- په خپلو ټولو کړنو کې د خپل مالك او بادار رضاء لټوي، د خپلې رضاء لپاره هیڅ نه شي کولی.

- مربي نه شخصي دوست لري او نه دښمن، د آقا دوست ئې دوست او دښمن ئې دښمن وي.

مسلمانان په دې مکلف شوي چې په لمانځه کې به هرومرو او مکرر دا سوره لولي او هره ورځ به ئې لږ تر لږه ۳۲ ځله تکراروي او پر دغي پورتنۍ ژمني به تعهد کوي، دا د دې لپاره چې د دې سورې دا اساسي خبره ئې تل په ياد وي او يوه شېبه ترې غافل نه شي، خو زه له خپل لمونځ کوونکي ورور او خور پوښتنه کوم:

- په رښتيا ته چې په لمانځه کې د الله په وړاندې، لاس په سينه ودرېږې او همدغه کلمات تکراروې، آيا کله دي د دې تعهد او ژمني، معنی او مقتضی ته توجه کړې؟ او دې ته دي پام شوی چې په دې سره تا د خپل رب په وړاندې د کومو کومو سترو سترو خبرو تعهدکړی؟ او آيا په دې تعهداتو دي وفا هم کړې؟

- که تا د الله په لار کې خپل ځان، وخت او مال سپمولی وي، خپل مال، نفس او اولاد دې د الله امانت نه وي ګڼلی او د الله په لاري کې د هغوی له قربانۍ دې ډډه کړې وي، هر کار دي د خپلي هوی او هوس په حکم تر سره کړی وي، د هيڅ کار په پيل کې دې؛ دې ته نه وي کتلي چې ستا رب تا ته په دې اړه څه حکم کړی، که تا د الله د سخط او غضب په بيع په وار وار د خپل نفس رضاء لټولي وي، که تا د الله له دوستانو سره دښمني او له دښمنانو سره دوستي کړې وي، نو ستا دغه تعهد يو دروغجن تعهد وو، ګواکې په وار وار دې له الله سره دروغجنه ژمنه کړې او هر ځل دې خپله ژمنه ماته کړې، ته چې وايې: (إِيَّاكَ نَستَعِينُ)، معنی ئې دا ده:

خدايه! يوازې او يوازې تا ته د احتياج لاس اوږدوم، له تا پرته د بل چا لمن نه نيسم، بل ته طمع نه کوم، تا ځانته کافي ګڼم، عقيده مې دا ده چې هر څه ستا په واك کې دي، ته د خپلو بندګانو پالنه او روزنه کوې او په هغوی بې انتهاء مهربانه يې، نو ځکه هر څه فقط له تا غواړو.

په دې ترتيب ته د فاتحې په لوستلو سره، له خپل رب سره مکرر تعهد کوې چې: له تا پرته بل ته د عبادت او مريېتوب سر نه کوزوم او بل ته د سؤال او غوښتني لاسونه نه اوږدوم.

خوکه د دې مکرر تعهد سره سره، ستا طمع له الله پرته بل چا او بل څه ته وه، مستعان خدای دې ځانته کافي نه ګڼلو او د خپلو حاجتونو تر سره کېدو لپاره دې د بل لمنه نيوله او ګمان دې کولو چې په ربوبيت او د عالم په پالنې، روزنې، ساتنې او د مخلوقاتو د حوائجو او اړتياوو په پوره کولو کې الله ځانته شريکان لري او دا شريکان يا په خپله ستا

دعاء ته څواب وايي او يا ئې په الله هرو مرو مني، نو ته ما ته ووايه چې ستا د (إِيَّاكَ نَستَعِينُ) د ويلو معنى څه شوه؟

ښايي په دې پوهېږې چې د فاتحې سوره د ټول قرآن عظيم الشان خلاصه ده، يا په بل عبارت، ټول قرآن د همدې مباركې سورې شرح او تفصيل دئ او د فاتحې سورې محوري او مركزي مطلب همدا څلورم آيت، "إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَستَعِينُ " دئ، له دې معلومېږي چې د قرآن محوري او اساسي مدعى دا ده چې د انسان او د ده د رب تر منځ همدا رابطه ټينګه كړى شي چې عبادت ئې يوازې د ده لپاره وي او استعانت ئې يوازې له ده وي.

(۵)- په دې ستري خبري له تعهد او ژمني وروسته ته خپله لومړنۍ غوښتنه او لومړى سؤال خپل مولا ته وړاندې كوې او وايې: (اهْدِنَا الصرَطَ الْمُستَقِيمَ : په سمې لاري مو هدايت كړه)! ستا د دغې دعاء معنى دا ده چې:

- ته په سمې لاري د تلو تلوسه لرې او د همدې لپاره ستا لومړنۍ تمنى او دعاء همدا ده.

- ته يوازې د ځان لپاره نه بلكې د نورو لپاره هم په سمې لاري د تلو توفيق غواړې، ته پوهېږې چې يوازې ستا سموالى كفايت نه كوي، ته دې ته اړ يې چې په سمې لاري د تلو لپاره د يوه صالح ټولګي په خوا كې حركت وكړې. كه ټولنه اصلاح نه وي افرادو ته په هغې كې سم پاته كېدل او په سمه لار تګ ګران وي، همدا راز له نورو انسانانو سره ستا مينه او پېرزوينه تا هڅوي چې د ځان په څنګ كې هغوى هم په خپلو دعاګانو كې رایاد كړې.

- له سمې لاري ستا مراد همغه په څلورم آيت كې ذكر شوى مطلب دئ، يعني يوازې د الله عبادت او يوازې له هغه استعانت.

- تا په يوې داسې مستقيمې لاري د تلو توفيق غوښتى چې مخامخ دې الله ته رسوي، يوې خوا بلې خوا ته كږېدل په كې نشته. كه تا يوازې دومره ويلي وى چې موږ هدايت كړه، معنى به ئې دا وه چې تا ته د سم فكر، صحيح نظريې او علمي رأيي ښوونه وشي. خو تا ويلي دي چې موږ په مستقيمې لاري هدايت كړه! په يوې لاري تګ د نظر او رأيي تر څنګ، عزم، عمل او حركت او د سرمنزل او هدف ټاكل غواړي، حال دا چې رأى او نظريه يوازې د ذهني اقناع غوښتنه كوي، نو څكه ته په دې دعاء سره له الله تعالى غواړې چې د رأيي سموالى، د هدف پاكوالى، د عزم رښتينوالى او د تګلارې سموالى دې په برخه شي.

له ځان سره لږ فكر وكړه او قضاوت وكړه چې ته هره ورځ په وار وار د هدايت او لارښوونې تمنى كوې او له الله جل شأنه په خپل لمانځه كې په سمې لاري د تلو توفيق

غوارې، خو له لمانځه وروسته او مخکې، نه تا د سمې لارې د پېژندلو هڅه کړې او نه په دې لار دتلو تکل!! نو له دې دعاء ستا مقصد څه دئ؟

ته چې د سهار له لمانځه فارغ شې او د ورځنې کار لپاره منصوبې جوړوې، نو نیت دې کوږ وي، عزائم دې ناوړې، د مال، عزت او اقتدار تر لاسه کولو لپاره کړې وړې لارې لټوې. سمه مستقیمه الهي لار پرېږدې او د شیطان په کږو وږو لارو روان شې. په دې صورت کې به څوك له تا دا دروغجنه ادعاء ومني چې تا په خپل لمانځه کې له الله په مستقیمې لارې د تلو تمنی او دعاء کړې وه؟

(٦)- ستا د دغې دعاء تر څنگ او ورپسې، الله جل شأنه هغه غوښتلې مستقیمه لار داسې توضیح کړې: د هغو کسانو لار چې تا پېرزوینې پرې کړې او په هغې لارې د تلو په نتیجه کې ئې ستا نعمتونه په برخه شوي.

یعنې دا لار یوازې یو فکري خط، یا یو مجرد ذهني او اعتقادي بهیر او سلسله نه ده چې فقط د اعتقاد او باور غوښتنه کوي او بس، بلکې دا د عمل لپاره ترسیم شوی مستقیم خط دئ، دا پلې شوې لار ده، د تاریخ په اوږدو کې په وار وار د الله صالح بندگان په دې لار تللي او د مستعان لارښوونکي رب نعمتونه ئې په برخه شوي، عزت او سرلوړۍ ته رسېدلي، د ځمکې خلافت، د ولسونو فکري، اخلاقي، سیاسي او اجتماعي قیادت او مشري او د ځمکې د ټولو شتمنیو وراثت ورته سپارل شوی.

قرآن موږ ته په دې لار تلونکي او د الله د پېرزوینو او انعاماتو لاس ته راوړونکي داسې معرفي کوي:

وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّٰلِحِينَۚ وَحَسُنَ أُوْلَٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ النساء : ٦٩

او څوك چې د الله او پیغمبر اطاعت وکړي نو دوی به له هغو کسانو سره وي چې الله پرې پېرزوینه کړې، د پیغمبرانو، رښتینو، شهیدانو او صالحانو سره او دا خلك څومره غوره ملگري دي.

ته په دغې تمنی سره غوارې چې د پیغمبرانو ملگرتیا دې په برخه شي، په خپل ایمان او له الله جل شأنه سره په خپلو کړو ژمنو او وعدو کې صادق او رښتینی شې او د الله په لارې کې هره شېبه شهادت ته چمتو وې او تل د ځان او ټولنې د اصلاح او رغونې په چارو کې بوخت وې. خو ما ته ووایه:

- آیا کله دې د دې دعاء معنی او ابعادو ته توجه کړې؟ د پیغمبرانو، صدیقینو، شهداءو

او صالحینو د ملګرتیا او د دوی په لار د تلو عزم او اراده دي کړې؟

- آیا د الله جل جلاله په لاري کي د شهادت جذبه او ولوله دي په زړه کي راولاړه شوې؟ ستا د دغي دعاء معنی خو همدا ده چي ته د الله په لار کي د شهادت تلوسه لرې او له الله د شهداءو په لار د تلو توفیق غواړې!؟

- ته ښایي په دې هم پوهېږې چي د شهادت جذبه د هغه چا په زړه کي مري او له مرګ وېره او خوف ئې په زړه کي راپیدا کېږي چي: یا ئې په الله ایمان نه وي او یا د الله جل شأنه په ربوبیت باور نه لري، په اجل او د مرګ په معیني له مخکي ټاکل شوې نېټې عقیده نه لري، په دې خبري ایمان نه لري چي مرګ په خپل ثابت لیکل شوي وخت، د الله جل جلاله په اذن او حکم سره راځي او د انسان روح یوازي د مؤظفي او موکلي ملائکي په ذریعه قبضېږي او په دې نه پوهېږي چي مرګ د نوي ژوندون پیل دئ.

(۷)- ته د فاتحې په آخري برخي کي، د هغو کسانو په ډلي کي له محسوب کېدو امان غواړې چي د الله جل جلاله غضب پرې نازل شوی او لار ورکي دي. دا غضب کړی شوي کسان یا هغه دي چي د خپل منعم خدای د نعمتونو ناشکري ئې کړې او په داسي لارو ئې کارولي چي د الله تعالی د غضب موجب دي، یا هغه دي چي منعم خدای جل شأنه په ظاهر کي دوی ته ښه ډېر انعامات ورکړي او یا د دوی ظاهري وضعیت داسي برېښي چي دا نعمتونه ئې ښایي د څه وړتیاوو په وجه په برخه شوي وي، خو په حقیقت کي د الله جل جلاله په غضب اخته دي، یا هغه چي د ایمان له راوړلو وروسته ئې داسي څه کړي چي د الله جل جلاله په غضب اخته شوي او دا لار ورکي هغه کسان دي چي له ایمان راوړو وروسته ئې اصلي لاره ورکه کړې که څه هم د دوی ظاهري وضع او یا د دوی ادعاء داسي وي چي ګواکي په سمه لاره روان دي، خو په حقیقت کي سخت بې لاري دي.

د دې سورې په پای کي ته د آمین په ویلو مکلف شوی یې چي معنی ئې دا ده: خدایه! دعاء مو قبوله کړې! ستا د دغي دعاء په ځواب کي الله تعالی د فاتحې له سورې سره متصل، د بقرې د سورې په لومړي آیت کي فرمایي: (ذلك الکتاب لاریب فیه هدی للمتقین: دا همغه کتاب دئ چي شك په کي نشته، هدایت متقیانو ته). تا د فاتحې په سوره کي د هدایت غوښتنه کړې او الله تعالی درته ویلي چي ستا د دعاء ځواب دغه کتاب دئ، د متقیانو لپاره لارښود.

د دې لپاره چي لوستونکو ته دا خبره ښه جوته شي چي د فاتحې د سورې په لومړیو دریو آیتونو کي د الله تعالی ټول نومونه او صفات راخلاصه شوي، لاندي وضاحت ضروري ګڼو:

- په يوه حديث کې د الله تعالی نومونه ۹۹ ښودل شوي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لِلَّهِ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ اسْمًا، مَنْ حَفِظَهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَإِنَّ اللهَ وِتْرٌ، يُحِبُّ الْوِتْرَ» رواه مسلم، بخارى، مسند احمد

له ابو هريره روايت دئ چي نبي صلى الله عليه و سلم فرمايلي: د الله تعالی ۹۹ نومونه دي؛ چا چي حفظ کړل؛ جنت ته به داخل شي؛ او الله طاق دئ؛ طاق خوښوي.

دا هر نوم د الله تعالی يو صفت معرفي کوي؛ ټول نومونه د فاتحې د سورې په دريو صفاتو (رب، رحمن او مالك) کې په دې شرح خلاصه شوي:

- د رب نوم په ټولو هغو نومونو او صفاتو شامل دئ چي د خالق، بارئ، بديع او مصور په څېر دي.
- د رحمن نوم په ټولو هغو نومونو او صفاتو احتواء کړې چي د پېرزويني او رحمت له صفاتو سره اړخ لگوي، لکه غفور، کريم، عفو، حليم...
- او د مالك نوم ټول هغه صفات او نومونه احتواء کوي چي له پاچايي، ټولواکۍ او اقتدار سره تعلق لري، لکه قهار، جبار، عزيز، قدير، غالب، مؤمن، مهيمن...

لومړی آيت په ټولو لاندنيو نومونو شامل دئ:

الرب، الخالق، البارئ، المصور، الله، الاله، الواحد، الاحد، الوتر، الاول، الآخر، الظاهر، الباطن، الحق، المبين، الحي، الصمد.

دوهم آيت په لاندنيو نومونو:

الرحمن، الرحيم، الرؤوف، الاكرم، البر، التواب، الحليم، العفو، الغفور، الكريم، اللطيف، المجيب، الودود، الوهاب، الولي، المولی، الرفيق، الشافي، المحسن، المعطي، المنان، القريب، الجميل، الطيب، الشاكر، الشكور، الواسع، النصير، البصير، الخبير، السميع، العليم، العالم، الشهيد، الحافظ، الحفيظ، الرقيب.

او دريم آيت په دغو نومونو:

الملك، المليك، القاهر، القهار، القادر، القوي، الكبير، القدير، المؤمن، المهيمن، المقتدر، المتعال، المتكبر، المجيد، المعز، المذل، المقدم، المؤخر، الحكم، الحكيم، الباسط، القابض، الرزاق، الجبار، الاعلی، العزيز، القيوم، العلي، القدوس، السلام، السبوح، الحميد، الوارد، الغني، المحيط، الفتاح، الوكيل، المقيت.

د الحشر د سورې په دريو لاندنيو ۲۲، ۲۳، ۲٤ آيتونو کې هم د الله نومونه د فاتحې د سورې په څېر په دريو برخو وېشل شوي:

هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ۖ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾
هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْمَلِكُ ٱلْقُدُّوسُ ٱلسَّلَٰمُ ٱلْمُؤْمِنُ ٱلْمُهَيْمِنُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْجَبَّارُ ٱلْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾
هُوَ ٱللَّهُ ٱلْخَٰلِقُ ٱلْبَارِئُ ٱلْمُصَوِّرُ ۖ لَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

په قرآن کې اکثراً د سميع، بصير او عليم صفات هلته ذکر شوي چې الله تعالی خپلو بندګانو ته دا خبره کوي چې الله ستاسو دعاءګانې اوري، پر تاسو ئې نظر دئ، ستاسو په حالت پوه دئ، يوازې مو نه پرېږدي، هغه د رحمت او پېرزوينې خاوند دئ. د الحشر په سوره کې هم ګورئ چې د عالم الغيب و الشهادة صفت د الرحمن الرحيم په څنګ کې راغلی.

همدا راز که د فاتحې د سورې آيتونو ته په دقت سره پام وکړئ نو حتماً به دې ته متوجه شئ چې: د هغو صفاتو په مقابل کې چې په لومړنيو آيتونو کې راغلي:

ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١﴾

ٱلرَّحْمَٰنِ

ٱلرَّحِيمِ ﴿٢﴾

مَٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٣﴾

د وروستيو آيتونو مطالب په دې شکل راغلي:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٤﴾

ٱهْدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ﴿٥﴾

صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ﴿٦﴾

غَيْرِ ٱلْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴿٧﴾

نوموړی ترتيب دا مطلب په ګوته کوي:

- يوازې هغه الله د عبادت وړ دئ چې ستاينې ټولې هغه ته دي.
- يوازې له هغه څخه بايد مرسته وغوښتلی شي چې د عالمونو پالونکی او روزونکی رب دئ.

- باید له رحمان خدای د هدایت او لارښوونې تمنی وشي نه له بل چا.
- باید الرحیم رب ته دانعاماتو او پېرزوینو دعاء وشي نه بلي مرجع ته.
- باید د مالك الملك رب له غضب ووېرېږو چې د دنیا او عقبا مالك دئ، نه د بل چا له قهر او غصې.
- او باید یوازې له دې په اندېښنه کې وو چې د قیامت په ورځ د همدې مالك الملك الله جل شأنه په وړاندې د گمراهانو په ډله کې ونه درېږو.

ځیني مترجمین د اووم آیت ترجمه داسې کوي: نه د هغو کسانو لار چې غضب کړی شوي او نه د هغو کسانو لار چې گمراهان دي. خو دغه ژباړه سمه نه ده، غیرالمغضوب علیهم.... د الذین بدل یا صفت دئ او دقیقه ترجمه همغه ده چې موږ لیکلې: (نه غضب کړی شوي او نه بې لارې دي). علامه شبیر احمد عثماني د کابلي تفسیر معروف او منلی مفسر هم د دغو کسانو ترجمه د آیت د ترکیب خلاف گڼي، دا ځکه چې که تاسو وغواړئ چې د الصراط لفظ په دې ځای کې علاوه کړئ نو د آیت ټول ترکیب باید بدل کړئ، د الصراط په علاوه کولو سره ئې موجود ترکیب په خپل حال نه شي پاته کېدی.

متأسفانه چا چې د علامه عثماني تفسیر په پښتو ترجمه کړی، دا آیت ئې د ده د رأیې او نظر خلاف داسې ترجمه کړی: نه د هغو لار چې غضب پرې شوی (یهودان) او نه د هغو لار چې گمراهان دي (نصاری).

ځیني نور هم له (المغضوب علیهم) یهود او له (الضالین) نصاری مرادوي، خو د دې دواړو نطاق عام دئ، په هر هغه چا ئې اطلاق کېږي چې د الله تعالی له پېرزوینو وروسته د ده د غضب وړ گرځېدلي او له هدایت وروسته بې لارې شوي، یهود او نصاری ئې دوه بېلگې دي.

- د فاتحې د سورې په اړه یوه بل مطلب ته هم اشاره کول گټور برېښي او هغه دا چې: د مذاهبو تر منځ یوه اختلافي موضوع دا ده چې آیا په لمانځه کې د فاتحې سوره لوستل فرض دي که غوره؟ آیا لوستل ئې هم پر امام لازم دي او هم پر مقتدي، که یوازې پر امام؟ آیا مقتدي به په امام پسې په جهري یا خفیه لمونځونو کې قرائت کوي که نه؟ آیا له فاتحې پرته لمونځ صحیح کېږي؟ په دې اړه قرآن څه حکم کوي او احادیث څه وایي؟

راشئ لومړی دا وگورو چې قرآن په لمانځه کې د قرائت په اړه څه حکم کوي؟ قرآن د قرائت په اړه موږ ته څو لارښوونې لري:

- دوه ځلې امر کوي چې په خپلو لمونځونو کې یوه آسانه برخه د قرآن ووایئ: (فَاقْرَءُوا مَا تَيَسرَ مِنَ الْقُرْءَانِ) او (فَاقْرَءُوا مَا تَيَسرَ مِنْهُ).

موږ ته امر کوي چي کله قرآن لوستل کېږي نو غوږ ورته ونیسئ او پټه خوله اوسئ:

وَإِذَا قُرِئَ ٱلْقُرْءَانُ فَٱسْتَمِعُواْ لَهُۥ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝٢٠٤ الاعراف: ۲۰٤

- پيغمبر عليه السلام ته امر کوي چي کله فرشته تا ته قرآن در اوروي نو له ځان سره ئې مه وايه او تلوار مه پرې کوه:

... وَلَا تَعْجَلْ بِٱلْقُرْءَانِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضَىٰٓ إِلَيْكَ وَحْيُهُۥ ... طه: ۱۱٤

تر هغه د مخه چي تا ته د قرآن وحي بشپړه شي پر قرائت ئې تلوار مه کوه.

د دغو دريو آيتونو معنی دا ده چي: ۱- په لمانځه کې يوازې د قرآن يوه آسانه برخه لوستل فرض دي، دا ځکه چي په قرآن کې دا امر نشته چي په لمانځه کې به د فاتحې سوره لولئ، په احاديثو کې راغلي چي څوک په لمانځه کې د فاتحې سوره ونه لولي لمونځ ئې ناقص دئ. ۲- د امام د قرائت په وخت کې له ځان سره قرآن ويل او شونډې پرې خوزول او غوږ نه نيول د قرآن د صريح حکم خلاف عمل دئ.

که موږ ته داسي دوه متعارضې رأيې يا متضاد روايات مخي ته راشي چي يو ئې وايي: د امام قرائت د مقتدي قرائت هم دئ، مقتدي به د امام د قرائت په وخت پټه خوله وي او قرائت به نه کوي او بل ئې وايي: مقتدي به هم د امام تر څنګ د فاتحې سوره له ځان سره لولي، نو موږ له څنډ پرته ويلی شو چي دا دوهمه رأيه له قرآن سره تعارض لري او لومړۍ رأيه له قرآن سره په بشپړه توګه توافق لري.

اوس راشئ د هغو خلکو رأيه وڅېړو چي په لمانځه کې د فاتحې سوره لوستل فرض ګڼي، دا وګورو چي دوی په کومو رواياتو استناد کوي او څه دليل لري؟ دوی په دغه روايت استناد کوي:

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ (لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ) .

له عباده بن صامت (رضي الله عنه) روايت دئ چي رسول الله (صلى الله عليه و سلم) فرمايلي: (څوک چي فاتحه (الحمد لله) ونه لولي، لمونځ ئې لمونځ نه دئ)

دا روايت په بخاري کې يو ځل راغلی.

د دې روايت په تعبير کې د محدثينو او فقهاءو تر منځ اختلاف دئ، ځيني ئې داسي تعبيروي چي ګواکې په لمانځه کې د فاتحې سوره لوستل فرض وي، له دې پرته لمونځ نه صحيح کېږي، هم د جماعت په لمانځه کې او هم په انفرادي لمونځونو کې، هم په جهر لمونځونو کې او هم په خفيه لمونځونو کې، هم د مقتدي لمونځ او هم د امام لمونځ، په جهر

لمونځونو کې هم باید مقتدي له امام وروسته دا سوره ووایي، که نه نو لمونځ ئې صحیح نه دئ!! د دې لپاره چې په دې اړه صحیح رأیه معلومه کړو باید لاندي ټکي په پام کې ولرو:

- په قرآن کې د لمانځه د ترکیب په اړه څو خبري شوې دي: د لمانځه په پیل کې د الله نوم یادول (وَذَكَرَ ٱسْمَ رَبِّهِۦ فَصَلَّىٰ)، قبلې ته مخ کول (فَوَلِّ وَجْهَكَ شطرَ الْمَسجِدِ الْحَرَامِ)، قیام ((إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ)، قرائت (فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ)، ((وَقُرْآنَ الْفَجْرِ)، رکوع، سجده (يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ارْكَعُوا وَ اسجُدُوا). په قرآن کې د دې لپاره شاهد نه مومو چې په لمانځه کې د فاتحې د سورې لوستل ترې معلوم شي؛ بلکې په مکرره توګه ویل شوي چې د قرآن کومه آسانه برخه تلاوت کړئ.

- الله تعالی موږ ته امر کوي چې د قرآن د تلاوت په وخت کې ساکت وو او غوږ ونیسو، د دې معنی دا ده چې د امام د قرائت په وخت کې به غوږ نیسو او له څه ویلو به ډډه کوو.

- رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي چې د امام قرائت د مقتدي قرائت دئ: "مَن صَلَّى خَلفَ الإمامِ فإنَّ قراءةَ الإمامِ له قراءةٌ": څوک چې په امام پسي لمونځ کوي نو د امام قرائت د ده قرائت هم دئ.

- که څوك امام په رکوع کې ونیسي نو بشپړ رکعت ئې نیولی دئ او د دغه رکعت اعاده ورباندي لازمه نه ده، که څه هم نه ئې فاتحه اورېدلې ده او نه ئې ویلې ده, په دې اړه د ټولو فقهاءو اجماع ده.

دغو خبرو ته په پام سره ویلی شو چې:

- په جهر لمونځونو کې او هغه مهال چې امام قرائت کوي د فاتحې سوره یا د قرآن نور آیتونه لوستل د قرآن د صریح حکم خلاف عمل دئ. څوك چې د امام د قرائت په وخت کې له ځان سره قرائت کوي، شونډې خوزوي، په عجله او تلوار سره قرائت کوي، دا کار ئې د قرآن او سنت خلاف دئ، ځکه الله تعالی خپل پیغمبر له داسي کولو منع کړی، رسول الله صلی الله علیه و سلم به د بعثت په لومړیو کې د وحي د نزول پر مهال او د فرشتې د قرائت په دوران کې همدا کار کولو چې الله تعالی ترې منع کړ!!

- اورېدل د لوستلو ځای ناستی دئ، څوك چې قرآن اوري داسي دئ لکه چې په خپله ئې لولي، ډېر ځلي د اورېدو اغېز تر لوستلو هم زیات وي، که اورېدل او لوستل یو شان نه وی نو په هغه چا به د قرائت سجده نه لازمېده چې د سجدې آیت ئې اورېدلی!!

- په خفیه لمونځونو کې په امام پسي قرائت داسي دئ لکه له قرائت پرته نور تکبیرات او

تسبیحات ویل، نه یوازې د ممانعت لپاره ئې د منلو وړ دلیل او توجیه نشته بلکې د جهري قرائت اړوند حکم په غلطه توګه تعبیرول او خفیه قرائت ته ئې غزول دي.

- که له فاتحې پرته لمونځ لمونځ نه وی نو د هغه مقتدي لمونځ به صحیح نه ګڼل کېدو چې له قرائت وروسته او په رکوع کې ئې امام نیولی.

- فرض هغه دئ چې الله تعالی ئې د کولو حکم کړی وي، نه د فاتحې د ویلو په اړه په قرآن کې کوم حکم موجود؛ نه صریحاً او نه اشارتاً؛ او نه د رسول الله صلی الله علیه و سلم له حدیث داسې معلومېږي چې ویل ئې فرض وي، ځکه د رسول الله صلی الله علیه و سلم ګڼ شمېر احادیث داسې موجود چې په نورو امورو کې ئې دې ته ورته الفاظ کارولي، لکه (لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ، وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ)؛ آیا د دې معنی دا ده چې که څوك یو ځل له چا سره خپله ژمنه ماته کړي له اسلامه ووت؟ که څوك په یوه واړه امانت کې یو ځل خیانت وکړي ایمان ئې حبط شو؟ لکه دلته چې کمال د اسلام او ایمان مراد دئ په هغه روایت کې کمال او حسن د ښه لمانځه مراد دئ، نه دا چې له فاتحې پرته لمونځ هیڅ اعتبار نه لري.

د جَمعي په لمانځه کې د فاتحې د لوستلو او نه لوستلو په اړه ځینې روایات یو څه وایي او ځینې بل څه.

له عبدالله بن شداد رضي الله عنه، جابر رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنهما راغلي روایات وایي چې د امام قرائت د مقتدي قرائت هم دئ. روایات دا دي:

عن عبدِ اللّهِ بنِ شَدّادٍ، قال رسولُ اللّهِ صلى اللّه عليه وسلم: "مَن كان له إِمامٌ فإِنَّ قراءةَ الإمامِ له قراءةٌ" السنن الكبرى للبيهقى

عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ صَلَّى خَلْفَ إِمَامٍ، فَإِنَّ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ» المعجم الأوسط للطبرانى

عن جابر، عن النبى صلى الله عليه و سلم قال: مَن كان له إِمامٌ فإِنَّ قراءةَ الإمامِ له قراءةٌ" مسند عبد بن حميد

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَخَلْفَهُ رَجُلٌ يَقْرَأُ فَنَهَاهُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا انْصَرَفَ تَنَازَعَا فَقَالَ: أَتَنْهَانِي عَنِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَتَنَازَعَا حَتَّى بَلَغَ رَسُولَ اللَّهِ

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ صَلَّى خَلْفَ إِمَامٍ فَإِنَّ قِرَاءَتَهُ لَهُ قِرَاءَةٌ» رواه البيهقى

عن عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ رضى الله عنهما كَانَ إِذَا سُئِلَ: هَلْ يَقْرَأُ أَحَدٌ خَلْفَ الإِمَامِ؟ قَالَ: إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ خَلْفَ الإِمَامِ فَحَسْبُهُ قِرَاءَةُ الإِمَامِ، وَإِذَا صَلَّى وَحْدَهُ فَلْيَقْرَأْ، قَالَ: وَكَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ لاَ يَقْرَأُ خَلْفَ الإِمَامِ. أخرجه الموطأ.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ فِى الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الإِمَامِ تَكْفِيكَ قِرَاءَةُ الإِمَامِ. ۴۰۳/۱ سنن الدارقطنى

خو بل لوري ته له عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رضي الله عنه، ابو هريره رضي الله عنه او ابو امامه رضي الله عنه راغلي روايات وايي چي له فاتحې پرته لمونځ يا ناقص دئ يا اصلاً لمونځ نه دئ. روايات دا دي:

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهُ صلى الله عليه و سلم قَالَ:« كُلُّ صَلاَةٍ لاَ يُقْرَأُ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِىَ خِدَاجٌ ». رواه البيهقى

عن أَبِى أُمَامَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: مَنْ لَمْ يَقْرَأْ خَلْفَ الْإِمَامِ فَصَلَاتُهُ خِدَاجٌ. رواه البيهقى.

خو دا په مشخصه توګه د فاتحې يادونه نه کوي.

عن ابن عمرو بن ميمون بن مهران عن أبيه من لم يقرأ بأم القرآن فى صلاته فهى خداج. رواه الطبرانى فى الأوسط

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و سلم قَالَ:« مَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِأُمِّ الْقُرْآنِ فَلاَ صَلاَةَ لَهُ ». سنن الدارمى

عن أَبِى هريرةَ قال: أَمَرَنِى رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أن أُنادِىَ: "لا صَلاةَ إلا بقُرآنٍ، بفاتِحَةِ الكِتابِ سنن الكبرى للبيهقى

سنن الدارقطني کې دوه روايات راغلي چي دواړه ئې ضعيف ګڼلي، يو ئې ابن عباس رضي الله عنهما ته منسوب شوى چي الدارقطني ئې د اعتبار وړ نه ګڼي، روايت دا دئ:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِىِّ صلى الله عليه و سلم قَالَ « يَكْفِيكَ قِرَاءَةُ الإِمَامِ خَافَتَ أَوْ

جَهَرَ ». عَاصِمٌ لَيْسَ بِالْقَوِىِّ وَرَفْعُهُ وَهَمٌ.

بل ئې محمد بن عبدالله بن عمير روايت کړی چي ضعيف ئي ګڼلی:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و سلم « مَنْ صَلَّى صَلاَةً مَكْتُوبَةً أَوْ تَطَوُّعًا فَلْيَقْرَأْ فِيهَا بِأُمِّ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ مَعَهَا فَإِنِ انْتَهَى إِلَى أُمِّ الْكِتَابِ فَقَدْ أَجْزَأَ وَمَنْ صَلَّى صَلاَةً مَعَ إِمَامٍ يَجْهَرُ فَلْيَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فِى بَعْضِ سَكَتَاتِهِ فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَصَلاَتُهُ خِدَاجٌ غَيْرُ تَمَامٍ ». مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ ضَعِيفٌ.

دې ته مو پام وي چي د يوې رأيي پلويانو دغو رواياتو ته صحيح ويلي او د بلي رأيي پلويانو مخکينيو ته، د اسنادو له مخي د دغو رواياتو د صحت او عدم صحت په اړه وروستۍ پرېکړه که محال نه وي نو ډېره ګرانه ده، دومره چي د امت محققينو په تېرو خوارلسو پېړيو کي ونشو کړی. خو که د قرآن په رڼا کي د دې رواياتو په اړه قضاوت وکړو نو ويلی شو:

- ځوك چي په امام پسي لمونځ کوي د امام قرائت ورته کافي دئ.
- په جهر لمونځونو کي او هغه مهال چي امام قرائت کوي د فاتحې سوره يا د قرآن نور آيتونه لوستل د قرآن د صريح حکم خلاف عمل دئ.
- په خفيه لمونځونو کي په امام پسي قرائت داسي دئ لکه له قرائت پرته نور تکبيرات او تسبيحات ويل.
- که ځوك په رکوع کي امام ومومي رکعت ئې بشپړ ګڼل کېږي او اعاده وربانديې نشته، ځکه د لمانځه ټولي هغه برخي ئې بشپړي کړې دي چي په قرآن کي ورته اشاره شوې: تکبير تحريمه، قيام، رکوع او سجده، يوازې قرائت ترې پاته شوی او دا نقيصه هم په دې سره رفع شوې چي د امام قرائت د ده قرائت ګڼل شوی.

دا خبره هم په پام کي ولرئ چي ځيني وايي: د الحجر په سورې کي د ٨٧ آيت معنی دا ده چي د فاتحې سوره د قرآن په نامه ياده شوې، آيت دا دئ:

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَـٰكَ سَبْعًا مِّنَ ٱلْمَثَانِي وَٱلْقُرْءَانَ ٱلْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾ الحجر:٨٧

خو دا لويه اشتباه ده، دلته له سبعاً من المثانی د فاتحې سوره مراد ده او له القرآن العظيم ټول قرآن، دا تعبير په بشپړه توګه غلط دئ چي ځوك د دې آيت په استناد د فاتحې سوره د ټول قرآن په نامه ياده کړي. که د فاتحې سورې ته د قرآن نوم ورکړی شي

نو بيا خو به د فاقرءوا ما تيسر من القرآن معنى دا وي چې د فاتحې يوه آسانه برخه ولولئ!! او په لمانځه کې به د دې سورې يوه برخه ويل هم کافي شمېرل کېده!! خو هيڅوك د دې خبرې جسارت نه کوي!!

د بخاري له مخکيني روايت وروسته چې کوم روايت زموږ مخې ته راځي ښيي چې د فاتحې لوستل فرض نه دي ځکه رسول الله صلى الله عليه و سلم يوه سړي ته د لمانځه په اړه د نورو لارښوونو په ضمن کې وويل: بيا له قرآنه داسې آسانه برخه ولوله چې حفظ دي وي، که فاتحه فرض وی نو رسول الله صلى الله عليه و سلم به ورته ويلي وو چې لومړی فاتحه ولوله او بيا يوه آسانه برخه د قرآن!!

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و سلم دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و سلم فَرَدَّ وَقَالَ « ارْجِعْ فَصَلِّ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ ». فَرَجَعَ يُصَلِّي كَمَا صَلَّى ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و سلم فَقَالَ « ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ » ثَلاَثًا. فَقَالَ وَالَّذِى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أُحْسِنُ غَيْرَهُ فَعَلِّمْنِى. فَقَالَ « إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلاَةِ فَكَبِّرْ، ثُمَّ اقْرَأْ مَا تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ، ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا، وَافْعَلْ ذَلِكَ فِى صَلاَتِكَ كُلِّهَا ».

له ابو هريره رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه و سلم جومات ته راغی، پدې وخت کې يو سړی هم جومات ته راغی او لمونځ ئې وکړ، (دا شخص خلاد بن رافع زرقي رضي الله عنه وو)، بيا ئې پر رسول الله صلى الله عليه و سلم سلام واچاوو، رسول الله صلى الله عليه و سلم ئې د سلام ځواب ورکړ او ورته وئې فرمايل: (لاړ شه، لمونځ وکړه ځکه تا لمونځ نه دئ کړی)، هغه ولاړ او د مخکې په شان ئې لمونځ وکړ، بيا راغی او پر رسول الله صلى الله عليه و سلم ئې سلام واچاوو، رسول الله صلى الله عليه و سلم ورته وفرمايل: (لاړ شه، لمونځ وکړه، ځکه تا لمونځ نه دئ کړی) دا کار درې ځلې تکرار شو، هغه سړي وويل: قسم په هغه ذات چې ته ئې په حقه راليږلی يې؛ زما خو تر دې ښه لمونځ زده نه دئ، نو را وئې ښيه؟ رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل: (کله چې لمانځه ته پاڅېدلې، نو تکبير ووايه، بيا له قرآنه داسې آسانه برخه ولوله چې حفظ دي وي، بيا رکوع وکړه، تر هغه په رکوع کې پاته شه چې ډاډه او آرام شې، بيا پورته شه او سم صحيح ودرېږه، بيا سجده وکړه ښه په آرامۍ سره بيا له سجدې پورته شه او ښه آرام

کښېنه، دا کار دې په ټول لمانځه کې کوه).

له دې روایت معلومېږي چې د فاتحې لوستل فرض نه دي، که فرض وی نو رسول الله صلی الله علیه و سلم به حتماً دې سړي ته د هغې یادونه کړې وه!! څوك چې وایي دا حدیث په بل نسخ شوی د خپلي ادعاء لپاره هیڅ موجه دلیل نه لري.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

البقره

د سورې پېژندنه:

د دې مبارکې سورې نوم (البقرة) دئ، دا د سورې د مضامینو عنوان نه؛ بلکې یوازې نوم دئ، یعني هغه سوره چې د البقره ذکر په کې شوی. ۲۸٦ آیتونه لري، له څو معدودو آیتونو پرته ئې نوره ټوله سوره د مدني دور په لومړیو کې نازله شوې. پیغمبر علیه السلام دا سوره د قرآن سنام ګڼې او فرمایي: هر څه خپله اوچته څوکه او لوړه لري، د قرآن لوړه او اوچته څوکه د بقرې سوره ده.

دا مبارکه سوره د (الف، ل، م) په درېو تورو پیل شوې، د سورې اساسي او محوري مطالب هم په درېو برخو کې راغلي، د دغو درېو برخو خلاصه د سورې په آخری آیت کې داسې راغلې چې د آیت لومړۍ فقره ئې د لومړۍ برخې لپاره عنوان ګڼلی شو، دوهمه فقره ئې د دوهمې برخې لپاره او پاته برخه ئې د درېیمې برخې لپاره. د سورې له پیل تر ۷۱ آیت پورې لومړۍ برخه ده چې عنوان ئې (لا يُكَلِّف اللهُ نَفْساً إِلا وُسعَهَا) دئ، له ۷۲ تر ۱٤۱ آیت پورې دوهمه برخه ده چې عنوان ئې (لَهَا مَا كَسبَت وَ عَلَيها مَا اكْتَسبَت) دئ او په دې آیت ختمېږي (تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسبَت وَ لَكُم مَّا كَسبْتُمْ وَ لا تُسئَلُونَ عَمَّا كانُوا يَعْمَلُونَ) او درېیمه برخه ئې له ۱٤۲ آیت د سورې تر پایه ده، چې په دې کې د ژوند د بېلابېلو برخو په اړه لارښووني او احکام راغلي.

د لومړۍ برخې په سر کې هغه کسان او د دوی ځانګړتیاوې ښودل شوې چې د قرآن له لارښوونو د ګټې اخیستو وړتیا او استعداد لري، د دوی پنځه مهم صفات په ګوته شوي: په غیب باور، د صلوة اقامه، انفاق، عدم تعصب، هر ما انزل الله منل او دنیا تلپاته نه ګڼل. ورپسې ویل شوي چې د پورتنیو حقائقو کافران، نه هر کافر، یوازې هغه چې د پورتنیو

ځانګړتیاوو د نشتوالي له امله کافران دي، په هیڅ توګه ایمان نه راوړي، د دوی پر زړونو او د دوی پر غوږونو مهر لګول شوی او پر سترګو ئې ځانګړې پرده ده، نه په خپله د حقیقت د پېژندو جوګه دي، نه د بل خبره اوري او نه دا بصیرت په کې شته چې د دوی چار چاپېر خورې نښې ئې سمې لارې ته هدایت کړي. بیا د هغو کسانو وضع بیان شوې چې د دغو پورتنیو دواړو تر منځ دي، ځیني ئې یوې ته ډېر ورنږدې دي او ځیني ئې بلې ته، ځیني ئې داسې دي چې کله ئې رڼا ترسترګو شي، د دې پر ځای چې دا رڼا ځان ته لارښود کړي او له تیارو ووځي، په خلاف ئې دا ځلانده رڼا د دوی د بیمارو سترګو نور او لید هم ختم کړي او ځیني ئې بیا داسې دي چې کله کله د حق په لوري څو ګامه واخلي، مخصوصاً هلته چې د حق په څنګ کې ئې دنیوی ګټه ترسترګو شي، خو بیا کله چې د خطر احساس وکړي، ودرېږي او تر شا شي. بیا ویل شوي چې څنګه کولی شئ هغه تقوی په ځان کې راپیدا کړئ چې په نتیجه کې ئې دا قرآن ستاسو لارښود ګرځي، دا تقوی د خپل هغه رب د عبادت په نتیجه کې تر لاسه کولی شئ چې تاسو او له تاسو مخکې خلك ئې پیدا کړل، هغه چې زمکه ئې درته فرش او آسمان ئې درته سقف کړ، له آسمان باران ورويي او په دې باران سره له زمکې دانه او مېوه راشنه کوي، هغه چې ستاسو د لارښوونې لپاره ئې پیغمبر او د ده په لاس هغه کتاب لېږلی چې هیڅوك ئې د هیچا په مرسته د یوې وړې سورې په څېر څه نه شي راوړی، په کوم کې چې ستاسو د پوهولو لپاره نه د ماشي د مثال له راوړو ډډه شوې او نه تر هغه د کوم ستر شي، د ایمان خاوندان پرې پوهېږي چې دا هر څه حق او د دوی د رب له لوري دي، یوازې هغه کسان پرې کافران کېږي او له ایمان راوړو ډډه کوي چې فاسق دي، ټولې هغه فطري اړیکې شلوي چې د دوی رب ئې د وصلولو او مضبوط ساتلو امر کوي او په زمکه کې فساد کوي، د دوی د انکار وجه دا نه ده چې د دوی د اقناع لپاره ئې کافي دلائل نه دي وړاندې کړي، وجه ئې د دوی فسق، فساد او له ټولو انساني حدودو سرغړاوی دئ. په دې پسې د آدم علیه السلام د خلافت قصه راځي چې په ترڅ کې ئې همدا مطلب توضیح کېږي چې مکلفیت د ظرفیت په اندازه وي، ده ته د زمکې خلافت له دې کبله وسپارل شو او پر ملائکو د دې مأموریت لپاره غوره وګڼل شو چې د ملائکو په نسبت ئې علم او پوهه جامع وه، د هر څه د پېژندو او د هغه لپاره د خاص نوم وضع کولو هغه ځانګړتیا په کې شته چې نه په ملائکو کې وه او نه د ټولې زمکې پر سر په بل مخلوق کې. ملائکې په دې وګمارل شوې چې د آدم لپاره سجده وکړي او په دې سره د کائنات ټول مخلوقات ده ته مسخر کړی شوو، له شیطان پرته. بیا په جنت کې د آدم او د ده د زوجې علیهما السلام د استقرار او د شیطان د وسوسې له امله د ممنوعه

وني مېوه خوړل او د همدې په وجه له جنت د دوی د کوزېدو ذکر راځي، ګورئ چې له جنت او لوړو مقاماتو راپرېوتل هم د ښويېدو نتيجه ده، که يو د تل لپاره ملعون او مردود کېږي؛ په خپله ئې اسباب برابر کړي او که بل ته د توبې قبلېدو سعادت په برخه کېږي په خپله ئې د دې شرف او سعادت ور ځان ته پرانيستی. همدا مطلب د بني اسرائيلو په قصې کې ځېړل کېږي او د دوی په قصه کې ئې نوري تاريخي بېلګې وړاندې کېږي. په لږ دقت سره په دې پوهېدی شو چې د بني اسرائيلو دا قصې په حقيقت کې په جنت کې د آدم عليه السلام د استقرار او بېرته وتو تاريخي مثال او مزيده شرح وړاندې کوي، دوی ته د من او سلوی ورکړه او له تيرې دولس چينې ورته راوتل، په جنت کې د آدم عليه السلام استقرار ته ورته او له فقر لوږې، ذلت او سپکاوي سره د دوی مخامخ کېدل، له جنت زموږ د جد د کوزېدو بله بېلګه ده، آدم عليه السلام ته وويل شو (اهبطوا منها) او بني اسرائيلو ته وويل شو (اهبطوا مصراً). هلته هم د ممنوعه وني مېوه له جنت د محرومېدو باعث او دلته هم په من او سلوی اکتفاء نه کول او مزيد غوښتل د هبوط باعث. بيا په بني اسرائيلو کې د هغه ډلې ناوړه پايله چې د شنبې د ورځې حرمت ئې تر پښو لاندې کړ، د ګناه لپاره ئې مذهبي حيله جوړه کړه او مسخه شوه، بله بېلګه، د الله د عبادت له لوړ مقام راپرېوتل، هومره راپرېوتل چې سخوندر خپل معبود کړي، دا ئې بله بېلګه.

د سورې دوهمه برخه له دې پيل کېږي چې په بني اسرائيلو کې له دين د انحراف په وجه د داخلي قتلونو، له قاتل دفاع او يو د بل د تورنولو لړۍ پيل شوه، زړونه ئې د کاڼو په څېر سخت شول، علماءو ئې په دين کې تحريف وکړ، منافقانه چلند ئې غوره کړ، د مؤمنانو په مخ کې به ئې يو څه ويل او خپلو بې ايمان ملګرو ته بل څه، له خپله لوري به ئې څه وليکل او هغه به ئې د الله له لوري او د الهي کتاب برخه ګڼله، هدف به ئې د خلکو غولول او له دوی څه شکول وو، دين ئې په دنيا خرڅولو، د کورنيو نښتو لړۍ ئې هغه ځای ته ورسېده چې په دوی کې د مظلومانو نه سر خوندي وو او نه مال او عزت، بې وزلي به وژل کېدل او له خپل کور کلي به شړل کېدل، له الهي پيغمبرانو او له زړه سواندو مصلحينو او حق پالونکو داعيانو سره ئې مخالفت وکړ او د دوی د وژلو لپاره ئې ملا وتړله، هغه ځای ته ورسېدل چې سخوندر خپل معبود وګڼي او مخي ته ئې ګونډه شي، د شرك، عصيان او د حق د مخالفت لار ئې غوره کړه، د الله په غضب اخته شول، خو سره له دې ئې ګمان کاوو چې دوی مؤمنان دي، د الله غوره بندګان، د جنت يوازيني مستحق او له دوزخ د تل لپاره په امان کې، له دوی پرته بل څوك جنت ته نه شي ننوتلی!! خو له دغې

ادعاء سره سره له مرګ وېرېدل، له دنيا سره د دوی افراطي مينې او د الله په لار کې له جهاد کرکې، دې حد ته رسولي وو چې هر يوه ئې د زرګونو کالو عمر تمنی کوله، که څه هم دا ژوند به ئې د ذلت او سپکاوي ژوند او د پرديو په اسارت او غلامۍ کې ژوند وو. د الله کتاب ئې داسې شا ته وغورځاوو لکه چې په هيڅ ئې نه پوهېږي، د دې پر ځای ئې کوډو، تعويذونو او فال نيولو ته مخه کړه، لويه مشغله ئې دا وه چې ښځه له خپل مېړه رابېله کړي، د عبادت کوونکو بندګانو مخې ته ئې خنډونه راولاړول او د عبادت او ذکر ځايونو ته د دوی د تلو مانع کېدل، خو له دې ټولو سره سره هغوی ځان د الله د خاصې کورنۍ غړي، د پيغمبرانو ورثه او ځای ناستي ګڼل او ابراهيم عليه السلام ته ئې ځان منسوباوو، الله تعالی د دوی په ځواب کې فرمايي: ابراهيم مشرك نه وو، خپل اولاد ته ئې دا غوښتي وو چې د خلکو د ارشاد او هدايت لپاره ئې امامت او قيادت په برخه شي، خو الله تعالی د ده د غوښتنې په ځواب کې ويلی وو: دا مقام د ظالمانو نه شي په برخه کېدی، ابراهيم عليه السلام خو کعبه د دې لپاره جوړه کړه چې دا د امن کور وي، د امن وسيله وي، دلته خلك په ډاډ او اطمئنان سره د الله عبادت او ذکر وکولی شي، ده خو دا تمنی کړې وه چې د دې سيمې اوسېدونکي د الله شاکر بندګان وي، تل په دوی کې داسې پيغمبران مبعوث شي چې دوی ته دين وښيي او له ګناهونو ئې وژغوري، ده خو خپل اولاد ته د دې توصيه کړې وه چې د يوه الله عبادت به کوئ، د ابراهيم او ستاسو د جد يعقوب عليهما السلام توصيه خو دا وه، تاسو څنګه له خپل شرك، فساد، ظلم، د دين او ديندارانو له دښمنۍ سره سره ځان هغوی ته منسوبوئ؟! دا برخه په دې آيت پای ته رسي: تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَ لَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَ لا تُسئَلُونَ عَمَّا كانُوا يَعْمَلُونَ *

دريېمه برخه په بېلابېلو احکامو شامله ده او د سورې تر پايه دوام کوي، په سر کې د قبلې حکم او مربوط بحثونه ئې، بيا د الله په لار کې ثبات او استقامت او د خوف او لوږې په حالت کې صبر او زغم له لاسه نه ورکول، په کړاوونو کې الله ته رجوع او په لمانځه سره د ده مرسته تر لاسه کول، د حق له کتمان ځان ساتل، په حلال او پاکيزه رزق قناعت او اکتفاء او له حرامو ډډه، د (صدق) او (تقوی) لپاره شرق يا غرب ته مخ اړول، دا او هغه قبله غوره کول، معيار نه ګڼل بلکې په الله، آخرت، ملائکو، کتابونو او پيغمبرانو ايمان، له يتيمانو او مسکينانو سره مالي مرسته او د غلامانو او پوروړو د ژغورنې لپاره خپل غوره او محبوب مال وقف کول، لمونځ، زکات، په خپلو ژمنو وفا، په ستونزو، کړاوونو او خاصه توګه د جنګ په ميدان کې صبر، اصلي معيار ګڼل او همدا د صدق او تقوی نښې منل. بيا د قصاص حکم راځي او فرمايي چې په دې به هم باور لرئ، هم به ئې منئ او هم به هغه

د ژوند د تحفظ او د خلکو د سر مال د خوندي پاته کېدو وسيله ګڼئ. ورپسې د وصيت کولو او بيا د روژې حکم او د روژې د بحث په منځ منځ کې دا امر شوی چې په ناروا به د خلکو د مالونو له خوړلو او حکامو ته له رشوت ورکولو ځان ساتئ، ورپسې د قتال او د الله په لار کې د جنګېدو په اړه ابتدائي او مقدماتي لارښووني او احکام راغلي، بيا د حج او عمرې احکام او بيا دا حکم چې په اسلام کې په ټوله معنی داخل شئ، د ژوند هيڅ برخه مو بايد له اسلام بهر پاته نه شي، د انفاق حکم او په دې لړ کې يو ځل بيا د الله په لار کې د جنګ په اړه نور هدايات او د مهاجر او مجاهد فضائلو ته اشاره، د شراب او قمار تحريم، د يتيمانو د مال حفاظت او ښه ساتنه، د نکاح، مهر، طلاق، عدت، رضاعت او د کورني ژوند د ګڼ شمېر نورو قضاياوو په ارتباط تفصيلي او دقيق احکام راځي، ورپسې يو ځل بيا د قتال په اړه او په هغه کې د زعامت او مشرتابه د ونډې په اړه مفصل بحث، له تاريخي مثالونو سره ئې راځي او د الله په لار کې د انفاق په اړه ډېر مفصل بحث کېږي، د سود د تحريم حکم او د بدو پايلو بيان ئې راځي او د دغو احکامو د لړۍ په پای کې د قرض او پور د راکړې ورکړې په ارتباط جامع احکام ذکر کېږي.

دا مبارکه سوره په هغو دريو جامع آيتونو پای ته رسي چې خلاصه ئې دا ده:

- د آسمانونو او زمکې هر څه د الله دي، که د خپل زړه خبرې مو ښکاره کړئ يا ئې پټې کړئ، الله به د هغوی محاسبه درسره کوي، چا ته چې وغواړي بخښنه به ورته وکړي او څوك چې وغواړي تعذيب به ئې کړي او الله په هر څه ښه قادر دئ.
- پيغمبر او مؤمنان پر هغه څه باور لري چې د خپل رب له لوري ورته نازل شوي، ټولو پر الله، پر ملائکو ئې، پر کتابونو ئې او پر پيغمبرانو ئې ايمان راوړی، وينا ئې دا ده چې د الله د پيغمبرانو په هيڅ يوه کې فرق نه کوو او همدا وايي چې موږ ستا حکم ته غوږ نيسو او اطاعت کوو، ستا غفران او بخښنه غواړو او ستا په لور مو درتګ دئ.

او وروستی آيت د ټولې سورې خلاصه او درې فقرې ئې د سورې د دريو برخو لپاره عنوانونه، (الله هيڅوك له خپل ظرفيت لوړ نه مکلف کوي) د لومړۍ برخې عنوان، (ده ته خپلې لاسته راوړنې دي او پر ده ئې خپلې لاسته راوړنې) د دوهمې برخې لپاره عنوان او آخري فقره ئې چې د څو دعاګانو په بڼه راغلې، د ټولو هغو احکامو لپاره عنوان دئ چې په دريمه برخه کې راغلي: اې زموږ ربه! په دې مو ونه نيسې چې په هېره څه وکړو يا خطاء رانه وشي، اې زموږ ربه! پر موږ هغسې دروند پېټی مه ږده چې تر موږ پر مخکينيو دي ايښی وو، اې زموږ ربه! او پر موږ هغه پېټی مه ږده چې توان ئې نه لرو، زموږ (له ګناهونو) تېر شه، موږ ته بخښنه وکړه، پر موږ رحم وکړه، ته مو مولا يې، نو پر کافرانو

بریا را.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ ذَٰلِكَ ٱلۡكِتَٰبُ لَا رَيۡبَۛ فِيهِۛ هُدٗى لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿٢﴾

۱- الف، لام، میم، ۲- دا همغه کتاب دئ، شك په کې نشته، د متقیانو لپاره لارښود.

(۱)- دا سوره د (ا- ل- م) په دریو حروفو پیل شوې، په دې اړه مو لاندې څو ټکي په پام کې وي:

- د قرآن ۲۹ سورې په دغسې مقطعاتو حروفو پیل شوې.
- د دې حروفو په تفسیر کې له پیغمبر علیه السلام هیڅ روایت نشته، په صحابه وو کې هیچا له هغه په دې اړه پوښتنه نه ده کړې.
- صحابه وو ته منسوب آراء مختلف دي او په اسنادو ئې هم ملاحظات وارد شوي. د همدې لپاره مفسرینو بېل بېل آراء وړاندې کړې، طبیعي ده چې د صحیح حدیث او موثقو روایاتو په شتون کې مفسرینو بېل بېل آراء نه ورکول.
- د جاهلیت د دور په ادبیاتو کې هم د دې بېلګې په نظر راځي چې لیکوالو خپلې لیکنې په دغسې حروفو پیل کړې، له دې معلومېږي چې په هغه وخت کې هر څوك د دې په معنی پوهېدو، خو وروسته وروسته دا اسلوب پرېښودل شوی او وروستنیو ته ئې په مطلب پوهېدل ګران شوي.
- که په دغو حروفو پیل شوو سورو ته لږ په دقت سره ځیر شئ نو وبه ګورئ چې د هرې سورې د محوري او اساسي موضوعاتو شمېر د همدغو حروفو په تناسب وي، په یوه حرف شروع شوې سورې کې یوه اساسي موضوع او په دوه او دریو شروع شوو کې دوه او درې اساسي موضوعات څېړل شوي. که دا حروف د ا-ل-م په څېر یو په بل پسې په خپل هغه ترتیب راغلي وي چې د هجا حروفو په لړ کې ئې لري، په سر کې (الف) او په پای کې (یاء)، نو موضوعات هم یو په بل پسې مرتب څېړل شوي او که د ط- س- م په څېر یو په بل پسې مرتب نه وي راغلي، نو موضوعات ئې هم په همدې شکل ګډ او یو ځای څېړل شوي. که منظم او مرتب راغلي وي نو د موضوعاتو خلاصه د سورې په وروستي آیت کې راځي او که نامرتب وي نو خلاصه ئې په وروستیو څو آیتونو کې راځي. لکه چې د دې

سورې په پېژندنه کې مو ویلي دا سوره په دریو برخو وېشل شوې او خلاصه ئې په وروستي آیت کې راغلې.

(٢)- دا کتاب که څه هم مخاطب ئې هر څوك دئ او هر چا ته حقائق بیانوي، هر چا ته ئې په مطلب پوهېدل آسان کړی شوی او د انسان د فهم مستوی ته راکوز کړی شوی، خو له لارښوونو ئې ګټه اخیستل خاص او ځانګړي صفات غواړي، په چا کې چي دا ځانګړي مواصفات نه وي هغه ئې هم له منلو عاجز دئ او هم ئې په لارښوونو له عمل کولو. په دې آیت کې دا صفات د (تقوی) په لفظ کې راخلاصه شوي او ویل شوي چي (هدایت متقیانو ته) خو په وروستیو آیتونو کې ئې تفصیل او شرح داسي راغلې چي د دغو ځان ساتونکو متقیانو ایجابي صفات بیان شوي، نه هغه څه چي دوی ترې ځان ساتي او په نتیجه کې ئې دا وړتیا تر لاسه کوي چي قرآن ئې لارښود شي. له دې ډېره کوي چي یوازي حاضر، د ده د پښو مخي ته پراته او په سترګو لیدل کېدونکي شیان ومني او له نورو انکار وکړي، د هغو اړیکو له غوڅولو ځان ساتي چي د ده انساني فطرت ئې تقاضی کوي، که دا د ده او د الله تر منځ وي، که له انسانانو سره او که د الله له نور مخلوق سره، له بخل ډډه کوي، له تعصب ځان ساتي، دا دنیا ابدي او تلپاته نه ګڼي، دا مني چي دا دنیا نه تل وه او نه به تل پاته وي.

ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِٱلْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ۝٣

٣- هغه چي په غیب ایمان لري، لمونځ اقامه کوي او له هغه څه چي موږ ورروزي کړي انفاق کوي.

(٣)- په دې مبارك آیت کې د دغو متقیانو درې صفتونه په ګوته شوي:

- په دې ئې باور وي چي د ده له سترګو پټ او له حواسو او ادراك بهر هم څه شته، لنډ نظره نه وي، خپلي سترګي، احساس او ادراك د شته والي لپاره معیار او ملاك نه ګڼي، دا مني چي د ده له لنډ او محدود نظر آخوا هم کېدی شي څه وي، څوك چي خپلي سترګي او حواس د شته والي معیار وګڼي د دغه کتاب له لارښوونو هیڅ برخه نه شي تر لاسه کولی، قرآن د بني اسرائیلو په څېره کې د دې بېلګه وړاندي کوي او فرمایي: دوی د همدغي بیمارۍ په وجه موسی علیه السلام ته وویل، تر هغه چي الله په څرګنده او ښکاره ونه ګورو ایمان نه راوړو.
- د هغو اړیکو په ټینګ ساتلو باور لري چي د ده انساني طبیعت ئې غوښتنه کوي، که دا له خپل خالق سره وي او که له خپل همنوع سره، د هغو په څېر نه وي چي الله تعالی

په همدې سوره کې داسې معرفي کړې: وَ يَقطَعُونَ مَا أَمَرَ اللهُ بِهِ أن يُوصلَ و يُفسِدُون فِي الأَرض.

دا مطلب د الرعد په سوره کې په دې صيغه راغلی:

إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ۝١٩ ٱلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ ٱلۡمِيثَٰقَ ۝٢٠ وَٱلَّذِينَ يَصِلُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيَخۡشَوۡنَ رَبَّهُمۡ وَيَخَافُونَ سُوٓءَ ٱلۡحِسَابِ ۝٢١

الرعد:١٩-٢١

يوازې عقلمن كسان پند اخلي، هغه چې د الله په عهد وفا كوي او دا تړون نه ماتوي او دوی هغه څه وصلوي چې الله ئې د وصلولو امر كړی او له خپل رب وېرېږي او له بد حساب ترهه لري.

دا كتاب گام په گام قربانۍ ته بلنه وركوي، هغه ځوك ئې منلی شي چې قربانۍ ته چمتو وي، طماع، حريص او بخيل نه وي، په خلاف ئې دې ته تيار وي چې خپل شته د الله په لار كې، د يوه بې وزلي انسان د لاس نيوي لپاره او يا د يوه مقدس او سپېڅلي هدف د تحقق لپاره وقف كړي.

وَٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبۡلِكَ وَبِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ يُوقِنُونَ ۝٤

[٤]- او هغه چې پر تا نازل شوي (كتاب) هم ايمان راوړي او په هغه هم چې له تا مخكې نازل شوي او دوی په آخرت يقين كوي.

---

(٤)- دلته د دوی دوه نوري ځانگړتياوې ښودل شوي:

- د خاص فكر او مذهب په اړه تعصب نه لري، حق او حقيقت مني، كه څه هم دا د ده د مذهب خلاف وي او د ده د دښمن له لوري وړاندي شوی وي، داسې نه لكه بني اسرائيل چې ويل به ئې: يوازې له خپل پلار، نيكه راپاته مذهب منو او يوازې په هغه څه ايمان راوړو چې د الله له لوري پرموږ او زموږ پر پلار نيكه نازل شوی، خو كه په بل چا نازل شوی وي ايمان پرې نه راوړو.
- دا دنيا ابدي او تلپاته نه گڼې، په دې ئې باور وي چې دا دنيا نه تل وه او نه به تل پاته وي، له دې وروسته بله دنيا داسې راتلونكې ده لكه چې دا نه وه او راپيدا شوه. دنياپال او هغه چې هر څه په دې دنيا كې راخلاصه كوي په دې كتاب له ايمان راوړو عاجز دي.

أُوْلَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدٗى مِّن رَّبِّهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ٥

[۵]- دوی د خپل رب په لارښوونې (سم) دي او همدا دوی بریالي دي.

(۵)- دغو کسانو ته الله تعالی د هدایت دروازې پرانیزي، لارښوونه ئې کوي، د الله دا کتاب ئې لارښود شي او د دنیا او عقبی سعادت او بریا ئې په برخه شي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ ءَأَنذَرۡتَهُمۡ أَمۡ لَمۡ تُنذِرۡهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ٦ خَتَمَ
ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ وَعَلَىٰ سَمۡعِهِمۡۖ وَعَلَىٰٓ أَبۡصَٰرِهِمۡ غِشَٰوَةٞۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ٧

[٦]- یقیناً هغه چې کافران شوي؛ په دوی برابره ده چې وئې وېروې یا ئې ونه وېروې، ایمان نه راوړي. [۷]- الله د دوی پر زړونو او د دوی پر غوږونو مهر لګولی او پر سترګو ئې ځانګړې پرده ده او دوی ته ستر عذاب دئ.

(٦) په چا کې چې پورتني صفات نه وي، غیبي شیان نه مني، د صلوة په قائمولو اعتقاد نه لري، بخیل او حریص وي او انفاق ته چمتو نه وي، متعصب وي او دا نه مني چې اوسنۍ دنیا پای او انتهاء لري، هغوی په دې کتاب د ایمان راوړلو جوګه نه دي، دا ظرفیت او استعداد نه لري چې د دې کتاب له لارښوونو ګټه واخلي. نو خپل وخت د داسې کسانو په قانع کولو مه ضائع کوه، د دوی پر ځای هغو خلکو ته مخه کړه چې د حق پېژندو تنده او تلوسه په کې ګورې. د همدې سورې په ۵۵، ۷۵، ٧٦، ۷۷، ۹۱، ٩٦، ۱۷۰، ۱۷۷ او ګڼ شمېر نورو آیتونو کې به وګورې چې بني اسرائیل د همدغو خصلتونو په وجه له ایمان محروم شول.

(۷)- دا آیت موږ ته ښیي چې کله کله انسان داسې مرحلې ته ورسېږي چې د هدایت کېدو ټول امکانات ئې ختم شي، ټولې لارې پرې وتړل شي، زړه ئې سخت، د نصیحت اورېدو استعداد ئې منکوب او بصیرت ئې ختم شي، نه د حق خبره مني، نه نصیحت پرې تأثیر کوي، نه له پېښو پند اخلي او نه د عبرتناکو صحنو له لیدو متأثر کېږي. نه په خپله د حقیقت د پېژندو جوګه وي، نه د بل خبره اوري او نه دا بصیرت په کې وي چې د دوی چار چاپېر خورې نښې ئې سمې لارې ته هدایت کړي، خپل ګناهونه ئې دغه حالت ته ورسوي. الله تعالی هیڅوک په داسې څه نه ګماري او داسې څه ورسره نه کوي چې په خپله د هغه وړتیا ونلري. په لاندې مبارك حدیث کې دا خبره واضح شوې چې د انسان زړه څنګه له نېك او بد عمل متأثر کېږي، څنګه ګناه او عصیان انسان هغه حالت ته ورسوي

چي نور نو ښه او بد ورته يو شانته شي:

قَالَ حُذَيْفَةُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ يَقُولُ: «تُعْرَضُ الْفِتَنُ عَلَى الْقُلُوبِ كَالْحَصِيرِ عُودا عُودا. فَأَيُّ قَلْبٍ أُشْرِبَهَا نُكِتَ فِيهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ. وَأَيُّ قَلْبٍ أَنْكَرَهَا نُكِتَ فِيهِ نُكْتَةٌ بَيْضَاءُ. حَتَّى تَصِيرَ عَلَى قَلْبَيْنِ، عَلَى أَبْيَضَ مِثْلِ الصَّفَا؛ فَلاَ تَضُرُّهُ فِتْنَةٌ مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ. وَالآخَرُ أَسْوَدُ مُرْبَادا كَالْكُوزِ مُجَخِّيا لاَ يَعْرِفُ مَعْرُوفا وَلاَ يُنْكِرُ مُنْكَرا؛ إِلاَّ مَا أُشْرِبَ مِنْ هَوَاهُ». رواه مسلم

حذيفه رضي الله عنه وايي: له رسول الله صلى الله عليه وسلم مي واورېدل چي فرمايل ئې: فتنې پر زړونو باندي داسي راوړاندي کېږي لکه د پيزي کړکي يو په بل پسي، نو هر زړه چي پرې خړوبه شي يو تور ټاپی په کي راپيدا شي او هر زړه چي ترې کرکه وکړي، سپين ټاپی په کي راپيدا شي، تر هغه چي دا زړونه دوه ډوله شي، يو ئې تك سپين لکه سپينه ښوی تيږه، داسي چي تر هغه زمکه او آسمان وي هيڅ فتنه به تاوان ورونه رسوي او بل ئې تك تور لکه توره تيږه، لکه سرلاندي کوزه (چي څه په کي نه شي تم کېدی)، نه ښه ښه گڼي او نه بد بد، له خپل هوی او هوس پرته بل څه زړه ته نه پرېږدي.

دې ته مو پام چي په (خَتَمَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ وَعَلَىٰ سَمۡعِهِمۡۖ وَعَلَىٰٓ أَبۡصَٰرِهِمۡ غِشَٰوَةٞۖ ...) کي پر زړونو او غوږونو مهر وهل او پر سترگو پرده غوړول؛ استعارې دي چي په قرآن کي به ئې ډېر مثالونه وموممئ؛ په دغو استعارو کي يو لفظ يا جمله او د څو الفاظو خاص ترکيب؛ د يوه مطلب د بيانولو لپاره کارول کېږي؛ پر زړه د مهر لگېدا يعني دا چي د حق له پېژندلو او منلو عاجز شوی؛ داسي پړاو ته رسېدلی چي د حق وينا پرې اغېز نه کوي، لکه هغه خونه چي دړه ئې تړل شوې، کلپ ورلوېدلی او مهر پرې لگېدلی؛ پر غوږونو د مهر لگېدا او پر سترگو د پردې غوړېدا؛ همداسي دي؛ مهر او پرده په مجازي معنی او د استعارې په توگه کارول شوي نه په حقيقي معنی؛ معنی ئې دا نه ده چي د کافرانو پر زړونو او غوږونو داسي کوم مهر لگېدلی چي خلك ئې د پاکټ او لفافې پر سر وهي او د خلاصولولو مخه ئې نيسي؛ بلکي له حقائقو د دوی انکار او نه منل تمثيل او تشبيه شوي؛ د (ختم) او (غشاوه) الفاظ په خپلي اصلي معنی نه دي کارول شوي؛ دا داسي دي لکه چي څوك ووايي: سترگي ئې روغي دي خو زړه ئې ړوند دئ؛ ړوندوالی د سترگي اړوند اصلي صفت کېدی شي اما د زړه لپاره په مجازي معنی او د استعارې په توگه کارول کېږي؛ نه منل ئې د سترگو له ړوندوالي سره تشبيه کېږي (...فَإِنَّهَا لا تَعْمَى الأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ) الحج ٤٦). الله تعالی د قرآن په اړه فرمايي: (وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ

بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ...المائدة ٤٨)؛ دلته د قرآن په اړه چي څه ویل شوي؛ تحت اللفظي ژباړه ئې داسي ده: تصدیق کوونکي د هغو کتابونو چي د دواړو لاسونو منځ کې ئې دي او احاطه ئې پرې کړې؛ (لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ) او (مُهَيْمِنًا عَلَيْهِ)؛ دواړه استعارې دي؛ په اصلي معنی ئې نه شو اخیستلی؛ ځکه چي قرآن نه دوه لاسونه لري او نه داسي څه دئ چي مخکیني کتابونه ئې په خپلي غېږ کې نیولي او احاطه کړي ئې وي؛ عرب د ماضي او وړاندي لپاره (مَا بَيْنَ يَدَيْهِ) کاروي؛ لکه پښتانه چي (مخکې) کاروي؛ دا استعارې دي چي الفاظ ئې هیڅکله په اصلي او حقیقي معنی نه شو تعبیرولی.

دا د یوه څرګند اصل په توګه مراعات کړئ چي کله په قرآن کې د معنوي او غیبي شیانو په اړه هغه الفاظ مومئ چي په اصل کې د څرګندو اجسامو لپاره وضع شوي؛ نو مجاز او استعاره به ئې ګڼئ؛ په اصلي معنی به ئې نه تعبیروئ؛ او له تحت اللفظي ژباړي به ئې ډډه کوئ؛ همغسي لکه چي د قرآن په اړه (ما بين يديه) د لاسونو په معنی نه شئ تعبیرولی. همدا راز د یهودانو دا وینا یوه استعاره ده چي وایي:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ: او یهودانو وویل: د الله لاس تړلی دئ؛

معنی ئې دا ده چي الله تعالی خپلو بندګانو ته له انفاق امتناع کوي؛ لاس ئې له هغه څه راتم کړی چي موږ ئې ترې غواړو؛ او الله تعالی چي د دوی په ځواب کې څه فرمایلي دا هم یوه استعاره ده چي فرمايي:

غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ .... المائدة ٦٤

د دوی لاسونه دي تړلي وي او د هغه څه له کبله دي پر دوی لعنت وي چي وئې ویل؛ بلکي لاسونه ئې پرانستي دي؛ څنګه چي غواړي انفاق کوي.

دلته د ید په ارتباط د (مغلول) او (مبسوطتان) صیغې د استعارې په توګه راغلي او معنی ئې دا ده چي په انفاق کې یا بخل کوي او یا په خلاص لاس انفاق کوي؛ معنی ئې دا نه ده چي لاس ئې په پړي تړلی یا خلاص دئ؛ نه د یهودانو مراد دا دئ چي د الله تعالی لاس تړلی دئ او نه د دې آیت مراد دا دئ چي الله تعالی دوه لاسونه لري او دواړه ئې یو له بل پرانیستي او خلاص دي؛ دا تعبیر همدومره غلط دئ لکه چي څوك د قرآن په اړه دا وینا (مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ)؛ داسي تعبیر کړي چي قرآن دوه لاسونه لري او هغه کتابونه تصدیقوي چي د لاسونو منځ کې ئې دي!! (يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ) په وروستۍ فقره کې توضیح شوي (يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ). دلته بحث د بخل او انفاق په اړه دئ؛ نه د الله تعالی د ذات څرنګوالي په اړه؛ په ټول قرآن کې هیڅ ځای او په هیڅ آیت کې دا نه مومو چي د الله تعالی د ذات څرنګوالي په اړه څه ویل شوي وي؛ نه انسان کولی شي د الله تعالی د ذات څرنګوالی درك

کړي او نه په خپل قاموس کې داسې الفاظ لري چې د الله تعالی د ذات څرنګوالی توضیح او بیان کړی شي. نه الله تعالی په خپل ذات او صفاتو کې د ټول عالم له کوم مخلوق سره ورته دئ او نه کوم مخلوق له ده سره؛ اعضاء او اجزاء د مخلوق صفت دئ او الله تعالی ترې منزه دئ.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾

[۸]- او د خلکو ځيني داسې دي چې وايي: پر الله او د آخرت پر ورځ مو ايمان راوړی، حال دا چې دوی مؤمنان نه دي.

(۸)- ډېر خلك داسې دي چې وايي پر الله او آخرت ايمان لرو خو ايمان نه لري او ډېر بيا داسې دي چې ځان مؤمن ګڼي خو مؤمنان نه دي او ځيني بيا داسې چې ته ئې له ظاهري حالت او عبا او قبا د مسلمان ګمان پرې کوې، خو مسلمان به نه وي، دا ځکه چې ايمان نه په ادعاء دئ، نه په هيلي او تمنی او نه په لباس، عبا او قبا، عَنْ الحسن رضي الله عنه؛ قَالَ: " لَيْسَ الإِيمَانُ بِالتَّمَنِّي، وَلا بِالتَّحَلِّي، لَكِنْ هُوَ مَا وَقَرَ فِي الْقَلْبِ، وَصَدَّقَهُ الْعَمَلُ : ايمان نه په تمنی دئ او نه په حليې او ظاهري لباس، بلکې هغه داسې څه دئ چې په زړه کې ځای نيسي او عمل ئې تصديقوي او په شتون ئې شهادت ورکوي.

يُخَـٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ ٱللَّهُ مَرَضًا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُواْ يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾

[۹]- له الله او له مؤمنانو سره خدعه کوي، خو له ځان پرته بل څوك نه شي غولولی، خو نه پوهېږي. [۱۰]- په زړونو کې ئې خاصه بيماري ده، نو الله ئې بيماري ورزياته کړه او دوی ته دردناك عذاب دئ؛ له دې کبله چې دروغ وايي.

(۹)- دوی هم له الله سره خدعه کوي، هم له مؤمنانو سره او هم له خپل ځان سره، خو له ځان پرته بل څوك نه شي دوکه کولی. دوی د خپلې هرې ګناه لپاره مذهبي توجيه او شرعی حيلې جوړوي، دا کار ئې داسې دئ لکه له الله سره خدعه او دوکه، له مؤمنانو سره هم خدعه کوي، د هغوی په وړاندې د ايمان او اخلاص تيره په سينه وهي، خو په دروغو او د دوی د غولولو لپاره، خو الله تعالی فرمايي چې په دې خدعو سره يوازې ځان او د ځان په څېر خلك غولولی شي، نه الله او نه مؤمنان، ډېر بې شعوره دئ چې ګمان کوي دا خدعه به ئې خپل مقصد او منزل ته ورسوي.

(۱۰)- د دوی زړونه بیمار او ژبې ئې دروغجنې دي او همدا د دوی د نفاق ستري نښې دي. د نفاق بیماري به ئې ورځ په ورځ زیاتېږي، په دنیا او آخرت کې به په دردناك الهي عذاب اخته وي، په دنیا کې به تل په وېره او اضطراب کې وي او د مسلمانانو بریاوې به ئې ځوروي او په آخرت کې به ئې د دوزخ تر ټولو ژوره کنده او تر هر چا سخت عذاب په برخه وي.

له دې مبارك آیت معلومېږي چې د نفاق تر ټولو ستره نښه دروغ ویل دي، پیغمبر علیه السلام فرمایي: د منافق درې نښې دي، په چا کې چې دا ټولې نښې وي خالص منافق دئ او په چا کې چې ئې یوه وي په هغه کې د نفاق یوه نښه ده، که څه هم روژه نیسي، لمونځ کوي او د ځان په اړه ئې گمان دا وي چې مؤمن دئ:

- چې خبرې کوي دروغ وایي.
- چې وعده وکړي په شا کېږي.
- چې امین ونیول شي خیانت کوي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُواْ فِي ٱلْأَرْضِ قَالُوٓاْ إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلْمُفْسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾

[۱۱] او کله چې ورته وویل شي: په زمکې کې فساد او تباهي مه کوئ، وایي: موږ خو په یقین سره مصلحین یو. [۱۲]- خبردار چې همدا دوی مفسدین دي خو نه پوهېږي.

---

(۱۱)- له دښمن سره خپلې پټې او ښکاره اړیکې داسې توجیه کوي چې گواکې د روغې جوړې لپاره لگیا دئ، مصلح دئ او جگړې نه خوښوي، غواړي د نښتو او جگړو مخه ونیسي او د روغې جوړې کوم صورت راپیدا کړي!!

(۱۲)- خو په حقیقت کې لوی مفسد او د فساد اصلي عامل دئ، د مسلمانانو په لیکو کې هم د فساد باعث او پر مسلمانانو باندې د دښمنانو د هر برید هڅوونکی هم دئ، همدا منافقین دي چې دښمن پر مسلمانانو باندې بریدونو ته هڅوي، دښمن په خپل هر برید کې تر ټولو د مخه او تر هر څه زیات په دغو منافقینو حساب کوي، اطلاعات له دوی تر لاسه کوي، د مسلمانانو په لیکو کې اختلافات دوی راولاړوي، له مقاومت د لاس اخیستو روحیه دوی راپیدا کوي، که دا منافقین نه وي نه به دښمن پر مسلمانو برید ته زړه ښه کړي او نه به د دوی د کوم سنگر په نیولو موفق شي. د صلح غوښتنې تر غولوونکې پردې لاندې خپله ناولې څېره پټوي او د مسلمانانو او واقعي صلحې په ضد هغه څه کوي چې ښکاره

دښمن ئې له کولو عاجز دئ.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُواْ كَمَآ ءَامَنَ ٱلنَّاسُ قَالُوٓاْ أَنُؤْمِنُ كَمَآ ءَامَنَ ٱلسُّفَهَآءُ ۗ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلسُّفَهَآءُ وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

[١٣]- او کله چې ورته وويلى شي: د دغو خلکو په څېر ايمان راوړئ، وايي: آيا د دغو کمعقلو په څېر ايمان راوړو؟! پام کوه چې همدا دوى په خپله کمعقله دى خو نه پوهېږي.

(١٣)- کله چې منافقينو ته وويل شي: تاسو هم د دغو نورو مؤمنانو په څېر شئ، کوم چې اخلاص لري، له دښمن سره نه پټې اړيکې لري نه ښکاره، د الله په لار کې قرباني ورکوي، ستونزې او کړاوونه ګالي، د دوى ځواب به دا وي: غواړئ موږ هم د دغو کمعقلو په څېر شو؟ تل او د زمانې په هر پړاو کې به وګورئ چې منافقين ځانته (مصلح) او (روښان فکر) وايي او مخلص مؤمنان افراطي، بې عقله او ناپوه ګڼي، د دوى له نظره دا لويه بې عقلي ده چې څوك له خطرونو سره ډغري ووهي، د يوه مقدس هدف او کوم ديني آرمان لپاره خپل سر او مال قرباني کړي، ستونزې او کړاوونه وګالي، د نورو د راحت او آرامۍ لپاره له خپل راحت او آرامۍ تېر شي او خپل آرام ژوند په خطر کې واچوي. د دوى په معيارونو کې هغه کسان هم ناپوه او بې عقله دي چې په چل ول نه پوهېږي، له هر چا سره ئې معامله صادقانه وي، په خاصو اصولو باور لري، خپل دوستان او دښمنان د اغراضو له مخې نه بلکې د اصولو او ضوابطو په رڼا کې ټاکي، په خپلو ژمنو وفا کوي او پر خپله خبره ودرېږي. هوښيار هغه دئ چې په هر کار کې او له هر چا سره په هري معاملى کې خپلې ګټې په نظر کې ولري، د ګټې لپاره هر کار جائز وګڼي، د اخلاص، همت، مېړانى او ايثار تر نامه لاندې داسې څه ونکړي چې ګټې ئې په خطر کې واچوي. شهيد، زخمي، بندي، مهاجر او په سنګر کې پروت مجاهد، د دوى له نظره ډېر ناپوه او نافهمه کسان دي. چې ورته وويل شي: تاسو هم د دوى په څېر اخلاص وښيئ، ايمان مو د دوى په څېر کړئ، وايي: د دغو ليونيو او بې عقلو په څېر ايمان راوړو؟ !

وَإِذَا لَقُواْ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوْاْ إِلَىٰ شَيَٰطِينِهِمْ قَالُوٓاْ إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُونَ ﴿١٤﴾ ٱللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِى طُغْيَٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ

﴿١٥﴾

[١٤]- او کله چې له مؤمنانو سره مخامخ شي وايي: ايمان مو راوړی، خو کله چې د خپلو شيطانانو په لور گوښه شي؛ وايي: موږ يقيناً له تاسو سره يو، موږ خو هسې "په دوی" ملنډې وهونکي يو. [١٥]- الله پر دوی استهزاء کوي او په خپل طغيان کې ورته مهلت ورکوي، په داسې حال کې چې لالهانده وي.

(١٤-١٥)- دوی تل خپله خبره بدلوي، په هرې ټولنې کې ځان د دوی په څېر کړي، له هر يوه سره د دوستي او ملگرتيا خبره کوي، خو په حقيقت کې نه د چا دوست وي نه ملگری، د خپل غرض په لټه کې وي، د مؤمنانو د برياوو په وخت کې د دوی خوا ته راشي او په ډېر تأکيد سره وايي: موږ هم ايمان راوړی!! خو چې د کفر د جبهې له شيطانو مشرانو سره گوښه شي نو نه يوازې دا چې له خپل کفر او بې ايمانۍ ډاډ ورکوي بلکې د مؤمنانو خوا ته تگ او څه وخت د دوی په څنگ کې پاته کېدل هسې په دوی ملنډې وهل گڼي. دوی گمان کوي چې په دې سره کولی شي دواړه خواوې دوکه کړي او له هر يوه امتيازات تر لاسه کړي، خو په حقيقت کې الله تعالی د دوی د منافقانه عمل مناسبه او ورته جزا ورکوي، هيڅوك پرې باور نه کوي، هيڅوك ئې خپل دوست نه گڼي، هر څوك د ذليل، سپك او بې اعتباره انسان په سترگه ورته گوري.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشۡتَرَوُاْ ٱلضَّلَٰلَةَ بِٱلۡهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَٰرَتُهُمۡ وَمَا كَانُواْ مُهۡتَدِينَ ﴿١٦﴾

[١٦]- دا همغه ډله ده چې ضلالت ئې په هدايت پېرلی، خو نه ئې تجارت گټه وکړه او نه هدايت شوي دي.

(١٦)- دوی د ايمان سودا کوي، د ايمان او اعتقاد په اړه ئې هم معامله داسې وي لکه د يوه بازاري تاجر، خو نه په خپل تجارت کې څه گټه تر لاسه کولی شي او نه خپل غرض ته د رسېدو لار موندلی شي، تل په خپل نفاق او ضلالت کې لالهانده او مضطرب.

مَثَلُهُمۡ كَمَثَلِ ٱلَّذِي ٱسۡتَوۡقَدَ نَارٗا فَلَمَّآ أَضَآءَتۡ مَا حَوۡلَهُۥ ذَهَبَ ٱللَّهُ بِنُورِهِمۡ وَتَرَكَهُمۡ فِي ظُلُمَٰتٖ لَّا يُبۡصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمُّۢ بُكۡمٌ عُمۡيٞ فَهُمۡ لَا يَرۡجِعُونَ ﴿١٨﴾

[۱۷]- مثال ئې د هغه چا مثال ته ورته دئ چې اور ئې بل کړ، خو چې کله ئې د ده ماحول روښانه کړ، الله د دوی (د بصيرت) نور ختم کړ او په داسې تيارو کې ئې پرېښودل چې څه نه ويني. [۱۸]- کاڼه، ګونګيان او ړانده، نو بېرته راګرځېدی نه شي.

(۱۷-۱۸)- په دې مثال کې د منافقينو يوه ډله هغو کسانو ته ورته ښودل شوې چې په تياره کې روان وي، ناڅاپه ئې څوك مخې ته اور بل کړي، کله چې دا اور د بلوونکي شا او خوا روښانه کړي او رڼا ئې د دوی ترسترګو شي، د دې پر ځای چې دا رڼا ئې لارښودونکې شي او د دې په مرسته خپله لار بيامومي، په خلاف ئې رڼا د دوی د سترګو د نور د ختمېدو باعث شي. رڼا وګوري خو د دوی خپل حالت داسې دئ چې له رڼا د ګټې اخيستو پر ځای د سترګو مخکينی نور هم له لاسه ورکړي. الله تعالی د دوی د سترګو نور ختم کړي، دا د الله سنت دئ چې بيمارې سترګې د رڼا په ليدو سره خپل نور له لاسه ورکړي. خو داسې ړانده دي چې د بل خبره هم نه اوري، له بله د لارې په اړه د پوښتنې ژبه هم نه لري.

د دې مثال په اړه څو خبرې په پام کې وساتئ:

- له (ذهب الله بنورهم) مراد د دوی د سترګو نور ختمول دي، د آيت په وروستۍ برخې کې د (عمي: ړانده) ذکر همدا مطلب افاده کوي. په ورپسې مثال کې د (و لو شاء الله لذهب بسمعهم و ابصارهم: که الله غوښتې وی نو د دوی سمع او بصر به ئې ختم کړي وو) هم دغه مطلب معلومېږي. له (لايرجعون) معلومېږي چې دا ډله له ړندېدو وروسته د اور خوا ته درومي، نه په خپله لار ويني چې په اور کې له لوېدو ځان وژغوري، نه د بل غږ اوري او نه بل ته غږ کولی شي چې لار وروښيي، څکه ړانده، کاڼه او ګونګيان شوي، د پتنګانو په څېر ځان په اور ستې کوي. له لاندې حديث چې بخاري، مسلم او ترمذي هم رااخيستی معلومېږي چې د دې مثال شرح همدا ده چې موږ بيان کړه، حديث دا دئ:

عن ابى هريرةَ رضىَ اللّٰه عنه أنه سمعَ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم يقول: «إنما مثَلى ومثَلُ الناس كمثل رجل استوقَد ناراً، فلما أضاءت ما حولهُ جعل الفَراشُ وهذه الدوابُّ التى تقع فى النار يقعنَ فيها، فجعلَ الرجلُ يزَعُهنَّ ويغلبنَه فيقتَحمنَ فيها فأنا آخذ بحُجزِكم عن النار وأنتم تقتحمون فيها».

زما او د خلکو مثال داسې دئ لکه څوك چې اور بل کړي، کله چې د ده شا و خوا روښانه کړي، پتنګان او هغه خزندګان چې په اور کې ځان اچوي، ورلوېږي، نو دا کس ئې مخنيوی

کوي خو پرې غالب شي او په اور کې ورغورځي، زه هم تاسو رانیسم او له اور مو راګرځوم خو تاسو په کې ننوځئ.

عجیبه ده چې له دغو صراحتونو سره سره ځیني له دې مثال داسې تعبیرونه وړاندې کوي چې هم د آیت له سر او پای سره اړخ نه لګوي او هم له دغه نبوي حدیث سره مغایرت لري!!

أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فِيهِ ظُلُمَٰتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَٰبِعَهُمْ فِيٓ ءَاذَانِهِم مِّنَ ٱلصَّوَٰعِقِ حَذَرَ ٱلْمَوْتِ وَٱللَّهُ مُحِيطٌۢ بِٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ ٱلْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَٰرَهُمْ كُلَّمَآ أَضَآءَ لَهُم مَّشَوْاْ فِيهِ وَإِذَآ أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُواْ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَٰرِهِمْ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

[۱۹]- او یا لکه کوم تېز باران له آسمان چې په کې تیارې، تالنده او برېښنا وي، د تندر په وجه خپلې ګوتې په خپلو غوږونو کې نیسي، د مرګ له وېرې، حال دا چې الله په کافرانو احاطه کړې. [۲۰]- نژدې ده چې برېښنا ئې سترګې یوسي، چې کله ئې ورته روښانه کړي، په کې درومي او چې کله ئې ورباندې تیاره کړي ودرېږي او که الله غوښتی نو حتماً به ئې د دوی غوږونه او سترګې ختمې کړې وې، بې شکه چې الله په هر څه قادر دئ.

(۱۹-۲۰): په دوهم مثال کې د منافقینو بله ډله له هغه چا سره تشبیه شوې چې په یوې داسې تیارې شپې کې درومي چې تېز باران په کې ورېږي، له برېښنا سره د تالندې درانه غړونه په کې اورېدل کېږي او تندر راپرېوزي، دا لار ورکی د برېښنا په رڼا کې څو ګامه مخکې واخلي، خو چې پرې تیاره شي، نو په خپل ځای ودرېږي، له دې وېرې چې تالنده او تندر پرې راپرېنوځي او ژوند ئې پای ته ونه رسوي، نو د مرګ له وېرې خپل غوږونه په ګوتو بند کړي. منافقین همداسې دي، کله چې د اسلام په غېږ کې کومه دنیوی ګټه په نظر ورشي نو د اسلام لورې ته راوړاندې شي، خو چې فضاء مجهوله وي او د خطر احساس وکړي، په خپل ځای ودرېږي او مخ واړوي، له مرګ د ژغورنې په طمع د دوی تدبیرونه داسې دي لکه څوک چې له تندر د ځان ژغورلو لپاره خپل غوږونه په خپلو ګوتو بند کړي، په دې سره خو نه څوک له تندر ځان ژغولی شي او نه له مرګ، دوی په دې نه پوهېږي چې د مرګ او ژوند پرېکړه الله کوي او په خپلو منافقانه تدبیرونو سره له مرګ ځان نه شي

ژغورلی، دا ځکه چې الله تعالی په کافرانو او د دوی په هر څه احاطه کړې، هيڅ څه ئې د الله له سيطرې او احاطې بهر نه دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ فِرَٰشٗا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءٗ وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَأَخۡرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزۡقٗا لَّكُمۡۖ فَلَا تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ أَندَادٗا وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٢٢﴾

[۲۱]- اې خلکو! د خپل هغه رب عبادت وکړئ چې تاسو ئې هم پيدا کړي يئ او تر تاسو مخکيني ئې هم، هيله ده ځان ساتنه مو کړې وي. [۲۲]- هغه چې زمکه ئې تاسو ته فرش او آسمان ئې چت کړ او له آسمان ئې اوبه راکوزې کړې او په هغه سره ئې مېوې راوايستې، ستاسو لپاره روزي، نو الله ته سيالان مه نيسئ؛ په داسې حال کې چې پوهېږئ (هغه سيال نه لري).

(۲۱-۲۲)- د هغه ذات عبادت وکړئ چې تاسو او له تاسو مخکې ټول انسانان ئې پيدا کړي، همغه چې زمکه او آسمان ئې داسې پيدا کړي او د دواړو تر منځ ئې داسې تنسيق او يووالی راپيدا کړی چې يو ئې ستاسو د کور د فرش او بل ئې د چت په څېر وي، له يوه اوبه راورېږي او بل په همدغو اوبو تاسو ته دانه او مېوه راشنه کوي او تاسو ته روزي برابروي. ښه پوهېږئ چې نه ستاسو په پيدايښت کې او نه له آسمان نه د باران په ورولو او له زمکې د دانې او مېوې په راايستلو کې له الله پرته بل څوك څه ونډه لري، ښه پوهېږئ چې الله سيالان نه لري.

دلته درې نورې خبرې هم دقت او غور غواړي:

- زمکه ستاسو د کور فرش ده، نه د تيږې په څېر سخته او نه د ختې په څېر نرمه، نه ډېره سړه او نه ډېره توده، نه ئې فشار ډېر زيات نه ډېر کم او آسمان د دې کور لپاره چت دئ، دقرآن په ګڼ شمېر آيتونو کې آسمان د چت او محفوظ سقف په نامه ياد شوی، نن او له څوارلس پېړيو وروسته انسانان په دې پوهېږي چې د دوی د زمکې په فضاء کې داسې څه شته چې د زمکې لپاره د يوه محفوظ چتر او سقف حيثيت لري، چې هم ئې د لمر له ځينو خطرناکو وړانګو خوندي ساتي او هم له شهاب ثاقب چې په ډېر سرعت سره د زمکې په لوري خوځي خو له دغه سقف سره د تصادم په نتيجه کې يا ذره ذره شي او يا ئې

مسیر بدل او په بل لوري مخه کړي. که یوه باانصاف ساینس پوه ته ووایئ چي زموږ په یوه کتاب کې چي څوارلس پېړۍ پرې تېرې شوې، څو ځایه راغلي چي دا آسمان ستاسو د زمکې لپاره محفوظ سقف او چت دئ، خو یو وخت به په دې کې چاودونه او سوري راپیدا شي! همغه خبره چي تاسو ئې نن کوئ، د زمکي فضاء د هغې خوندي سقف ګڼئ او د اوزون پرده ئې د لمر له مضرو وړانګو د خوندي پاته کېدو وسیله، همغه پرده چي اوس د کاربن دای اکساید ګازونو د زیاتېدو په وجه ځای ځای کې سولېدلې او سوري په کې راپیدا شوي، ما ته ووایئ چي د هغه عکس العمل به څه وي؟ د دې دقیقي علمي وینا او وړاندوینې په اړه به څه وایي؟ د قرآن او د هغه د راوړونکي په اړه به څه قضاوت کوي؟ آیا له دې پرته د بلې خبرې مجال ورته شته چي ووایي: دا خبره د یوه انسان خبره نه شي کېدی، هغه څوك ئې کولی شي چي زموږ د فضاء له ډېرو اسرارو خبر وي؛ او په قرآن کې د دغسي خبرو په استناد ویل شوي چي د دې کتاب رالېږونکی هغه ذات دئ چي د زمکي او آسمانانو په اسرارو پوه دئ.

همدا راز د آسمان او زمکي تر منځ دا دقیق یووالی او تنسیق ښیي چي د انسان او د آسمان او زمکي پیدا کوونکی او پالونکی یو ذات دئ، له یوه اوبه راوروي او په همدغو اوبو له بلې شایسته بوټي او دانې او خوندوري مېوې راپیدا کوي او په دې سره د انسان اړتیا ته ځواب وایي او هغه ته رزق او روزي برابروي. دا تنسیق چا راوستی او د کومي خبرې شهادت ورکوي؟ آیا همدا کافي نه دئ چي ووایئ: الله سیالان نه لري.

- د الله په عبادت سره په انسان کې تقوی راپیدا کېږي او دغه تقوی انسان ته د الله په کتاب د پوهېدو دروازه پرانیزي، تاسو د دې سورې په لومړي آیت کې ولیدل چي د الله دا کتاب د متقیانو لارښود دئ، که غواړئ د الله کتاب مو لارښود شي او په اسرارو ئې پوه شئ نو په ځان کې تقوی راپیدا کړئ، دا تقوی د عبادت له لاري تر لاسه کولی شئ. د آیت له سیاق و سباق هم او له وروستي آیت هم په څرګنده معلومېږي چي دلته هم د کتاب په اړه خبره شوې.

وَإِن كُنتُمۡ فِي رَيۡبٖ مِّمَّا نَزَّلۡنَا عَلَىٰ عَبۡدِنَا فَأۡتُواْ بِسُورَةٖ مِّن مِّثۡلِهِۦ وَٱدۡعُواْ شُهَدَآءَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٢٣﴾

[۲۳]- او که د هغه څه په اړه شك لرئ چي موږ پر خپل بنده نازل کړی، نو له الله پرته خپل شاهدان راوبلئ او د هغه په څېر یوه سوره خو راوړئ که رښتیني یاست.

(۲۳)- د انسان له پیدایښت او ده ته د رزق او روزي له برابرولو وروسته، په ده باندي د الله تعالی تر ټولو ستره پیرزوینه دا ده چي د ده د لارښووني لپاره ئې کتاب راولېږو. داسي کتاب چي د هغه په حقانیت هر سالم الفطرت انسان په ډېره آسانۍ پوهېدی شي، له دقیقو څېړنو او ژورو بحثونو ئې ډېر ژر پوهېدی شي چي دا د الله له لوري راغلی کتاب دئ، هري پوښتني ته ئې ځواب وايي او هر شك ئې ختموي. که تاسو په دې کتاب کې شك لرئ او گمان مو دا وي چي دا به د الله له لوري نه وي، نو د يوې وړې سورې په څېر ئې کوم څه راوړئ که رښتيني ياست. ځيني خلك داسي گمان کوي چي دلته يوازي د قرآن اوچت ادبي اړخ ته اشاره شوې او مقابل لوری يوې ادبي مقابلې او مبارزې ته رابلل شوی او ورته ويل شوي چي د قرآن د کومي وړې سورې په څېر ادبي ټوټه نه شئ وړاندي کولی، دا سمه ده چي قرآن له ادبي پلوه هم داسي لويه معجزه ده چي څوك ئې مقابله نه شي کولی، خو د قرآن علمي اعجاز تر دې هم ستره معجزه ده، هغه ژور علمي بحثونه چي د انسان، زمکې، آسمان، لمر، سپوږمۍ، ستورو او ټول عالم په اړه ئې کړي، هغه اسرار چي قرآن په ډاگه کړي، هغه ضوابط چي د انسان د فردي او اجتماعي ژوند د سمون لپاره ئې وضع کړي، د قرآن عميق او جامع مطالب، د حق او باطل، روا او ناروا، حلال او حرام په اړه د قرآن دقيق او عادلانه معيارونه او له ډېرو نورو اړخونو هم قرآن معجزه ده، دا د عربو له شعراءو او ليکوالو علاوه د نورو قومونو لپاره هم او تر قيامت معجزه ده.

فَإِن لَّمْ تَفْعَلُواْ وَلَن تَفْعَلُواْ فَٱتَّقُواْ ٱلنَّارَ ٱلَّتِي وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٤﴾

[۲٤]- او که ونه توانېدئ او هيڅکله نه شئ توانېدی، نو له هغه اور ځان وساتئ چي سوند ئې خلك او تيږي دي، د کافرانو لپاره تيار کړی شوی.

(۲٤)- د قرآن د علمي اعجاز يوه بېلگه تر دې آيت د مخه ذکر شوې او يوه هم په دې آيت کې او هلته چي فرمايي: (له هغه اور ځان وساتئ چي سوند ئې خلك او تيږي دي)، د قرآن د نزول په وخت کې هيڅا دا خبره نه شوی منلی چي تيږي هم د اور سوند کېدی شي، معلومه نه ده چي مخالفينو به هغه وخت په دې خبري باندي څومره تمسخر کړی وي، څومره به ئې په خپلو مجالسو کې ويلي وي چي دا ليونيان اوس دا خبره هم مني چي تيږي سوزي، هيڅ عاقل انسان د تيږي سوزيدل نه مني!! خو تاسو اوس يوه فزيك پوه ته ووايئ: جنابه! آيا تيږي سوزي؟ هغه به ډېر ژر او له کوم تأمل پرته درته ووايي: هو؛

سوزي، يوازي تيرې نه بلكې هر څه، حتى اوسپنه هم، هر څه د اور په اوچتو درجو كې سوزي، دغه اوبه او دا خاوره هم چې ته ئې د اور وژلو لپاره كاروې؛ او كه هغه ته ووايئ: زموږ په دغه كتاب كې چې څوارلس پېړۍ پرې تېرې شوې راغلي چې تيږې به د اور سوند وي، هغه وخت زموږ د كتاب په دې خبرې مخالفينو ملنډې وهلې او دا ئې ستر دروغ گڼلو، ما ته ووايئ: د دې فزيك پوه غبرگون به څه وي او د دې كتاب او د هغه د وړاندې كوونكې په اړه به څه فكر كوي؟

وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ ۖ كُلَّمَا رُزِقُواْ مِنْهَا مِن ثَمَرَةٍ رِّزْقًا قَالُواْ هَٰذَا ٱلَّذِى رُزِقْنَا مِن قَبْلُ ۖ وَأُتُواْ بِهِۦ مُتَشَٰبِهًا ۖ وَلَهُمْ فِيهَآ أَزْوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۖ وَهُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٥﴾

[٢٥]-او هغو ته چې ايمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي، د دې زېری ورکړه چې دوی ته به داسي جنتونه وي چې ترلاندې به ئې ويالې بهېږي، چې كله ئې له مېوې څه ورروزي كړى شي، وايي به: دا خو همغه دي چې تر دې د مخه راكړى شوې وې، حال دا چې يوې بلې ته ورته مېوې به وركړى شوې وي او هلته به ئې سپېڅلې جوړې په برخه وي او په هغه كې به تلپاته وي.

(٢٥)- د ايمان او صالح عمل خاوندانو ته د داسي جنتونو زېرى وركړه چې تر ونو او بنگلو لاندې به ئې ويالې بهېږي، د مېوو ظاهري بڼه به ئې سره ورته وي خو هره يوه به ئې په خوند كې تر مخكينۍ غوره او ښه، داسي پاكيزه جوړې به ئې په برخه وي چې هم له انساني كمزوريو پاكې وي او هم له اخلاقي ضعف او ناخوالو، تلپاته ژوند به ئې په برخه وي، نو كه تاسو په حلال رزق اكتفاء وكړه، په بدل كې به ئې د جنت مېوې دركول كېږي، كه په گنده كارونو كې له پرېوتو مو ځان لرې وساتو، د جنت سپېڅلې جوړې به مو بدله وي، كه د ايمان په لار كې مو د ختو كور له لاسه وركړ، په عوض كې به ئې د جنت باغونه او بنگلې دركړى شي، كه مو خپل لنډ ژوند د الله په لار كې وقف كړ، د جنت تلپاته ژوند به مو په برخه شي.

- له دې معلومېږي چې د جنت مېوې به په رنگ او شكل كې د دنيا مېوو ته ورته وي؛ خو په خوند، گټې او په بشپړه جذب كېدو كې به توپير لري؛ د دنيا مېوې داسي دي چې يوه برخه ئې جذب او بله برخه ئې دفع كېږي.

۞إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَسۡتَحۡيِۦٓ أَن يَضۡرِبَ مَثَلٗا مَّا بَعُوضَةٗ فَمَا فَوۡقَهَاۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَيَعۡلَمُونَ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّهِمۡۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَيَقُولُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلٗاۘ يُضِلُّ بِهِۦ كَثِيرٗا وَيَهۡدِي بِهِۦ كَثِيرٗاۚ وَمَا يُضِلُّ بِهِۦٓ إِلَّا ٱلۡفَٰسِقِينَ ۝٢٦

[٢٦]- يقيناً چې الله له دې حيا نه کوي چې د کوم ماشي مثال راوړي او يا تر هغې د اوچت څه، نو چا چې ايمان راوړی پوهېږي چې دا د دوی د رب له لوري حقيقت دئ او هغه چې کافران شوي نو وايي: الله په دې مثال سره څه اراده او قصد لري، ډېر پرې بې لارې کوي او ډېر پرې هدايت کوي او له فاسقانو پرته بل څوك نه پرې بې لارې کوي.

(٢٦)- دا د الله لويه پېرزوينه ده چې د انسان د پوهولو لپاره ئې د ماشي په څېر له واړه شي نيولې تر ځمکې او آسمان پورې د سترو سترو شيانو مثالونه بيان کړي، قرآن ئې د انسان د فهم مستوی ته (نازل) او راکوز کړی، د ايمان خاوندان پرې پوهېږي، هر څوك چې د ايمان په رڼا کې دې مثالونو ته ځير شي ډېر ژر ئې په مقصد او هدف پوه شي، خو کافران ئې په مقصد له پوهېدو عاجز دي، دوی د وړو شيانو يادول د ستر الله له شأن لرې ګڼي، په دې نه پوهېږي چې د يوه وړوکي ژوندي مخلوق پيدا کول تر يوه ستر ژوندي حيوان ډېر ډېر ګران دئ، په دې کې ډېر ظرافت او لطافت کارول شوی، انسانانو په سر کې لويې لويې راډيوګانې، ټلويزيونونه او کمپيوټر جوړ کړل، خو چې هر څومره مخکې ولاړل، پوهه او تجربه ئې زياته شوه، نو دا ټول ئې ورو ورو کوچني کړل، د څو کاله مخکې ستره او درنه راډيو او لوی کمپيوټر چې يوه کس په آسانۍ نه شو انتقالولی اوس ئې هومره واړه کړي چې ستا د کميس په جيب کې ځائېږي.

ٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهۡدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقۡطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفۡسِدُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ۝٢٧

[٢٧]- هغه (فاسقان) چې الهي ژمنې له ټينګولو وروسته ماتوي او هغه څه غوڅوي چې الله ئې د وصلولو امر کړی او په ځمکه کې فساد کوي، همدا دوی خاسر او تباه شوي دي.

(۲۷)- له دې آیت په ډېر صراحت سره معلومېږي چي د فطري اړیکو شلول او هغه څه قطع کول چي الله ئې د وصلولو امر کوي، د هغو فاسقانو کار دئ چي له الهي هدایت او لارښوونې محروم دي او د الله په کتاب د ایمان راوړو سعادت ئې نه په برخه کېږي او دا همغه مطلب دئ چي د سورې په سر کې راغلی وو، لمونځ په حقیقت کې د اقامه صلوة تر ټولو ستره بېلګه ده، دا هم د انسان او الله تر منځ او هم د انسانانو تر منځ د اړیکو د مضبوطولو تر ټولو مؤثره ذریعه ده، د همدې لپاره الله تعالی د لمانځه اداء کولو لپاره د اقیموا الصلوة صیغه غوره کړې.

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِٱللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَٰتًا فَأَحْيَٰكُمْ ۖ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ لَكُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ ٱسْتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَسَوَّىٰهُنَّ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

[۲۸]- څنګه د الله په اړه کفر کوئ! حال دا چي تاسو مړه وئ خو هغه راژوندي کړئ، بیا مو مړوي او بیا مو بېرته راژوندي کوي او بیا د ده په لور ورګرځول کېږئ.
[۲۹]- دی همغه ذات دئ چي د ځمکې ټول څه ئې تاسو ته راپیدا کړل، بیا ئې آسمان ته مخه کړه، نو هغه ئې اوه آسمانونه جوړ کړ او دی په هر څه ښه پوه دئ.

(۲۸)- له الله انکار د ډېرې حیرانتیا خبره ده، انسان څنګه خپل زړه او عقل په دې قانع کولی شي؟ له مړې خاورې چا راپیدا کړ؟ د ده له ژوند سره تړلې دا ټول صفات چا ورکړل، علم ئې کوم علیم ورکړی، سترګې ئې کوم سترګه ور، سمع ئې کوم سمیع، د وینا توفیق ئې له کومه کړی او د حافظې استعداد چا په کې ایښی؟ ما ته داسي کوم مخلوق او مصنوع وښیه چي په هغه کې د خپل خالق او صانع د لاس نښې له ورایه نه برېښي؟ په انسان کې دا ټول صفات د کوم خالق ودیعه ګڼې؟ څنګه د یوه پلاستیك له صانع انکار نه شې کولی خو د انسان له خالق انکار کوې؟ ستا د مرګ پرېکړه څوك کوي؟ دا ته ولې خپل مرګ نه شې ځنډولی؟ هغه څوك دئ چي ته ئې د ارادې په وړاندې مقهور یې او د مرګ د نېټې له بدلولو عاجز؟ چا دا د ځمکې پر سر هر څه ستاسو لپاره پیدا کړي، داسي چي که یو ئې هم نه وي او په مقدار کې ئې معمولي کموالی راشي او د دوی تر منځ موجود تناسب ختم شي، نو د ځمکې پر سر ستا ژوند ممکن نه دئ، که د ځمکې د حرارت درجه کمه یا زیاته شي، که ئې له لمر فاصله ډېره یا لږه شي، که ئې دا او هغه او هر څه له خپل طبیعي حالت

ووځي، نو د زمکې پر سر او د آسمان لاندې ژوند درته ګران کړي. دا هر څه په دومره دقیقه توګه او په داسې ضروري او لازمي تناسب چا پیدا کړي؟ د زمکې او آسمان تر منځ دا یووالی او تنسیق او دا چې په ګډه لګیا دي، ستا اړتیاوو ته ځواب وايي، یو اوبه راوروي او بل ئې دانه او مېوه درته راشنه کوي، دا د چا کار دئ؟ دا د زمکې او آسمان په هر څه کې د (علم) نښې او آثار خو د دې خبرې شهادت ورکوي چې دا هر څه هغه ذات پیدا کړي چې په هر څه پوه دئ.

کوم حقیقت چې په دې مبارك آیت کې ورته اشاره شوې، انسان اوس او څوارلس پېړۍ وروسته پرې پوه شوی، علم نن د قرآن همدا خبره کوي چې دا د زمکې هر څه، که حیوان دئ، که نبات دئ او که عناصر او مرکبات ئې، دا ټول او په همدې موجود مقدار او تناسب کې ئې د انسان د ژوندې پاته کېدو لپاره ضروري دي، ټول ژوي له یوه بل سره داسې تړلي دي چې که یو ئې له منځه ځي نور به ورپسې یو په بل پسې له منځه ځي، داسې لکه د غاړې هار چې وشلېږي او مرغلري ئې یوه په بلې پسې راپرېوځي؛ او دا هغه مطلب دئ چې په دې روایت کې راغلی:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى أَلْفَ أُمَّةٍ، سِتُّمِائَةٍ فِي الْبَحْرِ، وَأَرْبَعَمِائَةٍ فِي الْبَرِّ، وَأَوَّلُ شَيْءٍ مِنْ هَذِهِ الْأُمَمِ هَلَاكًا الْجَرَادُ، فَإِذَا هَلَكَتْ تَتَابَعَتْ مِثْلَ النِّظَامِ إِذَا قُطِعَ سِلْكُهُ»

جابر بن عبدالله رضي الله عنه وايي چې عمر رضي الله عنه وويل: له پیغمبر علیه السلام مې اورېدلي چې فرمایل ئې: الله زر امتونه پیدا کړي چې شپږ سوه ئې په اوبو کې او څلور سوه ئې په وچه کې، لومړی شيء چې له منځه به ځي ملخان دي، نو کله چې دوی له منځه ولاړ شي نور انواع د ژوو به داسې یو په بل پسې له منځه ځي لکه د هار تار چې وشلېږي.

(۲۹)- قرآن وايي چې الله تعالی اوه زمکې او اوه آسمانونه پیدا کړي، نن د علمي ژورو تحقیقاتو په ترڅ کې انسان ته معلومه شوې چې زمکه اوه طبقې لري او د زمکې پر سر د زمکې مربوطه فضاء هم اوه طبقې ده. انسانانو ته دا هم جوته شوې چې د اتم د مدارونو اعظمي شمېر هم اوه دي، له دې معلومېږي چې دا کائنات او مربوط ستوري او کهکشانونه ئې یوه داسې مجموعه ده چې اوه آسمانونه پرې راتاو دي.

له دې آیت ځینو دا انتباه اخیستې چې ښایي زمکه به له آسمان مخکې پیدا شوې وي،

دا اشتباه ده، په څو دلیله:

- په خپله په دې آیت کې ویل شوي چې بیا الله تعالی آسمان ته متوجه شو، د دې معنی دا ده چې آسمان تیار موجود وو.
- دا توجه د آسمان د تسویې او د اوه آسمانونو په څېر ئې د جوړولو په ارتباط شوې، نه د پیدایښت لپاره.
- قرآن په صریح الفاظو وایي چې زمکه او آسمان سره یو ځای وو موږ سره بېل کړل. له دې په وضاحت سره معلومېږي چې دواړه په یوه وخت پیدا شوي، له یوه بل وروسته ئې یادونه د لومړي پیدایښت په ارتباط نه ده د تسویه او برابرولو په ارتباط ده. قرآن په دې اړه فرمايي:

أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ ٱلْمَآءِ كُلَّ شَىْءٍ حَىٍّ ۖ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ الانبياء: ٣٠

آیا کافران په دې نه پوهېږي چې آسمانونه او زمکه سره نښتي وو، نو موږ سره بېل کړل او هر ژوی مو له (اوبو) پیدا کړی، نو آیا ایمان نه راوړي؟!

له دې آیت په ځرگنده معلومېږي: چې په سر کې ټول کائنات، زمکه، لمر او د آسمان ټول اجرام یوه کتله وه او الله تعالی په یوې چاودنې سره دوی بېل بېل کړل او اوسنۍ بڼه ئې ورکړه؛ او دا هغه حقیقت دئ چې انسان نن پرې پوه شوی.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى جَاعِلٌ فِى ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً ۖ قَالُوٓا۟ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ۖ قَالَ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

[٣٠]-او کله چې ستا رب ملائکو ته وویل: زه پر زمکه د یوه خلیفه او نائب راپیداکوونکی یم، دوی وویل: آیا داسې څوك په کې پیدا کوې چې فساد به په کې کوي او وینې به تویوي؛ حال دا چې موږ ستا له ستاینې سره لگیا یو او ستا لپاره په تقدیس بوخت یو. وئې فرمایل: زه په هغه څه ښه پوه یم چې تاسو پرې نه پوهېږئ.

(٣٠)- قرآن اکثراً د یوې مهمې خبرې له کولو وروسته، د مزید وضاحت لپاره تاریخي مثال او د دې خبرې عملي بېلگه راوړي، دا تاریخي مثال او عملي بېلگه د (إذ) په لفظ پیل

کېږي. دلته له دغه ستر او مهم مطلب وروسته چي الله تعالی د زمکي هر څه ستاسو لپاره پیدا کړي، ستاسو د خدمت او ګټي اخیستو لپاره؛ اوس د خلیفه په توګه د آدم علیه السلام د پیدایښت قصه او ملائکي ده ته په سجده ګمارل د پورتني مطلب د مزید توضیح لپاره وړاندي کوي.

په دې مبارك آیت کي څو اساسي لارښووني شوې:

- آدم علیه السلام په زمکي کي پیدا شوی، دلته د (جاعل) معنی (پیدا کوونکی) دئ.
- الله تعالی ملائکو ته خبر ورکړ چي زه پر زمکه داسي څوك راپیدا کوم چي هغه به د خلیفه او نائب په څېر عمل کوي، د دې خلیفه ځیني مواصفات او ځانګړتیاوي ئې وروښودې، فرشتو د دې تصور نه شو کولی چي یوه بااختیار او د استقلال او ارادې خاوند موجود ته دي د زمکي واګي وسپارل شي، ګمان ئې کاوو چي داسي کس به هرو مرو له خپل واك او اختیار غلطه استفاده کوي، فساد به خوروي او قتلونه به کوي. وئې ویل: په داسي حال کي چي موږ ستا د اوامرو په تعمیل کي په پوره انهماك سره لګیا یو، په زمکي کي د تقدیس او سُتره ساتلو امور هم تر سره کېږي، د دې خلیفه او نائب د پیدا کولو څه ضرورت دئ، په داسي حال کي چي له ده د فساد کولو او وینو تویولو احتمال هم شته؟ ملائکي د آدم علیه السلام له ټولو وړتیاوو خبري نه وې، یوازي دومره پوه شوې وې چي دا به خلیفه وي، یا ئې د خلیفه له مفهوم دا مطلب اخیستی وو او یا ورته ویل شوي وو چي دی به د واك او اختیار خاوند وي، هم به ښه کار کولی شي او هم بد، ستاسو په څېر به نه وي چي هیڅ څه په خپله خوښه او استقلال سره نه شئ کولئ، د همدې لپاره ئې وویل: مبادا هغه د فساد او وینو تویولو باعث شي، الله تعالی وفرمایل: زه په هغه څه ښه پوه یم چي تاسو پرې نه پوهېږئ، تاسو ته هغه ځانګړتیاوي نه دي معلومي چي ده ته ئې ورپه برخه کوم. نه ملائکو ته دا وینا د مشورې په توګه شوې او نه ملائکو د اعتراض په توګه دا پوښتني کړې، الله تعالی له مشورې بې نیازه دئ او ملائکي له اعتراض کولو نه برئ دي. دا خبره هم بې دلیله او بې بنیاده خبره ده چي ملائکو د پیریانو مخکینیو کړنو ته په پام سره ویلي چي د آدم علیه السلام اولاد به هم د دوی په څېر شي. په خلاف ئې الله تعالی دوی ته د آدم علیه السلام په اړه هومره معلومات ورکړی چي له دوی سره ئې دغه سؤالونه راپیدا کړي.
- په دې آیت کي درې ځله ویل شوي چي آدم علیه السلام به په زمکي کي پیدا کېږي او د زمکي خلافت به ورسپارل کېږي، یو ځل د الله له لوري ویل شوي او دوه ځله د ملائکو له لوري، دا کافي ده چي ووایو آدم علیه السلام په زمکي کي پیدا شوی او د زمکي خلافت

ورسپارل شوی، د قرآن په هیڅ آیت کې نه صراحتاً داسې څه موندلی شو چې د دې مطلب خلاف خبره ترې معلومه شي او نه تلویحاً. ډېره عجیبه ده چې څوک د قرآن د دې وضاحت او صراحت سره سره د اسرائیلي روایاتو تر تأثیر لاندې راشي او ګمان وکړي چې آدم علیه السلام له زمکې پرته په بل ځای کې پیدا شوی!!

وَعَلَّمَ ءَادَمَ ٱلۡأَسۡمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمۡ عَلَى ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ فَقَالَ أَنۢبِـُٔونِي بِأَسۡمَآءِ هَٰٓؤُلَآءِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُواْ سُبۡحَٰنَكَ لَا عِلۡمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمۡتَنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٣٢﴾

[٣١]- او آدم ته ئې نومونه ورزده کړل، ټول ئې، بیا ئې ملائکو ته وړاندې کړل، نو وئې ویل: د دغو پر نومونو مې خبر کړئ؛ که رښتیني یاست. [٣٢]- وئې ویل: پاکې ده تا ته، موږ له هغه پرته چې تا راښودلې هیڅ علم نه لرو، ته خو بې شکه چې ښه پوه او ښه د حکمت خاوند یې.

(٣١-٣٢) - الله جل شأنه آدم علیه السلام او د ده نسل ته پر ملائکو باندې دا فضیلت ورکړی چې علم ئې تر فرشتو جامع دئ، د هر څه پېژندلو او هغه ته د خاص نوم ورکولو استعداد په کې ایښودل شوی، خو ملائکې داسې دي چې هر صنف ئې د خپل خاص کار په اړه علم لري او د نورو شیانو په اړه نه پوهېږي، هر څه پېژندل او بیا هغه ته خاص نوم ورکول؛ د انسان ځانګړتیا ده، دا خصوصیت په بل هیڅ مخلوق کې نشته، د زمکې د خلافت لپاره همداسې یوه مخلوق ته ضرورت وو، ملائکو دا کار نه شو کولی. متأسفانه ځیني داسې ګمان کوي چې ملائکو غوښتل د زمکې خلافت د دوی په واك کې وي او بل چا ته ورنکړی شي، الله غوښتل دوی په دې ملامت کړي او ورته ثابته کړي چې تر تاسو آدم علیه السلام د دې مقام لپاره وړ دئ، نو آدم علیه السلام ته په غوږ کې وویل شو چې د دې او هغه شیانو نومونه څه دي، بیا د همدغو شیانو د نومونو په اړه له ده او ملائکو امتحان واخیستل شو، ملائکې ناکامه او دی بریالی شو!! حال دا چې نه دا کار د امتحان اخیستو لپاره تر سره شوی، نه ملائکې داسې دي چې د الله له حکم مخالفت وکړي او د ځان لپاره کومه دنده وغواړي او نه په داسې امتحان سره د آدم علیه السلام وړتیا ثابتېدی شي. دا له اسرائیلي روایاتو اخیستل شوي آراء دي، په دې کې هم الله تعالی ته د عدل او عقل خلاف کارونه منسوب شوي او هم ملائکو ته د ګناه کارونه! الله تعالی خو نه د عدل خلاف کار کوي او نه د عقل، دا تأویل هم د عدل منافي دئ هم د مشاهدې، داسې امتحان چې په

هغه کې يوه ته نقل ورکړى شي، د عدالت منافي امتحان دئ او موږ په مشاهدې سره ګورو چې آدم عليه السلام او اولاد ته ئې د ټولو شيانو نومونه نه دي ښودل شوي، په څو دلائلو:

- که نومونه ورښودل شوي وى نو بايد تر قيامت د ده په ټول اولاد کې همدا نومونه پاته وى، د ده عرب او عجم زامنو بايد ورته نومونه کارولى او د ټولو ژبه يوه وى. خو عملاً ګورو چې نه ژبه يوه ده او نه نومونه. دا دوى ولې د قرآن د آيتونو داسې تعبيرات کوي چې د مشاهدې خلاف دي، آدم عليه السلام ته به نومونه همغسې ښودل شوي وي لکه د ده اولاد ته چې ئې ښيي، د آدم عليه السلام قصه خو د دې لپاره راوړې چې د ده اولاد ته وښيي چې پر تاسو مې دا او دا نعمتونه پېرزو کړې، تاسو ته مې پر ټولو مخلوقاتو فضيلت درکړ، پر ملائکو هم، د هر څه پېژندل او خاص نوم ورته وضع کول ستاسو هغه ځانګړتيا ده چې هيڅ مخلوق ته نه ده ورکړى شوې، په کوم ترتيب چې الله تعالى د آدم عليه السلام اولاد ته نومونه ښيي همداسې ئې آدم عليه السلام ته ښودلې، د آدم عليه السلام هر ملسى چې پيدا شي نو هر څه ته لاس اچوي، يوه خوا بله خوا ئې ګوري، نوم ورته ږدي، مور، پلار، ډوډۍ او اوبو ته له خپلې خوا نومونه ږدي، په سر کې خوراك او څښاك په ژړا غواړي، چې لږ لوى شي خپلو ضروري شيانو ته داسې وړوکي وړوکي نومونه کښېږدي چې خپله مور پرې پوهولى شي، که ئې مور پلار خپله ژبه پرې تحميل نه کړي نو ځان ته به نوې ژبه او نومونه غوره کړي، آدم عليه السلام ته د نومونو د ښودلو معنى دا ده، نه هغه چې په اسرائيلي رواياتو کې راغلي.
- د ټولو شيانو علم له الله پرته هيچا ته ممکن نه دئ، آدم عليه السلام او اولاد ئې دا توان نه لري چې د ټولو شيانو نومونه زده او حفظ کړى شي، حافظه ئې دومره ظرفيت نه لري.
- دا خبره مو بايد تل په پام کې وي چې قرآن د حق او باطل د پېژندو لپاره وروستى معيار او ملاك دئ، هره اختلافي خبره بايد قرآن ته محول شي او يوازې هغه خبره حق وګڼو چې له قرآن سره موافق وي، روايت به د قرآن په تله تلو، نه دا چې د قرآن آيت د روايت لپاره تأويل کړو! دا خو هغه کار دئ چې اهل کتاب وکړ او په نتيجه کې ئې د الله کتاب شا ته وغورځاوو، په رواياتو پسې او په اختلافاتو اخته شول، حاشا و کلا چې صحابه دې هغه خبره وکړي چې قرآن نه وي کړې، صحابه خو د قرآن لومړي زده کوونکي او حاملان وو، تر هر چا ښه پرې پوه شوي وو، له هغه چا ئې مخامخ اورېدلى وو چې دا قرآن پرې نازل شوى، څنګه به هغوى د قرآن خلاف خبره کوي؟ که کله له داسې روايت سره مخامخ کېږو چې له قرآن سره اړخ نه لګوي نو د دې پر ځاى چې د قرآن آيتونه د روايت لپاره

تأویل کړو باید ووایو چي یا راوي اشتباه کړی او یا مروي عنه د اهل کتاب خبره کوله او اورېدونکي گمان کړی چي دا د ده خپله خبره او رأیه ده او نورو ته ئې د ده د خبري په توگه انتقال کړې. په روایاتو کي بې شمېره داسي روایات شته چي په اصل کي د اهل کتاب روایات دي خو صحابه وو ته منسوب شوي.

د (وَعَلَّمَ ءَادَمَ ٱلۡأَسۡمَآءَ كُلَّهَا) تفسیر باید تر هر څه د مخه په خپله په قرآن کي ولټوو او وگورو چي (عَلَّمَ) په کومه معنی راغلی، قرآن موږ ته د دې وضاحت کړی، د قرآن په رڼا کي په دې پوهېدل آسانه دي چي آدم علیه السلام ته د اسماءو تعلیم او ښوونه داسي ده لکه چي د ده اولاد ته د بیان د تعلیم په اړه ئې فرمایلی: (علمه البیان: خبري کول ئې وروښودل). الله تعالی انسان ته د وینا استعداد ورکړی، دا ښوونه داسي نه ده چي د پیدایښت له لومړۍ ورځي خبري کولی شي، بلکي ورو ورو ئې زده کړې، همدا راز ئې د ټولو شیانو د پېژندو او هر یوه ته د خاص نوم ورکولو استعداد ورکړی.

قَالَ يَـٰٓـَٔادَمُ أَنۢبِئۡهُم بِأَسۡمَآئِهِمۡۖ فَلَمَّآ أَنۢبَأَهُم بِأَسۡمَآئِهِمۡ قَالَ أَلَمۡ أَقُل لَّكُمۡ إِنِّيٓ أَعۡلَمُ غَيۡبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَأَعۡلَمُ مَا تُبۡدُونَ وَمَا كُنتُمۡ تَكۡتُمُونَ ﴿٣٣﴾

[۳۳]- وئې ویل: اې آدمه! په نومونو ئې خبر کړه، نو چي کله ئې پر نومونو خبر کړل، وئې ویل: آیا تاسو ته مي نه وو ویلي چي زه د آسمانونو او زمکي په پټو ښه پوهېږم او په هغه څه هم ښه پوهېږم چي څرگندوئ ئې او په هغه هم چي پټوئ ئې؟

(۳۳)- له دې مبارك آیت په څرگنده معلومېږي چي ملائکو ته د آدم علیه السلام دا علمي استعداد او فضیلت نه وو معلوم د کوم له امله چي الله تعالی د زمکي د خلافت لپاره غوره کړی وو. د ده (اختیار) او استقلال ته په پام سره ئې دا اندېښنه څرگنده کړې وه چي مبادا په زمکي کي د فساد او وینو تویولو باعث شي. دا خبره بې بنیاده ده چي گواکي ملائکو غوښتل د خلافت مقام دوی ته ورکړی شي.

وَإِذۡ قُلۡنَا لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ ٱسۡجُدُواْ لِأٓدَمَ فَسَجَدُوٓاْ إِلَّآ إِبۡلِيسَ أَبَىٰ وَٱسۡتَكۡبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٣٤﴾

[۳٤]- او کله چي مو ملائکو ته وویل: د آدم لپاره سجده وکړئ، ټول په سجده شول مگر ابلیس، ډډه او تکبر ئې وکړ او له کافرانو وو.

(٣٤)- دلته څو خبرې د خاص پام وړ دي:

- له دې سجدې یا یوازې اطاعت او تسلیمېدل مراد دي او یا د اطاعت او تسلیمېدو تر څنګ سجدې ته ورته کوم حرکت هم، دا ځکه چې ملائکې او ابلیس د انسان په څېر نه دي، سجده ئې هم د انسان سجدې ته ورته نه ده، د لمر، سپوږمۍ، ونو او غرونو سجده هم د انسان د سجدې په څېر نه ده. په دې توجیه سره هغه اشکال هم رفع کېږي چې د ملائکو سجده آدم علیه السلام ته وه که د آدم لپاره الله تعالی ته؟ ځکه له الله پرته بل څه ته سجده کول جائز نه دي.
- له دې آیت دا هم معلومېږي چې د ملائکو مقام او منزلت په دې عالم کې داسې دئ چې چا ته د دوی په انقیاد او سجدې سره به د زمکې او آسمانونو هر څه هغه ته غاړه ږدي، آدم علیه السلام ته د دوی د سجدې په نتیجه کې به هر څه ده ته مسخر او منقاد کېږي، ځکه وروسته ویل شوي چې له ابلیس پرته ټولو سجده وکړه. یوازیني چا چې له سجدې ئې ډډه وکړه ابلیس وو، نور هر څه آدم ته مسخر شول، د قرآن په ګڼ شمېر آیتونو کې دا مطلب ذکر شوی چې د زمکې او آسمانونو هر څه انسان ته مسخر کړی شوي.
- د زمکې پر سر لومړی ګناه تکبر وو، د الله له رحمت لومړی رټل شوی کس متکبر دئ، متکبر څوك دئ؟ هغه چې په نسب کې ځان تر بل غوره ګڼي. خپل قوم تر بل قوم او خپل ټبر تر بل ټبر او ځان تر بل غوره ګڼل همغه کار دئ چې په لومړي ځل شیطان وکړ. په دې سوره کې راغلي چې د بني اسرائیلو سردارانو د طالوت علیه السلام د زعامت له منلو انکار کاوو، دا همغه کار وو چې شیطان کړی وو، هغه قصه د دغې لپاره تاریخي بېلګه او شرح ده.

وَقُلْنَا يَـٰٓـَٔادَمُ ٱسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ ٱلْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَـٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَأَزَلَّهُمَا ٱلشَّيْطَـٰنُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ ۖ وَقُلْنَا ٱهْبِطُوا۟ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۖ وَلَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَـٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾

[٣٥]- او ومو ویل: اې آدمه! ته او مېرمن دې په دې جنت کې مېشت شئ او له کوم ځای چې غواړئ پرېمانه وخورئ، خو دې ونې ته مه نژدې کېږئ، که نه نو له تېرې کوونکو به شئ. [٣٦]- خو شیطان له هغه وښویول او له هغه څه ئې وایستل چې په

کې ول؛ او ومو ویل: له دې کوز شئ، ځیني د ځینو نورو لپاره دښمن او تاسو ته په ځمکې کې د ټېکې ځای دئ او څه متاع، تر یوه وخته.

(۳۵)- د دې مبارك آیت څو اساسي ټکي خاصه توجه غواړي:

● انسان داسي پیدا شوی چې هغه ته باید مفید او مضر، حلال او حرام او ښه او بد وروښودل شي، له نورو ژوندیو مخلوقاتو سره ئې یو اساسي توپیر په دې کې دئ چې نورو ته په فطري توګه خپله لار ښودل شوې، د همغې فطري لارښوونې مطابق ژوند کوي، د غرڅه بچی په هغه لومړۍ ورځ او له پیدایښت څو شېبې وروسته په خپلو پښو ودرېږي، په خپلې مور پسې زغلي، د هغه څه له خوړلو او د هغه کار له کولو ډډه کوي چې ورته تاوان لري، مفید او مضر بوټي پېژني، خو انسان تر اوږدې مودې مور ته سخت اړ وي، اور، تیږي او لوټي ته لاس کوي، هر څه په خوله منډي، که ئې مور څو شېبې ترې غافله شي، یا په اور کې ځان اچوي یا اوبو کې، هغه ته باید ښه او بد، مفید او مضر، شات او زهر، حلال او حرام عملاً وروښودی شي، هغه تر بل هر مخلوق دې ته زیات اړ دئ چې د ښه ژوند کولو ټولې غوښتنې او مقتضیات ورزده کړی شي، فطري ښوونه ورته کافي نه ده. د ده وضع له نورو مخلوقاتو فرق کوي، دی له ځانګړو استعدادونو سره پیدا شوی، دا دئ ګورئ چې په هغه جنت کې هم ورته ویل شوي: له هر ځایه هر څه پرېمانه خوړلی شئ خو هغې خاصې ونې ته به نه نژدې کېږئ. په دې سره عظیم الشأن قرآن د انسان د فطرت یوه ډېر مهم او اساسي اړخ ته اشاره کړې.

● د انسان لپاره دحلالو شیانو شمېر د حرامو په نسبت دومره زیات وګڼئ لکه په یوه ستر باغ کې چې راز راز ونې او مېوې ولري، یوازې یوه ونه ئې داسي وي چې د مېوې خوراك ئې منع شوی وي. عجیبه ده چې انسان په دومره زیاتو حلالو اکتفاء نه کوي او حرام ته لاس غځوي!!

● اما دا چې آدم علیه السلام په کوم جنت کې ځای پر ځای شو؟ د ځمکې پر سر کوم جنت کې او که په موعود جنت کې؟ کومې ونې ته له نژدې کېدو منع شوی وو؟ شیطان څنګه وتوانېدو چې دې جنت ته ننوځي او آدم او حواء علیهما السلام د ممنوعه مېوې خوړلو ته وهڅوي؟ د دغو پوښتنو پر سم ځواب د پوهېدو لپاره باید لاندې خبرې په پام کې ولرو:

۱. په دې اړه هم په روایاتو کې کافي او زیات اختلاف شته او هم د مفسرینو تر منځ، هم د جنت د موقعیت په اړه او هم د دې ونې د نوعې په اړه، له دې اختلاف معلومېږي چې له پیغمبر علیه السلام صریح او صحیح حدیث نه دئ نقل شوی.

۲. قرطبي او ځیني نور مفسرین دا موعود جنت ګڼي، خو هیڅ دلیل ورته نه لري، ټول

مفسرین ورسره موافق نه دي، ما دغه رأیه له قرآن سره موافق نه ده موندلې. په داسي حال کې چي د البقرة د سورې په یوه آیت (۳۰ آیت)کې درې ځلي ویل شوي چي آدم علیه السلام به په زمکه کې پیدا کېږي او دلته به خلیفه وي، اولاد به ئې په همدې زمکې کې پیدا کېږي، همدلته به مري؛ او له همدې زمکې به د قیامت په ورځ بیا ژوندي راپاڅي؛ او په داسي حال کې چي نه د قرآن په کوم آیت کې صراحتاً یا اشارتاً دا مطلب راغلی چي آدم علیه السلام په آسمان کې پیدا شوی او نه په احادیثو کې، او په هیڅ آیت او حدیث کې نه دي ویل شوي چي آدم علیه السلام له پیدایښت وروسته آسمان ته اوچت کړی شوی، نو دا ادعاء به څنگه منو چي د ده لومړی اسکان د آسمان په جنت کې وو، که داسي وی نو دا مطلب به په ډېر صراحت سره په قرآن کې راغلی وو، چي آدم علیه السلام په آسمان کې پیدا شوی یا په زمکه کې له پیدایښت وروسته آسمان ته بېول شوی. په قرآن د ایمان تقاضی خو دا ده چي له خپله ځانه کوم مطلب ورته منسوب نه کړو او د دې آیت مصداق ونه گرځو (ام تقولون علی الله ما لاتعلمون) نه؛ په همغه څه اکتفاء وکړو چي قرآن په خپله ویلي.

۳. آدم علیه السلام له خاوري او د زمکې پر سر او د زمکې د خلافت لپاره پیدا شوی. دلته وفات شوی او له دې به بېرته راژوندی کېږي؛ او همدا د ده د اولاد برخلیك هم دئ.

٤. ځینو د (اهبطوا) له لفظ دا مطلب اخیستی چي دوی ته له آسمان د کوزېدو امر شوی، دا خبره په دوه دلیله ضعیفه ده: لومړی دا چي په همدې سورې کې او څو آیتونه وروسته، بني اسرائیلو ته په همدغه صیغه ویل شوي چي (اهبطوا مصرا: نو مصر ته کوز شئ) او د بنی اسرائیلو دا قصه په حقیقت کې له جنت د آدم علیه السلام د کوزېدو لپاره بل مثال او مزید شرح ده. دوهم دا چي د (اهبطوا: کوز شئ) امر هغه چا ته کېږي چي د کوزېدو له ځایه په خپله او په خپلو پښو کوزېدی شي. آدم علیه السلام ته له آسمان په خپله راکوزېدل ممکن نه وو.

۵. آدم علیه السلام له پیدایښت وروسته په داسي جنت کې ځای پر ځای شوی چي هلته هم شجرة ممنوعه وه او هم شیطان ورتلی شو. په موعود جنت کې نه شجرة ممنوعه شته او نه شیطان ورتلی شي. شیطان لا دمخه رټل شوی وو، موعود جنت ته د ده ننوتل ممکن نه وو.

٦. د جنت لغوي معنی باغ دئ او په قرآن کې د جنت لفظ یوازي د موعود جنت لپاره نه دئ کارول شوی. په داسي حال کې چي جنت د مېوې باغ ته ویل کېږي او له دې معلومېږي چي شجره ممنوعه به د مېوې یوه ونه وه، قرآن نه ده ښودلې، موږ ته په کار ده چي په دې اړه له ځانه څه ونه وایو، خو متأسفانه ځینو په دې اړه هم له اسرائیلي

روایاتو ډېر څه رانقل کړي، هغه ئې د (غنمو ونه) ګڼلې، نه ئې دې ته پام کړی چې د (غنمو نه ونه وي او نه ئې باغ)!! او نه هم دې ته چې الله تعالی یوازې هغه څه انسان ته حراموي چې ضرر ئې تر ګټې زیات وي.

۷. موعود جنت ته داخلېدل له محاسبې وروسته تر سره کېږي. دا جنت په اصل کې د انسان د عملونو محصول دئ، لکه چې په روایاتو کې راځي: ابراهیم علیه السلام د معراج په رؤیا کې رسول الله صلی الله علیه و سلم ته وفرمایل: مُرْ أُمَّتَكَ فَلْيُكْثِرُوا مِنْ غِرَاسِ الْجَنَّةِ، فَإِنَّ تُرْبَتَهَا طَيِّبَةٌ، وَأَرْضَهَا وَاسِعَةٌ قَالَ: وَمَا غِرَاسُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ": خپل امت ته امر وکړه چې د جنت نیالګي زیات کړي؛ د جنت خاوره پاکه او ځمکه ئې پراخه ده؛ وئې ویل: د جنت نیالګي څه دي؟ وئې ویل: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ؛ یعني چې ستاسو له تسبیح د جنت وني او له نېکو عملونو مو د جنت قصرونه جوړېږي.

۸. له دې دلائلو په څرګنده معلومېږي چې دا جنت د ځمکې پر سر وو نه په آسمان کې، د هغو مفسرینو رأیه صحیح ده چې دا جنت د ځمکې پر سر ګڼي او دا رأیه چې دا همغه موعود جنت او په آسمان کې وو له اسرائیلي روایاتو اخیستل شوې رأیه ده، د دې په تأیید کې ټول استدلالات ډېر ډېر ضعیف دي، نه په نقل سره دا خبره ثابتولی شي او نه هم په عقل سره، د دوی ځیني خبري خو د ډېر تعجب وړ دي، مخصوصاً جنت ته د شیطان د ننوتو په اړه د دوی وینا، ځینو ئې ویلي چې شیطان د مار په خوله کې پټ ورننوتی او ځینو ویلي چې له بهر د دېوال له شا، یا د جنت په دروازه کې، یا له جنت د وتلو په وخت کې او حتی له ځمکې ئې د آسمان په جنت کې هغوی وسوسه کړي!! او ځینو خو هومره بې باکې کړې چې ویلي ئې دي: شیطان د ملائکو له ډلې او حتی د دوی استاد وو!! دوی دې ته هم پام نه دئ کړی چې که آدم علیه السلام شیطان په خپلو سترګو لیدی نو نن به د ده اولاد هم هغه په خپلو سترګو لیدو او دې ته ئې هم توجه نه ده کړې چې آدم علیه السلام ته د شیطان وسوسه باید همغسې وي لکه نن چې د ده اولاد وسوسه کوي. که د دوی د استدلالونو په اړه لږ غور وکړئ نو هر یو به ئې د عقل او مشاهدې خلاف ومومئ. نه پوهېږو چې ولې نه وایي: د آدم علیه السلام جنت داسې وو لکه بني اسرائیلو ته د من او سلوی ورکول او د ورېځو سیورې پرې جوړول، له جنت ئې هبوط داسې وو لکه د بني اسرائیلو هبوط، شیطان داسې وسوسه کړل لکه د ده اولاد چې وسوسه کوي، دا ځکه چې د آدم علیه السلام په قصه کې الله تعالی موږ ته (انسان) او د هغه ځانګړتیاوې او خصوصیات معرفي کوي، د انسان د عروج او زوال عوامل راښیي، شیطان او د هغه وسوسې را په ګوته کوي، دا زموږ د جد قصه ده، د دې قصې په هینداره کې باید خپل مخ وګورو او خپل ځان

وپېژنو، مگر نه گورئ چې د آدم علیه السلام له دغې قصې وروسته د بني اسرائیلو د عروج او هبوط قصه راغلې، مگر دا قصه د هغې لپاره شرح نه ده؟!

٩. په دې مبارك آیت کې دا خبره هم توضیح شوې چې آدم او حواء علیهما السلام ته ویل شوي وو چې دغې ونې ته مه نژدې کېږئ، که ورنږدې شوئ نو تېرى به درنه وشي او ممنوعه مېوه به ئې وخورئ. له گناه د ځان ساتلو په اړه، قرآن په څو نورو ځایونو کې هم دې ته ورته لارښوونه کړې او ویلي ئې دي چې د گناه له ځایه ځان لرې وساتئ، نژدې مه ورځئ، د حلالو شیانو تر آخري پولې مخکې مه ځئ او د حرامو د پولې پیل کېدو ته مه ورنږدې کېږئ که نه په حرامو کې به پرېوځئ. څوك چې خپله رمه د نورو د پټي خوا ته څروي هرومرو ئې څاروي د بل پټي ته ننوځي.

(٣٦)- شیطان وښویول او د هغه جنت له ټولو نعمتونو ئې محروم کړل، قرآن په دې سره موږ ته دا لارښوونه کوي چې د شیطان وسوسو ته تسلیمېدل؛ له یوې خوا د انسان د ښویېدو باعث شي، له الهي نعمتونو ئې محروم کړي او د عزت له لوړو ئې راپرځې باسي او له بلې خوا ئې په عداوت او دښمنیو سر کړي.

فَتَلَقَّىٰٓ ءَادَمُ مِن رَّبِّهِۦ كَلِمَٰتٍ فَتَابَ عَلَيۡهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ٣٧

[٣٧]- نو آدم له خپل رب داسې څو ټکي تر لاسه کړل چې د هغه له امله ئې توبه قبوله کړه، بې شکه چې هغه ډېر مهربان توبه منونکی دئ.

(٣٧)- آدم علیه السلام د توبې اراده وکړه، د داسې الفاظو په لټه کې شو چې خپل ندامت پرې بیان کړی شي او الله ئې توبه قبوله او اشتباه ئې عفو کړي! الله تعالی ورته هغه الفاظ تلقین کړل چې په کوم سره ئې هم خپل ندامت څرگندولی شو او هم ئې د الله تعالی د مغفرت او رحمت غوښتنه پرې کولی شوه، د همدې الفاظو په ویلو سره الله تعالی د ده توبه قبوله کړه. قرآن د دغو کلماتو په اړه داسې فرمایي:

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ *

دواړو وویل: اې زموږ ربه! په رښتیا چې موږ په خپل ځان ظلم وکړ، که ته راته بخښنه ونه کړې او راباندې رحم ونکړې، نو هرومرو به له زیانمنو وو.

په دې سره قرآن موږ ته وایي چې له هر چا خطاء او غلطي کېدی شي، غلطي او اشتباه کول ستاسو فطري کمزوري ده، خو که له غلطي وروسته توبه وکړئ، ندامت وښیئ، الله ته رجوع وکړئ او د خپلې غلطۍ د جبران په لټه کې شئ، الله تعالی به

بخښونکی او مهربان ومومئ.

قُلْنَا ٱهْبِطُواْ مِنْهَا جَمِيعًاۖ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٣٩﴾

[۳۸]- ومو ویل: له دې ځایه ټول کوز شئ، خو که کله زما له لوري کومه لارښوونه درته راغله، نو چا چي زما د لارښووني متابعت وکړ، نو نه په دوی څه وېره شته او نه به دوی غمجن شي. [۳۹]- او هغه چي کافر شول او زما آیتونه ئې تکذیب کړل، دوی دوزخیان دي، په هغه کي تلپاته.

(۳۸-۳۹)- آدم علیه السلام ته په هغه جنت کي لازمي روزنه ورکړی شوه، دا ئې عملاً او په خپلو سترګو ولیدل چي شیطان ئې دښمن دئ، حرام ته ئې هڅوي، حرام ته لاس کول له الهي نعمتونو د محرومېدو او له لوړ مقام د راپرېوتو سبب دئ، له غلطۍ وروسته ندامت او توبه په کار ده، چا چي له توبې ډډه وکړه او په خپلي ګناه ئې ټینګار وکړ د شیطان په څېر د الله له رحمت رټل کېږي، اوس هغه د خپل مأموریت د تر سره کولو لپاره تیار شوی، باید ولاړ شي او د خلافت دنده تر سره کړي. که څه هم د ده توبه قبوله شوې، خو د خپلي دندي لپاره باید له جنت ووځي. ده ته وویل شو: تاسو ته به الهي هدایات راځي، دا ځکه چي ورته اړ یاست، له هغه پرته د خیر او شر له تفکیك عاجز یئ، شیطان هغه څه درته ښایسته کوي چي ستاسو په ضرر او تاوان وي، مثال ئې آدم علیه السلام په جنت کي ولید، نو چا چي د الهي لارښوونو متابعت وکړ هغه ته نه له هیڅ څه وېره په کار ده او نه په هیڅ څه ویر او چا چي د کفر لار غوره کړه او زما آیتونه ئې تکذیب کړل، دوزخ ئې ځای دئ.

يَٰبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱذْكُرُواْ نِعْمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُواْ بِعَهْدِيٓ أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّٰيَ فَٱرْهَبُونِ ﴿٤٠﴾

[٤٠]- اې د اسرائیل زامنو! زما هغه نعمتونه درپه یاد کړئ چي پر تاسو مي پېرزو کړل او له ما سره په کړو ژمنو وفا وکړئ چي زه له تاسو سره په خپلو ژمنو وفا وکړم او یوازي له ما ووېرېږئ.

(٤٠)- له دې مبارك آيت معلومېږي چي د دينداره قوم لومړني انحرافات درې دي: ١- د الهي پېرزوينو او نعمتونو هېرول او ناشكري، ٢- له الله سره په كړو ژمنو كې بې وفايي، ٣- او له الله تعالى پرته له بل چا وېره درلودل. همدا راز دا مبارك آيت موږ ته وايي چي د الله ژمني مشروطې دي؛ هلته به تر سره كېږي چي ته له الله سره په خپلو كړو ژمنو وفا وكړې.

وَءَامِنُواْ بِمَآ أَنزَلۡتُ مُصَدِّقٗا لِّمَا مَعَكُمۡ وَلَا تَكُونُوٓاْ أَوَّلَ كَافِرِۭ بِهِۦۖ وَلَا تَشۡتَرُواْ بِـَٔايَٰتِي ثَمَنٗا قَلِيلٗا وَإِيَّٰيَ فَٱتَّقُونِ ﴿٤١﴾

[٤١]- او په هغه څه ايمان راوړئ چي ما نازل كړى، له تاسو سره د شته (كتاب) تصديقوونكى او لومړي انكار كوونكى او كافر ئې مه كېږئ، زما آيتونه په لږه بيع مه پلورئ او يوازي له ما څخه ساتنه او وېره ولرئ.

(٤١)- له دې مبارك آيت معلومېږي چي د دين لومړني او تر ټولو خطرناك دښمنان هغه دين پلورونكي دي چي دين په ډېره ارزانه بيع خرخوي، د دې پر ځاى چي دوى د هر واقعي ديني تحريك لومړني مؤيدين او حاميان وي، په خلاف ئې تل به گورئ چي دين خرڅوونكي دكاندار علماء په لومړي خط كې د ديني تحريكونو مقابله كوي، دښمن به ئې په ډېره كمه بيع اخلي او په لومړي خط كې به ئې د واقعي علماءو او دينداراﻧﻮ په ضد جنگوي.

وَلَا تَلۡبِسُواْ ٱلۡحَقَّ بِٱلۡبَٰطِلِ وَتَكۡتُمُواْ ٱلۡحَقَّ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱرۡكَعُواْ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾

[٤٢]- او حق له باطل سره مه خلطوئ، (باطل ته د حق جامه مه وراغوندئ) او حق مه پټوئ، په داسي حال كې چي پوهېږئ. [٤٣]- او لمونځ قائم كړئ، زكات وركړئ او له ركوع كوونكو سره ركوع وكړئ.

(٤٢)- دوى به كله په خپلو غلطو توجيهاتو سره حق ته د باطل جامه وراغوندي او كله به باطل ته د حق؛ او كه په خپلو غلطو او دروغجنو توجيهاتو او تأويلاتو په دې موفق نه شول چي باطل حق ثابت كړي او حق باطل؛ نو حق به پټوي، دا كار په داسي حال كې كوي چي پوهېږي حق كوم دئ او باطل كوم، په ناپوهۍ سره دا كار نه كوي، د غرض او مرض

له کبله ئې کوي، اخیستل شوي او استخدام شوي، د خپل مزد او اجورې په مقابل کې دا کار کوي، مزد ئې هم ډېر کم: کومه چپنه، کومه سپینه پګړۍ، یو نس مړۍ او حتی یوازې یو شاباش!

(۴۳)- په دې مبارکو آیتونو کې د بې لارو او منحرفو دین خرڅونکوو علماءو څو نورې ځانګړتیاوې بیانېږي: له الله سره ئې تعلق ضعیف او کمزوری وي، لمونځ ئې یا پرېښی او یا له حقیقي روح عاري او په شکلیاتو لګیا وي، د دې پر ځای چې زکات ورکړي د زکات او صدقو تر لاسه کول ئې عادت شي، له عام ولس سره ئې هم اړیکې سستې شي، له نورو سره یو ځای عبادت هم پرېږدي، د همدې لپاره دوی ته د دغو څو خبرو امر شوی: لمونځ وکړئ، زکات ورکړئ او له نورو رکوع کوونکو سره یو ځای رکوع وکړئ، ستاسو د ټولو انحرافاتو علاج په همدې کې دئ.

أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾

[۴۴]- آیا خلك په ښېګڼو ګمارئ او خپل ځان هېروئ، په داسې حال کې چې تاسو کتاب لولئ! آیا تعقل نه کوئ؟

(۴۴)- په ریاء او نفاق اخته شول، نورو ته ئې د خیر خیرات ورکولو او احسان او نېکې کولو بلنه ورکوله خو ځان ئې هېر کړی وو، په داسې حال کې چې دوی باید تر نورو زیات نېك عمل درلودی او د الله په لار کې ئې تر هر چا زیاته قرباني ورکولی، دا ځکه چې دوی خو په کتاب د پوهېدو دعوی کوي او ځان ته عالم او د الله د کتاب حامل او د پیغمبرانو وارث وایي!!

وَٱسْتَعِينُوا۟ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى ٱلْخَٰشِعِينَ ﴿٤٥﴾ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُوا۟ رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿٤٦﴾

[۴۵] او په صبر او لمانځه سره مرسته تر لاسه کړئ او دا خو یقیناً چې ګران او ستر کار دئ مګر خاشعینو ته. [۴۶]- هغه (خاشعین) چې ګمان کوي له خپل رب سره مخامخېدونکي دي او هرومرو د ده په لوري ورګرځېدونکي دي.

(۴۵-۴۶)- له حق دفاع، په حق عمل او حق ته بلنه، هغه څه ته ضرورت لري چې یوازې

په لمانځه او صبر سره ئې تر لاسه کولی شئ او دا لمونځ او صبر د هر چا کار نه دئ، دا کار هغه څوك کولی شي چي په الله او آخرت ئې کلك باور وي او په دې ئې يقين وي چي خپل رب ته ورتلونکی او له هغه سره مخامخېدونکی دئ.

يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا يُؤۡخَذُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾

[٤٧]- اې بني اسرائيلو! زما هغه نعمتونه درپه ياد کړئ چي پر تاسو مي پېرزو کړل او تاسو ته مو پر ټولو نړۍ والو فضيلت درکړ. [٤٨]- او له هغې ورځې ووېرېږئ چي نه يو کس د بل کس مجازات په غاړه اخيستی شي، نه د ده په اړه کوم شفاعت قبلېدی شي، نه څه بدله ترې اخيستل کېدی شي او نه ئې مرسته کېدی شي.

(٤٧)- بني اسرائيلو ته د ايمان، جهاد، هجرت، صبر او د موسی عليه السلام د ملګرتيا له امله په ټولو نړۍ والو فضيلت او لوړوالی ورکړی شو، د فرعون واکمني د دوی په لاس نسکوره شوه، د فرعون شتمني او د ده د لښکرو وسائل د دوی په لاس کې پرېوتل او د خلکو فکري او اخلاقي قيادت د دوی په برخه شو، خو د بې صبرۍ او له جهاد د لاس اخيستو له کبله ئې دا ټول افتخارات بېرته له لاسه ووتل.

(٤٨)- په دنيا کې اکثراً مجرمان يا له دې کبله له مجازات ژغورل کېږي چي بل ئې د جرم مسئوليت پر غاړه واخلي، يا ئې کوم مخور شخصيت شفاعت وکړي، يا جريمه ورکړي او يا ئې کوم د زور او ځواك خاوند مرسته وکړي او له مجازات ئې وژغوري، په دې مبارك آيت کې منحرفو ديندارانو ته ويل شوي چي د قيامت په ورځ به نه ستاسو هغه پيران، شيخان او منلي شخصيتونه ستاسو شفاعت کولی شي چي تاسو د دوی لاس او لمن نيولې او د شفاعت طمع ترې لرئ، نه به مو مال او دولت ژغورلی شي او نه خپل زور ځواك او نه د هغه چا زور ځواك چي تاسو پرې تکيه او بروسه کوله. د مسيحيانو عقيده دا وه چي عيسی عليه السلام د خپل امت د ټولو ګناهونو پېټی په خپلو اوږو واخيست، د همدې لپاره په صليب ځوړند شو، د قيامت په ورځ به د دغي قربانۍ له امله د ده امت له هر راز پوښتني او ګروېږني پرته جنت ته درومي، له اصل مذهب بې خبره جاهل مذهبيان اکثراً همداسي وي چي ګمان کوي د قيامت په ورځ به د دوی شيخ، پير او مذهبي مشران دوی له هر راز محاسبې او مجازات ژغوري، د داسي چا لمن ئې نيولې چي جنت ته د دوی

د رسولو ذمه وار دئ او د الله په وړاندې د دوی شفاعت کافي دئ چې ګناهونه ئې ورته معاف شي. په بني اسرائيلو کې همدا انحرافات راپيدا شول نو ځکه الله تعالی هغوی ته فرمايي چې د قيامت په ورځ داسې شفاعت، معاوضه او مناصره نشته چې تاسو د الله له محاسبې او عذاب وژغوري.

وَإِذْ نَجَّيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾

[٤٩]- او هغه وخت درپه ياد کړئ چې له فرعونيانو مو وژغورلئ، په بد عذاب ئې تعذيبولئ، ستاسو زامن ئې ذبح کول او ستاسو لوڼې ئې ژوندۍ پرېښودې او په دې کې تاسو ته ستاسو د رب له لورې لويه آزموينه وه.

(٤٩)- هغه بني اسرائيل چې د يوسف عليه السلام د اقتدار په کلونو کې ئې په مصر کې عزت او اعتبار وو او هر چا ورته په درنه سترګه کتل، د يوسف عليه السلام له رحلت وروسته د دوی وضع ورو ورو بدله شوه، داسې شپې ورځې پرې راغلې چې فرعونيانو به د دوی زامن ذبح کول او لوڼې به ئې د وينځو په څېر ساتلې او د خدمت لپاره به ئې ژوندۍ پرېښودې، قرآن په دې صراحت کوي چې فرعونيانو د موسی عليه السلام تر بعثت مخکې هم د بني اسرائيلو زامن د دې لپاره وژل چې د دوی شمېر زيات نه شي او د فرعون د قوم؛ قبطيانو سلطه او واکمني له کوم ګواښ سره مخامخ نه کړي او د ده له بعثت وروسته ئې هم د دې لپاره وژل چې مبادا د دوی زلميان له موسی عليه السلام سره ملګري نه شي او په بغاوت لاس پورې نه کړي. دا توجيه ضعيفه ده چې فرعون خوب ليدلی وو او يا کاهنانو ورته ويلی وو چې په بني اسرائيلو کې به داسې څوك راپيدا شي چې دی به له تخت او تاج محروم کړي، نو د همدې لپاره ئې د بني اسرائيلو د زامنو د ذبح کولو فيصله وکړه. په ټول قرآن کې د دې توجيه لپاره هيڅ مدرك نه مومو، په خلاف ئې د قرآن الفاظ په دې اړه پوره وضاحت لري چې فرعون، هامان او د دوی لښکري ټول د بني اسرائيلو له راتلونکي په وېره کې وو، دا وېره ئې هلته زياته شوه چې موسی عليه السلام له مدين راستون شو، د بني اسرائيلو د آزادۍ خبره ئې وکړه او له فرعون ئې وغوښتل چې دوی خپلې مخې ته پرېږده او په غلامۍ کې د دوی له ساتلو لاس واخله. د القصص د سورې په څلورم آيت کې په ډېر وضاحت سره ويل شوي چې د بني اسرائيلو د زامنو ذبح کول د دوی د تضعيف په قصد تر سره کېدو:

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي ٱلْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِّنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيِۦ نِسَآءَهُمْۚ إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ القصص:٤

بې شکه چې فرعون په زمکې کې لويي وکړه او اوسېدونکي ئې په ډلو ډلو ووېشل، يوه ئې ترې ناتوانه کوله، زامن ئې ورحلالول او ښځې ئې ژوندۍ پرېښودې، يقيناً چې هغه له مفسدينو وو.

ګورئ چې دلته په صريح الفاظو ويل شوي چې د ذبح کولو موخه او مقصد د بني اسرائيلو استضعاف او ناتوانه کول وو، غوښتل ئې د دوی شمېر زيات نه شي او د فرعون اقتدار له ګواښ سره مخامخ نه کړي. عجيبه ده چې د قرآن دا وضاحت له پامه غورځوي او د ذبح کولو لپاره داسي توجيهات وړاندي کوي چې هم د عقل خلاف دي او هم د قرآن خلاف.

قرآن دا د فرعوني نظام يوه اساسي نښه ګڼي چې د مظلوم، مستضعف او بې وزلي قوم له ډېرېدو به وېره لري او د دوی د شمېر راکمولو هڅه به کوي. قرآن د بني اسرائيلو لپاره د (مستضعف) اصطلاح کارولې، په دې لفظ کې دغه معنی نغښتې ده چې حاکم نظام په ناتوانۍ او ضعف کې د دوی د ساتلو هڅه کوله. دا اوس چې تاسو ګورئ غرب او په سر کې ئې امريکا؛ په ټول توان طاقت د دې هڅه کوي چې د درېيمي نړۍ ولسونه دې ته اړ کړي چې د اولاد پيدا کولو بهير کنټرول کړي او د خپل نفوس د سريع زياتوالي مخه ونيسي، دوی خلکو ته دا وايي چې د نفوس زياتوالی د فقر باعث دئ، حال دا چې په زمکه کې د رزق او روزي موجود وسائل هومره دي چې د موجوده شمېر څو برابره انسانانو ته روزي ورکولی شي، په ټولنه کې فقر او لوږه له دې کبله نه ده راولاړه شوې چې د رزق او روزي وسائل د نفوس په تناسب نه دي، نه؛ د فقر اصلي عامل د زمکې د وسائلو او شتمنيو غيرعادلانه وېش دئ، دا ستونزه له طبقاتي نظام راولاړه شوې، دا د غرب د پانګوال او ظالمانه اقتصادي نظام زېږنده ده. دا د انسانانو له خپلو ظالمانه تصرفاتو او غيرعادلانه وېش راولاړه شوې ستونزه ده چې د شتمنيو لويه برخه ئې د معدود شمېر شتمنو په لاس کې ده او اکثريت ئې د ژوند له ضروري اړتياوو محروم دي او همدغو محرومانو ته په دروغو ويل کېږي چې ستاسو د فقر او لوږي وجه د نفوس زياتوالی دئ، شمېر مو کم کړئ چې ستونزه مو حل شي. د هغي زمانې فرعونيانو ئې زامن په چاړو حلالول خو د اوس زمانې فرعونيان ئې په څو تابليتونو د مور په رحم کې وژني.

- دې ته مو بايد پام وي چې د بني اسرائيلو د عروج او زوال په قصه کې هغه ثابت الهي

سنن توضيح شوي چې تل تكرارېږي، انساني تاريخ په حقيقت كې د هغو پېښو د تكرار اوړده قصه ده چې د بني اسرائيلو په قصه كې ئې تاريخي بېلګې ګورو. هره زمانه ځانته فرعون لري او په مقابل كې ئې د موسى عليه السلام په څېر يو مجاهد، تل به ګورئ چې د مجاهدينو په ليكو كې ټګمار سامري راپيدا شي او مجاهدين د الله له بندګۍ د سخوندر په څېر د يوه جعلي او كاذب معبود بندګۍ ته بيايي، د زمانې په هر پړاو كې به د بلعم باعور په څېر د ټګمارو مذهبي مشرانو شاهد وئ، هغه چې دين په دنيا پلوري، د مذهب تر نامه لاندې د فرعون ملګرتيا او د موسى مقابله كوي.

وَإِذۡ فَرَقۡنَا بِكُمُ ٱلۡبَحۡرَ فَأَنجَيۡنَٰكُمۡ وَأَغۡرَقۡنَآ ءَالَ فِرۡعَوۡنَ وَأَنتُمۡ تَنظُرُونَ ۝٥٠

[۵۰]- او هغه وخت هم چې بحر مو تاسو ته پرانيست، نو تاسو مو وژغورلئ او فرعونيان مو په داسې حال كې غرق كړل چې تاسو (ئې) ننداره كوله.

(۵۰)- الله تعالى دلته بني اسرائيلو ته خپله هغه پېرزوينه وريه يادوي چې له مصر د وتلو په وخت كې ئې مخې ته بحر حائل شو، له شا د فرعون لښكري ورپسې راورسېدې، د ژغورنې هيڅ امكان ئې نه تر سترګو كېدو، موسى عليه السلام ته ئې ويل چې نور نو د دښمن په لاس كې پرېوتو، نه مخ ته تلى شو او نه د لښكر د مقابلې توان لرو، خو الله تعالى په همغه بحر كې دوى ته د تېرېدو لار پرانيسته او په همدغه بحر كې ئې فرعون او د ده لښكري غرق كړې او د دوى هر څه ئې بني اسرائيلو ته په ميراث وركړل. په دې سره الله تعالى مجاهدينو ته اطمئنان وركوي چې له وروستي برې مخكې شايي له داسې حالت سره مخامخ شئ چې د نجات او ژغورنې ټولې لارې په خپل مخ تړلې وګڼئ، خو مطمئن اوسئ چې په همدې سخت حالت كې به الله تعالى ستاسو مرسته كوي او ستاسو دښمن به په همدغه حالت كې له منځه وړي.

وَإِذۡ وَٰعَدۡنَا مُوسَىٰٓ أَرۡبَعِينَ لَيۡلَةٗ ثُمَّ ٱتَّخَذۡتُمُ ٱلۡعِجۡلَ مِنۢ بَعۡدِهِۦ وَأَنتُمۡ ظَٰلِمُونَ
۝٥١ ثُمَّ عَفَوۡنَا عَنكُم مِّنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ۝٥٢

[۵۱]- او بيا هغه وخت چې موسى ته مو د څلوېښتو شپو وعده وركړه، بيا تاسو په ظالمانه توګه سخوندر (د معبود په توګه) ونيو. [۵۲]- خو له دې سره سره مو تاسو ته عفو وكړه چې شكر وكړئ.

(۵۱-۵۲)- د بني اسرائيلو او د هر جاهل قوم يوه ستونزه دا ده چې د صالح مشر او زعيم

په شتون کې په سمه لار راشي، خو چې هغه ترې لرې یوې خوا ته شي، په بې لارې او منحرف مشر راغونډ شي او سمه لار پرېږدي، بني اسرائيل خو داسې ول چې د موسى عليه السلام د دعوت په نتيجه کې ئې نه يوازې په الله ايمان راوړ، بلکې په دې لار کې د کړاوونو او ستونزو ګاللو او له مصر هجرت ته هم چمتو شول، خو چې موسى عليه السلام څو ورځې ميقات ته ترې ولاړ، د سامري په شا و خوا راغونډ شول، په هغه پسې ئې اقتداء وکړه او د هغه په وينا (سخوندر) ته په سجده پرېوتل، دوی د څارويو او بوده وو په څېر دي، شپون ئې په هر لوري ببولی شي. د دوی دا جرم د سختې نيونې وړ وو، که موسى عليه السلام نه وی، هغه دروغجن معبود ئې نه وی نسکور کړی او سامري ئې نه وی مجازات کړی، نو د الله ستر عذاب به وربانديې نازلېدو، خو الله تعالى له همدې امله ورته عفو وکړه. د دې نعمت تقاضى خو دا وه چې تاسو تل د الله شاکر بندګان وئ او هيڅکله مو د شرك او عصيان لار نه وی غوره کړې.

وَإِذْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ
لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُم بِٱتِّخَاذِكُمُ ٱلْعِجْلَ فَتُوبُوٓاْ إِلَىٰ
بَارِئِكُمْ فَٱقْتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ
عَلَيْكُمْ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾

[٥٣]- او هغه وخت چې موسى ته مو کتاب او فرقان ورکړ چې هدايت شئ. [٥٤]- او کله چې موسى خپل قوم ته وويل: اې زما قومه! بې شکه چې د سخوندر په نيولو سره تاسو پر خپل ځان ظلم کړی، نو د خپل رب لوري ته مخه او توبه وکړئ او (مشرك شوي) خپلوان مو ووژنئ، دا د خپل رب په نزد کې درته غوره دئ، ستاسو توبه به قبوله کړي، بې شکه چې هغه ډېر مهربان توبه منونکی دئ.

(٥٣-٥٤)- له مصر وتلو او د آزادۍ لاس ته راوړلو وروسته، دوی يوه داسې لارښود کتاب ته اړ وو چې فردي او اجتماعي ژوند ئې تنظيم کړي، الله ورته تورات ولېږو، چې هم ضروري احکام او قوانين په کې وو او هم د ښه او بد د پېژندو او د مفيد او مضر تر منځ د فرق کولو او تفکيك روښانه او څرګند معيارونه، د همدغه کتاب په ترڅ کې دوی ته حکم وشو چې د سامري په متابعت او له سخوندر ځان ته په معبود جوړولو سره مو ستر ظلم او جفا کړې، د دې لوی جرم د جبران لپاره بايد په يوه ستر جهاد لاس پورې کړئ. ځينې

ګناهونه داسي وي چي په يوازي توبې سره ئې الله نه بخښي، د توبې قبلېدل ئې شرائط او لوازم لري، د بني اسرائيلو دا ګناه دومره ستره وه چي د توبې قبلېدا ئې په دې مشروطه شوې وه چي وسله به اخلي او د هغو کسانو په خلاف به جهاد اعلانوي چي د شرك لار ئې غوره کړه او سخوندر ئې ځان ته معبود کړ. لکه څنګه چي (وَلا تُخْرِجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ)؛ په وروسته آيت کې داسي توضيح شوی: (وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ)؛ همداسي له (تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ) په خپلو منځونو کې يو بل وژل مراد دي؛ نه خپل ځان وژل. نو د فَٱقۡتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ معنى هم د خپل قوم همغه مشرك کسان وژل دي چي د سامري په دام کې ونښتل او د سخوندر لمانځنه ئې وکړه. له دې معلومېږي چي په ځينو حالاتو کې يوازي ګناه کوونکی نه؛ بلکې د ګناه ليدونکی به هم کفاره ورکوي. د بني اسرائيلو دا ګناه د هغو افغانانو ګناه ته ورته ده چي د روسانو په ضد له جهاد وروسته امريکايانو ته تسليم شول او پر خپل هېواد ئې د دوی سلطه او د دوی په لاس تپل شوي حکام ومنل.

وَإِذۡ قُلۡتُمۡ يَٰمُوسَىٰ لَن نُّؤۡمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى ٱللَّهَ جَهۡرَةٗ فَأَخَذَتۡكُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ وَأَنتُمۡ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثۡنَٰكُم مِّنۢ بَعۡدِ مَوۡتِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٥٦﴾

[۵۵]- او کله چي تاسو وويل: اې موسى! هيڅکله به تر هغه درته ايمان رانه وړو چي الله ښکاره ونه ګورو، نو په داسي حال کې تندر ونيولئ چي (ورته) کتل مو. [۵٦]- بيا مو له مرګ وروسته بېرته راژوندي کړئ چي شکر وکړئ.

(۵۵-۵٦)- خو بني اسرائيل جهاد ته تيار نه وو، موسى عليه السلام ته ئې ځواب ورکړ چي ستا دا خبره يوازي په هغه صورت کې منلی شو چي الله مخامخ وګورو او دا راته ثابته شي چي په رښتيا د جهاد دا حکم د ده له لوري دئ. له مرګ د وېري له کبله ئې له جهاد ډډه وکړه او په مرګ محکوم شول، خو الله تعالى د خپلو پېرزوينو له مخي بېرته راژوندي کړل، دغه د الله سنت دئ؛ هر څوك چي له مرګ د وېري له کبله له جهاد ډډه وکړي د ذلت په مرګ محکوم کېږي. په دې سوره کې به د دې اصل نور مثالونه هم وګورئ. د سورې په سر کې دغه مطلب ته اشاره شوې چي د الله کتاب د هغه چا لپاره لارښود کېدی شي چي يو صفت ئې په (غيب) باور لرل وي، دا دئ بني اسرائيل ئې ښه بېلګه ده، موسى عليه السلام ته ئې وويل: تر هغه چي الله ښکاره ونه ګورو په خبرو دې باور نه کوو.

وَظَلَّلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡغَمَامَ وَأَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَنَّ وَٱلسَّلۡوَىٰۖ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ

مَا رَزَقْنَٰكُمْۚ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

[٥٧_ او د وريځو مو پر تاسو سيوری جوړ کړ او پر تاسو مو من او سلوی نازل کړل، له هغو پاکيزه وو وخورئ چې درروزي کړي مو دي، پر موږ ئې ظلم نه دئ کړی بلکې پر خپل ځان ئې ظلم کاوو.

(٥٧)- په دې آيت سره نه يوازي بني اسرائيلو ته هغه نعمتونه ورپه ياد شوي چې د هجرت په دوران کې الله تعالی ورپه برخه کړل، له مصر د شام په لوري د تلو په وخت کې، د سينا په تودې او وچې بيديا کې او هغه وخت چې د دوی کيږدۍ هم شړېدلې وې او د صحرا گرمي هوا سخت ځورول، الله تعالی پر دوی يوه په بلې پسې داسي وريځي راوستې چې هم ئې له تودوخې وساتي او هم ئې د اوبو ضرورت رفع کړي، سپل سپل مرزان به راتلل او دوی به نيول، هر سهار به د بيديا د بوټو پر سر داسې خوندور څه راپيدا کېدل چې دوی به راغونډول او په خوند خوند به ئې خوړل، خو دوی د هجرت په دې ژوند او يو ډول خوړو صبر ونشو کړی، موسی عليه السلام ته ئې په ځرگندو الفاظو وويل چې نور نو تر دې زيات صبر نه شو کولی، د دغه بې صبرۍ له کبله له دې نعمتونو محروم او په فقر، لوږه او ذلت محکوم شول، د بني اسرائيلو په دې قصې کې هر مسلمان ته د دې سبق ورکړی شوی: که د الله په لار کې هجرت وکړئ، د رزق او روزي ضامن مو الله دئ، د بني اسرائيلو د من او سلوی په څېر به تاسو ته روزي درکوي، خو که بې صبري وکړئ او په نيمه لار کې ودرېږئ او سفر نيمگړی پرېږدئ، د دوی په برخليك به اخته شئ. الله تعالی پر هيچا ظلم نه کوي، د خپلې لارې پر مجاهد او مهاجر خو ئې په هيڅ صورت کې نه کوي، څنگه ممکنه ده چې دوی يوازې او بې اسرې پرېږدي، بني اسرائيل چې له کومو بدو پايلو سره مخامخ شول؛ دا د دوی د ظلمونو سزا وه.

وَإِذْ قُلْنَا ٱدْخُلُواْ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةَ فَكُلُواْ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَٱدْخُلُواْ ٱلْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُواْ حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَٰيَٰكُمْۚ وَسَنَزِيدُ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ قَوْلًا غَيْرَ ٱلَّذِى قِيلَ لَهُمْ فَأَنزَلْنَا عَلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُواْ يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾

[٥٨]- او هغه وخت چې ومو ويل: دې کلي ته ننوځئ، نو له هر ځايه ئې چې غواړئ

پرېمانه او تازه تازه وخورئ او له سجدې سره په دروازې ننوځئ او وایئ: رېژونه (د گناهونو)، چې خطاءگانې مو دروبخښم او ژر به ئې نېکانو ته زیات کړم. [۵۹]- خو د دوی ظالمانو د هغې وینا په عوض کې چې ورته ویل شوې وه بله وینا خپله کړه، نو په ظلم کوونکو مو له دې کبله له آسمان د اضطراب عذاب نازل کړ چې فسق ئې کاوو.

(۵۸-۵۹)- بني اسرائیلو ته وویل شو چې پر دښمن برید ته چمتو شئ، خو دې ته مو پام وي چې د بریا او فتحې له امله مغرور نه شئ، مفتوحه سیمو ته د مغرورو فاتحانو په څېر داخل نه شئ، د دوی ویناوو ته ورته ویناوې مو په ژبه رانشي او بریاوې د خپل تدبیر او د خپلو متو د زور نتیجه ونه گڼئ. نه؛ الله ته د مطیع او ساجد بنده په څېر داخل شئ او له الله د خپلو گناهونو او اشتباهاتو معافي وغواړئ. خو دوی په بریاوو مغرور شول او د ظالمو او فاسقو فاتحانو کړه وړه او وینا ئې خپله کړه، له همدې امله هغه له بریا او فتحې تر لاسه شوې خوشحالي، سکون او اطمئنان ئې بېرته په اضطراب او پرېشانۍ بدل شو. په دې کې د الله د لارې مجاهدینو ته ډېرې مهمې لارښوونې شوې، له بریاوو او فتوحاتو وروسته له کبر او غرور ځان وساتئ، د نیول شوو سیمو له اوسېدونکو سره د مغرورو فاتحانو سلوك مه کوئ، دا ستاسو فتح په اضطراب او ماتې بدلوي.

وَإِذِ ٱسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ فَقُلْنَا ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْحَجَرَ ۖ فَٱنفَجَرَتْ مِنْهُ ٱثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۖ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ مِن رِّزْقِ ٱللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾

[٦٠]- او کله چې موسی علیه السلام د خپل قوم لپاره د څړوبه کېدو غوښتنه وکړه، نو (ورته) ومو ویل: دا تیږه په خپلې عصا ووهه، نو په دې سره له هغې دوولس چینې راوخوټېدې، هرې ډلې خپل اوبه خور وپېژندو، د الله له رزق وخورئ او وڅښئ او په زمکې کې فساد کوونکی مه گرځئ.

(٦٠)- په دې آیتونو کې د الله د لارې مجاهد او مهاجر ته ډاډ ورکړی شوی چې الله ستا د رزق او روزي ذمه وار دئ، که الله وغواړي نو له سختې تیږې تاسو ته چینې راایستی شي، همغسې لکه چې بني اسرائیلو ته ئې د سینا په لویې وچې صحرا کې له تیږې دوولس چینې راوایستې، د هرې قبیلې لپاره بېله چینه، د دې لپاره چې د اوبو په سر ئې لانجه راولاړه نه

شي. الله تعالی هغه ولس ته د ډاډه او پراخ رزق او روزي تضمين ورکوي چي ايمان راوړي، دين ته التزام ولري او د الله په لار کې جهاد ته ملا وتړي، د روزي په سر د دوی تر منځ د شخړو راولاړېدو مخه به هم نيسي او الله به عزت او سوکالي ورپه برخه کوي.

وَإِذۡ قُلۡتُمۡ يَٰمُوسَىٰ لَن نَّصۡبِرَ عَلَىٰ طَعَامٖ وَٰحِدٖ فَٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ يُخۡرِجۡ لَنَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلۡأَرۡضُ مِنۢ بَقۡلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَاۖ قَالَ أَتَسۡتَبۡدِلُونَ ٱلَّذِي هُوَ أَدۡنَىٰ بِٱلَّذِي هُوَ خَيۡرٌۚ ٱهۡبِطُواْ مِصۡرٗا فَإِنَّ لَكُم مَّا سَأَلۡتُمۡۗ وَضُرِبَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلذِّلَّةُ وَٱلۡمَسۡكَنَةُ وَبَآءُو بِغَضَبٖ مِّنَ ٱللَّهِۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَانُواْ يَكۡفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقۡتُلُونَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّۗ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعۡتَدُونَ ﴿٦١﴾

[٦١]- او هغه وخت چي تاسو وويل: اې موسی! په يوه ډول خوراك هيڅکله صبر نه شو کولی!! نو خپل رب ته دي زموږ لپاره دعاء وکړه چي موږ ته هغه څه راوباسي چي زمکه ئې راشنه کوي: له ساګ سابه ئې، تره او بادرنګ ئې، غنم ئې، نسك ئې او پياز ئې، وئې ويل: آيا د هغه څه په عوض کې چي غوره دئ هغه څه غواړئ چي راټيټ او ناغوره دئ؟ کوم ښار ته کوز شئ، چي هلته هغه څه تر لاسه کړئ چي تاسو ئې غوښتنه وکړه، نو سپکاوی او خواري وربانديې وتپل شوه او د الله په غضب اخته شول، دا له دې کبله چي د الله له آيتونو ئې انکار کولو او پيغمبران ئې په ناحقه وژل، دا هم په دې سبب چي عصيان ئې وکړ او تېری ئې کاوو.

(٦١)- خو که دوی په خپل حلال رزق قناعت ونکړي او د الله په لار کې د جهاد په سنګرونو کې صبر له لاسه ورکړي، نو له ذلت، سپکاوي او خوارۍ سره به ئې مخامخ کوي. په دوی کې به تر ټولو د مخه د عصيان او د دين له حدودو تېری او د بل په حقوقو د تجاوز او تعدي بيماري خورېږي، دا بيماري به هغه حد ته رسي چي د پيغمبر او حق پالونکو داعيانو د مخالفت حتی وژلو لپاره به ملا وتړي او د الله له آيتونو به انکار وکړي. دې مطلب ته مو بايد پام وي چي د آدم عليه السلام په قصې کې هم په جائز رزق عدم اکتفاء او ممنوعه شجرې ته لاس غځول له جنت د وتو باعث شو او ورته وويل شو (اهبطوا) او بني اسرائيلو ته هم په همدې سبب وويل شو: (اهبطوا)، له دې معلومېږي

چې د انسان د سقوط او له لوړو معنوي پوړو د راپرېوتو یوه اساسي وجه همدا بې صبري او په خپل جائز رزق قناعت نه کول دي. د بني اسرائیلو په دې قصې کې هغه مطلب په لا زیات تفصیل سره راغلی چې په جنت کې د آدم علیه السلام د ځای پر ځای کېدو او بیا له هغه د وتو په قصې کې په اختصار سره راغلی. دا قصه د هغې شرح ده، په دې کې د شجره ممنوعه حقیقت په ډاګه شوی، دا یوه مېوه وه نه بل څه، له شجره ممنوعه هر بل تعبیر بې بنسټه او غلط دئ او د قرآن د دغې شرحې مخالف. شکاك ذهنیتونه د آدم علیه السلام د پیدایښت، په جنت کې ځای پر ځای کېدل، شجره ممنوعه او له جنت کوزېدل او د دې قصې له ټولو برخو داسې څه جوړوي چې غیر طبیعي، خارق العاده او د ده د اولاد له هر څه سره توپیر ولري، حال دا چې قرآن د آدم علیه السلام په قصه کې مورږ ته خپل ځان رامعرفي کوي، په دې هینداري کې باید موږ خپله څېره وګورو او د انسان د عروج او زوال په عواملو پوه شو!!

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَادُواْ وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلصَّٰبِـِٔينَ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْأٓخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

[٦٢]- بې شکه هغه چې ایمان ئې راوړی او هغه چې یهودان شوي او نصارى او صابئین، (که هر څوك وي) چې ایمان راوړي او نېك عملونه وکړي، نو دوی ته د خپل رب خوا ته اجرونه دي، نه پر دوی څه وېره شته او نه به دوی غمجن شي.

---

(٦٢)- خبره داسې نه ده لکه چې له دین بې خبره خلك ئې انګېري، نومونه اهمیت نه لري، دې ته نه کتل کېږي چې ستا نوم مسلمان، یهودي، مسیحي یا صابئي دئ، که بل څه، نه؛ دې ته کتل کېږي چې ستا عقیده څنګه ده او عمل دې څنګه، هغه څوك دې ډاډه او مطمئن وي چې ایمان ئې سم او عمل ئې صالح دئ.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُواْ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱذْكُرُواْ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَۖ فَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ لَكُنتُم مِّنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلَّذِينَ

ٱعۡتَدَوۡاْ مِنكُمۡ فِي ٱلسَّبۡتِ فَقُلۡنَا لَهُمۡ كُونُواْ قِرَدَةً خَٰسِـِٔينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلۡنَٰهَا
نَكَٰلٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهَا وَمَا خَلۡفَهَا وَمَوۡعِظَةٗ لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾

[٦٣]- او كله چې مو ستاسو ژمنه واخيسته او طور مو ستاسو له پاسه رااوچت كړ، (او ومو ويل:) هغه څه په ښه زور سره كلك ونيسئ چې تاسو ته مو دركړ او هغه څه تل په ياد وساتئ چې په دې كې (راغلي) دي، د دې لپاره چې ځان مو ساتلى وي. [٦٤]- خو بيا تاسو له دې وروسته مخ واړاوو، خو كه پر تاسو د الله فضل او پېرزوينه نه وى نو له تباه شوو به وئ. [٦٥]- او خپل هغه خلك مو هم ښه پېژندلي چې د شنبې په ورځ ئې تېرى وكړ نو مونږ ورته وويل: ذليلي بيزوګاني شئ. [٦٦]- نو دا (پېښه) مو له دې مخكينيو او وروستنيو ته د عبرت وسيله او متقيانو ته موعظه كړه.

(٦٣-٦٦)- لكه چې له بني اسرائيلو د الله په كتاب د تمسك او اعتصام كلكه ژمنه واخيستى شوه، په داسې حال كې چې د طور غر ئې د سر د پاسه وو، همداسې الله تعالى په هر هغه قوم چې د ايمان دعوى كوي خو ګام په ګام د ايمان له غوښتنو انحراف كوي، داسې حالت راولي چې د مصيبتونو غر ئې د سر د پاسه وي، په دې حالت كې له الله سره كلكه ژمنه وكړي او دين ته مخه كړي، خو ډېر ژر ئې دا ژمنه هېره شي او بېرته خپل مخكيني حالت ته واوړي. د بني اسرائيلو د هغې قبيلې وضع ئې ښه بېلګه ده چې د بحر خوا ته اوسېدل، د كبانو (ماهيانو) په ښكار ئې ګوزاره كوله، دوى ته ويل شوي وو چې د شنبې ورځ مو عبادت ته مختص كړئ او په دې ورځ له ښكار ډډه وكړئ، خو دوى (مذهبي حيله) جوړه كړه، د شنبې په ورځ به ئې ماهيان په ډنډونو كې راګېر كړل، بيا به ئې سبا ته راوايستل، ګمان ئې دا وو چې په دې كار سره ئې هم په خپل مذهب عمل كړى او د شنبې د ورځې احترام ئې ساتلى او هم ئې خپل ښكار كړى.

زمونږ لپاره د جمعې ورځ ټاكل شوې، چې د لمانځه لپاره ئې بايد په جومات كې راغونډ شو او خطبه ئې واورو او د همدې لمانځه او خطبې اورېدو لپاره ځو شېبې كار كسب پرېږدو. دغو الهي شعائرو ته د يوه ولس احترام او عدم احترام د دې نښه ده چې هغه د دين په نسبت التزام لري كه نه. له دين د يوه قوم د وتلو لويه نښه همدا ده چې هغه د دغسې مباركو ورځو احترام تر پښو لاندې كړي او مخصوصاً چې همدا د شعائرو عدم احترام ئې له (مذهبي حيلې) سره يو ځاى وي.

وَإِذۡ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوۡمِهِۦٓ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تَذۡبَحُواْ بَقَرَةٗۖ قَالُوٓاْ أَتَتَّخِذُنَا
هُزُوٗاۖ قَالَ أَعُوذُ بِٱللَّهِ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُواْ ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن
لَّنَا مَا هِيَۚ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٞ لَّا فَارِضٞ وَلَا بِكۡرٌ عَوَانُۢ بَيۡنَ ذَٰلِكَۖ
فَٱفۡعَلُواْ مَا تُؤۡمَرُونَ ﴿٦٨﴾ قَالُواْ ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوۡنُهَاۚ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ
إِنَّهَا بَقَرَةٞ صَفۡرَآءُ فَاقِعٞ لَّوۡنُهَا تَسُرُّ ٱلنَّٰظِرِينَ ﴿٦٩﴾ قَالُواْ ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا
مَا هِيَ إِنَّ ٱلۡبَقَرَ تَشَٰبَهَ عَلَيۡنَا وَإِنَّآ إِن شَآءَ ٱللَّهُ لَمُهۡتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ
إِنَّهَا بَقَرَةٞ لَّا ذَلُولٞ تُثِيرُ ٱلۡأَرۡضَ وَلَا تَسۡقِي ٱلۡحَرۡثَ مُسَلَّمَةٞ لَّا شِيَةَ فِيهَاۚ قَالُواْ
ٱلۡـَٰٔنَ جِئۡتَ بِٱلۡحَقِّۚ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُواْ يَفۡعَلُونَ ﴿٧١﴾

[٦٧]- او كله چې موسی خپل قوم ته وويل: الله درته امر کوي چې يوه غوا ذبح کړئ، وئې ويل: آيا په موږ ملنډې وهې؟ وئې ويل: الله ته له دې پناه وړم چې له جاهلانو وم. [٦٨]- وئې ويل: خپل رب ته زموږ لپاره دعاء وکړه چې موږ ته ئې څرګنده کړي چې دا څه دئ؟ وئې ويل: هغه فرمايي: دا داسې غوا ده چې نه زړه ده، نه وړه، ځوانه د دې تر منځ، نو په څه چې ګمارل شوي يئ هغه تر سره کړئ. [٦٩]- وئې ويل: خپل رب ته زموږ لپاره دعاء وکړه چې موږ ته ئې څرګنده کړي چې رنګ ئې څنګه دئ؟ وئې ويل: هغه فرمايي: دا داسې تکه زيړه غوا ده چې ليدونکي ښادوي. [٧٠]- وئې ويل: خپل رب ته زموږ لپاره دعاء وکړه چې موږ ته ئې څرګنده کړي چې دا څه ده، موږ خو دې غوا په شك کې اچولي يو او که الله کول موږ به حتماً هدايت موندونکي شو. [٧١]- وئې ويل: هغه فرمايي: دا داسې غوا ده چې نه خوارکۍ ده چې زمکه يوې کوي او نه کښت خړوبوي، روغه رمټه چې هيڅ ټاپی په کې نشته، وئې ويل: اوس دې سمه (د حق) خبره راوړه، نو هغه ئې په داسې حال کې ذبح کړه چې نږدې وو وئې نه کړي.

(٦٧-٧١)- دلته د بني اسرائيلو په خبره کې د هغو خلکو حالت انځور شوی چې د الله د عبادت له لوړ مقام د سخوندر په څېر د يوه دروغجن معبود د عبادت ټيټ او پرېوتي مقام ته راپرېوځي، بيا په دې دروغجن معبود داسې کلك ودرېږي چې د هغه په ضد د

پیغمبر د هغې خبرې په منلو کې زړه نازړه وې چې الله ورته ویلې، دا دئ ګورئ چې بنې اسرائیلو د هغه (الله) پر ځای چې دوی ته ئې موسی علیه السلام ولېږو او له فرعون ئې وژغورل، (سخوندر) غوره کړ او چې موسی علیه السلام ورته وویل: د دې خبرې د اثبات لپاره چې تاسو بېرته الله ته راګرځېدلې یئ او د سخوندر عبادت مو پرېښی، نو یوه غوا ذبح کړئ، خو دوی چې له زړه دې کار ته چمتو نه وو نو کله به ئې ویل: په موږ خو به ملنډې نه وهې؟ او کله دا چې عمر ئې څومره دئ، رنګ ئې څنګه دئ، څه کار ترې اخیستل کېږي؟ دا ټولې خوشې حیلې او بهانې وې، اصلي خبره دا وه چې د دوی په زړونو کې د دې دروغجن معبود احترام او مینه په خپل حال پاته وه او پرېښودلو ته ئې چمتو نه وو. د هر جاهل او مشرك قوم وضع همداسې وې، په خپل شرك ټینګار کوي، شیطان ئې دې ته نه پرېږدي چې له خپلو (جعلي او دروغجنو معبودانو) لاس واخلي. د ایمان دروغجن مدعیان هم د بني اسرائیلو په څېر وي، کله چې د دین د کوم داسې څرګند او صریح حکم عملي کولو ته راوبلل شي چې د دوی له نفسي غوښتنو سره تصادم کوي نو په راز راز بهانو او حیلو لاس پورې کړي او خپلې سرغړونې ته رنګ رنګ مذهبي توجیهات برابروي.

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا ۖ وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۚ كَذَٰلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾

[۷۲]- او کله چې تاسو یو کس ووژلو او بیا د ده په اړه په خپلو کې یو بل تورنولو او دفع کولو اخته شوئ او الله د هغه څه رابرسېره کوونکی وو چې تاسو پټولو. [۷۳]- نو ومو ویل: هغه په یوې برخې ئې ووهئ، همدا راز الله مړي راژوندي کوي او خپلې نښې درښیي چې تعقل وکړئ.

(۷۲-۷۳)- د موسی علیه السلام له بعثت د مخه په بني اسرائیلو کې له دین د انحراف له کبله د خپلمنځي قتلونو، له قاتل دفاع او د بل د تورنولو لړۍ پیل شوې وه. د موسی علیه السلام په زمانه کې یوه کس بل ووژلو، د قاتل قبیلې بل څوك په قتل تورن کړ، نژدې وه د دوو کورنیو او بیا د دوو قبیلو تر منځ یوه بله خونړۍ جګړه پیل شي، الله تعالی اراده وکړه چې دا شخړه د موسی علیه السلام په لاس حل شي، بني اسرائیلو ته ئې د یوې غوا د ذبح کولو امر وکړ، دوی له ډېر ځنډ او ډېرو پوښتنو وروسته دې کار ته چمتو شول او هغه ئې

ذبح کړه، ورته وویل شو چې اوس نو د دغې غوا په یوې برخې دا مړی ووهئ، همداسې ئې وکړل، هغه د څو شېبو لپاره راژوندی شو او خپل قاتل ئې وښود، په دې سره له یوې خوا د هغې خونړۍ محتملې جګړې مخه ونیول شوه او له بلې خوا بني اسرائیلو ته وښودی شوه چې ستاسو د دغه دروغجن مقدس معبود په ذبح کولو سره ستاسو لانجې حل کېږي، نه هغسې چې تاسو ګمان کولو چې معمولې بې احترامي به ئې د سترو سترو مصیبتونو راپېښوتو باعث شي. دا مبارك آیت موږ ته دغه مطلب په ګوته کوي چې یوازې دین کولی شي د خلکو د سر او مال خوندي پاته کېدا تضمین کړي او په یوه بل د تېري مخه ونیسي، چېرې چې دین نه وي نه به د خلکو سر خوندي وي، نه مال او نه عزت. ممکنه نه ده چې له دین پرته په بل څه امنیت راشي او پر یوه بل د تېري مخه ونیول شي.

ځیني داسې انګېرې چې په ۷۳ آیت کې د مړي جسد د ذبح شوې غوا په کومې برخې نه بلکې په خپله د ده د جسد په کومې برخې وهل افاده کوي؛ خو پورتنۍ رأیه په دوه دلیله ارجح ده: ۱- د مړي جسد د هغه په کومې برخې وهل مناسب او د فهم وړ نه برېښي؛ ۲- په دې توجیه سره د وروستۍ برخې ارتباط له مخکینې مطلب سره په بشپړه توګه قطع کېږي.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِيَ كَٱلْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةًۚ وَإِنَّ مِنَ ٱلْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ ٱلْأَنْهَٰرُۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ ٱلْمَآءُۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ۝٧٤

[۷٤]- بیا له دې وروسته ستاسو زړونه سخت شول، داسې لکه چې تیږې وي او تر دې هم ډېر سخت او له تیږو خو ځینې داسې دي چې ویالې ترې بهېږي او ځینې داسې چې ټوټې ټوټې شي نو اوبه ترې راوځي او ځینې ئې داسې چې د الله له وېرې راپرېوځي او الله له هغه څه غافل نه دئ چې تاسو ئې کوئ.

(۷٤)- په دې مبارك آیت کې که له یوې خوا د سخت زړو بني اسرائیلو دا حالت انځور شوی چې د مړي د راژوندي کېدو له سترې پېښې وروسته هم د دې پر ځای چې ایمان راوړي، په خلاف ئې زړونه مزید سخت شول، هومره لکه کلکه ډبره او تر دې هم زیات، خو له بلې خوا یو داسې حقیقت په کې توضیح شوی چې انسان فقط په شلمه پېړۍ کې او د قرآن له نزول څوارلس سوه کاله وروسته او له ډېرو علمي تحقیقاتو بعد پرې پوه شو او هغه دا چې د سختو تیږو په ترکیب کې د اوبو مالیکولونه شته، په دې حقیقت هلته پوه

شو چي تیري او منرالونه ئې تجزیه کړل او د ټولو په ترکیب کې ئې د اوبو مالیکولونه وموندل او دا همغه حقیقت دئ چي قرآن په دې الفاظو سره بیان کړی: او له تیرو خو ځیني داسي دي چي ویالې ترې بهېږي او ځیني داسي چي ټوټې ټوټې شي نو اوبه ترې راوځي!! چي کله قرآن دا خبره کوله هیڅا دا ګمان هم نه شو کولی چي د کلکو ډبرو په ترکیب کې به د اوبو مالیکولونه وي!!

اما دا چي قرآن دلته ویلي چي ځیني تیري د الله له وېرې راپرېوځي، آیا په رښتیا تیري احساس لري او که دلته کومه استعاره کارول شوې او مقصد ئې فقط دا دئ چي تیري هم په خپل زړه کې نرمي اوبه لري او هم له خپل الله وېرېږي؛ خو د اهل کتاب علماءو نه په خپلو زړونو کې ترحم درلود او نه له الله وېره؟ باید پوه شې چي دا تیري چي تا ته بې احساسه او بې شعوره ښکاري او سخت زړي او بې رحمه انسانان ورسره تشبیه کوې، داسي نه دي، ته اشتباه کوې، دا تیره احساس لري، خپل رب پېژني او کله کله د الله له وېري راپرېوځي، ستا د وجود غوښه، مغز، وینه او عصبي رشتې له هغي خاوري جوړ شوي چي یو وخت سخته تیره وه، ورو ورو په خاورو تبدیل شوه، له دې خاوري وني، بوټي، مېوې او دانې راټوکېدې او همدا ستا په غوښه، مغز، ویني او عصبي رشتو بدلي شوې، که په دې تیرو کې دا کمال نه وی نو په ژوندیو شیانو به د هغوی بدلون ممکن نه وو، له هغې به ژوندي شیان نه راپیدا کېدل، تا ته به دا وني او بوټي هم بې احساسه برېښي، دا حیوانات به هم بې شعوره ګڼې، خو دا هر یو په ډېرو برخو کې تر تا مخکې دي، د وني د ستې پوستکی په لور وشکوه، وبه ګورې چي ډېر ژر په هغه زخمي ځای کې ښویه او سریښناکه مائع راپیدا کړي، زخم پټ کړي، له چینجیو او میکروبونو ئې خوندي کړي، څو ورځي وروسته به ګورې چي دا زخمي ځای تر نور پوستکي هم سخت شوی دئ، د وني د یوه اړخ یو ښاخ پرې کړه، څو ورځي وروسته به وګورې چي د همدې ځای خوا ته، ترې لاندي یا بر، نوې څانګه راټوکېدلې، دا د دې لپاره چي ونه غواړي خپل تعادل بېرته برابر کړي، آبله خوا ئې درنه نه شي او په هغه لوري ئې کږه نه کړي. په کوټه کې د ګل بوټی کښېږده، څو ورځي وروسته ئې وګوره چي د کړکۍ په لوري به مائل شوی وي او دا هڅه به کوي چي ځان نور او رڼا ته ورسوي، هر بوټی پوهېږي چي له زمکي کوم مواد جذب کړي او څنګه له دې خوندوره دانه یا مېوه جوړه کړي، په محفوظ پوستکي کې او داسي چي ته ئې هم له شکل او رنګ خوند اخلې او هم له بوی او ذائقې او که ته دا خپل ټول (شعور)، (عقل) او (علم) او خپل ټول مخکې تللي وسائل دي په کار واچوې، د دې واړه بوټي او دغي وني په څېر څه نه شې پیدا کولی. د شاتو موچۍ چي څه جوړوي ستا ټول

لابراتوارونه ترې عاجز دي، ډېر حيوانات په خپلو ډېرو حواسو کې له تا مخکې دي، ځنګلي حيوانات، پشۍ، سپی، غرڅه، مارغان په ليدو اورېدو او د بوی په احساسولو او پېژندلو کې تر تا ډېر ډېر وړاندي دي. ډېر حيوانات د باران، طوفان او زلزلې راتګ تر تا د مخه احساسوي، ته هسې مغرور شوی يې او دوی ته د حقارت په سترګه ګورې.

قرآن په دې اړه موږ ته ډېرې عبرتناکې ويناوې لري، وايي: سليمان عليه السلام؛ دا په انساني تاريخ کې تر ټولو ستر واکمن، د ډېرو لښکرو خاوند، چې بادې کښتۍ په لومړي ځل ده جوړه کړې، خو له هغه څه خبر نه وو چې هدهد ترې خبر وو، د سبأ له هېواد او د هغه ځای له وضعې هدهد خبر کړ، له لښکرو سره روان وو، له ده څو ګامه مخکې يوه مېږې نورو ته غږ کړ چې خپلو کورونو ته ننوځئ، داسې نه چې سليمان او د ده لښکري مو په ناپوهۍ کې ترپښو لاندې کړي.

حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَوۡاْ عَلَىٰ وَادِ ٱلنَّمۡلِ قَالَتۡ نَمۡلَةٞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمۡلُ ٱدۡخُلُواْ مَسَٰكِنَكُمۡ لَا يَحۡطِمَنَّكُمۡ سُلَيۡمَٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ١٨ النمل: ١٨

دلته د (هُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ) خبره ډېره جالبه او د خاص توجه وړ ده؛ ته هغوی بې احساسه ګڼې خو هغوی ستاسو د ستر سالار په اړه وايي: دوی نه پوهېږي.

دا يوازې تېرې نه دي چې قرآن د هغوی په اړه دا وينا کوي، قرآن د کائناتو هر څه داسې معرفي کوي چې طوعاً او کرهاً خپل رب ته منقاد دي، په ټول انهماك سره خپل مأموريت او ورکړی شوې دنده تر سره کوي او هر يو ئې د خپل رب تسبيح وايي، خو موږ د دوی د تسبيح په څرنګوالي نه پوهېږو.

نو د قرآن دا خبره حق ده چې ځينې تيرې د الله له وېرې راپرېوځي، دا تيرې، لوټې، بوټې، ستاسو لاسونه، پښې او پوستکی به د قيامت په ورځ ستاسو په ټولو کړنو او هر څه شهادت ورکوي او دا هغه حقيقت دئ چې ساينس ئې د پوهېدو لومړي پړاو ته نژدې شوی، ډېر نور مزل بايد ووهي چې مزيد حقائق ورته څرګند شي.

أَفَتَطۡمَعُونَ أَن يُؤۡمِنُواْ لَكُمۡ وَقَدۡ كَانَ فَرِيقٞ مِّنۡهُمۡ يَسۡمَعُونَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُۥ مِنۢ بَعۡدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ٧٥

[۷۵] آيا دا طمع لرئ چې دوی به ايمان درته راوړي، حال دا چې د دوی يوه ډله د الله کلام اوري خو د هغه په مطلب له پوهېدو وروسته ئې تحريفوي په داسې حال کې چې پوهېږي.

(۷۵)- مسلمانانو ته ویل شوي د بني اسرائیلو له مذهبي مشرانو دا طمع مه کوئ چي ایمان به راوړي، له هغه چا چي د الله کلام ئې اورېدلی، د الله په کتاب پوه شوی، خو سره له دې په هغه کې تحریف کوي، غلط ئې تعبیروي، غلطي او د ظالمو حکامو په ګټه فتوی ګاني ترې راباسي، له دوی د ایمان راوړو طمع بې ځایه ده.

وَإِذَا لَقُوا۟ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوٓا۟ أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَآجُّوكُم بِهِۦ عِندَ رَبِّكُمْ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾ أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾

[۷٦]- او کله چي له مؤمنانو سره مخامخ شي وايي: ایمان مو راوړی او کله چي په خپلو کې سره ګوښه شي وايي: آیا هغه خبري ورته کوئ چي الله تاسو ته پرانیستې، چي د خپل رب په وړاندي مو پرېږ کړي، آیا له عقل کار نه اخلئ؟ [۷۷]- آیا په دې نه پوهېږي چي الله په هر هغه څه پوهېږي چي دوی ئې پټوي یا ئې څرګندوي؟

(۷٦-۷۷)- له هغو خلکو چي ځان ته (اهل کتاب او په کتاب پوه) وايي خو له دین ئې ځان ته دوکان جوړ کړی، دین په دنیا خرڅوي، په کتاب کې تحریف کوي، د مؤمنانو په وړاندي د ایمان دعوی کوي خو تل د باطل په څنګ کې ولاړ وي او د ظالمانو ملګرتیا کوي، له دوی دا طمع کول چي د الله د لاري د مخلصو داعیانو او مجاهدینو ملګرتیا به وکړي او د حق په څنګ کې به مخلصانه ودرېږي، بې ځایه طمع ده. دوی خو تل خپلو ملګرو ته په خلوت کې دا وايي چي د (کتاب) له هغو برخو پرده مه اوچتوئ چي ستاسو د رسوایۍ باعث او د الله په وړاندي ستاسو د ملامتیا موجب ګرځي او واقعي داعیانو او مجاهدینو ته پر تاسو برلاسي ورکوي!! الله تعالی دوی ته په ځواب کې فرمايي: آیا په دې نه پوهېږي چي الله په هر هغه څه پوهېږي چي دوی ئې پټوي یا ئې څرګندوي؟

وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ ٱلْكِتَـٰبَ إِلَّآ أَمَانِىَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ ٱلْكِتَـٰبَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَـٰذَا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ لِيَشْتَرُوا۟ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾

[۷۸]- او له دوی ځیني امي (نالوستي) دي، له څه هیلو پرته نور په کتاب نه

پوهېږي او دوی نه دي مگر گمان کوونکي. [۷۹]- افسوس د هغو په حال چي كتاب په خپل لاس ليكي بيا وايي: دا د الله له لوري دئ، د دې لپاره چي ناڅيزه بيع پرې تر لاسه كړي، افسوس د دوی د لاسونو پر ليكني او افسوس په هغه څه چي دوی ئې تر لاسه كوي.

(۷۸-)- علماء او اهل كتاب ئې داسي دي چي په خپل لاس ليكلې او له خپل غرض او مرض راخوتېدلې فتوی؛ الله او د هغه دين ته منسوبوي، هدف ئې دا وي چي په دې سره څه متاع، يو ټوك ډوډۍ او كومه چپنه او پگړۍ تر لاسه كړي، خو عوام ئې داسي چي په كتاب او د هغه په لارښوونو خبر نه دي، په كتاب د ايمان دعوی فقط دومره كړي چي په دوی كې ئې څه دروغجني هيلي او طمعي راولاړې كړې او څه گمانونه ورسره راپيدا شوي، هيلي ئې دا دي چي جنت ته به درومي او گمان ئې دا چي د كتاب او الهي لارښوونو په اړه چي دوی كوم تصور لري او خپلو منحرفو مذهبي مشرانو ورته څه ويلي، همدا حقيقت دئ او د الهي حقيقي دين اصلي غوښتنه، دا دواړه ډلي (ټگمار او دين پلورونكي علماء او له دين بې خبره عوام) د تأسف وړ دي خو اصلي مجرمان او د ډېر تأسف وړ هغه علماء دي چي دين تحريفوي او د دنيا په متاع ئې پلوري!!

وَقَالُوا۟ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَةً ۚ قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِندَ ٱللَّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ ٱللَّهُ عَهْدَهُۥٓ ۖ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلَىٰ ۚ مَن كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَٰطَتْ بِهِۦ خَطِيٓـَٔتُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٨١﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٨٢﴾

[۸۰]- او وئې ويل: اور نه شي رارسېدی مگر د څو ورځو لپاره، ووايه: آيا له الله مو كومه داسي ژمنه تر لاسه كړې چي الله هيڅكله له خپلي دې ژمني نه په شا كېږي او يا د الله په اړه هغه څه وايئ چي نه پرې پوهېږئ؟ [۸۱]- داسي نه ده بلكي هر څوك چي بدي وكړي او خپلي خطاءگاني ئې رااحاطه كړي، نو دوی دوزخيان دي چي په هغه كې به تلپاته وي. [۸۲]- او هغه چي ايمان ئې راوړ او نېك عملونه ئې وكړل، دوی جنتيان دي چي په هغه كې به تلپاته وي.

(۸۰-۸۲) په دې آيتونو کې د يوه جاهل قوم دا غلط تصور انځور شوی چې تر ستوني به په گناه کې غرق وي خو سره له دې به گمان کوي چې دا يا هغه څه به ئې له دوزخ ژغوري او که احياناً دوزخ ته درومي نو د لږ وخت لپاره به وي، دلته په صريح الفاظو د بني اسرائيلو او هر هغه چا دا غلطه عقيده رد شوې چې له ايمان او صالح عمل پرته نور څه له دوزخ د نجات او جنت ته د رسېدو سبب او وسيله گڼي.

وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ لَا تَعۡبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَانٗا وَذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسۡنٗا وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ ثُمَّ تَوَلَّيۡتُمۡ إِلَّا قَلِيلٗا مِّنكُمۡ وَأَنتُم مُّعۡرِضُونَ ﴿٨٣﴾ وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَكُمۡ لَا تَسۡفِكُونَ دِمَآءَكُمۡ وَلَا تُخۡرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَٰرِكُمۡ ثُمَّ أَقۡرَرۡتُمۡ وَأَنتُمۡ تَشۡهَدُونَ ﴿٨٤﴾

[۸۳]- او كله چې مو د بني اسرائيلو دا ژمنه تر لاسه كړه چې له الله پرته به د بل څه عبادت نه كوئ او له مور پلار سره او له خپلوانو، يتيمانو او مسكينانو سره به احسان كوئ او خلكو ته به په ښه توگه وينا كوئ او لمونځ به اداء كوئ او زكات به وركوئ، بيا ستاسو له لږو كسانو پرته، تاسو ټولو شا كړه په داسې حال كې چې ډېره كوونكي وئ. [۸٤]- او كله چې مو ستاسو دا ژمنه تر لاسه كړه چې يو د بل ويني به نه تويوئ او يو به بل له خپل كور كلي نه باسئ، بيا مو اقرار وكړ په داسې حال كې چې (د دې ژمني او اقرار) شاهد وئ.

(۸۳-۸٤)- دلته د دين له بنيادي غوښتنو د يوه منحرف ولس اساسي انحرافات په گوته شوي، د دين اساسي غوښتني دا دي: يوازې د يوه الله عبادت، له مور پلار، خپلوانو، يتيمانو او مسكينانو سره مرسته، كه احسان او مرسته نه شې كولی نو لږ تر لږه له ښې وينا سره خلكو ته مخامخ كېدل، لمونځ كول او زكات وركول، له ناحقه وينو تويولو ډډه كول او له خپل كور كلي د مظلومانو د ايستلو اسباب نه برابرول. بني اسرائيلو په ايمان راوړو سره په دغو ټولو خبرو له الله سره ژمنه كړې وه، خو خپلې ټولې ژمني ئې تر پښو لاندې كړې، له دغو ټولو ديني وجائبو ئې سرغړونه وكړه، خو له دې سره سره ئې د ايمان او ديندارۍ دعوی كوله.

ثُمَّ أَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم مِّن دِيَٰرِهِمْ
تَظَٰهَرُونَ عَلَيْهِم بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَإِن يَأْتُوكُمْ أُسَٰرَىٰ تُفَٰدُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ
عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ ۚ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ ٱلْكِتَٰبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۚ فَمَا
جَزَآءُ مَن يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمْ إِلَّا خِزْىٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ
يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ ٱلْعَذَابِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ
ٱشْتَرَوُا۟ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا بِٱلْءَاخِرَةِ ۖ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ
﴿٨٦﴾

[۸۵]- بیا تاسو همغه یاست چې یو بل وژنئ او خپله یوه ډله له خپل کور کلي باسئ، د دوی په ضد په ګناه او تېري کې د (تېري کوونکو) مرسته کوئ او که د اسیرانو په توګه درته راشي نو فدیه ئې ورکوئ، حال دا چې د دوی ایستل دربانديي حرام دي، آیا د کتاب په یوې برخې ایمان راوړئ او په بلې برخې ئې کافران کېږئ؟! او له تاسو چې هر څوك دا کار وکړي، نو سزا ئې په دنیا کې له سپکاوي پرته بل څه نه ده او د قیامت په ورځ به د شدید عذاب په لور ګرځول کېږي او الله له هغه څه چې تاسو ئې کوئ غافل نه دئ. [۸۶]- دا همغه خلك دي چې دنیوي ژوند ئې د آخرت په بیع وپېرو، نو نه به عذاب ترې سپك کړی شي او نه به ئې مرسته وشي.

(۸۵-۸۶)- د خپل قوم پر بې وسه او بې وزلو به ئې ظلمونه کول، له خپل کور کلي به ئې ایستل، د دوی د وینو له تویولو ئې هم ډده نه کوله، خو چې کله به د بل په لاس کې اسیر پرېوتل نو د هغوی د ژغورنې لپاره به ئې بسپنې راټولولې، دا کار به ئې د خپل قومي تعصب په اساس کولو خو هغه ته به ئې دیني او مذهبي رنګ ورکاوو، نو ځکه الله تعالی هغوی ته فرمایي: آیا د کتاب په یوې برخې ایمان راوړئ او په بلې برخې ئې کافران کېږئ؟!

دلته دا خبره هم د زیات دقت وړ ده چې په کتاب عمل او نه عمل ئې په کتاب له ایمان او کفر سره مترادف ګڼلی، د دې معنی دا ده چې په کتاب د ایمان لومړنۍ او اساسي غوښتنه پر هغه عمل کول دي، په کتاب د هغه چا د ایمان ادعاء دروغجنه ده چې عمل پرې نه کوي.

دا آیت موږ ته دا هم راښيي چي د یوه دیندار ولس د ذلت او سپکاوي ستر عامل دا وي چي د کتاب پر یوې برخي عمل کوي او بله ئې شا ته غورځوي.
همدا راز موږ ته راښیي چي د الله کتاب وېشل، په یوې برخي ئې عمل او بله ئې شا ته غورځول د هغه چا کار دئ چي دین په دنیا پلوري، دوی به په دنیا او آخرت کې له الهي عذاب سره مخامخ وي، هیڅ څه به ئې له دې عذاب ونه ژغوري، هیڅوك او هیڅ څه به ئې مرسته ونشي کړی.

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ وَقَفَّيْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ بِٱلرُّسُلِ ۖ وَءَاتَيْنَا عِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَيَّدْنَٰهُ بِرُوحِ ٱلْقُدُسِ ۗ أَفَكُلَّمَا جَآءَكُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُكُمُ ٱسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

[۸۷]- او په یقین سره مو موسی علیه السلام ته کتاب ورکړ او له ده وروسته مو نور پیغمبران ورپسې کړل او عیسی د مریمې زوی ته مو هغه څرګندي نښې ورکړې او په روح القدس سره مو د ده ملاتړ وکړ؛ نو آیا هر کله چي کوم پیغمبر درته هغه څه راوړل چي ستاسو نفسونو نه خوښول؛ کبر او لویي غوښتنه مو وکړه، نو ځیني مو تکذیب کړل او ځیني وژنئ!!

(۸۷)- له پیغمبرانو او له زړه سواندو داعیانو سره د مخالفت یوه لویه وجه دا وي چي ځان غوښتونکي او د هوی او هوس بندګان د دوی په بلني او دعوت کې د خپلو نفسي غوښتنو خلاف لارښووني ګوري. د دوی د مخالفت وجه دا نه وي چي په حقیقت نه پوهېږي یا دعوتګرانو کافي او مقنع دلائل د دوی مخي ته نه وي ایښي. موسی علیه السلام بني اسرائیلو ته څومره څرګندي نښي راوړې؟ ورپسې عیسی علیه السلام تر هغه زیاتي څرګندي نښي او معجزې؛ خو د دې پر ځای چي ایمان پرې راوړي، یو ئې تکذیب کړ او د بل د وژلو لپاره ئې ملا وتړله، د ده یاران ئې په صلیب وځړول، په اور کې ئې واچول او د دوی د ځورولو لپاره ئې له هیڅ جنایت ډډه ونکړه.

وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ ۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

[۸۸]- او وئې ویل: زړونه مو په پرده کې دي؛ نه؛ داسي نه ده؛ بلکي الله د دوی د کفر له کبله پر دوی لعنت لېږلی، نو څکه لږ ایمان راوړي.

(۸۸) د دوی لجوجو علماءو به ویل: ستا تبلیغات پر موږ اغېز نه شي کولی، زموږ زړونه له علومو ډک دي، زموږ او ستا تر منځ ډېرې پردې حائل دي، د دې لجاجت او سرزورۍ وجه په اصل کې دا وه چې د خپلو کافرانه عقائدو او کړنو په سبب الله تعالی رټلي او د لعنت وړ گرځېدلي وو، نو ځکه له ایمان راوړو محروم شوي وو.

وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتَٰبٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا۟ مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَلَمَّا جَآءَهُم مَّا عَرَفُوا۟ كَفَرُوا۟ بِهِۦ ۚ فَلَعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٩﴾ بِئْسَمَا ٱشْتَرَوْا۟ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُوا۟ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بَغْيًا أَن يُنَزِّلَ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ فَبَآءُو بِغَضَبٍ عَلَىٰ غَضَبٍ ۚ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٩٠﴾

[۸۹]- او کله چې د الله لخوا داسې کتاب ورته راغی چې له دوی سره د شته (کتاب) تصدیقوونکی وو او دوی د هغه (له راتلو) د مخه (د همداسې یوه کتاب په راتلو سره) پر کافرانو د بریا غوښتنه کوله، خو کله چې همغه څه ورته راغی چې ښه ئې پېژندو، په هغه کافران شول، نو پر دغو کافرانو دې د الله لعنت وي. [۹۰]- څومره بد دئ هغه څه چې خپل ځان ئې پرې وپلورو، په دې چې په باغیانه توگه پر ما انزل الله کافران شول، له دې کبله چې الله ولې له خپلو بندگانو (له دوی پرته په بل هغه چا) چې دی ئې غواړي له خپل فضل او پېرزوینې څه رانازلوي، نو د الله په پر له پسې غضب اخته شول او دغو کافرانو ته سپکوونکی عذاب دئ.

(۸۹-۹۰)- دوی د پیغمبر له راتلو د مخه تل دا تلوسه کوله چې کاش یو ځل بیا په دوی کې کوم پیغمبر مبعوث شي او د کافرانو له سلطې ئې وژغوري، خو کله چې پیغمبر راغی او له ځان سره ئې همغه څه راوړو چې مخکینیو پیغمبرانو راوړي وو او بني اسرائیل ښه پوه شول چې دا د دوی د اصلي دین په څېر دئ، خو د دې لپاره ئې ایمان رانه وړ چې پیغمبر د دوی له قوم؛ نه وو، د دوی مذهبي قیادت او هغه گټې چې د دین تر نامه لاندې ئې له غولېدلیو مذهبي عوامو تر لاسه کولې؛ په خطر کې ولوېدې، نو د پیغمبر د مخالفت لپاره ئې ملا وتړله او د الله تعالی د پرله پسې غضب وړ وگرځېدل. هم له مخکینې کتاب د مخالفت له کبله او هم له نوي کتاب سره د مخالفت په سبب.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُواْ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُواْ نُؤْمِنُ بِمَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَآءَهُۥ وَهُوَ ٱلْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ۗ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنۢبِيَآءَ ٱللَّهِ مِن قَبْلُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾ ۞ وَلَقَدْ جَآءَكُم مُّوسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ ٱتَّخَذْتُمُ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَنتُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿٩٢﴾

[۹۱]- او كله چي ورته وويل شي: په هغه څه چي الله نازل كړي ايمان راوړئ، وايي: په هغه څه ايمان راوړو چي پر موږ نازل شوى او له دې علاوه په هر څه كافران كېږي، كه څه هم هغه حق وي او له دوى سره د شته كتاب تصديقوونكى، ورته ووايه: نو كه تاسو مؤمنان وئ ولې مو تر دې د مخه د الله پيغمبران وژل؟ [۹۲]- او په يقين سره چي موسى څرګندي نښي درته راوړې خو له دې وروسته تاسو سخوندر (معبود) ونيو، په داسي حال كي چي ظالمان وئ.

(۹۱-۹۲)- يو له هغو سترو خنډونو چي هر صالح داعي ورسره مخامخ كېږي، هغه قومي تعصب دئ چي كله كله مذهبي بڼه غوره كړي او مذهب د يوې خاصي ډلي او قوم په لاس كي د ناروا سياسي، اقتصادي او اجتماعي امتيازاتو د لاس ته راوړو وسيله شي، دغه ډله بيا د هر دعوت مقابله د مذهب په توره كوي، حتى د هغه دعوت هم چي د دوى مذهب ته ورته وي او د دوى د اصلي مذهب تأييد او تصديق كوي. د بني اسرائيلو مذهبي مشران ښه پوهېدل چي قرآن همغه څه وايي چي تورات ئې وايي او محمد عليه السلام همغه څه وايي چي موسى عليه السلام ويل، خو سره له دې ئې تر هر چا زيات د اسلام مخالفت كاوو. د دوى په ځواب كي ويل شوي: له اسلام سره ستاسو دا مخالفت نه د الله لپاره دئ، نه د تورات لپاره او نه د موسى عليه السلام لپاره، تاسو خو همغه خلك ياست چي تر دې د مخه مو د موسى او عيسى عليهما السلام او د تورات او انجيل مخالفت وكړ، دا كوم ايمان دئ چي تاسو ته د سخوندر د عبادت اجازه دركوي؟

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُواْ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱسْمَعُواْ ۖ قَالُواْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُواْ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ ۚ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُم بِهِۦٓ إِيمَٰنُكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾

[۹۳]- او كله چي مو ستاسو ژمنه درنه واخيسته او د طور غر مو ستاسو له پاسه

رااوچت کړ، (او ومو ویل:) په هغه څه منګولې کلکې ولګوئ چې تاسو ته مو درکړی او غوږ شئ، وئې ویل: غوږ شوو خو سرغړونه کوو او د خپل کفر په سبب ئې سخوندر په زړونو کې ننه ایستی شو، ووایه: که تاسو مؤمنان یاست؛ دا ایمان خو مو په ډېرو بدو شیانو ګماري!!

(٩٣)- له الله تعالی سره ئې په داسې حال کې کړې ژمنې ماتې کړې چې د طور غر ئې د سر له پاسه وو، په همدغه وخت کې ئې په ژبه د منني او اطاعت الفاظ وو خو په زړونو کې ئې د عصیان هوډ او اراده، له همدې تعهد وروسته ئې جعلي معبود غوره کړ، دوی ته ویل شوي: که ستاسو دا ټول ناوړه اعمال د کوم ایمان په حکم او د کومې عقیدې له مخې وي نو دا خو ډېر کرغېړن ایمان او بده عقیده ده چې په داسې بدو کارونو مو ګماري.

قُلۡ إِن كَانَتۡ لَكُمُ ٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ عِندَ ٱللَّهِ خَالِصَةٗ مِّن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُاْ ٱلۡمَوۡتَ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَن يَتَمَنَّوۡهُ أَبَدَۢا بِمَا قَدَّمَتۡ أَيۡدِيهِمۡۚ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٩٥﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمۡ أَحۡرَصَ ٱلنَّاسِ عَلَىٰ حَيَوٰةٖ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشۡرَكُواْۚ يَوَدُّ أَحَدُهُمۡ لَوۡ يُعَمَّرُ أَلۡفَ سَنَةٖ وَمَا هُوَ بِمُزَحۡزِحِهِۦ مِنَ ٱلۡعَذَابِ أَن يُعَمَّرَۗ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِمَا يَعۡمَلُونَ ﴿٩٦﴾

[٩٤]- ورته ووایه: که د الله په خوا کې د آخرت کور؛ له خلکو پرته یوازې ستاسو لپاره وي؛ نو د مرګ تمنی وکړئ که رښتیني یاست. [٩٥]- او په خپلو لاسونو ئې چې څه وړاندې کړي د هغه له کبله به هیڅکله د مرګ تمنی ونکړي او الله په دې ظالمانو ښه پوه دئ. [٩٦]- او دوی به تر ټولو زیات په ژوند حریص ومومې او له مشرکانو هم، هر یو ئې دا خوښوي چې کاش زر کاله عمر ورکړی شي، خو همدا د عمر اوږدوالی له عذاب د دوی ژغورونکی نه دئ او الله د هغه څه ډېر ښه لیدونکی دئ چې دوی ئې کوي.

(٩٤-٩٦)- سره له خپل ټول شرك، عصیان، له جهاد ډډه، د ظالمانو ملګرتیا او د پیغمبرانو او حقپالو مخالفت، دوی ګمان کاوو او مذهبي مشرانو ئې ورته همدا ویل چې جنت یوازې ستاسو لپاره پیدا شوی او تاسو د جنت لپاره، د دوی په ځواب کې ویل شوي: که داسې وي نو تاسو خو باید له مرګ نه وېرېدی او د الله په لار کې د شهادت تلوسه مو په زړونو کې

نه وی مړه شوې، دا ولې له مرګ وېرېږئ؟ دا ولې ستاسو هیڅ مذهبي مشر په سنګر کې نه دئ لیدل شوی؟ ولې مو تل خپل پیغمبران په جهاد کې یوازې پرېښي؟ له دې خو په ډاګه معلومېږي چې په خپلې دعوی باور نه لرئ. په دې آیتونو کې او دې ته ورته په ډېرو نورو کې له مرګ وېره، د ډېر اوږده ژوند تمنی او د الله په لار کې له شهادت ډډه، د هغه قوم نښې ګڼل شوې چې د ایمان په دعوی کې دروغجن دي، نه په آخرت او جنت باور لري او نه په دې چې د مرګ ژوند پرېکړې الله کوي.

قُلۡ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّـجِبۡرِيلَ فَإِنَّهُۥ نَزَّلَهُۥ عَلَىٰ قَلۡبِكَ بِإِذۡنِ ٱللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَهُدًى وَبُشۡرَىٰ لِلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٩٧﴾ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّلَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَجِبۡرِيلَ وَمِيكَىٰلَ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَدُوٌّ لِّلۡكَٰفِرِينَ ﴿٩٨﴾

[۹۷]- ووایه: څوك چې د جبریل دښمن وي؛ نو هغه خو د الله په اذن او حکم سره ستا پر زړه نازل کړ، له ده د مخکینیو تصدیقوونکی او مؤمنانو ته لارښود او زېری.
[۹۸]- څوك چې د الله، د ده د ملائکو، د ده د پیغمبرانو، د جبریل او میکائیل دښمن وي، نو الله د دغو کافرانو دښمن دئ.

(۹۷-۹۸)- یهودانو به ویل: کوم جبرائیل چې محمد علیه السلام وایي پر ده ئې د الله وحي نازله کړې، هغه تل له موږ سره دښمني کړې، زموږ پر قوم ټول عذابونه د ده په لاس نازل شوي او دا دئ ستره دښمني ئې لابله چې له یهودو پرته ئې بل ته وحي راوړه!! د دوی په ځواب کې ویل شوي: له جبرائیل سره دښمني په اصل کې له الله سره دښمني ده، ده خو له دې پرته بل څه نه دي کړي چې دا کتاب ئې د الله په حکم پر محمد علیه السلام نازل کړ، دا خو همغه کتاب دئ چې ستاسو او د ټولو مخکینیو کتابونو تأیید کوي، له دې کتاب سره مخالفت په اصل کې له تورات او انجیل سره مخالفت دئ. له دې کتاب او د هغه له ځرګندو آیتونو ستاسو د انکار ستره وجه ستاسو فسق او فجور دئ، په ګناهونو ککړ زړونه مو د دغو ځرګندو نښو منلو او ایمان راوړلو ته نه پرېږدي.

وَلَقَدۡ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ءَايَٰتِۭ بَيِّنَٰتٖۖ وَمَا يَكۡفُرُ بِهَآ إِلَّا ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴿٩٩﴾

[۹۹]- او یقیناً چې تا ته مو ځرګندي نښې رانازل کړې، (هغه چې) له فاسقانو پرته بل څوك ترې انکار نه کوي.

(۹۹)- لكه څنګه چې مخكينيو پيغمبرانو ته مو څرګندې معجزې او آيتونه وركړل خو بني اسرائيلو له ټولو انكار وكړ، تا ته مو هم داسې واضح آيتونه دركړې چې له فاسقانو پرته بل څوك ترې انكار نه كوي. د دوى د انكار او مخالفت وجه د دوى خپل فسق دئ، نه د دلائلو او څرګندو نښو كموالى.

أَوَ كُلَّمَا عَٰهَدُواْ عَهۡدٗا نَّبَذَهُۥ فَرِيقٞ مِّنۡهُمۚ بَلۡ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَمَّا
جَآءَهُمۡ رَسُولٞ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٞ لِّمَا مَعَهُمۡ نَبَذَ فَرِيقٞ مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ
ٱلۡكِتَٰبَ كِتَٰبَ ٱللَّهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمۡ كَأَنَّهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿١٠١﴾ وَٱتَّبَعُواْ مَا تَتۡلُواْ
ٱلشَّيَٰطِينُ عَلَىٰ مُلۡكِ سُلَيۡمَٰنَۖ وَمَا كَفَرَ سُلَيۡمَٰنُ وَلَٰكِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ
كَفَرُواْ يُعَلِّمُونَ ٱلنَّاسَ ٱلسِّحۡرَ وَمَآ أُنزِلَ عَلَى ٱلۡمَلَكَيۡنِ بِبَابِلَ هَٰرُوتَ
وَمَٰرُوتَۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنۡ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَآ إِنَّمَا نَحۡنُ فِتۡنَةٞ فَلَا تَكۡفُرۡۖ
فَيَتَعَلَّمُونَ مِنۡهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِۦ بَيۡنَ ٱلۡمَرۡءِ وَزَوۡجِهِۦۚ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِۦ
مِنۡ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمۡ وَلَا يَنفَعُهُمۡۚ وَلَقَدۡ عَلِمُواْ لَمَنِ
ٱشۡتَرَىٰهُ مَا لَهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنۡ خَلَٰقٖۚ وَلَبِئۡسَ مَا شَرَوۡاْ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمۡۚ لَوۡ كَانُواْ
يَعۡلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوۡ أَنَّهُمۡ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوۡاْ لَمَثُوبَةٞ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِ خَيۡرٞۖ لَّوۡ كَانُواْ
يَعۡلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

[۱۰۰]- او چې كله هم دوى كومه ژمنه كړې نو يوې ډلې ئې (دا ژمنه) لرې غورځولې، بلكې اكثر ئې ايمان نه راوړي. [۱۰۱]- او كله چې د الله له لوري كوم داسې پيغمبر ورته راغلى چې له دوى سره د شته (كتاب) تصديقوونكى وو، نو د اهل كتاب يوې ډلې د الله كتاب داسې شا ته وغورځاوو لكه (په هيڅ) چې نه پوهېدل. [۱۰۲]- او د هغه څه متابعت ئې پيل كړ چې شيطانانو به د سليمان عليه السلام د پاچاهى (په اړه) لوستل، دا په داسې حال كې چې سليمان د كفر لار نه وه غوره كړې، بلكې په خپله دا شيطانان كافران شوي وو، خلكو ته ئې جادو او هغه څه ورښودل چې د بابل

په دوو ملائکو: هاروت او ماروت نازل شوي وو، (دې ملائکو) به هيچا ته څه تعليم نه ورکاوو مگر دا چي ورته ويل به ئې: موږ (خو د يوه) امتحان (لپاره راغلې) يو، نو ته مه کافر کېږه، خو دوی له دې دواړو هغه څه زده کول چي په هغه سره نارينه او مېرمنه ئې سره بېل کړي، دا په داسي حال کي چي په دې سره دوی د الله له اذن پرته هيچا ته تاوان رسوونکي نه وو او په داسي حال کي چي هغه څه ئې زده کول چي تاوان ئې وررساوو او گټه ئې نه وررسوله او يقيناً په دې پوه شوي وو چي هر څوك دا وپېري نو په آخرت کي به ئې هيڅ برخه نه وي او يقيناً چي ډېر بد دئ هغه څه چي خپل ځان ئې پرې وپلورو، کاش پوهېدلی. [١٠٣]- او که دوی ايمان راوړی وی او تقوی ئې غوره کړې وی نو د الله له لوري ثواب ډېر غوره دئ، کاش پوهېدلی.

(١٠٠-١٠٣)- دلته په اصل کي د بني اسرائيلو په څېره کي د يوه بې لاري ديندار ولس څو سترو انحرافاتو ته اشاره شوې: په خپلو ژمنو نه ودرېدل، د الله کتاب داسي شا ته غورځول لکه چي په هيڅ څه ئې نه پوهېږي او د الله د کتاب پر ځای کوډو، جادو او تعويذونو ته مخه کول، دا حرام کارونه نه يوازي حلال گڼل بلکي د سليمان عليه السلام هغه ستره واکمني؛ چي بېلگه ئې په تاريخ کي نه ده ليدل شوې، د يوې جادوئې گوتې او د څه کوډو او منتر نتيجه گڼل، نه د ده او د ده د مجاهد پلار داؤد عليه السلام د جهادونو نتيجه، د دوی لويه مشغله دا وي چي په کوډو سره د مېړه او مېرمني تر منځ ئې بېلتون راولي. بني اسرائيل هم ورو ورو له الهي دين لري شول، په دوی کي فکري او اخلاقي انحرافات راپيدا شول، له اخلاقي لحاظه هومره راپرېوتل چي يو د بل ناموس ته په کمين کي کښېناستل، يو به په دې لټه کي وو چي څنگه د بل مېرمن د ځان لپاره ترې رابېله کړي، د الله کتاب ئې شا ته وغورځاوو، کوډو، جادو او تعويذونو ته ئې مخه کړه. الله تعالی د اتمام حجت لپاره دوی ته دوې ملائکي د انسانانو په څېره کي ولېږلې، چي دوی له انحرافاتو، جاهلانه دودونو او کافرانه مشغلو وژغوري او دوی ته ووايي چي کوډو او جادو ته په پناه وړلو سره مه کافران کېږئ، خو دوی له ملائکو هم د هغه څه زده کولو هڅه کوله چي ښځه له خپل خاوند پرې ببله کړی شي.

دا آيتونه په واضح الفاظو د سحر دا ډول اغېز ردوي او وايي چي د گټې او تاوان پرېکړه د الله تعالی له لوري کېږي نه د جادوگرانو په جادو سره!!! دې ته مو پام وي چي دغو دوو فرشتو خلکو ته داسي جادو نه ورښودو چي په هغه سره مېړه او مېرمن ئې سره بېل کړی شي، حاشا و کلا چي الله تعالی به فرشتې په دې گمارلې وي چي خلکو ته داسي کوډې ورزده کړي، دا هم د الله تعالی په اړه تور دئ او هم د فرشتو په اړه، دا خو ستره

گناه ده، فرشتې په خپله دوی ته وايي چې مه کافران کېږئ، نو څنګه به هغوی ته داسې کوډې ورښيي؟!! د آيت معنی دا ده چې دغو مفسدينو به حتی له فرشتو هم د داسې څه زده کولو هڅه کوله چې سړی او د ده مېرمن سره بېل کړی شي، يوه به غوښتل چې د بل مېرمن ترې ببېله کړي او پر خپل ځان ئې مينه کړي، نو د همدې لپاره به ئې کوډو ته پنا وړه؛ حتی غوښتل ئې چې له فرشتو هم دغسې څه زده کړي، په همدې موخه فرشتو ته ورتګ د دوی لپاره اتمام حجت وو او په همدې سره په الهي عذاب اخته شوي. د جادو د دا ډول اغېز خبرې هغه ټګماران تکراروي چې خلك غولوي او ورته وايي: جنابه! جادو حق دئ، انکار ترې کفر، پر رسول الله صلی الله عليه و سلم جادو شوی وو، ما ته راشه چې په يوه جادو سره ستا مرادونه تر سره کړم، سرکښ محبوب درته تسليم کړم، که د بل د کوډو له کبله بيمار شوی يې؛ کوډې راوباسم او د جادو اغېز شنډ کړم، خو دا ډېر ګران کار دئ او شکرانه ئې لويه ده، له ما ډېر وخت، ډېر زحمت او ډېر مصرف غواړي، د سور سېرلي او سپين چرګ ويني، د زعفرانو زېړ رنګ، د ورېښمو ټوټه او دا او دا غواړي!!! زعفران به زه راپيدا کړم، د سېرلي او سپين چرګ بندوبست به ته وکړې، د محبوبې د وېښتانو څو تارونه، د زړې ړمنځې څو ښاخونه او.... به هم ته راپيدا کړې، نور هر څه پر ما!!!

د ځينو خلکو په ذهن کې به ښايي دا اندېښنه راولاړه شي چې په قرآن کې ويل شوي چې د نفاثات في العقد له شره الله ته پنا يوسو؛ او ځينو مفسرينو د نفاثات في العقد په اړه ويلي چې له دې مراد هغه کوډګرې ښځې دي چې تارونه به ئې غوټه کول او په هرې غوټې کې به ئې پو کول او په دې توګه به ئې پر خلکو کوډې کولې!! د دوی د اندېښنې رفع کولو لپاره بايد ووايو: دا د الفلق سورې په څلورم آيت کې راغلې فقره ده، د دې فقرې شرح او تفسير د الناس سورې په څلورم آيت کې زموږ په وړاندې ايښودل شوي، کوم څه ته چې په يوې سورې کې د نفاثات في العقد نوم ورکړی شوی په ورپسې سوره کې او همغسې په څلورم او پنځم آيتونو کې د (...ٱلۡوَسۡوَاسِ ٱلۡخَنَّاسِ ٤ ٱلَّذِي يُوَسۡوِسُ فِي صُدُورِ ٱلنَّاسِ ٥ مِنَ ٱلۡجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ ٦)په الفاظو ورته اشاره شوې، دا دواړه سورې د محتوی له پلوه په بشپړه توګه سره ورته دي، او دواړه په يوه نامه؛ معوذتين يادې شوې. د دې تفصيل د الفلق د سورې په تفسير کې وګورئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقُولُواْ رَٰعِنَا وَقُولُواْ ٱنظُرۡنَا وَٱسۡمَعُواْۗ وَلِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٞ ١٠٤

[۱۰٤]- اې مؤمنانو! راعنا (زموږ رعايت وکړه) مه وايئ او انظرنا (موږ ته نظر وکړه)

ووايئ او په غور سره واورئ او دغو کافرانو ته دردناك عذاب دئ.

(۱۰٤)- يهودانو به د پيغمبر عليه السلام په مجلس کې هغه ته داسي الفاظ استعمالول چي ظاهري معنی ئې د ښه لفظ وي؛ خو د ژبي په لړ کړولو سره داسي بد مفهوم افاده کوي چي دوی ئې د ښکنځلي په معنی اخلي، لکه د (راعنا) لفظ چي ظاهري معنی ئې (زموږ رعايت وکړه) ده خو د ژبي په کړولو او د (راعينا) په ويلو سره دا معنی ورکوي چي (زموږ شپون) او په خپله يهودانو دا لفظ د ناپوه او بې عقله په معنی اخيستو، مسلمانانو ته وويل شو چي په خپلو خبرو کې داسي الفاظ وکاروئ چي معنی ئې صفا او واضح وي، له دوه مخې او د دوه مخو الفاظو له کارولو ډډه وکړئ. همدا راز ورته ويل شوي: د پيغمبر عليه السلام په مجلس کې بايد د هغه هري خبري ته په غور او دقت سره پام وکړئ، داسي چي د ده مبارك د کومي خبري په اړه د پوښتني ځای درته پاته نه شي او هر څه مو په همغه سر کې ښه اوريدلي او په هر څه ئې ښه پوه شوي وئ. د راعنا ويلو ته هغه څوك اړ کيږي چي خبرو ته ئې پام نه وي او په غور سره ئې نه اوري.

مَّا يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَلَا ٱلْمُشْرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْكُم
مِّنْ خَيْرٍ مِّن رَّبِّكُمْۗ وَٱللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ
ٱلْعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾ ۞مَا نَنسَخْ مِنْ ءَايَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَآ أَوْ مِثْلِهَآۗ أَلَمْ تَعْلَمْ
أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِۗ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾

[۱۰۵]- نه د اهل کتاب کافران او نه هم مشرکان دا خوښوي چي پر تاسو دي د الله له لوري کومه ښېګڼه رانازله کړی شي، په داسي حال کې چي الله تعالی په خپلي پېرزويني سره هغه څوك مختص کوي چي دی ئې په خپله غوره کړي او الله خو د ستر فضل خاوند دئ. [۱۰٦]- که کوم آيت منسوخ کوو يا ئې (درباندي) هېروو نو يا تر هغه غوره رالېږو او يا د هغه په څېر، آيا په دې نه پوهېږې چي الله په هر څه ښه قادر دئ؟ [۱۰۷]- آيا په دې نه پوهېږې چي د آسمانونو او زمکي واکمني الله ته ده او له الله پرته نه کوم مولا لرئ او نه مرستندوی.

(۱۰۵-۱۰۷)- اهل کتاب به پر مسلمانانو دا اعتراضونه کول چي دا ولي په قرآن کې داسي

احکام راغلي چي وروسته منسوخ شوي او پر ځای ئې نوي حکمونه راغلي؟ ولي ئې ځيني مخکيني هدايات وروسته وروسته کاملاً له پامه غورځول شوي؟ ولي بايد تورات چي د الله کتاب دئ پرېښودل شي او پر ځای ئې نوی کتاب راشي؟ الله ته خو ماضي او مستقبل معلوم دي، ولي به داسي لارښووني کوي چي وروسته ئې بدلي کړي؟ له عادي مسلمانانو به ئې دې ته ورته ډېري نوري داسي پوښتني کولې چي په دوی کي شکوك او شبهات راولاړ کړي، په حقائقو پوه مسلمانانو خو به دوی ته مناسب ځوابونه ورکول، خو هغه چي نوي مسلمان شوي وو، د دغو پوښتنو تر اغېز لاندي به راتلل او له پيغمبر عليه السلام به ئې ځواب غوښتو، په دې آيتونو کي مسلمانانو ته د دغو پوښتنو په اړه څو لارښووني شوې، دې ته مو پام وي چي دا ځوابونه يهودانو ته مخامخ نه دي ورکړی شوي بلکي په خپله مسلمانانو ته ويل شوي:

- که الله کوم آيت منسوخوي، يا ئې د هېرولو او پرېښودو حکم کوي، نو يا خو هغه ته ورته او يا تر هغه غوره او د خپلو بندګانو له حالت او وضعيت سره مناسب حکم لېږي، قضاوت بايد پر دې بنياد نه وي چي ولي د يوه حکم پر ځای بل راغی، دا ځکه چي د انسان وضع بدلېږي رابدلېږي، د ده د وضعي له بدلېدو سره سم به مناسبي لارښووني ورته کېږي، په داسي حال کي به د يهودانو د اعتراض څه ارزښت او اهميت وي چي وروستی حکم د مخکيني په څېر يا تر هغه هم غوره وي؟
- په دنيا کي خو د واکمنانو حکمونه له دې کبله بدلېږي رابدلېږي چي ناچار د خپل ضعف او بې وسۍ په وخت کي يو حکم صادر کړي او د خپل قوت او غلبې په وخت کي بل، نه د ضعف په وخت کي د غلبې او ځواکمنۍ د وخت امرونه کولی شي او نه د قدرت په وخت کي د ضعف دوران ته ورته احکام صادرول خوښوي، الله تعالی خو په هر څه قادر دئ، په احکامو کي تبديلي ستاسو ضعف ته په پام سره راځي؛ نه د الله تعالی د عدم قدرت له کبله.
- دا احکام خو د هغه چا له لوري دي چي د زمکي او آسمانونو د هر څه ټولواك او ستاسو ولي او نصير دئ، نه خو د داسي ذات په اوامرو اعتراض کېدی شي او نه خو له انسان سره دا ښايي چي د خپل ولي او نصير خدای د لارښوونو په اړه دا شك ولري چي په مخکينيو يا وروستنيو کي به د ده خير او مصلحت په تمامه معنی نه وي مراعات شوی.
- مشرکان او اهل کتاب خو د کينې او حسد له کبله دا سؤالونه کوي، نه د دې لپاره چي که په حقيقت پوه شي نو ايمان راوړي. اعتراضونه ئې له دې راخوټېدلي چي پر تاسو ئې د الله تعالی فضل نه لورېږي.

أَمْ تُرِيدُونَ أَن تَسْـَٔلُواْ رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُۗ وَمَن يَتَبَدَّلِ ٱلْكُفْرَ بِٱلْإِيمَٰنِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾

[۱۰۸]- آيا غواړئ له خپل پيغمبر همغسي پوښتني وکړئ چي تر دې د مخه له موسى عليه السلام وشوې او څوك چي ايمان په كفر بدل كړي نو له شكه پرته ئې سمه لار ورکه کړې.

(۱۰۸)- داسي نه چي له خپل پيغمبر د هغو کسانو په څېر پوښتني وکړئ چي له موسى عليه السلام ئې پوښتني كولې، خو د ځواب له تر لاسه کولو وروسته ئې هم ايمان رانه وړ. د دې سورې له ٦٧ آيت تر ۷۱ آيت پوري تاسو له موسى عليه السلام د بني اسرائيلو ځيني پوښتني وليدې، د دې پوښتنو اصلي وجه دا وه چي د الله تعالى د امر تعميل ته چمتو نه وو، د ځنډولو له حربې ئې كار اخيست، مبادا ستاسو پوښتني د بني اسرائيلو په څېر له شك راولاړي شوې وي، هغوى خپل ايمان په كفر بدل كړى وو، د پوښتنو اصلي وجه ئې همدا وه.

وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّنۢ بَعْدِ إِيمَٰنِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِندِ أَنفُسِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْحَقُّۖ فَٱعْفُواْ وَٱصْفَحُواْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَمَا تُقَدِّمُواْ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾

[۱۰۹]- له اهل کتاب ډېر دا خوښوي چي له خپل ايمان وروسته مو بېرته کفر ته راوګرځوي، د خپل حسد له امله او له هغه وروسته چي حق ورته څرګند شوى. نو ترې تېر شئ او مخ ترې واړوئ، تر هغه چي الله خپله پرېکړه وکړي، بې شکه چي الله په هر څه ښه قادر دئ. [۱۱۰]- او لمونځ اداء کړئ او زکات ورکړئ او له ښېګڼو چي څه هم د ځان لپاره مخکي لېږئ د الله په خوا کي به ئې بياموئ، يقيناً چي الله ستاسو د کړنو ښه ليدونکى دئ.

(۱۰۹-۱۱۰)- د اهل كتاب هغه مذهبي مشران چي تاسو داسي پوښتنو ته هڅوي، هغوى دا غواړي چي تاسو بېرته کافر شئ، په داسي حال کي چي دوى ته حقيقت ښه په ډاګه

شوی، دا پوښتني ئې ټولې د کينې او حسد محصول دي، د دوی پوښتنو ته اعتناء مه کوئ، له دوی سره په بې فائدې بحثونو کې مه لوېږئ، د الله پرېکړې ته انتظار وکړئ، قدير خدای به د دوی چاره کوي. خپل اصلي کار ته توجه وکړئ، د دې پر ځای چې خپل وخت له دوی سره په بحثونو ضائع کوئ، لمونځ، زكات او د خير او ښېګڼې نورو کارونو ته مخه کړئ، ستاسو معامله له هغه الله سره ده چې ستاسو د هر کار شاهد او ليدونکی دئ.

وَقَالُواْ لَن يَدۡخُلَ ٱلۡجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوۡ نَصَٰرَىٰۗ تِلۡكَ أَمَانِيُّهُمۡۗ قُلۡ هَاتُواْ بُرۡهَٰنَكُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰۚ مَنۡ أَسۡلَمَ وَجۡهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحۡسِنٞ فَلَهُۥٓ أَجۡرُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿١١٢﴾

[۱۱۱]- او وئې ويل: هيڅکله به جنت ته داخل نه شي مګر هغه چې يا يهودي وي او يا نصراني!! دا (خو هسې) د دوی هيلې دي، (ورته) ووايه: که رښتيني ياست دليل مو راوړئ، [۱۱۲]- نه؛ بلکې خبره دا ده چې څوک الله ته ځان تسليم کړي او په خپله نېك انسان وي، نو ده ته خپل اجر د خپل رب خوا کې دئ او نه به پر دوی څه وېره وي او نه به غمجن شي.

(۱۱۱-۱۱۲)- ګورئ چې مذهب په قوم بدل شوی، څوك چې له يهودي مور پلار پيدا شوی وي، هغه يهودي دئ او د جنت يوازينی مستحق، له يهودي پرته بل څوك جنت ته نه شي تلی، لکه چې اوس ګورئ له سني مور پلار پيدا شوی سني دئ، له سلفي پيدا شوی سلفي، له شيعه مور پلار پيدا شوی شيعه، د جنت يوازينی مستحق او له دوزخ د ائمه په طفيل د تل لپاره خوندي. خو الله تعالی دوی ته په ځواب کې فرمايي: د دې مزعومي ادعاء د ثبوت لپاره خپل دليل وړاندې کړئ! د الله په کوم کتاب کې مو لوستي چې يوازې تاسو به جنت ته درومئ، د الله په هر كتاب کې خو دا راغلي چې: څوك الله ته ځان تسليم کړي او نېك انسان وي، نو اجر ئې د خپل رب خوا کې دئ، نه څه وېره پرې شته او نه به غمجن شي. د الله په دين کې خو معيار ايمان او صالح عمل دئ، نه دا چې په کوم قوم پورې تړلی، په کومې کورنۍ کې پيدا شوی او نوم ئې څه دئ.

وَقَالَتِ ٱلۡيَهُودُ لَيۡسَتِ ٱلنَّصَٰرَىٰ عَلَىٰ شَيۡءٖ وَقَالَتِ ٱلنَّصَٰرَىٰ لَيۡسَتِ ٱلۡيَهُودُ عَلَىٰ شَيۡءٖ وَهُمۡ يَتۡلُونَ ٱلۡكِتَٰبَۗ كَذَٰلِكَ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ مِثۡلَ قَوۡلِهِمۡۚ

فَٱللَّهُ يَحۡكُمُ بَيۡنَهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُواْ فِيهِ يَخۡتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ أَن يُذۡكَرَ فِيهَا ٱسۡمُهُۥ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَآۚ أُوْلَٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمۡ أَن يَدۡخُلُوهَآ إِلَّا خَآئِفِينَۚ لَهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا خِزۡيٞ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١١٤﴾

[۱۱۳]- او یهودانو وویل: نصرانیان په هیڅ (سم دین او مذهب) نه دي، او نصرانیانو وویل: یهودان په هیڅ (سم دین او مذهب) نه دي، په داسې حال کې چې دوی کتاب لولي، همدا راز هغو کسانو هم دوی ته ورته وینا وکړه چې نه پوهېږي، نو الله به د قیامت په ورځ د دوی تر منځ په هغه څه کې قضاوت کوي چې دوی په کې اختلاف کاوو. [۱۱٤]- او تر هغه چا به ستر ظالم څوك وي چې د الله په جوماتونو کې د الله د نوم د یادولو مخنیوی او یا ئې د ورانولو هڅه کړې، دوی خو هغه دي چې نه ښایي ورداخل شي مگر وېرېدونکي، په دنیا کې ورته سپکاوی دئ او په آخرت کې دوی ته ستر عذاب.

(۱۱۳)- له مسلمانانو سره د دوی اختلاف نوی نه دئ، دوی په خپلو کې هم یو له بل سره تل په اختلاف کې پاته شوي، په شدید او نه پخلا کېدونکي اختلاف کې، هومره چې یهودانو به ویل: نصاری خو اصلاً کوم دین او مذهب نه لري او مسیحیانو به دغه خبره د یهودانو په اړه کوله؛ حال دا چې دواړو به په الهي کتاب د ایمان دعوی کوله، د الله کتاب خو یو دئ، تورات او انجیل یو د بل مؤید او د الله دا کتابونه خو د اختلافاتو د حل لپاره راغلي، څنگه دوی د الله کتاب د اختلاف وسیله گرځولی؟!! ناپوهو مشرکانو به هم د دوی دواړو په اړه دغه خبره کوله چې د دوی مذهب خو اصلاً څه مذهب نه دئ، د دوی د اختلافاتو په اړه پرېکړه الله تعالی ته پرېږده، هغه به د قیامت په ورځ دا فیصله کوي. هر قوم چې د الله کتاب شا ته وغورځوي له همدې برخلیك سره به مخامخ کېږي او په ډلو ډلو به وېشل کېږي، دا یوازې د الله کتاب دئ چې د انسانانو د وحدت او یووالي ضامن او باعث دئ.

(۱۱٤)- دوی خو هغه دي چې تل د الله د بندگانو مخې ته خنډ شوي، د عبادت ځایونو ته د دوی د تلو مانع شوي، یوه د بل معبدونه وران کړي، خپل عبادت ځایونه ئې هم له معنوي لحاظه ویجاړ کړي، دوی څنگه د دین او مذهب خبره کوي، کوم الهي مذهب د داسې ستر ظلم اجازه ورکوي؟! دوی د دې وړ نه دي چې د معبدونو او عبادت ځایونو

مجاور او متولي وي، په کار خو دا ده چې دا معبدونه د داسې صالحو خلکو په لاس کې وي چې دا مشرکین د هغوی له وېرې دې ځایونو ته د نژدې کېدو او ننوتو جرأت هم نه شي کولی.

وَلِلَّهِ ٱلْمَشْرِقُ وَٱلْمَغْرِبُ ۚ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا۟ فَثَمَّ وَجْهُ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

[۱۱۵]- او دا مشرق او مغرب خو (دواړه) د الله دي، نو چې هرې خوا ته مخه کړئ؛ الله هملته دئ؛ یقیناً چې الله ښه پوه واسع دئ.

(۱۱۵)-اهل کتاب په داسې حال کې چې الله ئې هېر کړی او مشرکان شوي وو، د الله کتاب ئې شا ته غورځولی وو، د ژوند په هرې برخې کې ئې جهل، فساد، ظلم او تېرې ځاله کړې وه، له دین فقط څه شکلي مراسم او دود دستور ورته پاته شوي وو، خو په دې سخت پارېدلي وو چې پیغمبر علیه السلام ولې مخکینۍ قبله بدله کړه، د دوی په ځواب کې ویل شوي: اصلي مسئله الله ته مخه کول دي، ټولې خواوې د الله دي، هرې خوا ته چې مخه کړئ الله هملته دئ، الله نه محدود دئ او نه مکان ته محتاج، د قبلې معنی دا نه ده چې الله په دغه خاص ځای او خاص سمت کې محدود شوی، یوه امت ته قبله د دې لپاره ټاکې چې د دوی سمت او جهت یو کړي او همدا قبله ئې د یووالي وسیله او د یوه الله لور ته د مخه کولو نښه وي، د ابراهیم او اسمعیل علیهما السلام د دعوت سیمه حجاز وو، د دوی لپاره ئې کعبه قبله وګرځوله، د موسی او عیسی علیهما السلام د دعوت سیمه داسې وه چې باید بیت المقدس ئې ورته قبله کړې وی.

وَقَالُوا۟ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدًا ۗ سُبْحَٰنَهُۥ ۖ بَل لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿١١٦﴾ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ وَإِذَا قَضَىٰٓ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾

[۱۱٦]- او وئې ویل: الله ځانته زوی نیولی!! الله ته پاکې ده، داسې نه ده، بلکې د آسمانونو او زمکې هر څه د ده دي، ټول ده ته منقاد دي. [۱۱۷]- (همغه) د آسمانونو او زمکې د پیدایښت پیل کوونکی او کله چې د کوم کار پرېکړه وکړي نو فقط ورته وایي: وشه، نو کېږي.

(۱۱٦-۱۱۷)- د مشرکو او لار ورکو اهل کتاب مذهبي مشرانو به خلکو ته ویل: الله خاص

نازولي بندګان لري، هغوی ته ئې خاص خاص اختيارات سپارلي، د عامو بندګانو عبادت او دعاء د دغو نازولو له لاري او د دوی په سپارښتنه او وساطت قبلوي، که څوك غواړي الله ته ورسېږي، حاجتونه ئې تر سره او دعاءګاني ئې قبولي شي، بايد د دغو نازولو لاس او لمن ونيسي!! يهودانو به ويل: عزير د الله زوی دئ، مسيحيانو به ويل: عيسی د الله زوی دئ، دا خبره دغو ټګمارو مذهبي مشرانو د دې لپاره نه کوله چي د عيسی او عزير عليهما السلام د مقام په درناوي باندي خلك قانع کړي، نه؛ هدف ئې دا وو چي له دې لاري ځانته په عوامو کي خاص مقام تر لاسه کړي، دوی ځانونه د دغو پيغمبرانو وارثان ګڼل او په دې سره ئې په عوامو کي دا باور راپيدا کاوو چي اوس د دغو پيغمبرانو هغه مقام دوی ته راانتقال شوی، که څوك غواړي دعاءګاني ئې قبولي او حاجتونه ئې تر سره شي بايد دوی ته رجوع وکړي، د دوی لمن ونيسي او د شکرانو په ورکولو سره د دوی رضاء حاصل کړي، د دوی په رضاء کي د الله رضاء نغښتې ده. دوی به ويل: موږ د الله زامن او نازولي يو:

وَ قَالَتِ الْيَهُودُ وَ النَّصٰرَى نَحْنُ أَبْنَٰٓؤُا اللَّهِ وَ أَحِبَّٰٓؤُهُۥ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُم بَلْ أَنتُم بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ.... المائده: ١٨

- يهودانو او مسيحيانو به ويل: موږ د الله زامن او محبوبان يو، ورته ووايه: نو ولي مو په خپلو ګناهونو تعذيبوي؟ داسي نه ده بلکي تاسو همغه عادي انسانان يئ چي الله پيدا کړي.

د هر انحرافي مذهب بې لاري او ټګمار مذهبي مشران همداسي شي، همداسي د پيغمبر اولاد د الله ځای ناستي او ځانونه د هغوی ځای ناستي وګڼي او له دې لاري له مذهب دکان او د عوامو د غولولو دام جوړ کړي.

دلته الله تعالی د دوی په ځواب کي فرمايي: چي د زمکي او آسمانونو هر څه د چا په واك کي وي او هر څه ده ته منقاد او تابع وي، زمکه او آسمانونه ئې پيدا کړي وي او چي د هر کار اراده وکړي نو په محض امر سره تر سره کېږي، هغه به ولي ځانته شريك، ځای ناستی او زوی غوره کوي؟ د څه لپاره به د خپل ملك د ځينو چارو واك بل ته سپاري؟ دا کار خو هغه څوك کوي چي ټولو چارو ته په خپله او يوازي او د بل له مرستي پرته نه شي رسېدی. په دې ژور او دقيق ځواب سره نه يوازي د دغو ټګمارو مذهبي مشرانو ادعاء رد شوې، بلکي د هر هغه باور او عقيدې جرړي ايستل شوې چي وايي: الله تعالی داسي خاص نازولي بندګان لري چي هغوی ته ئې خاص خاص اختيارات سپارلي او د عامو بندګانو عبادت او دعاء د دغو نازولو له لاري او د دوی په سپارښتنه او وساطت قبلوي!!

وَقَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ لَوۡلَا يُكَلِّمُنَا ٱللَّهُ أَوۡ تَأۡتِينَآ ءَايَةٞۗ كَذَٰلِكَ قَالَ ٱلَّذِينَ
مِن قَبۡلِهِم مِّثۡلَ قَوۡلِهِمۡۘ تَشَٰبَهَتۡ قُلُوبُهُمۡۗ قَدۡ بَيَّنَّا ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يُوقِنُونَ ١١٨ إِنَّآ
أَرۡسَلۡنَٰكَ بِٱلۡحَقِّ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗاۖ وَلَا تُسۡـَٔلُ عَنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡجَحِيمِ ١١٩ وَلَن
تَرۡضَىٰ عَنكَ ٱلۡيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمۡۗ قُلۡ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ
ٱلۡهُدَىٰۗ وَلَئِنِ ٱتَّبَعۡتَ أَهۡوَآءَهُم بَعۡدَ ٱلَّذِي جَآءَكَ مِنَ ٱلۡعِلۡمِ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ
مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٍ ١٢٠

[۱۱۸]- او د غو بې علمو او ناپوهو هم وويل: الله ولې له موږ سره (مخامخ) خبرې نه کوي او ولې کومه څرګنده نښه نه راځي؟! همدا راز له دوی مخکینیو هم د دوی په څېر خبره وکړه، زړونه ئې سره ورته دي، بې شکه چې موږ يقين کوونکو ته دا آيتونه بيان کړي. [۱۱۹]- او بې شکه چې ته مو په حقه بشارت ورکوونکی او انذار ورکوونکی لېږلی يې او ته خو د جهنميانو په اړه نه پوښتل کېږې. [۱۲۰]- او نه به يهودان هيڅکله له تا راضي شي او نه نصارى، تر هغه چې چې د دوی په دين پسې روان نه شې، (ورته) ووايه: يوازې د الله لارښوونه لارښوونه ده او که د دوی په هوی او هوس پسې له هغه وروسته ولاړې چې تا ته د علم څه برخه راغله، نو له الله به نه کوم مولا تر لاسه کړې او نه کوم مرستندوی.

(۱۱۸)- مشرکينو به پيغمبر عليه السلام ته ويل: دا ستا خدای ولې له موږ سره مخامخ خبره نه کوي، ولې داسې نښې نه رالېږي چې هيڅ ته د شك مجال پاته نه شي؟ دا يوازې د دوی خبره نه ده، له دوی مخکې ډېرو ناپوهانو دغه خبره کړې او له دوی وروسته به ئې ډېر نور وکړي، د دوی زړونه سره ورته دي، يو رنګ افکار او خيالات ئې په سينو کې دي. دوی نه په ټول عالم کې په دې خورو ورو بې شمېره نښو قانع کېږي او نه ستا په قوي او قانع کوونکو دلائلو، په چا کې چې د حقائقو د منلو او په واقعيتونو د اعتراف ماده وي، هغوی هرومرو په دغو دلائلو قانع کېږي، خو په دوی کې دا ماده ځپل شوې، هيڅ دليل ئې نه شي قانع کولی.

(۱۱۹-۱۲۰)- په دې مبارکو آيتونو کې پيغمبر عليه السلام ته او د ده له لارې هر داعي ته ډېرې مهمې لارښوونې شوې، هغه ته ويل شوي:

- ته مو په حقه بشیر او نذیر لېږلی یې، د دوی د مخالفتونو پروا مه کوه، د دوی د ایمان نه راوړو پوښتنه له تا نه کېږي.
- ځیني داسي وي چي په هیڅ صورت کي او د هر راز دلائلو اورېدو او نښو له لیدو سره سره ایمان نه راوړي او له کفر او فساد لاس نه اخلي.
- د دوی د ایمان نه راوړو له کبله مه مأیوس کېږئ، مه د خپل دعوت د حقانیت په اړه شکمن کېږئ، مه دا تلوسه کوئ چي کاش د دوی د قناعت لپاره مو کافي دلائل درلودی، د الله له لوري وړاندي شوي دلائل کافي وګڼه او یوازي همدا اصلي لارښود ګڼه، خپل ګران وخت له دوی سره په بې فائده مناقشو مه ضائع کوه، په دوی کي د هدایت ماده ختمه شوې او زړونه ئې د توري تیږي په څېر دي، د هیڅا د حق وینا پرې اغېز نه کوي.
- د دوی پر ځای هغو کسانو ته مخه کړئ چي د حق منلو او له حقپالو سره د ملګرتیا چمتو والی او وړتیا په کي ګورئ.
- د دوی د راضي کولو او د دوی د دښمنۍ د راکمولو هڅه مه کوئ، تر هغه چي تاسو له حق ویلو لاس وانخلئ او خپل دین او خپله لار پرې نژدئ او د دوی لار او مذهب ونه منئ؛ دوی نه درنه راضي کېږي.
- که په دې حقائقو له پوهېدو وروسته مو د دوی د راضي کولو هڅه وکړه، د دوی شرائطو ته تسلیم شوئ او د دوی له هوی او هوس راولاړه شوې لاره مو غوره کړه، نو پوه شئ چي له الله سره مو ټولي اړیکي شلېدلې، نه مو هغه مولا او مرستندوی دئ او نه به بل مولا او مرستندوی پیدا کړئ.

ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَـٰهُمُ ٱلْكِتَـٰبَ يَتْلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ أُو۟لَـٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَـٰسِرُونَ ﴿١٢١﴾

[١٢١]- هغه چي کتاب مو ورکړی او په حقه ئې تلاوت کوي، هغوی به پرې ایمان راوړي او څوک چي ترې انکار کوي نو دوی زیانمن او خاسر دي.

(١٢١)- څوک چي د الله کتاب په حقه او هغسي لولي چي له دې کتاب سره ښایي، هغه به هرو مرو په دې کتاب هم ایمان راوړي او څوک چي په دې کتاب ایمان نه راوړي؛ دنیا او آخرت ئې تباه دئ؛ هیڅ څه ورته ګټه نه شي رسولی.

يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا تَنفَعُهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

[۱۲۲]- اې بني اسرائيلو! زما هغه نعمتونه درپه ياد کړئ چې پر تاسو مې پېرزو کړل او تاسو ته مو په ټولو نړۍ والو فضيلت درکړ. [۱۲۳]- او له هغې ورځې ووېرېږئ چې نه يو کس د بل کس مجازات په غاړه اخيستی شي، نه څه بدله ترې منل کېږي او نه کوم شفاعت ورته ګټه رسولی شي او نه ئې مرسته کېدی شي.

(۱۲۲-۱۲۳)- دا مبارك آيتونه مخکې هم تېر شوي، په تکرار سره د دې مطلب راتلل دا ښيي چې په دې کې د بني اسرائيلو د عملي او اعتقادي انحرافاتو اساسي ټکو ته اشاره کېږي، دا د دوی د شرك او فساد جرړې په ګوته کوي.

وَإِذِ ٱبۡتَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَٰتٖ فَأَتَمَّهُنَّۖ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامٗاۖ قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِيۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهۡدِي ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٢٤﴾

[۱۲٤]- او کله چې خپل رب ئې ابراهيم په څو خبرو وآزمويلو، چې ده تر سره کړې، وئې فرمايل: زه خو دې د خلکو لپاره د يوه امام او پيشوا جوړونکی يم، وئې ويل: او زما له اولاد هم، وئې فرمايل: زما ژمنه ظالمانو ته نه رسېږي.

---

(۱۲٤)- ابراهيم عليه السلام له ګڼ شمېر الهي آزموينو سره مخامخ شو، د پلار او قوم مخالفت، زندان ته تګ، په اور کې لوېدل، هجرت او وطن پرېښودل، د مکې په وېرونکې وچې بيديا کې هاجر او اسمعيل يوازې پرېښودل، د اسمعيل په ذبح کولو ئې ګمارل، ... هغه په ټولو دغو الهي آزموينو کې بريالی شو، د دې بريا بدله او جزاء دا وه چې د خلکو د امامت او مشرۍ مقام ئې په برخه شي، الله تعالی ورته وفرمايل چې اوس نو ته د خلکو د امامت وړ يې، دا مقام تا ته سپارم. تمنی ئې وکړه چې کاش د خلکو د لارښوونې دا مقام د ده د اولاد هم په برخه شي! الله تعالی وفرمايل: زما په دې فرمان کې ظالمان نه دي شامل، ظالمان که څه هم ستا زامن وي د دې جليل مقام وړ نه دي.

ډېره عجيبه او د حيرانتيا وړ خبره ده چې دلته هم ځينو خلکو د دې پر ځای چې دا ابتلاءات همغه وګڼي چې په قرآن کې راغلي؛ په خلاف ئې د نوکانو د قطع کولو او د اضافي

ویښتانو د خریيلو په څېر څو کارونه ئې ګڼې!!

بني اسرائیل په دې غره وو چې د ابراهیم علیه السلام اولاد دي، ګڼ شمېر پیغمبران په دوی کې مبعوث شوي، دوی د دغو پیغمبرانو ورثه دي، د خلکو امامت او زعامت د دوی حق دئ، دوی د جنت لپاره او جنت د دوی لپاره پیدا شوی،... دلته د دوی د دې غلطو او بې بنسټه تصوراتو د نفي لپاره ویل شوي چې له ابراهیم علیه السلام سره د الله تعالی په هغې وعدې کې چې د خلکو امامت به د ده اولاد ته سپاري، ظالمان نه دي شامل، تاسو د ابراهیم علیه السلام له طریقې عدول کړی، ستاسو ظلم او شرك تاسو د هغه له وراثت او امت ایستلي یاست، د الله په وړاندې د خپلوۍ اړیکي، قومي او نسلي تعلقات هیڅ ارزښت نه لري، په دې اساس د خلکو په اړه فیصله نه کوي، ټول ئې له یوې مادې او له یوې جوړې پیدا کړي، له بندګانو سره د الله معامله د دوی د ایمان او عمل له مخې وي؛ نه د جاه او نسب له مخې.

وَإِذۡ جَعَلۡنَا ٱلۡبَيۡتَ مَثَابَةٗ لِّلنَّاسِ وَأَمۡنٗا وَٱتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبۡرَٰهِـۧمَ مُصَلّٗىۖ وَعَهِدۡنَآ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيۡتِيَ لِلطَّآئِفِينَ وَٱلۡعَٰكِفِينَ وَٱلرُّكَّعِ ٱلسُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِـۧمُ رَبِّ ٱجۡعَلۡ هَٰذَا بَلَدًا ءَامِنٗا وَٱرۡزُقۡ أَهۡلَهُۥ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ مَنۡ ءَامَنَ مِنۡهُم بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُۥ قَلِيلٗا ثُمَّ أَضۡطَرُّهُۥٓ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلنَّارِۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

[۱۲۵]- او کله چې مو دا (د کعبې) کور د خلکو لپاره د غونډېدو ځای او د امن سبب وګرځاوو او (ومو ویل:) د ابراهیم د اقامت ځای، د لمانځه ځای وګرځوئ او ابراهیم او اسمعیل ته مو دا حکم ولېږو چې زما کور د طواف کوونکو، اعتکاف کوونکو او رکوع سجده کوونکو لپاره پاك کړئ. [۱۲٦]- او کله چې ابراهیم وویل: اې زما ربه! دا یو خوندي ښار وګرځوه او هغو اوسېدونکو ته ئې له مېوو روزي ورکړه چې پر الله او آخرت ئې ایمان راوړ، وئې فرمایل: او څوك چې کافر شو نو لږ به ئې (د دنیا له متاع) برخمن کړم، بیا به ئې د اور په لوري (تلو ته) اړ کړم او څومره بده ده دا ورګرځېدنه.

(۱۲۵-۱۲٦)- په دې مبارکو آیتونو کې څو مهمي خبري د خاص پام وړ دي:

● مشرکینو ته ویل شوي: دا تاسو څنگه ځان ابراهیم علیه السلام ته منسوبوئ، حال دا چي هغه مأمور شوی وو چي د کعبې په جوړولو سره دا ټوله سیمه له شرك، کفر، فساد او ظلم پاکه کړي، خو تاسو همغه کعبه له بتانو ډکه کړې، د ده د دعاء او تمنی خلاف تاسو د همغه کعبې شا و خوا ته د بې امنیو اورونه بل کړي او د الله کور ته د طواف کوونکو د راتلو مخه نیسئ!!

● دا اصل توضیح شوی چي الله تعالی هغه دعاءگاني نه قبلوي چي د ده د سننو خلاف وي، که دا حتی د ابراهیم علیه السلام په څېر د ستر شخصیت له لوري هم وي، نه ئې د ده هغه دعاء قبوله کړه چي د خپل اولاد په اړه ئې وکړه او نه دا چي یوازي مؤمنانو ته رزق او روزي ورکړي، دا ځکه چي د روزي په اړه د الله سنت دا دئ چي له محاسبې پرته مؤمن او کافر ته روزي ورکوي او د امامت په اړه ئې سنت دا دئ چي ظالمانو ته ئې نه سپاري؛ هغه چا ته ئې سپاري چي په الهي آزموینو کې بریالی شي. له دې آیت دا هم معلومېږي چي هر زعامت او واکمني د امامت په زمره کې نه راځي، ظالم واکمنان او په زور مسلط شوي مشران په اصل کې د بې لاري ولسونو د مجازات وسیله وي. ځیني وگړي دا دواړه نه شي تفکیکولی، هر واکمن ته د داسي چا په ستره گوري چي گواکې د الله تعالی ستره پېرزوینه ئې په برخه شوې او د دې ستري الهي پېرزویني وړ او مستحق دئ!! حال دا چي یو امامت داسي دئ لکه د ابراهیم علیه السلام امامت او بل ئې داسي دئ لکه د فرعون، یو ئې د خلکو د لارښوونې لپاره او د دوی د صالح عملونو بدله وي او بل ئې د خلکو د بدو عملونو محصول او د دوی د تعذیب وسیله.

وَإِذۡ يَرۡفَعُ إِبۡرَٰهِـۧمُ ٱلۡقَوَاعِدَ مِنَ ٱلۡبَيۡتِ وَإِسۡمَٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلۡ مِنَّآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَٱجۡعَلۡنَا مُسۡلِمَيۡنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةٗ مُّسۡلِمَةٗ لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبۡ عَلَيۡنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَٱبۡعَثۡ فِيهِمۡ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَيُزَكِّيهِمۡۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

[۱۲۷]- او کله چي ابراهیم او اسمعیل د دې کور بنسټونه جگول، (او ویل ئې:) اې زموږ ربه! له موږ ئې قبول کړه، بې شکه چي ته خو ښه پوه اورېدونکی یې. [۱۲۸]- اې زموږ ربه! موږ دواړه درته منقاد او تابع وگرځوه او له اولادې مو تا ته یو منقاد

امت او موږ ته زموږ ديني مناسك راوښيه او توبه مو قبوله كړه، يقيناً چې ته ډېر مهربان توبه قبلوونكى يې. [۱۲۹]- اې زموږ ربه! په دوى كې په خپله له دوى داسې پيغمبر مبعوث كړه چې ستا آيتونه پرې لولي، كتاب او حكمت ورښيي او روزنه ئې كوي، بې شكه چې همدا ته باحكمت عزتمن يې.

● (۱۲۷)- الله تعالى اراده كړې وه چې په مكه كې د توحيد بنسټ كېښېښودى شي او دلته كعبه او د موحدينو د راغونډېدو مركز جوړ شي، غوښتل ئې دا مركز د يوه ستر موحد او بت ماتوونكي په مبارك لاس بناء شي، ابراهيم او د ده سرتېرى زوى اسمعيل عليهما السلام ئې د دې ستر كار لپاره غوره كړل، هغه په عراق كې د يوه بت لمانځونكي او بت جوړوونكي په كور كې پيدا شو، د نمرود تر سلطې لاندې يوې شرك وهلې جاهلې ټولنې كې، هلته چې خلك هم د ژوندي نمرود په وړاندې سر ټيټوي او هم له مرگ وروسته د ده مجسمې ته!! خو ابراهيم عليه السلام ته نه د مړه بت لمانځل د منلو وو او نه د ظالم نمرود واكمني، پلار او قوم ته ئې ويل: دا ستاسو د لاس او ذهن مولود جعلي خدايان نه منم، نه دا بتان، نه دا لمر، سپوږمۍ او ستوري او نه هيڅ فنا كېدونكى په خدايئ منم، الله همغه دئ چې هر څه ئې پيدا كړي. خو كله چې ئې وليدل دا خلك يوازې د ده په بلنې او استدلال له شرك لاس نه اخلي، پرېكړه ئې وكړه چې دا بتان رانسكور كړي، پوهېدو چې هم د نمرود ظالمانه واكمني د دغو بتانو په بنسټ ولاړه ده او هم د ولس د مظلوميت او په خوارۍ، ذلت او جهل كې د ژوند كولو عامل ئې همدا بتان او د هغوى لمانځنه. نه ئې د ولس د انتقام پروا وكړه او نه د نمرود له غضب وېره، يوازې وو، له يوه تبر پرته ئې بل څه نه شو برابرولى، خو دغو اندېښنو د ده اراده او عزم نه شو بدلولى، تبر په لاس د بتانو خونې ته ننوت، ټول ئې يو په بل پسې رانسكور كړل او تبر ئې د ستر بت په غاړه كې ځوړند كړ او له خونې په ډاډه زړه ووت. خلك له مېلې راوگرځېدل، هلته ئې نمرود لمانځلى وو، كور ته له تلو مخكې بايد د نمرود بتان هم ولمانځي، خو دلته ئې ناڅاپه ټول بتان مات، نسكور او نړېدلي وموندل او ستر بت مزيد سپك شوى، تبر ئې په غاړه كې، د نورو د ماتولو اتهام ورته متوجه، خو نه اتهام ردولى شي او نه اصلي ماتوونكى ښودلى شي، دا همغه خدايان وو چې خلكو له دوى د خپلو حاجتونو تر سره كېدو او د ستونزو د حل طمع كوله او دا ورته تلقين شوې وه چې د ستونزو د حل مرجع دغه ده، ستاسو د مشكلاتو عامل نظام او واكمنان ئې او د دوى تصرفات نه دي، مشكلات مو له دې راولاړ شوي چې دا خدايان له تاسو ناراض دي؛ او دا هغه څه دي چې هر نمرودي نظام تر هر څه مخكې او زيات ورته ضرورت لري. له ابراهيم پرته بل څوك په دې كار نه شو تورن كېدى، هغه ئې راحاضر كړ،

پوښتنه ئې وکړه: دا کار تا کړی؟ ابراهيم عليه السلام د داسي غونډي، همدې حالت او د بت لمانځونکو داسي يوې پوښتني ته منتظر وو، وئې ويل: تېر خو د ستر بت په غاړه کې دئ، له هغه پوښتنه وکړئ که خبري کولی شي!! ځواب ئې ورکړ: ابراهيمه! ته خو پوهېږې چي دوی خبري نه شي کولی! هغه همدا ځواب غوښتو، وئې ويل: نو دا تاسو څنگه د هغه څه عبادت کوئ چي نه خبري کولی شي، نه له ځانه ضرر دفع کولی شي، نه بل ته گټه رسولی شي، افسوس پر تاسو او ستاسو پردغو معبودانو!! د قوم او د دوی د سالار نمرود پرېکړه معلومه وه، زندان، په اور سوزول، داسي سزا چي د نورو لپاره عبرت شي. خو ابراهيم عليه السلام د نمرود له لوري د ده د مرگ او سوزولو د پرېکړي د اورېدو په ځواب کې وويل: د مرگ ژوند پرېکړه هغه ذات کوي چي دا لمر له مشرق راپورته کوي او په مغرب کې ئې پرې باسي!! اور ته د لوېدو په وخت کې ئې ويل: الله راته کافي دئ، همغه تر ټولو غوره وکيل او نصير. دا ابراهيم ئې د کعبې د جوړولو لپاره له سوزېدو وژغورو، له عراق ئې شام ته او بيا له هغه ځايه مکې ته راوست، دلته ئې په بې اوبو او وحشتناك بيابان کې د هاجر او تې خور اسمعيل يوازي پرېښودو امر ورته وکړ، په دې ستر امتحان کې هم بريالی شو، کله چي اسمعيل ځوانۍ ته ورسېد، په خوب کې ئې داسي څه وليدل چي د اسمعيل د قرباني کولو اشاره ئې ور ته کوله، د ده لپاره همدا اشاره کافي وه، زوی ته ئې دا خبره وکړه، هغه په ځواب کې ورته وويل: پلار جانه! څه چي درته ويل شوي، هغه تر سره کړه، ما به صابر او مطيع ومومې، په دې لوی او خطرناك امتحان کې دواړه بريالي شول او اوس نو دوی د هغه ستر کار لپاره جوگه شوي چي د زمکي پر سر د الله مبارك کور، کعبه، د موحدينو قبله د دوی په لاس جوړه شي، کله چي دوی د دېوالونو په اوچتولو لگيا او تيږي ئې يوه د بلي پر سر اېښودې، دا وينا ئې په ژبه وه: اې زموږ ربه! له موږ ئې قبول کړه، بې شکه چي ته خو ښه پوه اورېدونکی يې. اې زموږ ربه! موږ دواړه درته منقاد او تابع وگرځوه او له اولاد مو تا ته يو منقاد امت، او موږ ته زموږ ديني مناسك راوښيه او توبه مو قبوله کړه، يقيناً چي ته ډېر مهربان توبه قبلوونکی يې. په هغي وېرووونکې بيديا کې د دوو مهاجرو او له خپل هېواد؛ شړل شوو په لاس چي کوم کور جوړ شو، دا دئ څلور زره کاله وروسته هم، هر کال تر شلو لکو زيات خلك د هغه طواف کوي، همله د دوی پر پله گام ږدي او همغه څه کوي چي دوی دواړو له خپل رب غوښتي وو.

(۱۲۸-۱۲۹)- په دې مبارکو آيتونو کې د بني اسرائيلو او هري هغي مذهبي ډلي غلط تصورات رد شوي چي مذهب او مذهبي مقام موروثي گڼي او گمان کوي چي له پلار اولاد ته په ميراث رسي او دا طمع لري چي پيغمبرانو او د الله دوستانو ته د انتساب له امله د

الله د پېرزوينو وړ، د امامت وارث او د جنت مستحق دي، دوی ته ويل شوي چي نه مذهب او عقيده داسي شيء دئ چي په ميراث وړل کېدی شي او نه مذهبي مقام داسي مقام دئ چي له پلار اولاد ته په ميراث رسېدی شي، د الله په دين کي له هر چا سره معامله د ده د عقيدې او عمل له مخي کېږي، له هر چا به د خپلو کړنو پوښتنه کېږي، پيغمبرانو ته ځان منسوبول او ځان د دوی د مقام او منزلت وارث گڼل او له دې لاري د امتيازاتو تر لاسه کول، دا هغه کارونه دي چي د بني اسرائيلو ټگمارو مذهبي مشرانو کول. دوی ځان د الله د خاصي کورنۍ غړي، د پيغمبرانو ورثه او ځای ناستي گڼل او ابراهيم عليه السلام ته ئې ځان منسوباوو، الله تعالی د دوی په ځواب کي فرمايي: ابراهيم مشرك نه وو، خپل اولاد ته ئې دا غوښتي وو چي د خلکو د ارشاد او هدايت لپاره ئې امامت او قيادت په برخه شي، خو الله تعالی د ده د غوښتني په ځواب کي ويلی وو: دا مقام د ظالمانو نه شي په برخه کېدی، ابراهيم عليه السلام خو کعبه د دې لپاره جوړه کړه چي دا د امن کور وي، د امن وسيله وي، دلته خلك په ډاډ او اطمئنان سره د الله عبادت او ذکر وکولی شي، ده خو دا تمنی کړې وه چي د دې سيمي اوسېدونکي د الله شاکر بندگان وي، تل په دوی کي داسي پيغمبران مبعوث شي چي دوی ته دين وښيي او له گناهونو ئې وژغوري، ده خو خپل اولاد ته د دې توصيه کړې وه چي د يوه الله عبادت به کوي، د ابراهيم او ستاسو د جد يعقوب عليهما السلام توصيه خو دا وه، تاسو څنگه له خپل شرك، فساد، ظلم، د دين او ديندارانو له دښمنۍ سره سره ځان هغوی ته منسوبوئ؟!!

وَمَن يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبْرَٰهِـۧمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُۥ ۚ وَلَقَدِ ٱصْطَفَيْنَٰهُ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَإِنَّهُۥ فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُۥ رَبُّهُۥٓ أَسْلِمْ ۖ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصَّىٰ بِهَآ إِبْرَٰهِـۧمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَٰبَنِىَّ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰ لَكُمُ ٱلدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾

[۱۳۰]- له هغه چا پرته چي خپل ځان ئې تحميق کړی وي بل به څوك د ابراهيم له دين مخ واړوي، په داسي حال کي چي هغه مو په دنيا کي غوره کړ او په آخرت کي به هغه له صالحينو وي. [۱۳۱]- هغه وخت چي خپل رب ورته وويل: تابع او تسليم اوسه، وئې ويل: د عالمونو رب ته (لا د مخه) تسليم او تابع يم. [۱۳۲]- او په دې باندي خو هم ابراهيم خپلو زامنو ته وصيت کړی وو او هم يعقوب؛ چي اې زما زامنو! الله تاسو ته دا دين غوره کړی؛ نو مه مرئ مگر په داسي حال کي چي مسلمان

وئ.

(۱۳۰-۱۳۲)- د ابراهيم عليه السلام خو لويه نښه دا وه چې الله ته منقاد او تسليم وو، ده او لمسي ئې، يعقوب عليه السلام خپل اولاد ته د دې سپارښتنه کړې وه چې مرګ ژوند به مو په اسلام او د الله په بندګۍ کې وي، تل به د الله اوامرو ته غاړه ږدئ. تاسو په کومه خوله او کوم مخ ځان دوی ته منسوبوئ؟

أَمۡ كُنتُمۡ شُهَدَآءَ إِذۡ حَضَرَ يَعۡقُوبَ ٱلۡمَوۡتُ إِذۡ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعۡبُدُونَ مِنۢ بَعۡدِيۖ قَالُواْ نَعۡبُدُ إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ ءَابَآئِكَ إِبۡرَٰهِـۧمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ إِلَٰهٗا وَٰحِدٗا وَنَحۡنُ لَهُۥ مُسۡلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلۡكَ أُمَّةٞ قَدۡ خَلَتۡۖ لَهَا مَا كَسَبَتۡ وَلَكُم مَّا كَسَبۡتُمۡۖ وَلَا تُسۡـَٔلُونَ عَمَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

[۱۳۳]- آيا هغه وخت تاسو حاضر وئ چې يعقوب ته مرګ رانږدې شو، هغه وخت چې ده خپلو زامنو ته وويل: له ما وروسته به د څه عبادت کوئ؟ وئې ويل: ستا د معبود او ستا د پلار نيکه، ابراهيم، اسمعيل او اسحاق معبود، هغه يوازينی معبود او موږ ورته تسليم شوي يو. [۱۳٤]- دا خو يوه تېره شوې ډله ده، چې دوی ته به خپله لاسته راوړنه وي او تاسو ته خپله لاسته راوړنه او تاسو به د دوی له کړنو نه پوښتل کېږئ.

(۱۳۳-۱۳٤)- يعقوب عليه السلام خو له خپلو زامنو دا ژمنه اخيستې وه چې د يوازيني رب عبادت به کوئ او هغه ته به تسليم وئ، يو مشرك قوم چې له الله علاوه د ګڼ شمېر معبودانو عبادت کوي، د الله مطيع بندګان ئې له هغه سره په خدايۍ کې شريك کړي، په هر څه کې د الله له اوامرو سرغړونه کوي، دوی څنګه ځان د ابراهيم عليه السلام په څېر د يوه ستر موحد وارث ګڼي. تېرو شخصيتونو ته ځان منسوبول څه ګټه لري چې الله تعالی هر چا ته د خپل عمل له مخې سزا ورکوي، هر چا ته خپلې لاسته راوړنې په لاس ورځي او يو د بل په کړنو نه نيول کېږي.

وَقَالُواْ كُونُواْ هُودًا أَوۡ نَصَٰرَىٰ تَهۡتَدُواْۗ قُلۡ بَلۡ مِلَّةَ إِبۡرَٰهِـۧمَ حَنِيفٗاۖ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوٓاْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡنَا وَمَآ أُنزِلَ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ

وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطِ وَمَآ أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَآ أُوتِيَ ٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمۡ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّنۡهُمۡ وَنَحۡنُ لَهُۥ مُسۡلِمُونَ ﴿١٣٦﴾

[۱۳۵]- او وئې ويل: يا يهودي شئ يا نصراني چې سمه لار ومومئ! ورته ووايه: نه؛ بلکې د ابراهيم دين (سم لاربنود دئ) چې حنيف وو او له مشرکانو؛ نه وو. [۱۳٦]- ووايئ: پر الله مو ايمان راوړی او په هغه څه چې موږ ته نازل کړی شوي او ابراهيم، اسمعيل، اسحاق، يعقوب او اولادې ته ئې نازل کړی شوي او په هغه څه چې موسی او عيسی ته ورکړی شوي او په هغه چې نورو ټولو پيغمبرانو ته د خپل رب له لوري ورکړی شوي، د دوی په هيڅ يوه کې هم فرق نه کوو او موږ هغه ته منقاد او تسليم يو.

(۱۳۵-۱۳٦)- د دوی گمان او ادعاء دا وه چې په يهودي او نصراني کېدو سره خلك سمه لار موندلی شي، الله تعالی د دوی په ځواب کې فرمايي: سمه لار خو د ابراهيم عليه السلام لار ده، حق ته مائل او له شرك بریٔ، هغه خو تل حق ته تسليم او له شرك بېزار وو، تاسو خو د حق مخالفت کوئ او مشرك شوي يئ، د دې وړ نه ياست چې ابراهيم عليه السلام ته ځان منسوب کړئ، د هغه په لار خو تاسو نه بلکې موږ روان يو، دا موږ يو چې ټول پيغمبران او په دوی نازل شوي کتابونه منو، د حق هره خبره منو، د هر چا له خوا چې وي او په هر کتاب کې چې راغلې وي.

فَإِنۡ ءَامَنُواْ بِمِثۡلِ مَآ ءَامَنتُم بِهِۦ فَقَدِ ٱهۡتَدَواْۖ وَّإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنَّمَا هُمۡ فِي شِقَاقٖۖ فَسَيَكۡفِيكَهُمُ ٱللَّهُۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾

[۱۳۷]- نو که ئې همغسې ايمان راوړ چې تاسو پرې راوړی نو هدايت شوي به وي او که ئې مخ واړاوو نو دوی به په داسې اختلاف کې (پرېوتي) وي چې الله به حتماً د دوی (د مخالفت) په مقابل کې تا ته کفايت وکړي او هغه خو ښه پوه اورېدونکی دئ.

(۱۳۷)- مسلمانانو ته لاربښوونه شوې چې د اهل کتاب د مذهبي مشرانو تبليغاتو ته اهميت مه ورکوئ، دوی سمه لار ورکه کړې، يوازې په هغه صورت کې ئې په سمې لارې برابر وگڼئ چې عقيده او عمل ئې د مؤمنانو په څېر وي، د دوی د مخالفتونو او دښمنۍ په وړاندې الله درته کافي دئ، هغه هم د دوی د مخالفت خبرې او هم ستاسو د حق بلنه اوري، هم ستاسو له حالت ښه خبر دئ او هم د دوی له حالت.

صِبۡغَةَ ٱللَّهِ وَمَنۡ أَحۡسَنُ مِنَ ٱللَّهِ صِبۡغَةٗۖ وَنَحۡنُ لَهُۥ عَٰبِدُونَ ١٣٨ قُلۡ أَتُحَآجُّونَنَا فِي ٱللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمۡ وَلَنَآ أَعۡمَٰلُنَا وَلَكُمۡ أَعۡمَٰلُكُمۡ وَنَحۡنُ لَهُۥ مُخۡلِصُونَ ١٣٩

[١٣٨]- (همدا راز ووايئ:) الهي رنگ (مو غوره کړی) او تر الله به څوك په رنگ کې غوره وي او موږ د ده عبادت کوونکي يو. [١٣٩]- ورته ووايه: آيا له موږ سره د الله په اړه شخړه کوئ؟! په داسې حال کې چې هغه هم زموږ رب دئ او هم ستاسو رب او موږ ته به خپل عملونه وي او تاسو ته خپل عملونه او موږ هغه ته مخلص يو.

(١٣٨)- نصرانيانو د نورو جاهلو قومونو په څېر د الله پر دين عمل کول پرېښود او له ځانه ئې د دين تر نامه لاندې څو داسې مسخره دودونه جوړ کړل چې گمان ئې کاوو په دې سره الله تعالی د دوی له ټولو گناهونو تېرېږي او د جنت ټولې دروازې ئې پر مخ پرانيستل کېږي، همدا چې ماشوم به ئې پيدا شو په زيړو اوبو کې به ئې غوټه کړ او په همدې سره به هغه مسيحي او د عيسی عليه السلام په مخلصو امتيانو کې شامل شو، داسې چې نور نو هيڅ گناه هغه له دې ډلې نه شي ايستلی او هيڅ عمل ئې له جنت نه شي محرومولی، په اونۍ کې يوه ورځ د يکشنبې په ورځ کليسا ته تگ، يوه ترانه ويل او د سينې په ښي او کيڼ اړخ او تندي باندې داسې لاس ايښودل چې د صليب نښه تمثيل کړي، همدا کافي ده چې الله درنه راضي او جنت دې په برخه شي!! نور نو شرك، شراب، سود، زنا، د خوگ غوښه، د بل په حق تېری او بله هره گناه د زيړو اوبو په پاشلو سره محو کېږي. مؤمنانو ته ويل شوي: دغو بې عقله او لار ورکو اهل کتاب ته ووايئ: اصلي خبره دا ده چې څوك په الهي رنگ رنگ شي، هغه صفات په کې راپيدا شي چې الله ئې خوښوي، ژوند ئې داسې وي چې په هرې برخې کې ئې د الهي دين رنگ احساس شي، دعاء او عبادت ئې يوازې د يوه الله لپاره وي او په دې کې بل رنگ ونه ليدی شي.

(١٣٩)- په داسې حال کې چې موږ په همغه الله باور لرو چې تاسو هم پرې د ايمان دعوی کوئ او په داسې حال کې چې موږ ته به د خپلو عملونو سزا راکول کېږي او تاسو ته د خپلو عملونو سزا او په داسې حال کې چې موږ خپل عبادت او ديانت د شرك له هرې گندگۍ سوچه کړی دئ، له موږ سره ستاسو د مخالفت او دښمنۍ وجه څه ده؟!!

أَمۡ تَقُولُونَ إِنَّ إِبۡرَٰهِـۧمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطَ كَانُواْ هُودًا أَوۡ

نَصَٰرَىٰۗ قُلۡ ءَأَنتُمۡ أَعۡلَمُ أَمِ ٱللَّهُۗ وَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّن كَتَمَ شَهَٰدَةً عِندَهُۥ مِنَ ٱللَّهِۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ﴿١٤٠﴾

[١٤٠]- آيا تاسو دا وايئ چې ابراهيم، اسمعيل، اسحاق او يعقوب او اولاد ئې يهوديان او نصرانيان وو؟! ورته ووايه: تاسو ښه پوهېږئ او که الله؟ او تر هغه به لوی ظالم څوك وي چې له ځان سره کوم الهي شهادت پټ کړي؟ او الله خو له هغه څه چې تاسو ئې کوئ غافل نه دئ.

(١٤٠)- يهودو او مسيحيانو دواړو دا دعوی کوله چې د دوی مذهب همغه دئ چې د ابراهيم، اسمعيل، اسحاق او يعقوب عليهم السلام او د دوی د اولاد وو، خو هري ډلي بله تکفيروله، دواړو حقيقي دين پټولو، دواړه په عمل کې له دين بې لاري شوي وو. نه ئې عقيده سمه وه او نه عمل.

تِلۡكَ أُمَّةٞ قَدۡ خَلَتۡۖ لَهَا مَا كَسَبَتۡ وَلَكُم مَّا كَسَبۡتُمۡۖ وَلَا تُسۡـَٔلُونَ عَمَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٤١﴾

[١٤١]- دا خو يوه ډله وه چې تېره شوه، دوی ته به خپله لاسته راوړنه وي او تاسو ته خپله لاسته راوړنه او تاسو به د دوی له کړنو نه پوښتل کېږئ.

(١٤١)- دا مختصر آيت د دې مبارکې سورې د دوهمي برخي عنوان دئ او د ټولو هغو جامع او ژورو مطالبو خلاصه وړاندي کوي چې په تېرو٧١ آيتونو کې په مشرح او مفصله توګه راغلي. په دې کې نه يوازي د دين يو بنيادي اصل توضيح شوی، بلکې د مذهبي انحراف يوه اساسي او بنيادي اړخ ته هم ګوته نيول شوې، د دين اساسي خبره دا ده چې هر څوك به د خپل عمل سزا ګوري، يو د بل پېټی نه شي وړی، يو د بل لپاره نه مجازات کېږي، نه پلار د زوی په ګناه نيول کېږي او نه زوی د پلار د ښو عملونو له امله جنت ته درومي، هر څوك به د خپلو لاسته راوړنو پېټی په اوږو وړي؛ او د مذهبي انحراف تر ټولو ستره او اساسي خبره دا ده چې د الله صالحو بندګانو ته د انتساب تر نامه لاندي څوك ځان د جنت مستحق او د مذهب وارث ګڼي او له دې لاري د امتيازاتو د تر لاسه کولو په لټه کې وي، مذهب قومي رنګ غوره کړي، قومي تعصب ته د مذهب جامه ورواغوستل شي او مذهبي مشران ئې ځان د پيغمبرانو د امتيازاتو وارث وګڼي نه د دوی د مسئوليتونو او دندو وارث. الله تعالی دا نه خوښوي چې څوك د ده صالحو بندګانو ته خپل ناوړه عمل

او ناسمه عقیده منسوب کړي، هم د مذهب نوم بد کړي او هم د الله د صالحو بندګانو نوم.

الله تعالی په دې آیت کې مسلمانانو ته لارښوونه کوي چې د مخکینیو صالحانو په اړه له جاهلانو سره په شخړو او منازعاتو کې ځان مه مصروفوئ، د دې پر ځای خپل عمل ته پام وکړئ، هغه څه چې تاسو له عذاب ژغورلی شي ستاسو خپل عمل دئ نه بل څه.

دا مسئله نه یوازي په مکه او مدینه کې او له مشرکانو او یهودانو سره یوه کشاله وه بلکې دا اوس هم اکثر مذهبي اختلافات له دغه ذهنیت څرګندېږي چې یو دې مخکیني منلي شخصیت ته ځان منسوبوي او بل ئې بل ته، یو ځان د پیغمبر د اهل بیت محب او وارث ګڼي او له پیغمبر علیه السلام وروسته علي رضي الله عنه او زامن ئې د هغه ځای ناستي او د خلافت اصلي او یوازیني وارثین بولي او ابو بکر، عمر او عثمان رضي الله عنهم او ټولو هغو صحابه وو ته د غاصب په سترګه ګوري چې له علي رضي الله عنه پرته ئې له بل چا سره بیعت کړی او د بل په خلافت راضي شوي، حال دا چې علي رضي الله عنه په خپله له مخکینیو خلفاءو سره بیعت کړی او خپله لور ئې عمر ته په نکاح ورکړې. د امام حسین رضي الله عنه لپاره به د محرم په ورځو کې توره جامه اغوندي او په کربلا کې به د هغه د شهادت ویر کوي، خو په عمل کې به په کربلا او نجف باندي د صلیبي ځواکونو د برید په وخت کې د یرغلګرو مرسته کوي او د دوی په لاس د زرګونو هغو مسلمانانو د وژلو به هیڅ پروا نه کوي چې د امام حسین په څېر د ظلم او تېري مقابله کوي!! پر یزید به لعنت وایي خو په عمل کې به تر یزید د لا زیات ظالمو واکمنانو ملګرتیا او له بې دینه، منافق، ظالم او مفسدو واکدارانو سره بیعت کوي!! که د پیغمبر علیه السلام په ژوند کې دومره مسلمانان په عراق او افغانستان کې وژل شوي وی؛ مګر هغه مبارك به د کربلا تر شهیدانو په دغو شهیدانو زیات نه وو خواشینی شوی؟!!

سَيَقُولُ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَ ٱلنَّاسِ مَا وَلَّىٰهُمۡ عَن قِبۡلَتِهِمُ ٱلَّتِي كَانُواْ عَلَيۡهَاۚ قُل لِّلَّهِ
ٱلۡمَشۡرِقُ وَٱلۡمَغۡرِبُۚ يَهۡدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿١٤٢﴾ وَكَذَٰلِكَ
جَعَلۡنَٰكُمۡ أُمَّةٗ وَسَطٗا لِّتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ
عَلَيۡكُمۡ شَهِيدٗاۗ وَمَا جَعَلۡنَا ٱلۡقِبۡلَةَ ٱلَّتِي كُنتَ عَلَيۡهَآ إِلَّا لِنَعۡلَمَ مَن يَتَّبِعُ
ٱلرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيۡهِۚ وَإِن كَانَتۡ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُۗ

وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَٰنَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِٱلنَّاسِ لَرَءُوفٞ رَّحِيمٞ ﴿١٤٣﴾

[١٤٢]- ژر ده چې د خلکو ناپوهان به ووايي: څه شي له خپلې هغې قبلې واړول چې پرې (معتقد) ول، ورته ووايه: ختيځ او لوېديځ (دواړه) د الله دي، هغه څوك مستقيمې لارې ته هدايت کوي چې دى ئې په خپله وغواړي. [١٤٣]- او همدا راز مو تاسو غوره امت وګرځولئ، چې تاسو پرخلکو شاهدان وئ او پيغمبر پر تاسو شاهد وي؛ او ستا مخکينۍ قبله مو له دې پرته د بل څه لپاره نه وه ګرځولې چې معلومه کړو څوك د پيغمبر متابعت کوي او څوك پر خپلو پوندو بېرته ګرځي؛ او دا خو يقيناً ګران کار دئ مګر هغو ته چې الله هدايت کړي وي او الله داسې نه دئ چې ستاسو عملونه ضائع کړي، يقيناً چې الله پر خلکو ډېر مهربان رؤف دئ.

(١٤٢-١٤٣)- په دې مبارك آيت سره د دې سورې درېيمه برخه شروع کېږي، له دې وروسته د سورې تر پايه د ژوند د بېلو بېلو قضاياوو په اړه احکام راغلي، پيل ئې د قبلې له حکم شوى. پيغمبر عليه السلام په مکه او مدينه کې د دې آيت تر نازلېدو پورې په لمانځه کې د بيت المقدس لورې ته مخامخ ودرېدو، دا په داسې حال کې چې د قريشو قبله کعبه وه، د پلار نيکه قبله بدلول او د کعبې پر ځاى بيت المقدس قبله کول او بيا دا قبله بېرته پرېښودل او کعبه د قبلې په توګه ټاکل، له سختو اعتراضاتو سره مخامخ کړل، په دغو مبارکو آيتونو کې اعتراض کوونکو ته ځو ځوابونه ورکړى شوي:

- مشرق او مغرب د الله دي، قبله د ده له لورې ټاکل شوې، دا د ده خوښه ده چې چا ته کوم لورى د قبلې لپاره غوره کړي.
- تاسو دا وړتيا له لاسه ورکړې چې د الله تعالى هدايت مو په برخه شي.
- مسلمانانو ته د نوې قبلې په غوره کولو سره الله تعالى وغوښتل چې د هدايت مرکز مکې ته راانتقال کړي او د ديني قيادت دا لوړ مقام مسلمانانو ته وسپاري.
- له دې وروسته به د هدايت ډيوې د مسلمانانو په لاس کې وي، د دوى د کړنو له مخې به خلك په دې پوهېږي چې حقيقت څه ته ويل کېږي، حقيقي دين کوم دئ، د الله په اړه مو عقيده څنګه وي او څنګه د ده عبادت وکړو او څنګه د يوه واقعي مخلص بنده په څېر ژوند وکړو؟ دوى، د دوى فکر او عقيده او د دوى عملي ژوند به د نورو لپاره د شاهد حيثيت لري او د مسلمانانو لپاره به پيغمبر شاهد وي.
- مخکې مو د دې لپاره دوى ته د کعبې پر ځاى بيت المقدس قبله ټاکلې وه چې معلومه کړو دا خلك د پيغمبر په متابعت کې د خپل پلار نيکه له قبلې تېرېدو ته تيار دي که نه او

د ایمان لپاره ټولو قومي او ژبني تعصباتو ته لغته ورکوي که نه؟

● دوی دي مطمئن وي چي د مخکینۍ قبلې په اړه د دوی باور او اعتقاد او د همدې عقیدې له مخي د دوی مخکیني لمونځونه نه دي ضائع شوي، الله پر خلکو د رأفت (زړه سوي) او رحمت (پېرزویني) خاوند دئ.

● دې ته مو پام وي چي ځینو په دغه آیت کې (وَمَا كَانَ اللهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ: او الله ستاسو ایمان نه ضائع کوي.)، ایمان د لمانځه په معنی اخیستی چي یقیناً دا یو احتمالي او کمزوری تفسیر دئ، غوره تفسیر دا دئ چي دلته ایمان په اصلي معنی واخیستل شي، ځکه په قبلې باندي باور یوه عقیده ده، د بیت الله پر ځای بیت المقدس د قبلې په توګه منل او له خپلي پلرنۍ قبلې لاس اخیستل د عربو لپاره یوه ستره آزموینه وه، مسلمانان په دې آزموینې کې بریالي شول، خپله پلرنۍ قبله ئې پرېښوده او په داسي حال کې ئې بیت المقدس د نوې قبلې په توګه قبول کړ چي د الله تعالی له لوري کوم څرګند حکم هم نه وو راغلی، یوازي د دې لپاره ئې دا نوې قبله ومنله چي دا تر محمد علیه السلام د مخکې پیغمبرانو (له سلیمان علیه السلام تر عیسی علیه السلام پوري) قبله وه، په دې آیت کې دوی ته ویل شوي چي ستاسو هغه مخکینی باور او اجر ئې د الله تعالی په وړاندي حبط او ضائع شوی نه دئ، الله تعالی ئې نه ضائع کوي. که الله تعالی غوښتی چي ورته وواییي ستاسو لمونځونه نه ضائع کوي نو یقیناً چي د ایمان پر ځای به ئې حتماً د لمانځه صیغه راوړله.

د پیغمبر په متابعت کې د پلار نیکه قبله پرېښودل، بلې قبلې ته مخ کول او بیا هغه بېرته پرېښودل، دا ګران کار یوازي هغه څوك کولی شي چي د الله تعالی لارښوونه ئې په برخه شوې وي.

قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي ٱلسَّمَآءِ ۖ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَىٰهَا ۚ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۥ ۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

[۱٤٤]- موږ خو د آسمان لوري ته ستا د مخ اړول رااړول وینو، نو هرو مرو به دې هغې قبلې ته مخامخ کړو چي ته ئې خوښوې، نو مخ دې د مسجد الحرام په لوري وګرځوه او چي هر ځای وئ د هغې په لوري مخ کړئ او بې شکه چي اهل کتاب په دې ښه پوهېږي چي دا د دوی د رب لخوا یو حقیقت دئ او الله له هغه څه غافل نه دئ چي دوی ئې کوي.

(١٤٤)- له دې آيت معلومېږي چي پيغمبر عليه السلام د قبلې د بدلېدو طمع درلوده او دا ئې خوښوله چي د بيت المقدس پر ځاى كعبه ورته قبله وټاكل شي، تل ئې دا تمنى په زړه كي وه چي په دې اړه الهي فرمان راشي.

اهل كتاب په دې پوهېدل چي د وروستي پيغمبر قبله به كعبه وي، په دې هم پوهېدل چي هر پيغمبر ته د ده د دعوت او امت په سيمي كي قبله ټاكل كېږي، د دوى د اختلاف وجه ناپوهي نه وه، خپلو كړنو او عملونو دې اختلاف ته هڅول، د دې اختلاف تر شا ناروا او ناوړې اغراض پټ وو، اختلاف ئې له مذهبي او قومي تعصب راولاړ شوى وو.

وَلَئِنْ أَتَيْتَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ بِكُلِّ ءَايَةٍ مَّا تَبِعُوا۟ قِبْلَتَكَ ۚ وَمَآ أَنتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُم بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۚ وَلَئِنِ ٱتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٥﴾ ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَعْرِفُونَهُۥ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمْ ۖ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ ٱلْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾

[١٤٥]- او كه ته اهل كتاب ته هر دليل راوړې، ستا د قبلې متابعت نه كوي او ته هم د دوى د قبلې متابعت كوونكى نه يې او دوى هم يو د بل قبلې متابعت كوونكي نه دي او كه له هغه وروسته چي (په دې اړه ضروري) علم دركړى شو، تا د دوى د هوى او هوس متابعت وكړ، نو ته به يقيناً چي له ظالمانو وې. [١٤٦]- هغه چي كتاب وركړى شوى، داسي ئې پېژني لكه خپل زامن چي پېژني، خو د دوى يوه ډله حق په داسي حال كي پټوي چي (ښه پرې) پوهېږي.

(١٤٥-١٤٦)- اهل كتاب ستا قبله نه مني، ستا په قبلې دا اعتراض كوونكي هغه دي چي په حق له پوهېدو وروسته د غرض او مرض له كبله اعتراضونو ته ملا تړي، دوى په دلائلو نه قانع كېږي، پر دوى خپل وخت مه ضائع كوه، دا گمان هم مه كوه چي د دوى د قبلې په منلو سره به هغوى له لجاجت او مخالفت لاس واخلي، د قبلې له بدلولو د مخه ئې هم ستا مخالفت كولو، دوى د خپل هوى او هوس بندگان دي، د دوى د متابعت معنى يوازي دا ده چي د دوى هوى او هوس ته تسليم شې او دا خو هم په حق او حقيقت باندي ظلم دئ او هم په خپل ځان.

ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡمُمۡتَرِينَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلّٖ وِجۡهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَاۖ فَٱسۡتَبِقُواْ ٱلۡخَيۡرَٰتِۚ أَيۡنَ مَا تَكُونُواْ يَأۡتِ بِكُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًاۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿١٤٨﴾

[۱٤٧]- حق همغه دئ چي ستا د رب له لوري دئ، نو له شك كوونكو مه كېږه. [۱٤٨]- او هر چا ته (د مخ كولو) يوه قبله ده چي هغه ئې پالي، نو تاسو په ښېګڼو كي يو له بل د مخته كېدو هڅه وكړئ، چي هر ځاى وئ الله به تاسو ټول راغونډ كړي، بې شكه چي الله په هر څه قادر دئ.

(۱٤٧)- د اهل كتاب مخالفتونه او اعتراضات دي تاسو په شك كي وانه چوي، الله چي د قبلې په اړه څه حكم كړى حقيقت همدا دئ.

(۱٤٨)- قبله خو يوازي يو رمز دئ، د الله لوري ته د مخ كولو رمز، اصلي خبره خو دا ده چي د خير او ښېګڼو په لوري هڅه وكړئ، له دوى سره د قبلې په سر له بحثونو ډډه وكړئ، دا هيڅ ګټه نه لري، نه دوى ستاسو قبله مني او نه تاسو د دوى، د خير په كارونو كي مسابقې او يو له بل مخكي كېدو ته راوړاندي شئ. په دې مبارك آيت كي نه يوازي دا حقيقت بيان شوى چي الله تعالى د ټولو انسانانو په راغونډولو قادر دئ، بلكي د قبلې د بحث په ضمن كي ئې د راتلو معنى دا ده چي الله تعالى قبله د يوه امت د راغونډولو او وحدت وسيله ګرځوي.

وَمِنۡ حَيۡثُ خَرَجۡتَ فَوَلِّ وَجۡهَكَ شَطۡرَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۖ وَإِنَّهُۥ لَلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنۡ حَيۡثُ خَرَجۡتَ فَوَلِّ وَجۡهَكَ شَطۡرَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۚ وَحَيۡثُ مَا كُنتُمۡ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمۡ شَطۡرَهُۥ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيۡكُمۡ حُجَّةٌ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡهُمۡ فَلَا تَخۡشَوۡهُمۡ وَٱخۡشَوۡنِي وَلِأُتِمَّ نِعۡمَتِي عَلَيۡكُمۡ وَلَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

[۱٤٩]- او چي له هر ځاى (د لمانځه لپاره) راووځې نو مخ دي د مسجد الحرام په لوري وګرځوه او يقيناً چي دا ستا د رب له لوري يو حقيقت دئ او الله له هغه څه غافل نه دئ چي تاسو ئې كوئ. [۱٥٠]- او له هر ځاى چي ووځې نو مخ دي د

مسجد الحرام په لوري وګرځوه او چې هر ځای وئ نو مخ مو د هغه په لوري وګرځوئ، د دې لپاره چې خلکو ته ستاسو په خلاف هیڅ اعتراض (پاته) نه وي، مګر ظالمانو ته ئې، نو لدوی مه وېرېږئ، له ما ووېرېږئ او د دې لپاره چې خپله پېرزوینه پر تاسو بشپړه کړم او د دې لپاره چې تاسو هدایت شئ.

(۱٤۹-۱۵۰)- چې هر ځای وئ، په سفر او حضر کې، یوازې او په ګډه، په لمانځه کې د قبلې په لوري مخ کړئ، حقپالونکې ستاسو په قبلې اعتراض نه کوي، یوازې مغرض کسان به پر تاسو اعتراض کوي، د سرټمبه او متعنتو مخالفینو د غرضناکو اعتراضونو پروا مه کوئ، یوازې له خپل رب ووېرېږئ، دا د قبلې تبدیلي په حقیقت کې پر تاسو د الله تعالی یوه ستره پېرزوینه ده، الله تعالی خو تاسو سمې لارې ته هدایت کوي.

كَمَآ أَرۡسَلۡنَا فِيكُمۡ رَسُولٗا مِّنكُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمۡ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمۡ تَكُونُواْ تَعۡلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَٱذۡكُرُونِيٓ أَذۡكُرۡكُمۡ وَٱشۡكُرُواْ لِي وَلَا تَكۡفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

[۱۵۱]- همداسې لکه چې په تاسو کې مو ستاسو له منځ داسې پیغمبر درولېږو چې زما آیتونه دربانديې لولي، ستاسو روزنه کوي، علم او کتاب دربښيي او هغه څه دربښيي چې نه پرې پوهېدئ. [۱۵۲]- نو ما یاد کړئ چې یاد مو کړم او ما ته شکر وباسئ او ناشکري مي مه کوئ.

(۱۵۱-۱۵۲)- ستاسو په خپلې سیمې او په یوه مرکزي ښار کې تاسو ته قبله ټاکل داسې ده لکه چې الله تعالی په خپله له تاسو یو پیغمبر درته غوره کړ او د دغه پیغمبر د تعلیم او روزنې له امله تاسو د نړۍ تر ټولو غوره امت او د ټولو لپاره شاهد شوئ. د الله تعالی د دغو سترو پېرزوینو شکر وکړئ او ناشکري مه کوئ.

د قبلې د بحث په پای کې لازمه ده چې وګورو قبله څه ته وايي او هدف ئې څه دئ او په لمانځه کې د قبلې په لوري د مخ کولو معنی څه ده؟

ته د دنیا له ټولو مسلمانانو سره یو ځای هره ورځ څو څو ځله، د یوه خاص ځای په لوري مخ کوې او لمونځ اداء کوې چې هغه ستا او د دوی ګډه یوازینۍ قبله (مخ لوری) دئ. هغه د الله کور(بیت الله) دئ، یعني ته له خپلو نورو مسلمانو وروڼو سره یو ځای په وار وار د الله تعالی د کور په لوري مخه کوې او په دې سره عملاً دا عزم اعلانوې چې له

الله تعالی پرته د بل چا کورته نه مخه کوم، نه پناه ورم او نه ئې دروازه ټکوم.

ته ډېر خلك داسي ګورې چي قبله ئې د الله تعالی کور نه، بلکي د دنیا د واکمنانو قصرونه وي، مخه ئې همدې قصرونو ته، طمع ئې له همدې قصرونو، وېره ئې له همدې قصرونو، طواف ئې د همدې قصرونو، د دې قصرونو د خاوندانو احترام ئې په زړه کي او د دوی لويي او عظمت ئې پر دماغ مسلط.

آه، څومره ډېر خلك داسي ګورم چي په ظاهر کي ئې مخه د الله د کور په لوري وي خو په حقيقت کي د دوی د زړونو قبلې نوري وي، په همغه وخت کي چي د بيت الله په لوري ئې مخه وي؛ زړه ئې نورو قبلو ته متوجه وي.

هغه څوك چي د ورځي پنځه ځله په واقعي معنی او له دې شعور سره قبلې ته مخه کوي چي زه د زمکي او آسمانونو او ټول عالم د رب د کور لوري ته مخه کوم او د هغه دروازه ټکوم، آيا ممکنه ده بلي درې ته ودرېږي او د بل کور طواف وکړي؟

د کور يووالی د هغه کور اوسېدونکي سره متحد کوي او په دوی کي د يووالي احساس راولاړوي، د يوې کورنۍ غړي له دې کبله يوه کورنۍ او يو موټی وي چي کور ئې شريك دئ، د يوه ټبر خلك د کور د بېلوالي له کبله ورو ورو هومره سره لري شي لکه پردي.

له نورو سره يو ځای د الله د کور په لوري مخ کول او د يوه معبود درې ته د ودرېدلو معنی دا ده چي ستا د قبلې ورور، ستا ورور او ستا د لويي ديني کورنۍ غړی دئ.

ډېر خلك داسي دي چي د قبلې د سم او دقيق استقامت معلومولو لپاره ښه غور او احتياط کوي، حتی قطب نما په جيب کي ګرځوي، خو که د دوی د زړه کيفيت معلوم کړې پوه به شې چي د دوي د زړونو قبلې څومره کږې دي او څومره له اصلي قبلې په معنوی لحاظ کاږه ودرېږي.

ډېر د تقوی مدعيان بيا داسي دي چي بل کس په څو سانتي متره، د ده له تخميني قبلې يوې بلي خوا ته په ودرېدو تکفيروي، په داسي حال کي چي د قبلې مالك خدای، هغه چا ته چي نيت ئې سم وي او د قبلې په لوري د خپل استقامت سمولو لازم دقت او احتياط ئې کړی وي وايي:

فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ البقرة: ﴿١١٥﴾

نو هري خوا ته چي مخه کړئ، الله په همغه لوري کي دئ.

په دې حالت کي چي هري خوا ته لمونځ وکړې ستا لمونځ قبليږي که څه هم اشتباهاً له قبلې بل لوري ته ودرېدلی وې. ډېر جنابان بيا داسي دي چي له بل سره په يوې فرعي او جزئي مسئلې کي د اختلاف له کبله؛ د خپلي قبلې ورور تکفيروي او د هغه په خلاف هر څه

ويل او هر څه کول جائز ګڼي. حال دا چې د قبلې په مقصد پوه، زموږ د مذهب امام ابو حنيفه رحمه الله وايي: لانُکفرُ اهل قبلتنا: موږ د خپلې قبلې اهل نه تکفيروو.

په داسي حال کې چې د قبلې د يووالي يو ستر مقصد او هدف دا دئ چې د دنيا ټول مسلمانان متحد کړي، خو متأسفانه ناپوهان او جاهلان له همغه څه چې عليم او حکيم خدای جل جلاله د مؤمنانو د يووالي لپاره ټاکلي؛ د اختلاف او افتراق وسيله جوړوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسْتَعِينُواْ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٣﴾ وَلَا
تَقُولُواْ لِمَن يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتُۢۚ بَلْ أَحْيَآءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾
وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَيْءٍ مِّنَ ٱلْخَوْفِ وَٱلْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَنفُسِ
وَٱلثَّمَرَٰتِۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓاْ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ
إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُوْلَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ
ٱلْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

[۱۵۳]- اې مؤمنانو! په صبر او لمانځه سره مرسته تر لاسه کړئ، يقيناً چې الله له صبر کوونکو سره دئ. [۱۵٤]- او هغو ته چې د الله په لار کې وژل کېږي؛ مړه مه واياست؛ بلکې ژوندي دي خو تاسو نه پوهېږئ. [۱۵۵]- هرومرو به تاسو په څه وېرې، لوږې او د مال، ځان او مېوو(د حاصلاتو) په کمښت او تاوان وآزمويو، نو صابرانو ته زېرى ورکړه. [۱۵٦]- هغو (صابرانو) ته چې کله مصيبت ورورسېږي وايي: موږ د الله يو او د ده په لوري ورتلونکي. [۱۵۷]- دا هغه ډله ده چې د خپل رب له لوري پرې صلوات (درودونه) او رحمتونه دي او همدا دوی هدايت موندونکي دي.

(۱۵۳-۱۵۷)- په دې مبارکو آيتونو کې مؤمنانو ته څو لارښووني شوې دي:

- په صبر او لمانځه سره د الله مرسته تر لاسه کولی شئ، الله د صابرانو مل او ملاتړ دئ.
- نه به شهيدان مړه ګڼئ او نه به هغوی ته مړه واياست، نه به په ذهن کې دا خبره درګرځوئ چې هغوی مړه شوي او نه به په خوله دا خبره کوئ چې هغوی مړه شول، دوی ژوندي دي؛ تاسو د دوی د دې ژوندون په کيفيت نه پوهېږئ.

يعني نه به شهيدان مړه ګڼئ او نه به هغوی ته مړه واياست، نه به په ذهن کې دا خبره درګرځوئ چې هغوی مړه شوي او نه به په خوله دا خبره کوئ چې هغوی مړه شول،

دوی ژوندي دي؛ تاسو د دوی د دې ژوندون په کيفيت نه پوهېږئ.

په دې بايد پوه وئ چې د الله لار له ستونزو او آزموينو ډکه لار ده، الله ته رسېدل او د ده رضاء تر لاسه کول، آسان او ارزان کار نه دئ، په دې لار کې د سر، مال او کور تاوانونه شته، له خطرناکو دښمنانو سره مخامخ کېدل شته، وېره او لوږه شته، دا له اغزيو ډکه لار ده؛ خو که دې صبر وکړ؛ نو د دې لارې هر اغزی به درته گل شي، د برې زېری هغه چا ته انتظار کوي چې صابر وي، لوی عزم لري او د الله په لار کې کړاوونه په ورين تندي قبلوي.

صابر هغه دئ چې له مصيبتونو سره د مخامخ کېدو په صورت کې وايي: زموږ هر څه د الله دي، هر څه ده راکړي، دی ئې د بېرته اخيستو حقدار دئ، د الله په لار کې ئې له لاسه ورکول داسې دي لکه د چا امانت چې بېرته ورته وسپارې، هسې هم الله ته ورتلونکي يو، له مرگ خلاصون نشته، ولې مو مرگ د ده په لار کې نه وي، ولې مو ورتگ په جگ سر او په داسې حال کې نه وي چې هر څه مو د ده په لار کې وقف کړي وي.

دغو صابرانو ته الله تعالی د دريو خبرو وعده ورکوي: الله تعالی به ئې ستاينه کوي، خپل رحمت او پېرزويني به ورپه برخه کوي او د هدايت دروازې به ورته پرانيزي.

إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِۖ فَمَنۡ حَجَّ ٱلۡبَيۡتَ أَوِ ٱعۡتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَاۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ١٥٨

[۱۵۸]- يقيناً چې صفا او مروه له الهي شعائرو او نښو دي، نو څوك چې د بيت (الله) حج وکړي او يا عمره تر سره کړي نو څه گناه پرې نشته چې د دوی طواف وکړي او چا چې په خپله خوښه د خير کوم کار وکړ نو الله ښه پوه شاکر دئ.

---

(۱۵۸)- صفا او مروه هغه دوه غونډۍ دي چې هاجر رضي الله عنها د دوی تر منځ د دې لپاره منډې وهلې وې چې خپل زوی اسمعيل له لوږې، تندې او مرگ وژغورې، الله تعالی د دغه مخلص بنده چې ابراهيم عليه السلام ته ئې د رخصتېدو په وخت کې ويلي وو: چې د الله په امر مو دلته په دې بيديا کې يوازې پرېږدې، د هغه امر ته تابع يم، هغه به مو نه ضائع کوي، الله تعالی د دې مخلص بنده دا سعی د حج له مناسکو وگرځوله او د بيت الله ټول حج کوونکي او عمره کوونکي ئې تر قيامت پورې په دې مکلف کړل چې د الله کور ته د راتلو په ورځ به د هاجر خاطره تازه کوئ او د دې په څېر به د دغو غونډيو تر منځ سعی کوئ. دا څکه چې الله پوه او شاکر دئ، هم خپل مخلص بندگان پېژني او هم د خپل بنده د اخلاص قدر کوي. په مخکيني آيت کې د صبر او صبر کوونکو د اجر ذکر راغی او

دلته د صفا او مروې په ذکر سره د مخکيني مطلب لپاره تاريخي مثال وړاندي شو. دا هم د يوه صبر کوونکي بنده نښې دي، وګوره چي الله تعالی د صابرانو څنګه قدر کوي؟

که څه هم دلته صفا او مروه د دې خبري لپاره د يوې بېلګي په توګه ذکر شوي چي الله تعالی د صابرانو تقدير او تمجيد کوي خو په داسي ترتيب او الفاظو ئې ذکر شوی چي په ضمن کي ئې د مدينې د خلکو دا تشويش هم رفع کړی شي چي د دغو غونډيو طواف ئې له دې کبله د ګناه کار ګڼلو چي مشرکينو پرې بتان درولي وو. الله تعالی ورته وفرمايل چي د دوی په طواف سره د ګناه احساس مه کوئ.

په وروستيو آيتونو کي د بې صبرو کسانو بد عاقبت بيان شوی، د هغه چا بد عاقبت چي له حق د دفاع په کار کي د صبر پر ځای حق پټوي او په دې سره قليله متاع تر لاسه کوي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡتُمُونَ مَآ أَنزَلۡنَا مِنَ ٱلۡبَيِّنَٰتِ وَٱلۡهُدَىٰ مِنۢ بَعۡدِ مَا بَيَّنَّٰهُ لِلنَّاسِ
فِي ٱلۡكِتَٰبِ أُوْلَٰٓئِكَ يَلۡعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلۡعَنُهُمُ ٱللَّٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ
وَأَصۡلَحُواْ وَبَيَّنُواْ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيۡهِمۡ وَأَنَا ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ
كَفَرُواْ وَمَاتُواْ وَهُمۡ كُفَّارٌ أُوْلَٰٓئِكَ عَلَيۡهِمۡ لَعۡنَةُ ٱللَّهِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ
أَجۡمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمُ ٱلۡعَذَابُ وَلَا هُمۡ يُنظَرُونَ ﴿١٦٢﴾
وَإِلَٰهُكُمۡ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلرَّحۡمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

[١٥٩]- له ښکاره دلائلو او لارښووني چي موږ کوم څه نازل کړي، ځوك چي دا پټوي، وروسته له هغه چي موږ خلکو ته په کتاب کي بيان کړي، نو يقيناً چي په دغو کسانو هم الله لعنت وايي او هم هر لعنت ويونکی پرې لعنت وايي. [١٦٠]- مګر هغه چي توبه او رجوع ئې وکړه او خپل کړه ئې اصلاح کړل او بيان ئې کړ، نو د دوی توبه به قبوله کړم او زه خو يقيناً چي ډېر مهربان توبه منونکی يم. [١٦١]- بې شکه هغه چي کافران شول او په داسي حال کي مړه شول چي کافران ول، په دغو د الله، د ملائکو او ټولو خلکو لعنت دئ. [١٦٢]- تلپاته په هغه کي، نه به عذاب ترې سپك کړی شي او نه به مهلت ورکړی شي. [١٦٣]- او ستاسو معبود يوازينی معبود دئ، له ده پرته بل معبود نشته، همغه ډېر مهربان رحم کوونکی.

(۱۵۹-۱٦۳)- دلته هغو دين په دنيا پلورونكو ته اشاره شوې چې حق پټوي او په دې سره د فساد او فتنو خورولو باعث گرځي، د دوی دا حق پټول د الله په دين كې دومره ستره گناه گڼل شوې چې د الله، ملائكو او ټولو خلكو د لعنت وړ ئې گڼي، خو كه دوی له دې جرم توبه وكړي، هغه فتنې او فسادونه چې په همدې پټولو سره ئې راولاړ كړي هغه اصلاح كړي او پټ كړي حقائق بيان كړي، يوازې په دې صورت كې الله د دوی توبه مني، له دې پرته كه په خپل مخكيني حالت كې ومري نو همداسې به د تل لپاره په لعنت كې پاته وي. دلته گورئ چې د توبې قبلېدو لپاره درې شرطونه ايښودل شوي: له خپلې گناه بېرته راگرځېدل او الله ته مخه كول، د حق په پټولو سره چې كوم فساد رامنځته شوی، د هغه اصلاح او جبران او پټ كړي حقائق بيانول.

إِنَّ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱلْفُلْكِ ٱلَّتِى تَجْرِى فِى ٱلْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ ٱلنَّاسَ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن مَّآءٍ فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ وَٱلسَّحَابِ ٱلْمُسَخَّرِ بَيْنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

[۱٦٤]- يقيناً چې د آسمانونو او زمكې په پيدايښت كې او د شپې او ورځې په اختلاف (يوه په بلې پسې راتلو) كې او په هغو بېړيو كې چې په بحر كې درومي، له هغه څه سره چې خلكو ته ئې گټه رسي او په هغو اوبو كې چې الله له آسمان نازل كړې، چې په هغه سره ئې زمكه له خپلې مړينې وروسته بيا راژوندۍ كړې او په هغې كې ئې ډول ډول خوځېدونكي خواره كړي او د بادونو په گرځولو راگرځولو او د آسمان او زمكې تر منځ په دې مسخر شوو وريځو كې؛ هرومرو عقلمنو ته څرگندې نښې دي.

(۱٦٤)- په داسې حال كې چې زمكه او آسمانونه الله پيدا كړي، شپه او ورځ د ده په اراده ځي راځي، په بحرونو كې بېړۍ د ده په إذن او اراده خوځي، له آسمان اوبه هغه رانازلوي، په دې سره مړه زمكه راژوندۍ كوي او دانه او مېوه په كې راشنه كوي او ډول ډول ژوي په كې راپيدا كوي، بادونه د ده په حكم چلېږي، وريځې د ده په امر د آسمان او زمكې تر منځ يوې خوا بلې خوا ته درومي، نو كه څوك عقل لري ولې به له الله پرته له بل چا طمع او وېره لري، ولې به په خپل رزق او روزي او په خپل مرگ ژوند له الله پرته له بل چا وېره كوي او د دې وېرې او طمعې له كبله به حق پټوي؟! دا كار يوازې هغه څوك كوي چې نه

ئې پر الله ایمان وي او نه هر څه د الله په واك او اختيار کې ګڼي.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ ٱللَّهِ ۖ وَٱلَّذِينَ
ءَامَنُوٓا۟ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ ۗ وَلَوْ يَرَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِذْ يَرَوْنَ ٱلْعَذَابَ أَنَّ ٱلْقُوَّةَ لِلَّهِ
جَمِيعًا وَأَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ إِذْ تَبَرَّأَ ٱلَّذِينَ ٱتُّبِعُوا۟ مِنَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوا۟
وَرَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ ٱلْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوا۟ لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا۟ مِنَّا ۗ كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ ٱللَّهُ أَعْمَٰلَهُمْ حَسَرَٰتٍ عَلَيْهِمْ ۖ
وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿١٦٧﴾

[١٦٥]- او له خلکو څيني له الله پرته داسي سيالان نيسي چي له الله سره د ميني په څېر ورسره مينه کوي او هغه خلك چي ايمان ئې راوړی؛ د الله په ميني کې تر ټولو شديد دي؛ او کاش ظالمان په هغه څه پوه شي چي د عذاب د ليدو په وخت کې ئې په خپلو سترګو ګوري چي يقيناً ځواك ټول د الله دئ او الله سخت عذاب ورکوونکی دئ. [١٦٦]- هغه وخت چي متبوعان (پيشوايان) به له خپلو تابعانو (پلويانو) بې زار وي او عذاب به وګوري او ټولي اړيکي به ئې وشلېږي. [١٦٧]- او هغه چي متابعت ئې کولو وبه وايي: کاش (دنيا ته) بېرته ګرځېدل مو (په برخه شوی) وی، چي له دوی داسي بې زار شو لکه چي دوی له موږ بې زار شوي، همداسي به الله دوی ته خپل عملونه په خپل ځان د حسرتونو په بڼه کې وښيي او له اور به وتونکي نه وي.

(١٦٥-١٦٧)- څيني په محبت کې شرك کوي، په محبت کې الله ته سيالان نيسي، د الله په څېر او احياناً تر هغه زيات ورسره مينه کوي؛ خو واقعي مؤمنان له الله سره تر هر څه زياته او کلکه مينه لري، له الله سره مينه د ايمان تقاضی او د مؤمن نښه ګڼل شوې، انسان يا له دې کبله له يوه شي سره مينه کوي چي دہ ته ئې کومه ګټه رسولې، له دہ سره ئې کوم احسان کړی او داسي کوم څه ئې له هغه تر لاسه کړي چي دی ورته اړ وو او يا له دې کبله چي په هغه شي کې ئې د ښکلا، حسن او کمال داسي څه ليدلي وي چي د دہ په ذهن او زړه ئې اغېز کړی او جذبات او احساسات ئې راپارولي، له الله تعالی سره د شديدي ميني وجه هم دا ده چي پر موږ د ده احسان او پېرزوينه تر هر چا زياته ده، موږ ته ئې ټول هغه څه راکړي او ټول هغه څه ئې راته پيدا کړي چي موږ ورته اړ وو،

هغه ژوند راکړی، هغه رزق او روزي راکوي، هغه مو ساتي او هغه مو پالي او له دې کبله هم ورسره مینه لرو چي په عالم کي د ښکلا او ښایست بې شمېره مظاهر او آثار د هغوی له خالق سره زموږ مینه راپاروي، چي هري خوا ته سترګي واړوو نو زړه وړونکې ښکلا مو تر سترګو شي، په ګلانو، بوټو، مرغانو، غرونو، درو، دښتو کي، د آسمان په ستورو کي او د زمکي او آسمان په هر څه کي ښایست ګورو، دغه ښایست چي زموږ په زړونو کي کومه مینه راپاروي، همدا مینه له الله سره په میني بدله شي. لکه څنګه چي ځیني په مینه کي د شرك مرتکب کېږي، همدا راز ځیني نور په وېره کي د شرك مرتکب شي، له الله پرته له نورو هومره وېرېږي چي داسي وېره یوازي له الله ښایي، انسان له هغه څه وېرېږي چي ده ته ګټه یا تاوان رسولی شي، د ده په ژوند کي او ده ته د رزق او روزي په ورکړي کي ئې څه اغېز او ونډه وي، موږ ته ژوند الله راکړی او رزق روزي هغه راکوي، نو ځکه باید یوازي له هغه ووېرېږو. هغه وګړي چي په دنیا کي ئې د ظالمو او مفسدو سیاسي او مذهبي مشرانو قیادت منلی، یا ئې د دې لپاره د ظالمانو ملاتړ کړی چي له دوی ئې طمع وه او یا د دوی له مؤاخذې او نیوني وېرېدل او یا د جهل او ناپوهۍ او کوم بل غرض او مرض له کبله، نو د قیامت په ورځ او هغه وخت چي الهي عذاب او له دوی د خپلو مشرانو بې زاري په خپلو سترګو وګوري، په خپلي غلطۍ به پوه شي چي ولي ئې د الله عذاب هېر کړی وو او د ظالمو واکمنانو له ځواك او عذاب د وېري له کبله ئې د الله د دښمنانو ملګرتیا کړې وه، وبه ګوري چي د ځواك اصلي خاوند الله دئ او دا په ظاهر کي ځواکمن مشران د ده په وړاندي خومره ناتوانه او ضعیف دي، له چا چي دوی د مرستي طمع کوله په خپله د الله په عذابونو اخته دي، نه یوازي د دوی مرسته نه شي کولی بلکي له دوی بې زار دي، دا طمع به کوي چي کاش بېرته دنیا ته وګرځي او هلته له دوی خپله بې زاري اعلان کړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُواْ مِمَّا فِي ٱلۡأَرۡضِ حَلَٰلٗا طَيِّبٗا وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوٞ مُّبِينٌ ١٦٨ إِنَّمَا يَأۡمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلۡفَحۡشَآءِ وَأَن تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ١٦٩

[١٦٨]- اې خلکو! په زمکي کي شته حلال او پاکیزه شیان وخورئ او د شیطان په پلونو پسي مه ځئ، بې شکه چي هغه ستاسو څرګند دښمن دئ. [١٦٩]- یقیني خبره دا ده چي هغه تاسو په کرکجنو او قبیح کارونو ګماري او په دې چي د الله په اړه هغه څه ووایئ چي نه

پرې پوهېږئ.

(۱٦۸-۱٦۹)- دلته څو اساسي لارښووني ګورو:

- په ځمکې کې حلال او پاکيزه شيان وخورئ، نه حرام او نه ګنده او ناپاك شيان؛ که څه هم حلال وي.
- په حلال او حرام کې د شيطان متابعت مه کوئ، شيطان ستاسو دښمن دئ، همغه دښمن چې ستاسو غور نيکه آدم عليه السلام ئې د ممنوعه مېوې خوړلو ته وهڅاوو.
- شيطان تاسو په کرکجنو او قبيح کارونو ګماري، تاسو حرام خوړلو، له حرامو لارو مال تر لاسه کولو، حرص او بخل ته هڅوي، د الله په اړه مو هغه څه ويلو ته تشويقوي چې نه پرې پوهېږئ، د الله په اړه به همغه څه وايئ چې الله تعالی په خپله درښودلي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُواْ بَلۡ نَتَّبِعُ مَآ أَلۡفَيۡنَا عَلَيۡهِ ءَابَآءَنَآۗ أَوَلَوۡ كَانَ ءَابَآؤُهُمۡ لَا يَعۡقِلُونَ شَيۡـٔٗا وَلَا يَهۡتَدُونَ ۱۷۰ وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ ٱلَّذِي يَنۡعِقُ بِمَا لَا يَسۡمَعُ إِلَّا دُعَآءٗ وَنِدَآءٗۚ صُمُّۢ بُكۡمٌ عُمۡيٞ فَهُمۡ لَا يَعۡقِلُونَ ۱۷۱

[۱۷۰]- او کله چې ورته وويل شو: د هغه څه متابعت وکړئ چې الله نازل کړی، وئې ويل: نه بلکې د هغه څه متابعت کوو چې پلار نيکه مو پرې موندلي، که څه هم د دوی پلرونه داسې وي چې نه په څه پوهېږي او نه په سمه لار روان وي؟! [۱۷۱]- او د کافر شوو مثال هغه چا ته ورته دئ چې نارې وهي؛ هغه ته چې له چيغې او نارې پرته بل څه نه اوري، کاڼه، ګونګيان او ړانده، نو خود به نه پوهېږي.

(۱۷۰)- د شيطان د وسوسو تر اغېز لاندې راغلي وګړي داسې وي چې د الله تر دين د خپل پلار نيکه دين غوره ګڼي، تاسو به د قرآن په ګڼ شمېر آيتونو کې وګورئ چې د هر پيغمبر د دعوت په مقابل کې مفسدو او منحرفو مذهبي او سياسي مشرانو خلکو ته ويلي: د خپل پلار نيکه په دين ټينګ پاته شئ، دا غواړي تاسو له خپل غوره دين واړوي، د ده دا خبرې خو موږ مخکې نه وې اورېدلې، له خپل پلار نيکه خو موږ ته داسې خبرې نه دي راپاته!!

(۱۷۱)- د حق په لورې دغو کافرانو ته د بلنې او دعوت مثال داسې دئ لکه چې کوم شپون او غوبه څارويو ته له لرې غږ کوي او هغوی له غږ پرته بل څه نه اوري، د شپون د غږ په محتوی نه پوهېږي، يوازې چيغه اوري، دوی نه د حقپالو داعيانو خبره اوري، نه په خپله له بل د پوښتنې تکل په کې شته او نه دا بصيرت لري چې په خپله حق له باطل تفکيك کړی شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡ وَٱشۡكُرُواْ لِلَّهِ إِن كُنتُمۡ إِيَّاهُ تَعۡبُدُونَ ١٧٢ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَيۡتَةَ وَٱلدَّمَ وَلَحۡمَ ٱلۡخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيۡرِ ٱللَّهِۖ فَمَنِ ٱضۡطُرَّ غَيۡرَ بَاغٖ وَلَا عَادٖ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ١٧٣

[۱۷۲]- اې مؤمنانو! د هغه رزق پاکيزه پاکيزه وخورئ چي موږ درروزي کړی او د الله شکر پر ځای کړئ، که په رښتيا د ده عبادت کوئ. [۱۷۳]- خبره دا ده چي په تاسو مرداره غوښه، وينه، د خنزير غوښه او هغه چي د غيرالله غږ پرې شوی وي (له الله پرته د بل چا په نوم ذبح شوی وي) حرام کړی شوي، او ځوك چي اړ شو؛ په داسي حال کي چي نه باغي وي او د هغه غوښتونکي وي او نه تېری کوونکي، نو څه گناه پرې نشته، يقيناً چي الله مهربان بخښونکی دئ.

(۱۷۲)- د الله د بندگۍ تقاضی دا ده چي د ده حلال او پاکيزه رزق به خورئ، له حرامو او ناولو به ډډه کوئ او د الله تعالی شکر به پر ځای کوئ، د ده نعمتونه به همغسي استعمالوئ چي ده امر کړی، په حرامو او ناروا لارو کي به د ده له رزق گټه نه اخلئ.

(۱۷۳)- حلال او حرام به په خپله خوښه نه ټاکئ، د حلال او حرام په اړه الله تعالی خپله فيصله کړې، لکه څنگه چي حرام شيان حلال گڼل گناه ده، همدا راز د تقوی په نامه حلال شيان حرامول هم گناه ده، الله تعالی دغه پورتني شيان پر تاسو حرام کړي، خو که څوك ډېر اړ شو، د مرگ وېره ئې وه، بله چاره ئې نه درلوده، د ضرورت په اندازه ترې استفاده کولی شئ، په دوو شرطونو: نه به د بغاوت په جذبې سره او په داسي حال کي چي په خپله ئې غوښتونکي وئ؛ دا کار کوئ او نه به له ضروري حد تېری کوئ.

مرداره د هغه څاروي غوښه ده چي په شرعي توگه نه وي ذبح شوی، له لوړې رالوېدلی وي، په وهلو يا خفه کولو مړ شوی وي، د بې هوشۍ په دوا يا پر سر په گولۍ ويشتلو وژل شوی وي.

د هغي ويني خوړل حرام دي چي له رگونو بهېږي، نه هغه چي د غوښي په منځ کي پاته وي.

له الله پرته د بل چا په نامه او يا د بل چا د عزت او رضاء لپاره څاروی ذبح کول؛ نه يوازي حرام دي او د څاروي د غوښي د حرامېدو باعث کېږي بلکي يو ظلم دئ، دا حيوان ستا په څېر ژوند لري، درد احساسوي، مور، پلار او اولاد لري، که الله د هغه د ذبح کولو

اجازه نه وی کړې نو په هيڅ عقلي دليل ئې څوك ذبح كول نه شي توجيه كولی، دا الله پيدا کړی، د ژوند په اړه ئې له الله پرته بل هيڅوك د پرېکړې حق نه لري، الله د يوه خاص ضرورت لپاره د هغه د ذبح کولو اجازه ورکړې، د ذبح کولو په وخت کې ئې بايد يوازې د ده نوم واخيستل شي، له هغه پرته د هيچا په نامه د هغه ذبح كول جائز نه دي، نه يوازې د هغه ذبح شوي څاروي غوښه حرامه ده چې د ذبحې په وخت کې ئې د الله نوم نه وي ياد شوی، هغه هم حرامه ده چې د بل د تعظيم لپاره ذبح شي که څه هم د الله نوم پرې ياد شي. د پاچا، پير، بت، قبر او بل هر چا او هر څه د تعظيم او د هغه د رضاء حاصلولو لپاره د ذبح شوي څاروي غوښه حرامه ده. د مېلمه لپاره د څاروي ذبح كول جائز دي، خو د هغه او د بل هر چا په پښو کې ئې ذبح كول نا جائز دي. مسلم روايت کوي چې پيغمبر عليه السلام فرمايلي: لَعَنَ اللهُ مَن ذَبَحَ لِغَيرِ اللهِ: په هغه چا دي د الله لعنت وي چې غيرالله ته د تقرب او تعظيم لپاره څاروی ذبح کوي.

که څه هم دلته په ځانګړې توګه د حرامو غوښو په اړه بحث شوی؛ خو محقق مفسرين او فقهاء په (ما اهل به لغيرالله) کې ټول هغه څه شامل ګڼي چې د غير الله په نامه وقف شي، که خوراك وي، که جامه، يا پيسه.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡتُمُونَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَيَشۡتَرُونَ بِهِۦ ثَمَنٗا قَلِيلًا أُوْلَٰٓئِكَ مَا يَأۡكُلُونَ فِي بُطُونِهِمۡ إِلَّا ٱلنَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ١٧٤ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشۡتَرَوُاْ ٱلضَّلَٰلَةَ بِٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡعَذَابَ بِٱلۡمَغۡفِرَةِۚ فَمَآ أَصۡبَرَهُمۡ عَلَى ٱلنَّارِ ١٧٥ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ نَزَّلَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخۡتَلَفُواْ فِي ٱلۡكِتَٰبِ لَفِي شِقَاقِۭ بَعِيدٖ ١٧٦

[١٧٤]- يقيناً هغه چې د الله کوم نازل کړی کتاب پټوي او لږ بدله پرې پېري، نو دا ډله له اور پرته بل څه په خپلو ګېډو کې نه خوري (نه اچوي) او الله به نه د قيامت په ورځ ورسره خبرې کوي او نه به ئې پاکوي او دوی ته به دردناك عذاب وي. [١٧٥]- دا همغه دي چې بې لارتيا ئې په هدايت او عذاب ئې په مغفرت وپېرلو، نو څه شي پر اور صبر کوونکي کړل؟! [١٧٦]- دا له دې امله چې الله دا کتاب په حقه نازل کړی او چا چې په دې کتاب کې اختلاف وکړ؛ نو دوی په ژور اختلاف کې دي.

(١٧٤-١٧٦)- چا چې د الله د کتاب له بيانولو ډډه وکړه، د کومې دنيوي ګټې لپاره ئې د

الله د کتاب کوم څه پټ کړل، د ظلم او فساد په خلاف ئې غږ اوچت نه کړ، له جهل او شرك د خلکو د ژغورنې لپاره ئې جهاد ونکړ، يا د دې لپاره چې ژوند او مال متاع ئې په خطر کې ونه لوېږي او يا د دې لپاره چې په دې کتمان سره له ظالمو واکمنانو څه تر لاسه کړي، نو د قيامت په ورځ به الله تعالی له دوی سره تکلم نه کوي، همغسې لکه چې دوی د الله په کتاب تکلم نه وو کړی، له گناه به ئې پاك نه کړي، همغسې لکه چې دوی له فساد سره مقابله نه وه کړې او ټولنه ئې له ظلم او شرك نه وه پاکه کړې، دوی ته به دردناك عذاب وي، همغسې لکه چې دوی مظلومان په دردناکو عذابونو کې يوازې پرېښي وو، څه چې په دې سکوت او مداهنت تر لاسه کوي په اصل کې د دوزخ اور دئ چې په خپلې گېډې کې ئې اچوي، دوی د هدايت پر ځای ضلالت غوره کړی او د مغفرت پر ځای الهي عذاب؛ د الله له کتاب د دوی هر اختلاف له حق او حقيقت اختلاف دئ.

لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَـٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ وَٱلْمَلَـٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَـٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ وَءَاتَى ٱلْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ ذَوِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَـٰمَىٰ وَٱلْمَسَـٰكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ وَٱلسَّآئِلِينَ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَـٰهَدُوا۟ ۖ وَٱلصَّـٰبِرِينَ فِى ٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلْبَأْسِ ۗ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا۟ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

[۱۷۷]- نېکي دا نه ده چې مخونه مو د مشرق او مغرب په لوري وگرځوئ، نه؛ نېکي دا ده چې څوك پر الله، د آخرت پر ورځ، پر ملائکو، پر کتاب او پيغمبرانو ايمان راوړ او په داسې حال کې چې له مال سره ئې مينه هم وه خو هغه ئې خپلوانو، يتيمانو، مسکينانو، مسافرانو او سؤالگرو ته ورکړ او د (محکومانو) د آزادولو لپاره (ئې ولگولو)، لمونځ ئې اداء کړ، زکات ئې ورکړ، په خپلو ژمنو وفا کوونکي؛ هر کله چې ئې ژمنه کړې، په کړاوونو، تاوانونو او د جگړې په دوران کې صبر کوونکي، همدا دوی (په خپل دين او ايمان کې واقعي) رښتيني او صادقان دي او همدا دوی متقيان دي.

(۱۷۷)- د (صدق) او (تقوی) رښتينی معيار دغه دئ، همدا صفات چې په دې آيت کې تشريح شوي. (صادق) او (متقي) هغه څوك دئ چې دا صفات ولري، مبادا بل څوك چا ته د

نورو صفاتو له امله د (صادق او متقي) خطاب وکړئ، مبادا دا گمان وکړئ چې له دې پرته له نورو لارو د صدق او تقوی مقام ته رسېدل ممکن دي، مبادا هغه کسان د دې مقام خاوند وگڼئ چې د قبلې په اړه خو ډېر اهتمام کوي، مشرق او مغرب ته مخ کول ورته مهم برېښي، په فرعي مسائلو ئې تأکید حیرانوونکی وي، خو نه ئې د الله په لار کې د جهاد لپاره ملا تړلې، نه ئې قرباني ورکړې، نه له خپل سر او مال د الله په لار کې تېرېدو ته چمتو شوی، نه ئې د دین په لار کې ستونزې او کړاوونه گاللي، نه ئې په سنگرونو کې د جگړو په دوران کې د صبر او ثبات مظاهره کړې. ناپوه خلك داسې اساسي مسائلو ته د پام پر ځای او د هغه پر بنیاد د قضاوت کولو پر ځای، فرعي او ثانوي مسائلو ته اهتمام کوي او همدا د خپلو قضاوتونو بنیاد گرځوي، پام کوئ چې تاسو د دوی په څېر نه شئ.

په دې مبارك آیت کې له زکات علاوه هم خپل مال انفاقول راغلي، له دې معلومېږي چې د مسلمان په مال کې له زکات علاوه هم حقوق شته، له ډېرو احادیثو هم دا خبره معلومېږي، په احادیثو کې خو په دې اړه هومره تأکید گورو چې انسان مکلف کوي هر هغه څه انفاق کړي او حاجتمن ته ئې ورکړي چې د ده له حاجتونو زیات وي. قرآن په دې ارتباط فرمايي:

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ ... البقرة: ٢١٩: او تا پوښتي چې څه انفاق کړي؟ ورته ووایه: همغه زیات ئې؛ د انفاق په اړه دلته دا ځواب ورکړی شوی چې له خپلو ضروري اړتیاوو چې څه زیات وي همغه د الله په لار کې انفاق کړئ، له دې لارښوونې په ډاگه معلومېږي چې له ضروري اړتیاوو د اضافي شیانو په اړه د الله حکم دا دئ چې هغه به انفاق کېږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡقِصَاصُ فِي ٱلۡقَتۡلَىۖ ٱلۡحُرُّ بِٱلۡحُرِّ وَٱلۡعَبۡدُ بِٱلۡعَبۡدِ وَٱلۡأُنثَىٰ بِٱلۡأُنثَىٰۚ فَمَنۡ عُفِيَ لَهُۥ مِنۡ أَخِيهِ شَيۡءٞ فَٱتِّبَاعُۢ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَأَدَآءٌ إِلَيۡهِ بِإِحۡسَٰنٖۗ ذَٰلِكَ تَخۡفِيفٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَرَحۡمَةٞۗ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ بَعۡدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمۡ فِي ٱلۡقِصَاصِ حَيَوٰةٞ يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

[١٧٨]- اې مؤمنانو! د وژل شوو په اړه قصاص دربانديې فرض کړی شوی، آزاد په آزاد، مریي په مریي او ښځه په ښځې، خو که چا ته د خپل ورور له لوري څه

وبخښل شو، نو په ښه توګه ورپسې کېدل دي او په نېکه وجه ئې ده ته اداء کول، دا ستاسو د رب له لوري تخفيف او پېرزوينه ده، نو چا چې له دې وروسته تېرى وکړ؛ هغه ته دردناك عذاب دئ. [۱]- او اې عقلمنو! په قصاص کې تاسو ته ژوندون دئ؛ د دې لپاره چې ځان ساتنه مو کړې وي.

(۱۷۸)- قصاص درباندې فرض کړى شوى، قاتل به دې ته غاړه ږدي، د آزاد په بدل کې آزاد، د مريي په بدل کې مريي او د ښځې په بدل کې ښځه، همدا راز نارينه د ښځې، ښځه د نارينه، مريي د آزاد او آزاد د مريي په مقابل کې. يوازې قاتل به وژل کېږي، که قاتل نارينه وي، يا ښځه، آزاد وي يا مريي، د قتل بدل به له بل چا نه اخيستل کېږي، داسې نه چې د قاتل خپلوان ووژل شي. د قصاص پرېکړه به د اسلامي حکومت قاضي کوي، داسې نه چې د مقتول ورثه په خپل سر دا کار وکړي. حکومت مکلف شوى چې د قصاص حکم به نافذوي، د مقتول ورثه ته به دا شرائط برابروي چې قاتل قصاص کړي.

قرآن د جاهليت د دور ټول هغه ناروا او ظالمانه دود دستور ختم کړ چې د قصاص او بدلې په اړه رائج وو. دوى خلك په عزيز او ذليل، شريف او رذيل، حر او عبد وېشلي وو، د قتلونو په اړه هم د دوى دا ناروا وېش په نظر کې نيول کېدو، شتمن د بې وزلې، شريف د رذيل او بادار د غلام په بدل کې نه وژل کېدو، اسلام راغى د خلکو تر منځ ئې د مساوات اعلان وکړ، وئې ويل چې ټول انسانان د يوه الله مخلوق او بندګان دي، په رګونو کې ئې يوه وينه خوځېږي، يو پر بل له تقوى پرته په بل څه کې فضيلت او شرف نه لري، د بدلې لپاره ئې د قصاص نوم کښېښود چې معنى ئې برابري ده؛ او وئې ويل: نفس د نفس په مقابل کې، (أَنَّ النَّفْس بِالنَّفْسِ) دا د انسانانو تر منځ د برابرۍ هغه اعلان وو چې زر کاله وروسته هم د نړۍ د هيڅ هېواد په مدني قوانينو کې ئې بېلګه نه ليدل کېده، په عمل کې خو تر اوسه حتى په هغو هېوادونو کې چې په دروغو ځان د بشري حقوقو مخکښان ګڼي او د انسانانو تر منځ د برابرۍ دعوى کوي، يوه هم دا اصل نه دئ مراعات کړى، امريکا خپلو فوځيانو ته په اشغال شوو سيمو کې د هر جنايت اجازه ورکوي، د جنګي جناياتو په نړۍ والو محاکمو کې د دوى د محاکمې مخالفت کوي، د بګرام، ابو غريب او ګوانتانامو په جهنمي زندانونو کې چې دوى له بې وزلو بنديانو سره څه وکړل او عکسونه ئې د ټولې نړۍ په ورځپاڼو او ټلويزيونونو کې خپاره شول، دې ټولو ثابته کړه چې دا بې رحمه متمدن کافران لا څومره له هغه څه لرې دي چې اسلام ئې د انسان د کرامت د ساتنې، مساوات او د قصاص په اړه وايي، عجيبه لا دا ده چې دغه د تمدن او ترحم دروغجن، مکار او رياکار مدعيان د قصاص په اړه اسلامي قوانين د اعتراض وړ ګڼي او وايي چې د قتل په

مقابل کې د قتل حکم باید لغوه شي او د نړۍ د ټولو هېوادونو له اساسي قوانینو او جزائي احکامو حذف شي، خو اسلام که له یوې خوا وایي چې قصاص د خلکو ژوند خوندي کوي، په قصاص سره عدالت تأمینېږي، په قصاص سره د قتلونو مخنیوی کېږي، له بلې خوا د دیت په قانون سره قاتل او د مقتول د کورنۍ تر منځ د روغې جوړې لار پرانیزي او د قصاص واك د مقتول ورثه ته ورکوي، خو یوه ته ئې ویلي: قصاص ته به غاړه ږدې، بل ته ئې ویلي: یوازې له قاتل به قصاص اخلې نه د ده له خپلوانو. یوه ته ئې وویل: که د مقتول ورثه له قصاص منصرف او په دیت راضي شول نو په ښه توګه به هغه اداء کوې او بل ته ئې وویل: په دیت له رضایت وروسته به په ښه توګه د هغه مطالبه کوې، مبادا د دیت تر لاسه کولو وروسته له قاتل د غچ او انتقام اخیستو هڅه وکړې.

په قصاص سره د قتلونو مخنیوی کېږي، د خلکو ژوند د هغو قاتلانو له ګواښونو خوندي پاته کېږي چې د قصاص د نشتوالي په صورت کې په هر بې وزلي تېرى کوي او د ټولنې امنیت او د خلکو ژوند له خطر سره مخامخ کوي. په ټولنې کې واقعي امنیت نه په پولیسي او جاسوسي نظام او د پولیسو په زیاتولو راتلى شي او نه د زندانونو په جوړولو او ډکولو سره، له دې لارې راغلى امنیت تل کاذب او موقتي وي، د نیویارك په څېر د امریکا په لویو لویو ښارونو کې چې په هر ګام کې پولیس او د استخباراتو غړي ولاړ وي او هرې خوا ته کامرې نصب دي، خو څوك نه په جیب کې له ځان سره پیسې ساتي او نه لاسي بکس ګرځوي، له دې وېرې چې بدمعاشان به ئې په چاړه تهدید او هر څه به ترې واخلي، که د څو ساعتونو لپاره برېښنا ولاړه شي؛ هومره جنائې پېښې رامنځته شي چې د آسیا په لویو لویو ملکونو کې په یوه کال کې هم دومره پېښې نه کېږي.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا ٱلْوَصِيَّةُ لِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ بِٱلْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنۢ بَدَّلَهُۥ بَعْدَ مَا سَمِعَهُۥ فَإِنَّمَآ إِثْمُهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾ فَمَنْ خَافَ مِن مُّوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

[١٨٠]- کله چې مو کوم یوه ته مرګ راوړاندې شي، که څه مال تر شا پرېږدي؛ نو د مور پلار او خپلوانو په اړه په معروفه توګه وصیت پر تاسو فرض کړى شوى، دا پر متقیانو یو لازمي حق دئ. [١٨١]- او چا چې له اورېدو وروسته هغه (وصیت) بدل کړ، نو ګناه ئې په هغو ده چې بدل ئې کړ، بې شکه چې الله ښه پوه اورېدونکى دئ.

[١٨٢]- نو كه څوك د وصيت كوونكي له كوم ظلم يا كومې ګناه ووېرېدو او د دوی تر منځ ئې روغه جوړه وكړه؛ نو كومه ګناه پرې نشته؛ يقيناً چې الله ډېر مهربان بخښونكی دئ.

(١٨٠-١٨٢)- پر مالدارو متقيانو؛ له مرګ مخكې وصيت كول لازم دي، په معروفه توګه وصيت. كه څه هم د زكات له فرض كېدو او د ورثه وو د حقوقو له تعيين وروسته د وصيت ضرورت منتفي برېښي، خو بيا هم داسې حالات راوړاندې كېږي چې په وصيت سره ډېرې ستونزې حل كېدی شي، د ميراث له برخو د محرومو بې وزلو خپلوانو مشكل پرې حل كېږي، وصيت كوونكی كولی شي د خپل مال له درېيمې برخې له دغو مستحقو بې وزلو خپلوانو سره مناسبه مرسته وكړي. مثلاً د پلار په ژوندون كې د ده كوم زوی مري، د دې زوی ښځه او اولاد په ميراث كې ثابت حق نه لري، خو پلار كولی شي له دغې درېيمې برخې له دوی سره د مرستې وصيت وكړي. په وصيت كې دوه شرطونه وضع شوي: لومړی دا چې د هغه چا په اړه به وصيت نه كوي چې الله تعالی په خپله په ميراث كې ورته حصه او سهم ټاكلی، دوهم دا چې د مال له درېيمې برخې د زيات څه وصيت حق نه لري. كه وصيت كوونكي دا ضوابط مراعات نه كړل او په وصيت كې څه تېری تر‌ې وشو، د وصيت اورېدونكي ته دا صلاحيت وركړی شوی چې وصيت سم كړي او مناسبه تبديلي په كې وكړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامٗا مَّعۡدُودَٰتٖۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٖ فَعِدَّةٞ مِّنۡ أَيَّامٍ أُخَرَۚ وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدۡيَةٞ طَعَامُ مِسۡكِينٖۖ فَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَهُوَ خَيۡرٞ لَّهُۥۚ وَأَن تَصُومُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿١٨٤﴾

[١٨٣]- اې مؤمنانو! پر تاسو روژه داسې فرض كړی شوې لكه له تاسو پر مخكينيو چې فرض كړی شوې وه، د دې لپاره چې ځان ساتنه مو كړې وي. [١٨٤]- څو شمېرلې ورځې، خو كه څوك له تاسو بيمار وي او يا په سفر لګيا وي، نو بيا ئې له نورو ورځو د شمېر پوره كول دي؛ او پر هغه چا چې په تكليف سره ئې نيولی شي؛ د يوه مسكين (د ورځنې) خوراك فديه ده؛ نو كه څوك په خپله خوښه د خير كار تر سره كړي، دا ورته غوره دئ او كه روژه ونيسئ دا درته غوره ده، كه وپوهېږئ.

(١٨٣)- روژه په مخکينيو امتونو هم فرض وه، د روژې هدف دا دئ چې په تاسو کې د تقوی او ځان ساتنې ماده پیاوړې شي، اراده مو مضبوطه شي، ځوك چې یوه میاشت له حلال رزق لاس اخیستل تمرین کړي، نفس ئې په وار وار له هغه مکرر غوښتنې وکړي خو هغه ئې غوښتنو ته تسلیم نه شي، ځان وساتي، په دې سره د ده اراده مضبوطه او پیاوړې شي او له روژې وروسته د نفس د ناجائزو او ناروا غوښتنو په وړاندې مقاومت او ځان ساتل ورته آسان شي.

پیغمبر علیه السلام د روژې میاشت د صبر میاشت ګڼلې، یعني روژه په تاسو کې صبر راپیدا کوي؛ او د صبر اجر جنت دئ. همدا راز مسلم او بخاري روایت کوي چې رسول الله صلي الله علیه و سلم فرمایلي: الصِّيَامُ جُنَّةٌ فَلاَ يَرْفُثْ وَلاَ يَجْهَلْ، وَإِنِ امْرُؤٌ قَاتَلَهُ أَوْ شَاتَمَهُ فَلْيَقُلْ: إِنِّي صَائِمٌ مَرَّتَيْنِ: روژه ډال ده نو روزه نیوونکی دې نه د بې حیائې کار کوي او نه جاهلانه عملونه او که چا ورسره جګړه کوله او یا ئې وښکنځلو؛ نو دوه ځله دې ووایي: زه روژتی یم.

په سفر کې د روژې د نه نیولو رخصت ورکړی شوی، په عوض کې به ئې بل وخت روژه نیول کېږي، د سفر حد له احادیثو معلومېږي، د دریو ورځو عادي مزل د سفر حد ګڼل شوی او دا د میل په حساب تقریباً ٤٨-٥٠ میله او د کیلو متر په حساب نژدې ٧٨ -٨٤ کیلومتره کېږي.

(١٨٤)- دا آیت اکثرو مفسرینو داسې ترجمه کړی: که څوك د روژې طاقت لري خو نه ئې نیسي؛ پر ده فدیه لازمه ده، د دې ترجمې له مخې دا آیت د روژې په اړه لومړی لارښوونه ده چې په وروسته راتلونکي آیت سره منسوخ شوی، په ابتداء کې د روژې نیول د مسلمانانو خوښې ته پرېښودل شوې وه، که ئې نه نیوله فدیه به ئې ورکوله. خو ځینې نور ئې داسې ترجمه کوي لکه چې موږ پورته نقل کړې، په دې صورت کې آیت منسوخ نه دئ؛ بلکې د هغو ناتوانه کسانو او بوډاګانو په اړه دئ چې د روژې نیول ورته ډېر ګران وي، دوی کولی شي د روژې پر ځای یوه مسکین ته د یوې ورځې خوراك ورکړي او که تر دې زیات ورکړي نو دا ورته غوره دئ او که له تکلیف سره سره او په داسې حال کې چې الله تعالی ورته رخصت ورکړی؛ روژه ونیسي دا لا ورته غوره دئ. دا خبره د توجه وړ ده چې د روژې فدیه د یوه کس ورځنی خوراك ټاکل شوی، د روژې یو هدف دا دئ چې مسلمانان له بې وزلو سره مرستې ته تیار کړي.

شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ

وَٱلۡفُرۡقَانِۚ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهۡرَ فَلۡيَصُمۡهُۖ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٖ فَعِدَّةٞ مِّنۡ أَيَّامٍ أُخَرَۗ يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلۡيُسۡرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلۡعُسۡرَ وَلِتُكۡمِلُواْ ٱلۡعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمۡ وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ١٨٥

[١٨٥]- د روژې میاشت هغه ده چې په هغې کې قرآن نازل شوی؛ د خلکو لپاره لارښود، د هدایت څرګندې نښې او فرقان، نو چې څوک دا میاشت بیاموي هغه دې روژه ونیسي او څوك چې بیمار وي او یا په سفر کې، نو پر ده د نورو ورځو شمېر پوره کول دي، الله تاسو ته د آسانتیا اراده لري او د سختې اراده درته نه لري، دا د دې لپاره چې شمېر پوره کړئ او د دې لپاره چې الله د هغه څه لپاره په لویي یاد کړئ چې تاسو ئې هدایت کړئ او چې شکر وکړئ.

---

(١٨٥)- په دې مبارك آیت کې څو اساسي لارښوونې مومو:

- د دې میاشتې روژه د دې لپاره فرض کړی شوې چې په دې کې قرآن نازل شوی، دا د خلکو لپاره لارښود کتاب، دا د څرګندو لارښوونو او د حق او باطل تر منځ د فرق کولو لپاره روڼ څراغ په کې نازل شوی، د دې ستر نعمت د شکر اداء کولو لپاره باید روژه ونیسئ.
- په دې روژې سره به تاسو د الله په لویي او عظمت اعتراف کړی وي او د همدې روژې او د قرآن د درناوي په وجه به مو هدایت په برخه شي.
- له دې آیت دا هم په څرګنده توګه معلومېږي چې د روژې میاشتې په داخلېدو سره د نړۍ پر ټولو مسلمانانو روژه نیول فرض کېږي او د روژې میاشت هغه وخت پیل کېږي چې د دې میاشت سپوږمۍ له محاق ووځي او د نړۍ په کوم ځای کې ولیدل شي، له محاق وتل او چېري د هغې څرګندېدلو معنی دا ده چې نوې میاشت پیل شوې او په ټولو روژه نیول لازم شوي، د دې آیت له مخې د مطالعو اختلاف اعتبار نه لري، داسې نه ده چې میاشتې په هر هېواد کې بېل بېل پیل او پای لري؛ بلکې په ټولې نړۍ کې یو پیل او یو پای لري؛ پیل او پای ئې په یوه معینه ورځ، ساعت، دقیقه او ثانیه. د نړۍ په هر ځای کې چې د نوې میاشت سپوږمۍ ولیدل شي؛ نو نوې میاشت پیل شوې؛ د لیدو لپاره ئې د دوو عادل شاهدانو ګواهي کافي ده؛ د نړۍ پر ټولو مسلمانانو ئې روژه نیول فرض کېږي.

په آیت کې ویل شوي: (فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهۡرَ فَلۡيَصُمۡهُۖ: نو چې څوك دا میاشت

بيامومي هغه دي روژه ونيسي)؛ داسي نه دي ويل شوي (فمن رأى منكم القمر: څوك چي له تاسو سپوږمۍ وګوري)؛ يعني د روژې نيول د روژې مياشتي په پيل پوري مربوط ده؛ هر څوك چي دې مياشت ته ننوځي؛ نو روژه نيول پرې فرض شوه. البته د روژې مياشتي پيل او پای د سپوږمۍ له مخي ټاکلی شو.

● داسي ګمان مه کوئ چي الله تعالی له خپلو بندګانو سره د سختي کولو اراده لري، نه هغه په خپلو بندګانو ډېر ډېر مهربان دئ، قرآن رالېږل او روژه فرض کول د ده د پېرزويني او رحمت نښي او اسباب دي، له سختيو د ژغورني لپاره ئې دا قرآن رالېږلی او د قرآن د راتلو د مياشتي روژه ئې فرض کړې.

له دې آيت دا هم په څرګنده توګه معلومېږي چي د روژې مياشتي په داخلېدو سره د نړۍ پر ټولو مسلمانانو باندي روژه نيول فرض کېږي او د روژې مياشت هغه وخت پيل کېږي چي د دې مياشت سپوږمۍ له محاق ووځي او د نړۍ په کوم ځای کي وليدل شي، له محاق وتل او چېري د هغې څرګندېدلو معنی دا ده چي نوې مياشت پيل شوې او په ټولو روژه نيول لازم شوي، د دې آيت له مخي د مطالعو اختلاف اعتبار نه لري، داسي نه ده چي مياشتي په هر هېواد کي بېل بېل پيل او پای لري.

د مياشتو لپاره دوه معروف تقويمونه لرو؛ يو ئې د لمر پر محور د زمکي په حرکت پوري او بل ئې د زمکي پر محور د سپوږمۍ په حرکت پوري مربوط دئ، زمکه په درې سوه پنځه شپېته ورځو او څه د پاسه شپږو ساعتونو کي يو ځل د لمر پر محور څرخي، دې ته ځينو د يوه کال نوم ورکړی، هغه ئې په دولسو مياشتو وېشلی، ځيني ئې دېرش او ځيني ئې يو دېرش ورځي دي. او سپوږمۍ په (۲۹ ورځو ۱۲ساعتونو ۴۳ دقيقو او ۱۲ ثانيو) کي د رؤيت پړاو بشپړوي؛ دا موده ثابته ده، که څوك علمي محاسبې ته ارزښت ورکړي نو د بشپړ کال ټولي قمري مياشتي داسي ټاکل کېدی شي چي کمی او زياتی به په کي نه راځي، د محاسبې له مخي دا معلومېدی شي چي سپوږمۍ کله خپل مياشتنی مدار بشپړوي، په کوم ځای کي، په کوم ساعت، دقيقه او ثانيه له سترګو پټېږي او چېري، په کوم ساعت، دقيقه او ثانيه راڅرګندېږي او د نوې مياشتي مدار پيلوي. دا چي اسلام د مياشتي د پيل او پای لپاره رؤيت ته اعتبار ورکړی دا ډېره دقيقه او علمي وينا ده، ځکه د سپوږمۍ په ليدو سره ثابته کېږي چي هغه د نوې مياشتي مدار ته داخله شوې. څوك چي رؤيت ته اعتبار نه ورکوي او د هري سيمي لپاره د مستقل او بېل رؤيت خبره کوي ډېر کم عقله او له دين او علم بې خبر دئ. اوس او د مخکي تللو وسائلو په مرسته؛ هغه ثانيه او سيمه هم په دقيقه توګه معلومولی شو چي سپوږمۍ له محاق وځي، د مخکينۍ

میاشتي مدار ئې بشپړ کېږي او د نوې میاشتي مدار پیلوي. دا هم ډېره علمي خبره ده چي د رؤیت لپاره د دوه متقي انسانانو شهادت کافي ګڼل شوی. ناپوهان او هغه ټګماران چي د دښمن له لوري ګمارل شوي چي په امت کي اختلافات راولاړ کړي؛ له دې موضوع هم د اختلاف وسیله جوړوي، شیعه او بریلویان له سعودي او سلفیانو سره د سیاسي او مذهبي اختلاف له کبله روژه او اختر یوه او حتی دوه ورځي وروسته اعلانوي!! احناف د سپوږمۍ د مطالع (راڅرګندېدو) اختلاف د اعتبار وړ نه ګڼي؛ د قرآن، حدیث او علم وینا همدا ده.

راشئ دا موضوع په دې توګه ستاسو مخي ته کښېږدم: تاسو کولی شئ په خپل کمپیوټر کي داسي سافټ ویر (پروګرام) نصب کړئ چي د میاشتي په پیل کي د سپوږمۍ د راڅرګندېدو او په پای کي له سترګو پټېدو او په نوې میاشت کي د بیا راڅرګندېدو دقیقه نېټه، وخت، ساعت، دقیقه او ثانیه، هره ورځ د سپوږمۍ د طلوع او غروب وخت دروښیي؛ داسي لکه چي د لمر د طلوع او غروب وخت درښیي او همغسي لکه چي ستاسو ساعت د لمر طلوع، غروب او د لمانځه وختونه درښیي. اوس که تاسو د روژې په نه ویشتمه او د ماښام په ٦ بجو؛ چي همدا ستاسو په ځای کي د ماښام د أذان وخت دئ؛ له خپل کمپیوټر وپوښتئ چي سپوږمۍ به کله او چېري راڅرګندېږي؛ او تاسو ته ووایي: د راڅرګندېدو لپاره ئې لا دوه ساعته او دېرش دقیقې پاته دي؛ د دې معنی دا ده چي سپوږمۍ به په هغه هېواد کي لیدل کېږي چي ستاسو د اوسني موقعیت په غرب کي او له تاسو دومره لري پروت دئ چي د وخت توپیر ئې ستاسو له موقعیت سره دوه نیم ساعته دئ؛ یعني چي سپوږمۍ به په مصر او د مصر په غرب کي هېوادونو لکه لیبیا او المغرب کي لیدل کېږي؛ که تاسو د سعودي د مفتي په فتوی عمل کوئ او منتظر یئ چي په سعودي کي د تلسکوپ شا ته ناست مفتي به د سپوږمۍ په اړه تاسو ته دقیق او صحیح معلومات درکړی شي؛ نو یقیناً چي اشتباه مو کړې؛ او که مو له مصر، لیبیا او مراکش واورېدل چي سپوږمۍ ولیدل شوه نو بیا تاسو لازمه ده چي د هغوی په فتوی همداسي عمل وکړئ لکه چي په خپل هېواد یا په سعودي کي د یوه مفتي په فتوی روژه نیسئ او اختر کوئ؛ آیا د دې لپاره کومه عقلي او شرعي توجیه موندلی شو چي د سعودي په فتوی عمل کولی شو خو د نورو هېوادو د مسلمانو مفتیانو او شاهدانو په وینا عمل نشو کولی؟! آیا دا صحیح ده چي د لمانځه د وختونو په ارتباط پر ساعت باور او عمل کولی شو خو د هلال په ارتباط په خپل کمپیوټر باور او عمل نه شو کولی؟ پیشلمی او روژه ماتی یا د ساعت له مخي کوو یا د هغه مؤذن په أذان چي د یوه داسي جدول له مخي أذان کوي چي د

ساعت په مرسته جوړ شوی؛ او د سپوږمۍ د مطالع او د میاشتې د پیل او پای په اړه د ساعت او کمپیوټر دقیق او علمي معلومات د اعتبار وړ نه ګڼو؟!!

رسول الله صلی الله علیه و سلم د قمري میاشتې د عمر په اړه څوارلس پېړۍ وړاندې فرمایلي چې قمري میاشت ۲۹ ورځې ده؛ په داسې حال کې چې هغه مهال عام ذهنیت دا وو چې قمري میاشت دېرش ورځې ده!! دا هغه دقیقه او علمي وینا ده چې انسانان ئې اوس په حقیقت پوه شوي؛ ساینس پوهان وايي چې قمري میاشت ۲۹ ورځې ۱۲ساعتونه ٤٤ دقیقې او ۳ ثانیې ده؛ راشئ دې روایاتو ته لږ ځیر شئ:

عن بن عُمَرَ قال: قال رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم: "الشَّهرُ تِسعٌ وعِشرونَ لَيلَةً لا تَصوموا حَتَّى تَرَوه ولا تُفطِروا حَتَّى تَرَوه إلَّا أن يُغَمَّ عَلَيكُم فإن غُمَّ عَلَيكُم فاقدُروا له" السنن الكبرى للبيهقي

له ابن عمر رضي الله عنهما روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل: میاشت نه ویشت ورځې ده؛ نو تر هغه روژه مه نیسئ چې وئې ګورئ او مه ئې ماتوئ تر هغه چې وئې ګورئ او که درباندې وپوښل شوه نو ورته پیاوړې شئ.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: ذَكَرْنَا لَيْلَةَ الْقَدْرِ عِنْدَ رَسُولِ الله صلى الله عليه وسلم فَقَالَ: "كَمْ مَضَى مِنَ الشَّهْرِ " فَقُلْنَا: مَضَى اثْنَانِ وَعِشْرُونَ يَوْماً وَبَقِي ثَمَانٍ فَقَالَ: "لا" بَلْ مَضَى اثْنَانِ وَعِشْرُونَ يَوْماً وَبَقِي سَبْعٌ؛ الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ يَوْماً فَالْتَمِسُوهَا اللَّيْلَةَ" رواه ابن حبان

له ابو هریره روایت دئ چې وئې ویل: د رسول الله صلی الله علیه و سلم خوا ته مو د قدر شپې یادونه وکړه نو وئې فرمایل: د میاشتې څومره تېره شوې؟ نو ومو ویل: دوه ویشت ورځې تېرې شوې او اته پاته دي. نو وئې فرمایل: نه؛ بلکې دوه ویشت ورځې تېرې شوې او اوه پاته دي؛ میاشت نه ویشت ورځې ده؛ نو له مخې ئې دا شپه ولټوئ.

دې ته ورته روایات زیات دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم په مختلفو مواردو کې ویلي چې میاشت ۲۹ ورځې ده؛ همدا باید د روژې د میاشتې د روژو اصلي شمېر ونیسو او دېرشمه به ئې یوازې هغه مهال نیسو چې د سپوږمۍ لیدل تثبیت نه شي؛ د لیدنې لپاره ئې هم د دوو مسلمانو شاهدانو شهادت کافي دئ؛ دې روایت ته ځیر شئ:

عن ابي هريرةَ: قال رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم: "صوموا لِرُؤيَتِه وأَفطِروا لِرُؤيَتِه فإن غُمَّ عَلَيكُمُ الشّهرُ فعُدّوا ثَلاثينَ". رَواه مسلمٌ

له ابو هريره روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه و سلم وويل: په ليدو سره ئې روژه ونيسئ او په ليدو سره ئې ماته کړئ. او که مياشت درباندي شکمنه شوه نو دېرش ئې وګڼئ.

عن عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ أَلَا إِنِّي قَدْ جَالَسْتُ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَأَلْتُهُمْ أَلَا وَإِنَّهُمْ حَدَّثُونِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَنْ تَشَكُّوا لَهَا فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَأَتِمُّوا ثَلَاثِينَ وَإِنْ شَهِدَ شَاهِدَانِ مُسْلِمَانِ (ذَوَا عَدْلٍ) فَصُومُوا وَأَفْطِرُوا "

له عبدالرحمن بن زيد بن خطاب روايت دئ چي وايي: د رسول الله صلى الله عليه و سلم له اصحابو سره کښېنستلی يم او ترې پوښتلي مي او هغوی راته ويلي چي رسول الله صلى الله عليه و سلم ويلي: په ليدو سره ئې روژه ونيسئ او په ليدو سره ئې ماته کړئ؛ او که مياشت درباندي شکمنه شوه نو دېرش ئې وګڼئ او که دوه عادل مسلمانان ئې د ليدو شهادت ورکړي نو روژه شئ او إفطار ئې کړئ.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَإِنِّى قَرِيبٌ ۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ ٱلدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ۖ فَلْيَسْتَجِيبُوا۟ لِى وَلْيُؤْمِنُوا۟ بِى لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

[١٨٦]- او کله چي زما بندګان زما په اړه له تا پوښتنه وکړي، نو زه يقيناً نژدې يم، کله چي دعاء کوونکی راته دعاء وکړي نو دعاء ئې قبلوم، نو زما بلنه دي ومني او پر ما دي ايمان راوړي چي رشد او کمال ته ورسېږي.

---

(١٨٦)- د قرآن په ګڼ شمېر آيتونو کي دا مطلب توضيح شوی چي الله تاسو ته درنږدې دئ، ډېر نژدې، د غاړي تر رګ هم درنږدې، که دوه ياست دريېم مو الله دئ او که درې وئ څلورم مو الله دئ، چي هر ځای وئ الله درسره دئ، ستاسو دعاګاني اوري او قبلوي ئې، نه الله له تاسو لري دئ، نه ستاسو او د الله تر منځ پرداوونه او حجابونه شته، نه الله ته د رسېدو او د خپلو دعاګانو د وړاندي کولو لپاره واسطې او وسيلې ته ضرورت شته، هره شېبه، په هر ځای او هر حالت کي، مخامخ خپل الله ته خپل عرائض وړاندي کولی شې او مطمئن اوسه چي الله ئې په خپله مخامخ اوري او قبلوي ئې. په دې سره د هغه شرکي عقائدو جرړي ايستل کېږي چي الله ته د دعاګانو په اورېدو او قبلېدو کي شريك ثابتوي او وايي: ستا دعاء او عبادت په هغه صورت کي تر خدايه رسي او قبلېدی شي چي د ده د

نازولو له لاري وړاندي شي او هغوی ئې د قبلېدو سپارښتنه وکړي!!

چي الله درنږدې دئ، نو په دعاءګانو کي مو دا مطلب مراعاتوئ، په چيغو چيغو دعاء کول د دې باور خلاف کار دئ، په چيغو چيغو خو هغه چا ته دعاء کېږي چي لري وي، دعاء خپل آداب لري، يو ئې همدا دئ. د روژې په بحث کي د دې خبري له کولو دا هم معلومېږي چي د روژې په حالت کي انسان خپل رب ته ډېر ورنږدې وي او دعاء ئې اجابت ته قريب.

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ ٱلصِّيَامِ ٱلرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَآئِكُمْۚ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّۗ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْۖ فَٱلْـَٰٔنَ بَٰشِرُوهُنَّ وَٱبْتَغُواْ مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَكُمْۚ وَكُلُواْ وَٱشْرَبُواْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ مِنَ ٱلْفَجْرِۖ ثُمَّ أَتِمُّواْ ٱلصِّيَامَ إِلَى ٱلَّيْلِۚ وَلَا تُبَٰشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَٰكِفُونَ فِي ٱلْمَسَٰجِدِۗ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَاۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ ءَايَٰتِهِۦ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

[۱۸۷]- له خپلو مېرمنو سره د روژې د شپې نژدې والی (جماع) درته حلال کړی شوې؛ هغوی ستاسو لپاره لباس او تاسو د دوی لپاره لباس يئ؛ الله په دې پوه شوی چي تاسو له ځان سره خيانت کولو؛ نو پر تاسو (له خپل رحمت سره) راوګرځېدو او عفو ئې درته وکړه؛ نو اوس له دوی سره مباشرت کوئ او هغه څه وغواړئ چي الله درته مقدر کړي (د اولاد درلودو په نيت نژدې والی وکړئ) او وخورئ او وڅښئ تر هغه چي د سباوون سپينه کرښه له توري درته څرګنده شي؛ بيا مو روژه تر شپې پوري پوره کړئ او له دوی سره په هغه وخت کي مباشرت مه کوئ چي په جوماتونو کي معتکف وئ؛ دا الهي حدود دي نو هغوی ته مه نژدې کېږئ؛ همدا راز الله خلکو ته خپل آيتونه بيانوي چي ځان وساتي.

(۱۸۷)- مسلمانانو داسي ګمان کاوو چي د روژې په شپه له ويدېدو وروسته بايد له مېرمنو سره له نژدې والي ډډه وکړي، په دې اړه دوی ته کوم حکم نه وو شوی، که څه هم ځيني په دې باور دي چي دا کار په دوی حرام کړی شوی وو، خو نه په قرآن کي د داسي حرمت په اړه څه حکم راغلی او نه په حديث کي، په خپله ئې همداسي انګېرله، خو احياناً

به ئې د خپل دغه ذهنيت خلاف کار وکړ او په دې سره به ئې د گناه او خيانت احساس کاوو، الله تعالى په صريحو الفاظو د دې اجازه ورکړه او وئې فرمايل چې مېرمن د خاوند لپاره او خاوند د مېرمنې لپاره له گناهونو د حفاظت سبب دئ، داسې لکه لباس چې انسان له تودوخې او يخنۍ ساتي، همدا راز ئې ورته وويل چې د مباشرت هدف او غايه بايد د اولاد درلودل وي، نه فقط د جنسي غريزې اشباع. دا وضاحت ئې هم وکړ چې د روژې وخت د سباوون د سپينې گاري له راڅرگندېدو د شپې تر پيل پورې دئ، شپه د لمر په لوېدو سره پيل کېږي.

رسول الله صلى الله عليه و سلم د روژه ماتي او سحري په اړه فرمايي: تر هغه چې زما امت په افطار کې تلوار او په سيمي(پيشلمي) کې تأخير کوي؛ د خير طمع ئې کېدى شي، دا ځکه چې دا کار د دې نښه ده چې دوى د بې ځايه تقوى په نامه په دين کې له ځانه څه نه دي زيات کړي، د اکثرو امتونو انحراف له همدې ځايه پيل شوى، مذهبي مشرانو او علماءو ئې له خپله لوري په دين کې زياتوالى راوستى، د قرآن په اصطلاح د خلکو پېټي ئې درانه کړي او په لاس پښو کې ئې ورته زنځيرونه او زولنې اچولي، د هر پيغمبر يوه لويه دنده دا گڼې چې راغلى دا اضافي پېټي د خلکو له اوږو راکوز کړي او دا زنځيرونه وشلوي. پيغمبر عليه السلام به د لمر له لوېدو سره سم خپله روژه ماتوله.

عَنْ أَبِي ذَرٍّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ....كَانَ يَقُولُ: «لَا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا أَخَّرُوا السَّحُورَ، وَعَجَّلُوا الْفِطْرَ» مسند احمد

له ابو ذر رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه و سلم به ويل: امت مې تر هغه په ښه حالت کې دئ چې سحري ځنډوي او په روژه ماتي کې تلوار کوي.

په پورتني مبارك آيت کې دا هم ويل شوي چې په احتياط سره د الله د حدودو خيال ساتئ، تر آخري پولې پورې مه ځئ؛ لږ لرې پاته شئ، ځکه په آخري حد کې د دې احتمال وي چې د پښې لږ ښويېدو سره له پولې واوړئ او له حد تېرى وکړئ.

وَلَا تَأْكُلُوٓاْ أَمْوَٰلَكُم بَيْنَكُم بِٱلْبَٰطِلِ وَتُدْلُواْ بِهَآ إِلَى ٱلْحُكَّامِ لِتَأْكُلُواْ فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَٰلِ ٱلنَّاسِ بِٱلْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

[۱۸۸]- او مالونه مو په خپلو کې په ناحقه مه خورئ او واکمنانو ته ئې د دې لپاره مه وړاندې کوئ چې د خلکو د مال کوم څه په ناروا وخورئ، په داسې حال کې چې پوهېږئ.

(۱۸۸)- له ناروا معاملاتو ډډه وکړئ، يو د بل مال په ناروا مه خورئ، حاکمانو ته د دې لپاره رشوتونه مه ورکوئ چې د دوی په زور د بل مال په ناحقه غصب کړئ، په داسې حال کې چې ښه پوهېږئ دا د بل مال دئ او غصب کول ئې درته حرام دي.

د روژې په بحث کې د دې حکم راتگ دا مطلب په گوته کوي چې روژه په اصل کې له حرامو د ځان ساتنې او په حلال رزق د قناعت کولو لپاره فرض شوې، څوك چې د الله لپاره حلال رزق پرېږدي هغه به څنگه حرام خوري او د دې لپاره به حکامو ته رشوت ورکوي چې د بل مال په ناروا توگه غصب کړي.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَهِلَّةِ ۖ قُلْ هِىَ مَوَٰقِيتُ لِلنَّاسِ وَٱلْحَجِّ ۗ وَلَيْسَ ٱلْبِرُّ بِأَن تَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِن ظُهُورِهَا وَلَـٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنِ ٱتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَٰبِهَا ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

[۱۸۹]- د سپوږمۍ رابره کېدو په اړه له تا پوښتنه کوي، ورته ووايه: دا د خلکو لپاره د وختونو او د حج د تعيين وسيله ده او ښېگڼه دا نه ده چې کورونو ته له شا راشئ، بلکې ښېگڼه دا ده چې څوك ځان وساتي؛ او کورونو ته له دروازو ننوځئ او له الله ووېرېږئ چې بريالي شئ.

(۱۸۹)- خلکو به له پيغمبر عليه السلام راز راز پوښتنې کولې او دا انتظار ئې درلود چې د دوی د هرې پوښتنې ځواب به ورکوي، د سپوږمۍ په اړه ئې هم ترې پوښتنه کوله چې دا څنگه راڅرگنده شي، وړه وي، ورو ورو لويه شي، بېرته وړه شي او د مياشت په پای کې له سترگو غائبه شي؟ دلته د دوی په ځواب کې دوه خبرې شوې: دا الله تعالی د وخت د تعيين لپاره په دې بڼه کې پيدا کړې، د وخت د تعيين لپاره داسې وسيله ده چې هر څوك، لوستی او نالوستی، هم د ساعتونو تعيين پرې کولی شي، هم د مياشتو او هم د کلونو، که ئې کوم کال د دوبي په لومړۍ مياشت کې روژه نيولې وه او سږ کال بيا په همدې مياشت کې روژه نيسي، ډېر ژر کولی شي پوه شي چې په دې باندې شپږ ديرش کاله تېر شوي، د وخت دا محاسبه له بلې لارې ډېره گرانه ده. خو دا چې د مياشتې حالت څنگه بدلېږي رابدلېږي، قرآن هغوی ته وايي: اوس په دې پوهېدل تاسو ته گران کار دئ، په يوه څه پوهېدل ځانته وخت او ځانته خاصه لار لري، په خپل وخت او له خپلې لارې ئې د پوهېدو لپاره صبر وکړئ، لکه چې کورونو ته بايد له خپلې دروازې ننوځئ نه له شا، همدا راز په دې پوهېدل چې د سپوږمۍ حالت څنگه بدلېږي رابدلېږي، دا هم خاص وخت او داسې خاصې

پوهي ته ضرورت لري چي اوس ئې تاسو نه لرئ، تر هغه صبر وکړئ چي په دې پوهېدل درته ممکن شي. احياناً له خپله وخته مخکي د يوه څه په اړه پوښتني د دې پر ځای چي ګټه وکړي انسان ته ستونزي راولاړوي، قرآن دغه مطلب ته په دې آيت کي داسي اشاره کوي:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَسۡـَٔلُواْ عَنۡ أَشۡيَآءَ إِن تُبۡدَ لَكُمۡ تَسُؤۡكُمۡ وَإِن تَسۡـَٔلُواْ عَنۡهَا حِينَ يُنَزَّلُ ٱلۡقُرۡءَانُ تُبۡدَ لَكُمۡ عَفَا ٱللَّهُ عَنۡهَاۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٞ ١٠١ المائدة:١٠١

اې مؤمنانو! د هغو شيانو په اړه پوښتني مه کوئ چي که درته څرګند شي نو خفه به مو کړي او که په اړه ئې هغه وخت پوښتنه وکړئ چي قرآن نازلېږي نو درته څرګند به شي، الله دي د دې عفو وکړي او الله حليم بخښونکی دئ.

په تفاسيرو کي دا هم راغلي چي ځيني عرب به له حج وروسته خپلو کورونو ته د دروازې له لاري ننوتل، يا به ئې د شا له دېواله کور ته دانګل، يا به ئې نوې دروازه پرانيسته او کور ته به داخل شول. دا ئې د تقوی نښه ګڼله، په دې آيت کي له يوې خوا مؤمنانو ته لارښوونه شوې چي هر کار له خپلي طبيعي لاري تر سره کړئ، عجله مه کوئ، په يوه څه د پوهېدو لپاره له دروازې داخل شئ مه له شا او غير طبيعي لاري، له بلي خوا د سعادت او فلاح د عواملو په اړه د يوه جاهل قوم انګېرنه او تصور معرفي شوی، دوی په داسي منحطو شکلياتو کي دين راخلاصه کړي، دې ته د تقوی نوم ورکړي او په دې سره دنيوي سعادت او اخروي فلاح تر لاسه کول غواړي، د دين له روح غافل شي، د دين اساسي خبري شا ته وغورځوي، الله هېر کړي، د شرك مرتکب شي، منافقت او خيانت کوي، د يوه بل ويني تويوي خو همدا دوی به له خپلو ټولو سترو سترو انحرافاتو سره سره په فروعي مسائلو سخت نښتي وي او دا به د خپلي تقوی نښې ګڼي!! په دې سوره کي د دې بد خصلت څو بېلګي وړاندي شوې، د غوا د رنګ، عمر او کار په اړه د بني اسرائيلو پوښتني، د قبلې په اړه د دوی اعتراضات او دا دئ د مدينې د خلکو دا تصور چي له حج وروسته د دروازې له لاري کور ته ننوتل ئې د تقوی خلاف کار ګڼلو، دوی ته ويل شوي چي بِر او ښېګڼه دا نه ده، ښېګڼه له الله وېرېدل او له حرامو ځان ساتل دي.

وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ١٩٠ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ ثَقِفۡتُمُوهُمۡ وَأَخۡرِجُوهُم مِّنۡ حَيۡثُ أَخۡرَجُوكُمۡۚ

وَٱلۡفِتۡنَةُ أَشَدُّ مِنَ ٱلۡقَتۡلِۚ وَلَا تُقَٰتِلُوهُمۡ عِندَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَٰتِلُوكُمۡ
فِيهِۖ فَإِن قَٰتَلُوكُمۡ فَٱقۡتُلُوهُمۡۗ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلۡكَٰفِرِينَ ١٩١ فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَإِنَّ ٱللَّهَ
غَفُورٞ رَّحِيمٞ ١٩٢ وَقَٰتِلُوهُمۡ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتۡنَةٞ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِۖ فَإِنِ
ٱنتَهَوۡاْ فَلَا عُدۡوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ١٩٣

[١٩٠]- او د الله په لار کې له هغو سره وجنګېږئ چې له تاسو سره جنګېږي او تېرى او زياتى مه کوئ، يقيناً چې الله تېرى کوونکي نه خوښوي. [١٩١]- او هر ځاى چې دوى مومئ وئې وژنئ او له هغه ځاى ئې وباسئ چې تاسو ئې ترې ايستلي يئ او فتنه تر وژني سخته (لويه ګناه) ده او د مسجد الحرام په خوا کې مه ورسره جنګېږئ، تر هغه چې دوى له تاسو سره په کې نه وي جنګېدلي؛ که درسره وجنګېدل؛ نو وئې وژنئ؛ د کافرانو سزا دغسي ده. [١٩٢]- خو که ئې ډډه وکړه؛ نو الله مهربان بخښونکى دئ. [١٩٣]- او له دوى سره تر هغه وجنګېږئ چې هيڅ فتنه نه وي (پاته) او دين ټول الله ته وي، خو که ډډه ئې وکړه؛ بيا نو له ظالمانو پرته دې پر بل چا تېرى نه کېږي.

(١٩٠-١٩٢)- له هغو کسانو سره د جګړې اجازه درکړى شوې چې له تاسو سره جنګېږي، خو په جنګ کې به هم د اسلام د اصولو مراعات کوئ، له تېري او زياتي به ځان ساتئ؛ له دې تېري به هم ډډه کوئ چې څوك له تاسو سره نه جنګېدلى او نه جنګېږي؛ تاسو ورسره وجنګېږئ؛ ښځې، ماشومان او بوډاګان به نه وژنئ؛ څکه هغوى نه له تاسو سره جنګېدلي او نه جنګېدى شي؛ ونو او فصلونو ته به اور نه اچوئ، د دښمن مړي به نه مُثله کوئ، له زخميانو او اسيرانو سره به زياتى نه کوئ، له خپلو ژمنو به عدول نه کوئ، د مسجد الحرام او د حج او عمرې د مياشتو احترام به ساتئ، خو که دوى په مسجد الحرام او حرام مياشتو کې درسره وجنګېدل؛ بيا ئې همدلته او په همدغو مياشتو کې وژلى شئ، فتنه او د کفر سلطه تر وژنو هم زيات کرکجن کار دئ، د فتنې د ختمولو لپاره تاسو ته د دوى د وژلو اجازه درکړى شوې.

(١٩٣)- له دې مبارك آيت په څرګنده توګه معلومېږي چې له (فتنې) مراد د کفر سلطه او واکمني ده، د اسلام له نظره د جنګ غايه او مقصد دا دئ چې دغه فتنه او د کفر سلطه پاى ته ورسېږي او اقتدار په ټمامه معنى او په ټوله نړۍ کې د الله د دين په واك کې راشي. لکه څنګه چې تر دې د مخه د ١٧٧آيت په ترځ کې مؤمنانو ته ويل شوي چې له

مخالفینو سره پر فروعي او ثانوي مسائلو د بې فائدې مناقشاتو پر ځای اصلي او بنیادي امورو ته توجه وکړئ، او اصلي مسائل دا دي: پر الله تعالی، د آخرت پر ورځې، پر ملائکو، کتابونو او انبیاءو ایمان، خپل غوره مال د الله په لار کې او د محتاجو د لاس نیوي لپاره لګول، لمونځ، زکات، پر خپلو ژمنو وفا، د جنګ په ډګر کې او د کړاوونو او ستونزو په وړاندې صبر، دلته هم له همداسې یوې فرعي قضیې وروسته دوی ته ویل شوي: جاهلان پرېږدئ چې دیانت او مذهب ئې په شکلیاتو کې خلاصه کړی او د (شېګنې) په اړه غلط معیارونه کاروي، ستر او اساسي کار ته مخه کړئ چې هغه د الله تعالی په لار کې له هغو خلکو سره جنګېدل دي چې د ظلم او تېري لار ئې غوره کړې او له تاسو سره جنګېدلي.

ٱلشَّهۡرُ ٱلۡحَرَامُ بِٱلشَّهۡرِ ٱلۡحَرَامِ وَٱلۡحُرُمَٰتُ قِصَاصٞۚ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾

[۱۹٤]- د حرام (محترمه) میاشت د محترمې میاشتې په مقابل کې او محترم شیان سره برابر، نو چا چې پر تاسو تېری وکړ، نو داسې تېری پرې وکړئ لکه چې پر تاسو ئې تېری کړی او له الله ووېرېږئ او پوه شئ چې الله له متقیانو سره دئ.

(۱۹٤)- که دښمن د شعائرو او مقدساتو احترام نه کاوو او په حرام (محترمو) میاشتو کې یا په مسجد الحرام کې ئې پر تاسی تېری کاوو نو تاسو مکلف نه یاست چې په یوه اړخیزه توګه به د هغوی احترام کوئ او له مقابلې او دفاع به لاس اخلئ؛ نه؛ تاسو دا حق لرئ چې ځواب ورکړئ، بالمثله معامله ورسره وکړئ، خو په دې کې به تر هر څه د مخه د الله د محاسبې خیال ساتئ، داسې څه به نه کوئ چې الله پرې ناراض کېږي، که مو تقوی درلوده نو د الله تعالی مرسته او ملاتړ به درسره وي. دلته هم ګورئ چې قرآن د الله د لارې مجاهدینو ته د تقوی سپارښتنه کوي؛ تقوی د مخلصو او متقي جنګیالیو یوه ځانګړتیا ګڼي او په جهاد پورې اړوند خصلت ئې بولي؛ یعني اصلي تقوی دغه ده؛ نه هغه چې ځیني ئې په اذکارو او اورادو کې راخلاصه کوي.

وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلۡقُواْ بِأَيۡدِيكُمۡ إِلَى ٱلتَّهۡلُكَةِ وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

[۱۹۵) او د الله په لار کې انفاق وکړئ او په خپل لاس ځان په هلاکت کې مه اچوئ او احسان وکړئ چې الله محسنين خوښوي.

(۱۹۵)- د الله په لار کې به د سر او مال له قربانۍ دريغ نه کوئ؛ د عدم قربانۍ له کبله له تباهۍ سره مخامخ کېږئ، په خپل لاس ځان په دې تباهي کې مه غورځوئ، له جهاد او د الله په لار کې له قربانۍ ډډه د تباهي او هلاکت باعث او د دښمن په لاس د سپکاوي او تذليل سبب کېږي، په هيڅ پلمه او بهانه به له دې ډډه نه کوئ. عجيبه ده چې ځيني بې لاري او منحرف وګړي په دې څرګند آيت په غلطه سره دا استدلال کوي چې له زورور دښمن سره مقابله؛ په خطر کې ځان اچول، له کم عدد او عدة سره د ځواکمن او په وسلو سمبال دښمن مخې ته ودرېدل؛ ځان په هلاکت کې غورځول دي او قرآن هغه تحريم کړي او يا دا چې شهادت طلبانه عمليات روا نه دي، دا ډېر ډېر ناروا او غلط استدلال دئ، دلته عدم انفاق او له قربانۍ ډډه کول د هلاکت باعث معرفي شوي، له دې دا مفهوم اخيستل چې د زورور او ځواکمن دښمن له مقابلې بايد ډډه وشي او يا په دې سره د شهادت طلبانه عملياتو په ضد استدلال کول؛ ډېر غلط او شرمناك استدلال دئ، نه د ايمان خاوند داسي استدلال کولی شي او نه د عقل او پوهي خاوند؛ که داسي وی نو قرآن به يو مسلمان د لسو کافرانو پر مقابلې نه مکلف کولو، د مسلمانانو د ترغيب لپاره به ئې د ابراهيم عليه السلام هغه قصه نه بيانوله چې په يوازې سر ئې د نمروديانو بتان رانسکور کړل، دا به ئې نه ويل چې: کم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَت فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللهِ وَ اللهُ مَعَ الصبرِينَ * د الله په اذن سره څومره لږکي ټولګي په لوی ټولګي غالب شوي، الله خو له صابرانو سره دئ. د بې صبرۍ له کبله ځان وژنه او له الله سره د کلکې مينې له امله شهادت طلبانه عمليات کول؛ يو له بل ډېر ډېر توپير لري، يو له الله د يأس او ناهيلۍ په سبب دا کار کوي او بل په الله او آخرت د کلك باور او د الله له دين د دفاع په لار کې د سر قرباني کولو په جذبه دا کار کوي، يو کس چې د لسو مقابله کوي په حقيقت کې شهادت طلبانه عمليات کوي، د ده او هغه چا تر منځ هيڅ توپير نشته چې بمونه په ځان پسې تړي او د دښمن هغه ځای ته ځان رسوي او داسي ګوزار ورکوي چې له بلې لاري ورته ممکن نه وي.

له دې آيت مخکې ويل شوي چې که څوك په تاسو تېری وکړي نو تاسو هم بالمثله ځواب ورکړئ (فَمَنِ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ) له دې معلومېږي چې په دې وروستي آيت کې له انفاق مراد د دښمن په ضد جهاد کې مال مصرفول دي. که دا دواړه آيتونه يو ځای او د يوه مضمون د متصلو برخو په توګه په پام کې ولرو نو له دې دوه خبري معلومېږي: لومړۍ دا چې له انفاق په دې ځای کې د دښمن په خلاف په جهاد

کې د مال انفاق مراد دئ او دا مطلب په گوته کوي چې د جهاد په سامان او وسائلو باندې د مال د نه مصرفولو عاقبت خطرناك او په خپل لاس ځان مرگ ته سپارل دي او دوهمه خبره دا چې له دښمن سره بالمثله معامله جائز ده.

له دې آیت دا انتباه اخیستل چې ځان په خطر کې مه اچوئ؛ یوه غلطه انتباه ده؛ دا سمه نه ده چې څوك د یوه کلام نیمایي برخه راواخلي او مخکینۍ او وروستنۍ برخې ته له پام پرته؛ له هغې خاصه معنی راوباسي. په دې آیت استناد کول او دا خبره ترې ایستل چې شهادت طلبانه عملیات جائز نه دي؛ نه یوازې بې بنسټه او غلط استناد دئ بلکې له آیت معکوسه معنی او انتباه اخیستل دي. آیت د قربانۍ بلنه ورکوي او د عدم قربانۍ عواقب او پایله تهلکه گڼي؛ خو دوي ترې معکوس مطلب راباسي!!

د شهادت طلبانه عملیاتو په اړه پوښتنه هغه وخت په شدت سره مطرح شوه چې پر نیویارك او واشنگټن همداسې بریدونه وشول، امریکا د تروریزم تر نامه لاندې د اسلام او مسلمانانو په ضد د پراخ جنگ اعلان وکړ او له ټولو حکومتونو ئې وغوښتل چې په دې جنگ کې د امریکا تر قومندې لاندې برخه واخلي، که نه نو د تروریستانو ملگري به ئې گڼو او په تور لست کې به ئې نومونه لیکو. د دې حکومتونو بې همتو چارواکو نه یوازې د امریکایانو غوښتنې ته سر ټیټ کړ بلکې له سرکاري مفتیانو ئې وغوښتل چې دا عملیات وغندي او هغه د اسلام خلاف وگڼي. په دې اړه څو خبرې په پام کې ولرئ:

- دا د شهادت طلبانه عملیاتو مخالفین ولې دې ته توجه نه کوي چې قرآن له دښمن سره بالمثله معامله جائز گڼي؟! قرآن مضطر انسان ته حرام روا کړي، قرآن مجبور انسان ته د کفر د کلمې ویل هم روا کړي، قرآن مظلوم انسان په بدي وینا او ښکنځلو د مؤاخذې وړ نه گڼي، د ده د مظلومیت له امله، د یوه ناروا او ناجائز کار سره سره؛ هغه ته معافي اعلانوي. څوك چې د اسرائیلو او امریکا په ضد شهادت طلبانه عملیات تر سره کوي؛ له یوې خوا مظلوم دئ، له بلې خوا له ظلم د نجات بله لار نه گوري، له بلې خوا بالمثله عمل کوي او بالآخره دې ته مجبور شوی.

- کوم کسان چې د امریکایانو په ضد شهادت طلبانه عملیات ناجائز گڼي، هغوی په عراق او افغانستان کې پر امریکایانو د مجاهدینو نور بریدونه هم نه تأییدوي، دا سرکاري مفتیان دي، هغه خبره کوي چې د دوي حکومتونه ئې کوي، هغه فتوی ورکوي چې حکومت ورته لیکلې وي او پر هغې د مهر لگولو امر ورته شوی وي. که یو سرکاري مفتي په فرانسه کې د حجاب ممنوعیت د فرانسې داخلي مسئله گڼي او همغه فتوی ورکوي چې د مصر حکومت ئې ترې غواړي؛ نو دا به د امریکا په ضد د شهادت طلبانه عملیاتو څنگه

ملاتړ کوي او څنګه به د هغه د جواز فتوی ورکوي؟!! څوك چي يوه شېبه هم د الله په لار کي جهاد ته نه وي وتلی، نه ئې وسله په لاس کي اخيستې، نه په سنګر کي پاته شوی، نه ئې زندان ګاللی، نه ئې د ظالمو حکامو په ضد يوه د حق خبره کړې، له دې څنګه دا طمع کوئ چي د شهادت طلبانه عملياتو ملا تړ وکړي او هغه جائز وګڼي؟!! د جهاد فتوی بايد له مجاهد عالم او مجاهد مفتي وغوښتی شي نه د قاعد او د جهاد مخالف سرکاري مفتي.

- که څوك شهادت طلبانه عمليات له هغې ځان وژني سره مقايسه کوي چي يو کس د بې صبرۍ او د الله تعالی له رحمت د يأس او ناهيلۍ په وجه ځان وژني، دا ډېره غلطه مقايسه ده؛ د قرآن هغه آيتونه چي د خوف او وېري له امله له ځان وژني ممانعت کوي؛ په شهادت طلبانه عملياتو تطبيقول ډېر ناروا تطبيقول دي. دا خو د وېري او يأس په وجه نه بلکي له الله سره د شديدي ميني او د ده پر دين د غيرت کولو په وجه ځان قرباني کوي.

نه پوهېږو دا کار چي څوك په خپلي چانټې کي بمونه، کارتوس او د راکټ مرمۍ اچوي او د هغه دښمن مقابلې ته درومي چي هم ئې تر ده وسائل زيات او مخکي تللې دي او هم ئې شمېر زيات دئ او له هغه سره د ده د نښتي لوی او قوي احتمال دا دئ چي دی په شهادت ورسېږي، خو سره له دې محتمل قوي خطر؛ هغه سنګر ته درومي او د دښمن مقابله کوي او بالآخره په شهادت رسېږي، دا کار له دې څه فرق لري چي يو کس همدا بمونه په ځان پسي وتړي او د دښمن صف منځته ننوځي او هلته دا بمونه منفجر کړي او دښمن له منځه يوسي؟!! دا په داسي حال کي چي دی دغه کار ته اړ وو، بله چاره ئې نه لرله، له ځرګندي وسلې سره دښمن ته نه شو نژدې کېدی، د دښمن د وژلو نوري لاري چاري ورته نه وې. ډېره عجيبه ده چي څوك هغه کار جائز او د مکافات وړ وګڼي او دا ناجائز او د سزا وړ. په کار خو دا ده چي دا کار د دې لپاره تر هغه بل هم د لوړ اجر مستحق وګڼل شي چي دلته د الله په لار کي وژل کېدل يقيني او په هغه بل کي احتمالي دئ. يو د الله په لار کي د شهادت وروستۍ او يقيني فيصله کوي او هغه بل د شهادت تر څنګ د دې طمع هم لري چي ژوندی بېرته راوګرځي، دا د بريد په وخت کي ځان ته هم پام کوي او دا احتياط کوي چي ده ته صدمه ونه رسېږي؛ خو هغه بل د ځان هيڅ پروا نه کوي، ټول هم او غم ئې دا وي چي د الله دښمن ته زيات تلفات واړوي. که د هر معيار له مخي دا دواړه مقايسه کړو نو د عدالت تقاضی دا ده چي د دې شهادت غوښتونکي کار تر هغه بل ډېر ډېر لوړ وګڼو. دا به ډېره عجيبه وي چي څوك دا يو کار شهادت وګڼي او هغه بل ته د شك په سترګه وګوري او له شهادت ګڼلو ئې ډډه وکړي.

مخکې له دې چې څوك په دې اړه څه ووايي چې په نيويارك او اسرائيلو کې د غير محاربو کسانو د وژل کېدو حکم څنگه دئ، هغه بايد دا خبره په پام کې وساتي چې آيا امريکايانو او اسرائيلو دې ته ورته کار کړی که نه، غير محارب کسان ئې وژلي که نه، لاسونه ئې د بې گناه خلکو په وينو سره دي که نه، د قاتلانو مرسته کوي که نه، قاتل ته ئې پيسې او وسلې ورکړې که نه، په ښار، کلي او جومات ئې بمونه ورولي که نه، که هغوي دا کارونه کړي وي نو د دوی مقابل طرف ته له هره لحاظه دا حق حاصل دئ چې د دوی په ضد همداسې وکړي، له دې لحاظه هم چې هغه مظلوم دئ او د انتقام اخيستو حق لري او له دې لحاظه هم چې هغه ته هر عدالت د بالمثله عمل اجازه ورکوي. لکه څنگه چې اسرائيليان هر فلسطينی محارب گڼي، د هغه په وژلو صرفه نه کوي، نه په لوی رحم کوي نه په وړو، نه په ښځو رحم کوي نه په سړيو، د شيخ احمد ياسين په څېر يو سپين ږيری؛ له دواړو سترگو او پښو محروم، له جومات د راگرځېدو په حال کې؛ له امريکايي هليکوپتر په راکټ ولي او له گڼ شمېر کسانو سره ئې يو ځای په شهادت رسوي، امريکايان همدا ستر جنايت يو جائز عمل گڼي او وايي چې اسرائيل له ځان د دفاع حق لري!! اوس که څوك د امريکايانو او اسرائيلو په ضد دې ته ورته عمل کوي؛ هغه شرعاً، عدلاً او عقلاً د دې حق لري. امريکايانو او اسرائيلو په هغه څه چې دوی ئې په فلسطين، افغانستان او عراق کې کوي؛ هر فلسطيني او هر مسلمان ته د دې مجوز ورکړی چې هر امريکايي او اسرائيلي محارب وگڼي او خپل انتقام ترې واخلي. دا بېله خبره ده چې څوك مجاهدينو ته مشوره ورکړي او ورته ووايي: په کار ده په خپلو بريدونو کې دې ته توجه وکړئ چې غير محاربو کسانو ته تاوان ونه رسېږي، بريدونه د دښمن هغو ځواکونو او ځايونو ته متوجه کړئ چې د دښمن جنگي ماشين پرچاو او د ملا تير ئې ورمات کړي. خو که هغه دا ونکړی شي او ووايي چې هلته مې لاس نه رسي، هلته د رسېدو توان نه لرم، نو چې د خپل دښمن پر هر ځای بريد وکړي او خپل غچ ترې واخلي؛ دا د ده مشروع حق دئ.

وَأَتِمُّواْ ٱلۡحَجَّ وَٱلۡعُمۡرَةَ لِلَّهِۚ فَإِنۡ أُحۡصِرۡتُمۡ فَمَا ٱسۡتَيۡسَرَ مِنَ ٱلۡهَدۡيِۖ وَلَا تَحۡلِقُواْ رُءُوسَكُمۡ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ ٱلۡهَدۡيُ مَحِلَّهُۥۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوۡ بِهِۦٓ أَذٗى مِّن رَّأۡسِهِۦ فَفِدۡيَةٞ مِّن صِيَامٍ أَوۡ صَدَقَةٍ أَوۡ نُسُكٖۚ فَإِذَآ أَمِنتُمۡ فَمَن تَمَتَّعَ بِٱلۡعُمۡرَةِ إِلَى ٱلۡحَجِّ فَمَا ٱسۡتَيۡسَرَ مِنَ ٱلۡهَدۡيِۚ فَمَن لَّمۡ يَجِدۡ فَصِيَامُ ثَلَٰثَةِ أَيَّامٖ فِي

ٱلْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْۗ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌۗ ذَٰلِكَ لِمَن لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُۥ حَاضِرِى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

[١٩٦]- او حج او عمره د الله لپاره تر سره کړئ، که مو مخنيوی وشو نو بيا (ئې فديه) د قربانۍ هغه ځاروی دئ چې ميسر وي او خپل سرونه تر هغه مه خربيئ چې دا ځاروی د حلالېدو خپل ځای ته ورسېږي، نو که ستاسو کوم څوك بيمار وي او يا د سر له کومې برخې ځورېږي؛ نو بيا فديه ده د روژې يا صدقې يا قربانۍ او بيا کله چې په امن شئ نو که څوك تر حج پورې له عمرې ګټه واخلي نو بيا د قربانۍ هغه ځاروی دئ چې ميسر وي؛ او که چا ونه موندو نو بيا د حج په ورځو کې درې ورځې روژه او له راستنېدو وروسته اوه ورځې روژه ده؛ چې دا پوره لس ورځې کېږي، دا د هغه چا لپاره ده چې کورنۍ ئې د مسجد الحرام (د شا و خوا) اوسېدونکې نه وي؛ او له الله ووېرېږئ او په دې پوه شئ چې الله سخت عذاب ورکوونکی دئ.

(١٩٦)- حج او عمره مو بايد د الله لپاره وي؛ کله چې د حج او عمرې اراده وکړئ؛ بايد تر سره ئې کړئ؛ که له خنډ سره مخامخ شوئ نو له احرام تر وتلو د مخه بايد يو ځاروی؛ لږ تر لږه يو پسه؛ د حرم زمکې ته د ذبحې لپاره ولېږئ؛ تر هغه به خپل سر نه خربيئ او له احرام به نه وځئ؛ چې دا ځاروی خپل ځای ته نه وي رسېدلی، هغه بيمار ته چې د سر له وېښتانو ځورېږي او خربيلو ته ئې اړ وي؛ دا کار کولی شي خو فديه به ورکوي؛ درې ورځې روژه، يا معادل ئې شپږو مسکينانو ته خواړه ورکول او يا د يوه ځاروي ذبح. که په حج کولو موفق شوئ او غوښتل مو چې تر حج د مخه عمره اداء کړئ؛ نو فديه ئې د يوه ځاروي ذبح کول دي، يو پسه يا د غويي او اوښ اومه برخه؛ خو که څوك په دې موفق نه شو؛ نو لس روژې به نيسي؛ درې ورځې د حج په دوران کې؛ د ذي الحجې له لسمې د مخه او اوه له ستنېدو وروسته. دا د تمتع اجازه هغو کسانو ته ورکړی شوې چې د مکې مکرمې اوسېدونکی نه وي. د مکې اوسېدونکې به حج او عمره بېل بېل اداء کوي، له بهر راغلو حجاجو ته دا سهولت ورکړی شوی چې حج او عمره يو په بل پسې په يوه احرام سره اداء کړي او يا لومړی عمره اداء کړي، له احرام ووځي او بيا د حج لپاره نوی احرام وتړي. يوه ته قِران او بل ته تمتع ويل شوي؛ د قران او تمتع په صورت کې هديه لازمه کېږي.

ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا

جِدَالَ فِي ٱلْحَجِّۗ وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ ٱللَّهُۗ وَتَزَوَّدُواْ فَإِنَّ خَيْرَ ٱلزَّادِ ٱلتَّقْوَىٰۖ وَٱتَّقُونِ يَٰٓأُوْلِي ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٧﴾

[١٩٧]- د حج څو معلومې مياشتې دي؛ نو چا چې په دې کې حج (په ځان) فرض کړ؛ نو بيا په حج کې نه له مېرمنو سره نژدې والی شته، نه فسق او گناه او نه جدال او شخړې، او د خير هر کار چې وکړئ الله پرې پوهېږي او توښه درسره واخلئ چې ښه والی د توښې ځان ساتل دي او له ما ووېرېږئ اې د عقل خاوندانو.

(١٩٧)- حج ځانته خاص وخت لري او خاص آداب؛ په دې کې نه له مېرمنو سره نژدې والی شته، نه فسق او گناه او نه جدال او شخړې. د (حج) لغوي معنی (قصد او هوډ) دئ؛ په حج سره ته د يوه ډېر ستر او دروند کار هوډ کوې؛ د الله کور ته د رسېدو هوډ؛ د الله په کور کې له هغه سره د نوې ژمنې هوډ.

زما حج کوونکيه وروره! آيا کله دې په زړه کې دا طمع راولاړه شوې چې کاش د الله دربار ته د رسېدو مجال وی او ده ته مخامخ د حاجتونو د وړاندې کولو مکان او امکان، چې په دغه او هغه دروازه کې د ودرېدو پر ځای د الله دروازې ته ودرېدلی وی او د حاجتونو تر سره کېدو لپاره مې يوې بلې مرجع ته د لاس اوږدولو پر ځای الله ته مخه کړې وی او خپل عرائض مې د ده مخې ته ايښی وی؟ (حج) دغې تلوسې، هيلې او هوډ ته الهي ځواب دئ، په حج سره ته دا اراده کوې چې له بل هر درشل د تل لپاره مخ اړوم، الله ته مخه کوم، هغه ځان ته کافي گڼم، د ده د کور طواف کوم، د ده د کور درې ته ودرېږم، له ده سره ژمنه کوم، چې بيا به نه د بل قصر، کور او گور طواف کوم او نه به د مرستې لپاره د بل د کور دړه ټکوم. حج له بل هر کور او دروازې استغنی او يوازې د الله کور ته ورتگ او د ده د دروازې د ټکولو اراده کول دي، يوازې نه او د خپلې خوښې په وخت کې هم نه؛ په معين وخت کې او د نړۍ له نورو حج کوونکو سره يو ځای او ټول په يو رنگ جامو کې؛ کفن ته ورته جامه؛ يو څادر او يو لونگ؛ دلته به د نړۍ له ټولو حجاجو سره د يووالي مظاهره کوې، ټول تفاوتونه به شا ته غورځوې، له ځان سنگارولو، د عطر له استعمال، د نوکانو او وېښتانو له اخيستلو، له خپلو مېرمنو سره له نژدې والي او له هرې گناه او له يوه بل سره له شخړو به کلکه ډډه کوې، د بېديا د حيواناتو له ښکار او د هغه په ښکار کې له بل سره له هر راز مرستې به هم ډډه کوې، ته خو د الله کور ته روان يې، غواړې د الله د کور طواف وکړې، غواړې له الله سره خپلې ژمنې تازه کړې او د همدې لپاره په حجرالاسود لاس ږدې، ته غواړې د ابراهيم په مقام کې ودرېږې، غواړې د هاجر

خاطره راياده کړې او د دې په څېر د صفا او مروې تر منځ سعى وکړې، ته غواړې د اسمعيل عليه السلام د قربانۍ خاطره ژوندۍ کړې، تا اراده کړې چې له منٰى (د ايمان ځاى) عرفات (د معرفت خلاص ميدان) ته په رڼا ورځ کې ولاړ شې او هلته له خپل رب سره راز او نياز وکړې او بيا له هغه ځاى راتلونکې شپه هغه ځاى ته رسوې چې د دريو خطرناکو دښمنانو د څلو ځاى ته نژدې دئ (مزدلفه)، دلته به د سبا ورځې د مقابلې او د دښمن د ويشتلو لپاره تيارى نيسې، سبا او په لومړۍ ورځ به يوازې لوى څلى د لومړي او دوهم شا ته ولاړ څلى، جمرة الکبرى ولې؛ اوه تيږې، د اونۍ د ورځو په شمېر، هره تيږه د کارتوس د مردکي په اندازه، په دې ورځ به د لومړيو دوو جمرة الاولٰى او جمرة الوسطٰى له ويشتلو ډډه کوې، د دوى له څنګ به تېرېږې، درېيم او تر ټولو ستر ته به ځان رسوې، په دې لومړۍ ورځ به يوازې دغه په نښه کوې، خو په سبا او بل سبا او تر هغه چې په منٰى کې وې، هره ورځ به؛ درې واړه؛ يو په بل پسې ولې. دا درې څلي هغه درې خطرناك دښمنان تمثيلوي چې ټول پيغمبران ئې مقابلې ته تللي؛ د الله د دين په لار کې ستر خنډونه؛ د الله پر مظلومو او بې وسه بندګانو ظلم کوونکي؛ هغه چې د هر واقعي عالم، هر مخلص دعوتګر، هر عدالت غوښتونکي او هر مصلح مخې ته ودرېدلي، د حق په خلاف ئې د باطل ملګرتيا کړې، د زر، زور او تزوير ځواکونه؛ فرعون، هامان او قارون؛ يو د لښکرو خاوند، بل د کوډګرو مشر، درېيم د خزانو څښتن؛ جعلي سردار، سؤالګر سيد او خائن ثروتمن، جاني ملك، جبون ملا او جابر زمکه وال؛ غدار پاچا، مکار پير او سود خور بډاى؛ يو ماليه اخلي، بل شکرانه، بل سود او د بې وزلي او محتاج ټول شته.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُواْ فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْۚ فَإِذَآ أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَٰتٍ فَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ عِندَ ٱلْمَشْعَرِ ٱلْحَرَامِۖ وَٱذْكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمْ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِۦ لَمِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾

[١٩٨]- په دې کې په تاسو هيڅ ګناه نشته چې د خپل رب کوم فضل ولټوئ، نو کله چې له عرفات راکوز شوئ نو د مشعرالحرام خوا ته د الله ذکر وکړئ او همغسې ذکر ئې وکړئ چې تاسو ته ئې درښودلى؛ په داسې حال کې چې تر دې وړاندې تاسو له لار ورکو وئ.

(١٩٨)- په دې نه پوهېدئ چې الله څنګه ياد کړئ، نه مو خپل رب پېژندو او نه هم د ده د ذکر طريقه او آداب. د حج په موسم کې تجارت کول د حج خلاف عمل مه ګڼئ، دا ګمان

مه کوئ چې په داسې کار سره ګناهګارېږئ، له دې موقع جائزه ګټه اخیستی شئ.

د مشعر الحرام لفظي ترکیب او دغې سیمې ته دا نوم ورکول هم د خاص تأمل وړ دئ، مشعرالحرام (د درانه او محترم شعور ځای) د مزدلفې د وروستۍ برخې نوم دئ، دلته باید الله په خاصه توګه زیات یاد کړئ، سبا یوه جګړه په مخکې لرئ، جمرة الکبری به په نښه کوئ، دا داسې ده لکه چې له دښمن سره د مخامخ کېدو په وخت کې د الله تعالی د زیات یادولو امر شوی، یوازې دا نه چې په ژبه به الله الله وایې، بلکې دلته به په خاصه توګه دا درېه یادوې چې الله د هر څه مالك او په هر څه قادر دئ، هر څه د ده په اراده تر سره کېږي، ماته او بریا د ده په لاس کې ده، د مرګ ژوند پرېکړه دی کوي، وېره دې باید یوازې له الله وي، نه د دښمن له زور ځواك او وسلو او لښکرو. د مزدلفې دا شپه چې تر شنه آسمان لاندې ئې په بېدیا کې تېروې؛ داسې ده لکه چې دښمن ته د شپې له لورې نژدې شوی یې، د برید لپاره دې پوره تیاری نیولی، شپه د دښمن د مرکز خوا ته په تیاره کې او تر شنه آسمان لاندې تېروې او سبا به پرې برید کوې.

ثُمَّ أَفِيضُواْ مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ وَٱسْتَغْفِرُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ١٩٩
فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَٰسِكَكُمْ فَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَذِكْرِكُمْ ءَابَآءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرٗاۗ
فَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنْيَا وَمَا لَهُۥ فِي ٱلْأٓخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٖ ٢٠٠
وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنْيَا حَسَنَةٗ وَفِي ٱلْأٓخِرَةِ حَسَنَةٗ وَقِنَا عَذَابَ
ٱلنَّارِ ٢٠١ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٞ مِّمَّا كَسَبُواْۚ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ٢٠٢

[١٩٩]- بیا له هغه ځایه ببرته راکوز شئ چې خلك ترې راکوزېږي او له الله بخښنه وغواړئ؛ بې شکه چې الله مهربان بخښونکی دئ. [٢٠٠]- نو کله چې خپل مناسك تر سره کړئ؛ نو الله داسې یاد کړئ لکه د خپلو پلرونو یادونه مو؛ یا تر دې هم شدید یادول؛ خو له خلکو ځینې داسې دي چې وایي: اې زموږ ربه! موږ ته ئې په دنیا کې راکړه؛ چې ده ته به په آخرت کې هیڅ برخه نه وي. [٢٠١]- او له دوی ځینې داسې دي چې وایي: اې زموږ ربه! موږ ته هم په دنیا کې ښېګڼه راپه برخه کړه او هم په آخرت کې ښېګڼه او د اور له عذاب مو وساته. [٢٠٢]- دې ډلې ته به د خپلو لاسته راوړنو خاصه برخه وي او الله ژر محاسبه کوونکی دئ.

(١٩٩)- په حج کې به ستاسو راکوزېدل هم ټولو ته ورته وي؛ نه د قریشو په څېر چې تر

عرفات به نه تلل؛ عرفات ئې له حرم بهر ګڼلو؛ له مزدلفې به مکې ته د طواف لپاره راکوز شول. دوی له عوامو او غیر قریشو ځان لوړ ګڼلو؛ خو دې کار ته ئې هم مذهبي حیله جوړه کړې وه؛ ویل ئې چې عرفات له حرم بهر دئ؛ موږ غواړو د حرم په حدودو کې پاته شو؛ دوی د کعبې جوړښت هم له هغه حالت وایست چې ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه، د کعبې د فرش سطح ئې له زمکې لوړه کړه، یوه دروازه ئې بنده کړه، بلې دروازې ته ئې کولپ (قلف) واچاوو، هر چا ته ئې د ننوتو اجازه نه ورکوله، یوازې د خپلې خوښې شخصیتونو ته به ئې د ننوتو اجازه ورکوله، هغه کور چې الله د (الناس) لپاره جوړ کړی وو، دوی دروازې ئې وې، هر څوك له کومې مانع پرته ورننوتی شو، قریشو هغه طبقاتي کړه او د خواصو د ننوتو لپاره ئې مختص کړه.

لکه څنګه چې الله تعالی له عرفات د راکوزېدو په اړه فرمایي چې له نورو سره یو ځای راکوز شئ، دا یو ځای راکوزېدل په جهاد کې هم ستر اهمیت لري، له دښمن سره د نښتو په وخت کې به هم له میدان ستاسو وتل منظم وي، له نورو سره یو ځای، نه بېل بېل او نامنظم، نامنظم او متشتت راکوزېدل اکثراً ستر ستر مشکلات راولاړوي او ډېر ځله د فاتح لښکر فتح په ماتې بدلوي. دې ته دي باید پام وي چې پیغمبر علیه السلام حج ته د ټول اسلام نوم ورکړی، د حج په مناسکو کې ټول اسلام تمثیلېږي، جامه ئې د جامې د حلال او حرام حدود، حجاب ئې د حجاب حدود، جمع صلاتین ئې د جمع صلاتین څرنګوالی، ... بیانوي، داسې نه ده چې یو څه دې په حج او حرم کې جائز وي او له حرم بهر ناجائز، د تقوی او احتیاط تر ټولو ستر او خاص ځای همدا حرم دئ، دلته چې الله تعالی څه جائز ګڼلي، له دې ځایه بهر په اولی درجه جائز دي او دلته چې څه حرام ګڼل شوي له دې ځایه بهر هم حرام دي، فسق او جدال ئې دلته حرام کړی، بهر ئې هم حرام کړی، په احرام کې له خپلو مېرمنو سره مباشرت ئې منع کړی، له دې ځایه بهر ئې هم په روژه او اعتکاف کې مباشرت منع کړی. د ښځې او نارینه د ستر او حجاب ضروري او فرضي حد همغه دئ چې د حج په دوران کې باید مراعات شي او د جمع صلاتین او د تقدیم او تأخیر حکم ئې همغه دئ چې په عرفات او مزدلفه کې تر سره کېږي.

(۲۰۰-۲۰۲)- ستا د حج حاصل به دا وي چې له خپل رب سره دې اړیکې مضبوطې شي، له دې وروسته به دې تل په ژبه د ده نوم وي، تر هر څه او هر چا به ئې زیات یادوې، تر خپل پلار هم زیات، له هغو کسانو به نه وې چې یوازې د دنیا په لټه کې وي، که له الله څه غواړي نو یوازې دنیا غواړي، ته به له خپل رب د دنیا او آخرت ښېګڼې غواړې.

وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ فِيٓ أَيَّامٖ مَّعۡدُودَٰتٖۚ فَمَن تَعَجَّلَ فِي يَوۡمَيۡنِ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِۖ لِمَنِ ٱتَّقَىٰۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُمۡ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

[٢٠٣]- او په (دغو) څو شمېرلو ورځو کې د الله ذکر وکړئ؛ خو چا چې تلوار او بېړه وکړه؛ په دوو ورځو کې؛ څه گناه پرې نشته او چا چې ځنډ وکړ؛ په هغه هم څه گناه نشته؛ دا د هغه چا لپاره چې تقوی ئې وکړه؛ او له الله ووېرېږئ او پوه شئ چې د الله په لور به راغونډ کړی شئ.

(٢٠٣)- په منٰی کې د قیام په ورځو کې خپل رب زیات یاد کړئ؛ که دوه ورځې وي او که درې، نه په تلوار کوونکي څه الزام شته او نه په ځنډ کوونکي.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُعۡجِبُكَ قَوۡلُهُۥ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَيُشۡهِدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلۡبِهِۦ وَهُوَ أَلَدُّ ٱلۡخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُفۡسِدَ فِيهَا وَيُهۡلِكَ ٱلۡحَرۡثَ وَٱلنَّسۡلَۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلۡفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ ٱتَّقِ ٱللَّهَ أَخَذَتۡهُ ٱلۡعِزَّةُ بِٱلۡإِثۡمِۚ فَحَسۡبُهُۥ جَهَنَّمُۖ وَلَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾

[٢٠٤]- او د خلکو ځيني داسې دي چې د دنیا په اړه د ده وینا دې حيرانوي او په هغه څه الله شاهد نیسي چې په زړه کې ئې دي، په داسې حال کې چې دی تر ټولو کلك دښمن دئ. [٢٠٥]- خو کله چې (د چارو) متولي شي نو په زمکه کې د دې هڅه کوي چې فساد په کې خور کړي او فصل او نسل تباه کړي او الله خو فساد نه خوښوي. [٢٠٦]- او چې ورته وويل شي: له خدای ووېرېږه! عزت النفس ئې گناه ته وپاروي، نو جهنم ورته کافي دئ او څومره بد ټاټوبی!

(٢٠٤)- له مخکینیو دوو ډلو وروسته اوس هغه ډله معرفي کوي چې ظاهر ئې د دوست، وينا ئې حيرانوونکې، د دنیوي چارو په اړه وينا ئې ډېره جالبه او جاذبه، خو په حقیقت کې تر بل هر دښمن خطرناك او کینه کښ، له مسلمانانو سره د مخامخ کېدو په وخت کې ځان د دوی له ډلې ښيي، قسمونه خوري چې په زړه کې ئې پوخ ايمان دئ او له مسلمانانو سره کلکه مينه.

(٢٠٥)- خو چې بېرته خپلو ملگرو ته ستون او یا قدرت په لاس ورشي او د خلکو د چارو

متولي شي، نو بيا ئې ټوله هڅه دا وي چې فساد خور کړي، د جګړو اور ته لمن ووهي، کافران پر مسلمانانو برید ته وهڅوي او د وینو تویولو او د فصلونو د تباهۍ باعث شي؛ دوی الله د خپل زړه په حال شاهد نیسي حال دا چې د دوی زړونه له فساد ډك دي او الله فساد نه خوښوي.

(۲۰٦)- کله چې ئې په کړنو انتقاد وشي او دا ورته وویل شي چې له ګناه لاس واخله او له الله ووېرېږه؛ نو دا انتقاد په خپل عزت تېری ګڼي، له خپلې ګناه دفاع کوي او مزید ګناهونو ته هڅول کېږي. له دې مبارك آیت معلومېږي چې د نصیحت په مقابل کې حساسیت ښودل او سالم انتقاد په خپل عزت تېری ګڼل د نفاق نښه ده.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡرِي نَفۡسَهُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ رَءُوفُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

[۲۰۷]- او له خلکو ځیني داسي دي چې خپل نفس د الله د رضاء په لټه کې پلوري او الله په خپلو دغو بندګانو رءوف دئ.

(۲۰۷)- د پورتنیو منافقینو په مقابل کې بیا ځیني خلك داسي دي چې خپل هر څه د الله په لار کې قرباني کوي؛ یوازې د دې لپاره چې د الله رضاء تر لاسه کړي؛ الله تعالی پر خپلو دغو مخلصو بندګانو ډېر زړه سواند او مهربان دئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدۡخُلُواْ فِي ٱلسِّلۡمِ كَآفَّةٗ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٢٠٨﴾ فَإِن زَلَلۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡكُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾

[۲۰۸]- اې مؤمنانو! په اسلام کې په مکمله توګه ننوځئ او د شیطان په پلونو پسې مه ځئ؛ هغه خو له شکه پرته ستاسو څرګند دښمن دئ. [۲۰۹]- خو که له هغه وروسته چې څرګندي نښې درته راغلې وښوېږئ، نو پوه شئ چې الله باحکمت عزتمن دئ.

(۲۰۸-۲۰۹)- په اسلام کې به په کامله توګه داخلېږئ، د ژوند هیڅ برخه مو باید له اسلام بهر پاته نه شي، یو ګام به هم د شیطان پر پله نه ږدئ، په هیڅ څه کې به د ده متابعت نه کوئ، هغه به د ځان دښمن ګڼئ او که وښویېږئ؛ نو پوه شئ چې الله هم د عزت او غلبې خاوند دئ او هم حکیم دئ، کولی شي او پوهېږي چې څنګه له خپل دین دفاع وکړي؛ ستاسو ښویېدل ده او د ده دین ته تاوان نه شي رسولی.

هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِي ظُلَلٖ مِّنَ ٱلۡغَمَامِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿٢١٠﴾

[٢١٠]- آيا له دې پرته د بل څه انتظار كوي چې الله د ورېځو په سيوري كې ورته راشي او ملائكې هم او د كار تر سره كېدو پرېكړه وشي، په داسې حال كې چې كارونه ټول الله ته راجع كېږي.

(٢١٠)- له دغو ټولو دلائلو وروسته چې دوی ايمان نه راوړي او په اسلام كې نه ننوځي؛ نو آيا له دې پرته د بل څه انتظار لري چې الله او ملائكې ئې د ورېځو په سيوري كې راڅرگند شي او د عذاب كومه وعده چې له دوی سره شوې هغه تر سره شي؟! د هرې پرېكړې او كار مرجع الله دئ؛ د هر كار پرېكړه دی كوي؛ دوی دې ډاډه وي چې كار به هرومرو تر سره كېږي؛ هيڅ څه او هيڅوك ئې مخه نه شي نيولی.

د قرآن له دې وينا معلومېږي چې دلته د بايبل هغې غلطې ادعاء ته اشاره شوې چې وايي: خدای په وار وار اسرائيلو ته ځان ښودلی؛ په ورېځو كې راڅگند شوی او د انسان په بڼې كې ئې دوی ته ځان ښودلی.

له مصر د اسرائيليانو د وتلو په ارتباط بايبل وايي: خدای په ورېځو او د اور په ستنو سره اسرائيليانو ته لار ښوده!! دا ورېځې او د اور ستنې فرشتې وې، ... خدای د اور او ورېځو له منځه اسرائيلو ته ځان وښود؛ په پورتني آيت كې قرآن په حيرت او تعجب سره پوښتي: آيا دوی د دې انتظار لري چې خدای د ورېځو په لوخړو كې دوی ته راشي؛ او فرشتې هم؛ او كار پای ته ورسېږي؟!! په داسې حال كې چې كارونه ټول الله ته راجع كېږي.

قرآن د دې ورېځو په اړه وايي: په دې سره مو د سينا په وچې او تودې بېديا كې پر بني اسرائيلو سيوری جوړ كړ؛ او دوی ته مو د اوبو انتظام وكړ.

بايبل تر دې عنوان لاندې (له نوح سره د خدای ژمنه)؛ د ورېځو او قوس قزح په ارتباط ډېر مسخره اظهارات لري؛ هلته چې وايي: بيا خدای نوح او د ده زامنو ته وويل: زه له تاسو سره او ستاسو له راتلونكو نسلونو سره او حتی له ټولو حيواناتو، مرغانو او خزنده وو سره ژمنه كوم چې له دې وروسته به هيڅكله ژوي په طوفان سره هلاك نه كړم او زمكه به هم بيا د طوفان په واسطه نه ويجاړوم، له تاسو سره زما د دې عهد نښه دا ده چې: خپل قوس قزح (د بوډۍ ټال، هغه ليندۍ ته ورته رنگينې گارې چې په باراني ورځ په آسمان كې راڅرگندې شي)؛ په ورېځو كې ږدم او دا به زما د هغې ژمنې نښه وي چې له نړۍ سره مې كړې، كله چې ورېځې د زمكې پر سر خورې كړم او قوس قزح راڅرگند شي؛

هغه وخت به ما ته خپله هغه ژمنه رايادېږي چې له تاسو او نورو ژوو سره مې کړې؛ نو ځکه به بيا نړۍ په طوفان سره له منځه نه ځي!!

دا د بايبل بله لويه بې باکي او جسارت دئ چې د الله تعالی په شأن کې ئې کوي او وايي: د خدای حافظه ضعيفه ده، په ورېځو کې ئې خپله رنګينه ليندۍ ايښې ده چې د ورېځو خورېدو په وخت کې راڅرګنده شي او خدای ته خپله هغه ژمنه ورپه ياد کړي چې له نوح عليه السلام او د ده له زامنو سره ئې کړې وه؛ که دا نښه نه وی نو کېدی شو يو ځل بيا ئې په طوفان سره دا زمکه او ټول ژوي له منځه وړي وی!! د بايبل له منونکو پوښتنه کوو: الله تعالی خو له دغي ژمني وروسته هم ډېر ځلي په طوفانونو سره ډېر انسانان او نور ژوي له منځه وړي، کله کله خو ئې شمېر لکونو ته رسېدلی، بايبل خو د الله تعالی له قوله داسې ليکي: ژمنه کوم چې له دې وروسته به هيڅکله ژوي په طوفان سره هلاك نه کړم!! د بايبل ليکنه ناقصه او غلطه ده که په دې وخت کې نعوذ بالله خدای خپله ژمنه هېره کړي او يا قوس قزح نه دئ څرګند شوی؟!!

ساينس او علم موږ ته وايي چې د انسان سترګي د انرژي، نور، جاذبې او ساحې په څېر شيانو له ليدو عاجزي دي، نو دا سترګي به لطيف خدای څنګه وليدلی شي؟ خو بايبل د قرآن او علم خلاف دعوی کوي چې خدای د بني اسرائيلو اکثرو پيغمبرانو او حتی کاهنانو ته په وار وار راڅرګند شوی او تل د انسان په څېره کې او د ورېځو له منځه راوتلی، حتی له يعقوب عليه السلام سره ئې غېږې نيولې دي او په دې نه دئ توانېدلی چې هغه راځملوي، خو د غېږو په وخت کې په يعقوب عليه السلام دومره زور راغلی چې د ښي ورون يوه عضله ئې خوږ شوه!! د دغي پېښې په سبب بني اسرائيل تر اوسه د حيواناتو دغه عضله نه خوري!!

سَلْ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ كَمْ ءَاتَيْنَٰهُم مِّنْ ءَايَةٍۭ بَيِّنَةٍۗ وَمَن يُبَدِّلْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ مِنۢ
بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا
وَيَسْخَرُونَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ فَوْقَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِۗ وَٱللَّهُ يَرْزُقُ
مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

[۲۱۱]- له بني اسرائيلو وپوښته چې څومره څرګندي نښې مو ورکړې؟ او څوك چې د الله نعمت له هغه وروسته بدل کړي چې ورته راشي؛ نو بې شکه چې الله سخت عذاب ورکوونکی دئ. [۲۱۲]- کافر شوو ته دنيوی ژوند ښايسته کړی شوی او په هغو

پسې ټمسخر کوي چې ایمان ئې راوړی؛ او هغه چې ځان ساتنه ئې وکړه؛ د قیامت په ورځ به تر دوی بر وي او الله چې چا ته وغواړي بې حسابه روزي ورکوي.

(۲۱۱)- چا چې د الله د نعمتونو ناشکري کړې او د ده نعمتونه ئې د ده د منشأ او رضاء خلاف په غلطو لارو لګولي، د الله تعالی په شدید عذاب اخته شوي؛ بني اسرائیل ئې ښه مثال دئ.

(۲۱۲)- د کافرانو له نظره مال او متاع د حق او باطل لپاره معیار دئ؛ دوی چې له حرامو لارو مال تر لاسه کړی؛ په خپل مال نازېږي او همدغه مال ئې دې ته هڅوي چې پر مؤمنانو له دې امله ټمسخر وکړي چې له حرام مال ئې ځان ساتلی او نه یوازي دا چې په خپل حلال رزق ئې اکتفاء کړې؛ بلکې هغه ئې د الله په لار کې وقف کړی؛ داسې کار د کافرانو له نظره د خندا او ټمسخر وړ دئ، دوی به د قیامت په ورځ پوه شي چې مؤمنان څومره له دوی لوړ او اوچت دي. په دنیا کې خو الله تعالی خپلو ځینو بندګانو ته له محاسبې پرته رزق او روزي ورکوي؛ دې ته ئې نه ګوري چې هغه د دې رزق مستحق دئ که نه؛ د رزق او روزي په اړه د الله سنت دا نه دئ چې یوازې صالح او مستحق ته به ئې ورکوي؛ دلته خو الله تعالی کافر ته هم روزي ورکوي؛ که څه هم په اصل کې الله تعالی دا روزي د مؤمنانو لپاره پیدا کړې.

كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلْكِتَـٰبَ بِٱلْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخْتَلَفُواْ فِيهِ ۚ وَمَا ٱخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَـٰتُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۖ فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَا ٱخْتَلَفُواْ فِيهِ مِنَ ٱلْحَقِّ بِإِذْنِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾

[۲۱۳]- خلك ټول یو امت او ټولی وو؛ نو الله زېری ورکوونکي او انذار ورکوونکي پیغمبران ولېږل او له دوی سره ئې حقیقي کتاب راولېږو چې د خلکو تر منځ په هغه څه کې پرېکړه وکړي چې دوی په کې اختلاف کړی وو او اختلاف خو له هغو پرته بل چا نه وو کړی چې کتاب ورکړی شوی وو او دا هم په خپلو کې د کینې له کبله او وروسته له هغه چې څرګندي نښې ورته راغلې؛ نو الله په خپل حکم سره هغه کسان په مختلف فیه شیانو کې هدایت کړل چې ایمان ئې راوړی وو او الله خو چې هر

څوك وغواړي د سمې لارې په لورې ئې هدايت كوي.

(۲۱۳)- خلك د پيغمبرانو تر بعثت وړاندې يو شانې له حق بې خبره، په اختلافاتو اخته، بې لارې او په ظلم، جهل او فساد كې غرق وو؛ الله تعالى د دوى د لارښوونې لپاره داسې پيغمبران راولېږل چې بې لارې انسانان له خپل بد عاقبت ووېروې او ورته ووايې چې ستاسو د دې اوسنې فردې ژوند، اجتماعې او اقتصادې نظام، اخلاقې روابطو او د راكړې وركړې طريقه بدې پايلې لرې، هم په دې دنيا كې او هم په بلې دنيا كې؛ خو كه له دې لاس واخلئ، حق ته غاړه كښېږدئ، پر الله او آخرت ايمان راوړئ، د الله دين ته تسليم شئ؛ نو د دنيا او آخرت نېك بختې او سعادت به مو په برخه شي. پيغمبر هم بشير وي او هم نذير، د ده د دعوت وارثان به هم بشير او هم نذير وي، د بدانو او ظالمانو مخې ته به ودرېږي او د ظلم او فساد له بدو پايلو به ئې وېروي او مظلومانو ته به د حق لار ښيي او په سمه لار د تلو د نېكو پايلو زېرى به وركوي. چا چې ايمان راوړ نو په حقه لار هدايت شو او په ټولو هغو حقائقو پوه شو چې مخكې ده او نورو په كې اختلاف كاوو.

د (كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً) صحيح او دقيقه معنى همدا ده چې د پيغمبرانو تر بعثت مخكې خلك ټول يوه ډله، سره ورته او په اختلافاتو كې غرق وو، ظلم او جهل خور وو او فساد په بر او بحر باندې خپل سيورى غوړولى وو؛ د پيغمبرانو په راتلو سره ځينې د حق په لورې هدايت شول او سمه لار ئې وموندله او نور له تباهۍ وژغورل شوه. خو پيغمبرانو چې كومې ډېوې بلې كړې وې؛ تر يوه وخته ئې خلكو ته رڼا وركوله او سمه لار ئې ورښوده؛ خو د زمانې په تېرېدو سره خلك ورو ورو له دې ډېوو لرې شوي او بيا ئې په ظلم او فساد لاس پورې كړى. په دې آيتونو كې د پيغمبرانو تر بعثت مخكې حالت ته اشاره شوې او د يونس د سورې په ۱۹ آيت كې د دوى له تلو وروسته حالت بيان شوى:

وَمَا كَانَ ٱلنَّاسُ إِلَّآ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَٱخْتَلَفُوا۟ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾ يونس: ﴿١٩﴾

او خلك خو يوازې يو امت وو؛ بيا ئې په خپلو كې اختلاف وكړ او كه ستا د رب له لورې مخكينۍ وينا نه وى نو حتماً به ئې د دوى تر منځ په هغه څه كې فيصله كړې وه چې اختلاف په كې كوي.

ځينې د (فاختلفوا) لفظ په مخكينې آيت كې هم مقدر ګڼي، حال دا چې نه دې ته ضرورت شته او نه د آيت تركيب دا اجازه وركوي او نه له مخكې او وروسته فقرو سره اړخ لګوي؛ د احتياط تقاضى خو دا ده چې د الله په كلام كې تصرف ونكړو او په خپل سر او بې

ضرورته څه اضافه نه کړو.

د قرآن په آیتونو کې بې ضرورته څه زائد ګڼل او هغه له نظره غورځول او یا څه مقدر او کم ګڼل او په خاصو الفاظو سره دا کموالی پوره کول، دا کار اکثراً یا هغه څوك کوي چي د آیت له اصلي الفاظو او د هغوی له ترکیب سم مطلب نه شي اخیستی او یا هغه څوك چي له مخکې خاص نظر او رأیه ورسره وي او غواړي دا آیت داسي جوړ کړي چي د ده رأیه او نظر تأیید کړي، نو ځکه د آیت په ترکیب کې تصرف کوي؛ کله څه ترې راکم کړي او هغه ته د زائد نوم ورکړي او کله څه پرې اضافه کړي او په هغه د مقدر نوم کښېږدي.

أَمۡ حَسِبۡتُمۡ أَن تَدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ وَلَمَّا يَأۡتِكُم مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوۡاْ مِن قَبۡلِكُمۖ مَّسَّتۡهُمُ ٱلۡبَأۡسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ وَزُلۡزِلُواْ حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصۡرُ ٱللَّهِۗ أَلَآ إِنَّ نَصۡرَ ٱللَّهِ قَرِيبٞ ﴿٢١٤﴾

[۲۱٤]- آیا داسي مو انګېرلې چي جنت ته به داخل شئ حال دا چي لا تر اوسه پر تاسو هغو کسانو ته ورته حالت نه دئ راغلی چي تر تاسو مخکې تېر شوي؛ ستونزي او کړاوونه وروړسېدل او ولړزول شول؛ هومره چي پیغمبر او د ده په خوا کې مؤمنانو به ویل: دالله نصرت او مرسته به کله راځي؟ خبردار چي د الله مرسته نژدې ده.

(۲۱٤)- له دې آیت په ډېر صراحت سره دا خبره معلومېږي چي د ایمان لار له آزموینو او ابتلاءاتو ډکه لار ده، جنت ته د رسېدو او پر دښمن د بریا تر لاسه کولو طمع؛ یوازې په هغه صورت کې پر ځای طمع ده چي له ابتلاءاتو بریالی تېر شې او له دې مخکې داسي طمع هسې یو اټکل، ګمان او هیله ده. د تاریخ په اوږدو کې هر پیغمبر او امت ئې په دې لار کې آزمویل شوي، له خطرونو سره مخامخ شوي، کړاوونه ئې ګاللي، سختي ورځي پرې راغلې؛ هومره سختي ورځي او کړاوونه چي د با عزم پیغمبرانو او د دوی د صابرو یارانو حوصله ئې ختمېدو ته نژدې کړې او د دغي خبري کولو ته ئې اړ کړی چي ووایي: د الله هغه د نصرت وعده به کله تر سره کېږي؟ په دغه وخت کې او د سختو ابتلاءاتو په دغه پړاو کې هغوی ته ویل شوي: ډاډه اوسئ چي د الله نصرت په لار دئ او رارسېدو ته نژدې شوی. څوك چي د ایمان دعوی کوي؛ خو له داسي ابتلاءاتو سره نه مخامخ کېږي، د ده په اړه یوازې یوه خبره کولی شو او هغه دا چي: دا جناب په هغه لار نه دئ روان چي د الله پیغمبران پرې تللي، د ده لار هغه نه ده چي په جنت منتهي کېږي؛ ده د شر او فساد له ځواکونو سره د روغي جوړې لار غوره کړې؛ د همدې لپاره له کړاوونو خوندي پاته دئ؛

ممکنه نه ده چې څوك دې په حقيقي معنی د ايمان په لار روان وي او د کفر، شر او فساد له ځواکونو سره دې همغه څه وکړي چې ايمان ئې د کولو امر کوي؛ خو سره له دې دې له ابتلاءاتو سره مخامخ نه شي او د حق او عدالت دښمنان دې هغه آرام پرېږدي او د ده د ځورولو لپاره دې ملا ونه تړي.

يَسۡـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَۖ قُلۡ مَآ أَنفَقۡتُم مِّنۡ خَيۡرٖ فَلِلۡوَٰلِدَيۡنِ وَٱلۡأَقۡرَبِينَ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِۗ وَمَا تَفۡعَلُواْ مِنۡ خَيۡرٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٞ ﴿٢١٥﴾

[۲۱۵]- له تا پوښتنه کوي چې څه (د الله په لار کې) ولګوي؟ ورته ووايه: د غوره (مال) چې هر څه لګوئ؛ نو هغه دې د مور پلار لپاره، د خپلوانو، مسکينانو، يتيمانو او بې وزلو مسافرانو لپاره وي او هر غوره کار چې وکړئ نو الله پرې پوهېږي.

(۲۱۵)- دوی دا پوښتنه کړې وه چې څه خرڅ کړي؛ په ځواب کې له يوې خوا ورته د انفاق غوره موارد ښودل شوي او له بلې خوا مال او شته د خیر په نامه یاد شوی، یعني که ته له حلالې لارې مال تر لاسه کړې او په دغو مواردو کې ئې مصرف کړې؛ نو که کم وي یا زيات؛ الله پرې پوهېږي او غوره بدله به ئې درکوي.

كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡقِتَالُ وَهُوَ كُرۡهٞ لَّكُمۡۖ وَعَسَىٰٓ أَن تَكۡرَهُواْ شَيۡـٔٗا وَهُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّواْ شَيۡـٔٗا وَهُوَ شَرّٞ لَّكُمۡۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ وَأَنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

[۲۱٦]- پر تاسو قتال (جګړه) فرض کړی شوی؛ په داسې حال کې چې هغه درته کرکجن بريښي؛ خو ښايي تاسو يو څه بد وګڼئ حال دا چې هغه ډېر درته غوره وي او ښايي تاسو له يوه شي سره مينه وښيئ خو هغه تاسو ته ډېر بد وي او الله پوهېږي او تاسو نه پوهېږئ.

(۲۱٦)- انسان طبيعتاً له شخړو او جګړو کرکه لري او دا خوښوي چې له جګړې لرې د صلحې او امنيت په غېږ کې ژوند وکړي، خو دا آرمان هسې وړيا او آسانه نه شي تر لاسه کېدی، د شر او فساد ځواکونه نه پرېږدي چې امن خوښي انسانان په آرامه فضاء کې ژوند

وکړي؛ عدالت، صلح او امنيت له جګړې پرته نه شي تأمينېدی، د همدې لپاره الله تعالی پر مسلمانانو جګړه فرض کړې ده؛ دا د هغه عليم خدای له لوري فرض کړی شوې چې د انسان له فطرت او طبيعت، د ده د ټولني له اړتياوو، د عدالت او امنيت د تأمين لپاره د جګړې له ضرورت؛ تر هر چا ښه خبر دئ؛ مه د شيطان او خپل نفس وسوسو ته اعتناء کوئ او مه د هغو امنيت خوښو استدلال ته اهميت ورکوئ چې د جګړې مخالفت کوي او امنيت غواړي؛ خو د امنيت لپاره قرباني ورکولو ته چمتو نه دي او د شر او فساد د ځواکونو د مقابلې همت او جرأت نه لري. که څه هم دلته او د قتال د فرضيت په دې لومړنۍ لارښوونې کې ويل شوي چې تاسو قتال بد ګڼئ؛ خو په وروستيو آيتونو کې ويل شوي چې څوك د الله په لار کې له جهاد (قتال) سره هومره مينه ونه لري چې دا مينه ئې له مور، پلار، اولاد، ورونو، خپلوانو، مېرمنې، مال، دولت، تجارت او له ښايسته ماڼيو زيات نه وي؛ هغه فاسق دئ او د الله له هدايت محروم:

قُلۡ إِن كَانَ ءَابَآؤُكُمۡ وَأَبۡنَآؤُكُمۡ وَإِخۡوَٰنُكُمۡ وَأَزۡوَٰجُكُمۡ وَعَشِيرَتُكُمۡ وَأَمۡوَٰلٌ ٱقۡتَرَفۡتُمُوهَا وَتِجَٰرَةٞ تَخۡشَوۡنَ كَسَادَهَا وَمَسَٰكِنُ تَرۡضَوۡنَهَآ أَحَبَّ إِلَيۡكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٖ فِي سَبِيلِهِۦ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّىٰ يَأۡتِيَ ٱللَّهُ بِأَمۡرِهِۦۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٢٤﴾ التوبة:﴿٢٤﴾

ورته ووايه: که مو پلرونه، زامن، ورونه، مېرمنې، خپلوان، هغه مالونه چې راغونډ کړي مو دي، هغه تجارت چې د بازار له سوړوالي ئې وېرېږئ او هغه کورونه چې خوښوئ ئې؛ تاسو ته له الله، د هغه له پيغمبر او د ده په لار کې له جهاد زيات محبوب وي؛ نو د الله د پرېکړې انتظار وکړئ چې الله داسي فاسق قوم نه هدايت کوي.

يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهۡرِ ٱلۡحَرَامِ قِتَالٖ فِيهِۖ قُلۡ قِتَالٞ فِيهِ كَبِيرٞۚ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَكُفۡرُۢ بِهِۦ وَٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ وَإِخۡرَاجُ أَهۡلِهِۦ مِنۡهُ أَكۡبَرُ عِندَ ٱللَّهِۚ وَٱلۡفِتۡنَةُ أَكۡبَرُ مِنَ ٱلۡقَتۡلِۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمۡ عَن دِينِكُمۡ إِنِ ٱسۡتَطَٰعُواْۚ وَمَن يَرۡتَدِدۡ مِنكُمۡ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتۡ وَهُوَ كَافِرٞ

فَأُوْلَٰٓئِكَ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢١٧﴾

[۲۱۷]- په حرامه میاشت کې د جګړې په اړه له تا پوښتي؛ ورته ووايه: په دې کې جنګ کول ستره (ګناه) ده، خو د الله د لارې خنډ کېدل او له هغې انکار او له مسجد الحرام مخنيوی او اوسېدونکي ئې ترې ايستل؛ تر دې هم د الله په نزد کې ستره ده او فتنه تر قتل هم ستره؛ او تل به له تاسو سره جنګېږي تر هغه چې تاسو له خپل دين واړوي؛ که وتوانېږي؛ او له تاسو چې هر څوك له خپل دين واوړي او په داسې حال کې ومري چې کافر وي؛ نو د دوی عملونه په دنيا او آخرت کې تباه شول او دوی هغه دوزخيان دي چې په هغه کې به تلپاته وي.

(۲۱۷)- پيغمبر عليه السلام يو ځلي د حرامي مياشتي له رارسېدو د مخه يوه ډله مجاهدين پر دښمن د بريد لپاره ولېږل؛ خو دا بريد له حرامي مياشتي يوه ورځ د مخه يا په بل روايت په لومړۍ ورځ وشو؛ قريشو هم دا تبليغات پيل کړل چې دا دئ محمد عليه السلام د حرامو مياشتو احترام هم تر پښو لاندي کړ او ځينو د جهاد هغو مخالفينو او امنيت خوښو چې په حقيقت کې منحرف او بې لارې وو؛ خو په خپل انحراف، بې زړه توب او منافقت ئې د تقوی پرده غوړوله؛ هم دا شور او شر جوړ کړ چې مجاهدينو د حرامو مياشتو احترام تر پښو لاندي کړ؛ الله تعالی دوی ته په ځواب کې فرمايي: دا صحيح ده چې په حرامه مياشت کې جګړه کول ستره (ګناه) ده، خو تاسو پر دې د اعتراض او استدلال څه حق لرئ؛ تاسو خو مظلوم مسلمانان له مسجد الحرام وايستل، د دوی د حج او عمرې مخنيوی مو وکړ، د الله د لارې خنډ شوئ، د الله د حق دين پر ځای د کفر سلطه غواړئ؛ دا خو د الله په نزد کې تر جنګ او وژنې هم ستره ګناه ده. تاسو خو په هغه صورت کې د اعتراض حق درلود چې د مسجد الحرام او د حرام مياشتو احترام مو ساتلی؛ مسلمانانو ته هم ويل شوي چې د شر او فساد دا کفري ځواکونه ستاسو او د ټولو حق پالو دائمي دښمنان دي؛ که له وسه ئې پوره وی تر هغه به تل له تاسو سره جنګېدل چې تاسو له خپل دين واړوي؛ نه به ئې د الله د حکم پروا کوله او نه د مسجد الحرام او د حرام مياشتو؛ په دغو مياشتو کې د جګړې نه کولو وجه ئې دا نه ده چې دوی دې مياشتو ته احترام لري؛ وجه ئې د دوی بې وسي ده؛ پام کوئ چې د امنيت او صلحي د دروغجنو مدافعينو او حاميانو د غلطو تبليغاتو تر تأثير لاندي رانشئ، له خپل دين وانه وړئ او جهاد پرې نږدئ؛ څوك چې په شا ولاړ شي او له دين او جهاد لاس واخلي؛ ټول عملونه ئې

داسي تباه کېږي چي نه ئې دنيوي نتيجه تر لاسه کولی شي او نه د آخرت بدله؛ او دوزخ به ئې ځای وي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أُوْلَٰٓئِكَ يَرۡجُونَ رَحۡمَتَ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢١٨﴾

[۲۱۸]- بې شکه هغه چي ايمان ئې راوړی او هغه چي هجرت ئې کړی او د الله په لار کي ئې جهاد کړی؛ دوی د الله د رحمت او پېرزوينو طمع لري او الله مهربان بخښونکی دئ.

(۲۱۸)- دوی دا هر څه د دې لپاره کوي چي الله تعالی پرې رحم وکړي، نو که له دوی د جهاد په دوران کي کومه اشتباه کېږي؛ مهربان او بخښونکی خدای ئې ورته بخښي.

يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡخَمۡرِ وَٱلۡمَيۡسِرِۖ قُلۡ فِيهِمَآ إِثۡمٞ كَبِيرٞ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثۡمُهُمَآ أَكۡبَرُ مِن نَّفۡعِهِمَاۗ وَيَسۡـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَۖ قُلِ ٱلۡعَفۡوَۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلۡأٓيَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۗ وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡيَتَٰمَىٰۖ قُلۡ إِصۡلَاحٞ لَّهُمۡ خَيۡرٞۖ وَإِن تُخَالِطُوهُمۡ فَإِخۡوَٰنُكُمۡۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ ٱلۡمُفۡسِدَ مِنَ ٱلۡمُصۡلِحِۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَأَعۡنَتَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٢٢٠﴾

[۲۱۹]- د شراب او قمار په اړه له تا پوښتنه کوي؛ ورته ووايه: په دوی کي ستره ګناه ده او څه ګټې د خلکو لپاره؛ خو ګناه ئې تر ګټې ډېره ستره ده؛ او تا پوښتي چي څه انفاق کړي؟ ورته ووايه: همغه زيات ئې؛ همدا راز الله تاسو ته دا آيتونه بيانوي چي تفکر وکړئ. [۲۲۰]- په دنيا او آخرت کي؛ او د يتيمانو په اړه تا پوښتي؛ ورته ووايه: د دوی لپاره اصلاحي عمل غوره دئ او که ئې درسره ګډ کړئ نو هغوی مو وروڼه دي؛ الله مفسد له مصلح پېژني او که الله غوښتلی نو حتماً به ئې په کړاو کي اچولي وئ؛ بې شکه چي الله باحکمت غالب ذات دئ.

(۲۱۹-۲۲۰)- ګورئ چي دلته د (اثم: ګناه) په مقابل کي د (منفعت: ګټې) ذکر شوی؛ له دې په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي د حلال او حرام د ټاکلو په اړه دا اصل په پام کي

نیول شوی چې څه انسان ته ګټه لري او څه تاوان؛ هر څه چې انسان ته ئې تاوان تر ګټې زیات وي؛ الله تعالی هغه حرام کړي او هر څه چې ګټه ئې تر تاوان زیاته وي؛ هغه ئې حلال کړي؛ شراب او قمار د دې لپاره حرام کړی شوي چې تاوان ئې تر ګټې زیات دئ؛ هم فرد ته او هم ئې ټولني ته؛ شراب انسان له خپل طبیعي حالت باسي؛ په خپلو حواسو او مشاعرو د ده واك کمزوری کوي، له سده ئې باسي او داسي کارونو ته ئې هڅوي چې په طبیعي حالت کې ترې ځان ساتي نه یوازي حواسو او اعصابو ته ئې صدمه رسوي بلکې د مرض په وړاندې ئې مقاومت کمزوری کوي. او قمار په ناحقه د بل د مال غصبولو وسیله ده؛ په دې سره هغه حریص انسان په دام کې اچول کېږي چې غواړي له آسانه لاري د ډېر مال او ثروت خاوند شي؛ د ده له دغه کمزورۍ په استفادې سره زرنګ او ماهر ټګماران د ده موجود ثروت هم ترې غارت کړي؛ اوس خو متأسفانه حکومتونه له خپلو ولسونو سره همدا دوکه کوي؛ د لاټرۍ په غولونکو اعلاناتو کې وایي: خپل بخت وآزمویئ، د ملیونر کېدو دا طلایي موقع له لاسه مه ورکوئ، کېدی شي د شلو روپو یو ټکټ تاسو ته هومره څه په لاس درکړي چې ټول آرمانونه مو تر سره کړي!! ناپوه او حریص کسان په دې غولوونکو اعلاناتو دوکه کړي، له زرګونو کسانو پیسې تر لاسه کړي او د هغه پنځه په سلو کې څو (په اصطلاح بختورو ګټونکو) ته ورکړي او باقي ئې د غلو او خائنو چارواکو د عیش عشرت سامان شي.

د انفاق په اړه دلته دا ځواب ورکړی شوی چې له خپلو ضروري اړتیاوو چې څه زیات وي همغه د الله په لار کې انفاق کړئ، له دې لارښوونې په ډاګه معلومېږي چې له ضروري اړتیاوو د اضافي شیانو په اړه د الله حکم دا دئ چې هغه به انفاق کېږي، که ستا خوا ته داسي محتاج انسان وي چې ستا مرستي ته اړ وي؛ ته الله تعالی مکلف کړی یې چې له خپل اضافي مال به د ده مرسته کوې، ستا په مال کې د دغو محتاجو خلکو خاص حق دئ؛ دا حق باید ورکړې.

د یتیمانو په اړه مسلمانانو ته لارښوونه شوې چې د دوی مال به ورته په ښه توګه ساتئ او پالئ؛ داسي لکه خپل مال چې ساتئ او داسي به ئې پالئ چې یتیمانو ته ئې ښه ګټه ورسېږي؛ که د دوی مال بېل او مستقل نه شئ پاللی نو له ځان سره ئې شریك کړئ؛ دا د الله تعالی یوه پېرزوینه وګڼئ چې د یتیمانو په اړه ئې تر دې دروند پېټی ستاسو پر اوږو نه دئ ایښی؛ الله تعالی عزیز دئ په هر څه کولو قادر او حکیم دئ؛ په هر حکم کې ئې حکمتونه مضمر دي.

وَلَا تَنكِحُواْ ٱلۡمُشۡرِكَٰتِ حَتَّىٰ يُؤۡمِنَّۚ وَلَأَمَةٞ مُّؤۡمِنَةٌ خَيۡرٞ مِّن مُّشۡرِكَةٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَتۡكُمۡۗ وَلَا تُنكِحُواْ ٱلۡمُشۡرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤۡمِنُواْۚ وَلَعَبۡدٞ مُّؤۡمِنٌ خَيۡرٞ مِّن مُّشۡرِكٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَكُمۡۗ أُوْلَٰٓئِكَ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلنَّارِۖ وَٱللَّهُ يَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱلۡجَنَّةِ وَٱلۡمَغۡفِرَةِ بِإِذۡنِهِۦۖ وَيُبَيِّنُ ءَايَٰتِهِۦ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

[۲۲۱]- مشرکې ښځې تر هغه ځان ته مه نکاح کوئ چې ایمان راوړي او باایمانه وینځه له مشرکې ښځې ډېره غوره ده که څه هم ستاسو خوښه شوې وي او تر هغه مشرکانو ته (څوك) په نکاح مه ورکوئ چې ایمان راوړي او باایمان مریي تر مشرك ډېر غوره دئ که څه هم ستاسو خوښ شوی وي؛ دوی خو د اور لوري ته بلنه ورکوي او الله په خپل اذن او حکم سره د جنت او مغفرت لوري ته بلنه ورکوي او خپل آیتونه خلکو ته بیانوي چې پند واخلي.

(۲۲۱)- دلته دوو خبرو ته پام کول ضروري دي:

● قرآن په مخکینیو کتابونو ایمان درلودونکو ته د (اهل کتاب) نوم غوره کړی او د بت لمانځونکو لپاره ئې د (مشرك) نوم؛ کله چې دواړه فرقې یو ځای یادوي نو یوه د مشرك په نامه او بله د اهل کتاب په نامه یادوي. خو په ځای ځای کې د اهل کتاب په اړه فرمایي چې دوی هم شرك کړی او مشرکان دي. په دې آیت کې له هر مشرك سره نکاح منع شوې، خو په بل ځای کې د اهل کتاب ښځې په نکاح کول جائز ګڼل شوې؛ د دې معنی یا دا ده چې له دې عام حکم د اهل کتاب ښځې مستثنی شوې او یا دا چې له اهل کتاب هغه ښځې په نکاح کړئ چې موحدې وي. دا دوهمه توجیه غوره ده.

په نکاح سره د یوې نوې کورنۍ بنسټ ایښودل کېږي؛ دوه کسان په خپلو کې تعهد کوي چې د ژوند په دې سفر کې به یو د بل مخلص او صادق ملګري وي، په دې اوږده سفر کې د دوی تر منځ فکري وحدت تر بل هر څه زیات مهم او ضروري دئ؛ د دوی دواړو لپاره هم او د اولاد لپاره ئې هم؛ د دې همسفر او ملګري په غوره کولو کې تر هر څه زیات د هغه ایمان او عقیدې ته اهمیت ورکړه؛ یوازې یو مؤمن همسفر به د ژوند په لوړو ژورو کې ستا ډاډمن مټ وي، بل ته به پر تا ترجیح نه ورکوي، نه به له تا سره خیانت کوي او نه ستا له اولاد سره؛ که د همسفر په غوره کولو کې؛ دې ته توجه ونکړې او د مال، جمال او حسب او نسب له مخې ئې غوره کړې، نو یا به دا ملګرتیا لنډه ثابته شي، یا به

کور درته تنور شي او يا به ئې پايله د جهنم اور شي؛ ستا لپاره هم او ستا د اولاد لپاره هم؛ پيغمبر عليه السلام په دې اړه ځومره عبرتناکه وينا لري:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ تَزَوَّجَ امْرَأَةً لِعِزِّهَا لَمْ يُزِدْهُ اللَّهُ إِلَّا ذُلًّا، وَمَنْ تَزَوَّجَهَا لِمَالِهَا لَمْ يُزِدْهُ اللَّهُ إِلَّا فَقْرًا، وَمَنْ تَزَوَّجَهَا لِحُسْنِهَا لَمْ يُزِدْهُ اللَّهُ إِلَّا دَنَاءَةً، وَمَنْ تَزَوَّجَهَا لَمْ يَتَزَوَّجْهَا إِلَّا لِيَغُضَّ بَصَرَهُ وَيُحْصِنَ فَرْجَهُ أَوْ يَصِلَ رَحِمَهُ بَارَكَ اللَّهُ لَهُ فِيهَا وَبَارَكَ لَهَا فِيهِ " رواه الطبرانى

انس رضي الله عنه وايي: له رسول الله صلى الله عليه و سلم مي واورېدل چي فرمايل ئې: چا چي کومه ښځه د هغې عزت ته په پام سره نکاح کړه؛ الله به ئې له ذلت پرته بل څه ورته زيات نه کړي او چا چي د هغې د مال له امله په نکاح کړه نو الله تعالى به له فقر پرته بل څه ورته زيات نه کړي او چا چي د هغې د حسن له امله په نکاح کړه؛ نو الله تعالى به له دنائت پرته بل څه ورته زيات نه کړي او چا چي کومه ښځه يوازي د دې لپاره په نکاح کړه چي خپلي سترګي (له ګناه) راتم کړي او خپل عورت حفظ کړي او د خپلوۍ اړيکي ټينګي کړي؛ نو الله تعالى به دوی دواړه يوه بل ته د برکت باعث کړي.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ: لِجَمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِمَالِهَا، وَلِدِينِهَا، فَعَلَيْكَ بِذَاتِ الدِّينِ

له ابو هريرة رضي الله عنه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل: ښځي د څلورو خصلتونو له مخي په نکاح کېږي: ښايست ئې، حسب و نسب ئې، مال ئې او ديانت ئې، نو ته ئې ديندارہ غوره کړه.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْمَحِيضِۖ قُلْ هُوَ أَذٗى فَٱعْتَزِلُواْ ٱلنِّسَآءَ فِي ٱلْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَۖ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ ٱللَّهُۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَآؤُكُمْ حَرْثٞ لَّكُمْ فَأْتُواْ حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْۖ وَقَدِّمُواْ لِأَنفُسِكُمْۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّكُم مُّلَٰقُوهُۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾

[۲۲۲]- او د حيض په اړه له تا پوښتنه کوي؛ ورته ووايه: دا يوه ستونزه ده؛ نو له مېرمنو په حيض کې ډډه وکړئ او تر هغه نژدې والی مه ورسره کوئ چې (له حيض) پاکې شي؛ خو کله چې پاکې شوې؛ نو له هغه لوري ورته راتگ وکړئ چې الله درته امر کړی؛ بې شکه چې الله توبه کوونکي خوښوي او له ځان پاك ساتونکو سره محبت کوي. [۲۲۳]- مېرمني مو ستاسو لپاره يو کرځای دئ؛ نو چې څنگه مو خوښه وي همغسي خپل کرځای ته ورشئ او د ځان لپاره څه وړاندي ولېږئ او له الله ووېرېږئ او په دې پوه شئ چې له هغه سره مخامخ کېدونکي يئ او مؤمنانو ته (ئې) زېری ورکړه.

(۲۲۲-۲۲۳)- حيض ته اذيت او بيماري ويل شوې؛ يقيناً چې دا د ښځي لپاره يوه ستونزه او بيماري ده؛ په دې حالت کې له خاص نژدې والي ممانعت شوی؛ له جماع پرته نور هر نوع مشروع مباشرت او يو ځای ملاسته او ناسته ولاړه جائزه ده؛ له حيض له وتلو او طهارت وروسته؛ د مباشرت اجازه شوې؛ خو څو شرطونه ايښودل شوي: له مېرمنو سره ستاسو نژدې والی به داسي وي لکه بزگر چې خپل کرځي ته ورځي؛ د فصل او حاصل په غرض او نيت؛ چې په دې سره له يوې خوا نيت او موخه په گوته کوي او له بلي خوا طبيعي او د انسان د فطرت مطابق مباشرت ته اشاره کوي. په دې مبارکو آيتونو کې همدا راز د مباشرت او نژدې والي مقصد او هدف هم په گوته شوی؛ دا بايد يوازي د نفساني حظ او د جنسي غريزې د اشباع لپاره نه وي؛ د نکاح اصلي مقصد او هدف د اولاد پيدا کول او د نسل دوام دئ؛ که څوك د دې لپاره او له دغي تلوسې سره د خپلو مېرمنو خوا ته ځي؛ نو دا داسي گڼل شوی لکه چې له مخکې ئې ځان ته غوره ثواب لېږلی وي؛ اسلام د انسان هغه کارونه هم د ثواب مستحق شمېري چې په حلاله طريقه او په نېك نيت تر سره شوي وي که څه هم دا په خپله د ده د يوه نفسي غوښتني تر سره کېدل وي؛ په دغه مباشرت سره که څه هم هغه خپله جنسي غريزه اشباع کړې خو چې په نېك نيت او مشروع طريقه ئې تر سره کړی؛ د الله په دين کې د ثواب مستحق گڼل کېږي.

علم نن همدا خبره کوي چې د حيض په دوران کې هم د ښځو صحي وضعيت له عادي حالت سره توپير لري او هم ئې روحي او مزاجي حالت؛ په دې حالت کې د عدم مجامعت سپارښتنه کوي او مجامعت مېړه او مېرمني ته مضر گڼي.

مياشتنی عادت (حيض) څه دئ؟ د ښځي رحم په هره مياشت کې د نطفې منلو ته ځان چمتو کوي، په دې پړاو کې د رحم داخلي جدار شاوخوا څلور ملي پرېړ شي؛ که د دوو مياشتني عادتونو تر منځ إلقاح تر سره نه شي او نطفه رحم ته داخل نه شي نو دغه جدار

رژېږي او د ويني په رنګ کې له بدنه وځي؛ کله چې په دې پړاو کې د ښځينه او نارينه تر منځ جنسي نژدې والی ونشي نو څوارلس ورځې وروسته يا هغه وخت چې رحم ډاډه شو چې اميندواري نده پېښه شوې نو دا طبقه رژېږي او د ښځينه مياشتنی عادت (حيض) په بڼه له بدنه بهر ته وځي. دا پېښه د ښځينه مياشتنی عادت (حيض) په نوم يادېږي او له دريو تر اووه ورځو پورې دوام کوي.

وَلَا تَجْعَلُواْ ٱللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَٰنِكُمْ أَن تَبَرُّواْ وَتَتَّقُواْ وَتُصْلِحُواْ بَيْنَ ٱلنَّاسِۚ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾ لَّا يُؤَاخِذُكُمُ ٱللَّهُ بِٱللَّغْوِ فِيٓ أَيْمَٰنِكُمْ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

[۲۲٤]- او الله د خپلو قسمونو لپاره داسي مه په نښه کوئ چې نه به نېکي، نه به تقوی او نه به د خلکو تر منځ روغه جوړه کوئ او الله ښه پوه اورېدونکی دئ.
[۲۲۵]- الله تاسو په خوشي قسمونو نه نيسي، بلکې په هغو مو نيسي چې ستاسو زړونو ئې قصد کړی وي او الله حليم بخښونکی دئ.

(۲۲٤-۲۲۵)- د الله په نامه به داسي قسمونه نه کوئ چې له نېکي، تقوی او د خلکو تر منځ د روغي جوړي له هڅو به لاس اخلئ؛ داسي قسمونه بايد مات شي او کفاره ئې ورکړی شي. الله تعالی هم ستاسو لوړه اورېدلې او هم پوهېږي چې تاسو د کوم او څنګه کار د نه کولو لوړه کړې. خو الله تعالی تاسو په هغو قسمونو نه نيسي چې لغو او خوشي وي، هسې مو له خولې د تکيه کلام په توګه ووځي او يا په هېره د ماضي کار په اړه لوړه وکړئ او يا دا چې ووايئ: قسم دئ چې ته به له ما سره ځې، په خدای چې نن به باران ووربږي، والله چې يخني په زياتېدو ده، په دې او دې ته په ورته خبرو لوړه له دې کبله لغو او خوشی قسم دئ چې دا کارونه ستا خپل کارونه نه دي، تر سره کېدل ئې ستا په واك کې نه دي؛ الله تعالی تا په هغه قسم نيسي چې تا ئې له زړه اراده کړې وي؛ لکه په راتلونکې زمانه کې د کوم کار د کولو يا نه کولو قسم وکړې او يا د دروغ خبري د رښتيا ثابتولو لپاره لوړه وکړې. په لغو قسمونو نه نيول د دې لپاره دي چې الله بخښونکی او حليم دئ؛ په کار خو دا وه چې د الله په نامه په هره لوړه ئې له تاسو سره محاسبه کولی؛ خو د دې لپاره چې الله حليم بخښونکی دئ تاسو ته عفو کوي.

که د کوم کار د کولو قسم وکړې؛ که جايز وو تر سره کوې به ئې؛ که دې قسم مات کړ کفاره به ورکوې؛ که ناجائز وو قسم حتماً مات کړه؛ که د نېك کار د نه کولو قسم دې

وکړ؛ نو قسم به ماتوي او کفاره به ئې ورکوي؛ خو لغو قسم نه کفاره لري او نه مؤاخذه.

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَآءُو فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُواْ ٱلطَّلَٰقَ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾

[۲۲٦]- هغو کسانو ته چي له خپلو مېرمنو سره د نه نژدې والي لوړه کوي؛ د څلورو میاشتو انتظار کول دي؛ نو که ئې (په دغي مودې کي) رجوع وکړه؛ نو الله مهربان بخښونکی دئ. [۲۲۷]- او که ئې د طلاق هوډ وکړ نو الله ښه پوه اورېدونکی دئ.

(۲۲٦-۲۲۷)- که څوك له خپلو مېرمنو سره د نه نژدې والي لوړه کوي؛ نو يوازي تر څلورو میاشتو پوري دا کار کولی شي؛ په دغه موده کي به يا د طلاق پرېکړه کوي يا به بېرته رجوع کوي؛ په دغه موده کي نه رجوع طلاق ګڼل کېږي؛ په ایلاء کي د امام ابو حنيفه رأيه دا ده چي د څلورو میاشتو په تېرېدو سره طلاق بائن واقع کېږي؛ خو د نورو رأيه دا ده چي د طلاق پرېکړه به قاضي کوي.

له دې حکم دوه خبري معلومېږي: لومړی دا چي څوك حق نه لري تر څلورو میاشتو زيات له خپلي مېرمني سره د نه نژدې والي لوړه وکړي، بله دا چي ښځي همدومره موده د صبر کولو حوصله او وس لري؛ عمر رضي الله عنه د همدې لپاره مجاهدين تر څلورو میاشتو زيات په سنګر کي په پاته کېدو نه مکلف کول.

وَٱلْمُطَلَّقَٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَٰثَةَ قُرُوٓءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِىٓ أَرْحَامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤْمِنَّ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِى ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوٓاْ إِصْلَٰحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ ٱلَّذِى عَلَيْهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

[۲۲۸]- طلاقي شوې ښځي دي د ځان په اړه تر درې واري حيضه انتظار وکړي او د هغه څه پټول ورته روا نه دي چي الله تعالی د دوی په رحم کي پيدا کړی؛ که پر الله او د آخرت په ورځ ايمان لري، په دې (موده) کي؛ د دوی مېړونه تر هر چا زيات د دې وړ او مستحق دي چي دوی بېرته راوګرځوي. (په دې شرط چي) د روغي جوړې اراده ولري. دوی ته (د هغو حقوقو) په شان (حقونه دي) لکه پر دوی چي (د دوی

د مېړونو) دي، خو د نارينه وو پر دوی يوه خاصه مرتبه ده او الله با حکمته عزتمن دئ.

(۲۲۸)- طلاقې شوې ښځې به تر درې واري حيضه انتظار کوي؛ چې دا خبره په يقيني توګه څرګنده شي چې په رحم کې څه لري که نه؛ د انتظار په دې مودې کې د هغې مخکينی خاوند تر بل هر چا د دې مستحق او وړ دئ چې ورسره روغه جوړه او بيا نکاح وکړي، خو په دې شرط چې دواړه د جوړ جاړي او اصلاح اراده ولري او يو د بل د حقوقو مراعات وکړي، مېړه بايد دې ته متوجه وي چې مېرمن ئې پر ده هومره حقوق لري لکه دی چې ئې پر خپلې مېرمني لري او مېرمن بايد دې ته متوجه وي چې مېړه د کورنۍ د قيم او مدير په توګه ومني او دا هڅه به نه کوي چې دا د کور واکمنه وي او مېړه ئې دې ته تابع او منقاد وي؛ کورنۍ او وړه او لويه ټولنه يوه قيم، رئيس او ناظم ته ضرورت لري؛ له مدير او قيم پرته ټولنه د تشتت او بدنظمۍ ښکار کېږي، اسلام دا وظيفه نارينه ته سپارلې او د دې لپاره ئې دوه دلائل وړاندې کړي: لومړی دا چې د کورنۍ ټول مصارف ئې پر غاړه دي؛ له مهر نيولې بيا تر کور، جامو او نفقې پورې او دوهم دا چې د دې وظيفې لپاره نارينه تر ښځې مناسب دئ. د ښځې د عاطفې او عقل تر منځ انډول داسې دئ چې د عاطفې اړخ ئې کافي درووند دئ، څواکمنه عاطفه ورکړی شوې، هومره چې اکثراً عقل تر خپل اغېز لاندې راولي، د اولاد د روزنې لپاره همدې صفت ته اړه وه، د همدغې عاطفې په حکم د اولاد د هوسايۍ او سوکالۍ لپاره خپله هوسايي قرباني کوي، دا هغه څه دي چې نارينه ترې محروم دئ، د نارينه عاطفه د دې په څېر څواکمنه نه ده، د عقل او عاطفې تر منځ ئې نسبي انډول شته، د قيموميت او مديريت لپاره دغه انډول ته ضرورت دئ، که څه هم د دغو دوو دلائلو له مخې اسلام نارينه د کورنۍ قيم ټاکلی خو دواړه مخصوصاً نارينه ئې په ښه سلوك او د کورنۍ په ټولو کارونو کې په مشوره مکلف کړی.

دې پوښتني ته هم بايد ځواب وړاندې کړو چې مېرمني ولې په دې مکلفې شوې چې تر بل ازدواج وړاندې به؛ د طلاق په صورت کې درې حيضونه او د مېړه د وفات په صورت کې به څلور مياشتې او لس ورځې انتظار کوي؟

ځواب دا دئ: الله تعالی انسان ته داسې حساس بدن، د بدن ځانګړی جوړښت او فعال او ځيرك مغز ورکړی چې که هر اجنبي شيء؛ له هرې لارې؛ خولې، پزې، پوستکې، غوږ، سترګې او نورو لارو د انسان بدن ته ننوځي نو ژر او له ځنډ پرته فوراً مناسب او ضروري غبرګون ښي؛ که مضر وي چاره ئې کوي، که ميکروب، بکټريا او ويروس وي مقابله ئې کوي، لومړی ئې د پېژندو هڅه کوي، بيا هغه دواء تشخيصوي او توليدوي چې دا دښمن

له منځه وړی شي، په شپږو میاشتو کې د بدن ټول حجرات چې شمېر ئې په ملیاردونو دئ؛ بدلوي؛ د زړو په عوض نوي راپیدا کوي؛ نوې ژوندۍ نطفه جوړوي؛ او دا هغه کار دئ چې د نړۍ ټول ډاکټران؛ له خپلو ټولو وسائلو او تجهیزاتو سره ئې نه شي کولی؛ نه ژوندۍ حجره جوړولی شي او نه ژوندۍ نطفه؛ د ویروس ضد اغېزمني دواء له جوړولو هم عاجز دي؛ اغېزمنه چاره ئې واکسین ده چې هغه هم د انسان په بدن کې د هغه سپینو کرویاتو تحریکولو له لاري د ویروس ضد دواء جوړول دي؛ نه په لابراتوار کې د دواء جوړول. نن په ۲۱ پېړۍ کې د نړۍ هیڅ مخکې تللی کمپیوټر نه شي کولی د انسان د مغز سلمه برخه کارونه وکړی شي.

اوس او په ۲۱ پېړۍ کې له ساینسي او علمي پلوه دا حقیقت څرګند شوی چې له لومړي جنسي مباشرت سره سم؛ د مېرمني په بدن کې داسي خاص تغییرات رامنځته کېږي او خاص هورمونونه راپیدا کېږي چې د مېرمني رحم او وجود ئې د دې نوي جنسي تعلق او نوې نطفې لپاره عیار کړي؛ دا تغییرات او نوي هورمونونه د همدغو دوو؛ مېرمن او مېړه په مباشرت پوري مربوط او مختص دي؛ که د دوی تر منځ بېلتون رامنځته شي؛ نو مېرمن مخکیني طبیعي حالت ته د ستنېدو او د دغو تغییراتو او هورمونو د ازالې لپاره لږ تر لږه؛ دریو حیضونو ته ضرورت لري؛ که تر دې مودې وړاندي له بل کس سره جنسي مباشرت وکړي؛ او په نتیجه کې ئې د هغې بدن کې نوي او له بل جنسي مباشرت راټوکېدلي هورمونونه راپیدا شي؛ دا د مېرمني بدن کې د هورمونونو د عدم تعادل او حتی تعارض باعث کېږي او دې او اولاد ته ئې بدي پایلي لري. اوس په لابراتوار کې د دې امکان شته چې معلومه شي؛ تر معایناتو لاندي یوې مېرمني؛ له یوه تن سره جنسي مباشرت کړی که له دوو او زیاتو سره. له اړوند هورمونونو او د دوی تر منځ له توپیرونو په دې اسرارو پوهېدی شو. نو د اسلامي لارښوونو له مخي د کونډو او طلاق شوو مېرمنو لپاره عدت یوازي د دې لپاره نه دئ چې معلومه شي له مخکیني مېړه په خپل رحم کې څه لري که نه؛ بلکې طبیعي حالت ته د ستنېدو او د نوې جنسي رابطې لپاره د چمتو کېدو په موخه؛ عدت ورته ټاکل شوی.

ٱلطَّلَٰقُ مَرَّتَانِۖ فَإِمۡسَاكُۢ بِمَعۡرُوفٍ أَوۡ تَسۡرِيحُۢ بِإِحۡسَٰنٖۗ وَلَا يَحِلُّ لَكُمۡ أَن تَأۡخُذُواْ مِمَّآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ شَيۡـًٔا إِلَّآ أَن يَخَافَآ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِۖ فَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَا فِيمَا ٱفۡتَدَتۡ بِهِۦۗ تِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِ

فَلَا تَعۡتَدُوهَاۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ۝٢٢٩ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُۥ مِنۢ بَعۡدُ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوۡجًا غَيۡرَهُۥۗ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَآ أَن يَتَرَاجَعَآ إِن ظَنَّآ أَن يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِۗ وَتِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ۝٢٣٠

[۲۲۹]- طلاق دوه ځلي وي، نور ئې يا په ښه توګه ساتل دي او يا ئې په ښايسته توګه پرېښودل او دا درته روا نه ده چې دوی ته مو د ورکړو شيانو کوم څه بېرته واخلئ، مګر دا چې دواړه د الهي حدودو له نه ساتلو ووېرېږي، نو که دا وېره مو درلوده چې دوی به الهي حدود تر سره نه کړي، بيا په دې کې په دوی څه ګناه نشته چې ښځه څه فديه ورکړي (او طلاق تر لاسه کړي) همدا الهي حدود دي، نو تېری ترې مه کوئ او چا چې له الهي حدودو تېری وکړ؛ همدا دوی ظالمان دي. [۲۳۰]- نو که ئې (درېيم ځل) طلاق ورکړ، بيا نو تر هغه (ئې بيا نکاح کول) روا نه دي چې له ده پرته له بل مېړه سره نکاح وکړي، نو که هغه طلاقه کړه؛ بيا په دوی دواړو څه ګناه نشته چې يو بل ته رجوع وکړي، که ئې دا ګمان کولو چې الهي حدود پاللی شي، همدا الهي حدود دي چې پوهېدونکو وګړو ته ئې بيانوي.

(۲۲۹-۲۳۰)- اسلامي شريعت د نکاح او يوې نوې کورنۍ د جوړلو لپاره د جانبينو توافق شرط کړی، دواړو ته په ښه سلوك او په خپلو کې په مشوره توصيه کوي، د لانجو غوڅولو لپاره دواړو ته د صبر، زغم او عفوې سپارښتنه کوي او که په دې ئې لانجه حل نه شوه؛ د دواړو خپلوانو ته وايي چې مداخله وکړي او ستونزه حل کړي، د روغې جوړې لپاره دې په ګډه د مصالحې کوم هيئت او جرګه غوره او لانجه دې حل کړي، که په دې هم مشکل حل نه شو نو مېړه ته ئې د طلاق واك ورکړی؛ په داسې حال کې چې وايي: د الله په وړاندې تر ټولو کرکجن حلال کار طلاق دئ. طلاق ئې له هغې ترخې دوا سره تشبيه کړی چې ډاکټر ئې د علاج لپاره ناچار خپل بيمار ته ورکوي. د نکاح او طلاق په اړه د اسلامي شريعت لارښوونې داسې دي چې هم د مېړه او ښځې تر منځ ګډ ژوند د مينې، پېرزوينې او احترام په فضاء کې وي او هم ئې د مجبوريت په صورت کې بېليدل په ښه او غوره توګه؛ داسې ضوابط ئې وضع کړي چې دا معامله د دوو کورنيو تر منځ د نژدې والي ذريعه وي نه د منافرت او دښمنۍ باعث.

د طلاق واك نارينه ته او په مقابل کې ئې د مهر حق ښځې ته ورکړی شوی؛ دا مهر د

ښځې د مستقبل لپاره ډېر حکيمانه او غوره تضمين دئ؛ چې مېړه ونشي کولی بې موجبه خپلې مېرمنې ته طلاق ورکړي؛ يا د دې لپاره چې د هغې پېغلتوب ختم او د ځوانۍ ښايست ئې نه وي پاته او مېړه ئې غواړي له دې ځان خلاص کړي او بله پېغله او ښايسته وکړي؛ يا هسې تر دې ئې بله خوښه شوې وي؛ دې ته طلاق ورکړي او په بلې ئې بدله کړي؛ د دې لپاره چې څوك د ښځو په برخليك لوبې ونکړی شي؛ اسلامي شريعت د مهر حق ښځې ته ورکړی او د همدې لپاره شريعت د مهر لپاره خاص حد نه دئ ټاکلی، دا اختيار ئې ښځې ته ورکړی چې د خپل مستقبل د تضمين لپاره له مېړه څه تر لاسه کول ضروري گڼي؛ که مېړه ښځې ته طلاق ورکوي نو دا حق نه لري چې دې ته له ورکړو شيانو د مهر په شمول څه ترې بېرته واخلي، خو که ښځه د طلاق غوښتنه کوي نو بيا به دې ته خود تيارېږي چې له مېړه د اخيستي مهر يوه برخه بېرته مسترد کړي او په دې سره د دوی لانجه پای ته ورسېږي. د درېيم ځل طلاق معنی دا ده چې دا دواړه نور د گډ ژوند وړتياوې نه لري؛ خو که دې ښځې له بل سره نکاح وکړه او دا نوې نکاح هم په طلاق منتج شوه؛ ښايي دې ترخې تجربې لومړنۍ جوړه دې نتيجې ته رسولې وي چې يو ځل بيا گډ ژوند پيل کړي؛ دوی ته د دې کار اجازه ورکړی شوې؛ خو په دې شرط چې يو د بل د حقوقو د مراعات اراده او توان په ځان کې وگوري.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُواْۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۥۚ وَلَا تَتَّخِذُوٓاْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًاۚ وَٱذْكُرُواْ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِۦۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾

[۲۳۱]- او کله چې مېرمنې طلاقې کړئ او دوی د خپل عدت (پای) ته ورسېږي، نو يا ئې په ښه توگه وساتئ او يا ئې په ښه توگه خوشې کړئ او په کړاو کې ئې د دې لپاره مه ساتئ چې تېری وکړئ؛ او هر څوك چې دا کار وکړي نو يقيناً چې په خپل ځان ئې ظلم کړی او د الله له آيتونو سره ملنډې مه وهئ او د الله هغه نعمت چې پر تاسو ئې پېرزو کړی او له کتاب او حکمت ئې چې څه پر تاسو نازل کړي؛ په کوم سره چې تاسو ته نصيحت کوي؛ دا درياد کړئ او له الله ووېرېږئ او په دې پوه شئ چې الله

په هر څه ښه پوهېږي.

(۲۳۱)- الله تعالی د رجعت جواز د دې لپاره ورکړی چې مېړه او مېرمني ته ئې د تجدید نظر او په خپلو کړنو د بیا کتني فرصت ورکړي، د موقت بېلتون په دوران کې دواړه دا وګوري چې د تل لپاره یو له بل بېلتون؛ دوی دواړو او اولادونو ته ئې څومره ستونزي راپیدا کوي؛ خو مبادا له دې رخصت او جواز غلطه استفاده وشي او مېړه د ښځي د ځورولو لپاره ترې کار واخلي. الله تعالی داسي کار په الهي آیتونو ملنډې وهل او په خپل ځان له ظلم کولو سره مترادف ګڼلی او دا ئې د هغه الهي نعمت ناشکري ګڼلې چې د کتاب او حکمت په بڼه کې د دوی په برخه شوی. دوی باید متوجه وي چې معامله ئې له هغه علیم خدای سره ده چې په هر څه پوه دئ او د دوی هیڅ څه ترې پټ نه پاته کېږي.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ أَزْوَٰجَهُنَّ إِذَا تَرَٰضَوْاْ بَيْنَهُم بِٱلْمَعْرُوفِۗ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ مِنكُمْ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِۗ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

[۲۳۲]- او کله چې مو مېرمنو ته طلاق ورکړ او دوی د خپل عدت پای ته ورسېدې؛ نو دوی له دې مه راګرځوئ چې د خپلي خوښي مېړه سره نکاح وکړي؛ که په ښه توګه په خپلو کې سره راضي شوي وي؛ په دې سره ستاسو هغه چا ته پند ورکول کېږي چې په الله او د آخرت په ورځ ایمان لري؛ دا درته غوره او د تزکیې او پاکۍ سبب ده او الله پوهېږي او تاسو نه پوهېږئ.

(۲۳۲)- طلاقي شوې ښځي د خپلي خوښي له مېړه سره له نکاح مه منع کوئ؛ که دا د دې پخوانی مېړه وي او که نوی؛ نه ئې د کورنۍ غړي باید دا کار وکړي او نه ئې پخوانی مېړه؛ په ټولني کې د اخلاقي مفاسدو د مخنیوي لپاره همدا طریقه تر ټولو غوره ده چې پرېږدئ دا کونډې ښځي د خپلي خوښي له مېړه سره نکاح وکړي؛ په زور نکاح کول او د خپلي خوښي له خاوند سره له نکاح مخنیوی؛ په ټولني کې د فتنو او اخلاقي مفاسدو باعث کېږي.

اسلام له یوې خوا د کونډې اولیاءو ته ویلي چې هغه د خپلي خوښي له خاوند سره له نکاح مه منع کوئ؛ خو له بلي خوا ئې ښځه په دې مکلفه کړې چې د نکاح په اړه د خپل ولي رضایت په پام کې ولري؛ دا د دې لپاره چې نکاح د کورنیو تر منځ د نږدې والي سبب

شي نه د دښمنۍ او نفرت سبب.

په دې اړه دوه اساسي خبرې بايد په پام کې ولرو:

- د ښځې اولياء بايد خپله خوښه پر هغې تحميل نه کړي؛ له بې ځايه ځورولو او تنګولو ئې ډډه وکړي؛ هغه دې پرېږدي چې د خپلې خوښې له کس سره نکاح وکړي؛ دا هم په خدای او آخرت د ايمان تقاضی ده او هم له اخلاقي فساد د مخنيوي ذريعه.
- ښځه بايد په پټه او د اولياءو په غياب کې دا کار ونکړي؛ له دې فتنې راولاړېږي؛ د کورنيو تر منځ کرکه او نفرت راپيدا کوي.

لاندې رواياتو دغه قضيه توضيح کوي:

عَنْ قَتَادَةَ عن الْحَسَن أَنَّ مَعْقِلَ بْنَ يَسَارٍ كَانَتْ أُخْتُهُ تَحْتَ رَجُلٍ فَطَلَّقَهَا ثُمَّ خَلَّى عَنْهَا حَتَّى انْقَضَتْ عِدَّتُهَا ثُمَّ خَطَبَهَا فَحَمِيَ مَعْقِلٌ مِنْ ذَلِكَ أَنَفًا فَقَالَ خَلَّى عَنْهَا وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهَا ثُمَّ يَخْطُبُهَا فَحَالَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ { وَإِذَا طَلَّقْتُمْ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ }إِلَى آخِرِ الْآيَةِ فَدَعَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ عَلَيْهِ فَتَرَكَ الْحَمِيَّةَ وَاسْتَقَادَ لِأَمْرِ اللَّهِ رواه البخارى

له قتاده روايت دئ چې د معقل بن يسار خور د يوه سړي په نکاح کې وه، هغه طلاق ورکړ، بيا ترې بېل شو تر هغه چې عدت ئې تېر شو، (خو په خپل کار پښېمانه شو)؛ د بيا نکاح پيغام ئې ورولېږو، (دا هم راضي شوه)؛ خو معقل ته ننګ ورغی او وئې ويل: له هغې ئې لاس واخيست په داسي حال کې چې پرې برلاسی وو؛ اوس ئې بيا پيغام ورلېږلی؛ نو د دوی دواړو تر منځ خنډ او حائل شو؛ بيا په همدې ارتباط الله تعالی دا آيت نازل کړ: کله چې ښځو ته طلاق ورکړی او هغوی د عدت بشپړوالي نېټې ته ورسېږي؛ نو له دې ئې په زور مه راستنوئ چې له خپلو مخکينيو خاوندانو سره نکاح وکړي... نو رسول الله صلی الله عليه و سلم دا آيت ورته ووايو؛ په همدې سره هغه بې ځايه ننګ او حميت پرېښود او د الله امر ته ئې غاړه کېښېښوده.

عن عائشةَ رضى اللَّه عنها قالَت: قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم: "أَيُّما امرأةٍ نَكَحَت بغَيرِ إذنِ وليِّها وشاهِدَىْ عَدلٍ فنِكاحُها باطِلٌ، فإن دَخَلَ بها فلَها المَهرُ، وإنِ اشتَجَروا فالسُّلطانُ ولِىُّ مَن لا ولِىَّ له" السنن الكبرى للبيهقى

له عائشې رضي الله عنها روايت دئ چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: کومه ښځه چې د خپل ولي او پالونکي له اجازې او د دوو عادل شاهدانو له حضور پرته په نکاح

شي؛ نو نكاح ئې باطله ده، خو كه ئې نژدېكت ورسره وكړ؛ دې ته د مهر وركړه لازمه ده؛ او كه ئې په خپلو منځونو كې مشاجره وكړه؛ نو د وخت واكمن د هغه چا ولي دئ چې ولي نه لري.

وعَنْ عَائِشَةَ - رضى اللَّهُ عنها - قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى اللَّهُ عليه وسلم -: (أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحَتْ بِغَيْرِ إِذْنِ وَلِيِّهَا، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا، فَإِنْ اشْتَجَرُوا فَالسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ

له عائشې رضي الله عنها روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: كومه ښځه چې د خپل ولي او پالونكي له اجازې پرته په نكاح شي؛ نو نكاح ئې باطله ده، نكاح ئې باطله ده، نكاح ئې باطله ده؛ خو كه ئې نژدېكت ورسره وكړ؛ دې ته د مهر وركړه لازمه ده؛ له دې امله چې له دې سره نژدېكت ئې ځان ته حلال كړی؛ او كه ئې په خپلو منځونو كې مشاجره وكړه؛ نو د وخت واكمن د هغه چا ولي دئ چې ولي نه لري.

- په دې خبري د هغه چا اعتراض ډېر بې بنسټه او غلط دئ چې وايي د ولي موافقه د ښځې د بشري حقوقو خلاف ده!! هغوی نه پوهېږي چې دا موافقه څومره اهميت لري او له عدم مراعات ئې څومره ستونزې راولاړېږي. هومره چې مور او پلار د خپلې لور مستقبل په پام كې ساتي او د خپلو تجربو له مخې هغې ته سمه لار ښودلی شي او ښه مشوره وركولی شي، په خپله دا ئې نه شي كولی. دا خو نه د مور پلار په اندازه تجربه لري او نه معرفت، ډېر ځله داسې واقع كېږي چې هغه د جذباتو او احساساتو له مخې فيصله وكړي، د چا حسن، لباس او ظاهري وضع ئې تر اغېز لاندې راولي، جذباتي فيصلې ته ئې وهڅوي، خو مور پلار ئې ډېرو نورو اړخونو ته هم توجه كوي او د خپلې لور مستقبل او ښه ژوند په پام كې نيسي.

په داسې حال كې چې اسلام د ښځې موافقه د نكاح لپاره اساسي شرط ګڼلی، نو د داسې بې بنسټه اعتراض لپاره څه مجال پاته كېږي. دا جنابان دې ته تيار نه دي چې كومه سپړلۍ ئې د بل له سېړلي سره په خپل سر ولاړه شي؛ بل ته څنګه وايي چې ستا لور كولی شي له هغه چا سره په خپل سر او ستا له خبرولو پرته ولاړه شي چې ته ئې ورته مناسب نه ګڼې!!

وَٱلۡوَٰلِدَٰتُ يُرۡضِعۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ حَوۡلَيۡنِ كَامِلَيۡنِۖ لِمَنۡ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَۚ وَعَلَى ٱلۡمَوۡلُودِ لَهُۥ رِزۡقُهُنَّ وَكِسۡوَتُهُنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ لَا تُكَلَّفُ نَفۡسٌ إِلَّا وُسۡعَهَاۚ لَا

تُضَآرَّ وَٰلِدَةُۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوۡلُودٞ لَّهُۥ بِوَلَدِهِۦۚ وَعَلَى ٱلۡوَارِثِ مِثۡلُ ذَٰلِكَۗ فَإِنۡ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٖ مِّنۡهُمَا وَتَشَاوُرٖ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَاۗ وَإِنۡ أَرَدتُّمۡ أَن تَسۡتَرۡضِعُوٓاْ أَوۡلَٰدَكُمۡ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ إِذَا سَلَّمۡتُم مَّآ ءَاتَيۡتُم بِٱلۡمَعۡرُوفِۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٢٣٣﴾

[۲۳۳]- او كه څوك غواړي چي د تي وركولو موده دي پوره شي؛ نو ميندي دي خپلو اولادونو ته تر پوره دوو كلونو تى وركړي او د اولاد پر خاوند باندي په مناسب ډول سره د دوی روزي او جامه ده او هيڅوك نه شي مكلف كېدی مگر د خپل وس په اندازه؛ نه به مور د خپل اولاد په سر كړول كېږي او نه هم پلار په خپل اولاد سره او په وارث باندي هم دې ته ورته (حقوق او وجائب دي) او كه دواړو په خپله خوښه او رضايت او په خپلو كې په مشوره له تي بېلول وغوښتل نو څه گناه پرې نشته او كه مو وغوښتل چي اولاد ته دايي ونيسئ؛ كومه گناه درباندي نشته؛ په دې شرط چي منل شوې اجوره په ښه طريقه وروسپارئ او له الله ووېرېږئ او په دې پوه شئ چي الله ستاسو د كړنو ښه ليدونكی دئ.

---

(۲۳۳)- له طلاق وروسته هم ښځه او مېړه په دې مكلف شوي چي د خپل تي خور ماشوم په اړه به مشوره كوي؛ په دې موده كې به مور تی وركوي او پلار به د دې د رزق روزي او جامو ذمه وار وي، خو نه به مور په خپل زوی ځورول كېږي او نه پلار، كه پلار نه وي نو په ورثه وو دا ذمه واري راځي، د تي وركولو پوره موده دوه كاله ده؛ خو كه مور پلار وغواړي چي د كوم ضرورت يا مصلحت له مخي دا موده رالنډه كړي؛ نو په دوه شرطه دا كار كولی شي: دواړه به په دې كار راضي وي او په خپلو كې به ئې مشوره كړې وي. مشوره او د دواړو رضايت او موافقه ئې شرط كړی. گورئ چي اسلام په كورني ژوند كې مېړه او مېرمن په دې مكلف كړي چي كار به ئې په مشوره او د طرفينو په رضايت وي. له دې آيت د اسلام له نظره د مشورې حقيقت هم څرگنديږي؛ له مشورې به هغه پرېكړه راوځي چي دواړه خواوي پرې راضي او متفق وي؛ مشوره دا نه ده چي يو طرف به له بل فقط نظر او رأيه غواړي او وروستۍ پرېكړه به دی په خپله كوي؛ مشوره د بل د رأيي معلومولو لپاره نه وي؛ داسي مشوره هيڅ ارزښت نه لري چي يو كس دي د نورو رأيه واوري خو پرېكړه دي په خپله او د نورو له موافقې او رضايت پرته وكړي؛ مشوره دې ته ويل كېږي چي د تفاهم او بحث په نتيجه كې د طرفينو د خوښي هغه پرېكړه ترې

راووځي چي دواړه پرې راضي او متفق وي. ځيني خلك له مشورې داسي تعبير وړاندي كوي چي د ديكتاتورانو او مستبدينو خوښ وي، امير او زعيم ته دا حق وركوي چي د نورو خبره واوري خو د وروستۍ پرېكړي حق د ده وي!! دا مبارك آيت دغه غلط تعبير له بنسټه ردوي. كه پلار په دې مكلف وي چي خپل اولاد ته د تي وركولو په اړه به له خپلي مېرمني سره مشوره كوي؛ په خپل سر به فيصله نه كوي، هره پرېكړه به د دواړو په مشوره او رضايت وي، نو امير څنگه دا حق لري چي د عام ولس د شتمنيو او په دوی پوري اړوند قضاياوو كي په خپل سر او د نورو له مشورې او رضايت پرته فيصله وكړي؟ په ټولني كي د ده حيثيت او مقام په هيڅ توگه هومره نه دئ لكه د پلار او مېړه حيثيت او مقام په خپلي كورنۍ كي، اسلام خو مېړه ته د (قيم) نوم او لقب وركړی او امير ته ئې د قيم پر ځای د (خليفه او امين) نوم غوره كړی؛ يعنی دی د عام ولس د امانتونو امين او ځای ناستی دئ، په هيڅ امانت كي په خپله خوښه د تصرف كولو حق نه دئ وركړی شوی؛ د ده حيثيت هومره دئ لكه د جَمعي په لمانځه كي د امام حيثيت.

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۖ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِىٓ أَنفُسِهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾

[۲۳٤]- او له تاسو چي څوك مري او مېرمني (تر شا) پرېږدي، دا مېرمني دي تر لس باندي څلورو مياشتو د ځان په اړه انتظار وكړي، نو كله چي د خپلي دغي مودې پای ته ورسېدې، بيا نو په دې كي پر تاسو څه گناه نشته چي د ځان په اړه ئې په ښه توگه هر څه وكړل او الله په هغه څه ښه خبر دئ چي تاسو ئې كوئ.

(۲۳٤)- په مكرره توگه دا خبره كول چي كونډې كولی شي د شريعت او د ټولني د غوره دود دستور مطابق د ځان په اړه او د خپل مېړه د انتخاب په ارتباط پرېكړه وكړي او په دې كي نه پر تاسو كوم الزام راتلی شي او نه دا د گناه كار دئ؛ له دې معلومېږي چي دا واك په كامله توگه كونډو ته سپارل شوی؛ د دې خپله كورنۍ دي هم د دې مخه نه نيسي او د مېړه كورنۍ ئې هم، هيڅوك بايد خپله خوښه پرې تحميل نه كړي، داسي تحميل د گټي پر ځای تاوان لري، فساد او فتنو ته لار آواروي. د ښځي او مېړه كورنۍ بايد په دې خبري د عار او پېغور احساس ونه كړي او هغې ته د گناه په سترگه ونه گوري.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ فِيمَا عَرَّضۡتُم بِهِۦ مِنۡ خِطۡبَةِ ٱلنِّسَآءِ أَوۡ أَكۡنَنتُمۡ فِيٓ
أَنفُسِكُمۡۚ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمۡ سَتَذۡكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّآ أَن
تَقُولُواْ قَوۡلٗا مَّعۡرُوفٗاۚ وَلَا تَعۡزِمُواْ عُقۡدَةَ ٱلنِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ ٱلۡكِتَٰبُ أَجَلَهُۥۚ
وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا فِيٓ أَنفُسِكُمۡ فَٱحۡذَرُوهُۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ
حَلِيمٞ ٢٣٥

[۲۳۵]- او د دغو ښځو د غوښتلو (او نکاح کولو) په اړه چي تاسو کوم څه ښرگندوئ يا ئې په خپل زړه کي پټ ساتئ؛ په دې کي پر تاسو هيڅ گناه نشته، الله ته معلومه ده چي تاسو به ئې هرومرو ورته ياده کړئ؛ خو په پټه ورسره وعده مه کوئ؛ مگر دا چي کومه غوره او مناسبه خبره وکړئ او تر هغه د نکاح تړلو هوډ مه کوئ چي دا مقرره نېټه تر سره شي او په دې پوه شئ چي الله ستاسو د زړونو په حال ښه پوهېږي؛ نو له ده ووېرېږئ او پوه شئ چي الله حليم بخښونکی دئ.

(۲۳۵)- د هغو کونډو د نکاح اراده کول شئ چي لا ئې عدت نه دئ پوره شوی، خپله اراده هم هغوی ته په همدې وخت کي په اشاره او مجملو الفاظو سره بيانولی شئ، خو په غوره او مناسبه طريقه؛ دوی ته په دې وخت کي د نکاح په اړه داسي خبري کول منع دي چي ډېري واضح او ښرگندي وي. دا ځکه چي په دغه وخت کي له داسي خبرو په فتنه کي د لوېدو احتمال شته؛ مه ځان په فتنه کي اچوئ او مه هغوی، الله تعالی ستاسو کمزوری ته په پام سره او د دې لپاره چي هغه حليم او صبرناك بخښونکی دئ؛ دا اجازه ئې درکړې؛ خو داسي نه چي دا اجازه په گناه کي ستاسو د لوېدو باعث شي؛ دې ته مو پام وي چي هغه ستاسو د زړه له اسرارو خبر دئ؛ په کار ده چي احتياط وکړئ.

لَّا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ إِن طَلَّقۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ مَا لَمۡ تَمَسُّوهُنَّ أَوۡ تَفۡرِضُواْ لَهُنَّ
فَرِيضَةٗۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى ٱلۡمُوسِعِ قَدَرُهُۥ وَعَلَى ٱلۡمُقۡتِرِ قَدَرُهُۥ مَتَٰعَۢا بِٱلۡمَعۡرُوفِۖ
حَقًّا عَلَى ٱلۡمُحۡسِنِينَ ٢٣٦ وَإِن طَلَّقۡتُمُوهُنَّ مِن قَبۡلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدۡ فَرَضۡتُمۡ
لَهُنَّ فَرِيضَةٗ فَنِصۡفُ مَا فَرَضۡتُمۡ إِلَّآ أَن يَعۡفُونَ أَوۡ يَعۡفُوَاْ ٱلَّذِي بِيَدِهِۦ عُقۡدَةُ

ٱلنِّكَاحِۚ وَأَن تَعۡفُوٓاْ أَقۡرَبُ لِلتَّقۡوَىٰۚ وَلَا تَنسَوُاْ ٱلۡفَضۡلَ بَيۡنَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

[٢٣٦]- په دې کې هم پر تاسو څه الزام او گناه نشته چې ښځې له نژدې والي یا دوی ته د کوم مهر له ټاکلو د مخه طلاق کړئ، خو څه مال متاع ورکړئ، په توانمن د خپل توان په اندازه او په نادار د خپل وس په اندازه؛ مناسبه متاع په غوره توگه؛ دا یو حق دئ پر محسنینو. [٢٣٧]- او که مو له نژدې والي د مخه هغه وخت طلاق کړې چې کوم مهر مو ورته ټاکلی وي نو د دې مهر نیمایي دئ؛ مگر دا چې ښځې ترې تېرې شي او یا هغه کس تېر شي چې د نکاح غوټه ئې په لاس کې ده او که عفو وکړئ؛ دا تقوی ته نژدې ده او په خپلو کې فضل او احسان مه هېروئ؛ بې شکه چې الله ستاسو د کړنو ښه لیدونکی دئ.

(٢٣٦-٢٣٧)- که له نژدې والي او صحیحه خلوت د مخه په هغه وخت کې ښځې طلاق کړئ چې لا مو مهر ورته ټاکلی نه دئ، نو په دې صورت کې نه کوم مکلفیت درپه غاړه دئ او نه دا د گناه کار دئ؛ خو دغو ښځو ته د خپل وس او توان په اندازه څه ورکړئ؛ په دې سره به د دواړو کورنیو تر منځ د تاو تریخوالي مخه نیول شوې وي او له بلې خوا به د هغې ښځې تسلي شوې وي؛ خو که مهر مو ورته ټاکلی وو؛ نو بیا د دغه ټاکلي مهر نیمایي درباندې لازمه ده، مگر دا چې ښځه ترې تېره شي او یا دا چې نارینه پاته نیمایي هم ورکړي؛ همدغه یو بل ته عفو، له خپل حق بل ته تېرېدل او فضل او احسان کول درته غوره دئ.

حَٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلۡوُسۡطَىٰ وَقُومُواْ لِلَّهِ قَٰنِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنۡ خِفۡتُمۡ
فَرِجَالًا أَوۡ رُكۡبَانٗاۖ فَإِذَآ أَمِنتُمۡ فَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمۡ تَكُونُواْ تَعۡلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

[٢٣٨]- د ټولو لمونځونو او د هغه غوره ئې ښه حفاظت کوئ او الله ته قانت (غاړه ایښودونکي او منقاد) ودرېږئ. [٢٣٩]- خو که وېرېدلئ نو بیا یا پلي او یا سپاره؛ خو کله چې د امنیت احساس وکړئ نو الله همغسې یاد کړئ لکه چې تاسو ته ئې درښودلی، همغه څه چې نه پرې پوهېدئ.

(۲۳۸-۲۳۹)- له (الصلوة الوسطی) مراد هغه لمونځ دئ چي په ټولو شرائطو برابر وي او په قنوت، خشوع او خضوع او د زړه او حواسو په حضور تر سره شي، داسي لمونځ د خطر او سفر په وخت کي نه شي تر سره کېدی؛ د همدې لپاره الله تعالی وفرمايل چي د خطر په وخت کي کولی شئ چي په تلو تلو کي، که پلی وئ يا سپاره؛ لمونځ اداء کړئ، په اشاره، د اصل لمونځ نيمايي او د قبلې په لوري له مخ کولو پرته، له لنډ قرائت او مختصرو تسبيحاتو سره. خو د امن په وخت کي به همغسي لمونځ کوئ چي الله درښودلی. دلته (وسطی) په هغه معنی راغلی چي د همدې سورې په ۱۴۳آيت کي راغلی: وَ كَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسطاً: لکه دلته چي له وسطی زماني او مکاني وسط مراد نه دئ؛ همدا راز له الصلوة الوسطی هغه لمونځ مراد نه دئ چي د وخت له پلوه د نورو لمونځونو په منځ کي وي؛ د آيت وروستۍ برخه په ډېر صراحت سره دا مطلب په ګوته کوي چي له الصلوة الوسطی غوره لمونځ مراد دئ؛ هغه چي د خطر او سفر په وخت کي ئې تر سره کول ګران وي. له دې د مازديګر لمونځ اخيستل داسي توجيه ده چي له ټول آيت او مخصوصاً له وروستۍ برخي سره ئې هيڅ اړخ نه لګوي.

خو دا چي ولي دلته او د هغه بحث په منځ کي د لمانځه ذکر راغی چي په کورني ژوند پوري اړه لري؛ ځواب ئې دا دئ چي لمونځ د ټولو ښېګڼو سرچينه او د فردي او اجتماعي ژوند د اصلاح لپاره تر ټولو غوره وسيله ده؛ په دې لمانځه سره هم د انسان رابطه له الله سره ټينګېږي او هم له نورو انسانانو سره، له انفراديت وځي، په اجتماع کي ننوځي، هره ورځ له نورو سره يو ځای او په يوه صف کي د الله په وړاندي ودرېږي، د الله د بندګۍ او اطاعت او په خپلو کي د يووالي او برابرۍ مظاهره کوي، د انساني ټولني اکثره ستونزي له ځان غوښتني، انفراديت، ترنورو ځان لوړ ګڼلو او د نورو په نسبت د لويي له احساس راولاړېږي، لمونځ دا ټولي ناخوالې ختموي؛ د همدې لپاره ګورو چي د مختلفو مسائلو په اړه د بحث په منځ منځ کي د لمونځ ذکر راغی.

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا وَصِيَّةً لِّأَزْوَٰجِهِم مَّتَٰعًا إِلَى ٱلْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِى مَا فَعَلْنَ فِىٓ أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَٰتِ مَتَٰعٌۢ بِٱلْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

[۲۴۰]- او له تاسو چي څوک مري او مېرمني تر شا پرېږدي؛ پر دوی د خپلو مېرمنو

په اړه تر پوره يوه کال؛ د نه ايستلو د متاع وصيت لازم دئ؛ خو كه (په خپله) ووتلې نو پر تاسو ئې د هغه معروف کار په ارتباط څه گناه نشته چې دوی ئې د ځان په اړه تر سره کوي او الله باحکمت عزتمن دئ. [۲۴۱]- او طلاق شوو ښځو ته په ښه توگه څه مال متاع ورکول دي دا پر متقيانو لازمه ده. [۲۴۲]- همدا راز الله خپل آيتونه درته بيانوي چې تعقل (عاقلانه عمل) وکړئ.

(۲۴۰)- د دې آيت په اړه هم د صحابه وو تر منځ دوه رأيي گورو او هم له دوی وروسته د مفسرينو تر منځ، ځيني ئې منسوخ گڼي او وايي چې د ميراث له تعيين مخکې نازل شوی؛ د ميراث په احکامو کې د مېړه له مال د ښځې برخه وټاکل شوه او د عدت موده هم مشخص شوه؛ له هغه وروسته ښځه خپل اختيار او خپلې مخې ته پرېښودل شوې، د مړي ورثه د خرڅ او کور په اړه څه مکلفيت نه لري؛ او ځيني په دې نظر دي چې دلته د عدت په اړه بحث نه دئ شوی؛ بلکې مېړه ته دا حق ورکړی شوی چې که په هغه کور کې د خپلې مېرمنې د پاته کېدو ضرورت احساس کړي چې په ميراث کې دې ته نه رسي، کولی شي تر يوه کال له هغه کور د مېرمنې د نه ايستلو وصيت وکړي. د آيت له الفاظو د دغې رأيي تأييد مومو.

(۲۴۱-۲۴۲)- اسلام کورنۍ ته د ټولنې د لويې ماڼۍ د يوې اساسي خښتې په سترگه گوري؛ په کورنۍ کې ناخوالې د ټولنې د ټولو ناخوالو بنسټ گڼي؛ پيغمبر عليه السلام فرمايي چې شيطان تر بل هر کار په دې ډېر خوشحاله کېږي چې د مېړه او ښځې تر منځ داسې اختلاف راولاړ شي چې د کورنۍ په متلاشي کېدو منتج شي، شيطان چې د فتنو راولاړولو لپاره خپلې لښکرې هرې خوا ته لېږي، ځيني ئې خلك قتلونو ته هڅوي، ځيني ئې غلا، شراب، زنا او نورو گناهونو ته، خو ابليس تر بل هر چا د هغه شيطان په شرارت خوښ شي او هغه په شا وټپوي چې يوه کورنۍ ئې تباه کړې او ښځه مېړه ئې سره بېل کړي.

عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ إِبْلِيسَ يَضَعُ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ، ثُمَّ يَبْعَثُ سَرَايَاهُ، فَأَدْنَاهُمْ مِنْهُ مَنْزِلَةً أَعْظَمُهُمْ فِتْنَةً، يَجِيءُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ: فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا، فَيَقُولُ: مَا صَنَعْتَ شَيْئًا، قَالَ ثُمَّ يَجِيءُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ: مَا تَرَكْتُهُ حَتَّى فَرَّقْتُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ امْرَأَتِهِ، قَالَ: فَيُدْنِيهِ مِنْهُ وَيَقُولُ: نِعْمَ أَنْتَ " رواه مسلم و احمد

له جابر رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل: "ابليس خپل کټ پر اوبو کښېږدي؛ بيا خپل ټولې ولېږي؛ نو د مقام له پلوه ده ته تر ټولو ډېر نژدې هغه وي چې د فتنې له پلوه تر ټولو ستر وي؛ يو ئې راشي او ووايي: دا او دا مې وکړل؛ نو

(ورته) ووايي: هيڅ څه دي نه دي کړي؛ بيا ئې يو راشي او ووايي: تر هغه مي پرېنښود چي د ده او د مېرمني تر منځ مي بېلتون رامنځته کړ؛ وايي: نو ځان ته ئې ورنږدې کړي او ورته وايي: ته ډېر ښه يې"

د همدې لپاره دا دئ ګورئ چي د کورني ژوند د مختلفو قضاياوو په اړه څومره په دقت او تفصيل سره بحث کوي او څنګه د ټولو مسائلو په ارتباط واضح او ژوري لارښووني کوي.

دلته د کورني ژوند په اړه بحث پای ته رسي او بل باب پيل کېږي، په دې مبحث کې د جهاد مربوط مسائل څېړل کېږي.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ خَرَجُواْ مِن دِيَٰرِهِمۡ وَهُمۡ أُلُوفٌ حَذَرَ ٱلۡمَوۡتِ فَقَالَ لَهُمُ ٱللَّهُ مُوتُواْ ثُمَّ أَحۡيَٰهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضۡلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشۡكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾

[۲۴۳]- آيا هغو ته دي پام نه دئ کړی چي د مرګ له وېري په داسي حال کي له خپلو کورونو ووتل چي په زرګونو ول؛ نو الله ورته وفرمايل: ومرئ؛ خو بيا ئې راژوندي کړل؛ يقيناً چي الله پر خلکو د فضل او پېرزويني خاوند دئ؛ خو اکثر خلك شکر نه کوي.

(۲۴۳)- دلته په هغه قوم نيوکه شوې چي که څه هم شمېر ئې زيات وو، زرګونو ته رسېدو، خو د مرګ له وېري ئې خپل کور کلی دښمن ته پرېښود او وتښتېدل؛ دې تېښتې دوی له مرګ ونه ژغورل؛ په خلاف ئې الله تعالی دا جبون قوم په مرګ محکوم کړ؛ له مرګ د وېرېدونکي ولس پای مرګ دئ؛ الله تعالی د هغه قوم د مرګ پرېکړه کوي چي له مرګ د وېري له کبله خپل ملك دښمن ته پرېږدي او تښتي؛ په داسي حال کي چي شمېر ئې ښه ډېر دئ او که د دوی يوه برخه هم د دښمن مقابله وکړي؛ نو دښمن ته ماته ورکولی شي. پام کوئ چي تاسو د دغه جبون قوم په څېر د دښمن له مقابلې ونه تښتئ او د الله له لوري په مرګ محکوم نه شئ. داسي تېښته ښايي له معدودو کسانو او له يوه واړه ټولګي د توجيه وړ وي؛ خو له يوه ولس او له داسي ډلي چي شمېر ئې زرګونو ته رسېږي په هيڅ صورت د منلو نه ده. الله جل شأنه په خپلو بندګانو د فضل خاوند دئ؛ د همدې فضل له کبله په داسي حالت کي دوی ته بيا مهلت ورکوي چي د دائمي مرګ مستحق وي.

وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿٢٤٤﴾ مَّن ذَا ٱلَّذِي يُقۡرِضُ

ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنًا فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥٓ أَضۡعَافًا كَثِيرَةٗۚ وَٱللَّهُ يَقۡبِضُ وَيَبۡصُۜطُ وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

[٢٤٤]- او د الله په لار کې وجنگېږئ او (په دې) پوه شئ چې بې شکه الله ښه پوه اورېدونکی دئ. [٢٤٥]- هغه څوك دئ چې الله ته حسنه او ښايسته پور ورکړي، (داسي پور) چې الله ئې ورته په څلونو څلونو زيات کړي او دا خو الله دئ چې تنگول او پراخول کوي او د ده په لوري بېرته گرځول کېږئ.

(٢٤٤)- د جنگ په اړه چې تاسو څه وايئ او څه کوئ الله ئې اوري او پرې پوهېږي.

(٢٤٥)- دلته او په گڼ شمېر نورو آيتونو کې د الله په لار کې ځاني او مالي قرباني داسي گڼل شوې لکه چې څوك الله ته پور ورکړي؛ الله به د دې پور څو برابره بدله ورکوي؛ د الله په لار کې وقف کړی مال به الله څو څو ځله ورته زيات کړي؛ دا ځکه چې کمول او زياتول خو د الله تعالی په واك کې دي.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلۡمَلَإِ مِنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ مِنۢ بَعۡدِ مُوسَىٰٓ إِذۡ قَالُواْ لِنَبِيّٖ لَّهُمُ ٱبۡعَثۡ لَنَا مَلِكٗا نُّقَٰتِلۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۖ قَالَ هَلۡ عَسَيۡتُمۡ إِن كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡقِتَالُ أَلَّا تُقَٰتِلُواْۖ قَالُواْ وَمَا لَنَآ أَلَّا نُقَٰتِلَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَدۡ أُخۡرِجۡنَا مِن دِيَٰرِنَا وَأَبۡنَآئِنَاۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقِتَالُ تَوَلَّوۡاْ إِلَّا قَلِيلٗا مِّنۡهُمۡۚ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٤٦﴾
وَقَالَ لَهُمۡ نَبِيُّهُمۡ إِنَّ ٱللَّهَ قَدۡ بَعَثَ لَكُمۡ طَالُوتَ مَلِكٗاۚ قَالُوٓاْ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ ٱلۡمُلۡكُ عَلَيۡنَا وَنَحۡنُ أَحَقُّ بِٱلۡمُلۡكِ مِنۡهُ وَلَمۡ يُؤۡتَ سَعَةٗ مِّنَ ٱلۡمَالِۚ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰهُ عَلَيۡكُمۡ وَزَادَهُۥ بَسۡطَةٗ فِي ٱلۡعِلۡمِ وَٱلۡجِسۡمِۖ وَٱللَّهُ يُؤۡتِي مُلۡكَهُۥ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٞ ﴿٢٤٧﴾

[٢٤٦]- آيا د بني اسرائيلو هغه ډله دې ونه ليده چې له موسی وروسته وه؛ هغه مهال چې خپل پيغمبر ته ئې وويل: موږ ته يو پاچا وټاکه چې د الله په لار کې وجنگېږو؛ ورته وئې ويل: آيا داسي خو به نه وي چې جنگېدل درباندې فرض شي بيا

ونه جنګېږئ؟ وئې ویل: نو پر موږ به څه شوي وي چي د الله په لار کي به نه جنګېږو؛ په داسي حال کي چي له خپل کور کلي او ټبر ایستل شوي یو؟ خو کله چي جنګېدل پرې فرض کړی شو نو ټول په شا شول غیر له لږ شمېر ئې او الله خو د دغو ظالمانو پر حال ښه پوه دئ. [۲۴۷]- او پیغمبر ئې ورته وویل: الله خو طالوت درته پاچا ټاکلی؛ وئې ویل: څنګه به پر موږ باندي ده ته پاچایي وي؛ حال دا چي موږ په پاچایي کي تر ده ډېر وړ او مستحق یو او ده ته د مال پراخوالی هم نه دئ ورکړی شوی؟ وئې ویل: بې شکه چي هغه الله پر تاسو غوره کړی او په علم او جسم کي ئې پراخوالی او زیاتوالی ورکړی او الله چي چا ته وغواړي پاچایي ورکوي او الله ښه پوه واسع دئ.

(۲۴٦-۲۴۷)- له موسی علیه السلام وروسته او هغه وخت چي بني اسرائیل په شرك او فساد اخته او له سمي لاري منحرف شول، نو د جالوت په نامه یو ظالم او بې رحمه پاچا پرې مسلط شو، ډېر ئې ووژل، د دوی کورونه ئې لوټ او تاراج کړل او دوی ئې له خپل کور کلي وشړل؛ په دې وخت کي اشموئیل علیه السلام د دوی لارښوونه کوله؛ هغه ته راغلل، له خپلو مخکینیو کړنو او د الله په لار کي د جهاد له نه کولو ئې ندامت وښودو او له هغه ئې د الله په لار کي د جهاد اجازه وغوښته؛ هغه د دوی مخکیني حالت ته په پام سره ورته وویل: مبادا جهاد درباندي فرض شي او بیا تاسو ترې ډډه وکړئ. دوی ورته وویل: په داسي حال کي چي پر موږ ظلمونه شوي، له خپل کلي کور شړل شوي یو؛ هیڅ داسي دلیل نه ګورو چي د الله په لار کي ونه جنګېږو؛ خو چي ورته وویل شو اوس نو وسله واخلئ او له دښمن سره وجنګېږئ؛ یوازي معدودو کسانو تیاری وښود، نور ټول له خپلي ژمني او د الله په لار کي له جنګېدو په ډډه شول. د الله پیغمبر ورته وویل: تاسو د یوه پاچا د ټاکلو غوښتنه کړې وه؛ دا دئ الله تعالی طالوت درته غوره کړی. د الله له دین اوښتي قوم ورته وویل: دی خو پر موږ د مشرۍ وړ نه دئ، نه د نسب له مخي او نه د مال او شتمنۍ له مخي، د ټول ولس قیادت او زعامت خو باید داسي چا ته وسپارل شي چي قیادت او زعامت له پلار نیکه ورته په میراث پاته شوی وي، د کومي درنې او معتبري کورنۍ غړی وي، ښه ډېر مال او دولت ولري!! پیغمبر د دوی په ځواب کي وایي: دی خو الله غوره کړی، د زعامت او قیادت وړتیا هغه ورکړې، ښه پوه دئ او د ښه صحت او قوي بدن خاوند دئ، د مشرتابه غوره مواصفات خو همدا دي. خو دوی دې ته تیار نه وو چي د طالوت قیادت ومني، د دوی معیارونه بدل شوي وو، د زعامت د مواصفاتو په اړه ئې همغسي انګېرله چي بې دینه او لار ورکي قومونه ئې انګېري، د پیغمبر دا وینا ئې نه منله

چې الله تعالی د دوی په خبر نه دئ چې نسب او مال د قیادت لپاره ضروري وګڼي او د طالوت په خبر یو نادار او بې نوم نښانه څوك د دوی د مشرۍ لپاره مناسب ونه ګڼي؛

مسلمانان په دې ګمارل شوي چې د ټولني افضل او اعلم (تر ټولو غوره او پوه) به د مشر او زعیم په توګه غوره کوي، قرآن موږ ته د آدم علیه السلام د خلافت په قصې کې همدا لارښوونه کوي او فرمايي چې الله تعالی د ملائکو پر ځای آدم علیه السلام له دې امله د زمکې د خلافت لپاره غوره کړ چې تر فرشتو ئې علم جامع او پراخ وو؛ د طالوت په قصې کې هم موږ ته همدا لارښوونه کوي؛ دا لارښوونې که له یوې خوا موږ ته وايي چې د (خلافت) لپاره باید (اعلم: ښه پوه) غوره کړو؛ له بلې خوا د هغه علم څرنګوالی هم موږ ته ښيي چې د خلافت لپاره ضروري دئ؛ د پیغمبر په شتون کې؛ د طالوت امارت او د اشیاءو د نومونو د پېژندلو په وجه آدم علیه السلام ته پر فرشتو ترجیح؛ ښيي چې د دې منصب لپاره یوازې کتابي علم کافي نه دئ؛ بلکې جامع پوهې او بصیرت ته ضرورت دئ؛ د اسلامي ټولني د مشرۍ لپاره هم دیني علم او هم د دنیايي چارو په اړه علم او پوهه ضروري ده؛ د آدم علیه السلام په انتخاب کې د اشیاءو پېژندنه او د طالوت په غوراوي کې د هغه جنګي مهارت او پوهه؛ دواړو ته د خپل سیال په پرتله امتیاز او فضیلت ورپه برخه کړی وو.

اسلام موږ ته لارښوونه او امر کړی چې د خپلې ټولني افضل به د امیر په توګه غوره کوو؛ هغه مواصفات او ځانګړتیاوې ئې هم په تفصیلي توګه زموږ مخې ته ایښې چې یو امیر او زعیم باید پرې متصف وي او له مخې ئې مسلمانان وکولی شي افضل او غوره شخصیت تشخیص کړي. موږ ته ئې په ډېر تفصیل سره ښودلې چې یو امیر باید کوم مواصفات ولري؟ د پنځه ویشتو پیغمبرانو یادونه په قرآن کې راغلې؛ دا هریو د دې لپاره یاد شوی چې د هغه په ژوند کې د قیادت او زعامت؛ یوه برخه مواصفات او خصلتونه بیان شوي؛ هر یو ئې زموږ لپاره اسوه او قدوه وي؛ او د همدې په رڼا کې تشخیص کړو چې د اسلامي صف امارت؛ باید کوم مواصفات او ځانګړتیاوې ولري؟ په قرآن کې د پیغمبرانو یادونه د دې لپاره نه ده شوې چې موږ ته د هغوی قصې بیان کړي؛ بلکه موږ ته ئې عملي، تاریخي او عیني بېلګې او د اسلامي صف د زعامت ځانګړتیاوې انځور کړې؛ د همدې په رڼاکې موږ تشخیصولی شو چې کوم شخص د اسلامي امارت لپاره وړ او مستحق دئ؟ رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمايي: چا چې د افضل په شتون کې تر هغه ټیټ او مفضول غوره کړ او هغه ته ئې پر افضل ترجیح ورکړه؛ هغه له خدای، پیغمبر او له ټولو مسلمانانو سره خیانت کړی.

عن ابنِ عباسٍ رضی الله عنهما عن رسولِ اللهِ صلی الله علیه وسلم قال: "مَنِ استَعمَلَ عامِلًا مِنَ المُسلِمينَ وهو يَعلَمُ أن فيهِم أولَى بذَلِكَ مِنه وأعلَمَ بكِتابِ اللهِ وسُنَّةِ نَبيّه فقَد خانَ اللّهَ ورسولَه وجَميعَ المُسلِمينَ"

له ابن عباس رضي الله عنهما روايت دئ چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل: چا چي له مسلمانانو کوم عامل او آمر توظیف کړ؛ په داسي حال کې چي پوهېږي په دوی کې بل داسي کس شته چي د دې کار لپاره تر ده غوره او د الله په کتاب او د پیغمبر په سنت؛ زیات پوه وي؛ یقیناً چي له الله، د ده له رسول او له ټولو مسلمانانو سره ئې خیانت کړی.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «مَنِ اسْتَعْمَلَ عَامِلًا عَلَى قَوْمٍ وَفِي تِلْكَ الْعِصَابَةِ مَنْ هُو أَرْضَى لِلَّهِ مِنْهُ فَقَدْ خَانَ اللَّهَ وَخَانَ رَسُولَه وَخَانَ جَمِيعَ الْمُسْلِمِينَ».

له ابن عباس رضي الله عنهما روايت دئ چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل: چا چي کوم عامل او آمر پر یوه قوم مأمور او توظیف کړ؛ په داسي حال کې چي په دې ولس کې تر ده بل څوك؛ الله تعالی ته زیات محبوب او مقبول شخص وي؛ یقیناً چي له الله سره ئې خیانت کړی، د ده له رسول سره ئې خیانت کړی او له ټولو مسلمانانو سره ئې خیانت کړی.

قال عمرُ بنِ الخَطَّاب رضی الله عنه: مَن استعمل رجلاً لِمودَّةٍ أو لِقَرابةٍ لا يستعملُهُ إلا لذلك فقد خان اللهَ ورسولَه والمؤمنين.

عمر رضي الله عنه فرمایلي: چا چي کوم سړی د دوستي له کبله، یا د خپلوي له کبله توظیف کړ؛ نه ئې ګماري مګر له همدې کبله؛ یقیناً چي له الله، د ده له رسول او له ټولو مسلمانانو سره ئې خیانت کړی.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ءَايَةَ مُلْكِهِۦٓ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلتَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ ءَالُ مُوسَىٰ وَءَالُ هَٰرُونَ تَحْمِلُهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

[۲٤٨]- او پیغمبر ئې ورته ووېل: د ده د پاچایۍ نښه دا ده چي تاسو ته به هغه صندوق راشي چي په هغه کې ستاسو د رب له لوري یوه ډاډېينه او د موسی او

هارون د اولادې پاته شوني دي، هغه چې ملائکې به ئې حمل کوي؛ په دې کې تاسو ته
څرګنده نښه ده که مؤمنان یاست.

(۲٤۸) بني اسرائیلو ته له پلار نیکه داسې یو صندوق په میراث پاته شوی وو چې په هغه کې څه لرغوني او د قدر وړ شیان لکه د تورات لوحې او د موسی او هارون علیهما السلام د لاس څه نښې وې؛ دوی داسې انګېرله چې تر کله دا صندوق زموږ په واك کې وي نو تل به بریالي وو او دښمن به پر موږ غلبه نه شي موندلی. ناڅاپې د دوی په سیمو د برید په ترڅ کې دا صندوق د دښمن په لاس کې پرېووت، په دې سره د دوی پاته مېړانه او همت هم ختم شو، د دښمن له مقابلې ئې لاس واخیست او وتښتېدل. پیغمبر ئې ورته وویل: دا صندوق به الله تعالی بېرته تاسو ته مسترد کړي، ملائکې به ئې تاسو ته راوړي او دا به د دې نښه ګڼئ چې طالوت د الله له لوري تاسو ته غوره شوی. همداسې وشول. د دې قصې په ترڅ کې الله تعالی مؤمنانو ته دا لارښوونه کوي چې مبادا د جهاد له فرض کېدو وروسته تر شا شئ، مبادا د قیادت لپاره هغه معیارونه وکاروئ چې جاهلو قومونو کارولي، مبادا له علمي استعداد او جسمي پیاوړتیا پرته د نورو مواصفاتو له مخې څانته قیادت غوره کړئ، مبادا له هغه چا سره د مخالفت لار غوره کړئ چې الله تعالی د قیادت غوره صفات ورکړي وي. تاسو د آدم علیه السلام د خلیفه کېدو په بحث کې هم ولیدل چې الله تعالی د ده علمي استعداد او د هر څه پېژندل او مناسب نوم ورته غوره کول؛ د خلافت د وړتیا دلیل وښودو، تاسو په هغې قصې کې هم ولیدل چې شیطان د آدم علیه السلام له خلافت سره مخالفت وکړ، ځان ئې له نسبي پلوه تر ده غوره وګڼلو؛ دا قصه د هغه مطلب بله بېلګه ده او د هغې مزید شرح او تفصیل وړاندې کوي.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِٱلْجُنُودِ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ فَمَن شَرِبَ مِنْهُ
فَلَيْسَ مِنِّي وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُۥ مِنِّيٓ إِلَّا مَنِ ٱغْتَرَفَ غُرْفَةًۢ بِيَدِهِۦۚ فَشَرِبُوا۟
مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْۚ فَلَمَّا جَاوَزَهُۥ هُوَ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ قَالُوا۟ لَا طَاقَةَ لَنَا
ٱلْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِۦۚ قَالَ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُوا۟ ٱللَّهِ كَم مِّن فِئَةٍ
قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةًۢ بِإِذْنِ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا۟
لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِۦ قَالُوا۟ رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَٱنصُرْنَا عَلَى

ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُم بِإِذۡنِ ٱللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُۥدُ جَالُوتَ وَءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ
ٱلۡمُلۡكَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَعَلَّمَهُۥ مِمَّا يَشَآءُۗ وَلَوۡلَا دَفۡعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعۡضَهُم بِبَعۡضٖ
لَّفَسَدَتِ ٱلۡأَرۡضُ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ ذُو فَضۡلٍ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ
نَتۡلُوهَا عَلَيۡكَ بِٱلۡحَقِّۚ وَإِنَّكَ لَمِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

[۲۴۹]- نو کله چې طالوت لښکري راوايستې؛ وئې ويل: الله په يوې ويالې سره ستاسو آزمويونکی دئ؛ نو چا چې ترې اوبه وڅښلې زما له ډلې نه دئ او چا چې (ئې خوند) ونه څکو؛ نو هغه زما دئ؛ مګر دا چې د خپل يوه لاس يوه لپه (اوبه) غوړپ کړي. خو د دوی له لږو کسانو پرته نورو هغه وڅښلې؛ نو کله چې دی او د ده مؤمن ملګري ترې واوښتل؛ وئې ويل: نن خو موږ د جالوت او د ده د لښکرو (د مقابلې) توان نه لرو؛ خو هغو چې په دې ئې باور وو له الله سره مخامخ کېدونکي دي؛ وويل: څومره لږکي ټولګي د الله په اذن سره په ډېرکيو ټولګيو غالب شوي؛ الله خو له صابرانو سره دئ. [۲۵۰]- او کله چې جالوت او لښکرو ته ئې راڅرګند شول؛ وئې ويل: اې زموږ ربه! پر موږ صبر نازل کړه او ګامونه مو ټينګ کړه او پر دې کافر قوم برى را، [۲۵۱]- نو د الله په حکم سره ئې دوی ته ماته ورکړه او داؤد جالوت وواژو او الله ورته پاچايي او حکمت ورپه برخه کړ او چې څه ئې غوښتل هغه ئې وروښودل او که د الله دا د خلکو ځيني په ځينو نورو دفع کول نه وی؛ نو زمکه به تباه شوې وه؛ خو الله په نړۍ والو د فضل خاوند دئ. [۲۵۲]- دا د الله آيتونه دي چې پر تا ئې لولو او يقيناً چې ته له پيغمبرانو يې.

(۲۴۹-۲۵۱)- جهاد د صابرانو کار دئ، بې صبره، بې همته، بې عزمه، بې ارادې او هغه ضعيف النفسه کسان چې د کړاوونو د ګاللو همت او حوصله نه لري؛ جهاد نه شي کولی، د جهاد مشران بايد خپل مجاهدين وآزمويي او وګوري چې په دوی کې څوك د ستونزو او کړاوونو ګاللو ته تيار دئ، پياوړي متي، غښتلی زړه، لوړ همت، کلك عزم لري او د صبر او زغم خاوند دئ؛ يوازې په دغو کسانو حساب وکړئ او د همدوی په ملګرتيا بسنه وکړئ، بې همته او بې صبره کسان د نيمي لارې ملګري وي او په سختو شېبو کې له خپل صف بېلېږي او خپل سنګر دښمن ته پرېږدي؛ د داسې کسانو ملګرتيا د ګټې پر ځای تاوان کوي؛ د همدې لپاره طالوت خپلو ملګرو ته وويل: له ما سره هغه څوك ملګرتيا کولی شي چې د دې راتلونکي نهر اوبه ونه څښي، په تنده کې صبر وکړي، هغه هم راسره تلی شي چې په

يوه غوړپ اکتفاء وکړي، خو هغه چي ډك نس اوبه څښي؛ زما د ملگرتيا وړ نه دئ. (د طالوت دا آزموينه داسي ده لکه موږ چي په روژې مکلف شوي يو، دا په اصل کې د روژې لپاره يو مثال او بېلگه ده، په روژې سره په انسان کې د صبر او ځان ساتني خصلت وده کوي). د ده له لوی لښکر يو وړوکی ټولگی په دې آزموينې کې بريالي وختل او همدغو ته الله پر هغه مغرور او ظالم دښمن بری ورکړ. بری د صابرانو په برخه کېږي، هغه چي پر الله ئې باور وي، د هغه نصرت ته سترگي په لار وي، له الله په سنگر کي او د دښمن په وړاندي د صبر او استقامت غوښتنه کوي؛ نه د هغه چا په برخه چي د جنگياليو شمېر ئې زيات وي. دا په وار وار ليدل شوې چي الله تعالی يوه وړوکي ټولگي ته پر لوی لښکر فتح او بری ورکړی؛ دا ځکه چي الله د صابرانو مل دئ.

په دې نښتي کې د دښمن د فوځ سالار د داؤد عليه السلام په لاس ووژل شو او د همدغه زړه وري اتلولۍ په وجه الله تعالی داؤد عليه السلام ته د دغه ملك پاچايي او اقتدار وسپارو، علم او حکمت ئې ورکړ او د پيغمبرۍ مقام ته ئې ورساوو، د الله تعالی سنت دا دئ او په دې راضي کېږي چي د مؤمنانو قيادت د دغسي مجاهدو مشرانو په لاس کي وي.

له دې آيت څو خبري په ډېر وضاحت سره معلومېږي: له تباهۍ د زمکي د مصون ساتلو يوازينۍ لار دا ده چي د مؤمنانو د صالح ډلي په لاس د کافرانو د فاسدي ډلي مخنيوی وشي، الله تعالی د دوی په ذريعه د هغوی شر دفع کوي او په دې سره زمکه له تباهۍ ژغوري. د دغه الهي سنت مطابق به تل د مؤمنانو يوه مجاهده ډله راپيدا کېږي، د مفسدو ځواکونو مقابله به کوي او الله تعالی به هغوی ته د شر او فساد پر ځواکونو غلبه ورکوي. رسول الله صلی الله عليه و سلم همداسي فرمايلي:

عن جابِر بن عبدِ الله: سَمِعتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يقولُ: "لا تَزالُ طائفَةٌ من أُمتِي يُقاتِلونَ على الحَق ظاهِرينَ إِلَى يَومِ القيامَةِ". رَواه مسلم

له جابر بن عبد الله رضي الله عنه روايت دئ: له رسول الله صلی الله عليه و سلم مي واورېدل چي ويل ئې: تل به زما د امت يوه ډله داسي وي چي په حق سره به جنگېږي؛ برلاسي به وي؛ د قيامت تر ورځي.

عَنْ ثَوْبَانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ، حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللهِ وَهُمْ كَذَلِكَ» رواه مسلم و بخاری

- له ثوبان رضي الله عنه روايت دئ چي رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: تل به

زما د امت يوه ډله داسي وي چي په حق سره به برلاسي وي، هغه څوك به ئې نه شي زيانمن کولی چي دوی يوازي پرېږدي، تر هغه چي الله تعالی خپله پرېکړه وکړي او دوی په همدې حالت کې وي.

(۲۵۲)- په مخکينيو آيتونو کې چي د پيغمبرانو او د دوی د جهادونو په اړه څه ويل شوي دا خو الهي ارشادات دي، ټول ئې حقائق دي، پيغمبران او د دوی مأموريت همداسي وي، ته هم (اې پيغمبره!) يو له دغو پيغمبرانو يې او ستا مأموريت هم دوی ته ورته دئ.

تِلْكَ ٱلرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ ٱللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَٰتٍ وَءَاتَيْنَا عِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَيَّدْنَٰهُ بِرُوحِ ٱلْقُدُسِ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا ٱقْتَتَلَ ٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ وَلَٰكِنِ ٱخْتَلَفُوا۟ فَمِنْهُم مَّنْ ءَامَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا ٱقْتَتَلُوا۟ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾

[۲۵۳]- دا همغه پيغمبران دي چي ځينو ته مو پر ځينو نورو فضيلت ورکړی، ځيني ئې هغه دي چي الله ورسره تکلم کړی او د ځينو ئې درجې لوړي کړې او عيسی د مريمې زوی ته مو څرگندي نښي ورکړې او په پاکي روح سره مو د ده مرسته وکړه او که الله غوښتلی نو له دوی وروسته به په داسي حال کې نه وو سره جنگېدلي چي څرگندي نښي ورته راغلې، خو په خپلو کې ئې اختلاف وکړ، چي ځينو ئې ايمان راوړ او ځيني ئې کافر شول او که الله غوښتي وی نو په خپلو کې به نه سره جنگېدل؛ خو الله هغه څه کوي چي اراده ئې وکړي.

(۲۵۳)- ډېر پيغمبران تېر شوي، له راز راز معجزو سره، له راز راز ځانگړتياوو سره، خو سره له دې په هيڅ پېغمبر ټولو خلکو ايمان نه دئ راوړی، خلك په ډلو ډلو وېشل شوي، ځينو ايمان راوړی، ځينو انکار کړی او ځينو د پيغمبرانو په ضد جنگ ته ملا تړلې؛ دا د الله سنت دئ، تل به همداسي کېږي؛ نو ته اې پيغمبره! او تاسو اې د پيغمبر امتيانو! دا انتظار مه کوئ چي له مخالفتونو سره بايد مخامخ نه شئ؛ هم اختلاف يو طبيعي بهير دئ او هم د مؤمنانو او کافرانو تر منځ شخړي او جگړي. که د موسی او عيسی عليهما السلام په څېر پيغمبرانو سره هم مخالفت شوی او د دوی هغو حيرانوونکو بې شمېرو معجزو د دې مخالفت مخه ونه نيوله، نو تاسو به هم ورسره مخامخ کېږئ، له مخالفتونو سره مخامخ

کېدو ته تيار اوسئ، د باطل مقابلې ته چمتو شئ، تصادم حتمي دئ او د الله د سننو مطابق.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ يَوۡمٞ لَّا بَيۡعٞ فِيهِ
وَلَا خُلَّةٞ وَلَا شَفَٰعَةٞۗ وَٱلۡكَٰفِرُونَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ٢٥٤ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ
ٱلۡقَيُّومُۚ لَا تَأۡخُذُهُۥ سِنَةٞ وَلَا نَوۡمٞۚ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ مَن ذَا
ٱلَّذِي يَشۡفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذۡنِهِۦۚ يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡۖ وَلَا يُحِيطُونَ
بِشَيۡءٖ مِّنۡ عِلۡمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَۚ وَسِعَ كُرۡسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۖ وَلَا يَـُٔودُهُۥ
حِفۡظُهُمَاۚ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ ٢٥٥

[۲۵٤]- اې مؤمنانو! زموږ له لوري درکړل شوې روزي د هغې ورځې له رارسېدو مخکې انفاق کړئ چې نه پېرل او پلورل په کې شته او نه دوستي او نه شفاعت؛ او دا کافران ظالمان دي. [۲۵۵]- الله هغه دئ چې له ده پرته بل معبود نشته، همغه ژوندی قيوم ذات، نه ئې پرکالې نيسي او نه خوب، هر هغه څه د ده دي چې په آسمانونو کې دي او چې په زمکې کې دي؛ دا به څوك وي چې د ده له اجازې پرته د ده په وړاندې سپارښتنه او شفاعت وکړی شي، په داسې حال کې چې دی په هر هغه څه پوهېږي چې د دوی مخې ته دي يا ئې شاته دي او دوی د ده له علم يوازې په دومره څه احاطه کولی شي چې دی ئې وغواړي، (د قدرت او واکمنۍ) کرسۍ ئې پر آسمانونو او زمکې حاوي ده او د دوی دواړو (زمکې او آسمان) ساتنه ئې نه ستومانه کوي او هغه ستر لوړ دئ.

(۲۵٤)- دلته د رکوع په پيل کې د الله په لار کې انفاق ته بلنه ورکړی شوې او مؤمنانو ته ويل شوي چې د هغې ورځې له رارسېدو مخکې د الله په لار کې خپل شته انفاق کړئ چې نه په کې پېرل پلورل شته، نه څوك داسې خپلوي پاللی شي چې مجرم خپلوان د الله له مؤاخذې وژغوري او نه د يوه سپارښتنه او شفاعت بل ته ګټه رسولی شي، معامله به مو يوازې له الله تعالی سره وي.

(۲۵۵)- دا مبارك آيت آية الكرسي نومېږي او د عظمت په اړه ئې ګڼ شمېر احاديث راغلي:
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «سَيِّدَةُ آيِ

الْقُرْآنِ آيَةُ الْكُرْسِيِّ» رواه احمد والترمذى

● له ابو هريرة رضي الله عنه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: آية الكرسي د قرآن د ټولو آيتونو سيد او سالار دئ.

عن الحسن بن على قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ فِي دُبُرِ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ كَانَ فِي ذِمَّةِ اللهِ إِلَى الصَّلَاةِ الْأُخْرَى»رواه الطبرانى

له حسن بن علي رضي الله عنهما روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: چا چي له فرض لمانځه وروسته آية الكرسي تلاوت کړه تر بل لمانځه پوري به د الله تعالى په ذمه او امان کي وي.

پدغه عظيم الشأن آيت کي الله تعالى په ډېر جامع او دقيقه توګه معرفي شوى؛ په داسي توګه چي د توحيد ټول بنيادي اساسات ئې هم ښودلي او د الله په اړه ئې ټول مشرکانه تصورات هم. د دې مبارك آيت لارښووني دا دي:

● له الله پرته بل معبود نشته، له ده پرته هيڅوك او هيڅ څه د دې وړ نه دي چي څوك ئې عبادت وکړي او يا دعاء ورته وکړي.

● هغه ژوندى او تلپاته دئ.

● د ټول عالم ساتنه او پالنه کوي، دى د عالم هر څه قائم ساتي او هر څه ته دى قوام ورکوي، د عالم له ادارې، پالني او ساتني يوه شېبه هم نه غافل کېږي، پرکالي او خوب پرې نه راځي چي د هغه له کبله له پالني او ساتني غافل شي.

● د آسمانونو او زمکي هر څه د ده دي، ده پيدا کړي او ده ته تابع او منقاد دي، هيڅوك ئې شريك نه دئ، داسي نه ده چي د آسمانونو يا زمکي کوم څه د بل چا وي او يا بل څوك له الله سره په کوم څه کي شريك وي او په ورکولو او يا اخيستلو کي ئې د بل چا خوښه او رضايت هم ضروري وي.

● هيڅوك نه شي کولى د ده له اذن او اجازې پرته ده ته کومه سپارښتنه وکړي، داسي نه ده چي د چا دعاء د بل په سپارښتنه مني او داسي هم نه ده چي په آخرت کي به څوك د بل په سپارښتنه د ده له نيوني او مؤاخذې ژغورل کېږي، دا پرېکړه دى په خپله کوي چي د چا دعاءګاني قبولي کړي، د چا په اړه شفاعت ومني او چا ته د شفاعت کولو اجازه ورکړي.

● د دنيوي حکامو او واکمنانو په څېر نه دئ چي مقرب درباريان ئې د چا له وړتيا خبر کړي او ورته ووايي: صاحبه! دا تا ته مخلص دئ، د ترحم وړ دئ، نېك انسان دئ، په دې

ارزي چې سؤال ئې ومنې، غوښتنه ئې قبوله کړې او له ګناه ئې ورته تېر شې؛ هیله ده په راتلونکي کې مفید ثابت شي!! الله تعالی د دوی په ځېر نه دئ، په هر څه پوهېږي، د خلکو له پټ او ښکاره، عمل او نیت، ماضي او مستقبل خبر دئ، څنګه به څوك د ده په وړاندي د چا ستاینه، سپارښتنه او شفاعت کوي؟!

- هر چا ته علم او پوهه دی ورکوي، سترګي، زړه، غوږونه، دماغ او اعصاب ئې د ده په اراده ورته کار کوي، لار ورته ښيي او د ښه او بد، مفید او مضر په پېژندلو کې ئې مرسته کوي، په هر څه چې انسان علماً احاطه کوي او په کوم څه د پوهېدو توفیق تر لاسه کوي نو دا ټول د الله په خوښه او اذن او په همغه حد کې وي چې الله ئې وغواړي.
- د قدرت او واکمنۍ کرسۍ ئې پر آسمانونو او زمکې حاوي ده، دی ئې مالك، واکمن او حاکم دئ، دلته هر څه د ده په اراده تر سره کېږي، داسي نه ده چې د دې ملك د ادارې، حفاظت او ساتني کومه برخه او ځيني چارې ئې بل ته سپارلې وي او اوس همغه واکمن ذوات د خپلي خوښي مطابق په کې تصرف کوي.
- د آسمانونو او زمکې ساتنه او پالنه په خپله کوي، د دوی دواړو ساتنه او پالنه ئې نه ستومانه کوي، داسي نه ده چې د بل مرستي ته اړ وي او نور ئې له ځان سره په دې کار کې شریك کړي وي، د دنيوي واکمنانو په څېر نه دئ چې د بې وسۍ او ستومانۍ له امله د خپل ملك ځيني چاري بل ته وسپاري.
- هغه لوړ ستر ذات دئ، له هر عيب او نقص لوړ، له هر چا او هر څه ستر، د مشرکينو له مشرکانه تصوراتو اوچت، هغسي لوړ او ستر چې نه څوك ورسره برابري کولی شي، نه څوك د عالم په ساتني او پالني کې ورسره شريك کېدی شي او نه داسي کوم ستر کار شته چې دی عاجز کولی شي.

لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ فَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلطَّٰغُوتِ وَيُؤۡمِنۢ
بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱسۡتَمۡسَكَ بِٱلۡعُرۡوَةِ ٱلۡوُثۡقَىٰ لَا ٱنفِصَامَ لَهَاۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾
ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ
أَوۡلِيَآؤُهُمُ ٱلطَّٰغُوتُ يُخۡرِجُونَهُم مِّنَ ٱلنُّورِ إِلَى ٱلظُّلُمَٰتِۗ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ
هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

[۲۵٦]- په دین کې اکراه (او په زور منل) نشته، (په دین) سره هدایت له ضلالت او بې لاریتوب څرګند شوی؛ نو څوك چې له طغیان کوونکي انکار وکړي او بیا په الله ایمان راوړي نو په داسي کلکي کړۍ ئې منګولي ټینګي کړې چې شلېدل ئې نشته او الله خو ډېر پوه اورېدونکی دئ. [۲۵۷]- الله د هغو ولي دئ چې ایمان ئې راوړی، له تیارو ئې د رڼا په لوري باسي؛ او هغه چې کافر شوي؛ پالونکي اولیاء ئې طاغوتان دي، چې له نور ئې د تیارو په لوري باسي، دوی دوزخیان دي، په کې تلپاته.

(۲۵٦)- په دې آیت کې ویل شوي: د الله تعالی سنت دا نه دئ چې خلك د دین په منلو مجبور کړي، د ده په دین کې څوك په زور سره دین ته اړ کول نشته، جهاد ئې د دې لپاره نه دئ فرض کړی چې دا دین د توري په زور په نورو تحمیل کړي، جهاد د دې لپاره فرض شوی چې د مظلومو انسانانو د لاس پښو هغه زولنې ماتي کړی شي چې ظالمانو د دوی په لاس پښو کې اچولې، ټول هغه خنډونه چې د انسان د آزادۍ مخه نیسي او هغه د بل غلامۍ ته اړ کوي؛ له منځه ولاړ شي، پر مظلومو او مستضعفو انسانانو د ظالمانو جابرانه او ظالمانه واکمني ختمه شي، د جبر او زور سلطه پای ته ورسېږي، د انسان سر له خپل رب پرته هیچا ته ټیټ نه شي، هیڅوك ئې حقیر او ذلیل ونه ګڼي، هیڅوك ئې پر سر، مال او عزت د تېري کولو جرأت ونکړي، دا جهاد انسانانو ته دا موقع برابروي چې په پوره آزادۍ سره او د هر انسان له ګواښ او وېري پرته د حق او باطل په اړه قضاوت وکړي، هیڅوك حق نه لري چې تا د دغه یا هغه څه منلو ته مجبور کړي، الله تعالی ته همداسي پیدا کړی یې چې د ښه او بد، حق او باطل، مفید او مضر له منځه چې کوم غواړې هغه غوره کولی شې، نه دي د حق په منلو مجبوروي او نه دي له باطل په زور راګرځوي، ستا د لارښوونې لپاره پیغمبر رالېږي، د هغه په لاس خپل کتاب ستا مخي ته ږدي، حق او باطل درښیي، دلائل ئې درته بیانوي او له هغه وروسته دا اختیار تا ته سپاري چې کوم یو غوره کوې او په کومي لاري د تلو اراده کوې؛ خو په دې پوه شه چې که څوك له طاغوت انکار وکړي او بیا پر الله ایمان راوړي؛ په داسي کړۍ منګولي لګوي چې شلېدل ئې نشته، دا داسي رابطه ده چې هیڅ څه او هیڅوك ئې نه شي قطع کولی، دا ځکه چې له طاغوت په انکار او پر الله تعالی ایمان سره تا ټول هغه خنډونه او موانع له خپلي مخي لري کړي چې د انسان او د ده د رب تر منځ خنډ کېږي او دا ځکه چې اوس تا له هغه چا سره خپلې اړیکي ټینګي کړې چې تل ستا غږ اوري، دعاء دي قبلوي، له حال دي خبر او په اړتیاوو دي پوه دئ، له داسي (سمیع: ښه اورېدونکي او علیم: ښه پوه) ذات سره اړیکي تل ټینګي وي او هیڅکله نه شلېږي.

په دې مبارك آيت كې دا هم ګورئ چې په طاغوت كافر كېدل پر الله له ايمان راوړلو مخكې ذكر شوى، د دې معنى دا ده چې لومړى به له طاغوت انكار كوې، بيا به پر الله د ايمان راوړلو جوګه كېږې، تر هغه چې له طاغوت انكار ونكړې او د هغه له منلو خپل برائت اعلان نه كړې، الله ستا د ايمان دعوى نه قبلوي، د توحيد په كلمه كې هم تا ته د همدې درس دركړى شوى، لومړى له الله پرته بل هر اله نفى كوې، بيا د الله د اثبات خبره كوې: لا اله الا الله، وايې، ډېر خلك داسې وي چې پر الله د ايمان دعوى كوي، ګمان ئې هم دا وي چې پر الله ايمان لري، خو طاغوت ئې نه وي نفى كړى، له طاغوت ئې طمع او وېره وي، د هغه واكمنۍ ته سر ټيټوي، خپل منازعات او شخړې د حل و فصل لپاره هغه ته وړاندې كوي او د هغه پرېكړو ته غاړه ږدي، د داسې كسانو په اړه قرآن په مكرره توګه او پرېكنده الفاظو وايي چې د ايمان دعوى ئې دروغجنه ده؛ لكه چې فرمايي:

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا۟ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوٓا۟ إِلَى ٱلطَّٰغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوٓا۟ أَن يَكْفُرُوا۟ بِهِۦ وَيُرِيدُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ (النساء)

هغو ته دې ونه كتل چې ګمان كوي پر تا نازل شوي كتاب هم ايمان لري او له تا په مخكې نازل شوي كتاب هم، خو غواړي چې د تحاكم (او پرېكړې) لپاره طاغوت ته ورشي، په داسې حال كې چې دا امر ورته شوى چې له هغه به انكار كوي او شيطان غواړي چې په دې سره دوى په ژور ضلالت سره بې لارې كړي.

(۲۵۷)- څوك چې ايمان راوړي؛ نو الله ئې مولا او پالونكي شي، له راز راز تيارو ئې د رڼا په لوري بيايي، په داسې وخت كې چې په نورو لار وركه وي، تيارې خورې او د سمې لار موندل ګران شوى وي، الله تعالى د دوى لاس نيسي او له دغو تيارو ئې باسي، د سخت اضطراب، پرېشانۍ او وېرې په حالت كې دوى يوازې نه پرېږدي او له كړاوونو د وتلو لار ورته پرانيزي، خو د كافرانو اولياء او پالونكي طاغوتان وي، چې له نور او رڼا ئې د تيارو په لوري بيايي، كله ئې هغه طاغوت بې لارې كړي چې د اقتدار خاوند دئ، كله ئې زرنګ او چالاك سياسي مشران او كله ئې د مذهب په نامه دين پلورونكي ټګماران.

په دې آيت كې چې له ډول ډول تيارو د وتلو په اړه د الله تعالى كوم سنت بيان شوى؛ په راتلونكو آيتونو كې ئې درې عملي مثالونه زموږ مخې ته انځور شوي: ۱- د موحد ابراهيم عليه السلام او پر خپل قدرت د مغرور او دوكه شوي نمرود؛ تر منځ د يوې مناقشې مثال، ۲- يوه مؤمن بنده ته دا عملاً ښودل چې الله تعالى څنګه مړي راژوندي

کوي؛ ۳- د ابراهیم علیه السلام دې پوښتني ته ځواب چي د بیا راژوندي کولو کیفیت څنګه دئ؛ غوښتل ئې په دې پوه شي چي د ژوو د خلقت عملیه څنګه تر سره کېږي؛ څه وشي چي مړه خاوره او په خاوره کې تجزیه شوي ژوي؛ د ژوندي مخلوق په توګه خلق شي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِى حَآجَّ إِبْرَٰهِـۧمَ فِى رَبِّهِۦٓ أَنْ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ٱلْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّىَ ٱلَّذِى يُحْىِۦ وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا۠ أُحْىِۦ وَأُمِيتُ ۖ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَأْتِى بِٱلشَّمْسِ مِنَ ٱلْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ ٱلْمَغْرِبِ فَبُهِتَ ٱلَّذِى كَفَرَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٢٥٨﴾

[۲۵۸]- آیا هغه ته دي نه دي کتلي چي له ابراهیم سره ئې د دې لپاره شخړه کوله چي الله ورته پاچایي ورکړې وه، کله چي ابراهیم وویل: زما رب همغه دئ چي ژوندي کول او وژل کوي، وئ ویل: زه یم چي د ژوند مرګ فیصله کوم!! ابراهیم وویل: الله خو لمر له مشرقه راخېژوي ته ئې له مغربه راوله که رښتینی یې؛ نو هغه چي کافر شوی وو مبهوت او حیران شو (څه ئې د ویلو لپاره نه موندل) او الله دا ظالمان نه هدایت کوي.

(۲۵۸)- په دې مبارك آیت کې د ابراهیم علیه السلام او نمرود د قصې په ترځ کې همدغه پورتنی حقیقت تشریح کوي او تاریخي بېلګه ئې وړاندي کوي، هم د هغه چا چي الله تعالی ئې مولا وي او له تیارو ئې د رڼا په لوري بیایي او هم د هغه چا چي مولا ئې طاغوت وي او له رڼا ئې تیارو ته بیایي. یوې خوا ته نمرود دئ چي خپل اقتدار مغرور کړی، ګمان کوي چي د خلکو مرګ ژوند د ده په لاس کې دئ، سلطنت او پاچایي ئې "طاغوت" دئ چي دی ئې دوکه کړی، د حقیقت له منلو ئې منع کوي او په تیارو کې د ده د پاته کېدو باعث کېږي؛ خو بلې خوا ته ابراهیم علیه السلام دئ، د مرګ پرېکړه ئې شوې، د ده د سوزولو لپاره ستر اور بل شوی، ټول ولس راغونډ شوی چي په سره اور کې د ده د وریتېدو ننداره وکړي، دی ئې له زندان راایستلی، اوس د نمرود په دربار کې ولاړ دئ، جلاد ئې خوا ته او آخوا خلك په اور کې د ده د اچولو شېبې ته منتظر، په همدې حساسي او هیبتناکي شېبې کې ابراهیم علیه السلام په ټول ډاډ او اطمئنان وایي: د مرګ ژوند پرېکړه زما رب کوي. په هغه حالت کې د دې خبري د کولو په عظمت هر څوك نه پوهېږي، داسي خبره یوازي هغه څوك کولی شي چي الله تعالی ئې هادي او لارښود وي. دا دئ ګورئ چي

الله تعالی د مؤمنانو مولا دئ، له تیارو ئې د نور په لوري بیایي، د همدغي وینا په سبب الله تعالی هغه د نمرود له اوره وژغورو.

دا مبارك آیت څو مهمي خبري زموږ مخي ته ږدي:

- ابراهیم علیه السلام دا خبره چي د مرگ ژوند واك زما د رب په لاس کي دئ؛ د هغه چا په وړاندي کړې چي اقتدار مغرور کړی وو، ځان ئې د خلکو د مرگ ژوند واکدار گڼلو، ابراهیم علیه السلام ئې بندي کړی وو او د هغه د وژلو او په ستر اور کي د سوزولو فیصله ئې کړې وه. د ابراهیم علیه السلام د دې وینا په اهمیت هلته پوهېدی شو چي دا حالت په نظر کي ونیسو. په عادي حالت کي د دې خبري کول یوه معنی لري خو په داسي حالت کي بېله معنی لري چي د چا د وژلو او په اور کي د سوزولو فیصله دي یوه مغرور او بې رحمه واکمن کړې وي، د ده د سوزولو لپاره دي ستر اور بل شوی وي، ټول ولس دې د ده په سوزولو اتفاق کړی وي او د دې مقصد لپاره دي ستر اور بل کړی شوی او په اور کي د ده د اچولو لپاره دي منجنیق تیار شوی وي او ټول ولس دي د تماشا لپاره راغونډ شوی وي!! هغه دي دا هر څه په خپلو سترگو گوري او سره له دې دي ووایي: د مرگ ژوند پرېکړه خو زما رب کوي!!

- مغرور واکدار د ده په ځواب کي وایي: د خلکو د مرگ ژوند واك خو له ما سره دئ، دا دئ په خپلو سترگو وگوره چي له دوو بندیانو یو چي د خلاصولو مستحق دئ په مرگ محکوموم او بل چي د وژلو مستحق دئ خوشي کوم!!

- ابراهیم علیه السلام په ځواب کي وایي: زما رب خو هغه ذات دئ چي لمر له ختیځه راخېژوي، ته ئې له لوېدیځه راوخېژوه که رښتینی یې!! یعني لکه څنگه چي شپه ورځ د الله په اراده ځي راځي او لمر د ده په اراده له خپله ځایه راخېژي او په خپل ځای کي پرېوځي او د نړۍ هیڅ ځواك نه د هغه د تلو راتلو وخت بدلولی شي او نه ئې ځای، همداسي د مرگ او ژوند پرېکړه هم یوازي د الله له لوري کېږي او په دې کار کي هم د نړۍ هیڅ ځواك هیڅ برخه نه لري.

- ظالمان له الهي لارښوونو محروم او د حقیقت له درك عاجز دي، ظلم د دوی زړونه کاږه او عقل مختل کړی. د مرگ ژوند په اړه د دوی باورونه د کږو زړونو او مختل عقل زېږنده دي.

- گورئ چي ابراهیم علیه السلام د مرگ ژوند په طبیعي او ورځني بهیر او د شپې ورځي په تگ راتگ او د لمر په راختو او لوېدو استدلال کوي او همدا د الله د شتون او قدرت نښې گڼي، خو کافر نمرود په دې نه دئ قانع او خارق العاده نښې غواړي!! که قرآن ته

ځېر شئ نو وبه ګورئ چي کافران تل پر الله د ایمان راوړو لپاره خارق العاده معجزې غواړي او قرآن ورته همدا طبیعي حوادث د دلیل په توګه وړاندي کوي. دا موږ ته دوه ذهنیتونه راپه ګوته کوي؛ یو هغه چي په عالم کي دا خورې ورې نښې او آیتونه ئې نه قانع کوي، له پیغمبر هم خارق العاده معجزې غواړي، دا نه مني چي یو عادي انسان هم د الله پیغمبر کېدی شي، د قرآن له هر آیت هم داسي تعبیر راایستل خوښوي چي غیر عادي او خارق العاده مفهوم افاده کړي!! خو په دې آیت کي موږ ته ویل شوي چي چا ته په عالم کي خواره آیتونه کافي نه وي هغه کافرانه ذهن لري او د نمرود په لار روان دئ او چا ته چي دغه آیتونه کافي وي هغه مؤمنانه ذهن لري او د ابراهیم علیه السلام په لار درومي.

دې ته مو توجه وي چي دا هسي د مناظرې کومه غونډه نه وه، چي یوې خوا ته نمرود او بلي خوا ته ابراهیم علیه السلام، دا ورته دلائل بیانوي چي الله شته او هغه ترې انکار کوي، متأسفانه ځینو د دې آیت په تشریح کي همداسي څه ویلي چي ګواکي ابراهیم علیه السلام د نمرود دربار ته ورغلی، له هغه سره په کومې دوستانه مناقشې کي مصروف شوی، الله ته ئې رابللی او دا دلیل ئې ورته وړاندي کړی چي د مرګ ژوند پرېکړه الله کوي!! دغو دوستانو د قرآن ټول هغه آیتونه له پامه غورځولي چي د ابراهیم علیه السلام قصه په کي راغلې او په ډېر صراحت سره وایي چي د بتانو له نسکورولو وروسته په اور کي د ده د سوزولو پرېکړه وشوه، د نمرود دربار ته باید د یوه داسي ستر باغي په توګه بېول شوی وي چي د نمرود او د ده د قوم خدایان ئې مات او نسکور کړي، له نیول کېدو وروسته ئې نه یوازي په خپل کار اعتراف کړی بلکي له هغه ئې په مېړانه او جرأت دفاع کړې او بتان او بت لمانځونکي ئې مزید تحقیر کړي، که د ابراهیم علیه السلام د قصې دا برخه د قرآن د نورو آیتونو په رڼا کي وڅېړو نو شرح به ئې داسي وي: ابراهیم علیه السلام به د بت لمانځونکو له معبد زندان ته لېږل شوی وي، په اور کي د ده د اچولو لپاره چي کومه ورځ ټاکل شوې وه؛ په دغه ورځ ئې هغه د نمرود مخي ته حاضر کړی، ده ته ویل شوي: تا څنګه زموږ د معبودانو د ماتولو بې باکي کوله اوس به دې څوك له مرګ ژغوري؟ ابراهیم علیه السلام ویلي: زما رب، همغه چي د مرګ ژوند پرېکړه د ده له لوري کېږي؛ نمرود ویلي: اوس به درته وښیم چي د مرګ ژوند پرېکړه ستا رب کوي که زه، ابراهیم علیه السلام په ځواب کي ورته ویلي: که ته دومره زورور یې چي د خلکو د مرګ ژوند اختیار په خپل واك کي ګڼې نو دغه لمر چي زما رب ئې له مشرق راخېژوی ته ئې له مغرب رااوچت کړه!! نمرود د دې غاښ ماتوونکي ځواب په وړاندي له دې پرته بل څه د ویلو لپاره نه

موندل چي ووايي: دا بې باکه په اور کې واچوئ چي هم دی د خپلي بې باکۍ سزا وګوري او هم نورو ته د عبرت سبب شي.

أَوۡ كَٱلَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرۡيَةٖ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحۡيِۦ هَٰذِهِ ٱللَّهُ بَعۡدَ مَوۡتِهَاۖ فَأَمَاتَهُ ٱللَّهُ مِاْئَةَ عَامٖ ثُمَّ بَعَثَهُۥۖ قَالَ كَمۡ لَبِثۡتَۖ قَالَ لَبِثۡتُ يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٖۖ قَالَ بَل لَّبِثۡتَ مِاْئَةَ عَامٖ فَٱنظُرۡ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمۡ يَتَسَنَّهۡۖ وَٱنظُرۡ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجۡعَلَكَ ءَايَةٗ لِّلنَّاسِۖ وَٱنظُرۡ إِلَى ٱلۡعِظَامِ كَيۡفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكۡسُوهَا لَحۡمٗاۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥ قَالَ أَعۡلَمُ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ٢٥٩

[٢٥٩]- او یا لکه هغه چي په یوه داسي کلي تېر شو چي په خپلو بامونو راپرېوتی وو، وئې ویل: الله به دا له خپلي داسي مړیني وروسته څنګه بیا راژوندي کوي، نو الله هغه په سل کلن مرګ مړ کړ، بیا ئې بېرته راژوندی کړ، ورته وئې ویل: څومره وځنډېدې؟ وئې ویل: یوه ورځ ځنډېدلی یم او یا خو د یوې ورځي یوه برخه؛ وئې فرمایل: داسي نه ده؛ بلکي سل کاله ځنډېدلی یې، نو خوراك او څښاك ته دي وګوره چي نه دي ګنده شوي او خره ته دي وګوره او دا د دې لپاره چي تا د خلکو لپاره یوه نښه وګرځوو؛ او هډوکو ته ځیر شه چي څنګه ئې خوځوو او بیا ئې په غوښي پټوو؛ نو کله چي ورته څرګنده شوه؛ وئې ویل: (اوس) ښه پوهېږم چي الله په هر څه ښه قادر دئ.

(٢٥٩)- دا د الله یو مؤمن بنده وو (که څه هم په یوه روایت کې عزیر ګڼل شوی؛ هغه چي یهودانو د الله زوی ګڼلو)، په سفر روان وو، د خوراك او څښاك لپاره څه د سفر توښه ورسره، په یوه وران او نسکور شوي زاړه کلي تېرېدو، هري خوا ته ئې د کلیوالو وراسته هډوکي تر سترګو شول، ناڅاپه ئې دا خبره په زړه کې راتېره شوه چي الله تعالی به دا وراسته هډوکي څنګه بیا راژوندي کوي؛ الله تعالی غوښتل هم د ده دا پوښتنه ځواب کړي او هم د ده په واسطه هغه خلك قانع کړي چي بیاژوندون ئې نه منلو، د همدې لپاره ئې هغه په سل کلن مرګ محکوم کړ، سل کاله وروسته ئې بیا راژوندی کړ، پوښتنه ئې تري وکړه؛ دلته څومره وځنډېدې؟ ځواب ئې ورکړ: نه پوهېږم، ښایي یوه ورځ یا خو د یوې ورځي یوه برخه، الله تعالی ورته وفرمایل: نه؛ دلته سل کاله ځنډېدلی یې، د سورلۍ ورستو هډوکو ته وګوره، خو خوراك او څښاك ته دي سترګي واړوه چي روغ رمټ پاته دي، وګوره چي څنګه

دا وراسته هډوکي خوځوم، غوښه پرې راټوکوم او بیا ئې راژوندی کوم، دغه مؤمن بنده د دې صحنې په لیدو سره د خپلې پوښتنې ځواب تر لاسه کړ او وئې ویل: اوس ښه پوه شوم چې الله په هر څه قادر دئ.

په دې قصې کې د بیاژوندون په اړه څو بنیادي او اساسي خبرو ته ځواب ویل شوی:

- یوه له هغو خبرو چې د بیا ژوندون په اړه د انسان ذهن تر خپل سیوري لاندې نیسي او باور کول ورته ګرانوي؛ د اوږدې زمانې تېرېدل دي، که په یوه مړي یوه دوه ورځې تېرې شوې وي بیاژوندی کېدل ئې ورته دومره ګران نه برېښي لکه د هغه چې اوږده موده پرې تېره شوې وي، د د غې قصې په ترڅ کې ویل شوي چې زمانه نسبي امر دئ، له یوه تر بل او له یوه حالت تر بل ئې وضع بدلېږي، ویښ او ویده، مړ او ژوندی، لټ او تېز ته یو شان نه وي؛ هغه زمانه چې یوه ته په یوه حالت کې بې انتهاء برېښي بل ته د څو ثانیو او دقیقو وي، کومه فاصله چې مېږي ته بې انتهاء برېښي د یوې مرغۍ لپاره د څو ثانیو وي، که په یوه اطاق کې له یوه ویده او ویښ؛ چې ټوله شپه ئې په خوب او ویښه تېره کړې، پوښتنه وکړئ، ویښ به درته وایي: ډېره اوږده شپه وه، لټ په لټ اوښتم، سخته راباندې تېره شوه او ویده به درته وایي: زه نه یم پوهېدلی چې شپه څنګه تېره شوه او څومره خوب مې کړی، دې مؤمن بنده ته عملاً وښودی شو چې سل کاله ورته یوه ورځ او حتی تر هغه هم کم؛ د یوې ورځې څو ساعتونه معلوم شول، قرآن همدغه حقیقت ته په څو نورو مواردو کې هم اشاره کړې او فرمایي: د الله لپاره یوه ورځ هومره ده لکه ستاسو پنځوس زره کاله، دا تاسو یئ چې کلونه او پېړۍ درته اوږده زمانه برېښي او په واړه ذهن مو د دې سیورې پروت دئ چې په مړو باندې د اوږدې مودې له تېرېدو وروسته به څنګه بیا راژوندی کېږي. د نسبیت په اړه د قرآن دغه خبره دولس پېړۍ وروسته؛ د الماني یوه ساینس پوه انشټین؛ د ساینس په ژبه وکړه او په دې سره ئې د فزیک د پلار نوم وګاټو.
- دوهم څه چې په دې اړه د انسان ذهن ته راځي هغه دا دئ چې په مرګ سره د انسان ټول بدن په خاورو بدل شي، د اوږدې زمانې په تېرېدو سره ئې له غوښې او هډوکو هیڅ اثر پاته نه شي، دا به څنګه بېرته راژوندی کېږي؟ په دې قصې کې هغه مؤمن بنده ته وښودی شو چې د انسان وجود دوه برخې لري: جسد او روح؛ په مرګ سره ئې یوه برخه له منځه ځي خو بله برخه ئې روغه پاته کېږي، دا داسې وګڼه لکه (ستا سورلۍ) او (خوراك څښاك)، یو ختم شوی وو خو بل روغ رمټ پاته وو، ستا جسد د روح لپاره داسې دئ لکه ستا دغه سورلۍ او ستا روح داسې لکه دا خوراك څښاك او ستا د قوت او ځواك

منبع، په مرګ سره ستا هر څه له منځه نه ځي، یوه برخه روغه پاته کېږي، روح له منځه نه ځي، یوازې د روح سورلۍ او کالبوت خپل حالت بدل کړي، غوښه او هډوکي ئې په خاوره کې تجزیه شي، دا بیاژوندون داسې وګڼئ لکه چې په مني کې ټول نباتات ومري، وراسته او په خاوره بدل شي، په خاوره کې موږ ته د دوی هیڅ اثر په نظر نه راځي، ټول ژمی پرې تېر شي، خو په پسرلي کې په یوه باران سره له زمکې سر رااوچت کړي.

که د ساینس په ژبه دا مطلب توضیح کړو نو ویلی شو چې د انسان بدن؛ کالبوت او غړي ئې داسې دي لکه د یوه کمپیوټر پرزې (Hardware) او روح ئې داسې ده لکه د کمپیوټر پروګرامونه او (Software)؛ او له خوراك څښاك چې کومه انرژي تر لاسه کوي؛ داسې ده لکه د کمپیوټر برق؛ له برق او سافټ ویر پرته کمپوټر داسې دئ لکه مړی؛ د کمپیوټر فزیکي توکي زړېږي او مري؛ خو سافټ ویر ئې مرګ نه لري؛ د تل لپاره پاته وي. کله چې د کمپیوټر زړې او له کاره لوېدلي اجزاء تعویض شي؛ کوم شې مخکیني سافټ ویر په کې نصب کړې؛ په دې سره دې مړ کمپیوټر بېرته راژوندی شي.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ أَرِنِى كَيْفَ تُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَـٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِى ۖ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ ٱلطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ ٱجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ٱدْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ وَٱعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾

[۲٦۰]- او کله چې ابراهیم وویل: اې زما ربه! راوښیه چې مړي څنګه راژوندي کوې؟ وئې فرمایل: آیا په دې باور نه لرې؟ وئې ویل: څنګه نه؛ خو غواړم چې زړه مې ډاډه شي، وئې ویل: نو د مرغانو څلور درواخله او له ځانه سره ئې آموخته کړه، بیا ئې په هر غره یوه برخه کښېږده، بیا ئې راوبوله چې تا ته به په منډه راشي او په دې پوه شه چې الله باحکمت غالب ذات دئ.

(۲٦۰)- د دې خبرې چې الله د مؤمنانو مولا او لارښود دئ، له تیارو ئې د نور طرف ته بیايي، دریمه بېلګه بیا هم د ابراهیم علیه السلام لارښوونه ده؛ ده هم وغوښتل چې د بیاژوندون د کیفیت او څرنګوالي په اړه ئې زړه ډاډه او مطمئن شي، په دې پوه شي چې الله تعالی مړی څنګه او په څه ډول راژوندی کوي؟ د خلقت دا عملیه څنګه تر سره کېږي؟ الله تعالی ورته وفرمایل: څلور مرغان راونیسه، له ځان سره ئې آموخته کړه، بیا ئې

ځيني پر يوه، ځيني پر بل او بل غره کښېږده، څلور مرغان ښايي د دې لپاره ياد شوي وي چي په څلورو سمتونو شرق، غرب، شمال او جنوب کي يو يو ځای په ځای کړي؛ او غرونه د دې لپاره ياد شوي چي له ځان ډېر لري ئې پر غرونو کښېښودل افاده کړي؛ بيا ئې ځان ته راوبله، گورې به چي ټول په منډه ستا په لوري راشي. که دا مرغان ستا د څو ورځو پاللو او روزلو په نتيجه کي له لري ستا غږ ته لبيك وايي او په منډه ستا خوا ته راځي، په داسي حال کي چي نه تا پيدا کړي او نه ته د دوی په روح، زړه او دماغ څه سلطه لرې، نو د الله هغه مخلوق چي هر څه ئې د ده په واك کي دي، ژوند ده ورکړی، روح او جسد ئې ده پيدا کړی، زړه او دماغ ده ورکړی، دا به څنگه د الله بلني ته لبيك نه وايي، له خپلو قبرونو به نه راپورته کېږي او د ده په لوري به نه روانېږي. مگر الله عزيز او حکيم نه دئ؟ که څه هم ځينو درنو مفسرينو د دې آيت په تفسير کي ويلي چي ابراهيم عليه السلام ته د دغو مرغانو د ذبح کولو، قطع قطع کولو، د غوښو د گډولو او په هر غره د دوی د گډي غوښي د يوې برخي د ايښودلو وينا شوې او ده همدا کار کړی او بيا د ده په وينا دا مرغان بېرته راژوندي شوي او د ده خوا ته راغلي. خو په آيت کي نه د ذبح کولو او وژلو ذکر راغلی او نه هم دا ويل شوي چي ابراهيم عليه السلام دا کار وکړ او مرغان راژوندي شول او د ده خوا ته راغلل. داسي نه دي ويل شوي؛ بلکي له ځان سره د آموخته کولو او د ده په بلنه د ده لوري ته د راتلو خبره شوې او په پای کي ورته ويل شوي: په دې پوه شه چي الله باحکمت غالب ذات دئ. د آيت له وروستۍ برخي هم معلومېږي چي ابراهيم عليه السلام ته دا وينا د يوه استدلال بڼه لري نه د يوې مشاهدې بڼه، د مشاهدې صورت په مخکيني مثال کي راغلی، تکرار ته ئې ضرورت نشته. د ابراهيم عليه السلام شخصيت هم هومره اوچت دئ چي د زړه د ډاډ او اطمئنان لپاره ئې همدا استدلال کافي دئ. دا همغه ابراهيم دئ چي په يوې مشرکي، له الله او آخرت منکري ټولني او کورنۍ کي، د يوه بت لمانځونکي پلار په غېږ کي دنيا ته راغی، خو په خپل عقلي استدلال سره ئې خپل رب وپېژاندو، خپل پلار او قوم ته ئې وويل: نه دا لمر، سپوږمۍ او ستوري او نه هم ستاسو دا بتان په خدايي منم، زما رب همغه دئ چي دا هر څه ئې پيدا کړي، زه پيدا شوي او فنا کېدونکي په خدايي نه منم.

که په مخکينۍ قصې کي د هغه مؤمن بنده په الفاظو کي غور وکړئ او هغه د ابراهيم عليه السلام د دغي قصې له الفاظو سره مقايسه کړئ نو وبه گورئ چي په دواړو کي ژور توپيرونه شته: يو وايي: الله به د دې کلي دا وراسته هډوکي څنگه بېرته راژوندي کوي؟ (أَنَّىٰ يُحْيِـي هَـٰذِهِ اللهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) دا الفاظ شك افاده کوي، خو بل وايي: اې زما ربه! ما ته ئې

راوښیه چې ته مړي څنګه ژوندي کوې؟ له یوه سره پوښتنه ده، له بل سره دا غوښتنه او تلوسه چې د بیا راژوندي کولو په کیفیت پوه شي؟ ابراهیم علیه السلام خپل رب ته دعاء کوي چې ما ته د بیا راژوندي کولو کیفیت راوښیه، په بیا راژوندي کېدو مي باور شته، خو زړه مي غواړي په کیفیت ئې پوه شي، د خپل زړه د ډاډه کولو لپاره دا غوښتنه کوم. هغه مؤمن بنده ته مشاهده په کار وه او ابراهیم علیه السلام ته استدلال کافي وو. ابراهیم علیه السلام خو د نمرود په دربار کي او په اور کي د اچول کېدو په ورځ ویلي وو چې مرګ ژوند زما د رب په واك کي دئ، دی خو د نمرود له اوره روغ رمټ راوتلی او اوس د پیغمبرۍ مقام ته رسېدلی او له الله سره تکلم کوي، داسي چا ته یوازي یوه اشاره بس ده. څه چې ابراهیم علیه السلام د خپل زړه د اطمئنان لپاره غوښتل؛ هغه ئې واورېدل او هغه دا: لکه چې ستا په یوه غږ به دا مرغان له څلورو خواوو او له لوړو غرونو ستا خوا ته راځغلي؛ همداسي به د قیامت په ورځ؛ ټول مړي؛ د خپل رب په یوه امر؛ له قبرونو راپاځي او د ده لوري ته به درومي.

که هدف دا وی چې دا مرغان ووژل شي نو حتماً به د (قتل) یا (ذبح) صیغه راغلې وه، قرآن خپل مخاطب په ابهام کي نه اچوي، د (صرهن) لغوي معنی فقط ځان ته مایل کول، نژدې کول او آموخته کول دي؛ نه ذبح، قتل او قطع کول؛ که په تکلف سره د وژلو په معنی واخیستی شي له (الیك) سره نه جوړېږي، په دې صورت کي د آیت ترجمه داسي کېږي: (د ځان په لوري ئې ووژنه) او دا قطعاً غلطه جمله ده، صرهن چې اصلي او لغوي معنی ئې آموخته کول دي، ورپسې ئې د (الی) صله راوړل شوې چې ښیي همدغه معنی ترې مراد ده، ځکه دا (صله) د وژلو او ذبح کولو له معنی سره نه شي جوړېدئ. له الیك سره ئې یوازي دغه معنی جوړه راځي، چې ترجمه ئې داسي کېږي: له ځان سره ئې آموخته کړه.

ځیني په آیت کي د جُزْءاً له لفظ داسي پوهېدلي چې ښايي مراد ئې یوه ټوټه غوښه وي، نه د مرغانو یوه برخه او ډله، دا انتباه صحیح نه ده، په قرآن کي دوه ځایه نور هم د جُزْء لفظ راغلی چې په دواړو کي ئې معنی یوه ډله خلك ده:

وَجَعَلُواْ لَهُۥ مِنۡ عِبَادِهِۦ جُزۡءًاۚ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَكَفُورٞ مُّبِينٌ ١٥ الزخرف:١٥

لَهَا سَبۡعَةُ أَبۡوَٰبٖ لِّكُلِّ بَابٖ مِّنۡهُمۡ جُزۡءٞ مَّقۡسُومٌ ٤٤ الحجر:٤٤

خوك چې له صرهن د قطعهن معنی اخلي هغه دې ته اړ کېږي چې په خپل تعبیر کي ښه ډېر تکلف وکړي او کافي خبري له ځان علاوه کړي، دوی به دې ته اړ کېږي چې لاندي خبري له ځان علاوه کړي:

- ابراهم علیه السلام دا مرغان ذبح کړل.
- بیا ئې ښه وځپل او سره ګډ وډ ئې کړل.
- بیا ئې د دوی د ګډې غوښې یوه یوه ټوټه په یوه یوه غره کښېښوده.
- بیا ئې ورته غږ کړ.
- ټول راژوندي شول.
- راوالوتل او د ده خوا ته په منډه راغلل.

خو په دې آیت کې دا یو هم نشته، نه د وژلو صیغه راغلې او نه د مرغانو د بیا ژوندی کېدو صیغه او نه دا چې ابراهیم علیه السلام دا کار کړی. دا خبري به ټولې له خپل ځان راوړي که نه نو تعبیر به ئې ناقص وي!! همدا راز دوی دې ته اړ کېږي چې ووایي: د (الی) لفظ یا زائد دئ او یا د کوم لري لفظ لپاره (صله) ده!! پوښتنه دا ده: آیا موږ دا حق لرو چې په قرآن کې څه له ځانه علاوه کړو؟ آیا صحیح ده موږ د هغه چا تعبیر او تفسیر ومنو چې ډېري فقرې او الفاظ ئې له ځانه علاوه کړي؟ آیا صحیح ده چې د یوه لفظ اصلي او لغوي معنی پرېږدو او له کوم ضرورت پرته ئې غیر اصلي او محتمله معنی راوړو؟ که د انسان په کلام کې داسې تصرف جائز نه وي؛ د الله تعالی په کلام کې به ئې څنګه جائز ګڼو؟

موږ دغو دوستانو ته وایو: دې تکلف ته څه ضرورت دئ؟ ولې د الله په کلام کې داسې تصرفات جائز ګڼئ؟ ولې د الله د مبین کلام په اړه دا غلط ذهنیت راپیدا کوئ چې له دومره تکلف او تصرف پرته ئې په معنی پوهېدل ممکن نه دي؟ ولې ئې صافه او واضح معنی پرېږدئ او له تکلف ډکه معنی ئې غوره کوئ؟ همدا راز دوی ته وایو: که ستاسو دا خبري صحیح وي نو د آیت په پای کې به د مخکیني مثال په څېر د ابراهیم علیه السلام کومه داسې وینا ذکر کېده چې اوس پوه شوم او زړه مې ډاډه او مطمئن شو، لکه هلته چې راغلي: قَالَ أَعۡلَمُ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ داسې به نه ویل کېدل چې وَٱعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيم. دا الفاظ خو په دې شهادت ورکوي چې پورتنی مطلب یو استدلال دئ نه یوه مشاهده. د آیتونو له کومې برخې او لفظ دا مطلب راباسئ چې ابراهیم علیه السلام مرغان ذبح کړي، ټوټې ټوټې او سره ګډ کړي، یوه یوه برخه ئې پر غرونو ایښې، بیا ئې رابللي، ټول ژوندي شوي او خوا ته ئې راغلي؟! ولې له ځانه دا خبري علاوه کوئ؟!

ابراهیم علیه السلام ته خو همدا استدلال کافي وو، دغه ستر موحد ته یوه اشاره کافي وه، خو څه وکړو چې ځیني یوازې په هغسې ځواب مبهوت او متقاعد کېدی شي چې ابراهیم علیه السلام د نمرود مخې ته کښېښود: فَإِنَّ ٱللَّهَ يَأۡتِي بِٱلشَّمۡسِ مِنَ ٱلۡمَشۡرِقِ فَأۡتِ بِهَا مِنَ ٱلۡمَغۡرِبِ فَبُهِتَ ٱلَّذِي كَفَرَۗ .

الله تعالی خپل کتاب قرآن داسي معرفي کړی چي له شك منزه، مبین، آسان، کامل، کافي، او مفصل دئ؛ امي رسول او امي امت ئې پرې پوه شوی؛ نو د آیتونو هغه تفسیر او تأویل د منلو وړ نه دئ چي د قرآن له دې صفاتو سره نه ښايي؛ او قرآن ته دا نقص او عیب منسوبوي چي غامض، مبهم، پېچلی او غیر واضح دئ او له شرحي او ډېر څه زیاتولو او علاوه کولو پرته ئې څوك په اصلي معنی نه شي پوهېدی او په آسانه واضح مفهوم نه شي ترې اخیستلی.

نن د انسان علمي توان او د حکمت کچه؛ هغه پړاو ته رسېدلې چي په لسگونو زره ضخیم کتابونه په یوه واړه کمپیوتر کې داسي تعبیه کوي چي که ته وغواړې په دغو ټولو کتابونو کې یو لفظ ولټوې؛ کولی شې په یوه فرمان او امر او پر یوې بټني فشار سره؛ د دې لسگونو زرو کتابونه همدا گډ لفظ؛ په څو ثانیو کې درته راباسي او ستا مخي ته ئې ږدي؛ عزیز او حکیم رب ته د زمکي له زړه د ټولو انسانانو بیا راایستل، راپاڅول او خپلي خوا ته راغونډول؛ تر دې هم ډېر آسان دئ.

د موضوع دا اړخ هم توجه ایجابوي چي موږ د مخلوقاتو د پیدایښت او رشد مختلف پړاوونه په خپلو سترگو گورو؛ اما د دوی د پیدایښت په کیفیت نه نن پوهېږو او نه تر دې وروسته پوهېدی شو؛ دا چي څنگه الله تعالی له خاوري زموږ او د نورو ژوو نطفه جوړوي؟ څنگه مړه او بې روح خاوره په ژوندۍ نطفې بدلوي؟ دا گورو چي الله تعالی سپېره ډاگ په یوه باران سره وخوځوي او له زړه ئې ښکلي بوټي او گلان راشنه کړي؛ خو د دې عجیب بدلون په کیفیت پوهېدا انسان ته محال ده؛ ابراهیم علیه السلام د پیدایښت په کیفیت د پوهېدا غوښتنه کړې او الله تعالی د ده مخي ته همدا ښکلی او دقیق ځواب او استدلال ایښی؛ او په پای کې ئې ورته فرمایلي: وَٱعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيم: او په دې پوه شه چي الله باحکمت غالب ذات دئ.

هغه چي وایي: ابراهیم علیه السلام څلور مرغان ونیول؛ ځیني دا څلور ډوله مرغان گڼي؛ چا ویلي: باز، طاؤس، چرگ او کوتره وو، او چا ویلي یوازي یو یو نه بلکې له څلورو ډولونو تر یوه زیات، دا ئې ذبح کړل، وئې وژل، سرونه ئې له ځان سره وساتل، نور ئې ټوټه ټوټه کړل، ټول ئې سره وټکول، له دې ئې یوه یوه برخه پر څلورو یا شاوخوا غرونو کښېښوده؛ د ځان لوري ته ئې راوبلل، د هر مرغه وینه، رگونه، پوستکې، بڼکې رااالوتلې او له خپل خپل سر سره یو ځای کېدلې، او په دې توگه ټول ژوندي شول!!! او دا هغه څه دي چي نه ئې په ټول قرآن کې مومو، نه د رسول الله صلی الله علیه و سلم په کوم حدیث کې او نه په کوم داسي روایت کې چي چا رسول الله صلی الله علیه و سلم ته د هغه د

منسوبولو جسارت کړی وي؛ آیا دا خلك به د قرآن د دې آیت مصداق نه وي چې فرمايي:

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾ آل عمران

او د دوی یوه ډله داسي ده چي په خپلي لیکني او کتاب خپلي ژبي داسي اړوي چي ته هغه د الله د کتاب یوه برخه وبولې؛ په داسي حال کي چي هغه د الله د کتاب برخه نه ده، دوی وايي: دا خبري ټولي د الله له لوري دي په داسي حال کي چي د الله له خوا نه دي، په الله پوري دروغ تړي سره له دې چي ښه پوهېږي.

دې ته مو پام وي چي د ابراهیم علیه السلام د ژوند اړوند پېښو په اړه له قرآن پرته بله معتبره مرجع نه مومو؛ یوازي همغه څه به وایو چي قرآن ویلي؛ نه به څه پرې اضافه کوو او نه کموو؛ نه بایبل د اعتماد وړ مرجع ده او نه اسرائیلي روایات؛ هغه مفسرین چي اسرائیلي روایات د استناد او اعتبار وړ ګڼي؛ یقیناً ستره اشتباه کوي!! راشئ وګورو چي بایبل په دې اړه څه وايي؟

بایبل تر دې عنوان لاندي (له ابرام سره د خدای ژمنه) په پنځمه فقرې کي لیکي: خدای په شپه کي ابرام (ابراهیم علیه السلام) له خپل کور بهر راوغوښت او هغه ته ئې وویل: د آسمان ستورو ته نظر وکړه آیا کولی شې وئې شمارې؟ ستا نسل به هم دې ته ورته بې شمېره وي!! دلته نو ابرام په خدای اعتماد وکړ او د همدې لپاره خدای ترې راضي شو او دی ئې قبول کړ، خدای ابرام ته وویل: زه همغه خدای یم چي ته مي له اورکلدانیان راوایستې چي دغه سیمه تا ته درکړم، ابرام وویل: خدایه! څنګه مطمئن شم چي دا سیمه ما ته راکوې؟ خدای ورته وویل: یوه درې کلنه سخوندره، یوه درې کلنه وزه، یو درې کلن پسه، یوه قمري او یوه کوتره درواخله، سرونه ترې پرې کړه، هر یو له سره تر پښو نیمايي کړه، ټوټې ئې یوه د بلي خوا ته کښېږده، خو مرغان مه نیمايي کوه، ابرام همداسي وکړل، تر ماښام ئې غوښه خوړونکي مرغان چي پر دغو غوښو به کښېناستل؛ ترې ایسار کړل، د ماښام په وخت کي ابرام په ژور خوب ویده شو او یوې وحشتناکي تیارې احاطه کړ!!)؛ ګمان مو دا ده چي د البقره سورې د ۲٦۰ آیت په اړه د غلطو تعبیرونو او تفسیرونو منشأ؛ ښايي دغه وي.

دلته څو خبري د بحث وړ دي:

- بایبل دلته او په ګڼ شمېر نورو ځایونو کي د دې هڅه کوي چي ثابته کړي د بني

اسرائیلو خدای د مصر له پولو تر فرات پورې دا ټوله سیمه دوی ته ورکړې، دلته وايي چې له ابراهيم عليه السلام سره خدای ژمنه وکړه چې د ده نسل به د ستورو تر شمېر هم زيات کړي او دا سيمه به د ده اولاد ته وسپاري!! دا د آسمان تر ستورو او د زمکې تر شګو د بني اسرائيلو د نسل د زياتېدو مبالغه د بايبل په څو ځايونو کې مخې ته راځي، د بايبل ليکوال په دې نه پوهېدو چې د بني اسرائيلو ټول شمېر (د يعقوب عليه السلام له پيدايښته تر قيامت پورې) به دومره هم نه شي لکه د آسمان د يوې وړې برخې د ستورو شمېر، که تاسو د بايبل دا خبره هغه چا ته وکړئ چې د ستورو په اړه تحقيق کوي او په دې پوهېږي چې په آسمان کې څومره ستور ليکې او په هر ستور ليکي کې څومره ستوري دي، هغه به درته ووايي چې د انسان له پيدايښته تر نن پورې د ټولو انسانانو شمېر د يوه ستور ليکي د ټولو ستورو د يوې وړې برخې په اندازه هم نه دئ او په آسمان کې نژدې دوه ټريليون (دوه زره مليارډ) ستور ليکي دي (نږدې لس کاله وړاندي دا شمېره يو سل شل مليارډه ګڼل کېده خو په دې لسو کلونو کې او د مخکې تللو وسائلو په مرسته؛ د کشف شوو ستورليکو شمېر دوه ټريليون ته ورسېد)!! آيا ممکنه ده عليم خدای داسي له مبالغې ډکې او د حقيقت خلاف خبره وکړي او ووايي چې د ابراهيم عليه السلام د اولاد شمېر به د آسمان تر ستورو او د زمکې تر شګو هم زيات شي، داسي خبره خو يوازي يو شاعر کولی شي نه يو عالِم او محقق انسان!!

- خدای ابرام ته وايي چې قرباني وکړه، که ستا قرباني قبوله شوه نو بايد مطمئن شې چې زما ژمنه حتماً تر سره کېږي، د قربانۍ د قبلېدو نښه دا ده چې د قربانۍ په غوښه به يوه لوخړه راشي، همداسي وشول.

- قرآن د بايبل دا ټولې خبرې ردوي، ستورو ته د کتلو په اړه د بايبل د وينا خلاف فرمايي چې دا په ځوانۍ کې له خپل قوم سره د ابراهيم عليه السلام د مناقشې يوه صحنه وه، بتانو ته ئې وکتل او وئې ويل چې دا خو تاسو په خپلو لاسونو جوړ کړي؛ څنګه ئې خدايان ګڼئ؟! د آسمان ستورو، سپوږمۍ او لمر ته ئې ګوته ونيوله او وئې ويل: دا خو پرېوځي، زه پرېوتونکي په خدايۍ نه منم! د مرغانو د ذبح کولو په اړه فرمايي: ابراهيم عليه السلام دعاء وکړه: خدايه! ما ته راوښيه چې مړي څنګه بېرته راژوندي کوې، الله تعالی وفرمايل: آيا په بيا راژوندي کېدو باور نه لرې؟ وئې ويل: ولې به باور نه لرم، غواړم زړه مي ډاډه شي، الله تعالی وفرمايل: څلور مرغان راواخله، له ځان سره ئې روږدي کړه، بيا ځيني پر يوه، ځيني پر بل او ځيني پر بل غره کښېږده او بيا ورغږ کړه، چې خوا ته دي په منډه راشي، که دا مرغان ستا په يوې اشارې ستا خوا ته راځغلي، مړي به همداسي زما په يوې

اشارې له قبرونو راپاڅي او زما خوا ته به راځي.

بايبل د هغي قربانۍ په اړه چې خلك ئې خداى ته وړاندي كوي وايي: كومه قرباني چې خداى ئې قبوله كړي، لوخړه راشي او وئې سوزوي، همدا راز وايي: د دې قربانۍ په وينو به د معبد خاص خاص ځايونه سره كېږي، يوه برخه به د معبد په خاص ځاى كي سوزول كېږي، د غوښي تر ټولو خوندوري برخي به ئې د معبد مجاور كاهن (د دوى ملا) ته وركول كېږي!! خو قرآن وايي چې خداى نه د دې قربانۍ وينو ته ضرورت لري او نه ئې غوښي ته، د خداى برخه فقيرانو ته وركړئ، دا د كاهن نه بلكي د فقيرانو برخه ده: لكه چې فرمايي:

لَن يَنَالَ ٱللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ ٱلتَّقْوَىٰ مِنكُمْ ۚ .... الحج: ٣٧

الله ته ئې نه غوښه رسي او نه ئې ويني، خو ستاسو تقوى وررسي.

همدا راز فرمايي:

... فَكُلُوا۟ مِنْهَا وَأَطْعِمُوا۟ ٱلْبَآئِسَ ٱلْفَقِيرَ ٢٨ الحج

... نو په خپله هم ترې وخورئ او پر بې وزلي فقير ئې هم وخورئ.

مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنۢبُلَةٍ مِّا۟ئَةُ حَبَّةٍ ۗ وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ٢٦١ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ أَنفَقُوا۟ مَنًّا وَلَآ أَذًى لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ٢٦٢

[۲٦۱]- د هغو كسانو مثال چې خپل مالونه د الله په لار كي لګوي؛ هغي دانې ته ورته دئ چې اوه وږي راوټوكوي، په هر وږي كي سل دانې او الله چې چا ته وغواړي ورته مضاعف كوي ئې او الله ښه پوه د وسعت خاوند دئ. [۲٦۲]- همغه چې خپل مالونه د الله په لار كي لګوي او بيا په خپلو انفاق كړو مالونو پسي نه كړول كوي او نه منت بارول. دوى ته د خپل رب په خوا كي خپل اجر دئ، نه په دوى څه وېره شته او نه به غمجن شي.

(۲٦۱-۲٦۲)- څوك چې خپل مال د الله په لار كي لګوي، دا كار د ده پر زړه، دماغ او شخصيت ژوري اغېزې او اثرات پرېږدي، ډېر ناوړه او خراب صفات او عادات ئې په غوره

صفاتو او عاداتو بدلوي، حرص، بخل، له مال سره افراطي مينه، کبر، د مال له کبله په بل د لويي احساس، بې وزله او نادار انسان ته په سپکه سترګه کتل او ډېر نور اخلاقي رذائل له منځه وړي او پر ځای ئې ترحم، زړه سوی، ايثار، قناعت، په حلال رزق اکتفاء او ډېرو نورو انساني ارزښتونو او اخلاقو ته وده ورکوي، په پورتني آيت کې د انفاق دا اثرات هومره ژور او پراخ ګڼل شوي لکه يوه دانه چې اوه داسي وږي راشنه کړي چې په هر يوه کې ئې سل دانې وي او تر دې هم زيات، دا ځکه چې الله ښه پوه د وسعت خاوند دئ، په دې پوهېږي چې څوك د دې وړ دئ چې پر انفاق ئې تر دې هم زياتې نتيجې مرتب کړي. خو په دې شرط چې له انفاق وروسته نه د هغو کسانو د کړولو او ځورولو باعث شي چې مرسته ئې ورسره کړې او نه منت پرې بار کړي، هغوی ته په سپکه سترګه ونه ګوري، تل خپله مرسته ورياده نه کړي، د دې انتظار ترې ونه لري چې د مرستو له کبله به د ده تر احسان لاندې وي او د ده لويي به مني. که څه هم ځينو مفسرينو د انفاق کوونکي پر ځای د دوی انفاق کړی مال له دغسې دانې سره تشبيه کړی او ويلي ئې دي چې د دوی مال او يا د دوی اجر به الله تعالی ورته څو څو ځله زيات کړي، خو نه يوازې د آيت په الفاظو کې د دې مجال نه تر سترګو کېږي، بلکې دا توجيه د آيت له وروستۍ برخې سره هم اړخ نه لګوي، که دلته د انفاق اجر مراد وی نو د آيت په پای کې به دا مطلب بيا نه تکرارېدو چې د دوی اجر له الله سره دئ، د آيت له الفاظو نه يوازې دا مطلب اخيستل کېږي چې په خپله منفق او انفاق کوونکی له دغسې دانې سره تشبيه شوی، (مثل الذين ينفقون) ويل شوي، نه (مثل ما انفقوا)، په دوو وروسته راتلونکو مثالونو کې به هم وګورئ چې دا مطلب په لا ډېر صراحت سره راغلی او په ډېر وضوح سره معلومېږي چې په دې مثالونو کې انفاق کوونکی تشبيه شوی نه د دوی انفاق، رياکار منفق له سختې تيږې سره او مخلص منفق د لوړې غونډۍ پر سر له سمسور باغ سره تشبيه شوی.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَٱللَّهُ غَنِىٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

[٢٦٣]- غوره وينا او بخښنه تر هغې صدقې ډېره غوره ده چې کړول ورپسې وي او الله حليم غني دئ.

(٢٦٣)- تر هغې مرستې چې ځورول او منت ورپسې وي، يوه ښه وينا او د بل له اشتباهاتو تېرېدل ډېر غوره دئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُبْطِلُواْ صَدَقَٰتِكُم بِٱلْمَنِّ وَٱلْأَذَىٰ كَٱلَّذِى يُنفِقُ مَالَهُۥ

رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۖ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ صَفۡوَانٍ عَلَيۡهِ تُرَابٞ فَأَصَابَهُۥ وَابِلٞ فَتَرَكَهُۥ صَلۡدٗاۖ لَّا يَقۡدِرُونَ عَلَىٰ شَيۡءٖ مِّمَّا كَسَبُواْۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

[۲٦٤]- اې مؤمنانو! خپل صدقات په منت او اذيت سره مه باطلوئ، د هغه چا په څېر چي خپل مال خلكو ته د ځان ښودني لپاره انفاق كوي، په داسي حال كي چي پر الله او د آخرت پر ورځي ايمان نه لري. نو د ده مثال هغي ښويي تيږي ته ورته دئ چي څه خاوره وربادي پرته وي او داسي زورور باران پرې وشي چي صفا او ښويه ئې كړي، د خپلو لاسته راوړنو د هيڅ څه په تر لاسه كولو به نه توانېږي او الله داسي كافر قوم نه هدايت كوي.

(۲٦٤)- دلته هغه د مال انفاق كوونكى چي انفاق ئې پر الله او آخرت له ايمان نه دئ راولاړ شوى، بلكي د ځان ښودني لپاره انفاق كوي، له هغي ښويي سختي تيږي سره تشبيه شوى چي پر سر ئې لږ غوندي خاوره پرته وي، ظاهر ئې داسي بريښي چي سمسوره زمكه او د كښت لپاره جوګه وي، خو چي تېز باران پرې راشي، خاوره ئې له ځان سره يوسي او حقيقت ئې راڅرګند شي، دا رياكار منفق هم دغسي وي، له انفاق ئې خلك داسي انګېري چي په زړه كي به ئې ترحم او عاطفه وي، انفاق به ئې د ايمان او عقيدې په حكم وي، خو ډېر ژر ئې اصلي څېره بربنده شي، د زړه اصلي كيفيت ئې په هغه كړولو او منت بارولو كي راڅرګند شي چي له انفاق وروسته ئې خلك د ده په چلن كي ګوري. داسي كافران له الهي هدايت محروم دي، له انفاق چي د څه تر لاسه كولو طمع لري هغه به هم تر لاسه نه كړي. له دې مثال هم په ډاګه معلومېږي چي په لومړي مثال كي هم تشبيه د منفق په اړه ده، نه د ده د انفاق شوي مال په اړه.

وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِ وَتَثۡبِيتٗا مِّنۡ أَنفُسِهِمۡ كَمَثَلِ جَنَّةِۭ بِرَبۡوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٞ فَـَٔاتَتۡ أُكُلَهَا ضِعۡفَيۡنِ فَإِن لَّمۡ يُصِبۡهَا وَابِلٞ فَطَلّٞۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾

[۲٦۵]- او مثال د هغو چي خپل مالونه د الله د رضاء په لټه كي او د خپل نفسي ثبات په وجه انفاق كوي، د يوې لوړي زمكي پر سر يوه باغ ته ورته دئ چي كه

زورور باران ئې په برخه شي نو دوه برابره مېوه ورکړي او که زورور باران ورونه رسېږي نو پرخه؛ او الله ستاسو د کړنو ښه ليدونکی دئ.

(٢٦٥)- هغه چي انفاق ئې د الله د رضاء تر لاسه کولو لپاره وي او پوخ ايمان ئې انفاق ته هڅوي، مثال ئې هغه باغ ته ورته دئ چي په لوړي زمکي راشين شوی وي، د ونو جرړي ئې د لوړي زمکي په پربېرى خاوري کې ژوري ننوتې وي، که تېز باران ئې په برخه شي نو دوه برابره حاصل ورکړي او که تېز باران نه وو نو نرم باران او پرخه هم ورته کافي وي.

أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُۥ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ لَهُۥ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَأَصَابَهُ ٱلْكِبَرُ وَلَهُۥ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ فَأَصَابَهَآ إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَٱحْتَرَقَتْ ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

[٢٦٦]- آيا ستاسو کوم يو دا خوښوي چي د کجورو او انگورو داسي باغ دې وي چي ويالې ترې لاندي بهېږي او په هغه کې ده ته هر ډول (نوري) مېوې هم وي او ده ته زوړوالی رسېدلی وي او کمزوري زامن ئې وي، خو ناڅاپه ئې باغ ته داسي سخته سيلۍ ورسېږي چي په کې اور وي او باغ ئې وسوزي، الله دغسي آيتونه درته بيانوي چي تفکر وکړئ.

(٢٦٦)- په خپل لاس، په رياء، منت او د مسکين په کړولو سره د خپلو نېکو عملونو او انفاق جوړ هغه باغ مه سوزوئ چي په سختي ورځي به ورته سخت اړ وئ، که نه نو مثال به مو دغه کس ته ورته وي چي د احتياج په ورځي ئې باغ په اورنۍ سيلۍ وسوزېدو.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنفِقُوا۟ مِن طَيِّبَـٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ ۖ وَلَا تَيَمَّمُوا۟ ٱلْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِـَٔاخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغْمِضُوا۟ فِيهِ ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾

[٢٦٧]- اې مؤمنانو! له خپلو لاس ته راوړو شيانو او له هغه چي موږ له زمکي درته راايستلي؛ پاکيزه پاکيزه ئې انفاق کړئ او د هغه ناپاکو قصد ئې مه کوئ چي بل ته

ئې ورکوئ خو په خپله ئې اخيستونکي نه يئ؛ مگر دا چې سترگې پرې پټې کړئ؛ او په دې پوه شئ چې الله ستايلی غني دئ.

(۲٦۷)- د الله په لار کې د خپل حلال مال پاکيزه شيان انفاق کړئ، نه هغه ردي او ناپاك شيان چې که بل ئې تاسو ته درکړي نه ئې اخلئ مگر دا چې سترگې پرې پټې کړئ، الله ستاسو انفاق ته اړ نه دئ، هغه غني دئ، الله له دې لوړ دئ چې داسې ردي او ناپاك شيان قبول کړي.

ٱلشَّيۡطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلۡفَقۡرَ وَيَأۡمُرُكُم بِٱلۡفَحۡشَآءِۖ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغۡفِرَةٗ مِّنۡهُ وَفَضۡلٗاۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٞ ﴿٢٦٨﴾

[۲٦۸]- شيطان د فقر وعده درکوي او په فحشاء مو گماري او الله د خپل مغفرت او پېرزوينې وعده درکوي او الله ښه پوه د وسعت خاوند دئ.

(۲٦۸)- شيطان مو له خوارۍ او فقر وېروي، په بخل مو گماري او همدا درته ښايسته کوي، خو الله تعالی تاسو انفاق ته رابلي، د انفاق په بدله کې د مغفرت او بخښنې او د خپلې پراخې پېرزوينې وعده درکوي، الله پوهېږي چې څوك د شيطاني القاءاتو تر تأثير او اغېز لاندې درومي، له فقر وېرېږي او له انفاق ډډه کوي او څوك د الله بلنې ته لبيك وايي او په انفاق سره د ده د مغفرت او فضل تر لاسه کول غواړي.

يُؤۡتِي ٱلۡحِكۡمَةَ مَن يَشَآءُۚ وَمَن يُؤۡتَ ٱلۡحِكۡمَةَ فَقَدۡ أُوتِيَ خَيۡرٗا كَثِيرٗاۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٢٦٩﴾

[۲٦۹]- چا ته چې وغواړي حکمت ورکوي او چا ته چې حکمت ورکړی شو؛ نو هغه ته يقيناً چې ډېره ښېگڼه ورکړی شوه او له عقلمنو پرته بل څوك پند نه اخلي.
(۲٦۹)- د حکمت خاوند همغه دئ چې د الله بلنې ته لبيك وايي، د الله د مغفرت او فضل په لټه کې وي او د همدې لپاره خپل مال د الله په لار کې لگوي؛ چا ته چې دا حکمت ورکړ شي په حقيقت کې ئې ستر خير او ښېگڼه په برخه شوې.

وَمَآ أَنفَقۡتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوۡ نَذَرۡتُم مِّن نَّذۡرٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُهُۥۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنۡ

أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾

[۲۷۰]- او تاسو چې کوم څه انفاق کړي دي او په ځان منلی کوم نذر مو تر سره کړی دئ، نو الله پرې پوهېږي او د ظالمانو هيڅ مرستندوی نشته.

(۲۷۰)_ کوم نذر چې تاسو پر ځان منئ او کومه صدقه چې تاسو ورکوئ، که دا کمه وي که زياته، په ښه نيت وي او که په بد نيت، له حلال مال وي که له حرام؛ الله پرې پوهېږي؛ که د انفاق او نذر په اړه په غلطه لار ولاړئ او ظلم او تېری درنه وشو؛ نو په دې پوه شئ چې ظالمان هيڅ مرستندوی نه شي موندلی. د کوم ښه او جائز کار د تر سره کېدو په طمع او د الله په نامه څه نذر په ځان منل جائز دئ؛ خو دې ته مو پام وي چې پيغمبر عليه السلام د نذر په اړه فرمايلي: په نذر سره الله تعالی له بخيل انسان څه راباسي. دا هغه بخيل دئ چې د الله د رضاء لپاره او له کوم شرط پرته انفاق ته تيار نه وي، د کوم حاجت تر سره کېدو لپاره پر ځان نذر مني او وايي: که مې دا حاجت تر سره شو؛ نو دا او دا به انفاق کړم.

عن عبد الله بِنِ عُمَر رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُمَا، يَقُولُ: قال النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ النَّذْرَ لاَ يُقَدِّمُ شَيْئًا وَلاَ يُؤَخِّرُ، وَإِنَّمَا يُسْتَخْرَجُ بِالنَّذْرِ مِنَ البَخِيلِ». مسند احمد

له عبد الله بن عمر رضي الله عنهما روايت دئ چې رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايلي: يقيناً چې نذر نه څه راوړاندې کولی شي او نه څه ځنډولی شي؛ او خبره فقط دا ده چې په نذر سره له بخيل څه راايستل کېږي.

إِن تُبْدُواْ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِيَۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾

[۲۷۱]- که صدقات په ښکاره ورکړئ نو دا هم ښه کار دئ او که ئې پټ کړئ او فقيرانو ته ئې ورکړئ؛ نو دا درته غوره دئ او (په دې سره به الله تعالی) ستاسو ځيني سيئات ختم کړي او الله ستاسو له کړنو ښه خبر دئ.

(۲۷۱)_ ستاسو معامله له هغه الله سره ده چې له هر څه خبر او په هر څه پوهېږي؛ کوم څه چې تاسو د دې لپاره په پټه کوم مسکين او فقير ته ورکوئ چې د هغه عزت خوندي پاته شي او ستا په انفاق کې د رياء او ځان ښودنې څه شائبه راولاړه نه شي؛ نو په دې سره به الله تعالی ستا ځيني سيئات تکفير کړي، ستا ځيني بد خويونه، بد اخلاق، بد عادات او

بدي کړني به له منځه يوسي، د تغفير الذنوب معنى د گناهونو بخښنه ده او د تکفير السيئات معنى د بدو اخلاقو ازاله ده؛ په انفاق سره د بخل او حرص په څېر د انسان ډېر ناوړه اخلاق اصلاح کېږي. ته بايد ډاډه وې چي ستا په هر نذر او انفاق او نيت دي؛ خبير خداى پوهېږي.

لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَىٰهُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يَشَآءُ ۗ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنفُسِكُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُونَ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ ٱللَّهِ ۚ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾

[۲۷۲]- پر تا د دوى هدايت کول نه دي فرض شوي او دا خو الله دئ چي څوك وغواړي هدايت کوي ئې؛ او له مال چي څه انفاق کړئ نو دا په خپله ستاسو (په گټه) دئ او تاسو خو د الله له رضاء لټولو پرته د بل څه لپاره انفاق نه کوئ؛ او له مال چي څه هم تاسو انفاق کړئ؛ پوره به (بېرته) درکړى شي او پر تاسو به ظلم ونشي.

(۲۷۲)- دا ستاسو ذمه واري نه ده چي څوك په سمه لار برابر کړئ، دا ستاسو نه بلکي د الله کار دئ چي وگوري څوك په سمه لار د تلو وړتيا لري چي دا توفيق ئې په برخه کړي، مبادا د دې لپاره له يوه مسکين او محتاج انسان خپله مرسته وسپموئ چي ولې ئې ايمان نه دئ راوړى او نه دئ هدايت شوى، د هر انفاق گټه تر بل د مخه په خپله تاسو ته رسي، تاسو په انفاق سره د الله رضاء لټوئ او ثواب ئې په مکمله توگه تاسو ته درکول کېږي.

لِلْفُقَرَآءِ ٱلَّذِينَ أُحْصِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِى ٱلْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ ٱلْجَاهِلُ أَغْنِيَآءَ مِنَ ٱلتَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَٰهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ ٱلنَّاسَ إِلْحَافًا ۗ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾

[۲۷۳]- هغو فقيرانو ته دي وي چي د الله په لار کې مصروف کړى شوي، په وس کې ئې نه ده چي په ځمکه کې سفر وکړي، د عفاف (او نه سؤال کولو) په وجه ئې جاهل او ناپوه انسان غنيان گڼي، له څېرو به ئې وپېژنې، له خلکو په ټينگار سره څه نه غواړي او تاسو چي هر څه انفاق کړئ؛ الله پرې ښه پوه دئ.

(۲۷۳)- د مرستې اصلي مستحق کسان هغه مجاهدين دي چې د الله په لار کې ئې ځان وقف کړی، له بل هر مصروفيت ئې لاس اخيستی، شپه ورځ ئې د دين په خدمت کې وي، د تجارت او مال دولت ګټلو لپاره ئې سفرونه کول پرېښي، که څه هم محتاج وي خو لوړ همت ئې دې ته نه پرېږدي چې چا ته لاس اوږد کړي او مرسته ترې وغواړي، د دوی ځان ساتنې، قناعت او عفاف ته په پام سره ناپوه کسان په دوی د غنيانو او شتمنو ګمان کوي، له څېرې به ئې وپېژنې، د لوږې د نښو په څنګ کې به د دوی په څېرو کې ټولې پورتنۍ نښې وګورې، که هر څومره اړ وي له چا په الحاح، ټينګار او تأکيد سره څه نه غواړي. له محتاج کافر سره هم مرسته کولی شئ، خو د مرستې اصلي مستحق کسان دغه دي.

ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُم بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ
وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾ ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا يَقُومُونَ إِلَّا
كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِى يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيْطَٰنُ مِنَ ٱلْمَسِّ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْبَيْعُ
مِثْلُ ٱلرِّبَوٰاْ ۗ وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْ ۚ فَمَن جَآءَهُۥ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ
فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَمَنْ عَادَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ
فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾

[۲۷٤]- هغه چې خپل مالونه شپه او ورځ، په پټه او ښکاره انفاق کوي نو د دوی اجر له خپل رب سره دئ، نه پر دوی څه وېره شته او نه به غمجن شي. [۲۷۵]- هغه چې سود خوري نه پاځي مګر د هغه چا د پاڅېدو په څېر چې شيطان په مس (لاس راښکلو) سره د ده حواس خراب کړي وي، دا له دې کبله چې وايي: بيع خو هم د سود په څېر ده! حال دا چې الله بيع حلاله کړې او سود ئې حرام کړی، نو چا ته چې د خپل رب له لوري موعظه راغله، نو ډډه ئې وکړه، ده ته همغه پخوا تېر شوی دئ او کار ئې الله ته (محول) دئ او څوک چې بيا وروګرځېدو نو دوی دوزخيان دي؛ په هغه کې تلپاته.

(۲۷٤-۲۷۵)- څوک چې خپل مالونه شپه او ورځ، په پټه او ښکاره انفاق کوي؛ اجر ئې له خپل رب سره دئ، نه پر دوی څه وېره شته او نه به غمجن شي، خو څوک چې سود خوري؛ هغه په حقيقت کې يو مخبوط الحواس انسان دئ چې شيطان ئې حواس ګډ وډ

کړي، له مال سره افراطي مینې او د زیات مال د تر لاسه کولو شدید حرص؛ د جنون او لېونتوب حد ته رسولی، د ده له کاره نظره بیع د سود په څېر ده، د ده ذهن د شیطانی القاءاتو تر اغېز لاندې دئ، په ذهن ئې شیطان سپور دئ، له همدې کبله وايي چې په بیع او تجارت کې هم یو له بل ګټه تر لاسه کېږي، نو که په سود کې همدا کار کېږي ولې باید حرام وګڼل شي؟! شیطاني استدلال همداسې وي، ژور توپیرونه له پامه غورځول او شکلي ورته والي ته ګوته نیول او په هغه استناد کول؛ د شیطان او د هغه تر اغېز لاندې انسانانو خصلت دئ. هر سلیم العقله انسان پوهېږي چې په سود کې د یوه بې وزلي انسان له مجبوریت ګټه اخیستل کېږي، یوې خوا ته ئې د پانګي خاوند دئ چې له کوم کار پرته یقیني او حتمي ګټه تر لاسه کوي او بلې خوا ته ئې یو مجبور بې وسه انسان دئ چې دې معاملې ته د مجبوریتونو په سبب اړ شوی، له تاوان پرته ئې بل څه نه په برخه کېږي، څه چې په سود تر لاسه کوي یا به ئې په خپلو ضروري اړتیاوو لګوي او یا به ئې په داسې کار چې خولې د ده په کې توی شي او ګټه ئې د سود خور په جیب کې پرېوځي. سود د هغه پانګوال نظام بنیادي اړخ دئ چې خلك په کې په دوو ډلو وېشل شوي وي؛ یوې خوا ته د ټولني د ټولو شتمنیو خاوندان او بلې خوا ته هغه نادار او بې وزلي انسانان چې د دغو شتمنو لپاره باید شپه ورځ کار وکړي او د خپلو تناکو او خولو په بیع تر لاسه کړی عاید د شتمنو مخې ته کښېږدي. په دې نظام کې شتمن حاکم دئ او واکمني د شتمنو په لاس کې او نظام او ټول فردي او اجتماعي قوانین او مناسبات ئې د شتمنو په خدمت کې. پانګوال نظام له سود پرته نه شي چلېدی، د امریکا اوسنی نظام د دې ښه بېلګه ده؛ هلته د سترو سترو شرکتونو او کمپنیو خاوندان او د پراخو زمکو مالکان؛ پر امریکا او پر ټولو زېرمو ئې حکومت کوي، د هېواد په سلو کې نوي شتمنۍ په سلو کې د پنځو شتمنو په لاس کې دي، له دغو شتمنو پرته او د دوی له خوښې پرته نه څوك د هېواد جمهور رئیس کېدی شي، نه د کوم ایالت ګورنر، نه د کانګریس او پارلمان غړی. د ملګرو ملتونو د ١٣٨٣کال راپور وايي چې د امریکا ٣٤ ملیونه وګړي په فقر کې ژوند کوي، یعني په هرو اوه امریکایانو کې یو په فقر کې ژوند کوي، کار، روزګار او معاش نه لري، دا په داسې حال کې چې امریکا د نړۍ ډېر هېوادونه له اقتصادي پلوه په خپلې استعماري ولکې کې نیولي او هر کال له دغو مستعمراتو په ملیاردونو ډالر تر لاسه کوي؛ کله دلته او کله هلته د جګړو اور بل کړي او په دې سره له یوې خوا د خپلو وسلو لپاره د خرڅلاو بازار پیدا کړي او له بلې خوا په دغو جنګ ځپلو هېوادونو کې د ډار، وېرې او بې امنيۍ داسې حالت راپیدا کړي چې شتمن واکمنان، تاجران او بډایان ئې له خپل هېواد د خپلو شتمنیو ایستلو او د امریکا بانکونو ته

په انتقال مجبور شي، د امريکا د ډېرو بانکونو د پانګو يوه لويه برخه په هغو شتمنيو شامله ده چي عربي شيخانو ورانتقال کړې.

دې ته مو بايد پام وي چي د پورتني آيت د دې برخي (يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ مِنَ ٱلۡمَسِّۚ) معنى دا نه ده چي کوم مجسم يا غير مجسم شيطان پرې لاس راکاږي او يا د عوامو په اصطلاح پيريان ورباندي کښېني او په دې کښېناستو يا لاس راکښو سره ئې پيرياني کوي!! بلکي په دې سره د شيطان تلقين او د انسان په زړه او دماغ د هغه اغېز ته اشاره شوې؛ قرآن په بل ځای کي په همدې ارتباط او د متقي مؤمنانو په اړه فرمايي:

إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ إِذَا مَسَّهُمۡ طَٰٓئِفٌ مِّنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ تَذَكَّرُواْ فَإِذَا هُم مُّبۡصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ الاعراف

يقيناً هغه چي تقوی ئې کړې؛ کله چي ئې د شيطانانو کوم طائف (چورلېدونکی)؛ مس کړي (کوم شيطاني تلقين ورته وکړي)؛ سملاسی متوجه شي، نو هغه وخت ئې بصيرت په برخه (او د خپلي لاري د پېژندو وړ) شي.

چا چي د سود په اړه د الله حکم واورېدو او له هغه وروسته ئې لاس ترې واخيست، په مخکيني اخيستي سود به بسنه کوي، له خپلو پوروړو به يوازي خپل اصلي پور تر لاسه کوي؛ نه سود ئې او کار ئې الله ته محول شوی، هيله ده الله ورته عفو وکړي، خو څوک چي د سود له تحريم وروسته بياهم سودي معاملاتو ته پناه يوسي، دوی دوزخيان دي، تل به په دوزخ کي پاته وي. د آيت له وروستۍ برخي معلومېږي چي سود څومره ستره ګناه ده؟

يَمۡحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرۡبِي ٱلصَّدَقَٰتِۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ لَهُمۡ أَجۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾

[٢٧٦]- الله سود تباه کوي او صدقاتو ته وده ورکوي او الله هيڅ ګناهګار کافر نه خوښوي. [٢٧٧]- بې شکه هغه چي ايمان ئې راوړی، نېك عملونه ئې کړي، لمونځ ئې اداء کړی او زکات ئې ورکړی؛ دوی ته خپل اجر دئ؛ د خپل رب خوا کي، نه پر دوی څه وېره شته او نه به غمجن شي.

(٢٧٦-٢٧٧)- سود د تباهۍ ذريعه ده او صدقه د ودې او پراخوالي باعث، په سود سره هم ګټه تباه کېږي او هم اصلي پانګه؛ او په صدقې سره به هم ستاسو په شتمنيو کي الله برکت

اچوي او هم په صدقاتو او په اجر او ثواب کې ئې. سود د سخت زړو کافرانو او سختو گناهگارانو کار دئ؛ ځان ترې وساتئ چې الله ئې نه خوښوي. د دوی په مقابل کې هغه کسان چې ایمان راوړي، صالح عملونه کوي، لمونځ کوي او د سود خوړلو پر ځای زکات ورکوي؛ الله د دوی اجر تضمین کړی، نه وېره پرې شته او نه به غمجن شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾
فَإِن لَّمۡ تَفۡعَلُواْ فَأۡذَنُواْ بِحَرۡبٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۖ وَإِن تُبۡتُمۡ فَلَكُمۡ رُءُوسُ
أَمۡوَٰلِكُمۡ لَا تَظۡلِمُونَ وَلَا تُظۡلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَإِن كَانَ ذُو عُسۡرَةٖ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ
مَيۡسَرَةٖۚ وَأَن تَصَدَّقُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا تُرۡجَعُونَ
فِيهِ إِلَى ٱللَّهِۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

[۲۷۸]- اې مؤمنانو! له الله ووېرېږئ او پاته سود پرېږدئ؛ که ایمان لرئ. [۲]- او که دا کار ونکړئ نو د الله او پیغمبر یوې جگړې ته تیار شئ او که مو توبه وکړه؛ نو بیا تاسو ته ستاسو رأس المال (لومړنی له سود پرته مال) دئ، مه تاسو ظلم کوئ او نه دې پر تاسو ظلم کېږي. [۲۸۰]- او که (پوروړی) له تنگسې سره مخ وو نو بیا تر پراخۍ انتظار کول دي او که ئې وبخښئ ډېر درته غوره دئ؛ که وپوهېږئ. [۲۸۱]- او له هغې ورځې ووېرېږئ چې الله ته په کې ورگرځئ؛ چې بیا به هر چا ته خپلې لاسته راوړنې پوره ورکړی شي او ظلم به پرې نه کېږي.

(۲۷۸-۲۸۱)- که ایمان لرئ نو له سود ډډه وکړئ، سود خوړل د ایمان خلاف کار دئ او له الله او پیغمبر سره د جگړې مترادف دئ، سود خوړونکي دي له الله او پیغمبر سره جگړې ته تیار شي، کوم نظام چې په سود ولاړ وي له الله باغي نظام دئ. له دې مبارکو آیتونو دا مطلب په څرگنده معلومېږي چې الله تعالی به په سود متکي نظامونه هرو مرو له جگړو سره مخامخ کوي. په سود ولاړه ټولنه به ورو ورو هغې مرحلې ته ورسېږي چې ثروت د څو معدودو شتمنو په لاس کې پرېوځي او د ټولنې اکثریت له مسکنت، فقر او لوږې سره مخامخ شي، شتمن ورځ په ورځ مزید شتمن شي او نادار نور هم نادار، دغه حالت په دې دواړو طبقو کې د کینې، کرکې او نفرت داسې حالت راپیدا کوي چې محرومه طبقه د شتمنو په ضد وسلې ته له لاس کولو پرته بله لار نه گوري، د جگړو اور بل شي او دا د علیم او حکیم خدای د دغې وینا مصداق دئ چې سود خور دې د الله او پیغمبر له لورې جگړې

ته چمتو شي. له دې مبارك آيت دا هم معلومېږي چي كه سودخورو له سود خوړلو لاس وانخيست؛ اسلامي حكومت مكلف دئ د دوی په ضد جګړه اعلان كړي.

سود په اصل كې د يوه مجبور انسان له مجبوريت ناروا ګټه اخيستل دي، په قرض سره د جنس په مقابل كې زيات جنس او د پيسو په مقابل كې زياتي پيسې اخيستل سود دئ. خو كه سود خور حيله وكړي، د پيسو پر ځای جنس وركړي، مديون او پوروړي ته ووايي چي پيسې نه شم دركولی، جنس دركولی شم، د جنس بيع په نقده لس افغانۍ ده خو په قرض ئې تر راتلونكي كال پوري په دولس افغانۍ دركوم، پوروړی پيسو ته ضرورت لري، جنس به له ده اخلي په بل به ئې خرڅوي او له هغه به پيسې جوړوي او قرض وركوونكی د نقدو پيسو پر ځای جنس وركوي، په ظاهر كې خو معامله داسي برېښي چي جنس په پور وركول شوی خو په حقيقت كې د معاملې يوه لوري پيسې په سود اخيستې او بل په سود وركړې. ډېر سودخواره همداسي كوي، ګمان كوي چي په دې سره ئې هم سود تر لاسه كړی او هم له ګناه خوندي پاته شوی!! ځينو دا فتوی وركړې او په دې سره ئې د سودخورو مشكل حل كړی او د حرام سود پر ځای ئې حلال سود ورته ښودلی. حاشا و كلا چي په داسي حيله دي حرام سود حلال وګرځي، د حلال او حرام پرېكړه د شكلياتو له مخي نه كېږي، د معاملې د كُنه او حقيقت له مخي او انسان ته د ګټي او تاوان له مخي كېږي، يوه حرام كار ته د حلال بڼه وركول او ظاهر ئې د حلال په څېر ګرځول، هيڅكله هغه نه شي حلالولی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيۡنٍ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى فَٱكۡتُبُوهُۚ وَلۡيَكۡتُب بَّيۡنَكُمۡ كَاتِبُۢ بِٱلۡعَدۡلِۚ وَلَا يَأۡبَ كَاتِبٌ أَن يَكۡتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ ٱللَّهُۚ فَلۡيَكۡتُبۡ وَلۡيُمۡلِلِ ٱلَّذِي عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ وَلۡيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ وَلَا يَبۡخَسۡ مِنۡهُ شَيۡـٔٗاۚ فَإِن كَانَ ٱلَّذِي عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ سَفِيهًا أَوۡ ضَعِيفًا أَوۡ لَا يَسۡتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلۡيُمۡلِلۡ وَلِيُّهُۥ بِٱلۡعَدۡلِۚ وَٱسۡتَشۡهِدُواْ شَهِيدَيۡنِ مِن رِّجَالِكُمۡۖ فَإِن لَّمۡ يَكُونَا رَجُلَيۡنِ فَرَجُلٞ وَٱمۡرَأَتَانِ مِمَّن تَرۡضَوۡنَ مِنَ ٱلشُّهَدَآءِ أَن تَضِلَّ إِحۡدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحۡدَىٰهُمَا ٱلۡأُخۡرَىٰۚ وَلَا يَأۡبَ ٱلشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُواْۚ وَلَا تَسۡـَٔمُوٓاْ أَن تَكۡتُبُوهُ صَغِيرًا أَوۡ

كَبِيرًا إِلَىٰٓ أَجَلِهِۦۚ ذَٰلِكُمۡ أَقۡسَطُ عِندَ ٱللَّهِ وَأَقۡوَمُ لِلشَّهَٰدَةِ وَأَدۡنَىٰٓ أَلَّا تَرۡتَابُوٓاْ
إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيۡنَكُمۡ فَلَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ أَلَّا
تَكۡتُبُوهَاۗ وَأَشۡهِدُوٓاْ إِذَا تَبَايَعۡتُمۡۚ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٞ وَلَا شَهِيدٞۚ وَإِن تَفۡعَلُواْ
فَإِنَّهُۥ فُسُوقُۢ بِكُمۡۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ﴿٢٨٢﴾
وَإِن كُنتُمۡ عَلَىٰ سَفَرٖ وَلَمۡ تَجِدُواْ كَاتِبٗا فَرِهَٰنٞ مَّقۡبُوضَةٞۖ فَإِنۡ أَمِنَ بَعۡضُكُم
بَعۡضٗا فَلۡيُؤَدِّ ٱلَّذِي ٱؤۡتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ وَلۡيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥۗ وَلَا تَكۡتُمُواْ ٱلشَّهَٰدَةَۚ
وَمَن يَكۡتُمۡهَا فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٞ قَلۡبُهُۥۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ عَلِيمٞ ﴿٢٨٣﴾

[۲۸۲]- اې مؤمنانو! کله چې په خپلو کې تر يوې نېټې د پور راکړه ورکړه کوئ؛ نو وئې ليکئ؛ کوم ليکونکی دې هغه په عدل سره ستاسو تر منځ وليکي او ليکونکی دې له ليکلو ډډه نه کوي؛ لکه څنګه چې الله ورښودلې همغسې ئې بايد وليکي او هغه څوك دې املاء وکړي (د ليك مطلب دې په خوله بيان کړي) چې حق (پور) ورباندې دئ او له خپل رب دې ووېرېږي او هيڅ څه دې نه ترې کموي او که هغه څوك چې حق ورباندې دئ ناپوه يا ضعيف وو او يا ئې املاء نه شوی کولی؛ نو د ده ولي دې عادلانه اقرار وکړي او له خپلو نارينه وو د شهادت لپاره دوه شاهدان ونيسئ؛ خو که دوه سړي نه وو نو ستاسې د خوښې له شاهدانو دې يو سړی او دوه ښځې وي چې که له دوی دواړو يوې خبره هېره کړه؛ بله به ئې ور په ياد کړي او کله چې شاهدان (د شهادت لپاره) وبلل شي؛ ډډه دې نه کوي او په دې کې اهمال مه کوئ چې تر خپلې خاصې نېټې يو پور وليکئ؛ لږ وي که ډېر؛ دا (ليکل) مو د الله په نزد کې ډېر عادلانه دئ او د شهادت مضبوطوونکی او دې ته ډېر نژدې چې په خپلو کې شك ونکړئ؛ مګر دا چې هغه حضوري او مخامخ تجارت وي چې په خپلو کې ئې لاس په لاس کوئ؛ نو بيا پر تاسو د دې ګناه نشته چې وئې نه ليکئ او کله چې مو په خپلو کې بيع کوله نو شاهدان ونيسئ؛ نه به ليکونکي ته تاوان رسول کېږي او نه شاهد ته او که مو داسې وکړل نو دا به ستاسو فسق او ګناه شمېرلی شي او له الله ووېرېږئ او الله خو تاسو ته ښوونه کوي او الله خو په هر څه ښه پوه دئ. [۲۸۳]- او که په سفر کې وئ او کوم کاتب مو ونه موندو؛ نو بيا مقبوضه رهن (ګرو تر لاسه کول) دي او که

ستاسو ځينو ځيني نور امين وګڼل (او اعتبار ئې پرې وکړ) نو امين ګڼل شوی دي د هغه امانت بېرته ورکړي او له خپل رب دي ووېرېږي؛ او شهادتونه مه پټوئ او چا چي پټ کړ نو بې شکه چي زړه ئې ګنهګار دئ او الله په هر هغه څه ښه پوه دئ چي تاسو ئې کوئ.

(٢٨٢)- په دې مبارکو آيتونو کي څو مهم او بارز ټکي د خاصي پاملرني او توجه وړ دي:

- سود حرام کړی شوی، د پور په بدل کي له چا ګټه تر لاسه کول منع دي؛ د دې پر ځای يوه بل ته بې سوده پور ورکړئ.
- د پور په ورکړه راکړه کي بايد ټول هغه ضروري تدابير مراعات شي چي د شخړو، لانجو، اختلاف، د يوه بل کړولو او د چا د حق تلف کېدو باعث کېږي، د پور مقدار او نېټه به ليکئ، املاء به د پوروړي لخوا وي، که هغه له دې عاجز وو؛ نو وکيل او ولي به ئې دا کار کوي، کاتب به ئې په دقت، احتياط او عدالت سره ليکي، د هيچا پلوي به نه کوي، شاهدان به په منځ کي وي، غوره دا ده چي دواړه شاهدان نارينه وي، خو که دا ممکنه نه وه نو د طرفينو په موافقه دي يو نارينه او دوه ښځي غوره شي، دا هم يوازي د دې لپاره چي که يوه ښځه خبره هېره کړي بله ئې ورپه ياد کړي، که مخامخ او لاس په لاس تجارت وو نو شاهد ونيسئ، که د سفر حالت وو، نه کاتب وو او نه شاهد، نو رهن او ګرو اخيستی شئ، خو که يوه پر بل باور وکړ او له رهن پرته ئې پور ورکړ، پوروړی دي له الله ووېرېږي او امانت دي په خپل وخت مسترد کړي.

(٢٨٣)- دلته د رهن صورت بيان شوی، که په سفر کي، د کاتب د نه شتون په صورت کي چا ته د پور ورکولو ضرورت احساس شو، قرض ورکړئ؛ له پوروړي کوم څه په امانت واخلئ؛ د تضمين لپاره، کله چي ئې پور اداء کړ؛ امانت ئې مسترد کړئ. د آيت له الفاظو داسي معلومېږي چي رهن په سفر او د شاهد او کاتب د نه شتون حالت پوري مربوط سپارښتنه ده؛ داسي چي پور ورکوونکي بايد دا ومني چي يوازي په دغه حالت کي له پوروړي ګرو تر لاسه کړي؛ نه په نورو حالتونو او د شاهد او کاتب په شتون کي؛ خو که هغه د پوروړي له مجبوريت او اړتيا په استفادې سره؛ داسي څه ترې اخستل غواړي چي کولی شي له هغه ګټه تر لاسه کړي؛ نو بيا دا معامله جواز نه لري.

متأسفانه له دې جواز هم سود خورو د سود لپاره حيله جوړه کړې؛ په داسي حال کي چي رهن يو امانت دئ او له هغه ګټه اخيستل جائز نه دي، له هغه ګټه اخيستل سود ته ورته کار دئ، سود خور له دې همغه ګټه تر لاسه کوي چي د نقدو پيسو په ورکولو ئې تر لاسه کوي؛ اوس په ډېرو هېوادونو کي بډايان زمکي اخلي، کورونه پرې جوړوي، په رهن ئې

ورکوي، د کور تر اصلي قيمت په کمه بيع ئې هغه چا ته په رهن ورکړي چې په دې کور کې به اوسېږي او له کرايې به خلاص وي، د کور مالك دا د رهن په نامه تر لاسه کړی مبلغ د ګټې په نورو مواردو کې په کار واچوي، دوه درې کورونه په رهن ورکړي او د رهن په پيسو ئې درېيم کور جوړ کړي او په دې سره هومره ګټه تر لاسه کړي چې د سود له بلې معاملې ئې نه شي تر لاسه کولی. ډېر خلك له بانکونو په سود پيسې اخلي او بيا کورونه او ښار ګوټي پرې جوړوي او په رهن ئې ورکوي، په ايران کې د کورونو مالکان اکثراً د کرايه پر ځای خپل کورونه په رهن ورکوي؛ او داسې رهن په حقيقت کې حرام کار ته د حلال بڼه ورکول دي.

تاسو ګورئ چې اسلام د قضاياوو په اړه څومره دقت کړی او څنګه ئې د هرې معاملې ټول جوانب په پام کې نيولي او دقيقې لارښوونې ئې کړې، دا لارښوونې بايد د مسلمانانو د ټولو فردي او اجتماعي مسائلو لپاره بنسټ وي او د همدې په رڼا کې خپل اجتماعي ژوند تنظيم کړي، که د پور او مخامخ بيع او تجارت په اړه د اسلام تأکيد او دقت دومره وي نو د نورو سترو اجتماعي مسائلو په اړه به ئې غوښتنې او لارښوونې څنګه وي؟!

د دوه متفق عليه نارينه شاهدانو د نه موندلو په صورت کې د يوه نارينه او دوه ښځينه شاهدانو د نيولو دليل هم دلته قرآن بيان کړی او ويلي ئې دي چې دا يوازې د دې لپاره چې که يوه ښځه خبره هېره کړي بله ئې ورپه ياد کړې، دا ځکه چې د ښځې عاطفه هومره قوي ده چې د دې حافظه هم تر اغېز لاندې نيسي، ګورئ چې عاطفه ئې د اولاد ټولې نادودې او غلط کارونه حتی جفاګانې پرې هېروي، هرې مور ته خپل اولاد ډېر بې ګناه معلومېږي، زوی ئې د ګاونډي له زوی سره په جګړې کې سخت ملامت وي خو دا ترې په حقه او ناحقه دفاع کوي، خپله مورنۍ عاطفه ئې دې ته هڅوي چې له خپل زوی دفاع وکړي، همدغه عاطفه د بې وزلې پوروړي په نسبت د شهادت ورکولو په وخت کې په دې همغه کار کوي چې له خپل زوی د دفاع په وخت کې ئې پرې کوي.

هغه ناپوه کسان چې دا د ښځو په نسبت تبعيض ګڼي، په دې هم نه پوهېږي چې شهادت ورکول امتياز نه بلکې يو مکلفيت دئ او اسلام د مکلفيتونو په برخه کې تل ښځو ته امتيازات ورکړي چې څو مثالونه ئې دا دي:

- سنګر ته له تلو ئې معاف کړې، مګر دا چې نفير عام وي او دا په خپله خوښه تګ وغواړي.
- جومات ته ئې د تلو حق ورکړی خو پرې مکلفه کړې ئې نه ده.
- نکاح د ښځې او نارينه تر منځ يوه برابره معامله ده، په دې سره د دواړو يوې طبيعي

او انساني اړتیا ته ځواب ویل کېږي، خو اسلام نارینه د مهر په ورکولو مکلف کړی، د کور او د کورنۍ ټول مصارف ئې او د خپلې مېرمنې او ماشومانو نفقه او جامه ئې د نارینه په غاړه اچولې او ښځه ئې معافه کړې. دا په داسې حال کې چې ښځه له مېړه مهر اخلي او د مېړه په شمول له خپلوانو میراث تر لاسه کوي او دا حق ورکړی شوی چې کولی شي خپله دغه شتمني په کار واچوي او ګټه تر لاسه کړي. ګورئ چې په اقتصادي چارو کې هم امتیاز ورکړی شوی خو له مکلفیت معاف شوې دي.

لِّلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَإِن تُبۡدُواْ مَا فِيٓ أَنفُسِكُمۡ أَوۡ تُخۡفُوهُ يُحَاسِبۡكُم بِهِ ٱللَّهُۖ فَيَغۡفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۚ كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّن رُّسُلِهِۦۚ وَقَالُواْ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَاۖ غُفۡرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيۡكَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ لَهَا مَا كَسَبَتۡ وَعَلَيۡهَا مَا ٱكۡتَسَبَتۡۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذۡنَآ إِن نَّسِينَآ أَوۡ أَخۡطَأۡنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تَحۡمِلۡ عَلَيۡنَآ إِصۡرٗا كَمَا حَمَلۡتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلۡنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِۦۖ وَٱعۡفُ عَنَّا وَٱغۡفِرۡ لَنَا وَٱرۡحَمۡنَآۚ أَنتَ مَوۡلَىٰنَا فَٱنصُرۡنَا عَلَى ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

[۲۸٤]- څه چې په آسمانونو کې او څه چې په زمکه کې دي؛ ټول د الله دي او که د خپل زړه خبرې مو ښکاره کړئ یا ئې پټې کړئ؛ الله به د هغوی محاسبه درسره کوي، نو چا ته چې وغواړي بخښنه به ورته وکړي او څوك چې وغواړي تعذیب به ئې کړي او الله په هر څه ښه قادر دئ. [۲۸۵]- پیغمبر پر هغه څه باور کړی چې د خپل رب له لوري ورته نازل شوي او مؤمنانو هم، ټولو پر الله، پر ملائکو ئې، پر کتابونو ئې او پر پیغمبرانو ئې ایمان راوړی؛ د ده د پیغمبرانو په هیڅ یوه کې فرق نه کوو او وئې ویل: واموورېدل او اطاعت مو وکړ، ستا غفران او بخښنه اې زموږ ربه! او ستا په لور درتګ. [۲۸٦]- الله هیڅوك له خپل ظرفیت لوړ نه مکلف کوي، ده ته خپلې لاسته راوړنې دي او پر ده ئې خپلې لاسته راوړنې، اې زموږ ربه! په دې مو ونه نیسې چې

په هېره څه (گناه) وکړو يا خطاء رانه وشي، اې زموږ ربه! پر موږ هغسې دروند پېټی مه ږده چې له موږ پر مخکينيو دې ايښی وو، اې زموږ ربه! او پر موږ هغه پېټی مه ږده چې توان ئې نه لرو، زموږ (له گناهونو) تېر شه، موږ ته بخښنه وکړه، پر موږ رحم وکړه، ته مو مولا يې، نو پر کافرانو بريا را.

(۲۸٤-۲۸٦)- له هر چا سره به محاسبه کېږي، نه يوازې د ويناوو، کړنو او عملونو محاسبه، بلکې د سينې د پټو اسرارو او عزائمو محاسبه هم، که ئې دا پټ کړی وي يا ئې ښکاره کړې، څوك چې د بخښنې وړتيا ولري؛ الله به ورته بخښنه وکړي او څوك چې د تعذيب مستحق وي هغه به تعذيب کړي. د دې مبارك آيت وينا مؤمنان سخت ووېرول، پيغمبر عليه السلام ته راغلل او وئې ويل: که داسې وي چې له موږ سره به د زړه د خبرو او هغو عزائمو محاسبه هم کېږي چې هسې په زړه کې راولاړ شوي خو عمل مو نه دئ پرې کړی، نو موږ خو ټول هلاك شوو، پيغمبر عليه السلام وفرمايل: هو د دې محاسبه به هم هرومرو کېږي، خو د چا په زړه کې چې د گناه عزم او قصد راولاړ شي خو عمل پرې ونکړي؛ الله به دا د يوه نېك عمل په زمره کې نيسي، که ئې عمل پرې وکړ د همدغې گناه مناسبه سزا به ورکوي، که نېکه اراده ئې وکړه خو عمل ئې پرې ونه کړی شو؛ دا به د کړې نېك عمل په توگه ورته ليکي او که ئې عمل پرې وکړ لس ښېگڼې به ورته ليکي او لس برابره ثواب به ورکوي.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ تَجاوَزَ عن أُمَّتِي ما حَدَّثَت به أنفُسَها وما أُكرِهوا عَلَيه إلَّا أن يَتَكَلَّموا به أو يَعمَلوا به" السنن الكبرى للبيهقى

له ابو هريره رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايلي: يقيناً چې الله تعالی زما د امت له هغه څه تېر شوی چې هسې ئې په زړه کې راگرځي او يا ئې پر ويلو مجبور کړی شوی؛ مگر دا چې پرې تکلم وکړي او يا عمل پرې وکړي.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَجَاوَزَ اللَّهُ لِأُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَكَلَّمْ بِهِ أَوْ تَعْمَلْ بِهِ» الترمذى

له ابو هريره رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايلي: الله تعالی زما د امت له هغه څه تېر شوی چې هسې ئې په زړه کې راگرځي؛ مگر دا چې پرې تکلم وکړي او يا عمل پرې وکړي.

له دې رواياتو په څرګنده توګه معلومېږي چې د وسوسو او په زړه کې هسې د راګرځېدونکو خبرو او تصوراتو په اړه د الله تعالی مشيت او سنت دا دئ چې که پر ژبه رانشي او څوك پرې تکلم او عمل ونه کړي؛ الله تعالی ئې نه پرې نيسي. پر هغو ويناوو ئې هم نه نيسي چې پر ويلو ئې مجبور کړی شوی.

د وروستي آيت له سياق او سباق معلومېږي چې دا د مؤمنانو د وينا ادامه ده، د آيت په سر کې دوه خبري هم د مخکينيو او وروستنيو په څېر د دوی خبري دي. دا آيت د ټولې سورې خلاصه ده، لومړۍ فقره ئې د سورې د لومړۍ برخي خلاصه، دوهمه فقره ئې د دوهمي برخي او درې بعدي فقرې په څلورمي او وروستۍ فقرې کې راخلاصه شوي او دا وروستۍ فقره د ټولې سورې د درېيمي برخي خلاصه ده، يعني: (الله هيڅوك له خپل ظرفيت لوړ نه مکلف کوي) د لومړۍ برخي عنوان، (ده ته خپلي لاسته راوړني دي او پر ده ئې خپلي لاسته راوړني) د دوهمي برخي لپاره عنوان او دا فقرې چې د څو دعاګانو په بڼه کې راغلې: اې زموږ ربه! په دې مو ونه نيسې چې په هېره څه وکړو يا خطاء رانه وشي، اې زموږ ربه! پر موږ هغسي دروند پېټی مه ږده چې له موږ پر مخکينيو دي ايښې وو، اې زموږ ربه! او پر موږ هغه پېټی مه ږده چې توان ئې نه لرو، او دا په دې وروستۍ فقرې کې راخلاصه شوي: زموږ (له ګناهونو) تېر شه، موږ ته بخښنه وکړه، پر موږ رحم وکړه، ته مو مولا يې، نو پر کافرانو بريا را او دغه بيا د ټولو هغو احکامو لپاره عنوان دئ چې په درېيمه برخه کې راغلي.

په وروستيو دوو آيتونو کې واقعي مؤمنان او د دوی مواصفات او ځانګړتياوي معرفي شوې؛ مؤمنان هغه دي چې په الله او د ده پر ملائکو ئې ايمان وي، د الله له لوري ټول نازل شوي کتابونه مني، د الله پر ټولو پيغمبرانو ئې ايمان وي او په دوی کې هيڅ توپير نه کوي، د الله تعالی د هر حکم په وړاندي وايي: سمعنا و اطعنا، ټول الهي مکلفيتونه د انسان د ظرفيت په اندازه ګڼي، له انسان سره چې څه کېږي دا د ده د کړنو عادلانه بدله او د ده خپلي لاسته راوړني ګڼي، تل په خپل قصور اعتراف کوي، له الله د خپلو خطاءګانو بخښنه غواړي، که په قصد سره ئې کومه ګناه کړې او که ئې د کوم حکم تعميل هېر کړی وي، تل ئې دا هيله په زړه کې وي او له الله مرسته غواړي چې پر خپل دين د تل لپاره ثابت او استوار پاته شي، د الله په لار کې له ستونزو او کړاوونو سره په مخامخ کېدو کې ئې پښې ونه ښويېږي، له داسي حالت سره مخامخ نه شي چې تحمل ئې ورته ګران وي او د ښويېدو باعث ئې شي، الله تعالی ئې د داسي پېټي په وړو مکلف نه کړي چې مخکيني امتونه ئې پرې مکلف کړي وو، له هغه سخت حالت سره مخامخ نه شي چې هغوی ورسره

مخامخ شوي وو او قرآن فرمايي چي تاسو به هم ورسره مخامخ کېږئ او جنت ته د رسېدو طمع هغه وخت وکړئ چي په دغو ابتلاءاتو کي ناکام نه شئ، هر مسلمان به دا تمنی کوي چي په ابتلاءاتو کي ئې همت او ثبات په برخه شي، له الله تعالی به د خپل قصور معافي غواړي او د خپلو اشتباهاتو او گناهونو بخښنه، د ده رحمت ته به سترگي په لار وي او له دښمن سره په خپلي دائمي مبارزې کي به د الله له لوري د مرستي او بريا تمنی کوي.

د وروستي آيت آخري فقره او وروستۍ دعاء او د دې مبارکي سورې آخري کلمات، پر دښمن باندي د بريا تمنی بيانوي او له دې په ډېر صراحت سره معلومېږي چي دا بايد د مسلمان وروستۍ تمنی وي، مسلمان بايد تل د حق له دښمنانو سره په دائمي جهاد مصروف وي، په سنگر کي د پروت مجاهد په څېر او وروستۍ تمنی ئې دا چي حق غالب او د الله دين قائم شي، د چا په دعاءگانو کي چي دا الفاظ نه وي، په حقيقت کي د واقعي مؤمنانو يوه اساسي ځانگړتيا په کي نشته او دی هغه څوك نه دئ چي په دې آيتونو کي ئې مواصفات بيان شوي.

د دې مبارکو آيتونو عظمت او د مفهوم او مضامينو عمق او پراخوالي ته په پام سره پيغمبر عليه السلام مسلمانان تشويق کړي چي هره شپه ئې تلاوت کړي.

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الآيَتَانِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ البَقَرَةِ، مَنْ قَرَأَهُمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَتَاهُ " رواه البخارى و مسلم

له ابو مسعود بدري رضي الله عنه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د بقره د سورې وروستي دوه آيتونه داسي دي چي که ئې څوك په کومه شپه کي تلاوت کړي، نو ورته کفايت کوي.

د دې دواړو آيتونو تلاوت له يوې خوا تا ته خپله ايماني دنده او د يوه مؤمن ځانگړتياوي دريادوي او له بلي خوا تلاوت ئې داسي دئ لکه د بقرې ټوله سوره چي دي تلاوت کړې وي.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

آل عمران

د سورې معرفي:

د دې مبارکې سورې مشهور نوم آل عمران دئ، دا د سورې عنوان نه بلکې نوم دئ، يعني هغه سوره چې د آل عمران يادونه په کې راغلې، مدني سوره ده، د انفال له سورې وروسته او د احد له جګړې سره متصل زمانې کې نازله شوې، دوه سوه آيتونه لري. د (ا-ل-م) په دريو حروفو پيل شوې، درې برخې لري، لومړۍ برخه ئې له لومړي آيت تر ۱۰۰ آيت پورې ده، دوهمه برخه ئې له ۱۰۱آيت تر ۱۱۹ آيت پورې او دريمه برخه ئې له ۱۲۰ آيت پيل کېږي او د سورې تر پايه دوام کوي. د سورې د ټولو اساسي موضوعاتو خلاصه په وروستي آيت کې راغلې او د دې معنی دا ده چې د سورې د لومړۍ برخې عنوان صبر او مصابره ده، د دوهمې برخې عنوان ئې ربط او مرابطه ده او د دريمې برخې عنوان ئې تقوی ده او دا درې د فلاح او بريا ضامن. د بقرې د سورې په پای کې د مؤمنانو دا دعاء راغلې چې: اې زموږ ربه! موږ ته پر کافرانو بريا را! په دې سوره کې د دغې دعاء د تحقق لار او اسباب ښودل شوي: په (صبر)، (ربط) او (تقوی) سره پر دښمن بريا تر لاسه کولی شئ.

تر ټولو کلونو (او اوس تر څلوېښتو کلونو) زياته موده تېرېږي چې ما دا سوره حفظ کړې، د حفظ په دوران کې او وروسته مې ډېره زياته تلاوت کړې، زه معمولاً حفظ کړې سورې په مرتبه توګه د سحر په لمونځونو کې تلاوت کوم، نن چې کومه برخه تلاوت کړم بيا ئې تقريباً څلور مياشتې وروسته وار رارسي؛ خو د آل عمران سوره مې تر نورو زياته تلاوت کړې، ځينې آيتونه مې په نورو لمونځونو کې هم تلاوت کړي، عادتاً چې د تلاوت په دوران کې د کوم آيت په اړه کومه پوښتنه راته پيدا شوې نو د خواب لپاره مې تفسيرونه لټولي، په هر ځل تلاوت کې د دې سورې نوي اړخونه او مزيد ابعاد او ابواب راته پرانيستل شوي او مزيد څه مې تر سترګو شوي، خو دا نن چې د آل عمران د مبارکې سورې د ښکلا، د آيتونو تر منځ ئې د ښايسته او ژور ارتباط، د مطالبو د عمق او پراخوالي او د دې سورې د عظمت په اړه کوم احساس راته پيدا شوی، په تېرې اوږدې مودې کې راسره نه وو، نه پوهېږم چې زما قلم به زما د دې احساس په انځورولو کې څومره زما مرسته وکولی شي.

که لږ ځیر شئ وبه ګورئ چي د دې سورې په لومړۍ برخي کي دوه اساسي موضوعات څېړل شوي، له لومړي آیت تر دیرشم آیت پوري په کتاب د ایمان څرنګوالی او تقاضی څېړل شوې او لاندي مطالب په کي راغلي:

- الله تعالی قیوم (مدبر او منتظم) دئ، د خپل دغه صفت له مخي ئې د انسانانو د لارښوونې لپاره د زمانې په مختلفو پړاوونو کي کتابونه رالېږلي، دا قرآن او له دې مخکي ئې تورات او انجیل رالېږلي، دا کتابونه نه یوازي د انسان لارښوونه کوي، بلکي د حق او باطل، ښه او بد، مفید او مضر تر منځ د تفکیك ذریعه ده، انسان (لارښود) او (فرقان) ته ضرورت درلود، په خپله او په خپل عقل سره؛ نه سمه لار موندلی شي او نه ښه او بد سره بېلولی شي. د همدې لپاره (قیوم) خدای د زمانې په هر پړاو کي (لارښود او فرقان) کتابونه رالېږلي.
- د هغه چا عاقبت خطرناك ښودل شوی چي د الله له آیتونو انکار کوي، د ده د کفر او انکار قطعي او محتومه پایله د الله له شدید عذاب پرته بل څه نه شي کېدی، دا ځکه چي دوی له هغه څه انکار کوي چي له هغه پرته نه سمه لار موندلی شي او نه ښه له بد او مفید له مضر بېلولی شي؛ او دا ځکه چي څوك د دې عالم د قیوم واکمن له لارښوونو غاړه وغړوي؛ خود به د عزیز خدای له انتقام سره مخامخ کېږي.
- دا کتاب د هغه ذات له لوري رالېږل شوی چي هم د انسان له فطرت او جوړښت خبر دئ او هم د ده په ماحول کي د زمکي او آسمان له هر څه او په دې سره ئې دا ستر حقیقت توضیح کړی چي انسان ته (لارښود) او (فرقان) یوازي هغه څوك په لاس ورکولی شي چي هم د انسان د (نفس) له ټولو زوایاوو خبر وي او هم د ده له (ماحول) او له ټولو هغو شیانو خبر وي چي انسان ئې احاطه کړی او دی ورسره په یوه او بله بڼه کي څه تعلق لري.

د الله کتاب دوه برخي او دوه ډوله آیتونه لري: ځیني ئې هغه دي چي د څرګندو او انسان ته د معلومو شیانو په اړه ئې بحث کړی او ځیني هغه چي د انسان له سترګو د پټو شیانو په اړه څرګندوني لري؛ لومړي ډول ته (محکم آیتونه) او دوهم ډول ته ئې (متشابهات) ویل شوي؛ محکم آیتونه هغه دي چي هم ئې د بحث موضوع څرګند شیان دي او هم ئې الفاظ هغه دي چي انسان ئې د همدغو شیانو لپاره کاروي او متشابه آیتونه ئې هغه دي چي د تشبیه له فن په کي استفاده شوې، د بحث موضوع ئې د انسان له سترګو پټ شیان دي او د دغو شیانو د معرفي لپاره داسي الفاظ کارول شوي چي په اصل کي د نورو څرګندو شیانو لپاره وضع شوي. بیا د متشابهاتو په ارتباط خلك په دوو ډلو

وېشي: الراسخون في العلم: د پاخه او سوچه علم خاوندان، چې دوی د متشابه آیتونو په مطلب له شك او تردید پرته ایمان راوړي او د الله له لوري ئې گڼي؛ او دوهمه ئې هغه چې په زړونو کې ئې کوږوالی دئ، چې دوی یا د فتنې په لټه کې له متشابهاتو د بحث موضوع جوړوي او یا غواړي په تأویل ئې پوه شي؛ حال دا چې په تأویل ئې له الله پرته هیڅوك نه شي پوهېدی.

له الهي کتاب د انکار کوونکو پایله وخیمه ده، نه به ئې مال او دولت له عذاب وژغورلی شي او نه خپلوان او پلویان؛ د مصر د فرعون او تر ده مخکې د نورو فرعونانو بده پایله او شوم عاقبت؛ د دې حقیقت د یوې ښېلگې په توگه وړاندې کوي او د بدر جگړه ئې بله ژوندۍ بېلگه گڼي، چې د دښمن شمېر تر مسلمانانو لږ تر لږه دوه برابره زیات وو، خو سره له دې له ماتې سره مخامخ شو.

دا یوه عامیانه انگېرنه ده چې څوك د دنیا مال او متاع معیار وگڼي او د چا عزت او ذلت، ماته او بریا او سعادت او شقاوت پرې وتلي. دا نه د انسان لپاره هدف دئ او نه هم معیار؛ دا د ژوند متاع ده، تاسو ته به ډېر ژر معلومه شي چې دا انگېرنه مو غلطه وه، وبه گورئ چې د الله په نزد کې د هغه چا مقام څومره اوچت وو چې تاسو د دې لپاره هغه ته په سپکه سترگه کتل چې له خپل ملك شړل شوی، له مال او دولت محروم دئ، نه بنگلې لري، نه لښکري او نه د سرو او سپینو زرو خزانې.

نه له الله پرته بل معبود شته او نه له اسلام پرته بل مقبول دین، څوك چې له الله انکار کوي او له دین سره د مخالفت لپاره ملا تړي، الله تعالی به ئې ټول عملونه حبط او د اسلام او مسلمانانو په خلاف به ئې ټولې هڅې شنډې کړي.

د اهل کتاب علماء بې عمله علماء وو، د الله کتاب ئې شا ته غورځولی وو، عوامو ته به ئې ویل: الله تعالی یهودوانو ته له نورو سره د هر څه کولو اجازه ورکړې، په هیڅ ناروا معامله به ئې نه نیسي، دې خبرو ته ئې مذهبي رنگ ورکړی وو، ورته ویل ئې: دا خبره د الله په کتاب کې راغلې، دا په روایاتو کې راغلې، پیغمبر دا خبره کړې، په دغو افتراءاتو سره هم په خپله وغولېدل او هم ئې نور وغولول.

مسلمانانو ته ویل شوي: لکه څنگه چې شپه او ورځ د الله په اراده او د یوه ستر حکمت له مخې ځي راځي او په دې کار کې له الله پرته د عالم هیڅ ځواك، هیڅ ډول دخالت نه شي کولی، همدا راز د مرگ ژوند، عزت او ذلت پرېکړه او د واکمنۍ سپارل او بېرته اخیستل هم فقط د الله په اراده، د خاصو سننو مطابق او د خاص حکمت او مصلحت له مخې تر سره کېږي. یوازې له مؤمنانو سره به دوستي کوئ، د کافرانو له

دوستۍ به ډډه کوئ، هر څوك چې له کافرانو سره دوستي وکړي نو خپلې ټولې اړیکې ئې له الله سره شلولې دي.

د کتاب له بحث وروسته؛ د پیغمبرانو په اړه بحث پیل کېږي، په دې مبحث کې دا واضح شوي چې پیغمبران څوك دي؟ مأموریت ئې څه دئ؟ مقام او منزلت ئې کوم دئ؟ په دې مبحث کې لاندې اساسي خبرې څېړل شوې:

- په الله د ایمان تقاضی دا ده چې د ده د پیغمبرانو اطاعت به کوئ.
- دوی د الله له لوري او د انسانانو د هدایت لپاره غوره شوي.
- د نورو انسانانو په څېر دي، خو له ځینو خاصو ځانګړتیاوو سره، د دوی دا ځانګړتیاوې او مواصفات د مریم، زکریا، یحیی او عیسی علیهم السلام په قصو کې تشریح کوي.
- د پیغمبرانو او د الله د صالحو بندګانو په اړه دا ګمان کول چې هغوی په غیب پوهېږي، ستره غلطي ده؛ او د دوی په اړه دا انګېرنه چې الله تعالی په خپلې واکمنۍ کې له ځان سره شریك کړي، د ځینو چارو اختیارات ئې ورکړي او د خلکو حاجتونه تر سره کولی شي؛ لویه اشتباه ده؛ او تاسو پوهېږئ چې همدا دوه غلط ګمانونه د هر شرکي مذهب بنسټ دئ، هم د بتانو لمانځنه له دې راولاړه شوې او هم د قبرونو.
- د پیغمبرانو معجزې د دوی ذاتي کار نه دئ، دا د الله کار او د دوی د رسالت نښې دي.
- د پیغمبرانو د دعوت خلاصه دا ده چې یوازې د یوه الله عبادت وشي، دوی یوازې دې ته مستقیمه لار وایې او همدې ته بلنه ورکوي.
- پیغمبران علیهم السلام یو د بل ملاتړ او تأیید کوي، موجود پیغمبر د مخکیني تصدیق کوي او د وروستني زېری ورکوي.
- د پیغمبرانو یوه اساسي دنده دا ده چې د خلکو له اوږو اضافي پېټي راکوز کړي او د دوی په لاس پښو کې اچول شوي زنځیرونه مات کړي، اضافي پېټي هغه څه دي چې ټګمارو مذهبي مشرانو له خپلې خوا پر خلکو لازم کړي او هغه ته ئې د دین او مذهب رنګ ورکړی؛ او له زنځیرونو مراد هغه اضافي او جعلي قیود او حدود دي چې دوی له خپلې خوا وضع کړي خو هغوی ته ئې مذهبي بڼه ورکړې.

بیا د عیسی علیه السلام د قصې دا برخه راوړي چې خپلو یارانو ته ئې وویل: زه د الله په لورې درومم، څوك مې په دې سفر کې ملګرتیا ته تیار دئ؟ په دې سره الله تعالی له یوې خوا دا حقیقت بیانوي چې عیسی علیه السلام د خپل دعوت په پای کې د جهاد لپاره ملا تړلې، خپلو پلویانو ته ئې ویلي چې په دې جهاد کې څوك زما مرسته او ملګرتیا کوي؟

له بلي خوا موږ ته ښيي چي د عيسى عليه السلام په څېر پيغمبر له خپلو ټولو هغو بې ساري معجزو سره سره د انصاروو او ملاتړو په لټه کې دئ، له هغو خاصو کارونو پرته نور کارونه په معجزو نه شي تر سره کولی، نور کارونه به د الله تعالى د عام او عادي سننو مطابق تر سره کوي، نه په خارق العاده توګه؛ او له بلي خوا پر پيغمبر د ايمان راوړونکو مواصفات معرفي کوي، په پيغمبر واقعي او مخلص ايمان لرونکي داسي وي لکه د عيسى عليه السلام مخلص ملګري. د دوی څو خبري رااخلي: ستا ملګرتيا په حقيقت کې د الله ملګرتيا ده، موږ دې ملګرتيا ته چمتو يو، په کتاب ايمان لرو، د پيغمبر متابعت کوو، تمنی مو دا ده چي زموږ نومونه د شاهدانو په ډله کې وليکل شي.

ورپسې د اهل کتاب ګڼ شمېر شنيع او قبيع اعمال بيانوي: مذهب ته قومي رنګ ورکول، د تحريف شوي مذهب لپاره په جعلي رواياتو استناد او خپل غلط مذهب مخکينيو پيغمبرانو ته منسوبول، د خلکو د غولولو او بې لاري کولو هڅه، حق پټول، منافقت، په امانت کې خيانت، دين پلورنه، د ژمنو ماتونه، په درواغو قسمونه، د الله په کتاب کې تحريف، دروغجني فتوی ګاني، حلال حرامول او دا د تقوی نښه ګڼل، شرك او دا ټول د مذهب او دين په نامه کول او پيغمبرانو ته ئې منسوبول!!

هغوی ته ويل شوي: د الله محبوب بنده هغه دئ چي د ده په لار کې قربانۍ ته چمتو وي، د عادي او معمولي شيانو قرباني نه بلکي د هغو شيانو قرباني چي تاسي ورسره مينه لرئ؛ او په دې پسي متصل وايي: مذهبي انحراف په اصل کې له بدعت پيل کېږي، په دين کې له لاسوهني، نه له څه راکمولو بلکي له څه زياتولو، د حلال له حرامولو، د تقوی په نامه په دين کې له څه زياتولو؛ پر پيغمبر عليه السلام د بني اسرائيلو د ټګمارو مذهبي مشرانو اعتراض دا نه دئ چي ولي ئې حلال شيان حرام کړل، بلکي اعتراض ئې دا دئ چي ولي حرام شيان حلالوي؟! دا څنګه د يوه پيغمبر او مذهبي مشر په توګه ومنو چي تقوی ئې زموږ په اندازه نه ده، موږ تر ده زيات د حرامو خيال ساتو، دا دئ ګورئ چي دی ډېر هغه شيان حلال ګڼي چي موږ ئې حرام ګڼو، دا تقوی موږ ته زموږ له جد ابراهيم عليه السلام او زموږ له پلار يعقوب عليه السلام راپاته شوې!! الله تعالى د دوی دغه اعتراض او ورپسې د قبلې د بدلولو په اړه د دوی اعتراض ته ځواب وايي او د دې مبحث په پای کې مؤمنانو ته فرمايي: د اهل کتاب ټولي ډلي او فرقې په يوه او بل څه کې لږ يا زيات، له حقيقي دين تېروتي، که مو د دوی د کومي فرقې خبره ومنله او په کوم څه کې مو د دوی لار غوره کړه، د دوی په څېر به شئ، له ايمان وروسته به کافر شئ، د دوی ټوله هڅه دا ده چي تاسو له خپل ايمان وګرځوي.

له ۱۰۱ آیت د سورې دوهمه برخه پیل کېږي او تر ۱۱۹ پورې دوام کوي، د دې برخې عنوان ربط او مرابطه ده، په دې کې څو اساسي لارښوونې شوې: له الله سره خپل تعلق ټینګ وساتئ، وېره مو باید له یوه الله وي، له هغه څه ځان لرې وساتئ چې الله ناراضه کوي، له الله تعالی ستاسو وېره باید داسې وي لکه له ده سره چې ښايي، تل او د ژوند تر پایه باید د الله لارښوونو ته منقاد وئ، مرګ او ژوند مو باید په اسلام او د مسلمانۍ په حالت کې وي، په دين باندې تمسك ولرئ، له اختلاف او تفرق ځان وساتئ، د خير په لوري بلنه ورکوئ، په معروف امر کوئ او له منکر مخنيوی کوئ او هغه څوك ځان ته مه نږدې کوئ چې ایمان نه لري.

په ۱۲۰ آيت سره د دې مبارکې سورې درېيمه برخه شروع کېږي، په دې کې د تقوی څرنګوالی او اهميت ښودل شوی. شروع ئې له دې شوې چې که په تاسو کې (صبر) او (تقوی) وي نو د دښمن هيڅ کېد او مکر او هيڅ تدبير او توطئه هيڅ تاوان او ضرر نه شي دررسولی. ستاسو د (تقوی) په نتيجه کې به الله تعالی د دښمن ټولې هلې ځلې، دسيسې او توطئې شنډې کړي، دا ځکه چې الله تعالی د دوی په هر څه احاطه لري. دا ډېره ستره خبره او د الله له لوري ډېره لويه وعده او ډاډېينه ده، نو ځکه له دې وروسته ټول بحث د دغې خبرې د اثبات لپاره راغلی؛ خو په داسې حکيمانه اسلوب سره چې په ضمن کې ئې بې شمېره ارزښتناکې لارښوونې هم د متقيانو مخې ته ږدي.

د احد او بدر پېښو ته اشاره کوي او په ضمن کې ئې د تقوی او عدم تقوی پايلې او نتائج په ګوته کوي، کله چې تاسو تقوی کړې بری او د الله مرسته مو په برخه شوې او چې د تقوی خلاف عمل مو کړی د الله له مرستې محروم شوي يئ او ماته مو په برخه شوې. د بحث په ضمن کې تقوی او د متقينو مواصفات بيان شوي، مخصوصاً د ماتې، مصيبتونو او له ستونزو سره د مخامخ کېدو په حالت کې. د بحث په پای کې ګورئ چې د متقيانو نېك عاقبت بيان شوی او ورپسې د اهل کتاب يوه متقي ډله د (خاشعين لله) په نامه ياده شوې او ويل شوي چې اجر ئې د خپل رب په خوا کې خوندي دئ. د سورې ټول مضامين او مطالب په وروستي آيت کې راخلاصه شوي.

که وغواړو د دې مبارکې سورې ټول پراخ، ژور او با عظمته مضامين د دغه وروستي آيت په رڼا کې راخلاصه کړو نو نتيجه به ئې دا وي:

- که د الله د کتاب په حقيقت پوه شوئ، په هغه مو ایمان راوړ، د هغه په غوښتنو او مقتضياتو مو عمل وکړ، په لارښوونو ئې د عمل کولو په دوران کې مو هره شېبه او دوامداره صبر وکړ او د الله د پيغمبرانو په حقيقت پوه شوئ، په هغوی مو ایمان راوړ، د

دوی په اړه مو له غلطو خیالاتو ځان وساتو، په عمل کې مو د دوی متابعت وکړ، د دوی په متابعت کې مو هره شېبه او دوامداره صبر وکړ، که مو له الله سره خپل تعلق مضبوط وساتو، تل او د ژوند په ټولو امورو کې مو د الله په دین منګولې ټینګې ونیولې، په خپلو کې مو وحدت او يووالی وساتو او وېره مو يوازې له الله وه او له هغه څه مو ځان وساتو چې الله ترې منع کړې ياست، نو مطمئن اوسئ چې د دنيا بريا او د آخرت سعادت او فلاح به مو په برخه کېږي.

که د سورې په مضامينو کې غور وکړئ وبه ګورئ چې غالباً ټوله سوره د احد له جګړې وروسته او د مکې له فتحې ړېر د مخه نازله شوې، په هغې مرحلې کې چې لا قريشو ماته نه وه خوړلې، يهودان په مدينه کې وو او شرارتونه ئې کول او مسيحيان په خپلې سيمې کې او راتلونکيو پېښو ته منتظر. که څه هم ځينو درنو مفسرينو ليکلي چې د دې سورې لومړي څه د پاسه ديرش، يا شپيته يا اتيا او نوي آيتونه د مکې له فتحې وروسته او د نجران د وفد د راتلو په وخت کې نازل شوي، خو د دې برخي ۱۰- ۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۸-٦۹-۷۲ آيتونه په ډېر صراحت سره ښيي چې دا د مکې له فتحې ډېر د مخه او هغه وخت نازل شوي چې اهل کتاب لا د مخالف قوت په توګه پاته وو، هم په مدينه کې او هم له مدينې بهر، په توطئو مصروف وو او شرارتونه ئې کول. حال دا چې د مکې له فتحې وروسته د دوی هيڅ يو د يوه ځواکمن مخالف قوت په څېر نه وو پاته.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَأَنزَلَ ٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَ ﴿٣﴾ مِن قَبۡلُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَأَنزَلَ ٱلۡفُرۡقَانَۗ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٞ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٤﴾

[۱]- ا ل م، [۲]- الله هغه ذات دئ چې له ده پرته بل معبود نشته، همغه ژوندی او قيوم. [۳]- په حقه ئې پر تا دا کتاب نازل کړی، تر ده د مخکينيو کتابونو مصدق. [٤]- تورات او انجيل ئې مخکې نازل کړل، د خلکو لپاره لارښود او فرقان ئې نازل کړی، يقيناً هغه چې په الهي آيتونو کافران شوي؛ دوی ته شديد عذاب دئ او الله

عزتمن غچ اخيستونکی دئ.

(۱-٤)- الله د دې عالم پالنه، ساتنه او نظم په خپل واك کې لري، قيوم دئ؛ هر څه اداره کوي، هر څه تنظيموي، د هر څه قوام د ده له لوري دئ. داسې نه ده چې دا عالم ئې له پيدايښت وروسته خپلې مخې ته پرېښی وي او اوس هر څه په خپله تر سره کېږي، دغه قيوم ذات به څنګه تاسو مهمل پرېږدي او ستاسو د لارښوونې او ستاسو د ژوند د تنظيم لپاره به انتظام نه کوي؟ قيوم خدای د خپل دغه صفت له مخې ستاسو د لارښوونې لپاره کتاب رالېږلی، پر تا ئې قرآن رالېږلی او له دې مخکې ئې تورات او انجيل؛ دا کتابونه نه يوازې ستاسو لارښوونه کوي، بلکې د حق او باطل، ښه او بد، مفيد او مضر تر منځ د تفکيك ذريعه دي، تاسو (لارښود) او (فرقان) ته ضرورت درلود، په خپله او په خپل عقل سره؛ نه سمه لار موندلی شئ او نه ښه او بد سره بېلولی شئ، د همدې لپاره (قيوم) خدای د زمانې په هر پړاو کې (لارښود او فرقان) کتابونه رالېږلي. دا ځکه چې د انسان عمر لنډ دئ او عقل ئې محدود، نه په دې لنډ عمر کې په تجربې سره کولی شي چې په دې پېچلي او پراخ عالم کې سمه لار تشخيص کړي او نه په خپل عقل سره کولی شي ټول مفيد او مضر شيان سره تفکيك کړي.

څوك چې د الله له آيتونو انکار وکړي؛ د ده د کفر او انکار قطعي او محتومه پايله د الله له شديد عذاب پرته بل څه نه شي کېدی، دا ځکه چې دوی له هغه څه انکار کړی چې له هغه پرته نه سمه لار موندلی شي او نه ښه له بد او مفيد له مضر بېلولی شي؛ او دا ځکه چې څوك د دې عالم د قيوم واکمن له لارښوونو غاړه وغړوي؛ خود به د عزيز او ځواکمن خدای له انتقام سره مخامخ کېږي.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَخۡفَىٰ عَلَيۡهِ شَيۡءٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ ﴿٥﴾ هُوَ ٱلَّذِي يُصَوِّرُكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡحَامِ كَيۡفَ يَشَآءُۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٦﴾

[٥]- يقيناً چې په الله باندې هيڅ څه نه شي پټېدی، نه په زمکې کې څه او نه په آسمان کې څه. [٦]- دی خو همغه ذات دئ چې تاسو ته د (ميندو) په رحم کې هغسې صورت او شکل درکوي چې دی ئې غواړي؛ پرته له ده چې عزيز او حکيم دئ بل معبود نشته.

(٥-٦)- دلته د کتاب په اړه څو ډېرې اساسي او بنيادي خبرې شوې چې په مطلب ئې پوهېدل لږ غور او دقت غواړي:

● هغه څوك كولی شي د انسان لپاره قانون وضع كړي چې هم د انسان د خلقت، جوړښت او فطرت له ټولو زواياوو او د ده له ټولو فطري اړتياوو خبر وي او هم د انسان د ماحول په ټولو هغو شيانو پوه وي چې دی ئې احاطه كړی او دی ورسره په يوه او بله بڼه كې څه تعلق لري. هم انسان پېژني او هم د انسان په مېشت ځای كې هر څه پېژني، په دې پوه وي چې انسان څه ته ضرورت لري، څه ورته ګټور دي او څه تاواني. په قانون كې به انسان ته ويل كېږي چې څه كول ورته جائز دي او څه ناجائز، د كوم څه خوړل ورته روا دي او كوم څه ناروا، د روا، ناروا، جائز او ناجائز او مفيد او مضر پرېكړه هغه څوك كولی شي چې هم د انسان له طبيعت دقيقاً خبر وي او هم په زمكې كې د ټولو موجودو شيانو له ماهيت خبر وي او په دې پوه وي چې كوم څه انسان ته څه تاوان رسولی شي. قانون په حقيقت كې يو كشف دئ نه اختراع، قانون جوړوونكی قانون كشفوي، په خپله او په خپله خوښه نه شي جوړولی، د انسان لپاره قانون وضع كول داسې دي لكه يو فزيك پوه، كيميا پوه او د ساينس عالم چې د يوه عنصر په اړه وايي: د دې عنصر فزيكي او كيمياوي خواص دا دي، د حرارت او برق د انتقال توان ئې دومره دئ، د حرارت په كومه درجه كې سوزي، له فلاني فلاني عنصر سره ئې تركيب ممكن دئ او له هر يوه سره ئې د تركيب فورمول دا دئ. د دې عنصر په اړه چې دوی څه وېلي؛ دا ټول ئې د تحقيقاتو او تجاربو په ترڅ كې موندلي، دا هر څه كشف دي نه اختراع، دوی له خپل لوري او په خپل سر څه نه دي وضع كړي، بلكې شته او حاكم قوانين ئې كشف كړي او په خاصو الفاظو سره ئې بيان كړي. د ساينس ټول فورمولونه په حقيقت كې په طبيعت حاكم قوانين دي چې ساينس پوهانو كشف كړي، د انسان لپاره قوانين هم بايد همداسې كشف شي، د دې لپاره (انسان پوه) ته ضرورت دئ، نه يوازې انسان پوه ته بلكې (طبيعت پوه) ته هم، هغه چا ته چې هم د انسان په اړه دقيق علم ولري او هم د ده د ټول ماحول په اړه.

● كه د يوه ساده عنصر په اړه د نړۍ هيڅ فزيك پوه او د ساينس هيڅ عالم دا جرأت نه شي كولی چې له ځانه قانون وضع كړي او هره خبره ئې د كشف نتيجه وي، نو د انسان لپاره قانون جوړوونكي څنګه جرأت كوي چې په داسې حال كې د ده لپاره قانون جوړوي چې تر اوسه خو لا د انسان د جسمي جوړښت له ډېرو پېچلو برخو خبر نه دي، روحي جوړښت خو ئې پرېږده، روحي جوړښت خو ئې هومره پېچلی دئ چې دا برخه لا تر اوسه اصلاً د ده تر بحث لاندې نه ده راغلې او په دې اړه څه ويل ورته ممكن نه دي، دا برخه په لابراتوار كې د ميكروسكوب لاندې هم نه شي نيولی. الكسيس كارل د شلمې پېړۍ يو معروف غربي عالِم په خپل كتاب (انسان يو ناپېژانده موجود) كې ليكې: زه له نن ورځې د

خپل ژوند تر پایه د انسان په اړه هومره سؤالونه یو په بل پسې کولی شم چې علم ئې له ځواب ویلو عاجز دئ او ډېر سؤالونه داسې چې ساینس ئې هیڅکله ځواب نه شي ویلی!

په دغو مبارکو آیتونو کې دغه حقیقت ته اشاره شوې، کوم ذات چې تاسو ته کتاب رالېږلی هغه ته هم د زمکې او آسمانونو ټول پټ اسرار معلوم دي او هم ستاسو د وجود له ټولو اسرارو خبر دئ، تاسو خو هغه پیدا کړي یئ، دی ستاسو د صورت او جوړښت خالق دئ، ستاسو د روحي او جسمي جوړښت له ټولو زوایاوو خبر دئ. په دې بحث پسې متصل بیا د کتاب په اړه فرمایي:

هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۡهُ ءَايَٰتٞ مُّحۡكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٞۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۖ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَاۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ۝٧

[۷]- الله هغه ذات دئ چې دا کتاب ئې پر تا نازل کړ، چې ځینې آیتونه ئې مُحکم دي، چې دا د کتاب بنسټ دئ او نور ئې متشابه دي، نو هغه چې په زړونو کې ئې کوږوالی دئ؛ په متشابه پسې ئې درومي، د فتنې په لټه کې او د تأویل په لټه کې، په داسې حال کې چې په تأویل ئې له الله پرته هیڅوك نه پوهېږي او هغه چې د راسخ علم خاوندان دي وايي: موږ ایمان پرې راوړی، ټول زموږ د رب له لوري دي؛ او پند نه اخلي مګر د عقل خاوندان.

(۷)- دا مبارك آیت څو مهم مطالب زموږ مخې تهږدي:

- د الله کتاب دوه برخې او دوه ډوله آیتونه لري، ځینې ئې هغه دي چې د څرګندو او انسان ته د معلومو شیانو په اړه ئې بحث کړی او ځینې هغه چې د انسان له سترګو د پټو شیانو په اړه څرګندونې لري. لومړي ډول ته (محکم آیتونه) او دوهم ډول ته ئې (متشابهات) ویل شوي.
- مُحکم آیتونه هغه دي چې هم ئې د بحث موضوع څرګند شیان دي او هم ئې الفاظ هغه دي چې انسان ئې د همدغو شیانو لپاره کاروي.
- متشابه آیتونه ئې هغه دي چې د تشبیه له فن په کې استفاده شوې، د بحث موضوع ئې د انسان له سترګو پټ شیان دي او د دغو شیانو د معرفي لپاره داسې الفاظ کارول شوي

چي په اصل کې د نورو څرګندو شيانو لپاره وضع شوي.

● د کتاب اصلي او اساسي مطالب په هغو آيتونو کې راغلي چي مُحکم دي او تشبيه نه ده په کې کارول شوې.

● متشابه آيتونه چي په مفهوم ئې پوهېدل غور او دقت غواړي بايد همدې محکمو آيتونو ته راجع شي او د همدې آيتونو په رڼا کې تفسير او توضيح شي، دا ځکه چي د کتاب (ام)، اصل او محور همدا محکم آيتونه دي.

● هغه چي په زړونو کې ئې خيږې او کوږوالی وي، د دې پر ځای چي د متشابه آيتونو پر مراد ايمان کافي وګنبي، نه؛ د دې آيتونو په تأويل د پوهېدو هڅه او لټه کوي او غواړي له هغه د بحث او مناقشاتو موضوع جوړه کړي.

● هغه چي غواړي دغه ډول آيتونه د مناقشې او بحث موضوع وګرځوي، هغوی په حقيقت کې يا د فتنو راولاړول غواړي، د دې هڅه کوي چي د خلکو په زړونو کې شکوك او شبهات راولاړ کړي او توجه ئې له محکمو آيتونو بل لور ته واړوي او يا دا چي غواړي د متشابهاتو په تأويل ځان پوه کړي. د تأويل لغوي معنی اول يا اصل ته اړول دي، تأويل يعني په متشابه آيت کې د تشبيه شوي څيز پر کُنه او ماهيت ځان پوهول، ګويا دوی غواړي په دې پوه شي چي د دې متشابه اصلي او اولنی حالت او کيفيت څنګه دئ؟!

● دا هلي ځلي او دا هڅه او هاند د هغه چا کار دئ چي زړه ئې کوږ او خيرن وي، پر زړه او دماغ ئې شکونو سيوری غوړولی وي.

● د متشابهاتو د تأويل علم يوازي له الله تعالی سره دئ، بل هيڅوك نه شي کولی په هغه پوه شي، ځکه الله تعالی هغه غيبي او له سترګو پټ شيان چي انسان ئې نه پېژني او نه په خپل قاموس کې ورته نوم لري، د انسان د ښې پوهې لپاره له محسوسو او پېژندل شوو شيانو سره تشبيه کړي او په داسي الفاظو سره ئې معرفي کړي دي چي په حقيقت کې د ښکاره او څرګندو شيانو لپاره استعمالېږي. د دې لپاره چي هغه د انسان لپاره د فهم وړ وګرځوي او د هغه څيز د حقيقت په اړه نسبي فهم ورته حاصل شي، د دې مطلب دا شو چي د دغو شيانو د معرفي لپاره ترممکنه حده او تر هغه ځايه چي د انسان عقل ته مقدور ده؛ اهتمام شوی او د متشابه آيتونو په ترڅ کې معرفي شوي، د انسان د عقل نيلۍ له دې آخوا وړاندې نه شي تلی، دا د ده د الوت وروستی پړاو دئ، آخوا ته ئې لاس نه رسېږي، د ده له عقل او ادراك لوړ دي، الله تعالی د همدې ډول شيانو د معرفي کولو لپاره ښه لازمه څرګندونه کړې ده او د انسان د عقلي قوت مطابق وضاحت ئې کړی دئ، خو له دې آخوا د انسان عقل د مخکې تګ مجال نه لري، بايد همدلته ودرېږي او د متشابهاتو له

تأويل ځان وساتي. د انسان د عقل او پوهې قصور، د حواسو او مشاعرو محدوديت ئې او د ژبې او قاموس عدم جامعيت ئې؛ باعث شوي چې له مخکې تګ عاجز شي او د متشابهاتو په حقيقت تر دې زيات پوه نه شي.

- له دې آيت په مخکې دوو آيتونو کې وضاحت شوی وو چې د انسان لپاره (لارښود) او (فرقان) کتاب هغه الله رالېږلی چې د (آفاق) او (انفس) په ټولو اسرارو او خفاياوو خبر دئ، يعني په دې کتاب کې هم د زمکې او آسمان د ډېرو هغو شيانو په اړه بحث شوی چې د انسان له سترګو پټ دي او هم په خپله د انسان په اړه. انسان په خپل قاموس کې يوازې د هغو شيانو لپاره نومونه لري چې ده په خپلو سترګو ليدلي او پېژني ئې، هغه څه چې د ده له سترګو پټ دي د هغه لپاره نه نوم لري او نه ئې د معرفې کولو لپاره الفاظ، نو الله تعالی به هغه ته دا شيان څنګه او په کومو الفاظو معرفي کوي؟ د الله په کتاب کې به د دې غيبي شيانو د معرفي کولو لپاره کوم اسلوب کارول کېږي؟ دغه سؤال ته په دې مبارک آيت کې ځواب ويل شوی.

که په قرآنکريم کې لږ غور او دقت وکړو نو دا به راته په ډاګه شي چې د قرآنکريم د بحث او څېړنې دوه اساسي محورونه دي، يو شمېر ئې په هغو قضاياوو پورې اړه لري چې د انسان لپاره مشهود، څرګند او ښکاره دي او په انساني قاموس کې ورته صريح او څرګند الفاظ او نومونه شته، لکه لمر، سپوږمۍ، آسمان، زمکه، غر، انسان او نور؛ دوهمه برخه ئې له داسې شيانو سره تړاو لري چې له نظره پټ او غائب دي او انسان په خپل قاموس کې داسې کلمات نه لري چې د هغوی د معرفي کولو لپاره ئې وکاروي. د دې غيبي شيانو د پېژندلو او معرفي کولو لپاره لابد بايد هغه الفاظ وکارولی شي چې په اصل کې د ملموسو او ښکاره شيانو لپاره وضع شوي او ناچار بايد د تشبيه له فن کار واخيستل شي چې د دې غيبي څيز يو داسې انځور وړاندې کړی شي چې حقيقت ته نژدې وي، له همدې ځايه آيتونه په دوو برخو وېشل کېږي:

- هغه آيتونه چې د ښکاره او مشهود عالم په اړه بحث کوي، په دې ډول آيتونو کې داسې الفاظ استعمال شوي دي چې هر يو د خپل ځانګړي مورد لپاره وضع شوی دئ، مفهوم او مدلول ئې څرګند دئ، د آيت مراد او په خپل مورد د لفظ تطبيق آسانه دئ، دا آيتونه مُحکم دي، خو هغه آيتونه چې له غيب او غيبي شيانو بحث کوي، په دې ډول آيتونو کې د غيبي شيانو د افادې او تعريف لپاره د تشبيه فن کارول شوی او داسې الفاظ په کې استعمال شوي دي چې په اصل کې د څرګندو او ټولو ته د ښکاره شيانو لپاره وضع شوي دي، دا آيتونه متشابه بلل کېږي. لکه په دې مبارک آيت کې:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ﴾ الاعراف:٥٤

په دې مبارك آيت كې د ايام، استواء او عرش الفاظ گورو چې په اصل كې د ښكاره او څرگندو شيانو لپاره وضع شوي دي، خو په دې آيت كې د دې مطلب د افاده كولو لپاره راغلي چې دا زمكه او آسمان په شپږو مرحلو كښې پيدا شوي، الله تعالى د هر څه مالك او واكدار دئ او هر څه ئې تر واك او عرش لاندي دي.

څرنگه چې د قرآنكريم اصلي محور محكم آيتونه دي نو لازمه ده چې متشابه آيتونه همدې لور ته راجع كړو او د محكمو آيتونو په رڼا كې ئې تفسير او توضيح كړو. نه ښايي متشابه آيتونه په مستقله توگه او محكم آيتونو ته له ارجاع پرته په ځانگړي ډول بيان او توضيح كړو. هغه وگړي چې په متشابه آيتونو پسي ځي او هڅه كوي چې په مستقيمه توگه او محكمو آيتونو ته له ارجاع پرته ئې تفسير كړي، هغوی په غلطه روان دي، زړونه ئې رنځور دي، فكري انحراف ئې د دې سبب شوی چې دا غلطه لار غوره كړي، د هغوی مقصد يا فتنه وي او يا د دې آيتونو پر تأويل علم او پوهه حاصلول. هر چا چې د متشابه آيتونو په مراد اكتفاء ونكړه او د تأويل په لټه كې شو، هغه به يا د رنځور زړه خاوند وي چې فتنه لټوي او يا به ئې داسي كارته ملا تړلی وي چې له الله تعالى پرته ئې هيڅوك هم د كولو توان نه لري. هغه غواړي د متشابهاتو په تأويل پوه شي خو د متشابهاتو علم يوازي له الله تعالى سره دی؛ ځكه هغه څه چې د انسان له حواسو پټ دي او په عالم غيب كې قرار لري او انسان نه شي كولی پخپلو محدودو حواسو ئې درك كړي، قرآنكريم د عالم غيب د دغو پټو شيانو د پيژندني او معرفي كولو لپاره له ټولو هغو الفاظو استفاده كړې چې د انسان په قاموس كې شته او كېدی شي د دغو شيانو د معرفي لپاره وكارول شي او ټول هغه څه په كې مراعات شوي چې د غيبي شيانو مناسب او ممكن انځور وړاندي كړی شي او د كائناتو او عالم په معرفي كولو كې تر هغه ځايه مخكې تللی تر كومه پوري چې انساني عقل د تلو توان لري، له دې آخوا انساني عقل د مخكې تگ وس او توان نه لري، نور ئې وزرونه سوزي، بايد همدلته توقف وكړي، د هغه د ناقص عقل، قاصر تصور، محدود توان، تنگ نظر، ناقص استعداد او محدود قاموس غوښتنه دا ده چې همدلته په همدې كرښه ودرېږي او نور د مخكې تگ هڅه او هاند ونكړي، هغه نور د مخكې تگ توان نه لري او نه شي كولی د غيبي شيانو په حقيقت او تأويل پوه شي.

ځيني د دې مبارك آيت صريح حكم ته توجه نه كوي او د آيت د وروستۍ برخي په رابطه داسي څه وايي چې له لومړۍ برخي سره ئې تناقض لري، د آيت لومړنۍ برخه وايي:

د رنځور زړه خاوند، فتنه لټوونکی، ماجرا غوښتونکی، شکاك او قناعت نه کوونکی د متشابه آیتونو په لټه کې وي، هغه کوي پر تأویل ئې پوه شي؛ او په همدې پسې وايي: له الله تعالی پرته هیڅوك د متشابهاتو په تأویل نه پوهېږي. په پای کې فرمايي: د دې ماجرا غوښتونکو، فتنه گرو او بیمارو زړونو خاوندانو په مقابل کې عالمان او د پاخه علم خاوندان وايي: موږ ایمان پرې راوړی، ټول د الله له لوري دي او له عاقلانو پرته بل څوك پند نه اخلي. د تعجب ځای دئ چې هغوی په دې صراحت سترگې پټوي او ادعاء کوي چې د آیت په وروستۍ برخه کې الله او د پاخه علم خاوندان مستثنی شوي دي او د (الله) او (الراسخون) تر منځ "واو" د عطف واو دئ، دا غلط نظر نه یوازې د همدې آیت له لومړۍ برخې سره ټکر کوي بلکې د بلاغت خلاف هم دئ، که د الله (تعالی) له لفظ وروسته توقف ونکړو او دا واو د عطف واو وشمېرو نو باید وروستنۍ جمله ټوله پر ماقبل عطف کړو چې بیا ئې معنی داسې کېږي: د هغوی پر تأویل له الله او الراسخون في العلم پرته بل څوك نه پوهېږي او الله او د پاخه علم خاوندان وايي: موږ ایمان پرې راوړی، ټول د الله له لوري دي!! یعني باید د یقولون په لفظ کې ضمیر الله او الراسخون في العلم دواړو ته راجع وي!! او څرگنده ده چې دا نه معقوله ده او نه صحیح. د آیت اول او آخر په دې دلالت کوي چې باید د الله له لفظ سره توقف وکړو او د متشابهاتو د تأویل علم یوازې تر الله تعالی پوري خاص وگڼو.

ځیني نور بیا وايي چې کېدای شي یو آیت یو وخت متشابه وي او بل ځای محکم، یعني کولی شو له یوه اړخه ئې متشابه وگڼو او له بله اړخه ئې محکم وشمېرو!! دا نظر نه یوازې د آیتونو د وېش په اړه د قرآنکریم له څرگندونو سره اړخ نه لگوي بلکې په دې سره د قرآنکریم د هر آیت په اړه دا گمان راولاړوي چې ښایي دا به هم متشابه وي!! دا نظر هغه کسان وړاندي کوي چې اصلاً د محکم او متشابه په اړه پوره او لازم علم نه لري، دوی د قرآنکریم د مخاطبینو فهم او پوهه معیار گرځوي، یعني هغه آیت چې مخاطب پرې پوه شو، شك او تردد ورته په کې پیدا نه شو، هغه محکم دئ او که شك او تردد ئې په کې وکړ او له فهم ئې عاجز شو؛ نو بیا دا آیت متشابه دئ؛ خو حقیقت دا دئ چې د محکم او متشابه د وېش معیار د مخاطب فهم او علم نه دئ، آیتونه د مخاطبینو انگېرنې او فهم ته له توجه او پاملرنې پرته په محکم او متشابه وېشل شوي دي. د متشابه لفظ په خپله په دې دلالت کوي چې له دې هغه آیتونه مراد دي چې د تشبیه فن په کې کارول شوی دئ، د غیبی عالم شیان په داسې الفاظو سره په کې معرفي شوي دي چې په اصل او حقیقت کې د ښکاره او ظاهري څیزونو لپاره وضع او ایښودل شوي دي او د تشبیه په ذریعه همدا

غيبي شيان انسان ته معرفي شوي دي.

د تأويل لغوي معنى اصل او اول ته اړول دي او دلته دا مطلب افاده کوي چې متشابه لفظ له فعلي حالت څخه اصلي او اولني حالت ته واړول شي. يعني دا چې له تشبيه لاسته راغلى مفهوم کافي ونه شمېرو، بلکې د هغه څيز په حقيقت د پوهېدو هڅه وکړو چې د تشبيه له لارې موږ ته رامعرفي شوى دئ. د مثال په ډول: زموږ په عرف او قاموس کې عرش هغه تخت ته ويل کېږي چې پاچا ورباندې کښېني او دا ئې د قدرت او واک نښه وي. دا عرش يو جسم وي چې څلور پښې لري. ښه نو د الله تعالى د عرش معنى څه ده؟ که موږ د دې لفظ د تأويل هڅه وکړو نو بايد په دې اکتفاء ونکړو چې د الله تعالى عرش د ده د قدرت او بې مثاله واکمنۍ مظهر او نښه ده، بلکې دا معنى کافي ونه شمېرو او هڅه وکړو چې د الله تعالى د عرش په ماهيت ځان پوه کړو، حال دا چې ممکنه نه ده د الله تعالى د عرش ماهيت درك کړو او په حقيقت ئې پوه شو، لازمه ده چې پر خپل حد ودرېږو، له پولو د تجاوز او تېرېدو هڅه ونکړو. هر څوك چې د عرش د ماهيت او کيفيت او د استواء د کيفيت په اړه بحث او مناقشې کوي دا ډول کسان به يا د رنځور زړه خاوندان وي او يا به د خلکو په منځ کې د فتنې راولاړول غواړي او يا به د بې ځايه غرور او لويي په مرض اخته وي او ځان به ورته لوى ښکاري، پخپل عقل به غره وي او داسي مرۍ يا گوله به خولې ته وړي چې ترستوني ئې نه شي تېرولى او له خپل ټغر به پښې اوږدې غځوي.

په دې ټول پوهېږو چې قرآنکريم د انسانانو په ژبه نازل شوى او خپل پيغام ئې په داسي الفاظو سره بيان کړى دئ چې په عربي قاموس کې موجود دي او دا الفاظ په اصل کې د مشهودو او ښکاره څيزونو لپاره وضع شوي، کله چې قرآنکريم انسان ته له ښکاره او څرگندو شيانو خبري او بحث کوي نو لفظ او مدلول ئې دواړه واضح او څرگند وي، انسان ئې په آسانۍ سره درك کولى او پرې پوهېدلى شي، مخاطب د دا ډول کلماتو د اورېدلو او ويلو په وخت کې له هيڅ مشکل، شك او اشکال سره نه مخ کېږي، خو کله چې د قرآن د بحث موضوع بدلېږي، له غيبي او غير مشهود شيانو خبري کوي او د پټ عالم بحث شروع کېږي، نو په دې صورت کې د انساني قاموس په وړاندي سره کړښه کښل کېږي، دغه قاموس بيا د دې پټ او غيبي عالم د اجزاءو د تعريف او پېژندنې لپاره مناسب او لازم الفاظ نه لري، دا پټ عالم په انساني قاموس کې نه شي ځايېدلى، دا قاموس د دې غيبي شيانو د معرفي کولو صلاحيت او ظرفيت نه لري، د ناچارۍ له مخې د دې غيبي امورو د معرفي لپاره بايد همغه ناقص او تنگ الفاظ وکارول شي او همغه د مشهودو او ښکاره شيانو لپاره وضع

شوي الفاظ استعمال شي او په همدې الفاظو سره د انسان د فهم او پوهې لپاره د غيبي شيانو يو مناسب انځور او تصوير وړاندې شي او د تشبيه د فن په مرسته انساني عقل ته د غيبي امورو نقشه انځور شي. د دا ډول آيتونو د الفاظو تأويل او د تشبيه له حالت اصلي او لومړني حالت ته اړول؛ د انسان د وس خبره نه ده، په دې کيفيت له الله تعالی پرته بل څوك نه پوهېږي، ځکه تر کومه حده چې ممکنه وه او انسان ئې توان درلودو، تر هغه حده همدې متشابه آيتونو په همدې الفاظو سره دا شيان معرفي کړي دي، له دې آخوا انساني عقل د مخکې تګ استعداد او توان نه لري، انسان بايد همدلته په همدې پوله توقف وکړي، نور بايد د وړاندې تګ هيله او هڅه ونکړي، همدا ئې د توان آخرينۍ او وروستۍ پوله ده، عقل او فهم ئې نور د مخکې تګ توان نه لري، نور نه شي کولی دا شيان له دې زيات وپېژني.

ځيني وايي: له موږ سره داسي روايات شته چې ثابتوي زموږ ائمه "الراسخون فِي اَلعِلمِ" دي او په تأويل پوهېږي، په دې اړه څو ټکي يادول غواړو:

- په دې کې شك نشته چې د رسول الله صلی الله عليه و سلم اصحاب رضي الله عنهم له بل هر چا د قرآن په ژبه ښه او زيات پوهېدل، هغوی له ټولو زيات د قرآن په مفهوم او هدف پوه وو، مسلمانان ټول په دې اتفاق لري او ټول عقيده لري چې د قرآني مفاهيمو د زده کړې او پوهې لپاره بايد د اصحابو رضي الله عنهم رأيې ته مراجعه وشي، په دې رابطه هيڅ اختلاف نشته، اختلاف په دې کې دئ چې د روايت راوي څوك دئ؟ آيا دا روايت له ثقه، مصوني او ډاډمني لاري موږ ته رارسېدلی؟ او آيا د وخت تېرېدو او د راويانو تعدد خو پر روايت څه اثر نه دئ کړی او په الفاظو کې ئې د څه بدلون باعث نه دئ شوی؟ آيا د رواياتو د ثبتولو په اړه همغه اهتمام او دقت شوی چې د آيتونو په ارتباط شوی؟
- نه ښايي هر روايت معيار وګرځوو او د قرآن آيتونه د هغه له مخې توجيه او تفسير کړو، بلکې لازمه دا ده چې هر روايت قرآن ته راجع کړو، په قرآن ئې وتلو، که له قرآن سره موافق او برابر وو نو قبول ئې کړو او که نه نو د قبول وړ ئې ونه ګڼو. دين او د دين پيشوايان موږ ته همدا درس راکوي چې هره هغه خبره په دېوال ووهو چې له قرآن سره تعارض ولري.
- هغه روايت چې له عقل سره ئې سمون نه درلود او داسي مطلب ئې افاده کاوو چې پر انساني عقل برابر نه راتلو او له عقلي معيار سره ئې ټکر کولو او هغه روايت چې يوه لوی شخصيت ته داسي قول په کې منسوب شوی وي چې د لويانو له اقوالو سره سمون ونلري او د اسلامي معيارونو له مخې کمزوری او ناوړه ګڼل کېږي، لکه د ځان ستايل او

نورو ته ښکنځلې او بد رد ویل، له قدرت سره مینه، ځان زړه ور، شجاع، غیرتي، په غیب پوه ګڼل او داسې نورې ادعاګانې کول، نو د داسې روایاتو په اړه باید محتاط وو، هم د دې روایت په اړه او هم ئې د راوي په اړه باید شك ولرو او له ترویج او نشر ئې ډډه وکړو، ځکه دا امکان نه لري او له توقع بهر ده چې یو لوی شخصیت د ځان ستاینه وکړي، امکان نه لري په اسلام او قرآن پوه انسان د علم غیب ادعاء وکړي، د صالحو او مؤمنو شخصیتونو دود نه دئ چې د ځان لپاره د مقام او قدرت غوښتنه وکړي، امکان نه لري چې یو عالِم، د دین په اساساتو پوه او په اسلامي اخلاقو متخلق انسان دا ادعاء وکړي چې زه د راسخ فی العلم له ډلې یم، د پاخه علم خاوند او د متشابهاتو په تأویل پوه، که پوهېدلی نو دا کار به ئې کړی وو، د ادعاء پر ځای به ئې متشابهات توضیح کړي وو، موږ خو د دوی په اقوالو کې هیڅ داسې ببلګه نه ګورو چې د کوم متشابه آیت په اړه ئې څه ویلي وي.

د آیت په پای کې د عقلمنو علماءو په اړه ویل شوي: عالمان ټول آیتونه د الله تعالی له لوري شمېري، ایمان پرې راوړي او هوښیاران پند ترې اخلي.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

[۸]- اې زموږ ربه! زموږ زړونه له هغه وروسته کاږه مه کړې چې هدایت دې کړو او خپله پېرزوینه دې زموږ په برخه کړه، بې شکه چې ته ډېر مهربان توبه منونکی یې. [۹]- اې زموږ ربه! یقیناً چې ته هغې ورځې ته د خلکو راغونډوونکی یې چې شك په کې نشته، بې شکه چې الله له وعدې؛ نه په شا کېږي.

(۸-۹)- مخکې د داسې خلکو ذکر وشو چې په زړونو کې ئې کوږوالی دئ او د فتنو راولاړولو په لټه کې دي، دلته د پاخه علم د خاوندانو هغه وېره په ګوته کوي چې له انحراف او کوږوالي او د آخرت له محاسبې ئې لري، د هغوی دا ایماني احساسات په دغو الفاظو کې بیان شوي چې وایي: اې زموږ ربه! په خپلې پېرزوینې او رحمت سره موږ له هغو کسانو؛ مه کړې چې زړونه ئې کاږه شوي، د قیامت ورځ راتلونکې ده، ته خپله وعده تر سره کوې. دوی پوهېږي چې له هدایت وروسته هم د انحراف او کوږوالي احتمال شته، ډېر خلك داسې دي چې معمولي ربا ئې تر سترګو شوې، څو ګامه مخکې تللي، خو د لارې په اوږدو کې په داسې څه مصروف شوي چې نه یوازې له مزید مخکې تلو پاته شوي بلکې په

کړو لارو سر شوي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن تُغۡنِيَ عَنۡهُمۡ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيۡـٔٗاۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ وَقُودُ ٱلنَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأۡبِ ءَالِ فِرۡعَوۡنَ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمۡۗ وَٱللَّهُ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿١١﴾

[۱۰]- يقيناً هغه چي کافران شوي؛ له الله به ئې نه د دوی مالونه څه ترې دفع کړی شي او نه ئې اولاد؛ او همدا دوی به د اور سوند وي. [۱۱]- د فرعونيانو او د هغو په څېر به ئې حال وي چي له دوی مخکي وو؛ زما آيتونه ئې تکذيب کړل؛ نو الله په خپلو ګناهونو ونيول او الله سخت عذاب ورکوونکی دئ.

(۱۰-۱۱)- تاريخ ته رجوع وکړئ، وګورئ د هغو کسانو عاقبت څنګه وو چي د الله د کتاب آيتونه ئې تکذيب کړي، نه مال د الله له عذاب ژغورلي او نه د خپلو پلويانو لښکرو، فرعونيان او تر دوی مخکي کافران څنګه د الله له شديد عذاب او مؤاخذې سره مخامخ شول. هر څوک چي الهي آيتونه تکذيب کړي پای ئې همدا دئ.

قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ سَتُغۡلَبُونَ وَتُحۡشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿١٢﴾

[۱۲]- کافرانو ته ووايه: حتماً به مغلوب شئ او د جهنم په لوري به محشور او راغونډ کړی شئ؛ څومره بد هستوګنځی!

(۱۲)- که څه هم دلته خطاب عام دئ او ټولو کافرانو ته ويل شوي چي په دنيا کي ستاسو حتمي پايله ماته او مغلوبيت ده او په آخرت کي مو د جهنم بد هستوګنځی. خو له وروستي آيت معلومېږي چي دلته په خاصه توګه يهودو ته خطاب متوجه دئ.

له دې آيت په څرګنده معلومېږي چي د دې سورې دا برخه هم د مکې له فتحې ډېر د مخه نازله شوې ده، دا ځکه چي د قريشو له ماتې وروسته او په داسي حال کي چي يهودان لا د مکې له فتحې د مخه له مدينې شړل شوي وو او د نجران مسيحيان له فتحې وروسته راغلل، تسليم شوو او جزيه ئې ومنله؛ نو دا خطاب په دې مرحله کي چا ته متوجه کېدی شي چي ژر به مغلوب شئ؟ طبيعي ده چي دا خطاب د دې مرحلې نه دئ، په خلاف ئې په هغې مرحلې پوري تعلق لري چي نه قريش مات شوي وو، نه يهود او نه مسيحيان. دې ته ورته ګڼ شمېر نور آيتونه هم په دې دلالت کوي چي د دې سورې هيڅ

برخه د مکې له فتحې وروسته نه ده نازله شوې. کوم روايات چې وايي د دې سورې يوه برخه هغه وخت نازله شوه چې د نجران يو وفد مدينې ته راغی؛ څو ستونزې لري:

- په دوی کې ډېر اختلاف او تعارض شته، ځيني ئې وايي چې اتيا يا نوي آيتونه په دې وخت کې نازل شوي، ځيني ئې شپېته آيتونه ګڼي او ځيني ئې څه باندې دېرش. ځيني ئې وايې چې په وفد کې شپېته کسان وو خو ځيني ئې اتيا کسان ګڼي.
- د سورې له هيڅ آيت دا نه معلومېږي چې هغه به د مکې له فتحې وروسته نازله شوې وي.

قَدْ كَانَ لَكُمْ ءَايَةٌ فِى فِئَتَيْنِ ٱلْتَقَتَا ۖ فِئَةٌ تُقَٰتِلُ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأْىَ ٱلْعَيْنِ ۚ وَٱللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِۦ مَن يَشَآءُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُو۟لِى ٱلْأَبْصَٰرِ ﴿١٣﴾

[۱۳]- يقيناً تاسو ته په هغو دوو ډلو کې څرګنده نښه ده چې سره ونښتې، يوه د الله په لار کې جنګېده او بله ئې کافره وه چې د سترګو په ليد سره ئې هغوی د ځان دوه برابره ليدل او الله په خپلې مرستې سره د هغه چا ملاتړ کوي چې دی ئې وغواړي؛ يقيناً چې په دې کې سترګورو ته ښه عبرت دئ.

(۱۳)- له دې مبارك آيت معلومېږي چې په مخکيني آيت کې مخاطب قريش نه بلکې يهودان دي، دوی ته د بدر نښته د بېلګې په توګه وړاندې شوې او ورته ويل شوي چې ستاسو پايله به هم د هغوی په څېر وي. د بدر په جګړې کې د مسلمانانو بريا يهودان سخت پرېشان کړل، له دې مخکې دوی دا نه انګېرله چې څو مهاجر مسلمانان به د قريشو مخې ته تم شي او له خپلې مبارزې به څه تر لاسه کړي، خو د بدر تاريخي او نادري فتحې دوی هك پك کړل، د خطر احساس ئې وکړ، د دې ځوان تحريك قضيه ئې جدي ونيوله، غوښتل ئې د محتمل راتلونکي خطر مخه ونيسي، قريشو ته ئې هيئتونه ولېږل، د هغوی په ماتې او تلفاتو ئې خفګان څرګند کړ او اطمئنان ئې ورکړ چې له دې وروسته به د مسلمانانو په ضد د قريشو مرسته کوي. په دې آيت کې د لسم او يولسم آيت مطلب مزيد تشريح شوی او يوه تاريخي بېلګه ورته وړاندې شوې؛ کافرانو ته د دوی مال او ځواك ګټه نه شي رسولی او د الله له عذاب ئې نه شي ژغورلی، مګر ومو نه ليدل چې د بدر په نښتې کې له کوم برخليك سره مخامخ شول، په داسې حال کې چې شمېر ئې په سطحي نظر د

مسلمانانو دوه برابره معلومېدو؛ په حقیقت کې تر دې هم زیات وو؛ خو له ماتې سره مخامخ شول او د شمېر او وسائلو زیاتوالي دوی ته بریا ورپه برخه نه کړه او د دوی د ماتې مخه ئې ونه نیوله.

د ماتې او بریا پرېکړه الله تعالی کوي؛ چې څوك د الله د مرستې او تأیید مستحق وي او په ځان کې دا وړتیا راپیدا کړي چې الله ئې مرسته وکړي؛ وروستۍ فتح به د هغه وي، که څه هم شمېر ئې د دښمن د لښکرو په نسبت کم او وسائل ئې محدود وي. د بصیرت خاوندانو ته د بدر په ښتې او د مسلمانانو په بریا او د مغرورو قریشو په ماتې کې د پند او عبرت ژور درسونه پراته دي.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَٰتِ مِنَ ٱلنِّسَآءِ وَٱلْبَنِينَ وَٱلْقَنَٰطِيرِ ٱلْمُقَنطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلْفِضَّةِ وَٱلْخَيْلِ ٱلْمُسَوَّمَةِ وَٱلْأَنْعَٰمِ وَٱلْحَرْثِۗ ذَٰلِكَ مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَاۖ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسْنُ ٱلْمَـَٔابِ ﴿١٤﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَٰلِكُمْۚ لِلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿١٥﴾

[١٤]- خلکو ته د مرغوبو شیانو لکه ښځې، زامن، د سرو او سپینو زرو خزانې، نښانمن آسونه، څاروي او د کر کښت مینه ښایسته کړی شوې، خو دا ټول د دنیوي ژوند متاع ده او د الله خوا ته خو ډېر غوره د ټېکي ځای دئ. [١٥]- ورته ووایه: آیا تر دې په غوره څه مو خبر کړم؟ متقیانو ته د دوی د رب خوا کې داسې جنتونه دي چې ترې لاندې ویالې بهېږي، تلپاته په هغه کې، پاکیزه جوړې او د الله رضاء مندي؛ او الله خو د خپلو بندګانو ښه لیدونکی دئ.

(١٤-١٥)- خلك هغه څه معیار ګڼي او د چا عزت او ذلت، ماته او بریا او سعادت او شقاوت پرې تلي چې نفس ته مرغوب دي او د انسان نفس ئې خوښوي؛ لکه ښځې، زامن، د سرو او سپینو زرو خزانې، نښاني شوي آسونه، د څارویو رمې او د کر کښت پراخې زمکې؛ خو دا نه هدف دئ او نه معیار، نه انسان د دې لپاره پیدا شوی او نه به د ده په اړه قضاوت د دې له مخې کېږي او نه به ئې مستقبل او راتلونکی د دې له مخې ټاکل کېږي، دا خو په حقیقت کې د ده لپاره پیدا شوي، د ده د ژوند متاع ده، نه هدف او نه هم معیار، د انسان لپاره معیار بل څه دئ، هغه چې الله تعالی ئې دلته په یوه لفظ کې

راخلاصه کوي: تقوى: ځان ساتنه، له ظلم، ناروا، تېرى، گناه، عصيان او هر هغه څه چې د ده له انسانيت سره نه ښايي او له هر هغه څه چې ده ته تاوان رسوي. د ښه او بد او سزا او جزاء فيصله خو راتلونکې ده، الله تعالى به د قيامت په ورځ دا فيصله کوي، هلته به د متقيانو په مقام او منزلت پوه شئ، په دنيا کې خو تاسو هغه چا ته په سپکه سترگه کتل چې له خپل ملك شړل شوي، له مال او دولت محروم دي، نه بنگلې لري، نه لښکري او نه د سرو او سپينو زرو خزانې، خو په آخرت کې به وگورئ چې د الله په نزد کې ئې مقام څومره اوچت وو او په خپلې خوا کې ئې څنگه ځاى ورته غوره کړى. تلپاته جنت؛ چې تربنگلو او ونو لاندې ئې ويالې بهېږي، پاکيزه جوړې او تر هر څه اوچت د الله رضامندي. الله د خپلو بندگانو کړه وړه ليدلې، د دوى له وړتياوو خبر دئ، دوى ته به د خپلو وړتياوو مناسبه بدله ورکوي.

ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٦﴾
ٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلۡقَٰنِتِينَ وَٱلۡمُنفِقِينَ وَٱلۡمُسۡتَغۡفِرِينَ بِٱلۡأَسۡحَارِ ﴿١٧﴾

[١٦]- هغه چې وايي: اې زموږ ربه! يقيناً چې موږ ايمان راوړى؛ نو زموږ گناهونه راته وبخښه او د اور له عذاب مو وساته. [١٧]- همغه صابران، صادقان، غاړه ايښودونکي، انفاق کوونکي او د سحر په وخت کې مغفرت غوښتونکي بندگان.

(١٦-١٧)- دا مقام به د هغه چا په برخه وي چې ايمان راوړي، په آخرت ئې باور وي، په دوزخ کې له لوېدو وېره لري او له الله د خپلو گناهونو بخښنه غواړي، هغه چې له ايمان وروسته ئې لومړى او تر ټولو اوچت صفت صبر وي، ضبط او حبس نفس، ځان سمبالول، په خپل حد کې ځان ساتل، د خپل انساني فطرت د غوښتنو په حصار کې او د الله له لوري په ټاکلو حدودو کې محدود پاته کېدل، هغه چې نه ئې نفسي غوښتنې تېرايستى شي او نه د شيطان وسوسې، نه ئې د نعمتونو کثرت بې لاري کولى شي او نه محروميتونه، نه ئې د دښمن گواښونه وېرولى شي او نه ئې ستونزې او کړاوونه پښې لړزولى شي، په خپل حد او حق قانع وي او په خپل کار کې له ستړيا او ستومانتيا ښودلو پرته لگيا وي. د صبر تر څنگ ئې څلور نور صفتونه وي: صادق وي، هم په خپله وينا کې او هم په خپله معامله کې، د خپل رب هر حکم ته غاړه ږدي، خپل مال د الله په لار کې لگوي او د خپلو اشتباهاتو او گناهونو د جبران هڅه کوي او هر سحر، د شپې په پاى او د ورځې له پيل مخکې له خپل رب د خپلو گناهونو مغفرت غواړي.

شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَأُوْلُواْ ٱلْعِلْمِ قَآئِمَۢا بِٱلْقِسْطِۚ لَآ إِلَٰهَ
إِلَّا هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلْإِسْلَٰمُۗ وَمَا ٱخْتَلَفَ ٱلَّذِينَ
أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيَۢا بَيْنَهُمْۗ وَمَن يَكْفُرْ بِـَٔايَٰتِ
ٱللَّهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿١٩﴾

[١٨]- الله په دې شهادت ورکړی چې له ده پرته بل معبود نشته، ملائکو او په عدل ولاړو د علم خاوندانو هم؛ له عزيز حکيم خدای پرته بل معبود نشته. [١٩]- بې شکه چې د الله په نزد کې (مقبول) دين؛ اسلام دئ؛ او اهل کتاب خو اختلاف ونه کړ مگر له هغه وروسته چې علم ورته راغی؛ په خپلو کې د ضد او بغي له امله او څوك چې د الله په آيتونو کافر شي؛ نو يقيناً چې الله ډېر ژر محاسبه کوونکی دئ.

(١٨)- الله تعالی په خپل کتاب کې د دې خبرې شهادت ورکړی چې له ده پرته بل معبود نشته، ملائکې هم په دې خبرې شهادت ورکوي او هر باانصافه د علم خاوند هم دا شهادت ورکوي، څوك چې له الله پرته بل د لمانځنې وړ گڼي، په الوهيت او ربوبيت کې بل ته برخه ورکوي، بل ته عبادت او دعاء جائز گڼي؛ د هغه خبره هم د الله د شهادت خلاف ده او هم د ملائکو او هم د با انصافه علماءو.

د دې آيت په ترجمه او تشريح کې د مفسرينو تر منځ اختلاف شته، پورتنۍ ترجمه د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د رأيي مطابق ده او همدا غوره ده؛ قائماً بالقسط د اولوالعلم حال بيانوي، بحث د اهل کتاب له مذهبي مشرانو سره دئ، دوی ته دغه خبره مناسبه ده چې باانصافه علماء هم د الله په يووالي شهادت ورکوي، د آيت د ترکيب تقاضی هم دغه ده چې ارتباط ئې له اولوالعلم سره دئ، په قرآن کې د قائماً بالقسط الفاظ د الله تعالی لپاره نه دي کارول شوي.

(١٩)- د الله په نزد کې مقبول دين دا دئ چې څوك الله او د هغه دين ته تسليم وي؛ دين يعني د الله حکم ته غاړه ايښودل، د مطيع او منقاد بنده په څېر ژوند کول. اهل کتاب هم له دې لحاظه د الله له مقبول دين سره اختلاف کړی چې له الله سره ئې جعلي معبودان شريك کړي، له الله پرته نور د عبادت او لمانځنې وړ گڼي او هم له دې پلوه چې عملاً د الله احکامو ته تسليم نه دي، د الله دين د دوی پر ژوند او چارو ئې حاکم نه دئ، اختلاف ئې د ناپوهۍ له امله نه دئ؛ بلکې عمداً او له پوهېدا وروسته اختلاف کوي، د اختلاف وجه ئې (خپلمنځي بغي) ده، له اصلي دين سره اختلاف او هغه په بدله بڼه کې

وړاندي کول ئې د دې لپاره دي چي له هغه يو په بل د تېري کولو وسيله وگرځوي، علماء ئې عوام پرې وغولوي او د هغوی مال په ناحقه وخوري.

فَإِنْ حَآجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِۗ وَقُل لِّلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْأُمِّيِّـۧنَ ءَأَسْلَمْتُمْۚ فَإِنْ أَسْلَمُواْ فَقَدِ ٱهْتَدَواْۖ وَّإِن تَوَلَّوْاْ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ ٱلْبَلَٰغُۗ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٢٠﴾

[٢٠]- نو که ئې شخړه درسره کوله ورته ووايه: ما خپل ځان الله ته تسليم کړی او هغو هم چي زما متابعت کوي؛ او اهل کتاب او نالوستو ته ووايه: آيا تاسو هم تسليم شوي يئ؟ نو که تسليم شول؛ سمه لار ئې وموندله او که ئې مخ واړاوو نو پر تا يوازي تبليغ دئ او الله د بندگانو ښه ليدونکی دئ.

(٢٠)- د دوی د بې بنسټه اعتراضونو او احتجاج پروا مه کوه، په ځواب کې ئې دا ووايه چي زه او زما متابعت کوونکي خپل رب ته تسليم يو، که د اهل کتاب علماءو او نالوستو يا دوی او مشرکانو الله ته د تسليمېدا لار غوره کړه؛ نو سمه لار به ئې موندلې وي او که ئې ډډه وکړه نو د دوی پروا مه کوه، ستا دنده دا ده چي حق ته بلنه ورکړې، د الله پيغام تر دوی ورسوې، پرېکړه هغه الله ته پرېږده چي د خپلو بندگانو ټول کړه وړه گوري.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ ٱلَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِٱلْقِسْطِ مِنَ ٱلنَّاسِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾

[٢١]- يقيناً هغه چي د الله په آيتونو کافران کېږي او د الله پيغمبران په ناحقه وژني او له خلکو هغه هم وژني چي د عدل کولو امر کوي، نو د دردناك عذاب زېری ورکړه.

(٢١)- هغه کافران چي د الله له آيتونو انکار کوي، د الله د پيغمبرانو په مخالفت کې هغه ځای ته رسي چي د دوی د وژلو لپاره ملا تړي او آمرين بالقسط وژني، هر څوك چي د ظلم خلاف غږ اوچت کړي او عدالت ته بلنه ورکړي؛ دوی ئې وژني، ځيني له دې انکار او د پيغمبرانو او آمرين بالقسط له وژلو دا طمع لري چي په دې سره به خپل مخالفين وځپي، د دوی اقتدار ته ورپېښ گواښونه به ختم کړي او د دوی د رياست او قيادت بقاء او دوام به تضمين شي؛ او ځيني نور ئې دا کار په دې هيله او گمان کوي چي په دې سره

له خپل (حق مذهب) دفاع کوي، الله به ترې راضي شي او جنت به ئې په برخه شي!! خو دوی ته د دوی د دې کاذب او غولوونکي انتظار او هیلي خلاف د دردناك عذاب زېرى ورکړه؛ دوی دي مطمئن وي چي د خپلو هیلو د تر سره کېدو زېرى به هیڅکله وانه وري.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٢﴾

[٢٢]- دوی هغه دي چي عملونه ئې په دنیا او آخرت کې حبط او تباه شوي او هیڅ مرستندوی ورته نشته.

(٢٢)- نه به په دنیا کې له دې عمل څه ګټه تر لاسه کړی شي او نه په آخرت کې او نه به داسي څوك ومومي چي په دنیا او آخرت کې ئې له خپل شوم عاقبت وژغوري، دوی هیڅ مرستندوی نه لري، هیڅوك ئې له زړه او په اخلاص سره مرسته نه کوي، که نن ډېر د دوی د مرستي او حمایت تیرې په سینه وهي او د دوی لپاره لاس ترلي ولاړ دي؛ خو چي د رښتیا ورځ راشي نو یو کس به هم د دوی مرستي ته راوړاندي نه شي او مرسته به ئې ګټه ورونه رسوي.

له (حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ) معلومېږي چي د دوی ځیني له دې مخالفتونو دنیوی اهداف لري او ځیني ئې اخروي طمعي او هیلي.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبٗا مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ يُدۡعَوۡنَ إِلَىٰ كِتَٰبِ ٱللَّهِ لِيَحۡكُمَ بَيۡنَهُمۡ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٞ مِّنۡهُمۡ وَهُم مُّعۡرِضُونَ ﴿٢٣﴾

[٢٣]- آیا هغو ته دي پام نه دئ کړی چي د کتاب څه برخه ورکړی شوې، د کتاب په لوري بلل کېږي چي د دوی تر منځ پرېکړه وکړي؛ خو یوه ډله ئې ډډه کوي؛ په داسي حال کې چي (عمداً) اعراض کوونکي وي.

(٢٣)- دلته د دوی د علماءو په اړه بحث شوی؛ هغه چي د کتاب په څه برخي پوه شوي، د کتاب څه محدود او لږ علم ئې په برخه شوی، خو کله چي د الله کتاب ته د خپلو شخړو او منازعاتو د حل و فصل لپاره بلنه ورکړی شي او کله چي ورته وویل شي چي د الله په کتاب عمل وکړئ؛ له دې اعراض کوي او مخ اړوي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُواْ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامٗا مَّعۡدُودَٰتٖۖ وَغَرَّهُمۡ فِي دِينِهِم مَّا

كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٢٤﴾

[٢٤]- دا له دې امله چې وايي: موږ ته به له څو شمېرلو ورځو پرته (د دوزخ) اور راونه رسېږي؛ خپلو افتراءاتو په خپل دين كې دوكه كړل.

(٢٤)- دوى د دې لپاره د الله كتاب شا ته وغورځاوو او په هغه ئې عمل كول پرېښود چې گمان ئې كولو جنت د دوى لپاره پيدا شوى او دوى د جنت لپاره، دوزخ ته به نه ځي مگر څو معدودې ورځې، دا د دوى ټگمارو مذهبي مشرانو ورته ويلي وو، هغوى دې خبرې ته مذهبي رنگ وركړى وو، هغوى ورته ويلي وو چې دا خبره د الله په كتاب كې راغلې، دا په رواياتو كې راغلې، پيغمبر دا خبره كړې، دغو افتراءاتو وغولول، په خپل دين له پوهېدو ئې عاجز كړل او په هغه له عمل كولو ئې بې پروا كړل.

فَكَيۡفَ إِذَا جَمَعۡنَٰهُمۡ لِيَوۡمٖ لَّا رَيۡبَ فِيهِ وَوُفِّيَتۡ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿٢٥﴾

[٢٥]- نو څنگه به وي كله چې ئې هغې ورځې ته راغونډ كړو چې شك په كې نشته او هر چا ته به هغه څه پوره وركړى شي چې كړي ئې وو او ظلم به نه پرې كېږي؟

(٢٥)- دوى به د قيامت په ورځ وگوري چې هر چا ته خپل عملونه او لاسته راوړني پوره وركول كېږي، پرېكړه د عملونو له مخې كېږي، نه د بل څه له مخې، وبه گوري چې نه له پيغمبرانو سره د دوى قومي او نسلي نسبت گټه وررسولى شي او نه ئې د دوى د ټگمارو مذهبي مشرانو دروغجني فتوى گاني ژغورلى شي.

قُلِ ٱللَّهُمَّ مَٰلِكَ ٱلۡمُلۡكِ تُؤۡتِي ٱلۡمُلۡكَ مَن تَشَآءُ وَتَنزِعُ ٱلۡمُلۡكَ مِمَّن تَشَآءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَآءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَآءُۖ بِيَدِكَ ٱلۡخَيۡرُۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ ٱلَّيۡلَ فِي ٱلنَّهَارِ وَتُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِي ٱلَّيۡلِۖ وَتُخۡرِجُ ٱلۡحَيَّ مِنَ ٱلۡمَيِّتِ وَتُخۡرِجُ ٱلۡمَيِّتَ مِنَ ٱلۡحَيِّۖ وَتَرۡزُقُ مَن تَشَآءُ بِغَيۡرِ حِسَابٖ ﴿٢٧﴾

[٢٦]- ووايه: اې بارئ ربه! د واكمنۍ واكداره! دا ته يې چې چا ته وغواړې واكمني وركوې او له چا چې وغواړې د واكمنۍ "جامه" ببرته باسې، چې چا ته وغواړې عزت

ورکوې او چې څوك وغواړې سپكوې ئې، ښېګڼه ټوله ستا په لاس كې ده، بې شكه چې ته په هر څه قادر يې. [٢٧]- شپه په ورځ كې ننباسې او ورځ په شپې كې داخلوې، ژوندى له مړي راباسې او مړى له ژوندي راباسې او چې چا ته وغواړې بې حسابه روزي ورکوې.

(٢٦-٢٧)- د دې مباركو آيتونو لارښووني دا دي:

- په هر حالت كې به ستا باور دا وي چې د واكمنۍ اصلي او يوازينى واكدار الله دئ.
- دا پرېكړه د الله له لوري صادرېږي چې چا ته څومره او څنګه واكمني وركړي.
- دا پرېكړه الله كوي چې د چا د واكمنۍ كرسۍ څنګه او كله نسكوره كړي.
- د عزت وركړه د الله له لوري ګڼه، پام چې له الله پرته له بل چا عزت ته د رسېدو طمع ونكړې. مبادا اقتدار تر لاسه كول د عزت نښه وګڼې، ډېر د اقتدار خاوندان سخت ذليل او سپك دي.
- د چا د ذلت او سپكاوي پرېكړه هم الله كوي، په خپل عزت له الله پرته له بل چا مه وېرېږه. هغه څوك ذليل ګڼه چې د الله په وړاندي ذليل وي، مبادا ناداري او ناتواني د ذلت نښه وګڼې، ډېر په خړو جامو كې د الله په وړاندي هومره عزت لري چې د پرېړو غاړو، جګو شملو او دنګو بنګلو خاوندان ئې د پښو له خاورو سره برابر نه دي.
- د الله هره پرېكړه حكيمانه ده، په هري فيصلې كې ئې خير مضمر دئ، خير او ښېګڼه د الله په خوا كې او د ده په لار كې لټوه، نه د بل چا په لاس كې او نه په نورو لارو كې.
- دا باور دي هيڅكله او په هيڅ حالت كې متزلزل نه شي چې الله په هر څه قادر دئ، ناتوانه او ضعيفو كسانو ته د ټولني واكمني وركولى شي او د زر او زور د خاوندانو تخت او تاج نسكورولى شي، نه د چا زور او ځواك د ده فيصلې بدلولى شي او نه د چا ضعف او ناتواني د ده پرېكړي ځنډولى شي.
- لكه څنګه چې شپه او ورځ د الله په اراده او د يوه ستر حكمت له مخي ځي راځي او په دې كار كې له الله پرته د عالم هيڅ ځواك هيڅ ډول دخالت نه شي كولى، نه شپه رالنډولى شي او نه ورځ اوږدولى شي، همدا راز د مرګ ژوند، عزت او ذلت پرېكړه او د واكمنۍ سپارل او بېرته اخيستل هم فقط د الله په اراده، د خاصو سننو مطابق او د خاصو مصلحتونو له مخي تر سره كېږي.
- د رزق او روزي په اړه د الله سنت دا نه دئ چې چا ته د ده د وړتياوو او استحقاق له مخي رزق او روزي وركړي، بلكې په دې اړه ئې سنت دا دئ چې خپلو بندګانو ته كه

کافر وي که مسلمان، که صالح وي که طالح، له حسابه پرته روزي ورکوي، که ئې چا ته رزق د محاسبې له مخې او له هغه وروسته ورکولی چې خپله وړتیا ثابته کړي، نو له کافر، عاصي او باغي بنده به ئې هر څه سپمولي وو، له عادي اوبو به ئې هم محروم کړی وو. مبادا د هغه چا په اړه چې د رزق او روزي تر لاسه کولو لپاره ئې حرامي لارې غوره کړې او د ظلم، تېري، خیانت او نورو حرامو لارو ئې ډېر څه تر لاسه کړي، دا گمان وکړې چې الله ته نازولی دئ او د خاصو وړتیاوو په وجه ئې دا هر څه ورکړي!! مبادا بډای د عزت خاوند وگڼې او نېستمن سپك او ذلیل، ډېر مالداران د الله او خلکو په نزد ډېر سپك او ذلیل دي او ډېر نېستمن او نادار خلك د الله په وړاندې د ستر عزت خاوندان دي.

لَّا يَتَّخِذِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ ٱللَّهِ فِى شَىْءٍ إِلَّآ أَن تَتَّقُوا۟ مِنْهُمْ تُقَىٰةً ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفْسَهُۥ ۗ وَإِلَى ٱللَّهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

[٢٨]- مؤمنان دې له مؤمنانو علاوه کافران په دوستۍ نه نیسي او څوك چې دا کار وکړي نو په هیڅ څه کې له الله سره نه دئ، مگر دا چې له دوی څه وېره ولرئ او الله خو تاسو له خپل ځانه په حذر کوي او ورگرځېدنه خو د الله په لوري ده.

(٢٨)- مؤمنان به یوازې له مؤمنانو سره دوستي کوي، له دوی پرته به نور خلك دوستان نه گڼي، له کافرانو سره به دوستي نه کوي، هر څوك چې له کافرانو سره دوستي وکړي نو خپلې ټولې اړیکې ئې له الله سره شلولې دي، د الله له حزبه وتلی دئ، نه د الله د دین په حلقه کې دئ او نه ئې له الله سره کوم تعلق پاته دئ؛ مگر دا چې د کافرانو په لاس کې پرېوتی وي، له کوم سخت خطر سره مخامخ وي، هغوی ئې په مرگ تهدیدوي، د دوی له وېرې دې ته اړ شوی وي چې د دوستۍ الفاظ ورته ووایي، داسې څه ورته ووایي چې هغوی ئې خپل دوست وگڼي او په دې سره هغه خطر دفع کړي او د دوی له شر ځان وژغوري. په داسې سخت او اضطراري حالت کې تاسو ته د داسې الفاظو د ویلو اجازه او رخصت درکړی شوی، الله تعالی په داسې حالت کې حتی د کفر د کلمې په ویلو او له اسلام د انکار په کولو هم تاسو نه نیسي. خو په دې حالت کې هم څو خبرې په پام کې ولرئ:

- له دښمن د وېرې پر ځای له الله ووېرېږئ، که په خپل دین د ټینگار په نتیجه کې وژل کېږئ نو څه پروا لري، مرگ خو هسې هم راځي، هسې به هم خپل رب ته ورگرځئ، آیا دا غوره نه ده چې دا مرگ مو د شهادت مرگ وي؟

● له دوی ستاسو وېره باید هومره نه وي چي له الله ستاسو په وېري غالبه شي او په تاسو باندي هغه کار وکړي چي الله تعالی ئې اجازه نه ده درکړې، مبادا د کوم مسلمان د وژلو او یا اسلام او مسلمانانو ته تاوان رسولو په بیع دا کار وکړئ.

دا مبارك آیت که له یوې خوا موږ ته لارښوونه کوي چي له کافرانو سره به له دوستۍ ډډه کوو او له دوی سره د دوستۍ په سبب زموږ ټولي اړیکي له الله سره قطع کېږي، له بلي خوا د وېري په حالت کي او هلته چي یو مسلمان د کافرانو په لاس کي پرېوتی وي او په مرگ ئې گواښي؛ هغه ته دا اجازه ورکوي چي دښمن ته د دوستۍ او ملگرتیا خبره وکړي، خو په دې شرط چي په دې کار سره به اسلام او مسلمانانو ته تاوان نه رسوي، یوازي د ځان د ژغورلو لپاره به کومه چاره او حیله لټوي، دا رخصت د ده د ضعف، ناتوانۍ او مجبوریت له مخي ورکړی شوی، د عزیمت او قوي ایمان تقاضی دا ده چي په دې حالت کي هم د ثبات او استقامت لار غوره کړي، په خپل ایمان ټینگ پاته شي او د دښمن پر ځای یوازي له یوه الله وېره ولري او دا ئې په پام کي وي چي مرگ د ده د ژوندون پای نه دئ بلکي د بل ژوندون مقدمه ده، په دې مرگ سره هغه د الله په لور درومي.

متأسفانه ځیني خلك منافقت، دوه مخیتوب او خدعې ته هم د "تقیه" نوم ورکوي او له هر چا سره په هرحالت کي دا "تقیه" جائز گڼي، دا په داسي حال کي چي قرآن خدعه او دوه مخیتوب حرام گڼي او د اسلام له نظره حتی له دښمن سره خدعه ناجائزه ده، د پیغمبر علیه السلام په مخکي یوې ښځي خپل زوی ته وویل چي راشه څه درکوم، پیغمبر علیه السلام ترې پوښتنه وکړه: څه دي ورکول غوښتل؟ هغې وویل: غوښتل مي خرما ورکړم، پیغمبر علیه السلام ورته وفرمایل: که څه دي نه وی ورکړي نو دا به د دروغو په توگه درته لیکل کېده.

له دې مبارك آیت چي دا مذهبي فرقه کوم تعبیر او تفسیر وړاندي کوي ډېر بې بنسټه دئ، په دې تعبیر سره هغوی خدعې او دوکې ته د تقیه نوم ورکړی، څوك چي په داسي تقیه معتقد وي د هغه د هري خبري په باب خلك داسي گمان کوي چي ښایي هغه تقیه کوي او د زړه مقصدي خبره له ده پټه ساتي. هیڅوك نه پوهېږي چي د ده کومه خبره صادقانه او رښتینې ده او کومه ئې په تقیه ولاړه خبره.

له آیت دوه خبري په ډېر صراحت سره معلومېږي:

● دا حکم له کافرانو سره د تعلقاتو په اړه دئ، نه له هر چا سره.

● دا د اضطرار په حالت کي رخصت دئ، داسي لکه د سختي مخمصې په حالت کي د حرامي غوښي د خوړلو اجازه.

قُلۡ إِن تُخۡفُواْ مَا فِي صُدُورِكُمۡ أَوۡ تُبۡدُوهُ يَعۡلَمۡهُ ٱللَّهُۗ وَيَعۡلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿٢٩﴾

[۲۹]- ورته ووایه: که د سینو خبره مو پټه کړئ او یا ئې څرګنده کړئ، الله پرې پوهېږي او په هغه څه هم پوهېږي چې په آسمانونو کې دي او په هغه څه هم چې په زمکې کې دي او الله په هر څه قادر دئ.

(۲۹)- څه چې تاسو له کافرانو سره دوستۍ ته هڅوي؛ که دا پټ کړئ یا ئې ښکاره کړئ، الله پرې پوهېږي. تاسو چې کومه خبره کافرانو ته کوئ، د ځان د ژغورنې لپاره او څه چې مو په سینه کې پټ ساتئ که دا د کفر په وینا رضایت وي او که له هغې کرکه او په خپلې عقیدې باور؛ الله پرې پوهېږي.

په دې پوه شئ چې الله په هر څه قادر دئ، که وغواړي او دا ستاسو په خیر وي نو په هغه حالت کې هم تاسو ژغورلی شي چې تاسو د خطر په دې سخت حالت کې په خپل ایمان ټینګار وکړئ او کافر ته له هغې وینا انکار وکړئ چې تاسو د دوی له غضب ژغوري.

يَوۡمَ تَجِدُ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا عَمِلَتۡ مِنۡ خَيۡرٖ مُّحۡضَرٗا وَمَا عَمِلَتۡ مِن سُوٓءٖ تَوَدُّ لَوۡ أَنَّ بَيۡنَهَا وَبَيۡنَهُۥٓ أَمَدَۢا بَعِيدٗاۗ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفۡسَهُۥۗ وَٱللَّهُ رَءُوفُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿٣٠﴾

[۳۰]- هغه ورځ چې هر څوك به د خیر هر هغه څه حاضر ومومي چې کړي ئې وو او له بدو کارونو ئې چې څه کړي وي دا به خوښوي چې کاش د دغه (بد کار) او د ده تر منځ لرې او اوږد واټن وی؛ او الله تاسو له ځانه وېروي او الله په خپلو بندګانو رؤوف او مهربان دئ.

(۳۰)- که څه هم دلته د (خیر او سوء) ذکر عام راغلی او په هر ښه او بد کار ئې اطلاق کېږي او دا مطلب افاده کوي چې د قیامت په ورځ به هر څوك خپل نېك عملونه په خپلې مخې کې حاضر ومومي، د خیر عمل دي نه ضائع کېږي، د الله په خوا کې درته ساتل کېږي او د خپل بد عمل په اړه به وايي چې کاش له دې کار ډېر لرې پاته شوی وی، هیڅکله مې لاس نه وي وررسېدلی؛ دا عام مطلب هم افاده کوي خو له مخکینې آیت سره د ارتباط له مخې ئې معنی دا ده چې په هغه خطرناك حالت کې په خپل ایمان ټینګار به د قیامت په

ورځ د الله په خوا کې ومومي او کومه غلطه خبره چې له خولې ئې وتلې وي هلته به پرې شرمنده وي او وايي به چې کاش دا خبره مې له خولې هيڅکله نه وی وتلې، کاش له دې غلطۍ ډېر ډېر لرې پاته شوی وی. نو له الله ووېرېږئ، هغه مو يوازې نه پرېږدي، هغه په خپلو بندګانو ډېر زړه سوانده او مهربان دئ.

د کتاب له بحث وروسته؛ د پيغمبرانو په اړه بحث پيل کېږي؛ او پر دې بحث کوي چې دوی څوك دي، مأموريت ئې څه دئ، مقام او منزلت ئې څه دئ؟

د پيغمبرانو په اړه به معاندينو ويل: که دوی د الله له لوري راغلي وي نو بايد په غيب پوه وي، هر کار ئې تر سره کولی شوی، چا ئې مخالفت نه شوی کولی، ملائکې ئې په څنګ کې وی، د سرو او سپينو زرو خزانې ئې په واك کې وی، خو چې پيغمبر ئې د ځان په څېر يو انسان او بشر ليدو، نه له غيب خبر او نه د امورو متصرف، نه ئې د ملائکو محافظ ټولګي په څنګ کې او نه ئې خزانې په واك کې، مخالفين ئې کله دی په خپله ځوروي او کله ئې ياران، خو دی نه له ځان خارق العاده دفاع کولی شي او نه له خپلو يارانو؛ نو له ايمان راوړو ئې انکار کړی. قرآن د دوی حالت څنګه ښکلی انځور کړی:

وَقَالُواْ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ ٱلْأَرْضِ يَنۢبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ ٱلْأَنْهَٰرَ خِلَٰلَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ ٱلسَّمَآءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِى ٱلسَّمَآءِ وَلَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَٰبًا نَّقْرَؤُهُۥ ۗ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّى هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ ٱلنَّاسَ أَن يُؤْمِنُوٓاْ إِذْ جَآءَهُمُ ٱلْهُدَىٰٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَبَعَثَ ٱللَّهُ بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٤﴾ قُل لَّوْ كَانَ فِى ٱلْأَرْضِ مَلَٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُولًا ﴿٩٥﴾ الاسراء: ﴿٩٠﴾-﴿٩٥﴾

او وئې ويل: تر هغه پر تا ايمان نه راوړو چې له زمکې کومه چينه راته ونه بهوې؛ او يا دې د خرما او انګورو داسې باغ نه وي چې په منځ کې ئې ويالې رواني کړې؛ او يا لکه څنګه چې ګمان کوې دا آسمان پر موږ راپرې باسې او الله او ملائکې موږ ته مخامخ راحاضر کړې او يا دې د سرو او سپينو زرو کور وي او يا آسمان ته وخيژې او ختل دې هم تر هغه نه منو چې کوم داسې ليکلی کتاب راته راوړې چې موږ ئې لوستی شو، ورته ووايه: سبحان الله! مګر زه له يوه لېږل شوي انسان پرته بل څه يم؟! او د هدايت له راتلو وروسته؛ خلك له دې پرته بل څه له ايمان راوړلو منع نه

کړل چې ويل ئې: آيا الله يو انسان د پيغمبر په توګه مبعوث کړی؟ ورته ووايه: که په زمکې کې ملائکې اوسېدی او ډاډمنه ګرځېدئ؛ نو الله به هرومرو يوه ملائکه د پيغمبر په توګه رالېږلې وه.

دا له پيغمبرانو د انکار کوونکو استدلال وو؛ خو د دوی په مقابل کې ځيني نور بيا داسې وو چې د خپلو پيغمبرانو په اړه به ئې همداسې ګمانونه کول، ويل به ئې چې زموږ پيغمبر په غيب پوه وو، د امورو متصرف وو، الله ورته خاص خاص اختيارات ورکړي وو، موږ هغه پيغمبر نه منو چې دغه ځانګړتياوې ونلري!! آيا دېره عجيبه نه ده؟ پر پيغمبرانو د ايمان دروغجن مدعي هغه معجزې او خارق العاده ځانګړتياوې مخکينيو پيغمبرانو ته منسوبوي چې د نوي پيغمبر مخالفين او د ده له رسالت منکرين؛ د همداسې معجزو او ځانګړتياوو د نه د درلودو له کبله پر هغه له ايمان راوړلو انکار کوي!!

د دغو دواړو ډلو د بې بنسټه اوهامو او غلطو انګېرنو د ترديد لپاره دلته د پيغمبرانو په اړه ډېر جامع او دقيق بحث شوی او د دوی حقيقت ئې بيان کړی. بحث په دې آيت پيل کېږي:

قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٣١﴾ قُلۡ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَۖ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾

[۳۱]- ورته ووايه: که په رښتيا له الله سره مينه لرئ نو زما متابعت وکړئ، چې الله له تاسو سره محبت وکړي او ګناهونه مو درته وبخښي؛ او الله ډېر مهربان بخښونکی دئ. [۳۲]- ورته ووايه: د الله او د پيغمبر اطاعت وکړئ، که ئې مخ واړاوو نو الله له دغو کافرانو سره محبت نه کوي.

(۳۱-۳۲)- له الله سره د محبت دعوی له هغه چا منل کېدی شي چې عملاً د الله د پيغمبر متابعت کوي، هغه څوک چې د پيغمبر متابعت نه کوي، نه الله له ده سره محبت کوي او نه دی له الله سره مينه لري، د الله ولي او دوست هغه دئ چې په عمل کې د الله د پيغمبر متابعت کوي. د الله او پيغمبر اطاعت د ايمان نښه ده او عدم اطاعت ئې د کفر نښه.

إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰٓ ءَادَمَ وَنُوحٗا وَءَالَ إِبۡرَٰهِيمَ وَءَالَ عِمۡرَٰنَ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٣٣﴾

ذُرِّيَّةَۢ بَعۡضُهَا مِنۢ بَعۡضٖۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾

[۳۳]- يقيناً چي الله تعالی آدم، نوح، د ابراهيم او عمران اولاد په عالمیانو غوره کړي.
[۳٤]- يو د بل اولاد او الله ښه پوه اورېدونکی دئ.

(۳۳-۳٤)- الله تعالی د زمانې په اوږدو کې ډېر داسي شخصيتونه غوره کړي چي د نورو د لارښووني دنده ئې ورسپارلې وه، د دوی خاصي ځانګړتیاوي وې، د دغو خصوصياتو له کبله الله تعالی دوی ته په نورو فضيلت ورکړی وو، آدم عليه السلام، نوح عليه السلام، ابراهيم عليه السلام او اولاد ئې او د عمران اولاد له دې جملی وو، د دوی د فضيلت وجه دا نه وه چي ګواکې دوی د انسانانو کومه خاصه نوع وو، نه؛ همدا د نورو انسانانو په څېر يو له بل پيدا کېدونکي انسانان وو، د فضيلت وجه ئې بله وه، په دوی کې د هغه ستر مأموريت د سر ته رسولو وړتیاوي وې چي د انسانانو د لارښووني او هدايت په اړه الله تعالی ورسپارلی وو، سميع او عليم خدای پوهېږي چي د دوی په اړه خلك څه عقيده لري او څه وايي. يهودان او نصاری د خپلو پيغمبرانو په اړه څه څه خبري کوي او څه څه عقائد لري.

إِذۡ قَالَتِ ٱمۡرَأَتُ عِمۡرَٰنَ رَبِّ إِنِّي نَذَرۡتُ لَكَ مَا فِي بَطۡنِي مُحَرَّرٗا فَتَقَبَّلۡ مِنِّيٓۖ
إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتۡهَا قَالَتۡ رَبِّ إِنِّي وَضَعۡتُهَآ أُنثَىٰ
وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا وَضَعَتۡ وَلَيۡسَ ٱلذَّكَرُ كَٱلۡأُنثَىٰۖ وَإِنِّي سَمَّيۡتُهَا مَرۡيَمَ وَإِنِّيٓ
أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٖ
وَأَنۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنٗا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّاۖ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيۡهَا زَكَرِيَّا ٱلۡمِحۡرَابَ وَجَدَ
عِندَهَا رِزۡقٗاۖ قَالَ يَٰمَرۡيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَٰذَاۖ قَالَتۡ هُوَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۖ إِنَّ ٱللَّهَ يَرۡزُقُ
مَن يَشَآءُ بِغَيۡرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

[۳۵]- هغه وخت چي د عمران مېرمني وويل: اې زما ربه! زما په رحم کې چي څه دي هغه مي ستا لپاره نذر کړی، آزاد (له بل هر کار)، نو له ما ئې قبول کړه، بې شکه چي ته ښه پوه اورېدونکی يې. [۳٦]- نو کله چي ئې وزېږاوو، وئې ويل: اې زما ربه! ما خو نجلۍ وزېږوله! او الله ښه پوهېږي چي څه ئې زېږولي، او نارينه خو د ښځي په څېر نه وي! او ما هغه مريم ونوموله او زه دا او اولاد ئې له رټل شوي

شيطانه ستا په پناه کې درکوم. [۳۷]- نو خپل رب ئې په ښه توګه قبوله کړه او د دې ښه روزنه ئې وکړه او زکريا ئې د دې روزونکی او کفيل وګرځاوو، کله چې به هم زکريا د دې عبادت ځې ته ورننووت نو د دې په خوا کې به ئې خاص خوراك موندو، وبه ئې ويل: اې مريمې! دا له کومه درته راغلي؟ وبه ئې ويل: دا د الله له لوري دي، بې شکه چې الله هر چا ته چې وغواړي بې حسابه روزي ورکوي.

(۳۵-۳۷)- د مريم مور؛ د عمران مېرمن حامله وه، له الله سره ئې وعده وکړه چې خپل بچی به د ده په لار کې وقف کوي، انتظار ئې دا وو چې الله تعالی به زوی ورکړي او هغه به د الله د دين خدمت ته وړاندي کوي، خو الله تعالی ورته لور ورکړه؛ وئې ويل: زما ربه! دا خو لور ده، ما خو د زوی طمع وه، نارينه خو د ښځي په څېر نه وي، هغه محدوديتونه ئې نه وي چې ښځه عادتاً ورسره مخامخ وي، ما ئې نوم مريم (دالله بنده او خدايي خدمتګار) کښېښود، زه ئې تا ته سپارم، دا او اولاد ئې له رټلي شيطان په خپل حفظ او امان کې وساته، الله تعالی ښه پوهېدو چې څه ئې زېږولی، الله تعالی د دې همدا نذر قبول کړ، د مريمې د ښې روزني انتظام ئې وکړ، دا ئې د زکريا عليه السلام تر روزني او کفالت لاندي ورکړه، کله چې به د روزني په دوران کې زکريا عليه السلام د دې هستوګنځي ته ورغی نو د مريمې خوا ته به ئې بې موسمه مېوې وليدې، له هغې به ئې پوښتنه وکړه چې دا له کومه راځي، مريمې به ځواب ورکړ: دا د الله له لوري ده، الله چې چا ته وغواړي له حسابه پرته روزي ورکوي، زه د داسي رزق مستحقه نه يم، دا د الله پېرزوينه ده، زما د کومي ځانګړتيا له مخي ئې نه راکوي، له محاسبې پرته ئې راکوي. دلته او د قرآن په ډېرو نورو آيتونو کې هم د (يَرۡزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيۡرِ حِسَابٍ) معنی همدا ده، د (بغير حساب) دقيقه او سمه ترجمه (له حسابه پرته) ده، نه (بې حسابه)، د مريم په ځواب کې خو هغه بې حسابه ترجمه کول ډېره نامناسبه ترجمه ده. زکريا عليه السلام اولاد نه درلود، دی او مېرمن ئې د عمر هغه حد ته رسېدلي وو چې څوك هغه وخت د اولاد طمع نه شي کولی، خو چې وئې ليدل الله تعالی بې موسمه مېوه هم ورکوي، دا طمع په کې راپيدا شوه چې ما ته به هم بې موسمه اولاد راکړي.

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۥۖ قَالَ رَبِّ هَبۡ لِي مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةٗ طَيِّبَةًۖ إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ٣٨

[۳۸]- دلته نو زکريا خپل رب ته دعاء وکړه، وئې ويل: اې زما ربه! له خپله لوري ما

ته پاکیزه اولاد را، بې شکه چې ته د دعاءگانو ښه اورېدونکی يې.

(۳۸)- د مريم سپېڅلتوب په ده کې د سپېڅلي اولاد تلوسه راپيدا کړه او هغې ته بې موسمه روزي ورکول هيله من کړ چې ده ته به هم په دې زړښت کې اولاد ورکړي.

فَنَادَتْهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُصَلِّى فِى ٱلْمِحْرَابِ أَنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ مُصَدِّقًۢا بِكَلِمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ۝٣٩

[۳۹]- نو په داسې حال کې چې ولاړ وو؛ په محراب کې ئې لمونځ کاوو؛ ملائکو پرې غږ کړ چې الله تا ته د يحيى زېری درکوي، د يوې الهي کلمې تصديقوونکی، سالار او ځان ساتونکی او د صالحينو له ډلې يو نبي.

(۳۹)- د سپېڅلي اولاد په طمع کې يوه صالح پلار ته الله تعالى د ملائکو په لاس د داسې زوی زېری ورکوي چې د يوه الهي پيغمبر مؤيد به وي، له فکري او اخلاقي لحاظه به سالار او مخکښ وي، ځان ساتونکی، صالح او پيغمبر به وي. پيغمبران داسې وي او مواصفات ئې دا.

قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِى غُلَٰمٌ وَقَدْ بَلَغَنِىَ ٱلْكِبَرُ وَٱمْرَأَتِى عَاقِرٌ ۖ قَالَ كَذَٰلِكَ ٱللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ۝٤٠ قَالَ رَبِّ ٱجْعَل لِّىٓ ءَايَةً ۖ قَالَ ءَايَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ ٱلنَّاسَ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا ۗ وَٱذْكُر رَّبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِٱلْعَشِىِّ وَٱلْإِبْكَٰرِ ۝٤١

[٤٠]- وئې ويل: اې زما ربه! څنګه به ما ته زوی وي په داسې حال کې چې د زوړالي (وخت مې) رارسېدلی او ښځه مې شنډه ده؟! ورته وئې ويل: الله خو همداسې چې څه وغواړي کوي ئې. [٤١]- وئې ويل: اې زما ربه! څه نښه ئې راته وښاکه؛ وئې فرمايل: نښه دې دا ده چې درې ورځې به له اشارې پرته له خلکو سره خبرې نه شې کولی؛ او خپل رب زيات يادوه او سبا او ماښام تسبيح وايه.

(٤٠-٤١)- دا د الله يو پيغمبر دئ، د بل پيغمبر پلار، د مريم استاد، له دې ئې د معنوي مقام اندازه معلومولی شئ، خو هغه له دې خبر نه وو چې شاګرد ته ئې له غيبه روزي راځي، په دې نه پوهېدو چې الله بې موسمه مېوه او بې موسمه اولاد هم ورکوي، په دې نه پوهېدو چې زوی به ئې کله پيدا کېږي په داسې حال کې چې دا زېری د الله د ملائکو په

واسطه ورکړی شوی وو، له الله ئې وغوښتل چې د پیدا کېدو د ورځو نښه او علامه ئې وروښيي. په دې سره د نجران مسيحيانو او ټولو هغو خلکو ته ويل شوي چي د پيغمبرانو او د الله د صالحو بندگانو په اړه دا گمان کول چي هغوی په غيب پوهېږي، ستره غلطي ده. د دوی په اړه دا انگېرنه چي الله تعالی په خپلي واکمنۍ کي له ځان سره شريك کړي، د ځينو چارو اختيارات ئې ورکړي، د خلکو حاجتونه تر سره کولی شي؛ لويه اشتباه ده. مگر نه گورئ چي د زکريا عليه السلام په څېر ستر او عظيم شخصيت تر کلونو کلونو د اولاد په طمع وو، خپل حاجت ئې نه شو تر سره کولی، کله چي د الله له لوري د زوی زېری ورکړی شو؛ تلوسه ئې وه چي الله به څنگه او څه وخت زوی ورکوي، نښه او علامه ئې غوښته!! تاسو پوهېږئ چي همدا دوه غلطي انگېرني د هر شرکي مذهب بنسټ دئ، هم د بتانو لمانځنه له دې راولاړه شوې او هم د قبرونو.

وَإِذۡ قَالَتِ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرۡيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰكِ وَطَهَّرَكِ وَٱصۡطَفَىٰكِ عَلَىٰ نِسَآءِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَٰمَرۡيَمُ ٱقۡنُتِي لِرَبِّكِ وَٱسۡجُدِي وَٱرۡكَعِي مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾ ذَٰلِكَ مِنۡ أَنۢبَآءِ ٱلۡغَيۡبِ نُوحِيهِ إِلَيۡكَۚ وَمَا كُنتَ لَدَيۡهِمۡ إِذۡ يُلۡقُونَ أَقۡلَٰمَهُمۡ أَيُّهُمۡ يَكۡفُلُ مَرۡيَمَ وَمَا كُنتَ لَدَيۡهِمۡ إِذۡ يَخۡتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

[٤٢]- او كله چي ملائكو وويل: اې مريمې! بې شكه چي ته الله غوره كړې او پاكه كړې يې او د نړۍ پر ټولو ښځو ئې غوره گرځولې يې. [٤٣]- اې مريمې! خپل رب ته تسليم اوسه، سجده كوه او له ركوع كوونكو سره ركوع كوه. [٤٤]- دا د غيب ځيني خبري دي چي تا ته ئې وحي كوو او ته هغه وخت د دوی خوا ته نه وې چي دوی خپل قلمونه د دې لپاره اچول چي (معلومه كړي) څوك به د مريمې كفالت كوي او هغه وخت هم د دوی په خوا كي نه وې چي په خپلو كي ئې شخړه كوله.

(٤٢-٤٤)- دا خبري د غيب خبري دي، په دې باندي پيغمبر عليه السلام په خپله او په خپل علم سره نه دئ پوه شوی؛ بلكي په وحي سره پوه شوی؛ داسي نه ده چي په خپله يا په خپل علم سره هلته موجود وو او دا هر څه ئې ليدلي او اوس ئې خلكو ته وايي، دی نه د دوی د شخړي په وخت كي هلته حاضر وو او نه هغه وخت چي د كليسا مجاورينو خپل قلمونه د دې لپاره په اوبو كي اچول چي د مريمې د روزني قرعه به د چا په نامه راووځي، پيغمبرانو ته چي د غيب په اړه د وحي له لاري څه ويل شوي او دوی ته په وركړ شوو

کتابونو کې ذکر شوي، دا د دوی علم غیب نه دئ، په وحې سره په څه پوهېدل علم غیب مه ګڼئ، ډېر خلك په دې مغالطه کې پرېوځي او دې ته علم غیب وايي. دې ته مو پام وي چې مشرکین د خپلو پیرانو، شیخانو او جعلي خدایانو په اړه داسې وايي او داسې ګمان کوي چې هغوی په هر ځای کې حاضر وي او پر ټولو پټو خبرو پوه وي. په دې آیتونو سره د دغې بې بنسټې عقیدې جرړې قطع شوې دي.

إِذۡ قَالَتِ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرۡيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٖ مِّنۡهُ ٱسۡمُهُ ٱلۡمَسِيحُ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ وَجِيهٗا فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ وَمِنَ ٱلۡمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾ وَيُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِي ٱلۡمَهۡدِ وَكَهۡلٗا وَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٤٦﴾

[٤٥]- هغه وخت چې ملائکو وویل: اې مریمې! بې شکه چې الله تا ته د یوې الهي کلمې زېرى درکوي، چې نوم به ئې مسیح عیسى د مریمې زوی وي، په دنیا او آخرت کې مخور او له مقربینو. [٤٦]- او خلکو ته به په ماشومتوب او زوړوالي کې وینا کوي او له صالحینو به وي.

(٤٥)- په مخکیني آیت کې د پیغمبر دا صفت بیان شوی چې په خپله علم غیب نه لري خو الله تعالى ئې د وحې له لارې د غیب په ځینو خبرو خبروي او دلته د پیغمبر دا صفات ښودل شوي چې په دنیا او آخرت کې به مخور او منلى وي او الله ته مقرب او نژدې.

- (٤٦)- ستا زوی به په ماشومتوب کې هم له خلکو سره همغسې خبرې کولى شي چې په زړښت کې به ئې کوي، دا به د ده معجزه وي او دى به صالح بنده وي.

الله تعالى؛ عیسى علیه السلام په ځوانۍ کې خپلې خوا ته اوچت کړ، له قیامت مخکې به ئې بېرته رالېږي او خپل پاته عمر او مأموریت به پوره کوي او په زړښت کې به هم خلکو ته وینا وکړي، په دې آیت کې دغه مطلب ته اشاره شوې.

قَالَتۡ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٞ وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِي بَشَرٞۖ قَالَ كَذَٰلِكِ ٱللَّهُ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُۚ إِذَا قَضَىٰٓ أَمۡرٗا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾

[٤٧]- وئې ویل: اې زما ربه! څنګه به مې زوی وي حال دا چې د هیڅ بشر لاس نه دئ راباندې لګېدلى، وئې فرمایل: همداسې ده! الله چې څه وغواړي پیدا کوي ئې، کله چې د کوم کار پرېکړه وکړي ورته وايي: وشه نو هغه کېږي.

(٤٧)- مریم علیها السلام په دې نه پوهېږي چي الله تعالی به زوی ورکوي او په دې هم نه پوهېږي چي څنګه به ئې ورکوي، دا خو ئې په خیال کې هم نه ګرځېده چي له پلار پرته هم اولاد پیدا کېدی شي، ورته وویل شو: الله چي څه وغواړي داسي ئې هم پیدا کولی شي، له پلار پرته هم، الله چي د کوم څه د کېدو پرېکړه وکړي نو یوازې امر ئې کافي دئ، د ده له امر سره سم او له ځنډ پرته هغه کار تر سره کېږي.

وَيُعَلِّمُهُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ
أَنِّى قَدْ جِئْتُكُم بِـَٔايَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ أَنِّىٓ أَخْلُقُ لَكُم مِّنَ ٱلطِّينِ كَهَيْـَٔةِ
ٱلطَّيْرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًۢا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۖ وَأُبْرِئُ ٱلْأَكْمَهَ وَٱلْأَبْرَصَ وَأُحْىِ
ٱلْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۖ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِى بُيُوتِكُمْ ۚ إِنَّ فِى
ذَٰلِكَ لَـَٔايَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ
وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ ٱلَّذِى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ ۚ وَجِئْتُكُم بِـَٔايَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ
فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ إِنَّ ٱللَّهَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ ۗ هَٰذَا صِرَٰطٌ
مُّسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

[٤٨]- او کتاب، حکمت، تورات او انجیل به ورزده کړي. [٤٩]- او د بني اسرائیلو په لوري یو رسول، په دې چي ستاسو د رب له لوري مي څرګنده نښه درته راوړې ده، هغه دا چي زه ستاسي لپاره له خټي د مرغه څېره جوړوم، بیا په هغه کي پو کوم، نو هغه به د الله په اذن سره ژوندی مرغه شي او د الله په حکم به له موره ړوند پیدا شوی او برګی روغوم او مړي به ژوندي کوم او په هغه څه به مو خبروم چي په خپلو کورونو کي ئې خورئ یا ئې ذخیره کوئ، بې شکه چي په دې کي تاسو ته څرګنده نښه ده که مؤمن یئ. [٥٠]- او د هغه تورات تصدیقوونکی چي تر ما وړاندي وو او چي ځیني هغه شیان درته حلال کړم چي پر تاسو حرام کړی شوي او ستاسو له رب مي څرګنده نښه درته راوړې، نو له الله ووېرېږئ او زما اطاعت وکړئ. [٥١]- بې شکه چي زما او ستاسي رب الله دئ، نو عبادت ئې وکړئ، همدا نېغه لاره ده.

(۴۸-۵۱)- عیسی علیه السلام ته د تورات او انجیل علم ورکړی شوی وو، د بني اسرائیلو په لوري پیغمبر لېږل شوی وو، څرګندې معجزې ورکړی شوې وې، له ختې به ئې د مرغه شکل جوړ کړ او په هغه کې به ئې پو کړل او له هغه به ژوندی مرغه جوړ شو، له موره ړوند پیدا شوی او برَګی به د ده په دعاء روغ شو، مړی به د ده په دعاء راژوندی شو، له دې به ئې خلك خبرولی شو چې څه به خوري او څه به په کور کې ذخیره کوي، د نن او سبا له خوراك ئې خبرولی شو، خو ده به په خپله خلکو ته ویل: دا زما ذاتي کار نه دئ، د الله په إذن ئې تر سره کوم، دا زما د رسالت نښې دي، دا نښې شهادت ورکوي چې زه د الله پیغمبر یم. زما وینا همغه ده چې د موسی علیه السلام وینا وه، زه د تورات مصدق یم، تاسو له تورات عدول کړی، ستاسو مذهبي مشرانو په خپل سر او د تورات د حکم خلاف ډېر شیان په تاسو حرام کړي، ډېر شیان ئې پرې زیات کړي، زه راغلی یم چې دا اضافي پېټي ستاسو له اوږو راکوز کړم، په دې ټولو خبرو مې ستاسو د رب له لوري څرګندې نښې درته راوړې، زما د پیغام خلاصه دا ده چې: له الله ووېرېږئ او زما اطاعت وکړئ، الله هم زما معبود دئ او هم ستاسو معبود، د هغه عبادت وکړئ، سمه او مستقیمه لار همدا ده چې له الله پرته د بل چا عبادت ونکړئ.

د دې مبارکو آیتونو څو اساسي خبرې او لارښوونې د ځانګړې توجه وړ دي:

- د پیغمبرانو معجزې د دوی ذاتي کار نه دئ، دا د الله کار او د دوی د رسالت نښې دي.
- د پیغمبرانو د دعوت خلاصه دا ده چې یوازې د یوه الله عبادت وشي، دوی یوازې دې ته مستقیمه لار وایي او همدې ته بلنه ورکوي. له دې معلومېږي چې د فاتحې په سوره کې د مستقیمې لارې معنی همغه ده چې د سورې په څلورم آیت کې ویل شوې: یوازې ستا عبادت کوو او یوازې له تا مرسته غواړو.
- پیغمبران علیهم السلام یو د بل ملاتړ او تأیید کوي، موجود پیغمبر د مخکیني تصدیق کوي او د وروستني زېری ورکوي، د بې لارې سیاسي مشرانو په څېر نه وي چې واکمن مشر هم مخکیني مشران محکوموي او هم د هغو د ختمولو هڅه کوي چې د ځان سیالان ئې ګڼي.
- د پیغمبرانو یوه اساسي دنده دا ده چې د خلکو له اوږو اضافي پېټي راکوز کړي او د دوی په لاس پښو کې اچول شوي زنځیرونه مات کړي، اضافي پېټي هغه څه دي چې ټګمارو مذهبي مشرانو له خپلې خوا پر خلکو لازم کړي او هغه ته ئې د دین او مذهب رنګ ورکړی او له زنځیرونو مراد هغه اضافي او جعلي قیود او حدود دي چې دوی له خپلې خوا وضع کړي خو هغوی ته ئې مذهبي بڼه ورکړې. له دې معلومېږي چې په دین کې انحراف

له همدې راولاړېږي چي په يوه او بل نامه د خلکو پېټي درانه کړی شي او د حلالو شيانو په حرامولو سره د دوی په لاس پښو کي زنځيرونه واچول شي.

فَلَمَّآ أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ ٱلْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنصَارِيٓ إِلَى ٱللَّهِۖ قَالَ ٱلْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَٱشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾ رَبَّنَآ ءَامَنَّا بِمَآ أَنزَلْتَ وَٱتَّبَعْنَا ٱلرَّسُولَ فَٱكْتُبْنَا مَعَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٥٣﴾

[۵۲]- نو کله چي عيسی د دوی کفر احساس کړ؛ وئې ويل: څوك مي د الله په لار کي ملگري دي؟ حواريونو وويل: موږ د الله ملگري يو، په الله مو ايمان راوړی او ته دي شاهد وې چي موږ مسلمانان يو. [۵۳]- اې زموږ ربه! په هغه څه مو ايمان راوړی چي تا رالېږلی، د پيغمبر متابعت مو وکړ؛ نو موږ د شاهدانو په زمره کي وليکه.

(۵۲-۵۳)- عيسی عليه السلام احساس کړه چي بني اسرائيلو د کفر لار غوره کړې او د دغو ټولو معجزو له ليدو سره سره ايمان نه راوړي، نو وئې ويل: زه د الله په لوري درومم، څوك مي په دې سفر کي ملگرتيا ته تيار دئ؟ د جهاد ضرورت دئ څوك په دې جهاد کي زما مرسته کوي؟ د ده مخلصو يارانو ورته وويل: موږ د الله ملگرتيا ته چمتو يو، له تا سره د الله په لوري او د الله په لار کي سفر او جهاد ته تيار يو، دا په اصل کي جهاد ته د تيارېدو په معنی وه او په دې سره الله تعالی له يوې خوا دا حقيقت بيانوي چي د عيسی عليه السلام په څېر پيغمبر له خپلو ټولو هغو بې ساري معجزو سره سره د انصارو او ملاتړو په لټه کي دئ، له هغو خاصو کارونو پرته نور کارونه په معجزو نه شي تر سره کولی، نور کارونه به د الله تعالی د عام او عادي سننو مطابق تر سره کوي، نه په خارق العاده توگه، له بلي خوا پر پيغمبر د ايمان راوړونکو مواصفات معرفي کوي، پر پيغمبر واقعي او مخلص ايمان لرونکی داسي وي لکه د عيسی عليه السلام مخلص ملگري؛ د دوی څو خبري رااخلي:

- ستا ملگرتيا په حقيقت کي د الله ملگرتيا ده، موږ دې ملگرتيا ته چمتو يو.
- په کتاب ايمان لرو.
- د پيغمبر متابعت کوو.
- تمنی مو دا ده چي زموږ نومونه د شاهدانو په ډله کي وليکل شي، د هغو کسانو په ډله کي چي د هدايت ډيوې ئې په لاس کي وي، د دوی د کړنو او دريځونو له مخي خلك په دې پوهېږي چي حقيقت څه ته ويل کېږي، حقيقي دين کوم دئ، د الله په اړه مو عقيده

ځنګه وي او څنګه د ده عبادت وکړو او څنګه د يوه واقعي مخلص بنده په څېر ژوند وکړو، دوی، د دوی فکر او عقيده او د دوی عملي ژوند د نورو لپاره د شاهد حيثيت لري.

له بلې خوا ښيي چې عيسى عليه السلام د خپل دعوت په پای کې د جهاد پرېکړه کړې وه او خپلو پلويانو ته ئې ويلي وو چې څوك په دې جهاد کې زما مرسته کوي؟ د قرآن بل آيت هم دغه مطلب افاده کوي او فرمايي:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُوٓاْ أَنصَارَ ٱللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ لِلۡحَوَارِيِّـۧنَ مَنۡ أَنصَارِيٓ إِلَى ٱللَّهِۖ قَالَ ٱلۡحَوَارِيُّونَ نَحۡنُ أَنصَارُ ٱللَّهِۖ فَـَٔامَنَت طَّآئِفَةٞ مِّنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَكَفَرَت طَّآئِفَةٞۖ فَأَيَّدۡنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَىٰ عَدُوِّهِمۡ فَأَصۡبَحُواْ ظَٰهِرِينَ ١٤ الصف: ١٤

اې مؤمنانو! د الله داسې انصار شئ لکه چې عيسى د مريمې زوی حواريونو ته وويل: څوك د الله لورې (سفر کې) زما انصار کېږي؟ حواريونو وويل: موږ د الله انصار يو؛ نو د بني اسرائيلو يوې ډلې ايمان راوړ او بلې ډلې کافره شوه، نو موږ مؤمنانو ته د دوی پر دښمنانو بری ورکړ او دوی بريالي او برلاسي شول.

دا آيت د الصف په سورې کې راغلی چې په هغې کې د جهاد په اړه بحث شوی او دا ښيي چې عيسى عليه السلام له خپلو مخلصو ملګرو غوښتي وو چې په جهاد کې د ده ملګرتيا وکړي.

د بايبل له وينا هم معلومېږي چې عيسى عليه السلام ځنګله ته ولاړ، رومي واکمنو د ده لټون پيل کړ، د عيسى له ملګرو يوه منافق چې نوم ئې يهودا وو د ده پټ ځای دښمن ته ښودلی وو، بايبل ليکي:

... په دې وخت کې يهودا له ډېرو نورو سره چې توري، ډُرې او لرګي ئې په لاس کې وو راورسېدل، ... خائن شاګرد نورو ته ويلي وو: څوك چې مي ښکل کړ، همغه عيسى دئ وئې نيسئ، نو يهودا مخامخ عيسى ته ورغی او وئې ويل: استاده! سلام او هغه ئې ښکل کړ، يوه شاګرد توره راوايسته د ستر کاهن د غلام غوږ ئې په يوه ګوزار ترې غوڅ کړ ... د بايبل دا وينا ښيي چې عيسى عليه السلام له خپلو مسلح ملګرو سره په يوه ځنګله کې پټ شوي وو!!

لکه چې ګورئ په پورتنيو آيتونو کې د انصارالله الفاظ کارول شوي چې معنى ئې د الله مرستندويان ده، ځيني مفسرين د دې ترجمه داسې کوي: د الله د دين مرستندويان، د دين کلمه پرې علاوه کوي؛ او دا د دې لپاره چې وايي الله مرستې ته اړ نه دئ. خو نه ئې دا خبره صحيح ده او نه ئې دا اضافه کول او مقدر ګڼل؛ الله تعالى د خپلې لارې مجاهدينو

ته دغه نوم غوره کړی، دلته ئې هم په دغه نامه یاد کړي او په نورو ځایونو کې هم، موږ څه حق لرو چې په دې کې تغییر راولو او د انصار الله پر ځای انصار دین الله ووایو، د احتیاط تقاضی هم دا ده چې د قرآن هر لفظ په خپل حال پرېږدو.

الله تعالی د خلکو د هدایت او لارښوونې لپاره له خپل قدرت د کار اخیستو او د دوی د مجبورولو پر ځای د پیغمبرانو په لاس د کتاب رالېږلو او دوی ته ئې د سمي لار ښوولو او وعظ او نصیحت طریقه غوره کړې، که د ده له بندګانو څوك دا کار کوي هغه په حقیقت کې د الله ملګرتیا کوي نو ځکه الله تعالی ورته همدا نوم غوره ګڼلی. الله تعالی چا ته د جندالله نوم ورکړی، چا ته د حزب الله، په داسي حال کې چې هغه نه جند ته اړ دئ او نه حزب ته. همدا راز ئې د خپلي لاري مجاهدینو ته د انصار الله نوم غوره کړی، موږ مکلف یو او همدا د ادب تقاضی ده چې په همدغو نومونو ئې یاد کړو.

وَمَكَرُواْ وَمَكَرَ ٱللَّهُۖ وَٱللَّهُ خَيۡرُ ٱلۡمَٰكِرِينَ ﴿٥٤﴾

[٥٤]- او دوی پټ تدبیر ته لاس کړ او الله هم پټ تدبیر وکړ او الله خو تر ټولو غوره تدبیر کوونکی دئ.

(٥٤)- یهودانو د عیسی علیه السلام ډېر یاران ورته ووژل، په صلیب ئې وځړول، په لاس پښو کې ئې مېخونه ټك وهل، په اور کې ئې وسوزول، بالآخره ئې پرېکړه وکړه چې عیسی علیه السلام په خپله ووژني او په صلیب ئې وځړوي، الله تعالی په خاص تدبیر سره هغه وژغورو، په ده او د ده پر یارانو دا بې رحمانه ظلمونه او د دوی صبر او زغم او پر خپل دین ټینګار د دې باعث شول چې خلك د دوی لار خپله کړي، د دوی دین حق دین وګڼي او له بې رحمو یهودانو ئې کرکه او نفرت په زړونو کې راپیدا شي، د یهودانو ټګمارو مذهبي مشرانو چې د کوم مقصد لپاره پر عیسی علیه السلام او د ده پر ملګرو کوم ظلمونه کول او دې ته ئې له مذهب د دفاع نوم ورکاوو، دا ټول ظلمونه ئې د مذهب تر نامه لاندي کول، خو اصلي موخه ئې خپل سیادت ساتل او خپلي ناروا ګټې وې، هغه ګټې چې د مذهب په نامه ئې تر لاسه کولې، دین د دوی دکان وو، غوښتل ئې خلك د عیسی علیه السلام دین ونه مني او په دې سره د دوی دکانونه ونه تړل شي، د تجارت هغه بازار ئې له کساد سره مخامخ نه شي چې دوی د مذهب سودا په کې کوله او دین ئې په دنیا خرڅولو، خو دوی له دې مکر او پټ تدبیر معکوس نتیجه تر لاسه کړه، همدا د الله پټ تدبیر وو د دوی د پټ تدبیر په مقابل کې. وروستی آیت په څرګنده ښیي چې الهي تدبیر همدا وو:

إِذۡ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَىٰٓ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ
وَجَاعِلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوكَ فَوۡقَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِۖ ثُمَّ إِلَيَّ
مَرۡجِعُكُمۡ فَأَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡ فِيمَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ
كَفَرُواْ فَأُعَذِّبُهُمۡ عَذَابٗا شَدِيدٗا فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٥٦﴾
وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمۡ أُجُورَهُمۡۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ
ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٧﴾

[۵۵]- کله چې الله وفرمایل: اې عیسی! زه ستا وفات کوونکی او خپل لوري ته پورته کوونکی یم او له کافرانو ستا پاکوونکی او تر قیامت پر کافرانو د هغو وګړو لوړ ګرځوونکی یم چې ستا متابعت ئې کړی، بیا مو زما لوري ته بېرته ګرځېدنه ده، نو ستاسو تر منځ به په هغه څه کې پرېکړه کوم چې تاسو په کې اختلاف کاوو. [۵٦]- نو هغه چې کافران شوي په دنیا او آخرت کې به ئې په شدید عذاب تعذیب کړم او هیڅ مرستندوی به ئې نه وي. [۵۷]- خو هغه چې ایمان ئې راوړی او نېك عملونه ئې کړي، نو اجر به ئې پوره پوره ورکړم او الله خو ظالمان نه خوښوي.

(۵۵-۵۷)- له (رافعك الي) معلومېږي چې الله تعالی عیسی علیه السلام ته ویلي چې تا ژوندی خپل لوري ته راپورته کوم، نو د (متوفیك) معنی څه ده؟ د (توفی) اصلي معنی پوره کول او تر سره کول دي، په مرګ باندي ئې اطلاق مجازي دئ. د قرآن په ډېرو ځایونو کې په خپله اصلي معنی راغلې. دلته ئې معنی دا ده چې ستا دنده تکمیل شوې، کار دي بشپړ شوی، زه نور ستا مأموریت پای ته رسوم او تا خپل لوري ته راپورته کوم.

الله تعالی خپل پټ تدبیر وکړ، عیسی علیه السلام ته ئې وفرمایل چې نور نو ستا مأموریت پای ته رسوم، خپلي خوا ته دي راپورته کوم او له دغو ګنده او پلیتو کافرانو دي لري کوم، د دوی ګنده ټولنه نور ستا لپاره تنګه شوې، په دې کې نور ستا د تنفس مجال تنګ شوی، مطمئن اوسه چې ستا پلویان به تر قیامت پر دوی برلاسي وي او د قیامت په ورځ به زه ستاسو د اختلافاتو په اړه وروستۍ پرېکړه کوم، د کافرانو پایله په دنیا او آخرت کې د الله شدید عذاب دئ، نه به ئې په دنیا کې څوك له شدید الهي عذاب وژغورلی شي او نه په آخرت کې؛ د خلکو د مرستي تر لاسه کولو لپاره چې هغوی کوم تدبیرونه کوي

او په دروغو وايي چې موږ د الله لپاره او له مذهب د دفاع لپاره د عيسى عليه السلام مخالفت کوو؛ د دوی دا ټولې هڅې به حبط کړو؛ او مؤمنان به د خپل ايمان او نېك عمل بدله او اجر هم په دنيا کې پوره او مکمل تر لاسه کړي او هم په آخرت کې؛ او الله ظالمان نه خوښوي. دا وروستۍ فقره څو مطلبه افاده کوي:

- الله ظالمان نه خوښوي، نو معلومه ده چې په خپل بنده ظلم نه کوي، د مؤمنانو او صالحو بندګانو اجر به په هيڅ صورت کې ضائع کېدو ته پرې نږدي.
- ګمان مه کوئ چې کافرانو ته موقع او مهلت ورکول او کله کله موقتاً برلاسي او غلبه ورکول؛ د دې لپاره دي چې الله د دوی کوم عمل خوښ کړی او د همدې امله ئې دا بريا ورپه برخه کړې؛ داسې نه ده؛ په حقيقت کې د دوی ظاهري برياوې د دوی د دائمي تباهۍ مقدمه وي؛ لکه چې يهودانو ته د عيسى عليه السلام پر يارانو هغه موقته برلاسي د دوی د دائمي لعنت او ذلت باعث شوه.

ذَٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ ٱلْأَيَٰتِ وَٱلذِّكْرِ ٱلْحَكِيمِ ۝٥٨

[٥٨]- همدا د هغو آيتونو او حکيمانه پند او ذکر يوه برخه ده چې پر تا ئې لولو.

(٥٨)- په دغې عبرتناکې قصې کې له حکمت ډکې لارښوونې او نښې دي، تا ته هم اې پيغمبره او ستا امت ته هم، وګورئ چې له تاسو مخکې مؤمنانو سره څه شوي او الله تعالى څنګه د حق دښمنان له ماتې، زوال او تباهۍ سره مخامخ کړي؟ او څنګه ئې باطل زائل او حق غالب کړی؟

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ ٱللَّهِ كَمَثَلِ ءَادَمَۖ خَلَقَهُۥ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ۝٥٩ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ۝٦٠

[٥٩]- د عيسى مثال خو د الله په نزد يقيناً د آدم د مثال په څېر دئ، چې له خاورې ئې پيدا کړ بيا ئې ورته ووېل: وشه، نو هغه وشو. [٦٠]- دا حق دئ ستا د رب له لورې؛ نو له شك کوونکو مه کېږه.

(٥٩-٦٠)- په دې آيتونو کې له يوې خوا مسيحيانو ته ويل شوي: که تاسو د دې لپاره عيسى عليه السلام خدای يا د خدای زوی ګڼئ چې پيدايښت ئې خارق العاده وو او يوازې له مور د ده پيدايښت د دې نښه ګڼئ چې ده ته بايد د انسان په سترګه ونه ګورو او مافوق

انسان ئې وګڼو؛ نو د آدم علیه السلام په اړه به څه وایئ؟ د آدم علیه السلام پیدایښت خو تر ده ډېر خارق العاده وو، دی خو مور لري او تاسو دا منئ چې هغه له مریمې رضي الله عنها پیدا شوی، خو هغه نه مور درلوده او نه پلار!! دا ولې هغه یو انسان ګڼئ او دا خدای؟! هر د عقل خاوند خو به یوازې دا وایي او له دې پرته به بله خبره نه کوي چې عیسی علیه السلام په دې دلیل یو انسان دئ چې له انسان دنیا ته راغلی، له انسان پیدا شوی، یو له بل پیدا شوي شیان په خپل ذات کې سره ورته وي، که مریم رضي الله عنها انسان ګڼې نو زوی ته ئې له انسان پرته بل نوم نه شې ورکولی!! که ته عیسی او مریم علیهما السلام په خدایي کې شریکوې نو د مریمې ټول اجداد به خدایان ګڼې!! آیا د عقل او شعور خاوند انسان دا خبره منلی شي چې له انسان پیدا شوی داسي انسان چې د نورو انسانانو په څېر ئې خوراك او څښاك کاوو، لوږه او تنده ئې درلوده، یخني او ګرمي ئې کېده، ویښه او خوب ئې درلود، ژړا او خندا ئې درلوده، ماشوم وو ورو ورو ستر شوی او ځوانۍ ته رسېدلی، لږو کسانو د ده دعوت قبول کړی، د ټولني اکثریت د ده مخالفت ته ملا تړلې، مخالفینو ځورولی، یاران ئې وروژلې، په صلیب ئې ځړولي او په اور کې ئې اچولي او دی په دې نه دئ توانېدلی چې هغوی له دغو مصیبتونو وژغوري.... دا مافوق انسان هستي او حتی خدای وو؟!! له بلې خوا هغه چا ته ځواب ویل شوی چې له پلار پرته او یوازې له مور د عیسی علیه السلام پیدایښت نه مني، هغه ته ویل شوي چې که دا نه منې نو د آدم علیه السلام پیدایښت به څنګه توجیه کوې چې نه ئې پلار وو او نه مور؟! حال دا چې هیڅوك له دې انکار نه شي کولی چې زموږ جد آدم علیه السلام له مور پلار پرته پیدا شوی. که څوك دا خبره نه مني نو هغه به د انسان د پیدایښت په اړه څه وایي؟ له دې پرته بله خبره کول ممکنه نه ده.

الله تعالی نه یوازې لومړی انسان او د انسانانو لومړی جد له خاورې پیدا کړی بلکې د ده اولاد هم هره ورځ له خاورې پیدا کوي، همدا خاوره ده چې په دانه او مېوه بدله شي او بیا دغه له خاورو جوړه شوې دانه او مېوه د انسان په وجود کې په نطفې بدله کړې او د مور پلار د نطفو له یو ځای کېدو د انسان ماشوم جوړ کړي، څوك چې هره ورځ له خاورو د انسان پیدا کېدل ګوري؛ څنګه له دې خبرې انکار کوي چې آدم علیه السلام له خاورې پیدا شوی؟!

اما دا چې د عیسی او آدم علیهما السلام د خلقت تر منځ څه مماثلت شته؟ آیا مماثلت ئې یوازې دا دئ چې دواړه له پلار پرته پیدا شوي، که له دې علاوه نور مماثلتونه ئې هم شته؟ د عیسی علیه السلام خلقت خو کاملاً واضح دئ چې له پلار پرته ئې نطفه د

خپلې مور په رحم کې پیدا شوې او د ماشوم په څېر دنیا ته راغلی، ورو ورو ستر شوی او ځوانۍ ته رسېدلی. آیا د آدم علیه السلام پیدایښت هم له نطفې پیل شوی او ورو ورو ستر شوی او که له سره د مکمل انسان په بڼه کې پیدا شوی؟ دا پوښتنه د نورو ژوندیو مخلوقاتو په اړه هم مطرح ده. د هر یوه لومړی جد څنګه پیدا شوی؟ آیا الله تعالی ونه، بوټی، کب، مرغۍ، فیل اوښ او په ملیونونو نور ژوي داسې پیدا کړي چې په سر کې ئې د دوی مکمله جوړه، د مور پلار په بڼه کې پیدا کړي او بیا ئې له دوی د دوی نسل پیدا کړی؟

دغو پوښتنو ته د ځواب لپاره لاندې ټکي په پام کې ولرئ:

- الله تعالی یوازې د پیدایښت په سر کې ژوندي شیان نه دي پیدا کړي؛ بلکې دا هره ورځ او هره شېبه د ژوندي شیانو پیدایښت هم د الله له لوري دئ، دا هم د ده کار دئ نه په خپل سر او په اصطلاح د طبیعت کار.
- د پیدایښت په اړه د الله تعالی خاص سنن دي، دا الهي سنن موږ هره شېبه د ژوو په پیدایښت کې ګورو، په دې پوهېږو چې له ستر تر واړه حیوان، له فیل او اوښ تر ماشي او ویروس پورې، له سترې ونې تر وړوکي بوټي پورې، ټول الله تعالی له یوې داسې وړې نطفې پیدا کوي چې په سترګو نه لیدل کېږي، دا نطفه ورو ورو ستره کړي او مکمل انسان، حیوان او نبات ترې جوړ کړي. که څوك د انسان یا بل مخلوق د پیدایښت په اړه داسې رأیه وړاندې کړي چې د پیدایښت په اړه د الله تعالی له سننو سره اړخ نه لګوي، دا هسې رجماً بالغیب رأیه ده، هم د الله د مشهود کتاب خلاف او هم ئې د مقروء کتاب خلاف. د الله د مقروء کتاب؛ قرآن؛ د کوم آیت هغه تفسیر او تعبیر به منځ چې د الله د مشهود کتاب له آیتونو او په عالم کې د الله له څرګندو سننو سره مغایرت ونلري. د الله دا دواړه آیتونه یو د بل مؤید او مصدق دي، نه مغایر او مخالف، که دي کله د الله د مقروء کتاب د کوم آیت په اړه داسې تفسیر واورېدو چې د الله له مشهود کتاب سره ئې مغایرت درلود، دا تفسیر په دېوال ووهه او که دي کله د مشهود کتاب د کوم توکي په اړه داسې څه ترغوږ شو چې د مقروء کتاب له کوم آیت سره ئې توپیر درلود، نو لرې ئې وغورځوه او ترېښو ئې لاندې کړه، دا دواړه آیتونه په هیڅ صورت کې یو د بل خلاف خبره نه کوي، څکه رب ئې یو دئ. ناپوه کسان به د دې یا هغه په اړه داسې تفسیر او تعبیر وړاندې کوي چې یو له بله مغایرت ولري.

اما دا چې آدم علیه السلام څنګه له خاورو پیدا کړی شو؟ او قرآن په دې اړه څه وایي؟ د دې په ځواب کې لاندې خبرې په پام کې وساتئ:

● دا سؤال يوازي د لومړي انسان د پيدايښت په اړه نه دئ مطرح، د ټولو ژوو، حيواناتو او نباتاتو په اړه مطرح دئ. بايد د ټولو د لومړي جد د پيدايښت په اړه ځواب ورکړى شي.

● د انسان د پيدايښت په اړه يوه دا رأيه مخي ته راځي چي ډېره معروفه ده، هم په مسلمانانو کي او هم له مسلمانانو مخکي په اهل کتاب کي، مسلمانانو ته هم په اصل کي له اهل کتاب راغلې، په مسلمانانو کي چا چي په لومړي ځل دا خبره کړې، هغه په حقيقت کي د اهل کتاب رأيه بيان کړې خو نورو دا د ده رأيه ګڼلې، معروفه رأيه دا ده: د آدم عليه السلام د کالبد خاوره له زمکي راغونډه کړى شوه اوبه پرې توى شوې، ختې ترې جوړه شوه، ډېره موده پرې تېره شوه، ختې ورسته، توره او بوى ناکه شوه، له دې ئې د ده څېره او مجسمه جوړه کړه، په اور ئې کښېښوده، پخه شوه او بيا الله په هغه کي روح پو کړه او ژوندى شو او د ده له ژوندي کېدو وروسته، يا د ده له اضافي ختې او يا د ده له يوې پوښتۍ ئې د ده جوړه پيدا کړه.

خو د قرآن په هيڅ ځاى کي دا نه دي ويل شوي چي لومړى د آدم عليه السلام او د ده د زوجې هيئت او څېره جوړه شوې، بيا روح په کي پو شوې؛ او نه هم په هيڅ صحيح الاسناد حديث کي دا ويل شوي، که خبره داسي وى نو هرومرو به په قرآن کي په همدې الفاظو ذکر شوې وه، نه يوازي د آدم عليه السلام په اړه بلکي د نورو ژوو په اړه به هم همداسي ويل شوي وو چي لومړى ئې د ټولو هيئتونه جوړ کړل، بيا ئې په کي پو کړل او راژوندي شول، لکه څنګه چي د عيسى عليه السلام له قوله فرمايي:

أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

زه ستاسي لپاره له ختې د مرغه څېره جوړوم، بيا په هغه کي پو کوم، نو هغه به د الله په اذن سره ژوندى مرغه شي.

● قرآن د الله کتاب دئ، هر مطلب په ډېر دقت سره په کي بيان شوى، د شك مجال نه پرېږدي، يوازي د کږو زړونو خاوندان له هغه کوږ مطلب اخلي. څنګه ممکنه ده چي د آدم عليه السلام پيدايښت دي د هيئت په بڼه کي شوى وي او قرآن دي په هيڅ ځاى کي هغه ته اشاره نه وي کړې؟!!

قرآن کله د آدم عليه السلام خلقت له صلصال ګڼي او کله له خاوري او يا ختې؛ نو داسي الفاظ ئې کارولي چي خلقت ئې مخامخ له همدې شيانو ګڼي.

راشئ وګورو چي قرآن په دې اړه څه وايي: په قرآن کي د آدم عليه السلام د پيدايښت

په اړه لاندې آيتونه راغلي:

۱- ...وَجَعَلۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ كُلَّ شَيۡءٍ حَيٍّۚ ... الانبياء: ﴿٣٠﴾

هر ژوی مو له اوبو پيدا کړی.

۲- وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنۡ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٖ ثُمَّ إِذَآ أَنتُم بَشَرٞ تَنتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ الروم: ﴿٢٠﴾

او دا د ده له آيتونو دئ چې تاسو ئې له خاورې پيدا کړئ، نو بيا تاسو خورېدونکې بشر شوئ.

۳- هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن طِينٖ ... الانعام: ﴿٢﴾

الله همغه ذات دئ چې تاسو ئې له خټې پيدا کړئ.

٤- وَلَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ مِن سُلَٰلَةٖ مِّن طِينٖ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلۡنَٰهُ نُطۡفَةٗ فِي قَرَارٖ مَّكِينٖ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقۡنَا ٱلنُّطۡفَةَ عَلَقَةٗ فَخَلَقۡنَا ٱلۡعَلَقَةَ مُضۡغَةٗ فَخَلَقۡنَا ٱلۡمُضۡغَةَ عِظَٰمٗا فَكَسَوۡنَا ٱلۡعِظَٰمَ لَحۡمٗا ثُمَّ أَنشَأۡنَٰهُ خَلۡقًا ءَاخَرَۚ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحۡسَنُ ٱلۡخَٰلِقِينَ ﴿١٤﴾ المومنون

او يقيناً چې انسان مو د خټې له خلاصې (عصارې) پيدا کړ، بيا مو يوه نطفه وگرځاوو په يوه مضبوط ځای کې، بيا مو دا نطفه يو راځوړند توکی کړ او بيا مو دا علقه د غوښې يوه ژوولې ټوټه کړه، نو دا د غوښې ټوټه مو هډوکې کړل، نو هډوکي مو په غوښه پټ کړل، بيا مو په بل پيدايښت کې پيدا کړ، نو مبارك دئ تر ټولو غوره خالق.

۵- ٱلَّذِيٓ أَحۡسَنَ كُلَّ شَيۡءٍ خَلَقَهُۥۖ وَبَدَأَ خَلۡقَ ٱلۡإِنسَٰنِ مِن طِينٖ ﴿٧﴾ السجده

هغه چې هر څه ئې پيدا کړي نو ښه ئې پيدا کړي او د انسان پيدايښت ئې له خټې پيل کړ.

٦- وَلَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ مِن صَلۡصَٰلٖ مِّنۡ حَمَإٖ مَّسۡنُونٖ ﴿٢٦﴾ وَٱلۡجَآنَّ خَلَقۡنَٰهُ مِن قَبۡلُ مِن نَّارِ ٱلسَّمُومِ ﴿٢٧﴾ الحجر

او يقيناً چې انسان مو له کړنگېدونکې وچې خټې، له بوی ناکې تورې خټې پيدا کړ او جن مو تر ده د مخه له بې لوگې اور.

۷- ... إِنَّا خَلَقۡنَٰهُم مِّن طِينٖ لَّازِبِۭ ﴿١١﴾ الصافات:

يقيناً چې موږ دوی له سرښناکې خټې پيدا کړل.

په دې مبارکو آيتونو کې د انسان د پيدايښت لومړی ماده، "اوبه"، "خاوره"، "خټه"، "د

ختې خلاصه"، "کړنګېدونکې خټه"، "د کودړې په څېر وچه خټه"، "سرېښناکه خټه" او "توره بوی ناکه خټه" ښودل شوې. ګورو چې قرآن اوبه د ټولو ژوو او ژوندیو شیانو د پیدایښت اصلي ماده ګڼلې، داسې ژوندی شی نشته چې د جوړښت اساسي ماده ئې اوبه نه وي، له دې معلومېږي چې الله تعالی لومړی اوبه پیدا کړې؛ بیا ئې ژوي؛ یعني د زمکې پر سر د ژوندون پیل له اوبو شوی؛ او دا هغه ستر حقیقت دئ چې انسان له ډېرو تحقیقاتو او اوږده علمي سفر وروسته پرې پوه شو، اوس په دې پوه شوی چې د زمکې پر سر ژوندون د اوبو له پیدایښت وروسته پیل شوی. دا د قرآن یو بل علمي إعجاز دئ، که تاسو نن د بیولوژي کوم باانصافه عالِم ته ووایئ چې زموږ په یوه داسې کتاب کې چې څوارلس سوه کاله پرې تېر شوي، دا خبره راغلې چې ټول ژوي له اوبو پیدا شوي، لومړی اوبه پیدا شوې بیا ژوي، هغه به درته ووایي: دا ستره علمي خبره ده، دا هغه حقیقت دئ چې ساینس فقط په روانه پېړۍ کې پرې پوه شو.

که تاسو د انسان د خلقت مربوط آیتونو ته لږ ځیر شئ وبه ګورئ چې په ټولو کې (صلصال: کړنګېدونکې وچه خټه) له (حمإ مسنون: بوی ناکه خټه) مخکې ذکر شوی؛ او په یوه ځای کې خو (صلصال) د انسان د پیدایښت داسې لومړۍ ماده ګڼې لکه د اور لمبه چې د جن د پیدایښت لومړۍ ماده ګڼې او فرمایي:

خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِن صَلْصَٰلٍ كَٱلْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ ٱلْجَآنَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴿١٥﴾ الرحمن:

انسان ئې د کودړې په څېر له کړنګېدونکې وچې خټې پیدا کړ او جن ئې له بې دوده لمبې.

دا آیت خو وایي چې انسان ئې له صلصال پیدا کړی، داسې لکه جن چې ئې له اور پیدا کړی، د ده د پیدایښت اصلي ماده صلصال ده، دغسې لکه د جن د وجود اصلي ماده چې اور دئ، یعني د انسان د وجود لومړنۍ ماده په سر کې صلصال وه، خاوره شوه، خټه شوه او الله تعالی ترې انسان جوړ کړ. داسې نه دي ویل شوي چې دی ئې صلصال کړی او بیا ئې روح په کې پو کړې.

که د زمکې او آسمان د پیدایښت په څرنګوالي پورې مربوط آیتونو ته لږ ځیر شو دا به په آسانۍ راته جوته شي چې لومړی صلصال، بیا خټه او بیا ورسته بوی ناکه خټه پیدا شوې.

قرآن فرمایي:

أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ ٱلْمَآءِ كُلَّ شَىْءٍ حَىٍّ ۖ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ الانبیاء:

آیا کافران په دې نه پوهېږي چې آسمانونه او زمکه سره نښتي وو، نو موږ سره بېل کړل او هر ژوی مو له (اوبو) پیدا کړی، نو آیا ایمان نه راوړي؟!

له دې آیت څو خبري په څرگنده معلومېږي:

- په سر کې ټول کائنات، زمکه، لمر او د آسمان ټول اجرام یوه کتله وه او الله تعالی په یوې چاودنې سره دوی بېل بېل کړل او اوسنۍ بڼه ئې ورکړه.
- لابد به زموږ زمکه له نورو د رابېلېدو په وخت کې د لمر په څېر گرمه او سره وه، دا ځکه چې دواړه یو ځای وو او په یوه وخت کې سره بېل شوي. لمر چې ستر دئ خپل حرارت ئې تر ننه حفظ کړی، خو زمکه چې تر لمر ډېره وړه ده، ورو ورو سړه شوې، سر ئې سوړ او زړه ئې لا تر اوسه تود او سخت گرم، هومره تود چې هر څه په کې ویلي، د قرآن په اصطلاح هر څه په کې نحاس دي.
- په دې آیت کې او یو په بل پسې د زمکې او آسمان له پیدایښت سره متصل د اوبو او له اوبو د هر ژوي د پیدایښت ذکر دا مطلب په گوته کوي چې د زمکې پر سر تر ټولو د مخه اوبه پیدا شوې؛ او دا هغه حقائق دي چې قرآن څوارلس سوه کاله مخکې بیان کړي دي او ساینس اوس پرې پوهېدلی. نن چې ته له هر ساینس پوه د زمکې، آسمان او اوبو د پیدایښت په اړه پوښتنه وکړې، نو ځواب به ئې همدا وي چې قرآن ویلي.
- د زمکې پر سر د ژوو د پیدایښت په اړه محققین وایي: زمکه له خپل پیدایښت وروسته سخته توده او سره وه، د زمکې قشر او پوستکی ورو ورو سوړ شو، خو د سختې تیرې په څېر وو، لومړی اوبه راپیدا شوې، د زمکې ټولې اوبه د پرېړو وربځو په بڼه کې تر زمکې راتاو وې، د بارانونو ورېدل پیل شو، د باران او گڼ شمېر نورو عواملو له کبله د زمکې د سر تیږه په خاوره بدله شوه، سیلابونو دا خاوره له ځان سره د زمکې آوارو او ژورو برخو ته انتقال کړه، د زمکې تودوخه لا هومره وه چې اوبه ئې د ځان د پاسه نه پرېښودې، د اوبو د تبخیر په نتیجه کې سېلاب راوړې خټه په کړنگېدونکې وچې خټې او کودړې بدله شوه، خو د زمکې د مزید سړېدو او مزید بارانونو په نتیجه کې داسې حالت راپیدا شو چې له یوې خوا د پرېړو وربځو پرده څېرې شي او د لمر وړانگې زمکې ته ورسېږي او له بلې خوا د زمکې د سر خاوره په لومړي سر کې نمجنه خټه او وروسته توره بوی ناکه خټه شي، د زمکې پر سر د ژوو پیدایښت په دغه مرحله کې پیل شو.

که د محققینو دا وینا د قرآن د وینا په څنگ کې کښېږدو نو وبه گورو چې دوی په هغه څه ډېر وروسته پوه شوي چې قرآن څوارلس سوه کاله د مخه ویلي.

په الله قسم چې د قرآن دا هره خبره یوه ستره معجزه ده، تاسو چې د کوم باانصافه

عالم په وړاندې د انسان د پيدايښت په اړه د قرآن دغه آيتونه کښېږدئ محال ده چې هغه به دې ته سر ټيټ نه کړي او دا به يوه معجزه ونه ګڼي، متأسفانه ناپوه کسان او د اسرائيلي رواياتو تر اغېز لاندې راغلي وګړي د دغو مبارکو آيتونو داسي غلط تعبير وړاندې کوي چې د قرآن له دغو معجزاتو په قرآن د اعتراض خبره جوړوي!! د قرآن کريم د دغو آيتونو په اهميت هغه څوك پوهېږي چې د زمکې د پيدايښت په اړه دقيق معلومات ولري، تاسو دا خبري يوه ساينس پوه ته وکړئ او وګورئ چې هغه به په هره خبره څومره حيرت کوي!!

ما د غرب د يوه معروف ساينس پوه کتاب لوستو، دې ځای ته ورسېدم چې ليکلی ئې وو: د ژوو پيدايښت له black soup يعني توري شوروا شوی، بې اختياره مې اوښکې توی شوې او له ځان سره مې وويل: آيا د قرآن دغه معجزه کافي نه ده، دا ساينس پوه له کلونو کلونو تحقيقاتو وروسته هغه خبره کوي چې قرآن لا ډېر د مخه کړې، دی ورته black soup وايي او قرآن ورته توره خټه!!

د قرآن لاندې دوو آيتونو ته لږ په دقت سره ځير شئ:

وَٱللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٖ ثُمَّ مِن نُّطۡفَةٖ ثُمَّ جَعَلَكُمۡ أَزۡوَٰجٗاۚ وَمَا تَحۡمِلُ مِنۡ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلۡمِهِۦۚ وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٖ وَلَا يُنقَصُ مِنۡ عُمُرِهِۦٓ إِلَّا فِي كِتَٰبٍۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ١١ فاطر:

او الله تاسو له خاوري پيدا کړئ، بيا له نطفې، بيا ئې جوړه جوړه کړئ، نه کومه ښځينه څه حمل کوي او نه ئې زېږوي، مګر د ده په علم سره او نه د کوم عمر خاوند عمر ورزياتېږي او نه ئې عمر کمېږي مګر دا چې په کتاب کې (ثبت) دي او دا کار الله ته آسان دئ.

خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ بِٱلۡحَقِّۚ تَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ٣ خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِن نُّطۡفَةٖ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٞ مُّبِينٞ ٤ النحل:

آسمانونه او زمکه ئې په حقه پيدا کړل، لوړ دئ له هغه څه چې ورسره شريکوي ئې، انسان ئې له نطفې پيدا کړ او هغه څرګند جګړمار شو.

له دغو آيتونو څو خبري په ډېر صراحت او وضاحت سره معلومېږي:

- د انسان د پيدايښت لومړی ماده خاوره ده.
- له خاوري د ده نطفه جوړه شوې.

- بيا ئې له دې نطفې جوړه پيدا شوې.
- د آسمانونو او زمکې له خلقت وروسته او وروسته دا خبره کول چې انسان ئې له نطفې پيدا کړ، دا مطلب په گوته کوي چې دلته د انسان لومړني پيدايښت ته اشاره شوې، نه وروستي پيدايښت ته. ابتدائي پيدايښت ئې هم د نطفې په بڼه کې پيل شوی، ډېره عجيبه ده چې څوك د دې صريح آيتونو خلاف خبره کوي.
- الله تعالی يوازې آدم عليه السلام له خاورې نه دئ پيدا کړی بلکې د ده اولاد هم هره ورځ له خاورې پيدا کوي، دا ځکه چې د هر يوه نطفه له هغو موادو جوړېږي چې له زمکې راټوکېږي، دا خاوره ده چې په دانې او مېوې بدله شي او د انسان په وجود کې د ده نطفه ترې جوړه شي او بيا د دغو نطفو له تلفيق انسان جوړ شي. قرآن په دې اړه فرمايي:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمۡ فِي رَيۡبٖ مِّنَ ٱلۡبَعۡثِ فَإِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن تُرَابٖ ثُمَّ مِن نُّطۡفَةٖ ثُمَّ مِنۡ عَلَقَةٖ ثُمَّ مِن مُّضۡغَةٖ مُّخَلَّقَةٖ وَغَيۡرِ مُخَلَّقَةٖ لِّنُبَيِّنَ لَكُمۡۚ وَنُقِرُّ فِي ٱلۡأَرۡحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى ثُمَّ نُخۡرِجُكُمۡ طِفۡلٗا ثُمَّ لِتَبۡلُغُوٓاْ أَشُدَّكُمۡۖ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرۡذَلِ ٱلۡعُمُرِ لِكَيۡلَا يَعۡلَمَ مِنۢ بَعۡدِ عِلۡمٖ شَيۡـٔٗاۚ وَتَرَى ٱلۡأَرۡضَ هَامِدَةٗ فَإِذَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡهَا ٱلۡمَآءَ ٱهۡتَزَّتۡ وَرَبَتۡ وَأَنۢبَتَتۡ مِن كُلِّ زَوۡجِۭ بَهِيجٖ ۝٥ الحج:

اې خلکو! که د بيا ژوندون په اړه په شك کې يئ، نو موږ خو له خاورې پيدا کړئ، بيا له نطفې، بيا له علقې، بيا له ژوول شوې يوې ټوټې غوښې چې انځور شوې او نه انځور شوې وي، د دې لپاره چې تاسو ته وښيو او څه چې وغواړو تر يوې ټاکلې نېټې ئې په رحم کې ځای پر ځای کوو، بيا مو د ماشوم په څېر راباسو، بيا (همداسې ستاسو پالنه کوو) چې خپل قوت ته ورسېږئ او له تاسو ځيني ومري او ځيني مو تر ټولو لوېدلي عمر ته ورسېږي، هومره چې له پوهېدو وروسته په څه نه پوهېږي او زمکه گورې چې وچه کلکه ده، خو کله چې اوبه پرې نازل کړو، وخوځېږي، وده وکړي او هر راز سمسور بوټي راوټوکوي.

دلته د ټولو انسانانو د عادي او ورځني خلقت مختلفو پړاوونو ته اشاره شوې، چې له خاورې پيل او په مرگ ئې پای ته رسي، په بل ځای کې د خاورې او خټې نچوړ او خلاصه د انسان د ترکيب ماده گڼې او دا د قرآن يوه بله معجزه ده چې وايي انسان د زمکې له خلاصې پيدا شوی، يعني د ده په وجود کې د ټولو هغو شيانو بېلگه شته چې په زمکه کې شته، انسان اوس په دې پوه شوی چې په رښتيا د انسان په وجود کې ټول هغه عناصر شته چې په زمکې کې شته، د ده د جسم په ترکيب کې د اوسپنې په څېر مواد هم شته، له نن

سل کاله مخکې که چا دا خبره کړې وی چې د انسان په جسم کې د اوسپنې په څېر د زمکې نور مواد هم شته، خدای خبر چې د ده په خبرې به ئې څومره خندلې وو، خو علم نن په دې حقیقت پوه شوی او د انسان د جسم د ترکیب په اړه د قرآن همدا خبره کوي.

متأسفانه ځینې د آدم علیه السلام د پیدایښت، په ده کې د روح پو کول، په جنت کې ځای پر ځای کېدل، ده ته د شیطان وسوسه او له جنت د ده د وتلو په اړه داسې څه وایي لکه چې یا هغه زموږ جد نه وي او یا موږ د ده اولاد نه وو، د ده پیدایښت، ژوند او مرګ باید همغسې وي لکه د ده د اولاد، یوازې په دومره توپیر سره چې هغه له مور او پلار پرته پیدا شوی، په ده کې د روح پو کول به همغسې وو لکه د ده اولاد ته چې په خاص وخت کې روح ورکوي، ده ته د شیطان وسوسه باید همغسې وي لکه نن چې شیطان د ده اولاد وسوسه کوي، الله تعالی خو موږ ته د آدم علیه السلام د پیدایښت په قصه کې زموږ د پیدایښت څرنګوالی راښیي، موږ ته د انسان او د هغه ځانګړتیاوې او خصوصیات رامعرفي کوي، د ده د عروج او زوال عوامل راښیي، شیطان او د هغه وسوسې را په ګوته کوي، دا زموږ د جد قصه ده، د دې قصې په هینداره کې باید خپل مخ وګورو او خپل ځان وپېژنو. په دې اړه تفصیلي بحث به د النساء او الاعراف په سورتونو کې وګورئ.

فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا۟ نَدْعُ أَبْنَآءَنَا
وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل
لَّعْنَتَ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٦١﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْقَصَصُ ٱلْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا
ٱللَّهُ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِٱلْمُفْسِدِينَ
﴿٦٣﴾

[٦١] نو چا چې په دې کې درسره شخړه کوله، وروسته له هغه چې تا ته ئې څه علم درکړی شو، ورته ووایه: راشئ زموږ زامن، ستاسو زامن، زموږ مېرمنې، ستاسو مېرمنې، موږ په خپله او تاسو په خپله، راوغواړو، بیا (الله ته) زارې وکړو او په دروغجنو لعنت ووایو. [٦٢] بې شکه چې دا رښتیني قصې دي او له الله پرته بل معبود نشته او بې شکه چې الله باحکمت عزتمن دئ. [٦٣] او که ئې ډډه وکړه نو الله په دې مفسدینو ښه پوه دئ.

(٦١-٦٣)- د مسیحیانو تګمارو مذهبي مشرانو دوی ته ویلي وو چې عیسی علیه السلام د

خدای زوی دئ، یو له دریو خدایانو دئ او حتی دا چې خدای په خپله د ده په بڼه کې زمکې ته راکوز شوی!! په مخکینیو آیتونو کې د عیسی علیه السلام حقیقت او د ده د خارق العاده پیدایښت په اړه تفصیلي بحث وشو، په دې دلائلو کې دا حقیقت ثابت شو چې له الله پرته بل معبود نشته؛ اوس پیغمبر علیه السلام ته ویل شوي چې د دلائلو له وړاندې کولو وروسته دوی ته ووایه: که په رښتیا تاسو د خپلې عقیدې په حقانیت باور لرئ او دا عقیده مو په دروغو او له ځان؛ نه وي جوړه کړې نو راشئ مباهله وکړو، موږ به هم له خپلو زامنو او مېرمنو سره حاضر شو او تاسو هم له خپلو زامنو او مېرمنو سره حاضر شئ، الله ته به زارۍ او دعاء وکړو چې په دروغجنو لعنت نازل کړه. که ئې د حقیقت له منلو او له دې مباهلې ډډه وکړه، نو دا مفسدین دي او الله د دوی د عقیدې له فساد او د دوی له فاسدو عملونو ښه خبر دئ.

د نجران د مسیحیانو هغه درووند وفد چې د دوی ډېر مذهبي او قومي مشران په کې وو، مدینې ته راغلي وو، له پیغمبر علیه السلام سره ئې ولیدل، هغه مبارك د قرآن دا آیتونه دوی ته واورول او په پای کې ئې د مباهلې بلنه ورکړه، خو هغوی د مباهلې او مخالفت پر ځای روغه جوړه وکړه، جزیه ئې ومنله او رخصت شول.

د مباهلې په اړه ځیني داسي روایات راغلي چې یوه مذهبي فرقه پرې استناد کوي او د دې خبرې د ثابتولو هڅه کوي چې د پیغمبر له اهل بیت یوازې فاطمه، حسن، حسین او علي رضي الله عنهم مراد دي ځکه چې پیغمبر علیه السلام د مباهلې لپاره یوازې دوی له ځان سره حاضر کړي وو!!

په دې اړه څو خبرې ضروري ګڼو:

- هغه روایت د منلو دئ چې له قرآن سره تعارض ونه لري، دا روایت د قرآن معارض دئ، دا ځکه چې په قرآن کې (ابنائنا، نسائنا او انفسنا) ویل شوي، که پیغمبر علیه السلام مباهلې ته حاضر شوی وی نو حتماً به ئې خپلې مېرمني هم حاضري کړې وې. حتماً به ئې خپلې نوري لوڼې رقیه او ام کلثوم هم حاضري کړې وې، علي رضي الله عنه به ئې د کومې ډلې په زمره کې حاضرولو؟ نه خو هغه د زامنو په ضمن کې راځي او نه په آیت کې راغلي چې د تره زامن یا زومان هم حاضر کړئ.
- د نارینه وو یوې جرګې ته به پیغمبر علیه السلام څنګه او د څه لپاره خپل ملسي او لور حاضروله. دا کار خو به ئې هغه وخت کاوو چې مقابل طرف مباهله منلې وی، زامن او ښځې ئې په مدینه کې موجود وی، له نجران یوازې نه وی راغلي. خو نه هغوی مباهله منلې او نه ئې ماشومان او مېرمني حاضر ول.

چېرې چې په قرآن کريم کې د اهل بيت لفظ استعمال شوی نو هلته ترې مراد يوازې مېرمنې دي که دا د پيغمبر عليه السلام په ارتباط استعمال شوی او که د ابراهيم عليه السلام په ارتباط. په ټولو مواردو کې يوازې مېرمنې مراد دي، نه ئې ابناء په کې شامل دي او نه اقرباء. د اهل بيت لفظ په سوره احزاب کې راغلی او هلته ئې مراد يوازې د پيغمبر عليه السلام مېرمنې دي.

إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُذۡهِبَ عَنكُمُ ٱلرِّجۡسَ أَهۡلَ ٱلۡبَيۡتِ وَيُطَهِّرَكُمۡ تَطۡهِيرٗا ﴿٣٣﴾

الاحزاب: ﴿٣٣﴾

خبره دا ده چې الله له تاسو اې اهل بيتو ناپاکې لرې ساتل او ستاسو ښه پاکول غواړي.

او د هود په سوره کې دا لفظ د ابراهيم عليه السلام د بي بي لپاره راغلی:

قالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَ بَرَكَتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

﴿٧٣﴾ هود:

آيا د الله په کار کې تعجب کوئ، د الله رحمتونه او برکتونه دې پر تاسو وي اې اهل البيتو، بې شکه چې هغه ستايلی د مجد خاوند دئ.

قُلۡ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ تَعَالَوۡاْ إِلَىٰ كَلِمَةٖ سَوَآءِۭ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمۡ أَلَّا نَعۡبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشۡرِكَ بِهِۦ شَيۡـٔٗا وَلَا يَتَّخِذَ بَعۡضُنَا بَعۡضًا أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقُولُواْ ٱشۡهَدُواْ بِأَنَّا مُسۡلِمُونَ ﴿٦٤﴾

[٦٤]- ووايه: اې اهل کتاب! هغه خبرې ته راشئ چې زموږ او ستاسو تر منځ يو شانته ده او هغه دا چې: له الله پرته به (د بل چا) عبادت نه کوو او هيڅ څه به ورسره نه شريکوو او زموږ ځينې به ځينې نور له الله پرته ارباب نه نيسي، خو که ئې ډډه وکړه نو ورته ووايئ: شاهد اوسئ چې موږ منقاد او مسلمان يو.

---

(٦٤)- اهل کتاب ته بلنه ورکړه چې راشئ هغې خبرې ته چې ستاسو اصلي دين ئې هم غوښتنه کوي او زموږ دين هم؛ او هغه دا چې:

- يوازې د يوه الله عبادت به کوو، له ده پرته به نه د بل چا عبادت کوو او نه به بل ته

دعاء.

- هيڅ څه به له الله سره نه شريكوو.
- ځيني به د ځينو نورو لپاره (رب) نه وي، دا غلطي به نه كوو چې د ځان په څېر يوه انسان ته د رب مقام او منزلت وركړو، دا ظلم به نه كوو چې ځيني د ځينو نورو لپاره له ځان رب جوړ كړي.

له دې آيت څو بنيادي خبري معلومېږي:

- د دين اصلي او بنيادي خبري همدا درې خبري دي. ټول الهي دينونه همدا خبري كوي. په كوم مذهب او دين كې چې د دغو دريو خبرو خلاف څه وموندل شي هغه محرف مذهب او دين دئ.
- كله انسان هومره جاهل او ذليل شي چې د ځان په څېر انسان ته د رب مقام وركړي!! د هغه بنده شي، هغه ورته حلال او حرام ټاكي او دى ئې مني!! هغه له الله سره په الوهيت او ربوبيت كې شريك كړي، هغه ته دعاء كوي او له هغه غيبي مرسته غواړي.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تُحَآجُّونَ فِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَمَآ أُنزِلَتِ ٱلتَّوۡرَىٰةُ وَٱلۡإِنجِيلُ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِهِۦٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَٰٓأَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ حَٰجَجۡتُمۡ فِيمَا لَكُم بِهِۦ عِلۡمٞ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيۡسَ لَكُم بِهِۦ عِلۡمٞۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ وَأَنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ إِبۡرَٰهِيمُ يَهُودِيّٗا وَلَا نَصۡرَانِيّٗا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفٗا مُّسۡلِمٗا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿٦٧﴾

[٦٥]- اې اهل كتاب! ولې د ابراهيم په اړه شخړه كوئ!! حال دا چې تورات او انجيل خو نه دي نازل شوي مگر له ده وروسته!! آيا تعقل نه كوئ؟ [٦٦]- تاسو خو همغه يئ چې شخړه مو وكړه په هغه څه كې چې څه ناڅه پرې پوهېدئ، خو ولې د هغه څه په اړه شخړه كوئ چې هيڅ علم پرې نه لرئ، حال دا چې الله پوهېږي او تاسو نه پوهېږئ. [٦٧]- ابراهيم نه يهودي وو او نه نصراني، هغه خو يو مخى منقاد وو او له مشركينو؛ نه وو.

(٦٥-٦٧)- دا تاسو ولې خپل مذهب ابراهيم عليه السلام ته منسوبوئ، ولې دا خبره كوئ چې ابراهيم هم يا يهودي وو يا نصراني، حال دا چې هغه نه يهودي وو او نه نصراني او نه

هم مشرك، هغه تل حق ته مائل وو، تورات او انجيل خو له ده ډېر وروسته نازل شوي، د يهودانو او مسيحيانو مذهب خو د ده ګړوسيانو جوړ کړی؛ ولې د عقل خلاف خبره کوئ؟!

إِنَّ أَوْلَى ٱلنَّاسِ بِإِبْرَٰهِيمَ لَلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا ٱلنَّبِيُّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

[٦٨]- بې شکه چې ابراهيم عليه السلام ته تر ټولو نژدې خلك هغه دي چې د ده متابعت ئې کړی او دا پيغمبر او هغه چې ايمان ئې راوړی؛ او الله د مؤمنانو ولي دئ.

---

(٦٨)-ای يهودانو او نصرانيانو! نه تاسو ابراهيم عليه السلام ته نژدې يئ او نه ستاسو مذهب د ده مذهب ته ورته دئ، ده ته نژدې خلك يا همغه وو چې د ده متابعت ئې کاوو، يا محمد عليه السلام او د ده با ايمان ملګري؛ او الله د دغو مؤمنانو مولا دئ.

وَدَّت طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾

[٦٩]- د اهل کتاب يوه ډله دا خوښوي چې تاسو بې لاري کړي، خو له ځان پرته بل څوك نه شي بې لاري کولی او نه پوهېږي.

---

(٦٩)- د دوی هڅه دا ده چې تاسو د دوی په څېر بې لاري شئ، د دوی اعتراضونه د همدې لپاره دي، ابراهيم عليه السلام ته خپل مذهب منسوبول ئې د همدې لپاره دئ.

يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَلْبِسُونَ ٱلْحَقَّ بِٱلْبَٰطِلِ وَتَكْتُمُونَ ٱلْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾

[٧٠]- اې اهل کتاب! ولې د الله په آيتونو کافران کېږئ په داسي حال کې چې په خپله شاهد يئ!! [٧١]- اې اهل کتاب! ولې حق له باطل سره خلطوئ، (باطل ته د حق جامه وراغوندئ) او حق پټوئ، په داسي حال کې چې پوهېږئ.

(٧٠-٧١)- دوی هم د خپل مؤمن به کتاب په آيتونو کافران کېدل او هم د قرآن په آيتونو، په داسي حال کې چې هم به د دې آيتونو د حقانيت شاهد وو او هم د قرآن او د دوی د کتاب د مضامينو او آيتونو د يووالي شاهد، دوی به کله په خپلو غلطو توجيهاتو سره حق

ته د باطل جامه وراغوندي او كله به باطل ته د حق او كه په خپلو غلطو او دروغجنو توجيهاتو په دې موفق نه شول چې باطل حق ثابت كړي او حق باطل، نو حق به پټوي، دا كار په داسې حال كې كوي چې پوهېږي حق كوم دئ او باطل كوم، په ناپوهۍ سره دا كار نه كوي، د غرض او مرض له كبله ئې كوي، اخيستل شوي او استخدام شوي، د خپل مزد او اجورې په مقابل كې دا كار كوي.

وَقَالَت طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ ءَامِنُوا۟ بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَجْهَ ٱلنَّهَارِ وَٱكْفُرُوٓا۟ ءَاخِرَهُۥ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤْمِنُوٓا۟ إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ ٱلْهُدَىٰ هُدَى ٱللَّهِ أَن يُؤْتَىٰٓ أَحَدٌ مِّثْلَ مَآ أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَآجُّوكُمْ عِندَ رَبِّكُمْ ۗ قُلْ إِنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

[۷۲]- او د اهل كتاب يوې ډلې وويل: د ورځې په سر كې په هغه څه ايمان راوړئ چې پر مؤمنانو نازل شوی او په پای كې ئې كافر شئ؛ چې راوګرځي. [۷۳]- او له هغه چا پرته د بل په خبرې باور مه كوئ چې ستاسو د دين متابعت كوي، ورته ووايه: يوازې الهي هدايت؛ هدايت دئ او دا چې چا ته دې هغه څه وركړی شي چې تاسو ته د دركړ شوي شي په څېر وي او يا دې له تاسو سره ستاسو د رب په وړاندې احتجاج وكړی شي، ورته ووايه: فضل د الله په لاس كې دئ، چا ته چې ئې خوښه وي هغه ته ئې وركوي او الله ښه پوه د وسعت خاوند دئ. [۷٤]- چې څوك وغواړي هغه د خپلو پېرزوينو لپاره ځانګړی كوي او الله د ستر فضل خاوند دئ.

(۷۲-۷٤)- د دوی ټګمارو مذهبي مشرانو ځينو خلكو ته دا وظيفه وركوله چې سحر د مسلمانانو په خوا كې اعلان وكړئ چې موږ هم ايمان راوړی او مسلمانان شوو، خو د ورځې په پای كې ببرته له اسلام خپل برائت اعلان كړئ او ووايئ چې موږ اسلام له نژدې وليد، پوه شوو چې دا دين د منلو نه دئ، تر دې زموږ خپل دين غوره دئ، په دې سره به په عامو مسلمانانو كې د اسلام په اړه شكوك او شبهات راپيدا شي او له اسلام به لاس واخلي. خو كله چې د مسلمانانو خوا ته ورغلئ څو خبرو ته به پام كوئ:

- مبادا د مسلمانانو د دين او د دوی د خبرو تر اغېز لاندې راشئ، يوازې د هغه چا خبره

به منئ چې ستاسو د خپل دین متابعت کوي او خبره ئې ستاسو د مذهب مطابق وي.

- هیڅکله به دا گمان نه کوئ چې له یهودانو پرته بل چا ته به د الله له لوري وحي وشي او په بل چا به داسې څه نازل شي چې پر یهودانو نازل شوي.
- دا تشویش به نه کوئ چې څوك به د قیامت په ورځ د الله په وړاندې ستاسو په خلاف کوم دلیل وړاندې کړی شي او تاسو به ملزم کړی شي.

په پورتنیو آیتونو کې یوه لنډه فقره داسې راغلې چې د قل په لفظ پیل شوې (قُلۡ إِنَّ ٱلۡهُدَىٰ هُدَى ٱللَّهِ) دا معترضه جمله ده، د یهودانو د مذهبي مشرانو د وینا په منځ منځ کې او د دوی د دې قول د تردید لپاره چې ویل ئې: وَلَا تُؤۡمِنُوٓاْ إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمۡ، د دوی مقصد دا وو چې دا جاسوسان په خپل مذهب ټینګ کړي، ورته وایي چې زموږ له مذهب پرته بل حق مذهب نشته، په بل مذهب به باور نه کوئ، الله تعالی د دوی په ځواب کې فرمایي: سمه لار د الله لار ده، حق مذهب همغه دئ چې د الله د لارښوونو مطابق وي، نه ستاسو محرف مذهب چې د الله د لارښوونو خلاف دئ. له معترضه جملې وروسته بېرته د دوی پاته وینا رااخلي او په ځواب کې ئې الله تعالی خپل پیغمبر ته لارښوونه کوي چې ورته ووایي: فضل د الله په لاس کې دئ، تاسو ته د الله د فضل د وېشلو حق چا درکړی، الله په خپله دا فیصله کوي چې چا ته ئې ورکړي او الله ښه پوه دئ، د خپل فضل مستحق کسان پېژني، الله ستاسو په څېر نه دئ، فضل ئې پراخ او وسیع دئ، چې چا ته ئې خوښه وي له خپلو پېرزوینو ئې برخمن کوي.

وَمِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ مَنۡ إِن تَأۡمَنۡهُ بِقِنطَارٖ يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيۡكَ وَمِنۡهُم مَّنۡ إِن تَأۡمَنۡهُ بِدِينَارٖ لَّا يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيۡكَ إِلَّا مَا دُمۡتَ عَلَيۡهِ قَآئِمٗاۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُواْ لَيۡسَ عَلَيۡنَا فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ سَبِيلٞ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿٧٥﴾

[۷۵]- او له اهل کتاب ځیني داسې دي چې که د کومې خزانې امین ئې کړې؛ بېرته به ئې درکړي او ځیني ئې داسې دي چې که په یوه دینار ئې امین کړې نو بېرته به ئې درنکړي؛ مگر دا چې تل پرې (ټینګار کوونکی) ولاړ وې. دا د دې لپاره چې دوی وایي: پر موږ د نالوستو په اړه څه الزام نشته او د الله په نسبت دروغ وایي په داسې حال کې چې پوهېږي.

(۷۵)- اهل کتاب ته خپلو مذهبي مشرانو ویلي وو چې له غیر اهل کتاب سره چې تاسو

هره معامله وکړئ الله مو په دې نه نيسي، که له دوی سره خدعه کوئ يا خيانت، که دروغ ورته وايئ يا ئې مال خورئ؛ پروا ئې نشته، د دې فتوی به ئې ورکوله، ورته ويل به ئې چې دا کارونه الله درته روا کړي، د الله د کتاب د فلان فلان آيت معنی همدا ده، په دروغو به ئې دا فتوی ورکوله، په الله او د الله په کتاب پسې ئې افتراء کوله، قصداً او عمداً به ئې دا کار کاوو، پوهېدل چې د دوی فتوی د الله د کتاب خلاف ده، د همدې لپاره که به کوم غير يهودي يو دينار هم په امانت ورکړ؛ بېرته ئې نه ورکاوو، خو په دوی کې مخلص او صادق اهل کتاب هم وو، په الله او آخرت ئې له زړه باور وو، امين وو، که به هر چا کوم څه په امانت ورکړل له خيانت پرته به ئې مسترد کول، که څه هم دا به زيات مال او قيمتي شيء وو؛ د يوې خزانې په اندازه. د اسلام له نظره ايمان او خيانت سره نه يو ځای کېږي، ځوك چې امين نه وي هغه ايمان نه لري، رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايي: لا إيمانَ لِمَن لا أمانَةَ لَهُ.

بَلَىٰۚ مَنۡ أَوۡفَىٰ بِعَهۡدِهِۦ وَٱتَّقَىٰ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ٧٦

[۷۶]- داسې نه ده بلکې چا چې په خپل عهد وفا وکړه او ځان ئې وساتو نو بې شکه چې الله له داسې متقيانو سره محبت کوي.

(۷۶)- تاسو ځان د الله غوره بندګان او د ده اولياء او دوستان او د جنت يوازيني وارثان ګڼئ، له خپل مذهب بهر خلك امي، ناپوه او دوزخيان ګڼئ، له دوی سره هره معامله جائز شمېرئ، خو د الله د دوستانو دوه اساسي نښې دي:

- په خپلو ژمنو وفا،
- تقوی او ځان ساتنه.

الله يوازې له هغه چا سره محبت کوي چې په خپلو ژمنو، هم له الله سره او هم د ده له بندګانو سره وفا کوي او له هغه څه ځان ساتي چې خپل رب ترې منع کړي او د ده له انساني فطرت سره نه ښايي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشۡتَرُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَأَيۡمَٰنِهِمۡ ثَمَنٗا قَلِيلًا أُوْلَٰٓئِكَ لَا خَلَٰقَ لَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيۡهِمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ٧٧ وَإِنَّ مِنۡهُمۡ لَفَرِيقٗا يَلۡوُۥنَ أَلۡسِنَتَهُم بِٱلۡكِتَٰبِ لِتَحۡسَبُوهُ مِنَ

ٱلْكِتَـٰبِ وَمَا هُوَ مِنَ ٱلْكِتَـٰبِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾

[۷۷]- یقیناً هغه چې د الله په عهد او په خپلو قسمونو لږ بیع پېري، دوی ته به په آخرت کې هیڅ برخه نه وي او د قیامت په ورځ به نه الله ورسره تکلم کوي، نه به ورته نظر کوي او نه به ئې پاکوي؛ او دوی ته به دردناك عذاب وي. [۷۸]- او د دوی یوه ډله داسې ده چې په خپلې لیکنې او کتاب خپلې ژبې داسې اړوي چې ته هغه د الله د کتاب یوه برخه وبولې؛ په داسې حال کې چې هغه د الله د کتاب برخه نه ده، دوی وایي: دا خبرې ټولې د الله له لورې دي په داسې حال کې چې د الله له خوا ندي، په الله پورې دروغ تړي سره له دې چې ښه پوهېږي.

(۷۷-۷۸)- ګورئ چې دا مکاره او ټګماره ډله خپلې لیکنې او خپلې خبرې د الله تعالی کتاب ته منسوبوي، خپل غلط او مغرضانه تفسیر او تعبیر ته الهي تعبیر وایي، دوی دا غلطي قصداً او په لوی لاس کوي، ښه پوهېږي چې دا خبرې نه د الله تعالی په کتاب کې شته او نه د الهي کتاب معنی هغه ده چې دوی ئې وایي. په دې آیت پسې له ذکر شوو نورو آیتونو دا په ډاګه معلومېږي چې په دې رنځ اخته کسان یا هغه دي چې له دین ناوړه ګټه پورته کول ورته په میراث رسېدلي او یا هغه واکمنان دي چې له دین د خپل زعامت او واکمنۍ د اثبات لپاره وسیله جوړوي او دین د خلکو د غلامۍ آله ګرځوي او یا هغه کسان دي چې غواړي پیغمبرانو علیهم السلام او دیني مشرانو ته د انتساب له لارې امتیازات لاسته راوړي، همدا کسان دي چې ځیني شخصیتونه د الوهیت تر مقامه پورته کوي، د الله شریکان ئې جوړوي، د علم غیب خاوند او د عالَم په امورو کې د تصرف حق ورته ثابتوي، له دوی مرسته غوښتل او پر دوی توسل لازمي ګڼي او ادعاء کوي چې یوازې د دوی له لارې د الله تعالی دربار ته لار موندل ممکن دي!! دوی دا ادعاءګانې له دغو درنو شخصیتونو سره د محبت او هغوی ته د درناوي له امله نه کوي، بلکې له دې ئې هدف خپلې ګټې وي، غواړي په همدې سره خپل مقام اوچت کړي، ځکه دوی ځان د دغو شخصیتونو د مادي او معنوي مقام وارث ګڼي، هر کرامت چې د هغوی لپاره ثابت کړي ګټه ئې دوی ته ورګرځي، له همدې د امتیازاتو د لاسته راوړلو وسیله جوړوي؛ قرآن په دې اړه فرمایي:

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُؤْتِيَهُ ٱللَّهُ ٱلْكِتَـٰبَ وَٱلْحُكْمَ وَٱلنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ

كُونُواْ عِبَادًا لِّي مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِن كُونُواْ رَبَّٰنِيِّـۧنَ بِمَا كُنتُمۡ تُعَلِّمُونَ
ٱلۡكِتَٰبَ وَبِمَا كُنتُمۡ تَدۡرُسُونَ ۝٧٩ وَلَا يَأۡمُرَكُمۡ أَن تَتَّخِذُواْ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةَ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ
أَرۡبَابًاۗ أَيَأۡمُرُكُم بِٱلۡكُفۡرِ بَعۡدَ إِذۡ أَنتُم مُّسۡلِمُونَ ۝٨٠

[۷۹]- هيڅ انسان ته نه ښايي چې الله تعالی ورته كتاب، حكم او نبوت وركړي او بيا هغه خلكو ته ووايي: له الله پرته زما بندګان شئ! بلكې (بايد ووايي:) د دې لپاره بايد خدای پالونكي شئ چې تاسو خو نورو ته دا كتاب ورزده كوئ او په خپله ئې لولئ. [۸۰]- او هغه تاسو ته دا امر نه كوي چې ملائكې او پيغمبران خپل اربابان ونيسئ، آيا تاسي ته به د كفر امر وكړي وروسته له هغه چې تاسو مسلمان شوي يئ؟!

(۷۹-۸۰)- تاسو ډېري خبري پيغمبر ته منسوبوئ، د خپل شرك، فساد، ګناه او خيانت د توجيه لپاره داسې روايات راپيدا كوئ چې پيغمبر ته مو منسوب كړي، خو د الله يو پيغمبر به څنګه خلكو ته وايي چې الله پرېږدئ زما عبادت وكړئ، ما په خدايۍ ونيسئ، ما ته دعاء وكړئ، له ما د خپلو حاجتونو د تر سره كېدو طمع وكړئ، ما د ضرر او ګټې رسولو واكمن وګڼئ، د پيغمبر خبره خو له دې پرته بل څه نه شي كېدی چې خدای پالونكي شئ. تاسو اې د اهل كتاب مذهبي مشرانو! څنګه په دې خبره نه پوهېږئ چې د الله پيغمبران هيڅكله داسې خبري نه كوي، تاسو خو د الله دكتاب د تعليم او تدريس دعوی كوئ او د الله د كتاب بنيادي او اساسي خبره خو دا ده چې يوازې د يوه خدای عبادت وكړئ. څنګه به ستاسو دا خبره د منلو وي چې د الله كوم پيغمبر خلكو ته ويلي چې ملائكې او يا پيغمبران په ربوبيت كې شريك كړئ، تاسو خو د پيغمبر په لاس هدايت شوئ، څنګه به هغه تاسو ته د كافر كېدو بلنه دركړې وي، تاسو چې خپل پيغمبر ته څه منسوبوئ دا خو د كفر طرف ته بلنه ده.

له دې او ډېرو نورو آيتونو معلومېږي چې پيغمبرانو ته منسوب جعلي روايات د الله له كتاب د مخالفت ستره وجه ده، ټګمار مذهبي مشران په دې نه توانېدل چې مخامخ د الله كتاب تحريف كړي، په جعلي رواياتو د استناد او استدلال له لارې توانېدلي چې د الله كتاب تحريف كړي. كه تاسو دا اوس اوس په اسلامي امت كې د اختلاف او انحراف عوامل ولټوئ نو جعلي، موضوعي او ضعيف روايات به د ستر او اساسي عامل په څېر مخې ته درشي.

وَإِذْ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ لَمَآ ءَاتَيْتُكُم مِّن كِتَٰبٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِۦ وَلَتَنصُرُنَّهُۥ ۚ قَالَ ءَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِى ۖ قَالُوٓا۟ أَقْرَرْنَا ۚ قَالَ فَٱشْهَدُوا۟ وَأَنَا۠ مَعَكُم مِّنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٨١﴾

[۸۱]- او كله چي الله د پيغمبرانو ژمنه واخيسته چي دا دئ تاسو ته مي كتاب او حكمت دركړ، نو كه بيا تاسو ته داسي كوم پيغمبر راغی چي تاسو ته د دركړی شوي كتاب تصديقوونكی وي نو حتماً به ايمان پرې راوړئ او مرسته به ئې كوئ، وئې فرمايل: آيا په دې اقرار كوئ او پر دې باندي زما دا پېټی (پر اوږو) اخلئ؟ وئې ويل: اقرار كوو، وئې فرمايل: نو شاهد اوسئ چي زه هم له شاهدانو يم.

(۸۱)- له پيغمبرانو الله تعالی دا ژمنه اخيستې ده چي يو به د بل ملاتړ او مرسته كوي، په دې ژمني كي د دوی امتيان هم شامل دي، دوی به هم د خپلو پيغمبرانو پر پله گام ږدي او د هر مؤمن او د كتاب تصديقوونكي ملگرتيا او ملاتړ به كوي. څوك چي دا كار ونكړي په حقيقت كي ئې له الله سره كړې ژمنه ماته كړې او د پيغمبرانو له لاري منحرف شوی.

فَمَن تَوَلَّىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٨٢﴾

[۸۲]- او څوك چي له دې وروسته په شا شي نو همدا دوی فاسقان دي.

(۸۲)- له دې آيت معلومېږي چي په مخكينۍ ژمني كي د پيغمبرانو امتيان هم شامل دي.

أَفَغَيْرَ دِينِ ٱللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُۥٓ أَسْلَمَ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

[۸۳]- آيا د الله له دين پرته (بل دين) لټوي، حال دا چي د آسمانونو او زمكي هر څه؛ طوعاً اوكرهاً، (په خوښه او ناخوښه) ده ته غاړه ايښې او د ده لوري ته ورگرځول كېږي.

(۸۳)- د زمكي او آسمان هر څه الله ته تسليم دي، د ټولو دين اسلام دئ، هغه څه كوي چي الله پرې گمارلي، په همغه لار درومي چي الله ورته ټاكلې، لمر، سپوږمۍ، ستوري په خپل خپل مدار كي خوځي، په خپل خپل وخت او له خپل خپل ځای راخېژي او پرېوځي، وني، بوټي او حيوانات د خپل فطرت مطابق په خپل كار لگيا دي، په ټولو مخلوقاتو كي

يوازي كافر او عاصي انسان داسي دئ چي د الله له دين پرته د بل څه په لټه كې شي، هم د الله د دين په نسبت كافر شي او هم د خپل فطرت په نسبت، دى ستر باغي دئ، له هغه دين ئې بغاوت كړى چي د زمكې او د آسمان د هر څه دين دئ.

قُلْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾

[٨٤]- ووايه: موږ هم پر الله ايمان راوړى او هم په هغه څه چي پر موږ نازل شوى او پر ابراهيم، اسمعيل، اسحاق، يعقوب او د دوى پر اولاد نازل شوي او پر هغه څه چي موسى، عيسى او نورو پيغمبرانو ته د دوى د رب له لوري وركړى شوي، د دوى په هيڅ يوه كې توپير نه كوو او موږ ورته غاړه ايښودونكي يو.

(٨٤)- پر الله او د ده پر پيغمبرانو د ايمان غوښتنه دا ده چي د الله په هر كتاب او هر پيغمبر ايمان ولرئ او د دوى تر منځ هيڅ توپير ونكړئ او عملاً د الله حكم ته منقاد او تسليم وئ.

وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ ٱلْإِسْلَٰمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٨٥﴾

[٨٥]- او څوك چي له اسلام پرته د بل دين په لټه كې شي هيڅكله به ترې ونه منل شي او په آخرت كې به له زيانكارانو وي.

(٨٥)- له اسلام پرته بل دين نه منل كېږي، اسلام هم د ټول كائنات دين دئ او هم د انسان، د كائنات لپاره تكويني دين او د انسان لپاره هم فطري دين او هم تشريعي، اسلام يعني د الله له لوري وضع شوو سننو او اوامرو ته غاړه ايښودل، څوك چي ځانته متدين وايي، دا ئې گمان او يا ئې دعوى وي چي دين او مذهب ئې الهي دين دئ، خو په عمل كې د الله حكم ته تابع او منقاد نه وي، د ده دعوى دروغجنه ده او دا دين ئې الله تعالى نه قبلوي او ټول عملونه ئې حبط دي.

كَيْفَ يَهْدِى ٱللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا۟ بَعْدَ إِيمَٰنِهِمْ وَشَهِدُوٓا۟ أَنَّ ٱلرَّسُولَ حَقٌّ

وَجَآءَهُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُۚ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ٨٦ أُوْلَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمۡ أَنَّ
عَلَيۡهِمۡ لَعۡنَةَ ٱللَّهِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجۡمَعِينَ ٨٧ خَٰلِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ
عَنۡهُمُ ٱلۡعَذَابُ وَلَا هُمۡ يُنظَرُونَ ٨٨ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ وَأَصۡلَحُواْ
فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ٨٩ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بَعۡدَ إِيمَٰنِهِمۡ ثُمَّ ٱزۡدَادُواْ كُفۡرٗا
لَّن تُقۡبَلَ تَوۡبَتُهُمۡ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلضَّآلُّونَ ٩٠ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَمَاتُواْ وَهُمۡ
كُفَّارٞ فَلَن يُقۡبَلَ مِنۡ أَحَدِهِم مِّلۡءُ ٱلۡأَرۡضِ ذَهَبٗا وَلَوِ ٱفۡتَدَىٰ بِهِۦٓۗ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ
عَذَابٌ أَلِيمٞ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ٩١

[۸٦]- څنګه به الله هغه قوم هدايت کړي چې له خپل ايمان وروسته کافران شول؛ په داسې حال کې چې د پيغمبر د حقانيت شاهد ول او ښکاره او څرګندې نښې ورته راغلې وې؛ او الله داسې ظالم قوم نه هدايت کوي. [۸۷]- جزاء ئې دا ده چې پر دوی به د الله، ملائکو او ټولو خلکو لعنت وي. [۸۸]- په هغه کې تلپاته؛ نه به عذاب ترې سپک کړی شي او نه به مهلت ورکړی شي. [۸۹]- مګر هغه چې له دې وروسته ئې توبه وکړه او سمونه ئې وکړه، نو الله مهربان بخښونکی دئ. [۹۰]- يقيناً هغه چې له خپل ايمان وروسته کافر شول، بيا ئې په کفر کې زياتوالی وکړ، هيڅکله به ئې توبه قبوله نه شي او همدا دوی لار ورکې دي. [۹۱]- يقيناً هغه چې کافران شول او په داسې حال کې ومړل چې کافران ول؛ نو هيڅکله به د دوی له کوم يوه د زمکې د ډکوالي په اندازه سره زر قبول نه شي که څه هم په فديه کې ئې ورکړي، دې ډلې ته دردناك عذاب دئ او هيڅ مرستندوی ئې نشته.

(۸٦-۹۱)- له ايمان وروسته او په داسې حال کې کفر ته بېرته ګرځېدل چې هم د پيغمبر حقانيت ورته ثابت شوی او هم ئې څرګندې نښې مخې ته پرتې وي، دا هومره ستر جرم او لوی ظلم دئ چې د الله، ملائکو او هر لعنت ويونکي د لعنت وړ دئ، دا ظالمان له هدايت محروم دي، توبه به ئې په هغه صورت کې منل کېږي چې هم خپله عقيده او عمل اصلاح کړي او هم هغه فساد بېرته سم کړي چې له ايمان د بېرته ګرځېدو په سبب ئې رامنځ ته کړی.

لَن تَنَالُواْ ٱلۡبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَۚ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيۡءٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٞ ﴿٩٢﴾

[۹۲]- هیڅکله به ښېګڼې ته ونه رسئ چې له خپلو محبوبو شیانو څه انفاق نه کړئ او څه چې انفاق کوئ نو الله پرې ښه پوه دئ.

(۹۲)- د ابرارو مقام ته هغه وخت رسېدی شئ چې قربانۍ ته چمتو شئ، د عادي او معمولي شیانو قرباني نه؛ بلکې د هغو شیانو قرباني چې تاسي ورسره مینه لرئ؛ او چې څه هم د الله په لار کې قرباني کړئ، ښه یا بد، لږ یا زیات، ستاسو د خوښې غوره شيء یا هغه چې نه مو خوښېږي؛ الله پرې پوهېږي.

كُلُّ ٱلطَّعَامِ كَانَ حِلّٗا لِّبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسۡرَٰٓءِيلُ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦ مِن قَبۡلِ أَن تُنَزَّلَ ٱلتَّوۡرَىٰةُۚ قُلۡ فَأۡتُواْ بِٱلتَّوۡرَىٰةِ فَٱتۡلُوهَآ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٩٣﴾

[۹۳]- ټول خوراکي شیان بني اسرائیلو ته حلال وو؛ مګر هغه چې د تورات له نازلېدو د مخه اسرائیل (یعقوب علیه السلام) په خپله پر ځان حرام کړي وو؛ ورته ووایه: تورات راوړئ او وئې لولئ که رښتیني یاست.

(۹۳)- دلته بیا دا خبره شوې چې مذهبي انحراف په اصل کې له بدعت پیل کېږي، په دین کې له لاسوهنې، نه له څه راکمولو بلکې له څه زیاتولو، د حلال له حرامولو، د تقوی په نامه په دین کې له څه زیاتولو. پر پیغمبر علیه السلام د بني اسرائیلو د ټګمارو مذهبي مشرانو اعتراض دا نه دئ چې ولې ئې حلال شیان حرام کړل، بلکې اعتراض ئې دا دئ چې ولې حرام شیان حلالوي؟! دا څنګه د یوه پیغمبر او مذهبي مشر په توګه ومنو چې تقوی ئې زموږ په اندازه نه ده، موږ تر ده زیات د حرامو خیال ساتو، دا دئ ګورئ چې دی ډېر هغه شیان حلال ګڼي چې موږ ئې حرام ګڼو، دا تقوی موږ ته زموږ له جد ابراهیم علیه السلام او زموږ له پلار یعقوب علیه السلام راپاته شوې!! الله تعالی د دوی په ځواب کې فرمايي: د الله په دین کې ټول دغه خوراکي شیان حلال وو، حرامول ئې ستاسو کار دئ نه د الله د کتاب کار، یعقوب علیه السلام چې د کوم څه له خوړلو ډډه کوله؛ دا اجتناب له یوې خوا د ده شخصي کار وو او له بلې خوا د تورات له راتلو د مخه وو. په دې باندې استناد کول او حلال شیان حرام ګڼل غلط او بې بنسټه استدلال او توجیه ده.

فَمَنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٩٤﴾

[۹٤]- نو څوک چې له دې وروسته پر الله باندې په دروغو افتراء وکړه؛ نو همدا دوی ظالمان دي.

(۹٤)- ظالم هغه دئ چې خپل دروغ؛ الله ته منسوب کړي، خپلې دروغجنې خبرې د الله له لوري وګڼي؛ تر دې د ستر ظلم تصور نه شي کېدی. د دوی مذهبي مشرانو دغه کار کاوو او هر ټګمار مذهبي مشر همداسې کوي.

قُلْ صَدَقَ ٱللَّهُ ۗ فَٱتَّبِعُوا۟ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾

[۹۵]- ورته ووايه: الله رښتيا ويلي، نو د ابراهيم د ملت متابعت وکړئ، هغه چې حنيف وو او له مشرکانو؛ نه وو.

(۹۵)- الله تعالی چې د حلال او حرام په اړه، يا د ابراهيم او يعقوب عليهما السلام په اړه څه ويلي، رښتينې خبره همدا ده، نو د ابراهيم عليه السلام ملت او مذهب خپل کړئ، چې هغه تل د حق تابع وو او له شرك برئ او بې زار.

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ
ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ مَّقَامُ إِبْرَٰهِيمَ ۖ وَمَن دَخَلَهُۥ كَانَ ءَامِنًا ۗ وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ
ٱلْبَيْتِ مَنِ ٱسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٧﴾

[۹٦]- يقينا لومړی کور چې د خلکو لپاره وضع شوی همغه دئ چې په مکه کې دئ؛ مبارك او د نړۍ والو لارښود. [۹۷]- په هغه کې څرګندې نښې دي؛ د ابراهيم د ودرېدو ځای او څوك چې ورننوځي خوندي وي او د خلکو پر هغه چا ئې د الله لپاره حج کول لازم شوي چې د لارې په موندو وتوانېږي او چا چې کفر وکړ نو الله له نړۍ والو بې نياز دئ.

(۹٦-۹۷)- دا مبارك آيتونه څو لارښوونې زموږ مخې ته ږدي:

- د مکې مکرمې دا کور؛ بيت الله؛ دا د ابراهيم او اسمعيل عليهما السلام په لاسونو جوړ شوی مبارك کور؛ لومړی کور دئ چې د خلکو لپاره غوره شوی، د عبادت لپاره او د قبلې په توګه.

● د دې خبرې د اثبات لپاره چې دا د الله له لوري وضع شوی لومړی کور دئ څو دلائل دي: هلته د ابراهيم عليه السلام د اقامت ځای دئ، هلته د ابراهيم عليه السلام او د اسمعيل عليه السلام اولاد مېشت شوي، هلته د بنو اسمعيل شتون د دې ځرګنده نښه ده چې دا کور د ابراهيم او اسمعيل عليهما السلام په لاسونو جوړ شوی، ټول عرب په دې متفق دي چې دا کور د دوی په لاس جوړ شوی. ځيني مفسرين؛ (مقام ابراهيم)؛ هغه تيره بولي چې د دوو پښو نښه په کې ليدل کېږي او دا د ابراهيم عليه السلام د پښو نښې ګڼي؛ کېدی شي همداسي وي؛ خو د پښو په دې نښو سره دا ثابتول او مخالف پرې قانع کول ګران کار دئ چې کعبه د زمکې پر سر لومړی الهی کور دئ. اما مخکينی تعبير او دا چې له (مقام ابراهيم)؛ د ابراهيم عليه السلام او د ده د اولاد؛ بنو اسمعيل مېشت ځای مراد دئ؛ د هر هغه مخالف شك او اعتراض ته مقنع او پرېکنده ځواب وايي چې له دې پرته بله خبره کوي. يهودانو او مسيحيانو ته هم؛ تاسو پوهېږئ چې ابراهيم عليه السلام تر موسی او عيسی عليهما السلام ډېر د مخه تېر شوی. په فلسطين کې د دوی دواړو قبله (بيت المقدس) تر کعبې ډېره وروسته جوړه شوې.

● ټول عرب قبائل د دې کور احترام کوي؛ هر کال به ئې د دې حج کولو، د حج په مياشتو کې به په حجاز کې امن او امان وو؛ هومره درناوی او احترام چې کله به څوك د دې کور په حريم کې داخل شو نو هغه له هر راز نيونې او مؤاخذې مصون وو، که به چا د خپل پلار قاتل هم هلته وموند نو د دې کور د درناوي لپاره به ئې هلته او د حج په مياشتو کې انتقام نه اخيستلو؛ او دا د کعبې له جوړېدو تر نن پورې.

● ګورئ چې له پېړيو پېړيو رادې خوا خلك د الله لپاره د دې کور په خوا کې د حج مناسك تر سره کوي. دا لړۍ د ابراهيم عليه السلام له زمانې او له هغې ورځې چې کعبه د ده او د زوی ئې اسمعيل عليهما السلام په لاسونو جوړه شوه؛ په تېرو نژدې څلور نيم زرو کلونو کې د نړۍ له ګوټ ګوټ مؤمنان د حج لپاره دلته راتلل او د دې کور طوافونه ئې کول.

● ډېر خلك د دې کور په نسبت کافران شوي او د هغه د هتك حرمت او اعتبار ختمولو او حتی ورانولو لپاره ئې هڅې کړې، ابرهه ئې يو مثال دئ، خو الله تعالی په خپله د دې کور حفاظت کړی او له دې کور په دفاع او حفاظت کې ئې خپله استغنی له ټولو عالميانو په وار وار ثابته کړې. پر مکه د ابرهه يرغل د رسول الله صلی الله عليه و سلم له رسالت وړاندې شوی؛ هغه مهال عبدالمطلب د رسول الله صلی الله عليه و سلم نيکه د قريشو مشري کوله؛ تفصيلات ئې د عربانو په ټولو معتبرو تاريخونو کې راغلي. په تاريخونو، قصو،

قصيدو او شعرونو کې د دې برید د تفصیلاتو تر څنګ د ابو رغال نومي کس يادونه هم شوې چې د طائف اوسېدونکو له ابرهه سره لېږلی وو چې د کعبې لار وروښيي؛ په لار کې مړ او هملته دفن شو؛ هر عرب چې به په هغه لار تګ راتګ کولو نو د ده قبر به ئې په ډبرو ويشتلو؛ دومره ډبرې پرې وورېدې چې د ډبرو غونډۍ پرې جوړه شوه.

دا بحث هم ضروري برېښي چې په ۲۰۱٦ میلادي کال کې؛ دن ګیبسون نومي کانادایي لیکوال؛ د The sacred city (مقدس ښار) په نامه فیلم خپور کړ؛ د فیلم محتواء ئې د یوه کتاب په بڼه کې نشر کړه چې (د قرآن جغرافیه) نوم ئې ورته غوره کړی. په مجازي رسنیو کې د فیلم انعکاس ډېر سریع او زیات وو؛ له هر څه ئې په واضح توګه جوته وه چې تر شا ئې د یوې شتمنې او سترې شبکې لاس دئ؛ د دې فیلم جوړوونکی د فیلم په پیل کې راڅرګندېږي او ادعاء کوي چې دېرش کالونه ئې د مکې شاوخوا سیمو کې تېر کړي او تحقیقات ئې کړي؛ او ګواکې له ژورو او اوږدمهاله تحقیقاتو وروسته دې نتیجې ته رسېدلی چې اصلي کعبه هغه نه ده چې نن د نړۍ یو ملیارد مسلمانان؛ هره ورځ پنځه ځلې د توري ډبرې لوري ته لمونځ کوي؛ اصلي کعبه د اردن په جنوب؛ د پیترا ښار کې وه؛ محمد علیه السلام هم د هغه ځای اوسېدونکی وو او کعبه هم هلته وه، دن ګیبسون ادعاء کوي چې د کعبې په اړه تر ۸۰۰ میلادي کال وړاندې هیڅ مستند او موثق مدرك او سند نشته!!؛ ادعاء کوي چې دا خبره هغو دوه عرب پوهانو ورته کړې چې نه ئې غوښتل نومونه ئې یاد شي!! همدا راز دا ادعاء هم کوي چې د قرآن په یوه آیت کې د لومړۍ کعبې موقعیت د بکه په نامه یاد شوی؛ او دا د مکې نه بلکې په اردن کې د یوه زوړ ښار نوم دئ!! د ځینو داسې سیمو نومونه هم اخلي چې د جوماتونو محرابونه ئې د مکې پر ځای د همدې ښار په استقامت دي؛ داسې سیمې چې که هلته انسان ۵-۱۰ درجو پوري شمال ته ودرېږي نو قبله به ئې په اردن کې وي او که جنوب ته همدومره درجې کوږ شي نو قبله به ئې په یمن کې وي!!!

راشئ د دې مغرض او اجیر تش په نامه محقق دغه کچه او بې بنسته ادعاءګانې د قرآن د پورتنیو لارښوونو او دلائلو په رڼا کې وځېرو چې د ده اجدادو ته ئې ۱۴۴۰ کاله وړاندې په همدې اړه ځوابونه ورکړي. د قرآن له پورتني آیت معلومېږي چې:

- د ده اجدادو هم دا نه منله چې کعبه لومړی الهي کور دئ چې د ابراهیم او اسمعیل علیهما السلام په لاس جوړ شوی؛ هغوی بیت المقدس لومړنی معبد ګڼلو؛ په بایبل کې د سلیمان علیه السلام او موسی علیه السلام په لاس د داسې مجللو معبدونو یادونه شوې چې په سلګونو کیلو سره او سپین زر ئې یوازې په لوښو کې کارول شوي او ډېر مس، قیمتي

ډېري او اعلی لرګي. يهودان هغه مهال فلسطين ته راغلي چې له مصر د موسی علیه السلام تر قيادت لاندي ووتل؛ ډېره موده په سينا کې پاته شول او وروسته فلسطين د دوی لاس ته ورغی؛ د دوی ټول معبدونه د بيت المقدس په شمول؛ د ابراهيم عليه السلام د کړوسيانو په لاس جوړ شوي؛ خو کعبه په خپله د ابراهيم او د ده د مشر زوی اسمعيل عليهما السلام په لاس جوړه شوې. نو له شك پرته لومړنی مسجد؛ مسجدالحرام دئ نه مسجد الاقصی او د يهودانو او مسيحيانو معبد په فلسطين کې.

- بايبل وايي چې ابراهيم عليه السلام خپله مېرمن هاجر عليها السلام؛ د خپلي مخکينۍ مېرمني سارا عليها السلام په غوښتنه؛ له کور وايستله او لري ئې د يوې چينې خوا ته له خپل ماشوم زوی اسمعيل عليه السلام سره يوازي پرېښوده؛ خو قرآن وايي چې هغه ئې له خپل تي خور زوی اسمعيل عليه السلام سره؛ د الله تعالی په حکم د مکې په وچې وادي کې پرېښوده؛ همدلته او همدغه وخت د اسمعيل عليه السلام تر پښو لاندي د زمزم چينه راوخوټېده. کله چې اسمعيل عليه السلام تنکۍ ځواني ته ورسېد؛ ابراهيم عليه السلام په خپلي مکرري رؤيا کې وليدل چې دی ذبح کوي؛ همدا لومړی زوی د الله تعالی په لار کې ذبح کول او وقف کول د جاهليت د دور مذهبي دود وو؛ الله تعالی غوښتل چې دا جاهلانه دود د تل لپاره او د ابراهيم عليه السلام په لاس له منځه يوسي؛ ابراهيم عليه السلام خپله رؤيا له زوی سره شريکه کړه او هغه ورته وويل: پلار جانه! په څه چې مأمور شوی يې هغه تر سره کړه؛ إن شاء الله ما به صابر وموميې. دواړه دې ته چمتو شول؛ يو د خپل لومړي زوی ذبح کولو ته او بل په تنکۍ ځوانۍ کې ذبح کېدو ته؛ الله تعالی ابراهيم عليه السلام ته وفرمايل: خپل خوب دي رښتينی کړ؛ د څاروي ذبح کول د زوی ذبح کولو ځای ناستی شو؛ او همدا د حج د مناسکو يوه برخه شوه. په دې ستري آزموينې کې له بريا وروسته؛ د الله تعالی لومړنی کور؛ همدلته د دواړو په لاس جوړ شو.
- د زمزم دغه چينه باعث شوه چې لومړی د يمنيانو يوه قافله د هغې خوا کې مېشت او ځای پر ځای شي او وروسته ورو ورو دا ځای په يوه ستر مذهبي، سياسي او تجارتي مرکز بدل شي. اسمعيل عليه السلام له يمنيانو سره خپلوي کړې، د ده له اولاد د بني اسمعيل په نامه ستره قبيله جوړه شوې چې تر ننه ئې همدا نوم دئ او همدا مکه ئې اصلي او اساسي ټاټوبی.
- دا هر څه دومره واضح دي چې نه يوازي د عربانو بچی بچی ترې خبر دئ؛ بلکې يو نيم مليارد مسلمانان پرې باور لري، په تواتر سره له يوه بل ته انتقال شوي، د کعبې له جوړېدو بيا تر ننه په تېرو نژدې څلور نيم زره کلونو کې هر کال په سلګونو زره او اوس

هر کال نژدې درې مليون حاجيان همدې مکې ته درومي او هلته هر څه په خپلو سترګو ګوري او عملاً ئې تر سره کوي، د کعبې طواف، د هاجر عليه السلام د سعي او د صفا او مروه تر منځ ورو او تېز تګ؛ دقيقاً د هاجر په څېر، د اسمعيل عليه السلام د محتمل ذبحې ځاى او هلته د څاروي ذبح کول، د زمزم چينه، په مکه کې د بني اسمعيل قبيله او دا هر څه د هغه کتاب له لارښوونو سره سم مومي چې ۱٤٤٠ کاله وړاندې نازل شوى او تر ننه نه يوازې په بشپړه توګه له هر پلوه خوندي او محفوظ پاته شوى؛ دومره چې په زير او زبر کې ئې هم معمولي تغيير نه دئ راغلى؛ بلکې په دې کتاب کې د ګڼ شمېر معروفو ځايونو او تاريخي پېښو يادونه شوې؛ مکه، مدينه؛ دا د رسول الله صلى الله عليه و سلم مهجر او د لوى اسلامي خلافت دارالخلافه، بدر، حنين، د احد او احزاب سترو جګړو يادونه، د اصحاب فيل يادونه چې سالار ئې ابرهه بن صباح غوښتل کعبه ورانه کړي، په صنعاء کې ئې ستره کنيسه جوړه کړه، غوښتل ئې ټول عرب د کعبې له حج دې لوري ته راواړووي، له دې پرته ئې بله چاره ونه موندله چې مکه فتح او کعبه ورانه کړي، له ستر لښکر سره د مکې په لور وخوځېدو؛ په لومړي ځل عرب له داسي ستر لښکر او په جګړې کې له فيلانو کار اخيستل ليدلې، سره له دې په يمن او د لارې په اوږدو کې د عربو ګڼ شمېر قبائلو د هغه مقابله کړې؛ خو له ماتې سره مخامخ شوي؛ د مکې خوا ته رسېدلى او همدلته الله تعالى د ده ټول لښکر تباه کړى او د جنګياليو غوښې ئې مرغانو خوړلې. دا ټول موقعيتونه د مکې شاوخوا کې دي او دا ټولې تاريخي جګړې د مکې شاوخوا کې رامنځته شوې.

- قريشو له رسول الله صلى الله عليه و سلم او د ده په مشرۍ له مسلمانانو سره درې سترې جګړې درلودې: بدر، احد او الاحزاب؛ دا جګړې هم په قرآن کې په ډېر تفصيل سره راغلې او هم د عربو په تاريخ کې؛ ځايونه او موقعيتونه ئې څرګند دي، د دواړو لوريو د جنګياليو او د مړو، شهيدانو او زخميانو شمېر ئې معلوم دئ، د سترو سترو شخصيتونو مرګ ژوبله ئې معلومه ده؛ د احد په جګړې کې رسول الله صلى الله عليه و سلم په خپله ټپي شو او تره ئې حمزه رضي الله عنه شهيد شو. په حديبيه کې د رسول الله صلى الله عليه و سلم او قريشو تر منځ يوه تاريخي معاهده لاسليك شوه؛ له مخې ئې د لسو کلونو لپاره اوربند وشو او جګړې متوقف شوې، دې معاهدې ته قرآن د فتح مبين نوم ورکړ، په پاى کې مکه له جنګ پرته د رسول الله صلى الله عليه و سلم له لوري فتح شوه او له خپل لوى لس زره کسيز لښکر سره د فاتح په توګه مکې ته داخل شو او قريشو ته ئې عفو وکړه، له عمرې وروسته د مدينې په لور د ستنېدو په دوران کې د حنين قبائلو په ناڅاپي توګه د ده پر لښکر بريد وکړ، ستر لښکر ئې دې ناڅاپي بريد داسي پرېشان کړ چې دى ئې يوازې

پرېښود؛ قرآن دا پېښه هم په ډېري اغېزمني بڼې کې څېړلې ده. له دن گیبسون پوښتنه کوو: آیا په حجاز کې د دېرش کلن اقامت او تحقیق په دوران کې؛ له دې ټولو څرگندو حقائقو بې خبره پاته شوی یې؟!! نه دي له چا دا نومونه اورېدلي، نه د دې سترو سترو جگړو قصې او نتائج ئې چا درسره شریك کړې؟ له دې هم نه یې خبر شوی چې دا هر څه د مکې او مدینې شاوخوا مشهورو سیمو کې رامنځته شوي؟! آیا دا هر څه او ژوندی تاریخ ئې؛ له دې سیمي د یوې جعلي ویډیو پر مټ؛ اردن ته انتقالول ممکن دي؟ داسي سفیه او ساده انسان به هم پیدا شي چې له تا سره ئې ومني.

- د رسول الله صلی الله علیه و سلم د پیدایښت نېټه او ځای هم معلوم دئ او قبر ئې هم، د پلار نوم ئې هم معلوم دئ (عبدالله) او د مور او قبیلې ئې هم، نیکه او جد ئې هم؛ عبدالمطلب او هاشم، حتی د رضاعي مور نوم او د هغې قبیله هم معلومه او په تاریخ کې ثبت، د مېرمنو نومونه او قبرونه ئې هم معلوم دي. دا ټول په مکه او مدینه کې دي؛ نه د اردن په جنوب او د پيترا ښار کې!! هیڅ داسي مورد نشو موندلي چې وښیي محمد علیه السلام یا د کورنۍ او قبیلې کوم غړی ئې هلته اوسېدلی او هلته په دغو مشهورو نومونو کوم ځای او کلی چا لیدلی. آیا له دن گیبسون پرته به داسي انسان پیدا شي چې دا ټول حقائق له پامه وغورځوي او ترې انکار وکړي؟!! د ده مأموریت او هڅه دا وه او دا دېرش کلونه ئې د دې لپاره په سعودي او اردن کې تېر کړي چې وکولی شي داسي مدارك تر لاسه کړې چې د اسلام او مسلمانانو په ضد د یوې اغېزمني تبلیغاتي وسیلې په توگه ترې استفاده وکړي او له حقائقو بې خبر مسلمانان او غیر مسلمانان په شك کې واچوي او وئې غولوي؛ خو د ټولو شیطاني هڅو نتیجه ئې همدا مسخره ویډیو وه. دی د نورو مستشرقینو په څېر د صلیبیانو او صهیونستانو له لوري استخدام شوی؛ په دې موخه دغو عربي هېوادو ته لېږل شوی چې د اسلام خلاف تبلیغاتي مواد پیدا کړي؛ بل څه ئې یا نه دي موندلي او یا د ده مخکینیو ملگرو پرې کار کړی؛ دا عنوان او موضوع ورته جالبه معلومه شوې چې ثابته کړي؛ مسلمانانو د کعبې په اړه هم اشتباه کړې او د ابراهیم علیه السلام په لاس د جوړې شوې اصلي کعبې پر ځای ئې غیر اصلي کعبه غوره کړې!! دا نه د مکارو دښمنانو نوې هڅه ده او نه وروستۍ؛ تر ده وړاندي حتی د رسول الله صلی الله علیه و سلم په زمانه کې همدغو یهودانو او صلیبیانو د لومړۍ قبلې په اړه دې ته ورته غلط او بې بنسټه تبلیغات او ادعاگاني درلودې؛ چې قرآن د دوی د غلطو ادعاگانو د تردید لپاره د مخکینیو دلائلو تر څنگ دا دلائل هم وړاندي کوي:

- د دن گیبسون دا ادعاء هم ډېره مسخره او مضحکه ده؛ د یوه محقق نه بلکې د یوه

متعنت او مغرض انسان ادعاء ته ورته؛ چې وايي: د مکې په شرق کې ئې داسې زاړه مساجد ليدلي چې محراب ئې د مکې پر ځای د اردن جنوب ته مخامخ وو!! دې جناب ته بايد ووايو: هغه زاړه مساجد او د هغوی د محرابونو استقامت قطعاً او له علمي پلوه د اعتبار وړ نه دي چې د سمت معلومولو له اوسنيو مخکې تللو وسائلو (قطب نما) پرته جوړ شوي؛ د ټولو دغو محرابونو استقامت د تخمين له مخې ټاکل شوی؛ څوک چې د ايران، افغانستان، پاکستان او هند په څېر لرې پرتو هېوادو کې زاړه جوماتونه له نژدې وګوري او له همدغو وسائلو په استفادې سره ئې د محرابونو استقامت وڅېړي نو ورته معلومه به شي چې شمال او جنوب ته په ۵ -۱۰ درجې تفاوت سره به ئې سمت يا اردن ته وي او يا يمن ته؛ داسې زوړ جومات به قطعاً ونه مومئ چې سل په سلو کې مستقيماً د کعبې په استقامت وي. د کابل او مکې تر منځ نژدې ۳۰۰۰ کيلومتر واټن دئ، که په کابل کې د يوه جومات محراب ۱۰ درجې شمال يا جنوب ته کوږ جوړ شوی وي؛ نو استقامت به ئې له کعبې نژدې ۵۰۰ کيلومتر شمال يا جنوب ته وي؛ او په هند کې درې - څلور درجې شمال او جنوب ته کړېدل؛ زموږ استقامت له کعبې همدومره شمال او جنوب ته کړوي.

دن کيبسون ټول زاړه جوماتونه او د محرابونو استقامتونه ئې په دريو ډولو وېشلي؛ دې ته ئې سياسي رنګ ورکړی او د عباسيانو او امويانو اختلاف ئې د هغه اصلي سبب ګڼلی: ۱- کعبې ته مخامخ، ۲- پيترا ته مخامخ او ۳- د پيترا او مکې تر منځ د مکې شمال ته مخامخ!! يعني د امويانو، عباسيانو او بې طرف مسلمانانو جوماتونه!!! خو که دا ښاغلی افغانستان ته راشي نو په يوې وړې سيمې کې به داسې جوماتونه همدا اوس او په ۲۱ مې پېړۍ کې وګوري چې له دغو دريو لوريو علاوه؛ د مکې جنوب يمن کې او د صنعاء او مکې تر منځ يوه لوري ته به مخامخ وي؛ او وجه ئې هم سياسي نه بلکې د تخمين له مخې د محرابونو د جوړولو ستونزه ده؛ قرآن دغه حقيقت ته په پام سره ويلي چې هر ځای وئ په لمانځه کې مو مخ د کعبې لوري ته واړوئ؛ هر لوري ته چې مخ واړوئ الله تعالی په همغه لوري کې دئ؛ الله تعالی هيڅوک تر خپل توان په زيات څه نه ګماري، ستا تخميني قبله هم مني، د اسلام له نظره که څوک داسې ځای کې وي چې د قبلې لوری ورته معلوم نه وي؛ د تخمين له مخې يوه لوري ته لمونځ وکړي؛ نو که وروسته ورته معلومه شي چې بل لوري ته ئې لمونځ کړی؛ لمونځ ئې صحيح شوی او اعاده ئې پرې لازمه نه ده.

- د دن ګيبسون دا ادعاء هم په بشپړه توګه او کاملاً دروغ ده چې تر اتمې ميلادي پېړۍ وړاندې؛ د کعبې په اړه هيڅ ليکلي موثق معلومات نه شو موندلی!! داسې ادعاء يوازې هغه څوک کولی شي چې په دروغ ويلو کې ډېر جرئ او جسور وي. ده او د ده

همفکرانو ته وايو:

١- يو موثق مدرك خو قرآن دئ چي تاسو وليدل په څومره دقيقه توګه ئې د مکې او کعبې په اړه بحث کړی او حقائق ئې بيان کړي. دا قرآن په شپږمې ميلادي پېړۍ کې نازل او خلکو ته رسېدلی. ٢- د عربو هر تاريخ ليکونکي د مکې د څرنګوالي او تاريخ په اړه تفصيلي بحثونه کړي، ٣- عرب شعراءو او ليکوالو خپل شعرونه او ليکنې پرې ښايسته کړې. ٤- د کعبې د جوړېدو له ورځې تر نن پوري په ملياردونو عرب او غير عرب مسلمانانو د کعبې اړوند مسائل په شفوي توګه نورو ته بيان کړي او تر موږ پوري رارسېدلي. ٥- اما د دن ګيبسون جعلي او مسخره خبره له ده پرته بل ويونکی او مدعي په ټول تاريخ کې نه لري!!! تاريخي شواهد او د قرآن محکم او مقنع دلائل ښيي چي کعبه د ځمکي پر سر د الله تعالی له لوري لومړی غوره شوی مبارك کور دئ.

دن ګيبسون د دې ادعاء جسارت هم کړی چي ووايي: اصلي مکه به حتماً په داسي ځای کې وه چي هلته به لوی ښار وو، مهم تجارتي مرکز، کاروان سرايونه، باغونه، زراعتي ځمکې، د ښار چاپېر امنيتي دېوال او د مهمو ښارونو د هغه مهال ټول نور ضروري مشخصات؛ خو په اوسنۍ مکه کې نه د ځمکي پر سر د داسي ښار هيڅ آثار او نښي ليدل شوې او نه د کيندونو په ترڅ کې موندل شوې؛ نه د تعميرونو او دېوالونو آثار او نه د زراعت او زراعتي ځمکو او باغونو!! خو د پيټرا په ښار کې دا ټول آثار هم د ځمکي پر سر شته او هم تر خاورو لاندي موندل شوې!! دې جناب ته بايد ووايو:

قرآن وايي چي کعبه په داسي ځای کې د ابراهيم عليه السلام په لاس جوړه شوې چي غير ذي زرع وادي وه؛ بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ، نه په کې اوبه وې، نه بوټي او وني او نه انسان او آثار ئې؛ قرآن له ابراهيم عليه السلام داسي نقل قول کوي:

رَّبَّنَآ إِنِّيٓ أَسۡكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيۡرِ ذِي زَرۡعٍ عِندَ بَيۡتِكَ ٱلۡمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ فَٱجۡعَلۡ أَفۡـِٔدَةٗ مِّنَ ٱلنَّاسِ تَهۡوِيٓ إِلَيۡهِمۡ وَٱرۡزُقۡهُم مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَشۡكُرُونَ ٣٧ ابراهيم: ٣٧

اې زموږ ربه! ما خو د خپل اولاد ځيني؛ ستا د محترم کور خوا ته په داسي ښېديا کې مېشت کړل چي بې بوټي (ښېديا) ده؛ اې زموږ ربه! د دې لپاره چي لمونځ اقامه کړی شي؛ د خلکو زړونه د دوی لوري ته رامات کړه او له مېوو روزي ورکړه چي شکر پر ځای کړي.

د قرآن له دغو آيتونو چي د ابراهيم عليه السلام دعاء ئې په ډېري اغېزمني او زړه راښکونکې بڼې کې انځور کړې؛ څو خبري په صراحت سره معلومېږي:

● ابراهیم علیه السلام خپله مېرمن هاجر او زوی ئې اسمعیل علیهما السلام د مکې په بېدیا کې هغه مهال پرېښودل چې هغه ناو سپېره ډاگ وو او هېڅ بوټی په کې نه راټوکېدو؛ نه په کې بل انسان وو او نه هیڅ حیوان.

● دا کار ئې د الله تعالی په امر او په دې موخه کړی وو چې دلته به څو کاله وروسته د الله تعالی محترم کور (بیت الله) جوړوي. په دې سره د بایبل هغه ادعاء تکذیب شوې چې وايي: سارا د ابراهیم علیه السلام بلې مېرمنې؛ له ده وغوښتل چې هاجر او زوی ئې له کوره وشړي او ده هم دا کار وکړ!! تفصیل ئې په (بایبل د قرآن په رڼا کې) ولولئ.

● د دوی لپاره ئې د رزق او د دوی په لوري د خلکو د زړونو د راماتېدو دعاء ئې وکړه. دا ځکه چې په هغې وچې بېدیا کې نه بل انسان اوسېدو او نه بوټي، وني او اوبه وې.

● مطمئن وو چې الله تعالی به دا دعاء داسې قبلوي لکه ده ته چې ئې په زړښت کې اولاد ورکړ.

● د دعاء له الفاظو معلومېږي چې اسمعیل علیه السلام تر اسحق علیه السلام مشر وو، لومړی ئې د اسمعیل او ورپسې د اسحاق نوم اخیستی؛ او په دې سره ئې د بایبل هغه ادعاء رد کړې چې وايي: اسحاق د ابراهیم یوازینی مشر زوی وو. د بایبل دا ادعاء هم په خپله د بایبل خلاف ده او هم د قرآن.

● د دعاء په الفاظو کې د ده قوي عاطفه او د مېرمنې، زوی او ټولو مؤمنانو په اړه د ده ژور زړه سوی او قوي مینه د ځپاند سیند په څېر انځور شوې. د دې دعاء په اورېدو سره به د هر مهربان پلار او هر زړه سواند داعي له سترگو اوښکې بهېږي؛ ابراهیم علیه السلام هغه څوك د خپلې ډلې غړی او د خپل کاروان همسفر بولي چې د ده متابعت کوي، له ده سره په فکري او اخلاقي لحاظ ورته والی لري، د نسبي اړیکو پر ځای فکري او اخلاقي اړیکې د اعتبار وړ گڼي، هغه چا ته د مهربان بخښونکي رب بخښنه او مغفرت غواړي چې د الله په لوري تگ کې د ده ملگرتیا نه کوي.

دغو حقائقو ته په پام سره آیا کولی شو ومنو چې دن گیبسون په رښتیا دېرش کاله تحقیقات کړي؟ په همدې اوږدې مودې کې له دې هم نه دئ خبر شوی چې قرآن د دې وچې (غَيْرِ ذِي زَرْعٍ) بې بوټي وادي په اړه څه ویلي؟ څنگه او کله دا بېدیا په یوه آباد ښار او ام القراء بدله شوې، د حجاز ستر تجارتي مرکز او د نړۍ ستر مذهبي محور ترې جوړ شوی؟! هغه دې ته هم نه دئ متوجه شوی چې په ناپوهۍ سره په داسې څه اعتراف کوي چې نه یوازې د ده ادعاء تکذیبوي بلکې د قرآن حقانیت هم ثابتوي!! هلته چې وايي: په اوسنۍ مکه کې نه د زمکې پر سر د کوم لوی ښار آثار او نښې لیدل شوې او نه د کیندونو

په ترخ کې موندل شوې؛ نه د تعمیرونو او دېوالونو آثار او نه د زراعت او زراعتي زمکو او باغونو! ښاغلیه! نو دا خو همغه خبري دي چې قرآن کړې؛ دا څېړنې او کیندنې او نتائج ئې د قرآن د وینا تأیید کوي نه تردید؛ د دغو څېړنو د نتائجو په اورېدو سره خو هر حقپال انسان باید د قرآن په وړاندې د تسلیمۍ لاسونه لوړ کړي؛ دا خو د قرآن یو علمي إعجاز دئ نه د اعتراض وړ کوم مطلب!! د کعبې د موقعیت په اړه خو یوازې د عرب ولس او د دوی مذهبي او تاریخي کتابونه د مرجع او مأخذ په توګه د اعتبار وړ دي؛ نه ستا په څېر له بهر راغلی مأمور چې هدف او غرض ئې بل ورته ټاکلی؛ هغه چې دی ئې استخدام کړی؛ ستا ادعاء نه علمي ارزښت لري او نه تحقیقي؛ فقط یوه بې بنسټه ادعاء ده؛ د خپلې حق الزحمې د روا کولو لپاره جعلي ادعاء او د ثابتولو ناکامه هڅه!!

حقیقت دا دئ چې د اسلام په ضد د دښمنانو ټول تبلیغات؛ همداسې د دن ګیبسون د دې ویډیو او کتاب په څېر دروغجن، مسخره او له عقدې او کینې راټوکېدلي دي.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾
قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا
وَأَنتُمْ شُهَدَآءُ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾

[٩٨]- ووایه: اې اهل کتاب! ولې د الله د آیتونو په نسبت کافران کېږئ، په داسې حال کې چې الله پر هغه څه شاهد دئ چې تاسو ئې کوئ. [٩٩]- ووایه: اې اهل کتاب! ولې د الله له لارې هغه څوك منع کوئ چې ایمان ئې راوړی، کوږوالی ورته لټوئ، په داسې حال کې چې په خپله شاهد یاست؛ او الله له هغه څه غافل نه دئ چې تاسو ئې کوئ.

(٩٨-٩٩)- د اهل کتاب څو کارونه د ډېر حیرت وړ دي:

- پر الله د ایمان دعوی کوي او الله د خپلو کړنو شاهد او ناظر ګڼي خو سره له دې د ده په وړاندې د ده له آیتونو انکار کوي!!
- ځان ته مؤمن وایي خو د مؤمنانو په وړاندې خنډ کېږي!!
- د الله په دین کې کوږوالی لټوي، په سمه لار د تلو پر ځای دا هڅه کوي چې د خپلو کږو لارو د توجیه لپاره په دین کې کاږه تأویلونه او تعبیرونه وکړي، دا کار په داسې حال کې کوي چې د خپل کوږ تأویل او تحریف په ماهیت هم ښه پوه وي او په دې هم د باور

دعوی کوي چې الله د دوی له کړنو غافل نه دئ!!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ فَرِيقًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعۡدَ إِيمَٰنِكُمۡ كَٰفِرِينَ ﴿١٠٠﴾

[۱۰۰]- اې مؤمنانو! که د اهل کتاب د کومې ډلې اطاعت مو وکړ نو له خپل ایمان وروسته به مو کافران کړي.

(۱۰۰)- د اهل کتاب ټولې ډلې او فرقې په يوه او بل څه کې لږ يا زيات؛ له حقيقي دين تېروتې؛ که مو د دوی د کومې فرقې خبره ومنله او په کوم څه کې مو د دوی لار غوره کړه؛ نو د دوی په څېر به شئ، له ایمان وروسته به کافر شئ، د دوی ټوله هڅه دا ده چې تاسو له خپل ایمان وګرځوي.

دلته د دې سورې لومړۍ برخه پای ته رسي او دوهمه برخه پيل کېږي.

وَكَيۡفَ تَكۡفُرُونَ وَأَنتُمۡ تُتۡلَىٰ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ وَفِيكُمۡ رَسُولُهُۥۗ وَمَن يَعۡتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدۡ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿١٠١﴾

[۱۰۱]- څنګه کافران کېږئ؛ حال دا چې د الله آيتونه درباندې لوستل کېږي او پيغمبر ئې په تاسو کې دئ او څوك چې په الله اعتصام وکړي نو يقيناً چې سمې لارې ته هدايت شو.

(۱۰۱)- د آيت له لومړنۍ برخې معلومېږي چې دلته له اعتصام بالله مراد ايمان بالله او له الله سره خپل تعلق کلك او ټينګ ساتل دي، د قرآن د آيتونو په ترجمه کې د دقت او احتياط تقاضی دا ده چې هر آيت په خپل موجود ترکيب کې او له څه کمولو او زياتولو پرته ترجمه شي، دلته (من يعتصم بالله) ويل شوي؛ نه (من يعتصم بحبل الله)، د اعتصام بالله بېله معنی ده او د اعتصام بحبل الله بېله معنی، يو ئې له الله تعالی سره د خپل تعلق او ارتباط ټينګ ساتل افاده کوي او بل ئې د الله په دين خپلې منګولې ټينګول افاده کوي.

په دې آيت سره د سورې دوهمه برخه پيل کېږي، د دې برخې عنوان ربط او مرابطه دئ، په دې کې له الله تعالی سره ربط، د الله تعالی له کتاب سره ربط او له مؤمنانو سره ربط او د دې ربط او تعلق ابعاد توضيح شوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ وَٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ كُنتُمۡ أَعۡدَآءٗ فَأَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوبِكُمۡ فَأَصۡبَحۡتُم بِنِعۡمَتِهِۦٓ إِخۡوَٰنٗا وَكُنتُمۡ عَلَىٰ شَفَا حُفۡرَةٖ مِّنَ ٱلنَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنۡهَاۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمۡ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿١٠٣﴾

[١٠٢]- اې مؤمنانو! له الله هغسې ووېرېږئ لکه چې له ده د وېرې تقاضی ده او مه مرئ مگر دا چې مسلمانان وئ. [١٠٣]- او ټول د الله په رسۍ منگولې ولگوئ او مه متفرق کېږئ؛ او پر تاسو د الله هغه نعمت درياد کړئ چې په خپلو کې سره دښمنان وئ، خو الله ستاسو په زړونو کې الفت واچاوو او د ده په نعمت سره په خپلو کې ورونه ورونه شوئ او تاسو د اور د يوې کندې په ژۍ وئ نو له هغې ئې وژغورلئ؛ همدا راز الله تاسو ته خپل آيتونه بيانوي چې هدايت شئ.

(١٠٢-١٠٣)- وېره مو بايد له يوه الله وي، له هغه ځه ځان وساتئ چې الله ناراضه کوي، له الله تعالی ستاسو وېره بايد داسې وي لکه له ده سره چې ښايي، تل او د ژوند تر پايه بايد د الله لارښوونو ته منقاد وئ، مرگ او ژوند مو بايد په اسلام او د مسلمانۍ په حالت کې وي. يوازې يوازې هم او ټول په گډه هم د الله پر رسۍ منگولې ولگوئ، ستاسو د وحدت مزی بايد د الله دين وي، ټولې اړيکې مو بايد د الله د دين په بنسټ تنظيم او ټينگې شي، د الله دين د وحدت او يووالي ضامن دئ، پر دين تمسك سره متحد کېږئ، که د الله په دې رسۍ ستاسو منگولې سستې شوې نو متفرق کېږئ، له اختلافاتو سره مخامخ کېږئ او د اختلاف عواقب مو په خپلو سترگو ليدلې، هغه وخت راپه ياد کړئ؛ له مسلمانېدو مخکې وخت؛ هلته چې په سخت اختلاف اخته وئ، مدينه د اور د يوې کندې ته ورته وه، هره شېبه د دې وېره وه چې د يوې تباه کوونکې جگړې په اور کې وسوزئ، خو الله تعالی خپل لوی او ستر نعمت؛ د دين عظيم نعمت؛ ستاسو په برخه کړ، د دې الهي نعمت په برکت له اختلافاتو او د اور له هغې کندې وژغورل شوئ، ستاسو زړونه سره نژدې شول او ورونه ورونه شوئ.

وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ

ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ١٠٤ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُواْ وَٱخۡتَلَفُواْ
مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ١٠٥ يَوۡمَ تَبۡيَضُّ وُجُوهٞ
وَتَسۡوَدُّ وُجُوهٞۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسۡوَدَّتۡ وُجُوهُهُمۡ أَكَفَرۡتُم بَعۡدَ إِيمَٰنِكُمۡ فَذُوقُواْ
ٱلۡعَذَابَ بِمَا كُنتُمۡ تَكۡفُرُونَ ١٠٦ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱبۡيَضَّتۡ وُجُوهُهُمۡ فَفِي رَحۡمَةِ
ٱللَّهِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ١٠٧

[١٠٤]- او له تاسو دي داسي يوه ډله (جوړه شوې) وي چې د خير په لوري بلنه ورکوي، په معروف امر کوي او له منکر مخنيوی کوي او همدا دوی بريالي دي. [١٠٥]- او د هغو په څېر مه کېږئ چې په خپلو کې له هغه وروسته بېل بېل شول او اختلاف ئې وکړ چې څرګندي نښي ورته راغلې؛ او د همدغو لپاره ستر عذاب دئ. [١٠٦]- هغه ورځ چې ځيني مخونه به سپين شي او ځيني مخونه به تور، نو هغه چې مخونه ئې تور شي (ورته وبه ويل شي) آيا له خپل ايمان وروسته کافر شوئ؟ نو دا عذاب د دې لپاره وڅکئ چې کافر کېدئ. [١٠٧]- خو هغه چې مخونه به ئې سپين شي نو د الله په رحمت کې به وي؛ په هغه کې تلپاته.

(١٠٤)- نو چې دين ستاسو د يووالي ضامن دئ او له دين د انحراف په نتيجه کې له بدو پايلو، شديد اختلاف او له داخلي جګړو سره مخامخ کېږئ او وطن به درته د اور کنده شي؛ نو په کار ده چې تاسو ټول په ګډه داسي يوه ډله شئ چې کار ئې د خير په لوري بلنه، په معروف او غوره کارونو ګمارنه او له کرکجنو او منکرو کارونو مخنيوی وي؛ فلاح او بريا به د دغسي ډلي او امت په برخه کېږي.

دې ته مو پام وي چې دلته د امر بالمعرف او نهي عن المنکر صيغې کارول شوې؛ نه د انتقاد او اعتراض صيغې؛ دا يوازي انتقاد او اعتراض نه دئ، عملاً د ناراوو مخنيوی او حق ته اړ کول افاده کوي، دا له مجرد انتقاد او اعتراض ډېر فرق لري، ظالم او مفسد به له لاسه نيسئ، د ظلم او فساد مخه به ئې نيسئ، د حقپالونکو مرسته او ملګرتيا به کوئ.

د معروف لغوي معنی پېژندل شوی ده، يعني هغه څه چې سالم الفطرت انسان ورته په ښه سترګه ګوري، ورته آشنا برېښي او له خپل فطرت سره ئې همغږي، وړ او مناسب ګڼي، د دين ټول احکام همداسي دي. او د منکر لغوي معنی پردی يا کرکجن ده، هغه څه چې د سالم فطرت خاوند ترې کرکه لري، ورته ناآشنا برېښي او د خپلو فطري غوښتنو

مغاير ئې گڼي؛ د دين ټول منهيات همداسې دي.

په آيت کې له (منكم امة) ټول امت مراد دئ نه په امت کې يوه برخه او يوه خاصه ډله، دا د امت د فرد فرد وظيفه ده. په وروستي آيت کې هم خطاب ټولو ته متوجه دئ او په۱۱۰ آيت کې هم ويل شوي چې تاسو ټول غوره امت ياست، چې په معروف امر کوئ او له منكر مخنيوی کوئ. له دې دواړو هم معلومېږي چې له (ولتكن منكم امة) مراد ټول امت دئ. په دې اړه د احاديثو له سختو تأكيداتو هم دغه خبره معلومېږي:

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضى الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم: "مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ وفي رواية "وليس وراء ذلك من الإيمان حبة خردل".

له أبو سَعِيد خُدْرِيّ رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل: له تاسو چې څوک منكر وليد نو په خپل لاس دې بدل کړي، که نه توانېدو نو په خپلې ژبې سره او که نه توانېدو نو په خپل زړه سره او دا تر ټولو ضعيف ايمان دئ او په بل روايت کې دا هم راغلي چې له دې آخوا د مشنگ د دانې په اندازه ايمان هم نشته.

وَعَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ رضى الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم: " وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ، لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ، وَلَتَنْهَوُنَّ عَنْ الْمُنْكَرِ، أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ، ثُمَّ تَدْعُونَهُ فلَا يَسْتَجِيبُ لَكُمْ " رواه الترمذى وابن ماجه

له حذيفة بن اليمان روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل: په هغه ذات قسم چې زما ژوند ئې په واك کې دئ؛ يا به هرو مرو په معروف امر کوئ او له منكر به مخنيوی کوئ او يا به الله تعالى له خپل لوري داسې عذاب درباندې راولېږي چې بيا به دعاء ورته کوئ خو هغه به ئې نه قبلوي.

(۱۰۵-۱۰۷)- له دې آيت معلومېږي چې د امر بالمعرف او نهی عن المنكر په مهمې وجيبې کې اهمال او غفلت په اختلاف منتج کېږي، که مسلمانانو دا دنده تر سره نه کړه، د ظالم لاس ئې ونه نيوو، د فساد مقابله ئې ونکړه، د بدکارانو او مفسدينو مخنيوی ئې ونه کړ، د نېکانو او صالحينو په څنگ کې ونه درېدل، د حق پالونکو ملگرتيا ئې ونکړه، ښېگڼو ته د ودې ورکولو په لار کې ئې خپل وخت او وس ونه لگاوو؛ د خلکو تر منځ وحدت او يووالی به له منځه ځي، ټولنه به متفرق کېږي، په خلکو کې به شديد اختلافات راولاړېږي او د الله عذاب به په ټولو راپرېوځي؛ او د قيامت په ورځ خو به حالت داسې وي چې ځينې مخونه به سپين وي او ځينې تور، تور مخي به هغه وي چې يا په خپله په گناه ککړ وو او يا ئې د

دغو ککړو ملګرتیا کړې وه او د دوی له ګناه ئې کرکه نه درلوده او مخنیوی ئې نه کاوو، دوی ته به ویل کېږي: آیا له خپل ایمان وروسته کافر شوئ؟ نو دا عذاب د دې لپاره وڅکئ چي کافر کېدئ.

خو هغه چي مخونه به ئې سپین وي، له ګناه ئې ډډه کړی وي، د صالحینو او نېکانو ملګرتیا ئې کړې وي، له مفسدینو او بدکارانو لري پاته شوي وي او د دوی مخنیوی ئې کړی وي؛ دوی به د تل لپاره د الله په رحمت کي وي.

تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِٱلْحَقِّ ۗ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٨﴾
وَلِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿١٠٩﴾

[۱۰۸]- دا د الله آیتونه دي چي په حقه ئې پر تا لولو او الله پر نړۍ والو د ظلم اراده نه لري. [۱۰۹]- او څه چي په آسمانونو او څه چي په زمکي کي دي ټول د الله دي او کارونه ټول د الله په لوري ګرځول کېږي.

(۱۰۸-۱۰۹)- د مخکیني مضمون په ارتباط ویل شوي چي دا الهي آیتونه دي، همداسي به کېږي، که د دعوت سلسله قطع شوه، د مفسدینو او ظالمانو مقابله ونشوه، نو هم په خپلو کي شدید اختلاف ته انتظار وکړئ او هم د الله ستر عذاب ته، دا د الهي عدالت تقاضی ده. بیا دعوتګرانو ته اطمئنان ورکړی شوی چي ډاډه وي، په دې ئې باور وي چي د زمکي او آسمان هر څه د الله دي، ټول امور د ده په واک کي دي، پر کارونو نتائج د ده له لوري مرتب کېږي. مه له دې وېرېږئ چي څوک به مو له کوم څه محروم کړي او مه له دې چي دعوت به مو بې نتیجې پاته شي او د خپلي مبارزې نتائج به تر لاسه نه کړی شئ.

كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ
وَتُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ ۗ وَلَوْ ءَامَنَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُم ۚ مِّنْهُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ
وَأَكْثَرُهُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿١١٠﴾

[۱۱۰]- تاسو تر ټولو غوره امت یاست؛ چي د خلکو لپاره رابرسېره شوی؛ چي په معروف ګمارنه کوئ، له منکر مخنیوی کوئ او پر الله ایمان لرئ؛ او که اهل کتاب ایمان راوړی وی دا ورته غوره وو؛ ځیني ئې مؤمنان دي خو اکثر ئې فاسقان دي.

(۱۱۰)- ستاسو د غوره والي څو اسباب دي: امر بالمعروف، نهي عن المنکر او پر الله ایمان؛

که دا ځانګړتیاوې او خصوصیات مو له لاسه ورکړل، نو له دې لوړ او اوچت مقام راپرېوځئ او پر نورو خپل امتیاز له لاسه ورکوئ، بیا به تاسو د مخکینیو اهل کتاب په څېر شئ. اهل کتاب څنګه وو؟ په دوی کې کم شمېر ئې ایمان درلود، اکثر ئې فاسق وو، ایمان لرونکو د فاسقانو مخنیوی ونکړ، له همدې امله له هغه مقام عزل شول او دا دنده تاسو ته وسپارل شوه. که تاسو د دوی په څېر په داسې دوو ډلو وویشل شئ، اکثر مو فاسق او معدود شمېر مو مؤمن او صالح وي؛ خو د فاسقانو مخنیوی ونکړئ؛ پای به مو د دوی په څېر شي.

لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًىۖ وَإِن يُقَٰتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ ٱلْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوٓاْ إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ ٱلنَّاسِ وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْمَسْكَنَةُۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُواْ يَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾

[۱۱۱]- له ربړولو پرته هیڅ تاوان نه شي دررسولی او که درسره وجنګېږي نو شا به درواړوي او بیا به ئې هیڅ مرسته ونشي. [۱۱۲]- که هر ځای وموندل شي، ذلت پرې تپل شوی، مګر د کومي الهي رسۍ او یا د خلکو د کومي رسۍ په سبب (له دې ذلته وژغورل شي) او په الهي غضب اخته شول او مسکنت پرې وتپل شو، دا له دې امله چې د الله له آیتونو ئې انکار کاوو او په ناحقه ئې د الله پیغمبران وژل، دا له دې امله چې سرغړاوی ئې وکړ او تېری ئې کاوو.

(۱۱۱)- دوی نور څه نه شي کولی، یوازې په خپلو تېرو ژبو به تاسو ځوروي؛ خو که ستاسو جنګ ته راووتل نو ډېر ژر به ماته وخوري او له میدان به تښتي او د زمکې پر سر به داسې کوم ځواك پیدا نه کړي چې د دوی مرسته وکولی شي او له ماتې او رسوایي ئې وژغورلی شي.

(۱۱۲)- دوی به تل او په هر ځای کې ذلیل وي، مګر دا چې الله پناه ورکړي او یا خلکو ته پناه یوسي، کېدی شي کله کله د نورو په پناه او حمایت کې موقتاً له ذلت وژغورل شي، خو تل به د الله په غضب اخته وي او د مسکنت آثار به د دوی د ژوند په ټولو برخو کې له ورایه برېښي؛ د دې ذلت، الهي غضب او مسکنت اسباب ئې دا دي:

- د الله له آيتونو انکار.
- د پيغمبرانو مخالفت.
- عصيان او سرغړاوی.
- تعدی او تېری.

او په حقيقت کې دا عصيان او تعدي ده چې انسان دې مرحلې ته ورسوي چې د الله له آيتونو انکار وکړي او د پيغمبرانو اوحقپالو دښمني او مخالفت ته ملا وتړي.

لَيْسُواْ سَوَآءٗۗ مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ أُمَّةٞ قَآئِمَةٞ يَتۡلُونَ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ ءَانَآءَ ٱلَّيۡلِ وَهُمۡ يَسۡجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفۡعَلُواْ مِنۡ خَيۡرٖ فَلَن يُكۡفَرُوهُۗ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

[۱۱۳]- ټول سره برابر نه دي، د اهل کتاب يوه ډله (په حق) ولاړه (ډله) ده، د الله آيتونه د شپې په شېبو کې لولي، په داسي حال کې چې سجدې کوي. [۱۱٤]- پر الله او د آخرت پر ورځې ايمان راوړي، په معروف امر کوي، له منکر مخنيوی کوي او په ښېگڼو کې تلوار کوي؛ او دوی د صالحانو له ډلې دي. [۱۱۵]- او د خير کوم کار چې کوي هيڅکله به ئې ناشکري ونه شي (ضائع به نه شي) او الله په دغو متقيانو ښه پوه دئ.

(۱۱۳-۱۱۵)- ټول اهل کتاب داسي نه دي لکه مخکې چې ورته اشاره وشوه، په دوی کې يوه ډله داسي ده چې په خپل دين قائم دي، د الله په عبادت کې صادقانه لگيا دي، د شپې په زړه کې الله ته سجدې کوي او د ده د کتاب آيتونه لولي، پر الله او آخرت له زړه ايمان لري، په معروف امر او له منکر مخنيوی کوي، صالح دي او په ښېگڼو کې تلوار کوي. د الله په نزد کې د دغو متقيانو نېك عملونه خوندي دي.

دې ته مو پام وي چې دلته ويل شوي: يَتۡلُونَ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ ءَانَآءَ ٱلَّيۡلِ وَهُمۡ يَسۡجُدُونَ د الله آيتونه د شپې په شېبو کې لولي، په داسي حال کې چې سجدې کوي. د دې معنی دا نه ده چې د سجدې په حالت کې آيتونه لولي، دا ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم په سجدې کې د آيتونو لوستل منع کړي، آيتونه يوازي د قيام په حالت کې ويل کېږي، له (هم

يسجدون) مراد دا دئ چې د لمانځه په حالت کې د الله آيتونه لولي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن تُغۡنِيَ عَنۡهُمۡ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيۡـٔٗاۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ١١٦ مَثَلُ مَا يُنفِقُونَ فِي هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَثَلِ رِيحٖ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتۡ حَرۡثَ قَوۡمٖ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ فَأَهۡلَكَتۡهُۚ وَمَا ظَلَمَهُمُ ٱللَّهُ وَلَٰكِنۡ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ١١٧

[١١٦]- بې شکه هغه چې کافران شوي هيڅکله به له الله؛ نه د دوی مالونه څه ترې دفع کړی شي او نه ئې اولادونه؛ او دوی دوزخيان دي، په هغه کې به تلپاته وي.
[١١٧]- او په دې دنيوي ژوند کې چې څه خرڅوي مثال ئې هغه باد ته ورته دئ چې په کې سخته يخني يا اور وي او د هغه قوم کښت ته ورسېږي او تباه ئې کړي چې په خپل ځان ئې ظلم کړی او الله په دوی ظلم نه دئ کړی؛ بلکې دوی په خپله پر خپل ځان ظلم کاوو.

(١١٦-١١٧)- کافرانو ته نه د دوی مال او اولاد څه ګټه رسولی شي او نه ئې انفاق، نه په دنيا کې او نه په آخرت کې، انفاق ئې هغه کښت ته ورته دئ چې ناڅاپي تونده سيلۍ پرې راشي او تباه ئې کړي، دغسې د دوی کفر تباه کوونکې سيلۍ او اور ده چې د دوی کر کښت تباه کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ بِطَانَةٗ مِّن دُونِكُمۡ لَا يَأۡلُونَكُمۡ خَبَالٗا وَدُّواْ مَا عَنِتُّمۡ قَدۡ بَدَتِ ٱلۡبَغۡضَآءُ مِنۡ أَفۡوَٰهِهِمۡ وَمَا تُخۡفِي صُدُورُهُمۡ أَكۡبَرُۚ قَدۡ بَيَّنَّا لَكُمُ ٱلۡأٓيَٰتِۖ إِن كُنتُمۡ تَعۡقِلُونَ ١١٨

[١١٨]- اې مؤمنانو! له خپلو مؤمنانو پرته نور ځان ته رازدار مه نيسئ؛ هيڅ خرابي نه درنه سپموي، هغه څه خوښوي چې تاسو ځوروي، بغض خو ئې له خولو څرګند شوی، خو څه چې د دوی سينې پټ ساتي تر دې هم ستر دئ؛ موږ خو تاسو ته آيتونه بيان کړل که تعقل کولی شئ.

(١١٨)- مؤمنان له دې منع شوي چې غيرمؤمن ځان ته رازدار کړي او کوم داسې کار ورته

وسپاري چې د مؤمنانو په رازونو پوهېدل ورته آسان کړي، بطانة په اصل کې د جامې لاندنۍ برخې (استر) ته وايي او دلته ترې مراد نژدې دوست او رازدار دئ، مؤمنانو ته امر شوی چې له مؤمنانو پرته نور دومره ځان ته نژدې نه کړي چې د مسلمانانو په اسرارو خبر شي، له دښمن سره دوستي لږ تر لږه دا تاوان لري چې په اسرارو د خبرېدو موقع په لاس ورځي، نو ځکه امر شوی چې دوی ځان ته مه نژدې کوئ، دوستي ورسره مه کوئ، دوی تاسو ته په تاوان رسولو کې سپماوی نه کوي، هڅه او خوښه ئې دا وي چې تاسو له کړاوونو او ستونزو سره مخامخ شئ، د دښمنۍ او عداوت کومې خبرې چې تاسو د دوی له خولې اورئ په زړونو کې تر دې زياته کينه درته لري، هم د الله د لارښوونو تقاضی دا ده چې له دوی سره دوستي ونکړئ او هم د عقل تقاضی.

هَٰٓأَنتُمۡ أُوْلَآءِ تُحِبُّونَهُمۡ وَلَا يُحِبُّونَكُمۡ وَتُؤۡمِنُونَ بِٱلۡكِتَٰبِ كُلِّهِۦ وَإِذَا لَقُوكُمۡ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوۡاْ عَضُّواْ عَلَيۡكُمُ ٱلۡأَنَامِلَ مِنَ ٱلۡغَيۡظِۚ قُلۡ مُوتُواْ بِغَيۡظِكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١١٩﴾

[۱۱۹]- دا دئ تاسو دوی ښه ايسوئ خو تاسو د دوی ښه نه ايسئ او چې درسره مخامخ شي وايي: موږ ايمان لرو! او چې گوښه شي نو پر تاسو د خپل غيظ او کينې له کبله خپلې گوتې چيچي؛ ورته ووايه: په خپل غيظ سره ومرئ؛ بې شکه چې الله د سينو په شته وو ښه پوه دئ.

(۱۱۹)- تاسو ورسره محبت کوئ، خو هغوی درسره محبت نه لري، تاسو ئې دوستان گڼئ خو هغوی مو دوستان نه گڼي، تاسو گمان کوئ چې دوی تر مشرکانو ښه دي، موږ ته رانږدې دي، خو هغوی ستاسو په اړه داسې فکر نه کوي، تاسو تر مشرکينو ښه نه گڼي، زړونه ئې له کينې ډک دي، مخامخ خپله دښمني نه اعلانوي، نه؛ د ايمان دعوی کوي او وايي چې موږ په ټولو هغو شيانو ايمان لرو چې تاسو پرې ايمان لرئ؛ خو په خفاء کې له کينې گوتې چيچي. الله ښه پوهېږي چې په خپلو سينو کې ستاسو لپاره کوم بد عزائم او څومره کينه لري.

إِن تَمۡسَسۡكُمۡ حَسَنَةٞ تَسُؤۡهُمۡ وَإِن تُصِبۡكُمۡ سَيِّئَةٞ يَفۡرَحُواْ بِهَاۖ وَإِن تَصۡبِرُواْ وَتَتَّقُواْ لَا يَضُرُّكُمۡ كَيۡدُهُمۡ شَيۡـًٔاۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا يَعۡمَلُونَ مُحِيطٞ ﴿١٢٠﴾

[١٢٠]- كه كومه ښېګڼه درورسېږي دا ئې خفه كړي او كه كوم كړاو درورسېږي پر دې خوښ شي او كه صبر او ځان ساتنه وكړئ د دوی دسیسې هیڅ تاوان نه شي دررسولی، بې شكه چي الله د دوی په كړنو محیط دئ.

(١٢٠)- په دې آیت سره د دې مباركې سورې درېیمه برخه شروع كېږي، په دې كې د تقوی څرنګوالی او اهمیت ښودل شوی. شروع ئې له دې شوې چي كه په تاسو كې (صبر) او (تقوی) وي نو د دښمن هیڅ كید او مكر او هیڅ تدبیر او توطئه هیڅ تاوان او ضرر نه شي دررسولی. ستاسو د (تقوی) په نتیجه كې به الله تعالی د دښمن ټولې هلې ځلې، دسیسې او توطئې شنډې كړي، دا ځكه چي الله تعالی د دوی په هر څه احاطه لري، هیڅ څه ئې د الله له سلطې او سیطرې بهر نه دي، دوی د الله د ارادې او واكمنۍ په وړاندې محكوم دي، له هغه څه علاوه كوم كار نه شي كولی چي الله ورته توفیق وركړي، داسې نه ده چي دوی د الله له سیطرې بهر وي او چي څه وغواړي هغه تر سره كولی شي. دا ډېره ستره خبره او د الله له لوري ډېره لویه وعده او ډاډېینه ده، نو ځكه له دې وروسته د دې خبرې د اثبات لپاره یو ستر تاریخي ثبوت او یوه عملي بېلګه وړاندې كوي، خو په داسې حكیمانه اسلوب سره چي په ضمن كې ئې بې شمېره ارزښتناكې لارښوونې هم د متقیانو مخې ته ږدي.

وَإِذۡ غَدَوۡتَ مِنۡ أَهۡلِكَ تُبَوِّئُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ مَقَٰعِدَ لِلۡقِتَالِۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ١٢١

[١٢١]- او كله چي په سباوون كې له خپل كور ووتې؛ په داسې حال كې چي مؤمنان دې د جنګ لپاره په مورچلو كې ځای پر ځای كول؛ او الله ښه پوه اورېدونكی دئ.

(١٢١)- دلته د احد جنګ ته اشاره شوې؛ په دې جنګ كې پیغمبر علیه السلام په خپله د مجاهدینو لارښوونه كوله، هر چا ته ئې خپله مورچل او وظیفه سپارله؛ قریشیان له درې زره فوځ سره پر مدینې منورې د برید لپاره راخوځېدلي وو، غوښتل ئې د بدر د تاریخي ماتې غچ واخلي، پوره تیاری ئې نیولی وو، شمېر او وسائل ئې هومره وو چي مخامخ پر مدینې منورې د برید او د هغې د فتح كولو لپاره ئې كافي ګڼل، د مدینې په لوري د لښكر له خوځېدو سره سم پیغمبر علیه السلام ته اطلاع ورسېده، له خپلو یارانو سره ئې مشوره وكړه، د صحابه وو د اكثرو مشرانو رأیه دا وه چي د مدینې له منځ دفاع وكړي، د پیغمبر علیه السلام خپله رأیه هم دا وه، له جنګي لحاظه هم دا تر دې غوره وه چي له مدینې بهر د دښمن مقابله وشي، د مدینې له منځ دفاعي جنګ هم د دې لپاره مفید وو چي

دښمن ته کوځه په کوځه او کور په کور جنګ کول ګران وو او هم له دې لحاظه چې د مدينې ټولو اوسېدونکو به ناچار د دفاع لپاره په جنګ کې برخه اخيسته، مسلمانانو د قريشو مقابلې ته تر زرو کسانو زيات فوځ نه شو ايستلی او دا د دښمن د شمېر په پرتله ډېر کم وو، هر يوه به د دريو کسانو مقابله کوله، خو د مدينې له منځه د دفاع په صورت کې دا کمی پوره کېدو. خو د مدينې ځينو ځوانانو په دې ټينګار کاوو چې له مدينې بهر د دښمن مقابله کوو. د دوی ټينګار ته په پام سره په مجلس کې فيصله وشوه چې د دښمن مخې ته وروځو. پيغمبر عليه السلام د جُمعې د ورځې په لمانځه کې ډېره جامع او مؤثره وينا وکړه او مسلمانان ئې د دښمن مقابلې ته ترغيب کړل. که څه هم هغه ځوانان د پيغمبر عليه السلام د رأيې په مقابل کې په خپلې رأيې له ټينګار نادم شوو، راغلل او وئې ويل: يا رسول الله! موږ له خپلې رأيې منصرف يو، که دې خوښه وي دا فيصله بدله کړه، خو پيغمبر عليه السلام دا مناسبه ونه ګڼله چې له اعلان وروسته او په داسې وخت کې دا فيصله بدله کړي چې په خپله ئې هم ذره اغوستې وه او نور هم تيار او د تلو په حالت کې وو.

له نژدې زرو کسانو سره له مدينې د احد د غره په لوري وخوځېدو، په لاره کې د منافقينو سردار ابی بن سلول له خپلو دريو سوو پلويانو سره؛ له مجاهدينو بېل شو او بېرته مدينې ته ستون شو، د ده بېلېدو ځيني مسلمانان پرېشان کړل، نژدې وه چې د مدينې دوه قبيلې بنو حارثه او بنو سلمه هم تر شا شي، خو د نورو مسلمانانو په وينا راتم شول، پيغمبر عليه السلام د احد د غره په لمنه کې مجاهدين ځای پر ځای کړل، داسې چې غر ئې شا ته وو، دې کار هم له شا د دښمن د بريد مخه نيوله او هم د ماتې په صورت کې تر شا کېدل ئې ورته آسان کاوو. له لازمي ترتيب او تنظيم وروسته د دښمن رارسېدو ته په انتظار کښېناست، د غشيو ويشتونکو يوه پياوړې ډله ئې د عبدالله بن جبير رضي الله عنه په مشرۍ د يوې داسې غونډۍ پر سر مؤظفه کړه چې له اړخ ئې د دښمن د احتمالي حملې مخه نيولی شوه. دوی ته ئې په تأکيد سره وويل چې له دې ځای به په هيڅ صورت کې نه خوځېږئ، نه د فتحې په صورت کې او نه د ماتې په صورت کې. په لومړي سر کې او له نښتې د مخه، د دواړو خواوو ځو جنګياليو، د عربو د هغه وخت له دود، دستور سره سم، بېله بېله، د تورو مقابله وکړه، د قريشو دولس ديارلس نوميالي او مشهور جنګيالي ووژل شول، بالآخره مخامخ نښته پيل شوه، د قريشو فوځ له لږ مقاومت وروسته ماتې وخوړه او د مکې په لور په تېښته شول، مړي، زخميان، وسائل او سامان ئې په ميدان کې پاته شول، ځينو مجاهدينو دښمن تعقيب کړ خو ځيني نور د غنائمو په راټولولو مصروف شول، د

غشيو ويشتونکو د هغي ډلي ځينو کسانو احساس کړه چي دښمن وتښتېدو، نور نو دلته پاته کېدل ضروري نه دي، له غونډۍ راکوز او د میدان په لوري وخوځېدل، هم ئې د پيغمبر عليه السلام هغه تأکيدي هدايت له پامه وغورځاوو او هم ئې د خپل مشر عبدالله بن جبير مکرره غوښتنه. خالد بن وليد چي د قريشو د سپرو د ډلي مشري ئې کوله له دې فرصت استفاده وکړه، د غره له شا راتاو شو، د غونډۍ پر سر پاته لس يولس مجاهدينو مقابله وکړه، خو ټول په شهادت ورسېدل. دغه ناڅاپي برید مسلمانان سخت پرېشان کړل، د تېښتي په حال کي قريش هم بېرته راوګرځېدل او مسلمانان له دوو خواوو تر برید لاندي راغلل، ډېر جنګيالي په شهادت ورسېدل، پيغمبر عليه السلام زخمي شو، د ده له زخمي کېدو سره سم؛ دښمن دا افواه خوره کړه چي پيغمبر عليه السلام په شهادت ورسېدو، دې هيبتناکي افواه د ډېرو غوړګي وښويولې، ځيني غره ته وختل او ځيني د مدينې په لوري تر شا شول، دښمن جنګ ګټلی وو، پر مدينې باندي د حملې لپاره ښه فرصت په لاس ورغلی وو او د هر چا ګمان دا وو او د عقل حکم هم دا چي دوی به اوس په مدينې برید کوي، خو په خلاف ئې هغوی جنګ متوقف کړ او له لنډ توقف وروسته د مکې په لور وخوځېدل. دا نښته د هجرت په درېيم کال د شوال په مياشت کي وشوه او د احد د غزا په نامه ونومولې شوه. په وروستيو آيتونو کي د دغي جګړي په اړه يو ډېر جامع او هر اړخيز بحث شوی.

إِذْ هَمَّت طَّآئِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا وَٱللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾

[۱۲۲]- کله چي ستاسو دوو قبيلو د بې زړه توب قصد وکړ؛ په داسي حال کي چي الله ئې ولي او مرستندوی وو او مؤمنان خو بايد پر الله توکل وکړي.

(۱۲۲)- دا همغه دوه قبيلې؛ بنو حارثه او بنو سلمه دي چي د ابی بن سلول او د ده د ملګرو له ستنېدو وروسته نژدې وه بې همتي وکړي او له جګړي په شا شي. د دوی په اړه ويل شوي چي بې همتي ورته مناسبه نه وه، د چا چي الله مولا او مل وي ولي به بې همتي کوي، له مؤمنانو سره خو دا ښايي چي تل او په هر حالت کي ئې پر خپل خدای توکل او بروسه وي او د دښمن له زور څواکه ونه وېرېږي.

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ

تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَن يَكْفِيَكُمْ أَن يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم بِثَلَٰثَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُنزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلَىٰٓ إِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾

[۱۲۳]- او یقیناً چې الله په بدر کې تاسو ته نصرت او بریا درکړه په داسې حال کې چې تاسو کمزوري وئ؛ نو له الله ووېرېږئ چې شکر مو کړی وي. [۱۲٤]- کله چې تا مؤمنانو ته ویل: آیا دا درته کافي نه ده چې ستاسو رب مو په دریو زرو رالېږل شویو ملائکو مرسته وکړي؟ [۱۲۵]- هو! که صبر او تقوی وکړئ او دوی په همدې شور ځوږ دربандي راشي، نو ستاسو رب به مو په پنځو زرو نښانمنو ملائکو مرسته وکړي.

(۱۲۳-۱۲۵)- که د دښمن فوځ درې زره وي؛ نو الله به ستاسو مرستې ته درې زره ملائکې راولېږي، که پنځه زره شو؛ پنځه زره به راولېږي، که هغوی له شور ځوږ او مستۍ سره او ناڅاپي پر تاسو برید وکړي؛ الله تعالی به هم ځانګړې ملائکې له خپلو خاصو نښانونو سره راولېږي، مه د دوی له شمېر وېره ولرئ او مه ئې له ظاهري شأن شوکت.

وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِۦ ۗ وَمَا ٱلنَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾

[۱۲٦]- او دا ئې نه دئ ګرځولی مګر تاسو ته د زېرې په توګه او د دې لپاره چې ستاسو زړونه پرې ډاډه شي؛ که نه نو بریا له باحکمت عزیز خدای پرته د هیچا له لوري نه وي.

(۱۲٦)- دا د ملائکو د رالېږلو وعده خو یوازې یو زېری دئ او ستاسو د زړه د ډاډ او اطمئنان لپاره؛ که نه نو د فتح او بریا لپاره خو یوازې د الله تعالی اراده کافي ده، د ملائکو له رالېږلو پرته هم تاسو ته فتح درکولی شي؛ الله هم عزتمن او غالب دئ او هم حکیم، هم په دې ښه پوهېږي چې څنګه دښمن ته ماته ورکړي او تاسو غالب کړي او هم په دې قادر دئ چې د دښمن مجهز فوځ ته ماته ورکړي او تاسو له ضعف او ناتوانۍ سره سره غالب کړي.

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا۟ خَآئِبِينَ ﴿١٢٧﴾

[۱۲۷]- د دې لپاره د کافرانو یو لورى قطع (پرې) کړي؛ یا ئې نسکور کړي؛ نو نامراده بېرته وګرځي.

(۱۲۷)- د الله اراده دا وه چې په دې نښتې کې د کفري ځواکونو یو مضبوط مړوند مات کړي، سپك او ذليل ئې کړي او خائب او نامراده تر شا کېدو ته ئې اړ کړي. په بدر کې د الله دا وعده تر سره شوه، د قریشو هغه جنګي ځواك چې په ټولو عربو برلاسى وو، له سختې ماتې سره مخامخ شو، ګڼ شمېر نوميالي سرداران او مغرور جنګيالي ئې ووژل شول، نامراده او ځوړند سر له بدر په شا شول.

لَيۡسَ لَكَ مِنَ ٱلۡأَمۡرِ شَيۡءٌ أَوۡ يَتُوبَ عَلَيۡهِمۡ أَوۡ يُعَذِّبَهُمۡ فَإِنَّهُمۡ ظَٰلِمُونَ ﴿١٢٨﴾

[۱۲۸]- د دې کار هيڅ څه په تا پوري اړه نه لري؛ يا به ئې توبه قبلوي او يا به ئې د دې لپاره تعذيبوي چې ظالمان دي.

(۱۲۸)- رسول الله صلي الله عليه وسلم ته فرمايي چې ته د هيڅ شي واك او اختيار نه لرې، دا په الله پوري اړه لري چې د چا توبه قبلوي او چا ته عذاب ورکوي، دا يوازې د الله کار دئ، نه په تا پوري اړه لري او نه په بل چا پوري. د رسول الله صلى الله عليه وسلم په اړه چې حکم دا وي نو د نورو عادي خلکو په اړه به حکم څه وي؟ په نورو پوري به څنګه چارې او امور تړل شوي وي؟!!

قرآنکريم په ربوبيت کې د شرك د نفي او ترديد لپاره په دې قاطع دليل او حجت استدلال کوي چې که په زمکه او آسمان کې له يوه الله پرته نور خدايان وى نو حتماً به د زمکې او آسمان ټولې چارې مختل او هر څه به تباه شوي وو؛ دا ځکه چې په هغه صورت کې به هر خداى له خپلې خوښې سره سم د دې عالم اداره غوښتله؛ د آراءو اختلاف، په اجراءاتو او تصرفاتو کې د ارادو تعدد به حتماً په ټکر او تصادم منتج کېدو او دا به په کائناتو کې د لويې تباهۍ سبب جوړېدو. په هستې او کائناتو کې دا حاکم نظم او نسق په دې دلالت کوي چې د مخلوقاتو د امورو د تدبير واك او اختيار له يوه ذات سره دئ.

لَوۡ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَاۚ فَسُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلۡعَرۡشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ الانبياء:﴿٢٢﴾

که په آسمان او زمکې کې له الله پرته نور خدايان وى؛ دواړه حتماً تباه کېدل؛ نو د عرش پالونکي الله ته د دوى له ستايلو پاکي ده.

په ځينو رواياتو کې راځي چې د احد په جګړې کې پيغمبر عليه السلام له زخمي کېدو وروسته وفرمايل: هغه قوم به څنګه نجات ومومي چې له خپل پيغمبر سره داسي سلوك کوي په داسي حال کې چې هغه ئې د الله لوري ته بلي.

"كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ فَعَلُوا هَذَا بِنَبِيِّهِمْ وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ؟ " سنن الترمذی

الله تعالى د دغي خبرې په ځواب کې وفرمايل چې د بخښني او عذاب پرېکړه به زه کوم نه ته. ډېر هغه کسان چې په دې جګړې کې د کفر تر بيرغ لاندي جنګېدل؛ الله تعالى هدايت کړل، د ايمان راوړو او د الله په لار کې د سترو سترو کارونو توفيق ئې ورکړ.

وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

[۱۲۹]- او څه چې په آسمانونو کې او څه چې په زمکه کې دي ټول د الله دي؛ چا ته چې وغواړي بخښنه کوي او څوك چې وغواړي تعذيبوي ئې او الله مهربان بخښونکی دئ.

---

(۱۲۹)- الله هغه ټولواك دئ چې د زمکي او آسمانونو هر څه د ده دي، نه څوك په واکمنۍ کې ورسره شريك دئ او نه د مغفرت او تعذيب په کار کې؛ دا پرېکړه په خپله او د بل له شراکت پرته کوي چې څوك وبخښي او څوك تعذيب کړي. که دا کار له غفور او رحيم خدای پرته د بل چا په لاس کې وی نو معلومه نه ده چې څومره د بخښني وړ کسان به ئې له فرصت ورکولو د مخه هلاك کړي وو؟!!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَأْكُلُواْ ٱلرِّبَوٰٓاْ أَضْعَٰفًا مُّضَٰعَفَةًۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَٱتَّقُواْ ٱلنَّارَ ٱلَّتِيٓ أُعِدَّتْ لِلْكَٰفِرِينَ ﴿١٣١﴾

[۱۳۰]- اې مؤمنانو! سود په څو څو ځله زياتوالي سره مه خورئ او له الله ووېرېږئ چې بريالي شئ. [۱۳۱]- او له هغه اور ځان وساتئ چې د کافرانو لپاره تيار کړی شوی.

(۱۳۰-۱۳۱)- دلته د احد د جګړې د ماتي عوامل او املونه څېړل کېږي، په دې لړ کې د سود په ارتباط لارښووني په سطحي نظر بې ربطه معلومېږي؛ خو په لږ دقت سره پوهېدی شو چې په دې ماتي کې د سود خوړلو خاصه ونډه وه، سود د مکې له فتح وروسته حرام شو،

په مدینه کې سود رائج وو، د مدینې شتمنو یهودانو د سود بازار تود کړی وو. مسلمانان هم لږ یا زیات پرې اخته وو؛ سود هم د مال له حرص راولاړېږي او هم د مال حرص زیاتوي او همدغه د مال حرص وو چې د احد فتح ئې په ماتې بدله کړه. د مال حرص د سنګرونو پرېښودو او د دښمن له تعقیبه لاس اخیستو ته وهڅول. نو ځکه دوی ته وویل شو چې له سود ډډه وکړئ. دلته د سود پایله داسې اور ګڼل شوی چې په اصل کې د کافرانو لپاره تیار کړی شوی. له دې معلومېږي چې سود د الله په دین کې څومره ستره ګناه ده!!

وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿١٣٢﴾ وَسَارِعُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ وَجَنَّةٍ عَرۡضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلۡأَرۡضُ أُعِدَّتۡ لِلۡمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلۡكَٰظِمِينَ ٱلۡغَيۡظَ وَٱلۡعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُواْ فَٰحِشَةً أَوۡ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ ذَكَرُواْ ٱللَّهَ فَٱسۡتَغۡفَرُواْ لِذُنُوبِهِمۡ وَمَن يَغۡفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمۡ يُصِرُّواْ عَلَىٰ مَا فَعَلُواْ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿١٣٥﴾

[۱۳۲]- او د الله او د ده د پیغمبر اطاعت وکړئ چې رحم درباندې وشي. [۱۳۳]- او د خپل رب د بخښنې او د هغه جنت په لورې تلوار وکړئ چې عرض به ئې آسمانونه او زمکه وي؛ د متقیانو لپاره تیار کړی شوی. [۱۳٤]- هغه چې په سوکالۍ او تنګسه کې انفاق کوي او د غیظ زغمونکي او د خلکو (له اشتباهاتو) تېرېدونکي دي؛ او الله دا محسنین خوښوي. [۱۳۵]- او هغه چې کله کوم سپك کار وکړي او یا په خپل ځان ظلم وکړي؛ نو الله یادوي او د خپلو ګناهونو بخښنه غواړي؛ او له الله پرته بل څوك دئ چې ګناه بخښلی شي؟ او په خپلو کړو ګناهونو اصرار او ټینګار نه کوي؛ په داسې حال کې چې پوهېږي.

(۱۳۲-۱۳۵)- که غواړئ د الله رحمتونه او پېرزویني مو په برخه شي نو د الله او د ده د پیغمبر اطاعت وکړئ، د غنیمتونو پر ځای باید ستاسو تلوار د هغه جنت په لورې وي چې ټول آسمانونه او زمکه به ئې عرض وي. له عرض مراد یا بیع ده؛ په عربي کې عرض د قیمت او بیعې لپاره هم استعمالېږي، خو که عرض د سور په معنی واخیستی شي نو بیا به د

آیت ترجمه دا وي: هغه جنت چې آسمانونه او زمکه به ئې سور وي. د الحدید د سورې په ۲۱ آیت کې عرض د سور په معنی راغلی: سابِقُوا إِلى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكمْ وَ جَنَّةٍ عَرْضهَا كَعَرْضِ السمَاءِ وَ الأَرْضِ ... له دې معلومېږي چې دلته هم سور مراد دئ نه بیع.

دلته د متقینو څو صفات بیان شوي:

- په سوکالي او تنگسه کې انفاق کوي.
- زغم لري او د خلکو په اشتباهاتو سترگې پټوي.
- له خپل مسلمان ورور د انتقام پر ځای او د هغه د غلطیو په مقابل کې د بالمثله چلن پر ځای له زغم کار اخلي او ترې تېرېږي.
- کله چې کومه غلطي وکړي، بل ته د ده له غلط کار تاوان ورسېږي یا یوازې په خپل ځان ظلم وکړي؛ نو خپل رب یادوي او د خپلې غلطۍ بخښنه غواړي.
- عمداً په خپل غلط کار اصرار او ټینگار نه کوي.

په چا کې چې دا صفات وي؛ هغوی (متقیان) او (محسنین) او د الله محبوب بندگان دي، که غواړئ اولیاء الله او د الله محبوب بندگان وپېژنئ نو صفات ئې دغه دي. محرف مذاهب د (اولیاء الله)، (متقیانو) او (محسنینو) لپاره نور نور معیارونه کاروي او نور کسان د نورو ځانگړتیاوو له مخې د الله محبوب بندگان گڼي؛ خو د الله په دین کې د الله محبوب بندگان هغه دي چې نوموړي صفات ولري.

دا پوښتنه راولاړېږي چې دومره جنتونه به له کومه کېږي؟ ډېرو ته به دا خبره مبالغه معلومه شي؛ خو هغه څوك چې پوهېږي دا اوس د آسمان په غېږ کې د هغو ستورو شمېر څومره دئ چې هر یو ئې د زمکې په اندازه یا تر زمکې غټ دئ!! ستور پېژاندو څو کاله وړاندې ویل چې په آسمان کې شاوخوا یو سل شل ملیارده ستورلیکې دي، چې په هر ستورلیکې کې تر سل ملیارده زیات ستوري دي!! اوس وایي په کائنات کې نژدې دوه زره ملیارده ستور لیکې دي!! یعنې د زمکې پر سر د ټولو پیدا شوو انسانانو تر شمېر ئې شمېر په لکونو ځله زیات دئ. آیا دا نه ښیي چې د قرآن په هیڅ وینا کې نه د حقیقت خلاف خبره شوې او نه غیر دقیقه او له مبالغې ډکه وینا؟!

دې ته مو هم باید پام وي چې په جنت کې به نه د انسان حواس اوسني حواس وي او نه ئې د درك ساحه دومره محدوده لکه نن، هم به ئې لرې لید ډېر پراخ وي او هم حواس دومره حساس چې له داسې جنت سره ښایي؛ قرآن د دغه حقیقت د بیانولو لپاره د هغه چا حالت په جنت کې انځوروي چې په دنیا کې ئې له یوه دوزخي سره پېژندل، هغه ئې د غولولو هڅه کوله خو دی د الله تعالی په فضل ترې خوندي پاته شوی وو، په جنت کې به

ورپه ياد شي، زړه به ئې وغواړي چې له حال ئې خبر شي، خپلو ملګرو ته به ووايي: زما داسي يو دوست وو، راشئ وګورو چې هغه چېري دئ، په يو نظر سره به هغه د ټولو دوزخيانو له منځه د دوزخ په يوې کندې کې ومومي، له جنت به پرې غږ کړي؛ او د دوی تر منځ به څو خبري تبادله شي:

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ۝٥٠ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ۝٥١ يَقُولُ أَءِنَّكَ لَمِنَ ٱلْمُصَدِّقِينَ ۝٥٢ أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَءِنَّا لَمَدِينُونَ ۝٥٣ قَالَ هَلْ أَنتُم مُّطَّلِعُونَ ۝٥٤ فَٱطَّلَعَ فَرَءَاهُ فِي سَوَآءِ ٱلْجَحِيمِ ۝٥٥ قَالَ تَٱللَّهِ إِن كِدتَّ لَتُرْدِينِ ۝٥٦ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنتُ مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ ۝٥٧ الصافات: ٥٠-٥٧

نو ځيني (جنتيان) به ځينو نورو ته مخ کړي په داسي حال کې چې يو به بل پوښتي؛ د دوی يو ويونکی به ووايي: زه خو داسي وم چې يو ملګری مي وو؛ ويل به ئې: آيا ته له باور کوونکو يې؟ آيا کله چې ومرو او خاوري او هډوکي شو آيا موږ به محاسبه او مجازات کېږو؛ وبه وايي: تاسو کتونکي يئ؟ نو نظر به واچوي او د دوزخ په منځ کې به ئې وګوري؛ وبه وايي: قسم پر خدای چې نژدې وه ما (په دوزخ کې) وغورځوې؛ او که زما د رب فضل او پېرزوينه نه وی نو زه به هم (په دوزخ کې) له حاضر کړی شوو سره وم.

دا داسي وګڼئ لکه څوك چې نن خپل کوم ملګری زموږ په شمسي نظام يا ستورليکي کې ولټوي او د سترګو په رپ کې ئې په يوه لري ستوري کې ومومي!! له دې معلومېږي چې هلته به د انسان حواس څومره ځواکمن وي!!

خو آيا پوهېږئ چې په داسي خبرو به يو مهال د اسلام مخالفينو څومره ملنډې وهلې وي او هغه به ئې دروغجني او د حقيقت خلاف او له مبالغو ډکې ګڼلې وي؟!! خو دا دئ نن د افغانستان له يوه لري پراته کلي يو کس د يوه وړوکي مبايل په مرسته د نړۍ په لري ګوټ کې له خپل دوست سره داسي خبري کوي چې هم ئې غږ اوري او هم ئې مخ ګوري!! دا نن د يوه قوي او ستر تلسکوپ خوا ته ناست ستور پېژاندی د ستور ليکي په لري اړخ کې يو ستوری ګوري او وايي: دا ستوری زموږ له زمکي په دومره واټن کې پروت دئ، حجم ئې زموږ د زمکي په پرتله دومره ځله زيات دئ!! آيا د قرآن دا وينا داسي نه ده چې د ساينس د نننې معيارونو له مستوی هم وړاندې ده؟!!

أُوْلَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّٰتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ

فِيهَاۚ وَنِعۡمَ أَجۡرُ ٱلۡعَٰمِلِينَ ١٣٦

[۱۳٦]- دا هغه کسان دي چي جزاء ئې د خپل رب له لوري بخښنه ده او هغه جنتونه چي ویالې به ترې لاندي بهېږي؛ په کې تلپاته؛ د عمل کوونکو اجر څومره غوره دئ!!

(۱۳٦)- دلته نه یوازې د متقیانو غوره اجر بیان شوی چي د الله له لوري مغفرت او تلپاته جنتونه دي؛ بلکې د دوی یوه بله ځانګړتیا هم ښودل شوې او هغه دا چي دوی عمل کوونکي دي؛ ناپوه خلك هغه چا ته د الله دوست او ولي الله وايي چي له عمل لاس واخلي، دنیا ته شا کړي، په یوه ګوښه کې کښېني او په ذکر او دعاء لګیا شي؛ خو د الله په دین کې د الله محبوب متقیان هغه دي چي صفات ئې پورته بیان شول.

قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِكُمۡ سُنَنٞ فَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ١٣٧

[۱۳۷]- یقیناً چي له تاسو مخکې هم ځیني سنن تېر شوي؛ نو پر زمکه وګرځئ او وګورئ چي د مکذبینو عاقبت او پایله څنګه وه؟

(۱۳۷)- له تاسو مخکې ډېر ملتونه تېر شوي؛ هر یوه ځان ته د ژوند بېله بېله طریقه غوره کړې وه؛ تاریخ ته رجوع وکړئ او وګورئ چي د هغو ملتونو عاقبت څنګه وو چي د الله د دین او د پیغمبرانو د تکذیب لپاره ئې ملا تړلې وه؟ او څومره ملتونه د همدې جرم په سزا له سخت الهي عقوبت سره مخامخ شوي؟

هَٰذَا بَيَانٞ لِّلنَّاسِ وَهُدٗى وَمَوۡعِظَةٞ لِّلۡمُتَّقِينَ ١٣٨

[۱۳۸]- دا د خلکو لپاره بیان دئ او د متقیانو لپاره لارښود او موعظه.

(۱۳۸)- له (هذا) یا مراد همدغه پورتنۍ خبره ده؛ په دې سره هم عام طور د خلکو لپاره یو ستر حقیقت او د الله یو نه بدلېدونکی سنت بیان شوی او هم متقیانو ته لارښوونه او نصیحت شوی؛ او یا له (هذا) مراد دا قرآن دئ چي حقائق ئې ټولو خلکو ته بیان کړي؛ خو له لارښوونو او مواعظو ئې یوازې متقیان ګټه اخیستی شي. خو لومړۍ توجیه د دې لپاره غوره ده چي له دې آیت مخکې یا وروسته د قرآن ذکر نه دئ راغلی.

وَلَا تَهِنُواْ وَلَا تَحۡزَنُواْ وَأَنتُمُ ٱلۡأَعۡلَوۡنَ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ١٣٩

[١٣٩]- نو مه سست کېږئ او مه غمجن کېږئ او همدا تاسو لوړ یئ که مؤمن وئ.

(١٣٩)- هره نظامي ماته په هغو جنګياليو باندې خاص اثرات پرېږدي چې له ماتې سره مخامخ شوي وي؛ شور او شوق ئې کمزوری شي، ناهيلي پرې سيوری وغوړوي، اندېښنې او غمونه ئې ځوروي، دښمن تر ځان غوره ګڼي او ګمان کوي چې د دښمن غوره والي هغه ته بريا ورپه برخه کړه. له دغو منفي اغېزو د خوندي پاته کېدو لپاره الله تعالی په دغو مبارکو آيتونو کې څو ارزښتناکې لارښوونې د احد مجاهدينو ته په خاصه توګه او ټولو مجاهدينو ته په عامه توګه کړې دي:

- مه سست کېږئ، موقتي ماتې بايد ستاسو شور، شوق او جذبه کمزورې نه کړي، مبادا خپل نشاط له لاسه ورکړئ، مأيوس او ناهيلي شئ.
- پر خپلو تلفاتو وير پرېږدئ، بې فائدې اندېښنې لرې وغورځوئ، حزن او غم ته موقع مه ورکوئ چې ستاسو پر ذهن او زړه سيوری وغوړوي، اراده مو کمزورې او عزم مو متزلزل کړي.
- د حقارت احساس مه کوئ، دښمن تر ځان غوره مه ګڼئ، ګمان مه کوئ چې د دښمن کوم مثبت اړخ او کوم غوره والي دا بريا ورپه برخه کړې، ستاسو د فضيلت او لوړوالي لپاره ستاسو ايمان او عقيده کافي ده، د دښمن موقتي بريا او ستاسو موقتي ماتې بايد ستاسو دا د لوړوالي احساس کم رنګه نه کړي.

إِن يَمۡسَسۡكُمۡ قَرۡحٞ فَقَدۡ مَسَّ ٱلۡقَوۡمَ قَرۡحٞ مِّثۡلُهُۥۚ وَتِلۡكَ ٱلۡأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيۡنَ ٱلنَّاسِ وَلِيَعۡلَمَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَيَتَّخِذَ مِنكُمۡ شُهَدَآءَۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ١٤٠ وَلِيُمَحِّصَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَيَمۡحَقَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ١٤١

[١٤٠]- که تاسو ته کوم زخم دررسېږي نو دښمن قوم ته خو هم دغسې زخمونه رسېدلي او دا خو هغه ورځې دي چې په خلکو کې ئې اړوو راړوو او د دې لپاره چې الله هغه کسان معلوم کړي چې ايمان ئې راوړی او له تاسو ځيني شهيدان ونيسي او الله خو دا ظالمان نه خوښوي. [١٤١]- او دا د دې لپاره چې مؤمنان ښه عيار کړي او کافران نابود کړي.

(۱٤۰-۱٤۱)- دلته زخمي مجاهدينو او له ماتي سره مخامخ شوي فوځ ته څو خبري شوې:

- که تاسو ته پرهارونه دررسېدلي، نو دښمن ته هم، په دې جګړې کې او له دې مخکې په نورو جګړو کې زخمونه رسېدلي، چې هغوی د ناروا اهدافو او کرکجنو اغراضو لپاره دا زخمونه او پرهارونه قبلوي؛ تاسو ولې د الهي اهدافو لپاره دا په ورین تندي نه قبلوئ؟!
- دا کله بریا او کله ماته؛ یو ثابت الهي سنت دئ، دا داسي ده لکه چې کله شپه وي او کله ورځ، په هر یوه کې د حکیم خدای خاص حکمتونه دي.
- او دا د دې لپاره ده چې واقعي مؤمنان له هغو تفکیك کړي چې د ایمان په دعوی کې رښتیني نه دي.
- او دا بیا د دې لپاره ده چې الله تعالی غواړي ځینو ته د شهادت لوړ مقام ورپه برخه کړي او غواړي چې له تاسو شاهد امت جوړ کړي، د نورو لپاره بېلګه او مثال شئ، د نورو لپاره د لاري مشال شئ، ستاسو له قربانیو، صبر، ثبات او استقامت نور د دین په لار کې د قربانۍ او د صبر او استقامت درس واخلي.

او د آیت د دې فقرې (والله لایحب الظالمین) معنی یا دا ده: ګمان مه کوئ چې الله تعالی دغه ظالم قوم ته د دوی د کومي وړتیا لپاره دا موقتي فتح ورپه برخه کړه، نه؛ الله تعالی دا ظالمان نه خوښوي او په دوی کې داسي څه نشته چې الله پرې راضي شوی وي؛ او یا ترې مراد منافقین دي چې الله تعالی غواړي د دغو ماتو او تلفاتو په دوران کې هغوی د مسلمانانو له لیکو وباسي. لومړی تعبیر له ټول مضمون سره مناسب دئ.

پدغو لوړو ژورو کې خو الله تعالی د مؤمنانو روزنه کوي، دوی د ایمان لوړو څوکو ته رسوي، د دوی ایمان او عقیدې ته مزید پوخوالی او ځلا ورکوي، دا د دوی د تربیت او روزنې یوه مؤثره ذریعه ده.

د کفري ځواکونو د تباهۍ او نابودۍ لار همدغه ده؛ کله به ئې موقتي بریاوي مغرور کړي او داسي څه کولو ته به ئې وهڅوي چې د کاملي تباهۍ په لوري ئې ګړندي کړي او کله به ئې ماته داسي ذلیلانه اقداماتو ته اړ کړي چې کاملي تباهۍ ته ئې ورنږدې کړي.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُواْ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ مِنكُمْ وَيَعْلَمَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٤٢﴾

[۱٤۲]- آیا داسي مو انګېرلې چې جنت ته به له هغه د مخه داخل شئ چې لا الله؛ نه ستاسو مجاهدین معلوم کړي او نه ئې صابران معلوم کړي؟!!

(١٤٢)- دا هسې یوه خوشې هیله او بې بنسټه انګېرنه ده چې تاسو به یوازې د ایمان په دعوی سره جنت ته ورومئ او د جنت دروازې به په خپلې مخې کې پرانیستې مومئ؛ مخکې له دې چې له آزموینو تېر شئ، په امتحانونو کې بریالي شئ او د آزموینو په ترخ کې جنت ته د ننوتو وړتیا ثابته کړئ!! دا هیله د الله له سننو سره اړخ نه لګوي، الله جنت د هغو لپاره جوړ کړی چې په آزموینو کې بریالي شي، جنت د مجاهدینو او صابرانو ځای دئ، په آزموینو کې الله تعالی دا عملاً څرګندوي چې څوك مجاهد او صابر دئ او د جنت مستحق. له دې آیت داسې معلومېږي چې له (مجاهد) او (صابر) پرته بل څوك جنت ته نه شي ننوتی؛ او له دې دا خبره معلومېږي چې د صبر لمن ډېره پراخه ده، یوازې په عملي عباداتو کې نه راخلاصه کېږي؛ بلکې عقیده هم احتواء کوي، د دې سورې په لومړۍ برخې کې تاسو ولیدل چې پر الله او د ده پر کتابونو او پیغمبرانو ایمان هم د صبر غوښتنه کوي.

وَلَقَدۡ كُنتُمۡ تَمَنَّوۡنَ ٱلۡمَوۡتَ مِن قَبۡلِ أَن تَلۡقَوۡهُ فَقَدۡ رَأَيۡتُمُوهُ وَأَنتُمۡ تَنظُرُونَ ﴿١٤٣﴾

[١٤٣]- او یقیناً چې تاسو تر دې د مخه چې له مرګ سره مخامخ شئ د هغه تمنی مو کوله؛ نو دا دئ ومو لیدو په داسې حال کې چې ورته کتل مو.

(١٤٣)- دلته له مرګ نه وېرېدل او د الله په لار کې د شهادت تلوسه، د ایمان نښه ګڼل شوې او د پیغمبر علیه السلام ټولو صحابه وو ته په خطاب کې ویل شوي چې تاسو ټولو د شهادت تمنی کوله. په دې مبارك آیت کې څو مهمې خبرې توجه غواړي:

- صحابه وو د شهادت تلوسه درلوده.
- د احد په جګړې کې ئې د دې تمنی د تر سره کېدو فرصت تر لاسه کړ.
- د دې صحنې د نظارې پر ځای باید له هغې د خپل آرمان د تر سره کېدو په اړه استفاده شوې وی.

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٞ قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِهِ ٱلرُّسُلُۚ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوۡ قُتِلَ ٱنقَلَبۡتُمۡ عَلَىٰٓ أَعۡقَٰبِكُمۡۚ وَمَن يَنقَلِبۡ عَلَىٰ عَقِبَيۡهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيۡـٔٗاۗ وَسَيَجۡزِي ٱللَّهُ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

[١٤٤]- او محمد خو فقط یو استازی دئ چې تر ده مخکې هم ډېر استازې لېږل

شوي وو؛ نو که هغه ومري يا ووژل شي؛ آيا پر خپلو پوندو به شا گرځئ؟! او څوك چي پر خپلو پوندو په شا وگرځي؛ الله ته هيڅ تاوان نه شي رسولی او الله به ډېر ژر شاكرانو ته اجر وركړي.

(١٤٤)- محمد عليه السلام د نورو پيغمبرانو په څېر يو پيغمبر دئ؛ لكه چي نور راغلل او د خپل مأموريت له بشپړولو وروسته ولاړل؛ همداسي به دی هم درومي، آيا تاسو به د ده د رحلت يا شهادت په صورت كي پر خپلو پوندو په شا گرځئ؟! هغه خو تاسو د الله بندگۍ ته رابللي يئ او الله خو تل شته؛ مگر د پيغمبر له تلو وروسته تاسو د الله له بندگۍ لاس اخلئ؟!! په دې پوه شئ چي ستاسو په شا كېدل نه الله ته كوم تاوان رسوي او نه د ده دين ته؛ يوازي خپل ځان ته به تاوان ورسوئ؛ او څوك چي د ايمان په قدر او قيمت پوهېږي او له دين د دفاع په لار كي خپل ټول توان طاقت كاروي؛ هغه شاكر بنده دئ؛ الله به ئې خپل اجر حتماً وركړي.

وَمَا كَانَ لِنَفۡسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِ كِتَٰبٗا مُّؤَجَّلٗاۗ وَمَن يُرِدۡ ثَوَابَ ٱلدُّنۡيَا نُؤۡتِهِۦ مِنۡهَا وَمَن يُرِدۡ ثَوَابَ ٱلۡأٓخِرَةِ نُؤۡتِهِۦ مِنۡهَاۚ وَسَنَجۡزِي ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٥﴾

[١٤٥]- او هيڅ نفس ته نه ښايي چي ومري مگر د الله په اذن سره په ليكل شوې ټاكلې نېټې؛ او څوك چي د دنيا اجر غواړي له همدې ئې برخه وركوو او څوك چي د آخرت اجر غواړي له هغه ئې برخه وركوو او ډېر ژر به شكر كوونكو ته غوره بدله وركړو.

(١٤٥)- په دې مبارك آيت كي د لاندي سترو سترو خبرو لارښوونه شوې:

- د هر چا د مړيني لپاره معينه نېټه ټاكل شوې.
- دا خاصه نېټه په خاص كتاب كي ليكل شوې. په داسي كتاب كي چي په هغه كي هيڅ تبديلی نه شي راتلی.
- مرگ په همدې ټاكل شوې او ليكلې نېټې راځي خو د الله له اذن او اجازې وروسته راځي.
- څوك چي د خپلو عملونو دنيايي بدله غواړي نو الله له هغې څه وركړي او څوك چي د اخروي بدلې په لټه كي وي نو الله ئې له هغې وركړي.
- د الله شاكر بندگان به ډېر ژر خپل اجر تر لاسه كړي، نه د دوی دنيايي اجر ضائع

کېږي او نه اخروي.

د دې آيت له مخې شاکر بنده هغه دئ چې مرگ ژوند د الله له لوري گڼي او د خپلو عملونو د اخروي بدلې په لټه کې وي.

وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قَٰتَلَ مَعَهُۥ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُواْ لِمَآ أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ
وَمَا ضَعُفُواْ وَمَا ٱسْتَكَانُواْۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلصَّٰبِرِينَ ١٤٦ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّآ أَن
قَالُواْ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِيٓ أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَٱنصُرْنَا عَلَى
ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ١٤٧ فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ ٱلْأٓخِرَةِۗ وَٱللَّهُ
يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ١٤٨

[١٤٦]- او ډېر پيغمبران داسې وو چې ډېر خدای پالونکي ئې په څنگ کې جنگېدلي، خو د الله په لار کې د وررسېدلو مصيبتونو له کبله نه سست شول، نه ئې د ضعف احساس وکړ او نه ئې "د دښمن په وړاندې" ذلت ومنلو او داسې صبر کوونکي په الله گران وي. [١٤٧]- او خبره به ئې له دې پرته بل څه نه وه چې ويل به ئې: اې زموږ ربه! زموږ گناهونه او په خپلو چارو کې زموږ تېرى او اسراف راته وبخښه او زموږ قدمونه استواره کړه او په دې کافر ټولگي موږ ته برى راکړه. [١٤٨]- نو الله دنيوي بدله هم ورکړه او د آخرت غوره بدله هم؛ او الله داسې محسنين خوښوي.

(١٤٦-١٤٨)- په دغو مبارکو آيتونو کې څو اساسي لارښوونې گورو:

- له محمد عليه السلام مخکې ډېر پيغمبران راغلي او تللي، د هر يوه په څنگ کې ډېر خدای پالونکي راغونډ شوي او د الله په لار کې جنگېدلي.
- د دغو پيغمبرانو خدای منونکي ملگري داسې وو چې د الله په لار کې له مصيبتونو سره د مخامخ کېدو له کبله نه سست شوي، نه ئې د ضعف او ناتوانۍ احساس کړى او نه د دښمن په وړاندې ذلت او سپکاوي ته تسليم شوي. مبادا تاسو د الله په لار کې له مصيبتونو سره د مخامخ کېدو له امله سست شئ، شور شوق او جذبه مو له لاسه ورکړئ، د دښمن قوت تاسو ووېروي او د هغه په وړاندې د ضعف او ناتوانۍ احساس وکړئ، د دښمن شرائطو ته تسليم شئ او د هغه لويي ومنئ.
- دوى له ماتو وروسته هم نه دي مأيوس شوي، ماتې او هزيمتونه ئې د خپلو اشتباهاتو

او اسراف نتيجه ګڼلې، له الله ئې د خپلو ګناهونو او تېريو معافي غوښتې، سنګر ئې نه دئ پرېښی او له مبارزې ئې لاس نه دئ اخيستی، تل ئې خپل الله ته د دښمن په ضد په خپلې مبارزې کې د بريا دعاء کړې. بايد متوجه وئ چې د ايمان تقاضی همدا ده.

- دوی هم دنيوي برياوي تر لاسه کړې او هم ئې د آخرت فلاح او سعادت په برخه شوی.

- دا محسنين دي، د احسان لار همدا ده، دوی د خپلو همدې غوره صفاتو په وجه د الله د دوستۍ مستحق شوي، داسي محسنان په الله ګران وي.

- له دې مخکې هم ډېر پيغمبران تېر شوي او د دوی په څنګ کې ډېر خدای پالونکي جنګېدلي، د پيغمبرانو او د خدای پالونکو لار همدا ده؛ له حق د دفاع لپاره د کفر، شر، فساد او ظلم په خلاف جنګېدل.

- نورو خدای پالونکو ته هم د الله په لار کې مصيبتونه وررسېدلي، خو د دغو مصيبتونو له کبله نه سست شوي، نه ئې کمزوري ښودلې، نه ئې د دښمن په وړاندې د ذلت سر ټيټ کړی او نه ئې بې صبري کړې. د وهن معنی سستي ده خو دلته ترې مراد هغه حالت دئ چې د مصيبتونو او ماتې په وخت کې څوک ورسره مخامخ کېږي، مخکينی شور او شوق ئې ختم شي، جذبات ئې ساړه او ناهيلی شي. له ضعف هغه حالت مراد دئ چې انسان د کمزورۍ او ناتوانۍ احساس وکړي او تر دښمن ځان ضعيف وګڼي؛ او له استکانت؛ ذلت منل او د دښمن شرائطو ته غاړه ايښودل مراد دئ. څوک چې له دغو دريو کمزوريو ځان وساتي هغه صابر دئ او پر الله ګران. الله دغسي صابران خوښوي.

- دغو خدای پالونکو نه يوازې صبر کړی بلکې ويل به ئې: اې زموږ ربه! زموږ ګناهونه او په خپلو چارو کې زموږ تېری او اسراف راته وبخښې، دا ماتې او مصيبتونه زموږ د ګناهونو او تېري او اسراف نتيجه ده او زموږ قدمونه استواره کړې او په دې کافر ټولګي موږ ته بری راکړې، دوی د ماتې له کبله له مقاومت لاس نه دئ اخيستی، سنګر ئې نه دئ پرېښی، د فتح او بريا طمع ئې نه ده ختمه شوې، ثابت قدمه او د حق بريا ته منتظر پاته شوي.

- دوی ته الله هم خپله دنيوي بدله ورکړې او هم د آخرت غوره بدله، په دنيا کې ئې فتح په برخه شوې او په آخرت کې د الله رضاء او جنت.

لکه چې ګورئ دلته هم پر دښمنانو د بريا تلوسه او الله تعالی ته دا دعاء کول چې پر کافرانو غلبه راپه برخه کړې؛ د مؤمنانو او د پيغمبرانو عليهم السلام د مجاهدو ملګرو وروستۍ تلوسه او دعاء ښودل شوې؛ او دا ښيي چې مؤمن به داسي وي او دعاء ئې دې ته ورته، د چا په دعاء کې چې دا برخه شامله نه وي؛ بايد په خپل ايمان او تګلارې کې

تجدید نظر وکړي.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَرُدُّوكُمۡ عَلَىٰٓ أَعۡقَٰبِكُمۡ فَتَنقَلِبُواْ خَٰسِرِينَ ١٤٩﴾

[۱٤۹]- اې مؤمنانو! که د هغو اطاعت وکړئ چې کافران شوي؛ نو پر خپلو پوندو به مو بېرته وګرځوي؛ نو زیانمن به وګرځئ.

(۱٤۹)- که د کافرانو خبرې مو ومنلې او د دوی لار او کار مو خپل کړ، د دوی په څېر به شئ، که د دوی د تبلیغاتو تر اغېز لاندې راغلئ، د الله له مرستې ناهیلي شوئ او جهاد مو پرېښود؛ نو سخت تاوان به مو کړی وي.

﴿بَلِ ٱللَّهُ مَوۡلَىٰكُمۡۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلنَّٰصِرِينَ ١٥٠﴾

[۱۵۰]- داسې نه ده بلکې الله ستاسو مل دئ او هغه تر ټولو غوره مرستندوی دئ.

(۱۵۰)- د الله له مرستې مه ناهیلي کېږئ، د بل د مرستې طمع مه کوئ، مبادا ماتې د دې باعث شي چې له الله پرته بل ته او مخصوصاً د الله کوم دښمن ته د مرستې لاس اوږد کړئ!! الله تر ټولو غوره مرستندوی دئ.

﴿سَنُلۡقِي فِي قُلُوبِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلرُّعۡبَ بِمَآ أَشۡرَكُواْ بِٱللَّهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهِۦ سُلۡطَٰنٗاۖ وَمَأۡوَىٰهُمُ ٱلنَّارُۖ وَبِئۡسَ مَثۡوَى ٱلظَّٰلِمِينَ ١٥١﴾

[۱۵۱]- حتماً به د کافر شوو په زړونو کې وېره واچوو؛ له دې امله چې له الله سره ئې داسې څه شریك کړي چې کوم دلیل ئې پرې نه دئ نازل کړی او هستوګنځی به ئې اور وي؛ او څومره بد دئ د ظالمانو د تېکي ځای.

(۱۵۱)- ستاسو د بریا لپاره خو یوازې دا هم کافي ده چې الله د کافرانو په زړونو کې وېره واچوي، په نښتو کې خو بریا د هغه چا په برخه کېږي چې مضبوط او ډاډه زړه لري او حتمي ماته د هغه چا په برخه وي چې وېره ئې پر زړه مسلطه شي. الله به ستاسو د دښمن په زړه کې وېره واچوي، د دې وېرې اصلي وجه به د دوی شرك وي، هغه شرك چې هیڅ دلیل ورته نه لري، د الله تعالی په هیڅ کتاب کې د هغه لپاره کوم دلیل نه شي موندلی.

وَلَقَدۡ صَدَقَكُمُ ٱللَّهُ وَعۡدَهُۥٓ إِذۡ تَحُسُّونَهُم بِإِذۡنِهِۦۖ حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلۡتُمۡ وَتَنَٰزَعۡتُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِ وَعَصَيۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنۡيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمۡ عَنۡهُمۡ لِيَبۡتَلِيَكُمۡۖ وَلَقَدۡ عَفَا عَنكُمۡۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضۡلٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٥٢﴾

[۱۵۲]- او یقیناً چې الله خپله وعده درسره رښتینې کړه، هغه وخت چې د الله په حکم مو دوی نیول او وژل، تر هغه چې بې زړه شوئ او په هغه کار کې مو په خپلو کې نزاع وکړه؛ او له هغه وروسته مو نافرمانې وکړه چې تاسو ته ئې ستاسو محبوب شیان دروښودل؛ ستاسو ځینو دنیا غوښته او ځینو مو آخرت غوښتو، بیا ئې له دوی راوګرځولئ چې ومو آزمویي؛ او یقیناً چې تاسو ته ئې عفو وکړه او الله خو پر مؤمنانو د فضل څښتن دئ.

---

(۱۵۲)- الله تعالی له تاسو سره خپله وعده تر سره کړه، تاسو ته ئې بری درکړ، دښمن مو پسې اخیستی وو، یو په بل پسې مو نیول او وژل، دا لړۍ تر هغه روانه وه چې تاسو بې زړه توب وښود، په خپلو کې مو اختلاف وکړ، له هغه وروسته چې غنائم مو تر سترګو شول نو د پیغمبر هدایات او اوامر مو له پامه وغورځول او بالآخره د هغو په څنګ کې چې آخرت لټوي داسې کسان هم راپیدا شول چې د غنیمت په لټه کې وو، نو خود به ستاسو فتح په ماتې بدلېده او الله تعالی به خپله مرسته متوقف کوله او د دښمن له تعقیب به پاته کېدئ، خو دا هم د الله یوه آزموینه وه، الله دا غلطي معاف کړه، که دا الهي عفوه ستاسو په حال نه وی شامله شوې معلومه نه ده چې له کوم بد عاقبت سره به مخامخ شوي وئ، الله پر مؤمنانو د فضل خاوند دئ.

إِذۡ تُصۡعِدُونَ وَلَا تَلۡوُۥنَ عَلَىٰٓ أَحَدٖ وَٱلرَّسُولُ يَدۡعُوكُمۡ فِيٓ أُخۡرَىٰكُمۡ فَأَثَٰبَكُمۡ غَمَّۢا بِغَمّٖ لِّكَيۡلَا تَحۡزَنُواْ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمۡ وَلَا مَآ أَصَٰبَكُمۡۗ وَٱللَّهُ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

[۱۵۳]- کله چې بر ختلئ او هیچا ته مو تر شا نه کتل، په داسې حال کې چې پیغمبر له تاسو شا ته (پاته) وو او تاسو ئې وربللئ؛ نو د پر له پسې غمونو سزا ئې درکړه، د

دې لپاره چې نه پر هغه څه غمجن شئ چې له لاسه مو وتلي او نه پر هغه څه چې دررسېدلي او الله پر هغه څه ښه خبر دئ چې تاسو ئې کوئ.

(١٥٣)- د جنگ ميدان مو پرېښود، غره ته ختلئ، پيغمبر عليه السلام مو تر شا پرېښی وو، هغه د ځان خوا ته وربللئ خو تاسو هيچا ته مخ نه وراړوو او الله تاسو ته دا د پرله پسې غمونو سزا درکړه، غنائم درنه پاته شول، تلفات مو ورکړل، ډېر مو شهيدان شول او ډېر نور زخميان؛ او فتح مو په هزيمت بدله شوه.

د آيت د وروستۍ برخي په اړه ډېر تعبيرونه او توجيهات شوي؛ خو تر ټولو دقيقه او غوره ئې دا ده: تاسو ته ويل شوي وو چې په هيڅ حالت کې به نه غمجن کېږئ، د الله په لار کې هره قرباني بايد په ورين تندی ومنئ، د دې لارې مړي به مړه نه گڼئ، هغوی ژوندي دي، ستاسو هر څه د الله دي، د الله په لار کې ئې قرباني کول داسي دي لکه چې الله ته مو خپل امانت بېرته سپارلی وي، الله تعالی دا غمونه د دې لپاره راوستل چې معلومه کړي په رښتيا تاسو همداسي ياست؛ د الله په لار کې نه پر تلفاتو غمجن کېږئ او نه پر مصيبتونو. که داسي حالت رانشي څنگه به معلومېږي چې څوك صابر دئ، غمونه په سړه سينه زغملی شي او کړاوونه په ورين تندي گاللی شي. په دې دردوونکي حالت کې خو ستاسو د ايمان تقاضی دا وه چې وير ونکړئ او غمجن نه شئ.

ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنۢ بَعْدِ ٱلْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمْ ۖ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ ظَنَّ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ ۖ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ مِن شَىْءٍ ۗ قُلْ إِنَّ ٱلْأَمْرَ كُلَّهُۥ لِلَّهِ ۗ يُخْفُونَ فِىٓ أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبْدُونَ لَكَ ۖ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَٰهُنَا ۗ قُل لَّوْ كُنتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ ٱلَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ ۖ وَلِيَبْتَلِىَ ٱللَّهُ مَا فِى صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِى قُلُوبِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

[١٥٤]- بيا ئې له دې غمونو وروسته پر تاسو د پرکالۍ په بڼه کې هغه ډاډېينه نازله کړه چې ستاسو پر يوې ډلې به غوړېدله او بله ډله بيا داسي وه چې خپلو ځانونو په اندېښنه کې غورځولي وو، د الله په اړه ئې د جاهليت د دور ناروا گمانونه کول، ويل ئې: د دې کار څه زموږ په برخه دي؟ ورته ووايه: کار خو ټول د الله (په واك کې) دئ،

دوی په خپلو زړونو کې هغه څه پټوي چې تا ته ئې نه څرګندوي، وايي: که د دې کار څه زموږ په برخه وی نو دلته به نه وژل کېدو؛ ورته ووایه: که په خپلو کورونو کې هم وئ نو هغه به هرومرو د خپلي مړيني ځای ته راوتلي وو چې وژنه ئې مقرره شوې وه؛ او چې ستاسو د سينو خبري وآزمويي او ستاسو د زړونو شته عيار کړي؛ او الله د زړونو پر شته وو ښه پوه دئ.

(۱۵٤)- په دې مبارك آيت کې څو مهمي لارښووني زموږ مخي ته ايښودل شوې:

● د جګړي په هغه سخت او له اضطراب ډك حالت کې د ځينو مجاهدينو وضعيت داسي وو چې په وار وار پرکالي پرې راتله، د خوب دا حالت په هغه چا راځي چې هيڅ وېره ئې نه وي، ممکنه نه ده چې د وېري په حالت کې پر انسان خوب راشي، پر دوی د پرکالۍ راتګ ښيي چې دوی هيڅ وېره نه درلوده، زړونه ئې ډاډه وو او الله تعالی خپله سکينه او ډاډېينه پرې نازله کړې وه.

● د دوی په مقابل کې بله ډله داسي وه چې له ځان پرته د بل هيڅ څه په فکر کې نه وو، ټول هم او غم ئې دا وو چې څنګه ځان وژغوري، نه ئې د دې پروا کوله چې پر پيغمبر عليه السلام او نورو مسلمانانو به څه راځي او نه د دې چې د اسلام او د مدينې راتلونکی به څنګه وي، د الله تعالی په اړه ئې عقيده بدله شوې وه او داسي ګمانونه ئې په ذهن او زړه کې ګرځېدل چې د جاهليت د دور باورونو او ګمانونو ته ورته وو، له الله ناهيلي شوي وو او د الهي نصرت وعدو ته ئې د شك په سترګه کتل.

● ځينو به ويل: له دې جګړو به څه تر لاسه کړو، که څه ګټه په کې وی نو دلته به نه وژل کېدو، ځينو نورو به ئې ويل: که د دې جګړي قيادت او قومنده زموږ په لاس کې وی او زموږ مشورو ته اعتناء شوې وی نو له دې حالت سره به نه مخامخ کېدو، قومنده سمه نه وه، د جنګ پلان صحيح نه وو، لازم ترتيبات نه وو نيول شوي؛ د ماتي او تلفاتو مسئوليت د هغه چا پر غاړه دئ چې دا جګړه ئې اداره کوله.

● دوی ته تر ټولو غوره ځواب دا دئ: کارونه ټول د الله په واك کې دي، هر څه د ده په اراده تر سره کېږي، د کارونو پايله او نتيجه د ده له لوري ټاکل کېږي.

● دوی په خوله يو څه وايي خو په زړه کې ئې بل څه دي، د زړونو پټه خبره ئې دا ده چې وايي: که د جنګ قومنده زموږ په لاس کې وی نو له دومره مرګ ژوبلي سره به نه مخامخ کېدو.

● دوی په اصل کې په دې باور نه لري چې مرګ په خپل وخت راځي، نه ئې ځای بدلېږي

او نه ئې وخت. دوی ته وواېه: که ستاسو رأيه منل شوې وی، جنګ ته نه وی راوتلي، بيا به هم هغه کسان په خپلو پښو هغه ځای ته تلل چې د دوی د وژل کېدو لپاره له مخکې ټاکل شوی وو؛ داسې خو نه ده چې په بې غيرتۍ سره خلك له مرګ ژغورل کېږي، د جګړو له ميدان بهر هم خلك مري، بې غيرتان هم مري، هغه بې همته قومونه چې د دښمن له مقابلې ئې ډډه کړې او دښمن ته تسليم شوي او دښمن له کوم خنډ او مقاومت پرته د دوی پر کور کلي مسلط شوی، د دوی مړي په هيڅ صورت کې تر هغو کم نه وو چې په مېړانه ئې د دښمن مقابله کړې ده.

- دا آزموينه د دې لپاره وه چې له يوې خوا د منافقينو د سينو اسرار رابرسېره کړي او له بلې خوا د مؤمنانو د زړه اخلاص او صداقت لا پسې مضبوط او پياوړی کړي او د دوی پوخ ايمان ته مزيد پوخوالی او ځلا ورکړي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَلَّوْاْ مِنكُمْ يَوْمَ ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ إِنَّمَا ٱسْتَزَلَّهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُواْ وَلَقَدْ عَفَا ٱللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

[۱۵۵]- يقيناً ستاسو کوم کسان چې د دوو فوځونو د مخامخ کېدو په ورځ تر شا شول په حقيقت کې شيطان د خپلو ځينو لاسته راوړنو له امله وښويول، بې شکه چې الله ورته عفو وکړه؛ يقيناً چې الله حليم بخښونکی دئ.

(۱۵۵)- هغه چې د جګړې په ورځ ئې کمزوري او بې همتي وښوده او له ميدان په شا شول، د دوي د بې همتۍ اصلي وجه هغه عملونه وو چې له دې مخکې ئې کړي وو، د دغو عملونو له کبله شيطان ته دا امکان او فرصت په لاس ورغلی وو چې د دوی زړه ته لار پيدا کړي او ګامونه ئې وښويوي. له دې معلومېږي چې ګناه انسان بې همته کوي، د انسان غيرت او شهامت له منځه وړي او شيطان ته دا موقع په لاس ورکوي چې په حساسو شېبو کې ئې وېره په زړه کې راپيدا کړي او پښې ئې وښويوي. الله تعالی دغو کسانو ته عفو وکړه، دا ځکه چې هغه حليم او بخښونکی دئ؛ که د ده حلم او غفران نه وی نو دوی به ئې په دې ګناه سخت نيولي وو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَقَالُواْ لِإِخْوَٰنِهِمْ إِذَا ضَرَبُواْ فِى ٱلْأَرْضِ أَوْ كَانُواْ غُزًّى لَّوْ كَانُواْ عِندَنَا مَا مَاتُواْ وَمَا قُتِلُواْ لِيَجْعَلَ ٱللَّهُ

ذَٰلِكَ حَسۡرَةٗ فِي قُلُوبِهِمۡۗ وَٱللَّهُ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ١٥٦

[١٥٦]- اې مؤمنانو! د هغو په څېر مه کېږئ چي کافران شول او د خپلو ورونو په اړه ئې چي په سفر تللي وو او يا ئې غزا کوله (او هلته يا مړه يا وژل شوي وو) وويل: که زموږ په خوا کې وی، نه به مړه شوي وو او نه به وژل شوي وو!! د دې لپاره چي الله دا خبره د دوی په زړونو کې د حسرت باعث وگرځوي، حال دا چي د ژوند مرگ پرېکړه الله کوي او الله د هغه څه ښه ليدونکی دئ چي تاسو ئې کوئ.

(١٥٦)- د دې آيت اساسي مطالب دا دي:

- مسلمانان د مرگ او ژوند په اړه له کافرانه تصوره منع شوي.
- که چا مړينه او وژنه؛ سفر يا غزا ته منسوب کړه او د وژل شوي او مړ شوي خپلوان په اړه ئې وويل: که زموږ په څنگ کې وی، په غزا کې ئې برخه نه وی اخيستې او په سفر نه وی تللی له مړيني او وژني به خوندي پاته شوی وو؛ د ده دا تصور او اعتقاد کافرانه دئ.
- د ژوند مرگ پرېکړه يوازې الله تعالی کوي.
- دا کافرانه تصور له دې پرته بل څه نه دئ چي په زړونو کې د حسرت باعث شي، په دې حسرت سره الله جل شأنه کافران تعذيبوي.
- د انسان کومي کړني چي له همدې کافرانه اعتقاده څروبېږي؛ که هغه له مرگ وېره وي، په جهاد کې برخه نه اخيستل وي او سنگر ته د خپلوانو له لېږلو ډډه کول وي؛ الله پر ټولو خبر دئ او ستاسو د ټولو عملونو شاهد او ناظر دئ.

وَلَئِن قُتِلۡتُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوۡ مُتُّمۡ لَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَحۡمَةٌ خَيۡرٞ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ
١٥٧ وَلَئِن مُّتُّمۡ أَوۡ قُتِلۡتُمۡ لَإِلَى ٱللَّهِ تُحۡشَرُونَ ١٥٨

[١٥٧]- او که د الله په لار کې ووژل شئ يا ومرئ نو د الله بخښنه او پېرزوينه تر هغه څه چي نور ئې غونډوي ډېره غوره ده. [١٥٨]- او که ومرئ يا ووژل شئ نو هرو مرو به د الله په لوري راغونډ کړی شئ.

(١٥٧-١٥٨)- ولې له مرگ وېرېږئ، د الله په لار کې د شهادت په نتيجه کې خو الله ستاسو گناهونه درته بخښي او په خپل بې انتهاء رحمت او پېرزويني سره مو نازوي؛ دا خو تر

هغه څه ډېر ډېر غوره دئ چي له شهادته محروم شوي کسان ئې په پاته ژوند کي تر لاسه کوي، هغوی به په تاسو پسي درځي، فرق به ئې د څو میاشتو یا کلونو وي او بیا دا مرګ خو د ژوند پای نه دئ، دا خو د بل ژوندون پیل دئ، په دې سره خو تاسو د خپل رب په لوري درومئ، له هغه څه به یو مسلمان څنګه ډېره کوي چي خپل محبوب رب ته ئې رسوي؟

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَٱعْفُ عَنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى ٱلْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾

[۱۵۹]- نو د خپل رب د رحمت په وجه ورته نرم شوې او که ته بدخولی او سخت زړی وی؛ نو ستا له شا او خوا به خواره شوي وو، نو دوی ته عفو وکړه، بخښنه ورته وغواړه او په کارونو کي مشوره ورسره کوه، او چي عزم دي وکړ بیا خو په الله توکل کوه، یقیناً چي الله توکل کوونکي خوښوي.

(۱۵۹)- د قائد له لوري له خپلو ملګرو سره نرمي کول د الله پېرزوینه ده، ته د دغي الهي پېرزویني په سبب په خپل امت زړه سواندی او مهربان یې، د بدخولو او سخت زړو مشرانو په څېر نه یې؛ د داسي مشرانو په څنګ کي یوازي ذلیل انسانان راغونډېږي، که په تا کي دا نیمګړتیاوي وی نو دا ستا په شا او خوا کي راغونډ شوي مسلمانان به ټول له تا خواره شوي وو، داسي نه چي د دوی اشتباهات د دې باعث شي چي د نرمي پر ځای سختي وکړې، د خوړو خبرو پر ځای ئې په ترخو او تونډو خبرو استقبال کړې او د لطف او مهربانۍ پر ځای ئې په خپلو غلطیو سخت ونیسې، د دوی پر غلطیو سترګي پټي کړه او له الله ورته مغفرت وغواړه. مبادا د دوی اشتباهاتو ته په پام سره دا فیصله وکړې چي له دې وروسته به له دوی سره مشوره نه کوم؛ نه په کارونو کي مشوره ستا واجب او د دوی حق دئ، ته مکلف یې چي له دوی سره به مشوره کوې، حتی له هغو سره هم چي مشورې ئې کمزورې دي او د مخکینیو کمزورو مشورو په سبب ئې څه ستونزي هم راولاړي کړې دي. د مشورې په نتیجه کي چي کومه پرېکړه په لاس درغله؛ د پلي کولو لپاره ئې ملا وتړه او پر الله توکل وکړه؛ داسي متوکلین د الله خوښ وي.

که په دې آیت کي لږ غور وکړئ نو د اسلام له نظره به د شوری په څرنګوالي او اهمیت ښه پوه شئ؛ په دې مبارك آیت کي څو اساسي ټکي زموږ مخي ته راځي:

• پيغمبر عليه السلام ته امر شوی چې مشوره به کوي؛ که الله تعالی خپل پيغمبر په مشوره مکلف کوي او دا د ده واجب گڼي؛ نو د عادي مشر په اړه به د دې حکم تقاضی څه وي؛ هغه چا ته چې الله ورته وحي کوي او د ټولې نړۍ لپاره ئې لارښود لېږلی، امت پرې ايمان لري او د ده په اطاعت مکلف شوی؛ که ده ته د مشورې کولو امر کوي؛ نو بل څوك به څه حيثيت لري چې له مشورې ځان مستثنی کړي.

• دا د مشورې حکم د هغو کسانو په اړه راغلی چې ځيني اشتباهات ترې شوي؛ د دوی له اشتباهاتو سره سره الله تعالی پيغمبر ته امر کوي چې له همدغو سره به هم مشوره کوې.

• پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې تصميم به له مشورې وروسته نيسې؛ داسي نه چې مخکې له مشورې کومه فيصله له ځان سره وکړې او بيا نور هسي د خوشحالولو لپاره راوغواړې او د خپلې رأيې په گټه ترې تأييد تر لاسه کړې.

• له مشورې چې کومه فيصله راوځي؛ که څه هم ستا د رأيي خلاف وي او ته په هغې کې مصلحت نه گورې؛ له څه تزلزل او وېرې پرته ئې د عملي کولو لپاره ملا وتړه او پر الله توکل وکړه.

• د الله محبوب متوکل هغه دئ چې مشوره کوي؛ له مشورې راوتلې فيصلې د عملي کولو لپاره ملا تړي او پر خپل رب توکل کوي.

متأسفانه ځيني د مشورې داسي تفسير او تعبير وړاندي کوي چې د ديکتاتورانو او مستبدو واکمنانو ډېر خوښېږي، هغوی وايي چې د عزم په صيغه کې خطاب مفرد ته متوجه دئ او له دې معلومېږي چې د پرېکړې واك زعيم ته ورکړی شوی!! حال دا چې دا ډېر غلط او کمزوری تعبير دئ؛ دوی دې ته پام نه کوي چې عزم له شوری وروسته ذکر شوی او د دې خبري معنی دا ده چې عزم او پرېکړه به د مشورې نتيجه وي؛ شوری به د فيصلو مرجع وي او د مشر تصميم به هم د شوری له منځه راوتلی وي. په دې آيت کې شوری له عزم مخکې ذکر شوې او د البقرې په سوره کې مزيد وضاحت شوی او د مشورې يو بل ضروري اړخ او شرط په گوته شوی او ويل شوي: وروستۍ فيصله به د طرفينو په (مشوره) او (رضايت) وي، په کومې مشورې کې چې د طرفينو رضايت شرط نه وي؛ يو لوری يوازې خپله رأيه څرگندوي او د وروستي تصميم په نيولو کې څه حق نه لري او بل لوری يوازې د بل رأيه اوري او فيصله په خپل سر کوي، د مشاور له رضايت پرته؛ دا د استبدادي نظامونو شوری ده نه اسلامي شوری، دا مبارك آيت دغه غلط تعبير له بنسټه ردوي. اسلام له تې د ماشوم د بېلولو په اړه ښځې او مېړه ته وايي: په خپلو کې د (مشورې

او رضايت) په نتيجه کې چې د خپل ماشوم د ېېلولو په اړه کومه فيصله وکړئ نو څه الزام درباندې نشته او له مشورې پرته يا د يوه طرف د عدم رضايت په صورت کې هره پرېکړه د ګناه پرېکړه ده. هلته ويل شوي: که مور پلار وغواړي چې د کوم ضرورت يا مصلحت له مخې ماشوم ته د تې ورکولو موده رالنډه کړي نو په دوه شرطونو دا کار کولی شي: دواړه به پرې راضي وي او په خپلو کې به ئې مشوره کړې وي. مشوره او د دواړو رضايت او موافقه ئې شرط کړې. (... فَإِنۡ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٖ مِّنۡهُمَا وَتَشَاوُرٖ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَا...)؛ له دې آيت د اسلام له نظره د مشورې حقيقت څرګندېږي، له مشورې به هغه پرېکړه راوځي چې دواړه خواوې پرې راضي او متفق وي، مشوره دا نه ده چې يو لوری به له بله فقط نظر او رأيه غواړي او ورستۍ پرېکړه به دی په خپله کوي، مشوره د بل د رأيي معلومولو لپاره نه وي، داسې مشوره هيڅ ارزښت نه لري چې يو کس دې د نورو رأيه واوري خو پرېکړه دې په خپله او د نورو له موافقې او رضايت پرته وکړي، مشوره دې ته ويل کېږي چې د تفاهم او بحث په نتيجه کې د طرفينو د خوښې هغه پرېکړه ترې راووځي چې دواړه پرې راضي او متفق وي. چې پلار خپل اولاد ته د تې ورکولو په اړه په دې مکلف وي چې له خپلې مېرمنې سره به مشوره کوي، په خپل سر به فيصله نه کوي، هره پرېکړه به د دواړو په مشوره او رضايت وي، نو امير څنګه دا حق لري چې د عام ولس د شتمنيو او په دوی پورې اړوند قضاياوو کې په خپل سر او د نورو له مشورې او رضايت پرته فيصله وکړي؟ په ټولنې کې د ده حيثيت او مقام په هيڅ صورت کې هومره نه دئ لکه د پلار او مېړه حيثيت او مقام په خپلې کورنۍ کې، اسلام خو ده ته د (قيم) پر ځای د (خليفه او امين) نوم ورکړی، دی خو د عام ولس د امانتونو امين دئ، په هيڅ امانت کې په خپله خوښه د تصرف کولو حق نه دئ ورکړی شوی.

إِن يَنصُرۡكُمُ ٱللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمۡۖ وَإِن يَخۡذُلۡكُمۡ فَمَن ذَا ٱلَّذِي يَنصُرُكُم مِّنۢ بَعۡدِهِۦۗ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

[١٦٠]- که الله مو مرسته وکړي نو هيڅ غالبېدونکی (حريف ځواك) نه لرئ او که مو يوازې پرېږدي، نو هغه به څوك وي چې له ده وروسته مو مرسته وکړی شي؟ او مؤمنان خو بايد پر الله توکل وکړي.

(١٦٠)- که په تاسو کې دا اهليت او وړتيا وي چې د الله د مرستې مستحق وئ او الله تعالی ستاسو مرسته وکړي نو د زمکې پر سر داسې ځواك نشته چې پر تاسو غالب شي او که

دا اهليت او وړتيا له لاسه ورکړئ او د الله له مرستي او ملاتړ محروم شئ؛ بيا داسي څوك نه شئ موندلی چي ستاسو مرسته وکولی شي. د ايمان تقاضی دا ده چي الله به ځان ته کافي گڼئ، پر هغه به توکل کوئ او له هغه څه به ځان ساتئ چي د ده له مرستي مو محروموي.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَغُلَّ ۚ وَمَن يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾

[١٦١]- او هيڅ پيغمبر ته نه ښايي چي (په غنيمت کي) خيانت وکړي او څوك چي خيانت وکړي نو دا خيانت شوی شيء به د قيامت په ورځ (له ځان سره) راوړي، بيا به هر چا ته خپله لاسته راوړنه پوره ورکړی شي او ظلم به پرې نه کېږي.

(١٦١)- په کار خو دا وه چي تاسو په خپل پيغمبر پوره باور درلودی او دا اندېښنه او وېره درسره نه وی چي که په خپله او په تلوار سره د غنائمو په راټولولو کي برخه وانخلئ نو له خپلي برخي به محروم شئ او په وېش کي به ئې څه خيانت وشي؛ ستاسو دغي وېري د غنائمو راټولو ته وهڅولئ، هم مو سنگرونه پرېښودل او هم د ماتي خوړلي دښمن تعقيب. الله تعالی چي څوك د پيغمبری لپاره غوره کوي د هغه له شأن دا ډېره ډېره لري وگڼئ چي په خيانت به راضي شي. خو که بل چا خيانت وکړ نو د هغه لپاره هم د قيامت د ورځي حساب او کتاب شته، د قيامت په ورځ به دا د خيانت پېټی پر خپلو اوږو بار راحاضر کړي او د الله په وړاندي او د ټولو خلکو مخي ته به ودرېږي او حساب به ئې ورکوي، هم به ده ته د خپل خيانت سزا ورکړی شي او هم به تاسو د خپلي برخي بدله تر لاسه کړئ؛ پر هيچا به ظلم نه کېږي.

أَفَمَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ كَمَنۢ بَآءَ بِسَخَطٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأْوَىٰهُ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾ هُمْ دَرَجَـٰتٌ عِندَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

[١٦٢]- آيا هغه څوك چي د الله په رضاء پسي شوی؛ د هغه چا په څېر کېدی شي چي د الله په قهر او غضب اخته شوی او ځای ئې دوزخ دئ؛ او د ورگرځېدو څومره بد ځای؟! [١٦٣]- دوی د الله په نزد درجې درجې دي او الله دهغه څه ليدونکی دئ چي دوی ئې کوي.

(۱٦۲-۱٦۳)- په غنیمتونو کې خیانت هغه څوك کوي چې د الهي غضب وړ او د دوزخ مستحق وي، دا کار د هغه چا له شأن لري دئ چې د الله د رضاء په لټه کې وي، دا دواړه د الله تعالی په نزد کې ځانته ځانته درجې لري او الله تعالی په خپله د دوی د کړنو ښه شاهد دئ، دغه مخلص مجاهدین چې دا دئ ګورئ د الله د رضاء لپاره ستونزې ګالي او قربانۍ ورکوي، دوی به څنګه غلول او خیانت کوي، ولې د دوی په اړه بدګمانه وئ او د دغې بد ګمانۍ له امله مو په خپل لاس د غنیمتونو د راغونډولو هڅه وکړه او د هغې ماتې باعث شوئ؟!

لَقَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُواْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبْلُ لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿١٦٤﴾

[۱٦٤]- یقیناً چې الله پر مؤمنانو احسان وکړ چې په دوی کې ئې د دوی له منځ داسې پیغمبر مبعوث کړ چې پر دوی باندې ئې آیتونه لولې، د دوی روزنه کوي او کتاب او حکمت ورښیي؛ په داسې حال کې چې له دې د مخه په څرګندې تېروتنې کې وو.

(۱٦٤)- پیغمبر خو هغه څوك دئ چې تاسو د ده په لاس له ضلالت او بې لارېتوب وژغورل شوئ، د ده بعثت خو پر تاسو د الله تعالی یوه ستره پېرزوینه وه، ده درته حلال او حرام وښودل، ستاسو روزنه ئې وکړه، کتاب او حکمت ئې دروښود؛ په غنائمو کې غلول خو د ده لخوا خیانت وګڼل شو، تر دې د مخه خو غنیمت یا د زورورو قومندانانو حق ګڼل کېدو او یا د هغه چا چې په لاس کې ئې پرېوتی وو؛ کمزوري تل ترې محروم وو؛ ده درته وویل چې غنائم به د جنګ په پای کې راغونډېږي او په ټولو مجاهدینو به مساویانه وېشل کېږي، ولې مو د پیغمبر علیه السلام په اړه غلط تشویشونه کول؟!

أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَٰذَا ۖ قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ أَنفُسِكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾

[۱٦۵]- آیا کله چې داسې مصیبت درورسېدو چې د دې دوه برابره مو (دښمن ته) رسولی وو؛ نو ویل مو: دا له کومه؟! ورته ووایه: دا په خپله ستاسو لخوا دئ؛ یقیناً

چي الله په هر څه ښه قادر دئ.

(۱۶۵)- کله چي د احد په غزاء کي تاسو تلفات وليدل؛ په داسي حال کي چي له دې د مخه مو د بدر په جګړې کي دښمن ته د دې تلفاتو دوه برابره رسولي وو، ويل مو: دا له کومه؟ ولي له تلفاتو سره مخامخ شوو؟! الله خو د خپل دين او د مؤمنانو د برلاسي وينا او وعده کړې وه؛ ولي د دې وينا او وعدې خلاف حالت سره مخامخ شوو؟!! دوی ته ووايه: د الله وينا حق ده او وعده ئې رښتيني او په هر کار قادر، د ماتي امل دا نه وو چي ستاسو شمېر کم وو او الله په دې قادر نه وو چي دا معدود شمېر مؤمنان پرکافرانو غالب کړي؛ داسي نه ده؛ د ماتي اسباب تاسو په خپله برابر کړل، تاسو هغه شرائط مهيا نه کړل چي د بري لپاره لازم دي او د الله وعده پرې مشروطه ده؛ د الله تعالی وعدې خپل شرطونه لري، هلته به تحقق مومي چي شرائط ئې تأمين شي.

وَمَآ أَصَٰبَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِ فَبِإِذۡنِ ٱللَّهِ وَلِيَعۡلَمَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعۡلَمَ
ٱلَّذِينَ نَافَقُواْۚ وَقِيلَ لَهُمۡ تَعَالَوۡاْ قَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوِ ٱدۡفَعُواْۖ قَالُواْ لَوۡ نَعۡلَمُ
قِتَالٗا لَّٱتَّبَعۡنَٰكُمۡۗ هُمۡ لِلۡكُفۡرِ يَوۡمَئِذٍ أَقۡرَبُ مِنۡهُمۡ لِلۡإِيمَٰنِۚ يَقُولُونَ
بِأَفۡوَٰهِهِم مَّا لَيۡسَ فِي قُلُوبِهِمۡۚ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا يَكۡتُمُونَ ﴿١٦٧﴾

[۱۶۶]- او هغه څه چي د دوو فوځونو د مخامخ کېدو په ورځ درورسېدل؛ دا خو د الله په حکم او د دې لپاره وو چي مؤمنان معلوم کړي. [۱۶۷]- او د دې لپاره چي هغه کسان هم معلوم کړي چي منافقت ئې کاوو او چي ورته وويل شو: راشئ يا د الله په لار کي وجنګېږئ يا دفاع وکړئ! وئې ويل: که د کوم جنګ پوهه مو وی حتماً مو ستاسو متابعت کاوو!! دوی په دغه ورځ کفر ته ډېر ورنږدې وو؛ تر هغه واټن چي له ايمان ئې درلودو؛ په خوله ئې هغه څه ويل چي په زړونو کي ئې نه وو او الله په هغه څه ډېر ښه پوه دئ چي دوی ئې پټوي.

(۱۶۶-۱۶۷)- د هغې ماتي او د هغو تلفاتو پرېکړه الله کړې وه او املونه ئې تاسو په خپله برابر کړي وو؛ هر څه د الله د سننو مطابق واقع کېږي؛ الله غوښتل چي په دې ستري ابتلاء سره د واقعي مؤمنانو او منافقينو تر منځ تفکيك وشي، هغه منافقين راڅرګند شي چي نه د الله په لار کي جنګ ته تيار وو او نه له مدينې دفاع ته؛ د دوی پېژندنه ضروري وه؛ د دې لپاره چي په راتلونکي کي نه د الله په لار کي د جنګ په اړه په دوی حساب وکړئ

او نه له مدينې د دفاع په اړه؛ تاسو په خپلو سترګو وليدل چې د جهاد او دفاع په اړه د منافقينو ځواب څه وو؟ انکار؛ خو دا انکار په داسې الفاظو سره چې د دوی په څېر دوه مخی دي، په ظاهر کې ئې معنی يو څه او په حقيقت کې ئې معنی بل څه؛ په ظاهر کې د دوی د وينا معنی دا ده: که پوهېدی چې جنګ واقع کېږي نو حتماً مو ستاسو په څنګ کې برخه اخيسته؛ د دې الفاظو يوه بله توجيه هم شوې خو مخکينۍ ترې غوره او دقيقه ده او هغه دا چې: که موږ په جنګ پوهېدی نو زموږ مشورو ته به مو اعتناء کړې وه او د مدينې له داخله به مو د دښمن مقابله کړې وه او که داسې شوي وی موږ به هم ستاسو په څنګ کې وو.

د دوی د الفاظو ظاهر ښه برېښي او ساده لوح کسان پرې غولولی شي؛ خو الله تعالی ته د دوی د زړونو هغه نفاق څرګند دئ چې دوی ئې پټوي.

دې ته مو هم بايد پام وي چې دلته په جګړې کې د دغو منافقينو دا برخه نه اخيستل داسې ګڼل شوي چې دوی په دې کار سره کفر ته تر ايمان ډېر ورنږدې وو او دې ته مو هم پام وي چې په اصل کې دغو منافقينو له دې پرته بل کار نه وو کړی چې د مسلمانانو د شورى له پرېکړې ئې مخالفت کړی وو. که څه هم دا پرېکړه د پيغمبر عليه السلام د خپلې رأيې خلاف پرېکړه وه!! له دې په اسلام کې د شورى اهميت معلومولی شئ.

ٱلَّذِينَ قَالُوا۟ لِإِخْوَٰنِهِمْ وَقَعَدُوا۟ لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا۟ ۗ قُلْ فَٱدْرَءُوا۟ عَنْ أَنفُسِكُمُ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٦٨﴾

[١٦٨]- هغه چې خپلو ورونو ته ئې وويل؛ په داسې حال کې چې په خپله کښېنستلي ول: که ئې زموږ خبره منلې وی؛ نه به وژل کېدل؛ ورته ووايه: له خپل ځان مرګ دفع کړئ که رښتيني يئ.

(١٦٨)- دا همغه منافقين دي چې په خپله ئې هم په جنګ کې برخه وانخيسته او نور ئې هم له برخې اخيستو منع کول او له جګړې وروسته ئې ويل: که دوی زموږ خبره منلې وی او په جګړې کې ئې له برخې اخيستو ډډه کړې وی؛ نو له دې مرګ ژوبلې سره به نه وو مخامخ شوي! دوی ته لنډ خو ډېر قاطع او خوله ماتوونکی ځواب ورکړی شوی: که په رښتيا ستاسو منافقانه تدبيرونه د چا د مرګ نېټه بدلولی شي نو لومړی د خپل مرګ چاره وکړئ!! که په خپلو منافقانه تدبيرونو سره د نورو د مرګ مخه نيولی شئ نو کوم داسې تدبير هم وکړئ چې ستاسو خپل مرګ د تل لپاره وځنډوي!!

وَلَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمۡوَٰتَۢاۚ بَلۡ أَحۡيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ وَيَسۡتَبۡشِرُونَ بِٱلَّذِينَ لَمۡ يَلۡحَقُواْ بِهِم مِّنۡ خَلۡفِهِمۡ أَلَّا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسۡتَبۡشِرُونَ بِنِعۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضۡلٖ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٧١﴾

[۱٦۹]- او هغه مړه مه ګڼئ چې د الله په لار کې شهيدان شوي؛ دوی ژوندي دي او د الله په خوا کې ورته روزي ورکول کېږي. [۱۷۰]- الله چې له خپل فضل څه د دوی په برخه کړي؛ په هغه خوشحالي کوي او د هغو لپاره هم چې لا تر اوسه له دوی سره نه دي يو ځای شوي او د دوی تر شا دي؛ د دې لپاره خوشحالي کوي چې نه به پر دوی څه وېره وي او نه به غمجن شي. [۱۷۱]- د الله په نعمتونو او فضل به خوشحالي کوي او په دې هم چې الله د مؤمنانو اجر نه ضائع کوي.

(۱٦۹-۱۷۱)- د دې آيتونو اساسي مطالب دا دي:

- د الله د لارې شهيدان مړه مه ګڼئ.
- دوی ژوندي دي خو تاسو د دوی د ژوند په څرنګوالي نه پوهېږئ.
- دوی نه يوازې ژوندي دي بلکې الله ورته په خپلې خوا کې روزي هم ورکوي.
- دوی په خپل وضعيت او د الله جل شأنه په هغه فضل چې د دوی په برخه شوی؛ راضي او خوشحال دي.
- د خپلو هغو ملګرو د مستقبل په اړه هم خوشحالي کوي چې لا تر اوسه له دوی سره نه دي يو ځای شوي؛ د دې لپاره چې ګوري د ايمان په لار کې نه وېره شته او نه غمجن کېدل.
- د الله په نعمتونو، فضل او په دې چې الله د مؤمنانو اجر نه ضائع کوي؛ خوشحالي کوي.

ٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ مِنۢ بَعۡدِ مَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡقَرۡحُۚ لِلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ مِنۡهُمۡ وَٱتَّقَوۡاْ أَجۡرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾

[۱۷۲]- هغه چې د الله او د ده د پيغمبر بلنه ئې په داسې حال کې ومنله چې

پرهارونه وررسېدلي وو؛ له دوی چې چا د احسان او تقوی لار غوره کړه؛ ستر اجر ئې دئ.

(۱۷۲)- کله چې د قریشو فوځ له احد د مکې په لوري وخوځېدو، څو میله لا مخکې نه وو تللي چې متوجه شول لويه غلطي ئې کړې ده، ښه موقع په لاس ورغلې وه، دښمن ته ئې زيات تلفات اوښتي وو، د مقاومت توان ئې له لاسه ورکړی وو، بايد له څنډ پرته ئې پر مدينې بريد کړی وی؛ د ځينو رأيه دا وه چې له دې ځايه بېرته وګرځو او پر مدينې حمله وکړو، خو بخت او همت ورسره ياري ونکړه او د بريد پر ځای ئې د مکې په لوري سفر ته ادامه ورکړه. پيغمبر عليه السلام هم د جګړې په سبا امر وکړ چې د پرون ورځې په جګړې کې برخه اخيستونکي ټول غازيان بايد تيار شي او د حمراء الاسد په لوري وخوځېږي؛ همداسې وشول؛ نه يوازې روغ مجاهدين تيار شول او له څنډ پرته وخوځېدل؛ بلکې ستړي، ستومانه او زخمي مجاهدين هم د خپل محبوب پيغمبر په امر روان شول، په دوی کې د ډېرو له زخمونوويني بهېدې، ځيني داسې هم وو چې پر خپلو پښو نه شو تلی، دوه ورونه داسې وو چې دواړه زخمي شوي وو، يو ئې ډېر او بل تر ده لږ، يوه هغه بل په شا کړ او د حمراء الاسد په لوري وخوځېدل؛ دا له مدينې اته نه ميله لرې وو، خو هلته په رسېدو سره معلومه شوه چې دښمن له سيمې وتلی او د مکې په لوري ئې تلو ته دوام ورکړی.

په دې آيت کې دغو زخمي غازيانو ته اشاره شوې؛ په داسې حال کې چې له تلو معاف وو او شرعي عذر ئې درلود؛ خو د الله او پيغمبر دعوت ته ئې لبيك ووايو او په زخمي حالت کې د جنګ لپاره تيار شول. عظيم او ستر اجر به د هغه چا په برخه کېږي چې (احسان) او (تقوی) کوي؛ دلته له احسان کوونکو مراد هغه کسان دي چې له عذر سره سره د الله او پيغمبر بلنې ته لبيك وايي؛ او له (تقوی کوونکو) مراد هغه دي چې د زخمونو په سبب نه جزع او فزع کوي او نه شکوه او شکايت، له هر هغه کار ځان ساتي چې د ده اجر ته تاوان رسوي. ډېر کسان داسې وي چې يا په جزع و فزع او شکوه او شکايت سره خپل اجر ضائع کړي او يا د زخمونو او پرهارونو په مقابل کې د امتيازاتو د لاسته راوړني غوښتنه او مطالبه ئې الهي اجر په اوبو لاهو کړي.

هغه چې د الله په لار کې له ژوبلېدو وروسته د الله او پيغمبر د حکم د تعميل لپاره جهاد ته چمتو شوي او پرهارونو دوی د الله په لار کې له جهاد نه دي څنډولي؛ دوی به ستر اجر تر لاسه کوي؛ خو د "احسان" او "تقوی" په شرط؛ يعني له ژوبلېدو وروسته ئې نه په چا منت بار کړی، نه ئې له چا د تقدير او تمجيد طمع کړې، نه ئې له چا د بدلې

غوښتنه کړې او نه ئې داسې څه کړي او ويلي چې نور وځوروي. له جزع، فزع، شکوه او شکايت ئې ځان ساتلی او له بې صبرۍ ئې ډډه کړې. پام کوئ چې تاسو د الله په لار کې له زخمي کېدو وروسته د "عدم احسان" او "عدم تقوی" په نتيجه کې له "ستر اجر" محروم نه شئ.

ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدْ جَمَعُواْ لَكُمْ فَٱخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَٰنًا وَقَالُواْ حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَٱنقَلَبُواْ بِنِعْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَٱتَّبَعُواْ رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَآءَهُۥ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

[۱۷۳]- هغه چې خلکو ورته وويل: "د دښمنانو" ډېر وګړي درته راغونډ شوي؛ له دوی بايد ووېرېږئ؛ نو دې خبرې د دوی ايمان مزيد زيات کړ او ويل به ئې: الله موږ ته کافي دئ؛ ښومره غوره پالونکی. [۱۷٤]- نو د الله له نعمتونو او پېرزوينو سره بېرته راوګرځېدل؛ په داسې حال کې چې هيڅ تاوان ورونه رسېدو او د الله په رضاء پسې ولاړل او الله د لوی فضل خاوند دئ. [۱۷۵]- دا خو فقط شيطان وو چې خپل دوستان ئې وېرول؛ نو له هغوی مه وېرېږئ؛ له ما ووېرېږئ که مؤمنان يئ.

(۱۷۳-۱۷۵)- په دې مبارکو آيتونو کې لاندې مهم مهم درسونه راکړی شوي:

- د دغو کسانو يو بل صفت دا دئ چې د دښمن له زياتوالي او کثرت نه دي وېرېدلي، کله چې هغوی ته ويل شوي چې دښمن په لوی شمېر کې ستاسو په ضد راغونډ شوی، هومره چې له دوی وېره په کار ده؛ دې خبرې د دې پر ځای چې په دوی کې وېره راولاړه کړي، نه؛ د دوی ايمان ئې مزيد مضبوط کړی او ويلی ئې دي چې الله موږ ته کافي دئ او هغه تر ټولو غوره مولا او وکيل دئ.
- د دغه دريځ او وينا په نتيجه کې هغوی په الهي امتحان کې برياليي وګڼل شول، د الله رضاء ئې تر لاسه کړه، له مزيد زحمت او تکليف پرته ئې يوه وړيا فتح، د الله نعمتونه او پېرزويني په برخه شوې.
- څوک چې مسلمانان د دښمن له ځواکونو وېروي د قرآن له نظره "شيطان" دئ، د دې شيطان دا وېره اچوونکي تبليغات په هغو اغېز شيندي چې له شيطان سره ئې دوستي وي، د ده تبليغات په هغه چا اثر نه کوي چې له شيطان سره ئې خپلې اړيکې قطع کړې وي.

- د الله حکم او په الله د ایمان تقاضی دا ده چې د دښمن له زور ځواك ونه وېرېږو او وېره مو یوازې له یوه الله وي.

د احد د جګړې په پای کې او مخکې له دې چې قریش د مکې په لورې وخوځېږي، مسلمانانو ته ئې په جګ غږ دا بلنه ورکړه چې په راتلونکي کال کې به یو ځل بیا د بدر په میدان کې سره مخامخ کېږي او خپلې توري به سره آزمويي، مسلمانانو د جګړې دا بلنه ومنله؛ خو کله چې د دغې وعدې وخت رانږدې شو؛ د قریشو مشرانو په خپلو متو کې له مسلمانانو سره د نښتې ځواك نه لیدو، غوښتل ئې دا نښته وځنډېږي خو داسې چې د ځنډولو پېغور ئې مسلمانانو ته متوجه وي نه دوی ته، نور عرب داسې ګمان وکړي چې مسلمانان ووېرېدل او له خپلې وعدې په شا شول؛ د دې لپاره ئې خپلو جاسوسانو ته وظیفه ورکړه چې په مدینه کې دا افواه خوره کړي چې قریشو د دغې جګړې لپاره زیات فوځ او ډېر وسائل برابر کړي، هومره چې مسلمانان د دوی په وړاندې مقاومت نه شي کولی؛ خو پیغمبر علیه السلام له خپلو سرتېرو صحابه وو سره یو ځای؛ د وعدې له ورځې مخکې هغه ځای ته ورسېدو او د قریشو راتلو ته په انتظار پاته شو، درې ورځې ئې هلته تېرې کړې چې معلومه شوه قریشو خپله وعده ماته کړې نو بېرته مدینې ته راستون شو. دا له جګړې پرته فتح وه، اثرات ئې په یوې نښتې کې تر بریا په هیڅ توګه کم نه وو. په پورتنیو مبارکو آیتونو کې دغه جریان څېړل شوی.

وَلَا يَحْزُنكَ ٱلَّذِينَ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْكُفْرِ ۚ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا۟ ٱللَّهَ شَيْـًٔا ۗ يُرِيدُ ٱللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱشْتَرَوُا۟ ٱلْكُفْرَ بِٱلْإِيمَٰنِ لَن يَضُرُّوا۟ ٱللَّهَ شَيْـًٔا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

[۱۷٦]- او هغه دې تا غمجن نه کړي چې د کفر په لورې تلوار کوي، هیڅکله الله ته تاوان نه شي رسولی، الله غواړي چې په آخرت کې هیڅ برخه ورپه برخه نه کړي؛ او دوی ته ستر عذاب دئ. [۱۷۷]- یقیناً چا چې کفر د ایمان په بیع وپېرلو، الله ته هیڅ تاوان نه شي رسولی او دوی ته دردناك عذاب دئ.

(۱۷٦-۱۷۷)- دلته د منافقینو او د دوی د منافقانه کړنو او هلو ځلو په اړه ویل شوي چې د دوی پروا مه کوه، دوی الله او د ده دین او مؤمنانو ته هیڅ تاوان نه شي رسولی، دوی چې له کافرانو سره په ملګرتیا کې تلوار کوي، د دنیوي اغراضو لپاره خپل ایمان په کفر بدلوي، له ځان پرته هیچا ته تاوان نه شي رسولی؛ الله دوی ته موقع ورکوي، غواړي د

آخرت له برخي ئې محروم کړي، همدا قلیله او ذلیله بیع چې د خپل ایمان په پلورلو سره ئې تر لاسه کوي همدا ئې د ایمان قیمت وي او په آخرت کې به بل څه تر لاسه نه کړی شي، دوی به له دغي معاملې ډېر انتظارونه لري او ډېر رنګین رنګین خوبونه به ورته ګوري؛ خو خبر نه دي چې ستر او دردناك عذاب ورته انتظار کوي.

وَلَا يَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّمَا نُمۡلِي لَهُمۡ خَيۡرٞ لِّأَنفُسِهِمۡۚ إِنَّمَا نُمۡلِي لَهُمۡ لِيَزۡدَادُوٓاْ إِثۡمٗاۖ وَلَهُمۡ عَذَابٞ مُّهِينٞ ١٧٨

[۱۷۸]- او کافران دې ګمان نه کوي چې زموږ له لوري مهلت ورکول ئې په ګټه دئ، موږ خو د دې لپاره دا مهلت ورکوو چې د لا زیاتو ګناهونو مرتکب شي او سپکوونکی عذاب ئې په برخه شي.

(۱۷۸)- ډېرو ته په دې خبري پوهېدل ګران وي چې الله تعالی د کوم مصلحت له مخي کفري ځواکونو ته مهلت او فرصت ورکوي، کله پر مسلمانانو د بریا موقع ورکړي او کله د اسلامي هېوادونو د نیولو او د مسلمانانو د ځورولو امکان په لاس ورکړي؛ د دې تر شا کوم الهي حکمت مضمر دئ؟ په دې مبارك آیت کې دغي پوښتني ته ځواب ویل شوی. مه تاسو دا ګمان کوئ چې کفري ځواکونو ته مهلت او فرصت ورکول د دوی په ګټه دئ او نه دې دوی په دې اشتباه کې پرېوځي چې دا موقتي بریاوې ئې په ګټه دي. الله تعالی غواړي په دې مهلت سره د دوی حقیقت ښه څرګند شي، دا مهلت د دې باعث شي چې دوی په ظلم او فساد کې هغي انتهاء ته ورسېږي چې الله تعالی ئې د دوی د کاملي تباهۍ لپاره ضروري ګڼي؛ تر هغه چې یو منحرف او مفسد ولس دغي انتهاء ته نه وي رسېدلی الله تعالی ئې د استئصال او هلاکت وروستۍ پرېکړه نه کوي. که الله تعالی شورویانو ته د افغانستان د نیولو فرصت نه وی ورکړی څوك به په دې پوه شوی وو چې کمونیزم څه ته وایي، کمونستان څومره بې رحمه دي، له ایمان تش زړه څومره سخت او بې عاطفې وي، چې څوك دین پرېږدي څومره ذلیل او سپك شي، د نورو لپاره د خپل قوم او ولس په خلاف هر څه کولو ته تیار شي!! افغانان به څنګه پوهېدل چې د کمونستانو د شعارونو معنی څه ده، د کارګرانو حکومت یعني څه او د کور، کالي او ډوډۍ له غولونکو شعارونو د دوی مقصد څه دئ؛ مګر ومو نه لیدل چې د الله تعالی له لوري دا فرصت په حقیقت کې د شوروی اتحاد د زوال لپاره الهي تدبیر وو؟ همدا راز که امریکایان د افغانستان او عراق په نیولو نه وی موفق شوي، د بګرام، ابو غریب او ګوانتانامو په جهنمي زندانونو کې د

مظلومو مسلمانانو په زنداني کولو نه وی موفق شوي، نو افغانان، عراقیان او نړی وال به ځنګه پوهېدل چې امریکایان څومره ذلیل، رذیل او بې رحمه دي؟ څنګه به ورته معلومېدله چې د امریکایانو د دیموکراسی، آزادي او بشري حقوقو معنی همدا وه چې حقیقت ئې په افغانستان او عراق کې او په دغو زندانونو کې له مظلومو لاس پښې تړلو زندانیانو سره د دوی په وحشیانه چلن کې راڅرګند شو؟ په رښتیا چې په دې مهلت ورکولو کې الهي حکمت همدا دئ چې: لیزدادوا اثماً : چې په ګناهونو کې مزید مخکې ولاړ شي او په پای کې ئې سپکاوی او رسوایي په برخه شي.

مَّا كَانَ ٱللَّهُ لِيَذَرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ ٱلْخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى ٱلْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَجْتَبِي مِن رُّسُلِهِۦ مَن يَشَآءُ ۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ وَإِن تُؤْمِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾

[١٧٩]- الله تعالی داسي نه دئ چې مؤمنان به د پاك او ناپاك له بېلولو پرته همداسي ستاسو په موجوده حالت کې پرېږدي او الله داسي هم نه دئ چې تاسي له غیبه خبر کړي، لکن الله له پیغمبرانو چې څوك وغواړي هغه غوره کوي، نو پر الله او پیغمبرانو ئې ایمان راوړئ؛ که مو ایمان راوړ او تقوی مو غوره کړه نو ستاسي لپاره ستر اجر دئ.

(١٧٩)- دا یو ثابت او دائمي الهي سنت دئ؛ د حوادثو په لوړو ژورو کې به پاك او ناپاك سره بېلوي؛ خو د پاك او ناپاك د بېلولو په اړه د الله سنت دا نه دئ چې څوك له غیبه خبر کړي او ورته ووایي چې څوك پاك او څوك ناپاك دي؛ په غیب له الله پرته هیڅوك نه پوهېږي؛ د دوی د بېلولو الهي طریقه دا ده چې پیغمبر رالېږي، ځیني پر پیغمبر ایمان راوړي، پاك شي او له ناپاکانو رابېل شي او ځیني نور په خپلي مخکینۍ ناپاکۍ کې پاته شي. د پیغمبر بعثت د طیب او خبیث او پاك او ناپاك تر منځ د توپیر او بېلتون وسیله ده؛ او همدا الهي سنت دئ.

که څه هم د دې آیت مطلب ډېر څرګند دئ خو متأسفانه د کږو زړونو خاوندانو له دې آیت داسي غلط تعبیرونه کړي چې د دوی کږې عقیدې او غلط مذهب پرې توجیه کړي، دوی د دې آیت د دغي برخي "وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ" په اړه وایي چې دلته ځیني پیغمبران له عدم علم غیب مستثنی شوي، په دې استثناء استدلال کوي او پیغمبرانو علیهم السلام ته د علم غیب ثابتولو هڅه کوي؛ ځیني ئې وایي چې دغو

پیغمبرانو ته بشپړ علم غیب ورکړی شوی، ځیني نور بیا وایي چې نسبي علم غیب ئې په برخه شوی!! د دوی دا غلط تعبیر له څو اشتباهاتو راولاړ شوی:

- د دې آیت د بحث اصلي موضوع ته ئې پام نه دئ کړی، د آیت له وروستۍ برخې داسې انتباه اخلي چې د همدې آیت له لومړنۍ برخې سره هیڅ اړخ نه لګوي، د آیت پیل داسې دئ:

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ:
الله تعالی داسې نه دئ چې مؤمنان به د پاك او ناپاك له بېلولو پرته همداسې ستاسو په موجوده حالت کې پرېږدي.

یعني د الله سنت دا نه دئ چې مؤمنان د ښه او بد، پاك او ناپاك تر منځ له توپیر، تمییز او بېلتون پرته همداسې ګډ او مختلط پرېږدي. حتماً به داسې حالت راولي چې دا دواړه ډلې سره بېلې شي، بیا فرمایي:

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ : او الله داسې نه دئ چې تاسې پرغیب خبر کړي.

یعني د ښه او بد، پاك او ناپاك تر منځ د تفکیك او بېلتون طریقه دا نه ده چې تاسې له غیبه خبرکړي او د علم غیب له لارې په دې پوه شئ او دا درك کړئ چې څوك خبیث او څوك طیب دئ. په دې پسې متصل فرمایي:

وَلَكِنَّ اللهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ: خو الله تعالی له خپلو پیغمبرانو چې څوك وغواړي هغه غوره کوي؛ نو په الله او پیغمبرانو ئې ایمان راوړئ، که ایمان مو راوړ او تقوی مووکړه نو ستاسې لپاره لوی اجر دئ.

یعني د پاك او ناپاك، خالص او ناخالص، مخلص او نامخلص تر منځ تفکیك او بېلتون د پیغمبرانو د غوره کولو او خلکو ته د هغوی د لېږلو له لارې تر سره کېږي؛ د پیغمبرانو علیهم السلام په بعثت سره خلك په دوو ډلو وېشل کېږي او پاك له ناپاکه بېلېږي. تاسو پر الله او رسولانو په ایمان، د هغوی په اطاعت او په تقوی سره د پاکانو په ډله کې شاملېږئ او لوی اجر مو په برخه کېږي.

په دې آیت کې به یوازې هغه چا ته څه ابهام او اغماض ښکاري چې د رنځور زړه خاوند وي او هغه ته له کږې زاویې ګوري. عجیبه ده! دا کسان د دې پرځای چې دا آیت د خپلو کږو او باطلو افکارو د تصحیح او سمون لپاره خپل لارښود ونیسي او ووایي چې الله هیڅا ته علم غیب نه دئ ورکړی، په خلاف ئې تصور کوي چې په دې آیت کې د یو شمېر پیغمبرانو علیهم السلام لپاره د علم غیب د اثبات دلیل تر سترګو کېږي!! دوی متوجه

نه دي چي په دې ډول تعبير سره هر مخاطب ته دا انتباه ورکوي چي ګواکې په قرآن کې تناقض شته، ځيني آيتونه ئې په صراحت او قاطعيت سره اعلانوي چي له الله تعالی پرته هيڅوك علم غيب نه لري؛ خو په ځينو نورو آيتونو کې داسي نښانې ليدل کېږي چي مخاطب ته دا انتباه القاء کوي چي له الله تعالی علاوه نور هم علم غيب لرلی شي!! حقيقت دا دئ چي الهي کلام له دې عيب پاك او منزه دئ، نه يوازي هيڅ تناقض په کې نشته بلکې آيتونه ئې ټول پخپل منځ کې يو د بل مؤيد، همغږي او يو د بل شرح او تفسير. هر څوك چي له کوم آيت داسي تعبير او انتباه واخلي چي له بل آيت سره تناقض او ټکر ولري هغه غلط شوی دئ او په قرآن کې ئې د تناقض رامنځته کولو غلطي کړې ده.

په قرآن کې د هغو آيتونو شمېر ډېر زيات دئ چي په قاطع او پرېکنده الفاظو سره له ماسوی الله علم غيب نفي کوي او وايي چي له الله پرته نه په زمکه کې څوك په غيب پوهېږي او نه په آسمان کې، که دا ملائکه وي يا پېرى يا انسان، که عادي انسان وي او که کوم جليل القدر پيغمبر. د قرآن په ګڼ شمېر قصو کې هم د دغي خبري د اثبات لپاره بېلګې وړاندي شوي. چي څو مثالونه ئې دا دي:

- ابراهيم عليه السلام ته څو ملائکې د ژلميانو په بڼه کې راغلې، هغه ونه پېژندې، د مېلمنو ګمان ئې پرې وکړ او وريته شوې غوښه ئې د دوی مخي ته کښېښوده. کله چي هغوی ځان معرفي کړ په دې نه پوهېدو چي د دوی مأموريت څه دئ، پوښتنه ئې ترې وکړه، کله چي هغوی ورته وويل د لوط عليه السلام کلی ورانوو، پرېشان شو، په دې نه پوهېدو چي له لوط عليه السلام سره به څه کېږي، کله چي ملائکو د زوی زېرى ورکړ نو په دې خبره نه د ده باور راتلو او نه د ده د مېرمني، ملائکو ورته وويل: آيا د خپل رب په وعده کې شك کوئ؟!
- دغه ملائکې لوط عليه السلام ته ورغلې، هغه هم ونه پېژندې، د مېلمنو ګمان ئې پرې وکړ، د دوی په راتلو سخت پرېشان شو، په دې نه پوهېدو چي دا ملائکې د ده مرستي ته راغلې دي، هلته پوه شو چي ملائکو په خپله ځان معرفي کړ.
- په همدغې د آل عمران سورې کې مو وليدل چي زکريا عليه السلام له دې خبر نه وو چي د ده تر روزني لاندي مريم ته بې موسمه مېوې راځي، دا هيله ئې نه وه چي په دې زوړوالي کې به الله ورته اولاد ورکړي، خو د دغي صحنې ليدو ئې په زړه کې د اولاد طمع راوټوکوله، کله چي ملائکو د زوی زېرى ورکړ؛ نه پوهېدو چي څنګه او کله به ئې زوی په برخه کېږي، له الله ئې د دې نښه غوښته.
- پدغې سورې کې مو وليدل چي عيسی عليه السلام نه پوهېدو چي د ده په منونکو کې

به څوك د الله په لار كې د ده ملګرتيا كوي، له هغوی پوښتنه كوي: په تاسو كې مې څوك ملګرتيا ته چمتو دئ؛ من انصاري الى الله.

دې ته ورته د متعددو نورو قصو له لارې هم دا حقيقت په ګوته كوي چې پيغمبران عليهم السلام علم غيب نه لري. عجيبه ده چې څوك دې دا ټول آيتونه له پامه وغورځوي او له دې مبارك آيت دې داسې تعبير وړاندې كړي چې له ټولو سره تصادم كوي!!

وَلَا يَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ هُوَ خَيْرًا لَّهُم ۖ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا۟ بِهِۦ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۗ وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

[۱۸۰]- او چا ته چې الله له خپل فضل څه وركړي خو هغه په كې بخل كوي؛ ګمان دې نه كوي چې دا ئې په ګټه دئ، نه دا ورته بد دئ، حتماً به د قيامت په ورځ هغه څه ورته د غاړې امېل شي چې بخل ئې په كې كاوو؛ او د زمكې او آسمانونو مېراث خو د الله دئ او الله په هغه څه ښه خبر دئ چې تاسو ئې كوئ.

(۱۸۰)- دلته بخيلانو ته څو خبرې شوې:

- په كار خو دا وه چې دوی د الله د فضل او پېرزويني شكر پر ځای كولی او همداسې چې الله پر دوی فضل كړی دوی هم د الله لپاره هغه څه انفاق كولی چې الله تعالی وركړي.
- دوی دې ګمان نه كوي چې بخل به څه ګټه ورورسوي.
- دا بخل به ئې د قيامت په ورځ د غاړې امېل شي.
- په دنيا كې به هم هر څه الله ته په مېراث پرېږدي، الله به دا فيصله كوي چې له دوی پاته مال چا ته وركړي.
- او معامله ئې له هغه الله سره ده چې په ټولو كړنو ئې خبر دئ.

لَّقَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ ۘ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا۟ وَقَتْلَهُمُ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾

[١٨١]- يقيناً چي الله د هغو خبره هم اورېدلې چي ويل ئې: خدای فقير دئ او موږ غنيان يو! حتماً به هغه څه هم وليکو چي دوی ويلي او په ناحقه د پيغمبرانو وژنه ئې هم؛ او ورته وبه وايو: د سوزوونکي اور عذاب وڅکئ. [١٨٢]- دا د هغه څه له کبله چي ستاسو خپلو لاسونو وړاندي کړي وو او الله خو پر بندګانو ظلم کوونکی نه دئ.

(١٨١-١٨٢)- کله چي په قرآن کي د الله په لار کي د مال مصرف؛ داسي ګڼل شوي لکه الله ته پور ورکول؛ او وويل شو چي الله ستاسو هره قرباني په خپله ذمه يو پور ګڼي او څو برابره به ئې پور ورکوونکي ته مستردوي؛ نو بخيلانو په تمسخر او ملنډو سره وويل: مګر الله فقير دئ او موږ غنيان چي له موږ پور غواړي؟!! د دوی په ځواب کي وويل شول چي الله تعالی هم ستاسو دا خبره ليکي او هم مو له مخکينيو پيغمبرانو سره د مخالفت کرغېړني کړني؛ تاسو تر دې وړاندي هم د دې لپاره د پيغمبرانو مخالفت وکړ او د دوی د وژلو لپاره مو ملا وتړله چي د الله په لار کي ئې قربانۍ ته رابللئ او ستاسو بخل او حرص اجازه نه درکوله چي دعوت ئې ومنئ.

ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ عَهِدَ إِلَيۡنَآ أَلَّا نُؤۡمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأۡتِيَنَا بِقُرۡبَانٖ تَأۡكُلُهُ ٱلنَّارُۗ قُلۡ قَدۡ جَآءَكُمۡ رُسُلٞ مِّن قَبۡلِي بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَبِٱلَّذِي قُلۡتُمۡ فَلِمَ قَتَلۡتُمُوهُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ١٨٣ فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدۡ كُذِّبَ رُسُلٞ مِّن قَبۡلِكَ جَآءُو بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِ وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُنِيرِ ١٨٤

[١٨٣]- هغه چي وايي: موږ ته الله دا فرمان رالېږلی چي تر هغه پر کوم پيغمبر ايمان رانه وړو چي داسي قرباني ئې نه وي راوړې چي اور ئې خوري؛ ورته ووايه: تاسو ته خو تر ما مخکي هم پيغمبران له څرګندو نښو سره او له هغه څه سره راغلي وو چي تاسو وويل؛ که رښتيني وئ نو هغوی مو ولي ووژل؟! [١٨٤]- نو که ئې ته تکذيب کړی يې، تر تا وړاندي نور پيغمبران هم تکذيب کړی شوي؛ هغه چي څرګندي نښې، روښانه کتابونه او صحيفې ئې راوړې وې.

(١٨٣-١٨٤)- تاسو خو يوازي زما مخالفت نه دئ کړی؛ تر ما وړاندي مو هم د نورو پيغمبرانو مخالفت کړی؛ څرګندي نښې ئې درته راوړې وې، دغه نښه هم چي تاسو ئې له ما غواړئ؛ له غيب د اور راتګ او هغه څه سوزول چي د الله په لار کي به وقف شوی وو؛

له دغو معجزو سره سره مو د پیغمبرانو د وژلو تر حده د دوی مخالفت کړی؛ څنګه به تاسو په خپلې دعوی کې رښتيني ګڼو چې د دا راز معجزو په لیدو سره به ایمان راوړئ.

ځینو داسې انګیرلې چې ښایي دا به مخکینیو امتونو ته د الله تعالی فرمان وو چې د قرباني غوښه به سوزوي؛ د بني اسرائیلو دا ادعاء مني چې د دوی پیغمبرانو همدا خبره ورته کړې!! خو حقیقت داسې نه دئ؛ نه په قرآن کې الله تعالی مسلمانان په داسې کار ګمارلي او نه ئې په مخکینیو کتابونو کې مخکیني امتونه ګمارلي؛ یهودانو دین تحریف کړی؛ غلطې ویناوې ئې الله تعالی او د هغه پیغمبرانو او دین ته منسوب کړې؛ دا هم یوه بله افتراء ده؛ لکه چې قرآن فرمایي:

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لا تَعْلَمُونَ﴿٢٨﴾ الأعراف: ٢٨

او کله چې د فحش کوم کار وکړي؛ وايي: خپل پلرونه مو پرې لیدلي او الله پرې ګمارلي یو، ووایه: یقیناً چې الله پر فحش ګمارنه نه کوي، آیا د الله په اړه هغه څه وايئ چې نه پرې پوهېږئ؟!

یعني دوی خپل فحش کارونه؛ شرك، ظلم، عبث او بېهوده مشغولتیاوې هم الله تعالی ته منسوبول او ادعاء ئې کوله چې الله تعالی پرې ګمارلي یو؛ حال دا چې الله تعالی نه پر فحش کار څوك ګماري او نه پر ظلم، بې عدالتي، عبث او بېهوده کار.

سوزېدونکې قرباني هم د دوی افتراء ده؛ له کوم پیغمبر ئې دا معجزه غوښتې چې له آسمان اور راشي او د قرباني غوښه وسوزوي؛ هغه دعاء کړې او همدا کار شوی؛ خو سره له دې ئې ایمان نه دئ راوړی؛ همغسې چې له صالح علیه السلام ئې وغوښتل چې له تیږې اوښه جوړه کړي؛ همداسې وشول خو دوی د ایمان راوړلو په ځای هغه ووژله او لاس پښې ئې قطع کړې.

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِۖ فَمَن زُحْزِحَ عَنِ ٱلنَّارِ وَأُدْخِلَ ٱلْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَۗ وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلْغُرُورِ﴿١٨٥﴾

[١٨٥]- هر نفس د مرګ خوند څکونکی دئ او خبره فقط دا ده چې د قیامت په ورځ به خپل اجر په بشپړه توګه تر لاسه کوئ؛ نو څوك چې له اور وژغورل شو او جنت ته ننووت؛ بې شکه چې بریالی شو او د دنیا دا ژوند خو له غولونکې متاع پرته بل څه نه دئ.

(١٨٥)- دا مبارك آيت څو مهمي خبري موږ ته ښيي:

- که د مرگ گواښ درته وشو نوصبر وکړه، له مرگ هسي هم چاره نشته، هر نفس خامخا د مرگ خوند څکي، مگر دا غوره نه ده چي ستا مرگ د الله په لار کي وي؟ همغه مرگ چي هرومرو او په هر صورت کي او په خپل وخت راځي.
- ستا اجر هيڅکله نه ضائع کېږي، ستا معامله له هغه الله سره ده چي د عملونو پوره او کامله بدله ئې پر خپله ذمه اخيستې ده.
- د همدې نېکو عملونو په نتيجه کي له دوزخ ژغورل کېږې؛ اصلي بريا خو دا ده چي څوك له دوزخ وژغورل شي او جنت ئې په برخه شي.
- دا دنيوي ژوند خو د آخرت په پرتله هسي يوه غولونکې متاع ده. داسي نه چي دا متاع دي له آخرت غافل کړي!!

لَتُبْلَوُنَّ فِىٓ أَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ أَذًى كَثِيرًا ۚ وَإِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

[١٨٦]- حتماً به په خپل مال او ځان کي وآزمويل شئ او هرومرو به له هغو چي تر تاسو د مخه کتاب ورکړی شوی او له هغو چي مشرکان شوي؛ ډېري ځوروني واورئ او که صبر او تقوی وکړئ نو دا له همتناکو کارونو دئ.

(١٨٦)- د الله په لار کي به کله د مال قرباني ته بلل کېږئ او کله د ځان، کله به د دين په جامه کي د دين دښمنان ستا مقابله کوي او کله مشرکان، هم به له دې ځورونکې خبري اورې او هم له هغه، لږ نه؛ ډېري؛ حوصله دي لوړه ساته، د الله رضاء وړيا نه تر لاسه کېږي، دا گوهر په ستر سيند کي لامبو او له پياوړو څپو سره ئې ډغري وهل غواړي، دا الماس د جگو غرونو په لوړو څوکو کي موندلی شې، هلته ځان رسول غواړي، له کړلېچونو به تېرېږې، لوړي ژوري به پلې کوې، زړه غښتلی او متي مضبوطي کړه، قرباني ته تيار شه، له مخالفتونو سره مخامخ کېدو ته ځان چمتو کړه، سختي آزمويني په مخکي لري، که دي همت وکړ، بې زړه نه شوې، له ودرېدو، تر شا کېدو او يوې بلې خوا ته له کږېدو دي ځان وساتو او له دغو آزموينو بريالی ووتې نو الله ته رسې او رضاء ئې تر لاسه کوې.

وَإِذۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهُۥ لِلنَّاسِ وَلَا تَكۡتُمُونَهُۥ فَنَبَذُوهُ وَرَآءَ ظُهُورِهِمۡ وَٱشۡتَرَوۡاْ بِهِۦ ثَمَنٗا قَلِيلٗاۖ فَبِئۡسَ مَا يَشۡتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

[١٨٧]- او كله چې الله له اهل كتاب دا ژمنه تر لاسه كړه چې هرومرو به ئې خلكو ته بيانوئ او نه به ئې پټوئ؛ خو خپلې شا ته ئې وغورځاوو او ناڅيزه بيع ئې پرې وپېرله، څومره بد دئ هغه څه چې دوى ئې پېري.

(١٨٧)- چا ته چې الله كتاب او د كتاب علم وركړى دا ژمنه ئې ترې اخيستې ده چې دا كتاب به خلكو ته رسوئ، لارښووني به ئې خلكو ته بيانوئ او هيڅ څه به ئې نه پټوئ؛ خو د اهل كتاب دين پلورونكو مذهبي مشرانو هم د الله كتاب شا ته وغورځاوو او هم ئې خپله ژمنه هېره كړه، دين ئې په دنيا خرڅ كړ، هغه هم ډېر ارزان، په ډېره ناڅيزه بيع، د ظالمانو په گټه ئې فتوى گانې وركړې او خلك ئې له دين بې خبره پرېښودل.

لَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَفۡرَحُونَ بِمَآ أَتَواْ وَّيُحِبُّونَ أَن يُحۡمَدُواْ بِمَا لَمۡ يَفۡعَلُواْ فَلَا تَحۡسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٖ مِّنَ ٱلۡعَذَابِۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٨٨﴾

[١٨٨]- گمان مه كوه؛ هغه چې څه ئې كړي په هغه خوشحالي كوي او دا ئې خوښېږي چې په نه كړو كارونو ئې ستاينه وشي؛ دوى له عذاب د ژغورني په حال كې مه گڼه؛ او دوى ته دردناك عذاب دئ.

(١٨٨)- څوك چې له حق ويلو ډډه كوي، كله حق پټوي او كله حق او باطل سره گډوي، حق ته باطل وايي او باطل ته حق، پر باطل داسي پرده راكاږي او داسي ئې تعبيروي چې خلك د حق گمان پرې وكړي، له باطل سره د روغې جوړې لار غوره كوي، د باطل حامي او مدافع شي، د ظالم ملگرتيا كوي، او په دې كار فخر كوي، دا د خپلې هوښيارتيا او پوهې نښه گڼي، د ظالمانو حمايت تر لاسه كول او د دوى له گواښونو خوندي پاته كېدا د ځان كمال او هنر گڼي او طمع ئې يا دا وي چې د حق په نه بيانولو، له ظلم او فساد سره د مقابلې په نه كولو سره ئې بايد خلك د ملامتولو پر ځاى وستايي او يا دا چې په دې كار سره د ظالمانو او مفسدينو ستاينه او شاباش تر لاسه كړي، گمان مه كوه چې دوى به د الله له عذاب وژغورل شي؛ نه؛ دوى ته دردناك الهي عذاب انتظار كوي.

وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٖ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾

[۱۸۹]- او د آسمانونو او زمكې پاچايي د الله ده او الله په هر كار ښه قادر دئ.

(۱۸۹)- په داسې حال کې چې د زمکې او آسمانونو ټولواك الله دئ، دلته يوازې د ده حکم چلېږي، فيصلې د ده له لوري کېږي او يوازې هغه څه کېدی شي چې دی ئې د کېدو اجازه ورکړي؛ نو تاسو ولې له ده پرته له بل چا طمع او وېره لرئ او د همدې طمع او وېرې په سبب کله حق پټوئ او کله له باطل سره روغه جوړه کوئ؟! مګر په دې مو باور نه دئ چې الله په هر کار قادر دئ؛ هم دې له ظالمانو ساتلی شي او هم سزا ورکولی شي؟!

إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَأٓيَٰتٖ لِّأُوْلِي
ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٠﴾ ٱلَّذِينَ يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمٗا وَقُعُودٗا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي
خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلٗا سُبْحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ
ٱلنَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَآ إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ ٱلنَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُۥۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٖ
﴿١٩٢﴾ رَّبَّنَآ إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيٗا يُنَادِي لِلْإِيمَٰنِ أَنْ ءَامِنُواْ بِرَبِّكُمْ فَـَٔامَنَّاۚ رَبَّنَا
فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ ٱلْأَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا
وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِۖ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ ٱلْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

[۱۹۰]- يقيناً چې د آسمانونو او زمكې په پيدايښت کې او د شپې او ورځې په تلو راتلو کې عقلمنو ته ډېرې نښې دي. [۱۹۱]- هغه چې الله په ولاړه، ناسته او په خپل اړخ ملاسته يادوي او د آسمانونو او زمکې په پيدايښت کې فکر کوي؛ چې اې زموږ ربه! دا دې خوشې نه دي پيدا کړي، پاکي تا ته ده؛ موږ د اور له عذاب وساته. [۱۹۲]- اې زموږ ربه! بې شکه څوك چې اور ته داخل کړې نو هغه دې رسوا کړ او ظالمان خو هيڅ مرستندوی نه لري. [۱۹۳]- اې زموږ ربه! يو بلونکی مو واورېدو چې د ايمان په لوري ئې دا بلنه ورکوله چې په خپل رب ايمان راوړئ؛ نو ايمان مو راوړ. اې زموږ ربه! نو زموږ ګناهونه راته وبخښه او زموږ بدي او سيئات رانه ورېژوه او له نېکانو سره مو وفات کړه. [۱۹٤]-اې زموږ ربه! هغه څه راپه برخه کړه چې وعده دې د پيغمبرانو په واسطه راسره کړې ده او د قيامت په ورځ مو مه رسوا کوه؛ بې

شکه چې ته له وعدې نه په شا کېږې.

(١٩٠-١٩٤)- د دې مبارکو آيتونو د عظمت او اهميت لپاره دا کافي ده چې ووايو: پيغمبر عليه السلام به هره شپه د تهجد له لمانځه مخکې دا د آل عمران د سورې وروستي لس آيتونه لوستل، دا نه يوازې د دې آيتونو اهميت په ګوته کوي بلکې ښيي چې دا لس آيتونه په اصل کې يو بشپړ مضمون دئ.

په پورتنيو آيتونو کې څو اساسي خبرې زموږ پام ځانته اړوي:

- څوك چې د سالم عقل خاوند وي د آسمانونو او زمکې په پيدايښت کې او د شپې ورځې په تلو راتلو کې د ډېرو حقائقو په لورې څرګندې نښې ګوري.
- خو هغه د عقل خاوندان چې الله ئې تل او په هر حالت کې په ياد وي؛ له الله غافل زړه په دغو حقائقو د پوهېدو وړتيا او اهليت نه لري.
- دوی نه يوازې پر الله باور لري او تل ئې په ياد وي؛ بلکې د آسمانونو او زمکې په پيدايښت کې فکر کوي، هم ئې پر الله باور له دغه فکر کولو راولاړ شوی او هم د الله ياد او ذکر، د زمکې او آسمانونو هر څه الله ورپه يادوي، دوی په هر څه کې د الله د قدرت نښې ګوري.
- د زمکې او آسمانونو په پيدايښت کې د دوی د غور او تفکر حاصل او نتيجه دا وي چې: الله هيڅ څه خوشې او عبث نه دي پيدا کړي، هر څه ئې حکيمانه پيدا کړي، الله له دې عيب منزه او لوړ ګڼي چې څه ئې عبث او بې فائدې پيدا کړي وي.
- دا احساس او د غور او تفکير دا نتيجه؛ دوی په دې باور کولو ته اړ کوي چې الله تعالی به له خپلو بندګانو سره هرو مرو محاسبه کوي او حتماً به تېري کوونکو ته سزا ورکوي؛ دا ځکه چې عدم محاسبه او د مجرم عدم مجازات په دې معنی ده چې دا زمکه او آسمان خوشې او عبث پيدا شوي. د همدې لپاره د عقلمنو لومړۍ دعاء دا وي چې: موږ د اور له عذاب وساته.
- عقلمن په دې پوهېږي چې له الله انکار کوونکي ظالمان؛ هيڅوك او هيڅ څه د الله له عذاب نه شي ژغورلی.
- عقلمن د هغه منادي نداء اوري چې دوی پر الله ايمان راوړو ته بلي؛ دا منادي څوك دئ؟ دوی د کوم منادي غږ ته لبيك ويلی او پر الله ئې ايمان راوړی؟ پيغمبر، کوم داعي، خپل عقل او ضمير، که کوم بل منادي؟! دا هر يو کېدی شي د دوی منادي وي خو د آيت له سياق او سباق معلومېږي چې دا همغه منادي دئ چې د مضمون په سر کې ورته اشاره

شوي: د آسمانونو او زمکې په پیدایښت او د شپې ورځې په تګ راتګ کې پرتې نښې؛ دغه منادي دوی پر خپل رب ایمان ته وربللي، د دغه منادي دعوت ته ئې لبیك ویلی او په خپل رب ئې ایمان راوړی.

- له ایمان وروسته دوی له خپل رب پنځه اساسي غوښتني لري: زموږ ګناهونه راوبخښه، زموږ بد عادات او اخلاق رااصلاح کړه، دا توفیق راپه برخه کړه چې مرګ مو د ابرارو او نېکانو مرګ وي، تا چې د پیغمبرانو په لاس کومې وعدې له موږ سره کړې دي هغه تر سره کړه او د قیامت د ورځې له رسوایي او سپکاوي مو وساته. باید دې ته متوجه وئ چې د "تغفیر ذنوب" او "تکفیر سیئات" مطلب بېل بېل دئ، یو ئې د ګناهونو بخښنه او بل ئې د بدو اخلاقو او عاداتو اصلاح افاده کوي. وروستی آیت موږ ته ښیي چې د دغو دعاءګانو د اجابت لپاره الله تعالی کوم کوم شرائط ایښي او دا دعاءګاني په کوم صورت کې منل کېږي:

فَٱسۡتَجَابَ لَهُمۡ رَبُّهُمۡ أَنِّي لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَٰمِلٖ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰۖ بَعۡضُكُم مِّنۢ بَعۡضٖۖ فَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ وَأُخۡرِجُواْ مِن دِيَٰرِهِمۡ وَأُوذُواْ فِي سَبِيلِي وَقَٰتَلُواْ وَقُتِلُواْ لَأُكَفِّرَنَّ عَنۡهُمۡ سَيِّـَٔاتِهِمۡ وَلَأُدۡخِلَنَّهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ ثَوَابٗا مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسۡنُ ٱلثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

[١٩٥]- نو الله په ځواب کې ورته وفرمایل: زه د هیڅ عمل کوونکي عمل نه ضائع کوم؛ که نارینه وي او که ښځینه؛ تاسو ټول یو له بل یئ؛ نو هغه چې هجرت ئې وکړ، له خپل کور کلي وایستل شول، زما په لار کې وځورول شول، وجنګېدل او ووژل شول؛ نو هرو مرو به ئې سیئات محوه کړم او حتماً به ئې په هغو جنتونو کې داخل کړم چې ویالې ترې لاندې بهېږي، د الله له لوري یوه بدله؛ او له الله سره خو ښایسته بدله شته.

(١٩٥)- ګورئ چې الله تعالی د دوی د دعاء تر سره کېدا او قبلېدا په څه پوري مشروط کړي؟ د کومو کومو کارونو په کولو سره د ابرارو مقام تر لاسه کولی شي او جنت ته رسېدلی شي؟ دوی (٥) غوښتني درلودې او الله تعالی (٥) شرطونه ایښي چې دا دي:

- هجرت.
- د ظالمانو او کافرانو په لاس له خپل کور کلي شړل کېدا.
- د الله په لار کې له کړاوونو او ځورونو سره مخامخ کېدا.

- د الله په لار کې جنګېدل.
- شهادت.

ځوك چې دې کارونو ته تيار شي نو الله ورسره دوه وعدې کوي:

- سيئات ئې محوه کوي.
- جنت ته ئې داخلوي.

که دا پنځه شرائط د هغو پنځو غوښتنو په څنګ کې کښېږدو او وګورو چې کوم ئې د کومې دعاء د قبلېدو او د کومې غوښتنې د تر سره کېدو شرط ګڼل شوی نو نتيجه به ئې دا وي:

- هجرت د ګناهونو د مغفرت وسيله ده، پيغمبر عليه السلام همداسې فرمايي چې هجرت له هجرت مخکې ټول ګناهونه محوه کوي.

عن عمرو بن عاص قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أَمَا عَلِمْتَ يَا عَمْرُو أَنَّ الْإِسْلَامَ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ، وَأَنَّ الْهِجْرَةَ تَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهَا، وَأَنَّ الْحَجَّ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ:

اې عمرو! مګر نه پوهېږې چې اسلام ټول هغه (ګناهونه) محوه کوي چې ترې مخکې وو او هجرت ټول هغه چې ترې مخکې وو او حج ټول هغه چې ترې مخکې وو.

- له خپل کور کلي اخراج د اصلاح او تربيت ذريعه ده.
- د الله په لار کې له کړاوونو سره مخامخ کېدل د تمحيص او د ابرارو مقام ته د رسېدو سبب دئ.
- د الله په لار کې جنګېدل؛ د هغو الهي وعدو د تر سره کېدو ضامن دئ چې الله د خپلو پيغمبرانو له لارې له مؤمنانو او مجاهدينو سره کړې.
- او شهادت د قيامت د ورځې له رسوايي د نجات ذريعه ده.

د دې آيت په رڼا کې دې هغه اشخاص او ډلې خپله عقيده، ايمان، تګلاره او اخروي پايله وڅېړي چې له باطل سره روغه جوړه کوي، د کفر تر سلطې لاندې ژوند کوي، په تګلاره کې ئې د هجرت، جهاد او شهادت صيغې نشته، دی د دښمن واکمنې منې او دښمن د ده وجود زغمي، نه دی له کفري ځواکونو سره جنګېږي او نه هغوی د ده په خلاف د جنګ ضرورت احساسوي. دوی مه ابرار ګڼه او مه د جنت حقدار، دوی په هغو کسانو کې شامل نه دي چې الله ورسره دوه وعدې لري: د ابرارو مقام ته به ئې رسوي او جنت به ئې په برخه کوي.

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي ٱلۡبِلَٰدِ ﴿١٩٦﴾ مَتَٰعٞ قَلِيلٞ ثُمَّ مَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

[۱۹٦]- په ښارونو کې د کافر شوو لاندي باندي کېدل دي ونه غولوي. [۱۹۷]- دا ناڅیزه متاع ده، بیا ئې مېشت ځای د اور کنده ده؛ څومره بد هستوگنځی!!

(۱۹٦-۱۹۷)- داسي نه چي پر ښارونو د کفري ځواکونو سلطه او سیطره دي وغولوي؛ دې ته هیڅ اهمیت مه ورکوه، د دې عمر لنډ دئ او ارزښت ئې لږ او پایله ئې د دوزخ کنده؛ دغه څو ورځني اقتدار ته باید له دغي زاویې وگورې، داسي ئې وگڼه لکه یوه تیاره شپه چي هرومرو پای ته رسي او رڼا به ورپسې راځي.

د دې آیت په مطلب هلته ښه پوهېدی شو چي مخکینی آیت مخصوصاً د هجرت او اخراج الفاظ ئې په پام کې ولرو؛ همدغه مهاجر او له خپل کور کلي شړل شوو ته ویل شوي چي مبادا پر ښارونو د کفري ځواکونو سلطه او سیطره مو وغولوي؛ د دې هیڅ پروا مه کوئ، د دې عمر لنډ دئ او ارزښت ئې لږ، یوه تیاره شپه ئې وگڼئ چي حتماً پای مومي او خپل ځای رڼا ورځ ته پرېږدي، د دوی د ظالمانه اقتدار شپې لنډې دي، د دوی پایله په دنیا کې رسوایي او بیا په آخرت کې د دوزخ کنده ده، د دوی څو ورځني اقتدار ته باید له دغي زاویې وگورئ؛ نه دا چي د دوی سیطره دي حواس پرېشان او له دوی سره روغي جوړي ته دي مائل کړي.

دې ته مو باید پام وي چي دا آیت له هغه آیت سره خاص تړاو لري چي د دې مضمون په سر کې راغلی (إِنَّ فِى خَلْقِ السمَوَتِ وَ الأَرْضِ وَ اخْتِلَفِ الَّيْلِ وَ النهَارِ لآيَتٍ لأُولى الأَلْبَبِ) یقیناً چي د آسمانونو او زمکي په پیدایښت کې او د شپې ورځي په تلو راتلو کې عقلمنو ته ډېري نښې دي.

لَٰكِنِ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ رَبَّهُمۡ لَهُمۡ جَنَّٰتٞ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا نُزُلٗا مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِۗ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيۡرٞ لِّلۡأَبۡرَارِ ﴿١٩٨﴾

[۱۹۸]- خو هغه چي له خپل رب ئې تقوی کړې وي؛ دوی ته داسي جنتونه دي چي ترې لاندي ویالې بهېږي، تلپاته په هغه کې، د الله له لوري یوه مېلمستیا او څه چي له الله سره دي؛ هغه د ابرارو لپاره ډېر غوره دي.

(۱۹۸)- متقیان به د ابرارو مقام ته رسوي، د تقوی په وجه له خپل کور کلي محروم شوي

وو، په عوض کې به ئې جنت ورکړي، د الله په لار کې ئې د څو ورځو ژوند قرباني کړی وو په عوض کې به ئې تلپاته ژوند ورکړي، په دنیا کې رټل شوي او شړل شوي وو اوس به په جنت کې د الله مېلمانه وي؛ نو ووایئ: څه به له لاسه ورکړئ چي تر هغه به غوره تر لاسه نه کړئ؟!

وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَمَن يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَٰشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾

[۱۹۹]- او له اهل کتاب ځیني هغه دي چي هم پر الله ایمان راوړي، هم پر هغه څه چي تاسو ته نازل شوی او هم پر هغه څه چي دوی ته نازل شوی، الله ته خاشع دي او د الله پر آیتونو ناڅیزه بیع نه پېري؛ دوی ته د خپل رب په خوا کې خپل اجر دئ؛ بې شکه چي الله ژر محاسبه کوونکی دئ.

(۱۹۹)- په اهل کتاب کې ښه خلك هم شته؛ ښه ئې هغه دي چي لاندي صفات لري:

- پر الله ایمان لري.
- متعصب نه دي، د الله له لوري هر نازل شوی کتاب مني، که دا پر دوی نازل شوی وي او که له دوی پرته پر بل چا.
- الله ته خاشع دي.
- دین پلورونکي نه دي او دین په دنیا نه خرڅوي.

دا چي په قرآن کې دین پلورني ته مکرر او ډېره زیاته گوته نیول شوې او کله هم چي د مذهبي مشرانو په اړه بحث کوي نو دې موضوع ته حتماً اشاره کوي؛ له دې معلومېږي چي د دیني دعوت په وړاندي ستر خنډ له هغو دین پلورونکو مذهبي مشرانو راولاړېږي چي د دین په جامه کې د دین دښمنان دي، له دین ئې دکان جوړ کړی او په ډېره ناڅیزه بیع ئې خرڅوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱصْبِرُوا۟ وَصَابِرُوا۟ وَرَابِطُوا۟ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

[۲۰۰]- اې مؤمنانو! صبر کوئ او صابر اوسئ، اړیکې ټینګې وساتئ او تقوی وکړئ چې بریالي شئ

(۲۰۰)- دا آیت د سورې وروستی آیت او د سورې د ټولو مضامینو خلاصه ده. دلته د دریو خبرو توصیه شوې: صبر کول او د تل صابر اوسېدل، اړیکې مضبوطې ساتل او له الله تقوی کول؛ همدا ۳ خصلتونه د بریا عامل او د دنیا او عقبا د سعادت ضامن ګڼل شوي.

که د سورې په مضامینو کې غور وکړئ وبه ګورئ چې له لومړي آیت تر دیرشم آیت پوري د بحث موضوع د الله کتاب، د کتاب حقیقت او پر کتاب د ایمان غوښتني دي، له یو دیرشم آیت تر ۱۰۰ آیت پوري د بحث اصلي موضوع پیغمبران، د پیغمبرانو حقیقت او پر دوی د ایمان تقاضی ده، له ۱۰۱ آیت تر ۱۱۹ آیت پوري له الله سره تعلق، د الله له کتاب سره تعلق او د مؤمنانو تر منځ تعلقاتو باندې بحث شوی او په ۱۲۰ آیت کې ویل شوي چې که صبر او تقوی ولرئ د دښمن هیڅ کېد او تدبیر تاسو ته هیڅ تاوان نه شي رسولی او له دې وروسته د سورې تر پایه د دغې ستړې خبرې د اثبات لپاره مثالونه او عملي بېلګې وړاندې شوې، د احد پر جنګ تبصره، د ابتدائي بریا او د بعدي ماتې عواملو ته ئې اشاره هم د دغه حقیقت د اثبات لپاره تر سره شوي او د بحث په پای کې ګورئ چې د متقیانو نېك عاقبت بیان شوی او ورپسې د اهل کتاب یوه متقي ډله د (خاشعین لله) په نامه یاده شوې او ویل شوي چې اجر ئې د خپل رب په خوا کې خوندي دئ.

له دې په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې په دې وروستي آیت کې د (يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱصۡبِرُواْ وَصَابِرُواْ) فقره د سورې د لومړۍ برخې او د هغو مضامینو خلاصه ده چې له لومړي آیت تر ۱۰۰ آیت پوري خپرل شوي، د (رَابِطُواْ) فقره ئې د دوهمې برخې او د هغو مضامینو خلاصه ده چې له ۱۰۱ آیت تر ۱۱۹ آیت پوري خپرل شوي او د (وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ) فقره ئې د درېیمې برخې او د ټولو هغو مضامینو خلاصه ده چې له ۱۲۰ آیت د سورې تر پایه خپرل شوي.

که وغواړو د دې مبارکې سورې ټول پراخ، ژور او با عظمته مضامین د دغه وروستي آیت په رڼا کې راخلاصه کړو نو نتیجه به ئې دا وي: که د الله د کتاب په حقیقت پوه شوئ، په هغه مو ایمان راوړ، د هغه په مقتضی مو عمل وکړ، په لاربښوونو ئې د عمل کولو په دوران کې مو هره شېبه او دوامداره صبر وکړ او د الله د پیغمبرانو په حقیقت پوه شوئ، پر هغوی مو ایمان راوړ، د دوي په اړه له غلطو خیالاتو مو ځان وساتو، په عمل کې مو د دوی متابعت وکړ، د دوی په متابعت کې مو هره شېبه او دوامداره صبر وکړ، که مو له الله سره خپل تعلق مضبوط وساتو، تل او د ژوند په ټولو امورو کې مو د الله په دین منګولې

ټینګې ونیولې، په خپلو کې مو وحدت او یووالی وساتو او وېره مو له الله وه او له هغه څه مو ځان وساتو چې الله ترې منع کړې یاست؛ نو مطمئن اوسئ چې د دنیا بریا او د آخرت سعادت او فلاح به مو حتماً په برخه کېږي.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

النساء

د سورې پېژندنه:

د دې سورې نوم النساء دئ، دا د سورې نوم دئ نه عنوان، ۱۷٦ آیتونه لري، په مدینه کې نازله شوې، د سورې له مضامینو معلومېږي چې دا به په هغې مرحلې کې نازله شوې وي چې:

- قتال فرض شوی وو.
- د سِریو د لېږلو تر څنګ د مخامخ جګړو مرحله هم رارسېدلې وه او الله تعالی د دې اجازه هم ورکړې وه.
- مسلمانان د یتیمانو او کونډو له ستونزي سره مخامخ وو او دې مسئلې له دوی د حل لار غوښته.
- یهودان لا په مدینه کې موجود وو او له دوی سره د نښتو لړۍ نه وه پیل شوې.
- د جنګ ډېر بحراني حالت وو، مسلمانانو ته ویل شوي وو چې تل خپل احتیاطي تدابیر په پام کې ولرئ، له دښمن غافل نه شئ، بې ضرورته وسله له ځانه لري نه کړئ، هره شېبه د دښمن له لوري د یوې ناڅاپي حملې احتمال ورکړئ.

له دغو خبرو دا اټکل کولی شو چې دا مبارکه سوره له مدینې د بني نضیر د یهودي قبیلې له ایستلو مخکې او د احد د جګړې شا وخوا موده کې نازله شوې. دا ځکه چې له یوې خوا دا بحراني حالت د احد له جګړې وروسته راپیدا شو او له بلې خوا د یتیمانو او کونډو ستونزه هم له دغې جګړې وروسته رامنځته شوه او له یهودانو سره د نښتو لړۍ هم د بني نضیر له ایستلو وروسته پیل شوه.

د سورې لومړی آیت د ښځو او یتیمانو په اړه د مفصل بحث لپاره د یوې جامع او

دقيقي مقدمې په توګه وايي: ستاسو رب يو دئ، له يوه نفس ئې پيدا کړي يئ، له دغه نفس ئې د ده جوړه پيدا کړه او همدا لومړنۍ جوړه د انسانانو د نژاد او نسل د خورېدو ذريعه شوه. په دې سره انسانان يوه ستر حقيقت ته متوجه کوي او ورته وايي: د انسانانو نسل او نژاد يو دئ، د يوې کورنۍ غړي دي، په رګونو کې ئې يوه وينه خوځېږي، نيا او جد ئې يو دئ، دا د بې عدالتۍ، نژادي تعصباتو او ټولو هغو غلطو انګېرنو جرړې باسي چې يو قوم پر بل قوم او يو ملت پر بل ملت ځان غوره ګڼي، ځان ته د لوړ توکم او بل ته د ټيټ او پرېوتي توکم په سترګه ګوري.

له لومړي آيت تر ٤٣ آيت پورې د ښځو، يتيمانو، کونډو، مهر، ميراث، جنسي بې لاريتوب او سزا ئې، کونډې ميراث نه ګڼل، د مهر بېرته تر لاسه کولو هڅه نه کول، هغه خپلوان چې په خپلو کې ئې نکاح حرامه ده، په کورني ژوند کې د ښځې او نارينه ونډه او مقام، د ښځې او مېړه تر منځ د لانجو د آوارولو لارې چارې او په پای کې د غسل او تيمم په اړه لارښوونې شوې؛ خو په داسې توګه چې د بحث په ضمن کې ګڼ شمېر نور اړوند مسائل هم څېړل شوي او مناسبې لارښوونې شوې.

بيا له ٤٤ آيت تر ٥٧ آيت پورې د اهل کتاب ګڼ شمېر قبيح او شنيع اعمال په ګوته شوي او دا د دې لپاره چې مسلمانان د دوی په څېر نه شي او له دغو عملونو ډډه وکړي، په دې بحث کې د اهل کتاب دا بد بد عملونه په ګوته شوې: له دين ئې پوهه او علم ناقص او نيمګړی وو، په خپله بې لارې شوي وو او د نورو د بې لارې کولو هڅه ئې کوله، د الله په دين کې ئې تحريف کاوو، د منافقت لار ئې غوره کړه، په ظاهر او باطن کې ئې ژور توپير وو، د شرك مرتکب شول، په داسې حال کې چې په ګناهونو کې غرق وو خو ځان به ئې ستايو، د خپلو غلطيو لپاره به ئې مذهبي توجيهات راوړل، پر الله تعالی او د ده پر دين ئې افتراء کوله، په اوهامو او خرافاتو ئې باور وو، د ظالمو حکامو په خدمت کې ول او کافران ئې تر مؤمنانو غوره ګڼل.

ورپسې له ٥٨ آيت تر ٧٠ آيت پورې د اسلامي نظام څو اساسي اصول او مباني بيانوي او فرمايي: امانت اهل ته وسپارئ، د خلکو تر منځ په عدالت حکم کوئ، منازعات مو الله او د هغه رسول ته محول کړئ، د هغه چا ايمان نه قبلېږي چې خپلې شخړې د حل و فصل لپاره طاغوت ته راجع کوي، داسې کسان مؤمنان نه بلکې منافقين دي، يوازې د هغه چا ايمان د منلو دئ چې خپل منازعات دين ته محول کړي، د دين په حکم راضي او ورته تسليم وي.

له ٧١ آيت تر ١٠٤ آيت پورې د جهاد او د جهاد اړوند مسائلو په اړه ډېر جامع بحث

شوی، د احتياطي جنګي تدابيرو په اړه، د منافقينو په ارتباط، دا چې څوك د الله په لار كې د جهاد وړتيا لري، د الله په لار كې او د مظلومانو د ژغورنې په اړه د يوه مؤمن او مسلمان ديني مسئوليتونه كوم دي، د جهاد په ارتباط مؤمن څه كوي او منافق څه، د منافقينو په اړه څه كول په كار دي، له دښمن سره د معاهدو څنګه التزام وشي، څوك چې له مسلمانانو سره د جنګ اراده نلري څه معامله ورسره وشي، دا احتياط كول چې په جنګونو كې هغو مؤمنانو ته تاوان ونه رسېږي چې د دښمن تر سلطې لاندې سيمو كې اوسېږي، د هغه چا سزا چې كوم مؤمن قصداً وژني، د مجاهد او قاعد د مقام او منزلت تر منځ ژور توپير، د هغه چا بد عاقبت چې له هجرت ډډه كوي او د كفر تر سلطې لاندې ژوند كول غوره ګڼي، مهاجرينو ته ډاډ وركول، د سفر او خوف په حالت كې د لمانځه څرنګوالى او په پاى كې د دښمن په مسلسل تعقيب كې د ستړيا او ستومانۍ احساس نه كول؛ د دې بحث اساسي موضوعات دي.

وروسته له ١٠٥ آيت تر ١٢٦آيت پورې د خلكو تر منځ د قضاوت او حكميت په اړه دا توصيې شوې: د الله د دين مطابق حكم وكړئ، له خائن كس دفاع مه كوئ، د ګنهګار په ګټه له مجادلې ځان وساتئ، د ايمان تقاضى دا ده چې په خپلې ګناه اعتراف وكړئ او له الله بخښنه وغواړئ، مبادا په خپلې ګناه بل تورن كړئ، له هغو جرګو او مركو ډډه وكړئ چې له يوه ظالم او ګنهګار د حمايت په لړ كې جوړېږي، د هغه چا عاقبت ډېر وخيم دئ چې د اسلام او مؤمنانو له لارې پرته بله لار ځان ته لټوي، مبادا ګناه مو دې ته اړ كړي چې له سزا د ځان خوندي ساتلو لپاره دين ته شا كړئ او اسلام پرېږدئ، الله تعالى له شرك پرته هره ګناه بخښي، دا شيطان دئ چې تاسو ګناه او شرك ته هڅوي، هغه د دې خبرې لوړه كړې، په دې پوه شئ چې د الله په دين كې اعتبار ايمان او عمل ته وركول كېږي؛ نه ادعاګانو، هيلو او تمنياتو ته، په ديانت كې تر ټولو غوره انسان هغه دئ چې الله ته منقاد وي، نېك او صالح وي او د خپل جد ابراهيم په څېر حق ته مائل.

له ١٢٧ آيت تر ١٣٦پورې يو ځل بيا لومړي بحث ته راګرځي او د ښځو په اړه مزيد لارښووني زموږ مخې ته ږدي، د دوی په اړه قسط او عدل مراعاتول، كه ښځه له مېړه شكايت لري د روغې جوړې هڅه كول او كه روغه جوړه ممكنه نه وه په ښه توګه سره بېليدل، تل په عدل قائم پاته كېدل او د الله لپاره حق شهادت وركول، د عدل او شهادت په اړه د خپل هوى او هوس متابعت نه كول، د خپلوۍ، طمعې او ترحم له كبله عدالت او حق شهادت ترپښو نه لاندې كول.

له دې وروسته تر ١٥٢ آيت پورې بيا د منافقينو په ارتباط مزيد څرګندوني شوې: دوی

کله د ایمان لوری نیول ځان ته ګټور وګڼې او کله د کفر لوری، له کافرانو سره دوستې کوې، د هغوی خوا ته عزت لټوې، په داسې مجالسو کې کښېنې چې د الله په آیتونو ملنډې وهل کېږې، که بری د مسلمانانو په برخه شې ځان د دوی له ډلې ګڼې او که د کافرانو په برخه شې هغوی ته ځان مخلص او وفادار ثابتوې، له الله سره خدعه کوې، په لمانځه کې کسل او سست دې، هر کار ئې د ځان ښودنې په موخه وې، د کفر او ایمان تر منځ مذبذب دې، له الله سره ئې اړیکې سستې دې، غواړې په الله ایمان له عملې اطاعت بېل کړې، دا دواړه لازم او ملزوم نه ګڼې.

وروسته تر ۱۷۵آیت پورې د اهل کتاب ذکر د مخکینې بحث لپاره د یوې عملې بېلګې په څېر راځې، خارق العاده معجزې غوښتل، (غائب الله) نه منل او پر ځای ئې (حاضر سخوندر) معبود نیول، خپلې ژمنې ماتول، د پیغمبرانو مخالفت او حتی د دوی وژلو ته ملا تړل، د خپل جعلې مذهب په نسبت شدید ړوند تعصب، ظلم، د الله له لارې د خلکو راګرځول، سود او د خلکو مال په ناحقه خوړل، په دین کې غلو، شرك، همغه پیغمبر چې پرون ئې د ده د وژلو هڅه کوله اوس هغه په الوهیت کې شریکول، خدای او د خدای ځای ناستی ترې جوړول.

د سورې په پای کې د لومړې بحث د تکمیل لپاره د هغه چا د میراث وېش توضیح کوې چې په وارثانو کې ئې نه پلار وې او نه اولاد.

ابن جریر د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه دا قول نقل کړی چې ویلې ئې دې: د النساء په سوره کې پنځه آیتونه داسې دې چې په ټولې دنیا او ما فیها به ئې بدل نه کړم او هغه دا دې:

۱- إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ نُدْخِلْكُم مُّدْخَلاً كَرِيماً*

• که مو له هغو سترو (ګناهونو) ډډه وکړئ چې ترې منع شوې یئ؛ نو بد بد به درنه ورژوو او د نښوتو په عزتمن ځای کې به مو داخل کړو.

۲- إِنَّ اللَّهَ لا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَ إِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَ يُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْراً عَظِيماً*

• بې شکه چې الله د یوې ذرې په اندازه هم ظلم نه کوې او که هغه کومه ښېګڼه وې نو دوه برابره به ئې کړې او له خپل لورې به ستره بدله ورکړې.

٣- وَ لَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَلَمُوا أَنفُسهُمْ جَاءُوك فَاستَغْفَرُوا اللَّهَ وَ استَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّاباً رَّحِيماً *

● او که دوی هغه وخت درته راغلي وی چي پر خپل ځان ئې ظلم کړی وو، بيا ئې له الله مغفرت غوښتی وی او پيغمبر هم ورته بخښنه غوښتې وی؛ نو الله به ئې مهربان توبه منونکی موندلی وو.

٤- وَ مَن يَعْمَلْ سوءاً أَوْ يَظلِمْ نَفْسهُ ثُمَّ يَستَغْفِرِ اللَّهَ يجِدِ اللَّهَ غَفُوراً رَّحِيماً *

● او چا چي کومه ګناه وکړه او يا ئې پر خپل ځان ظلم وکړ، بيا ئې له الله بخښنه وغوښته نو الله به مهربان بخښونکی ومومي.

٥- إِنَّ اللَّهَ لا يَغْفِرُ أَن يُشرَك بِهِ وَ يَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِك لِمَن يَشاءُ وَ مَن يُشرِك بِاللَّهِ فَقَدْ ضلَّ ضلَلا بَعِيداً *

يقيناً چي الله دا نه بخښي چي له ده سره شرك وشي او له دې راکوز هر څه هغه چا ته بخښي چي وئې غواړي او چا چي له الله سره شرك وکړ نو يقيناً چي په ژور ضلالت سره بې لاري شوی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ١

[١]- اې خلکو! له خپل هغه رب ووېرېږئ چي له يوه نفس ئې پيدا کړئ او له هغه ئې د ده جوړه پيدا کړه او له دواړو ئې ډېر نارينه او ښځي خواره کړل؛ هم د هغه الله په نسبت تقوی ولرئ چي په خپلو کې غوښتني پرې کوئ او هم د خپلوۍ په اړه؛ بې شکه چي الله ستاسو څارونکی دئ.

---

(١)- په دې آيت کې څو اساسي مطالب راغلي:

● د ټولو انسانانو خالق او پالونکی يو دئ.

- د ټولو انسانانو پيدايښت له يوه نفس پيل شوی، له همدې يوه نفس د ده جوړه پيدا شوې او بيا له دې دواړو د انسانانو د خورېدو لړۍ پيل شوې، د انسانانو پلار، مور يوه جوړه ده، په رګونو کې ئې يوه وينه ده، نسب ئې يو دئ، د يوې کورنۍ غړي دي، داسي نه ده چي نسلونه ئې بېل بېل او په نسب کې يو له بله بېل وي، داسي نه ده چي د نړۍ په بېلو بېلو سيمو کې بېل بېل نسلونه راپيدا شوي وي، د تور پوستو پلار بېل او د سپين پوستو بېل وي، عرب له يوه پلار او عجم له بل پلار پيدا شوي وي.
- د هغه چا پروا ولرئ چي ستاسو خالق او پالونکی دئ، ستاسو د ټولو غوښتنو مرجع ده، ستاسو اړتياوو ته ځواب وايي، ستاسو ضرورتونه رفع کوي، يو له بل ستاسو غوښتنه هم د ده په نامه وي.
- په خپلمنځي تعلقاتو کې بايد دې ته متوجه وئ چي تاسو ټول په حقيقت کې د يوې کورنۍ غړي يئ، د دغي خپلوۍ خيال وساتئ. ځان تر بل لوړ مه ګڼئ، خپل ورور ته د حقارت په سترګه مه ګورئ او پرخپل ورور ظلم مه کوئ.
- معامله مو له هغه رب سره ده چي ستاسو د ټولو کړنو څارنه کوي.

که څه هم ځينو مفسرينو له (ارحام)؛ هغه ذوي الارحام مراد کړي چي نژدې خپلوان ګڼل کېږي، خو د آيت له لومړۍ برخي په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي له دې هغه عامه خپلوي مراد ده چي د ګډ مور پلار په وجه د ټولو انسانانو تر منځ شته. همدا راز (تسائلون)، يو له بل غوښتل او ډېر او مکرر غوښتل افاده کوي، موږ هر څه د الله د نامه په يادولو سره غواړو، يو له بل هم او له دې پرته هم، دا د ټولو انسانانو په فطرت کې ايښودل شوي، هندو او بودائي د بت خوا کې، مسيحي د مريم او عيسی عليهما السلام د مجسمو خوا ته، زردشتيان د اور په څنګ کې د خدای په نامه سؤالونه کوي، له خدای سؤال کول ئې د فطرت په حکم سره دئ خو د الله په پېژندو کې دوکه شوي.

له نفس واحد؛ ځينو دا معنی اخيستې چي تاسو ئې له يوه جنسه پيدا کړي يئ، د ټولو د پيدايښت ماده يوه ده او له يوه جنسه پيدا شوي يئ؛ خو دقيقه معنی ئې دا ده چي له يوه نفس ئې د هغه جوړه پيدا کړه او بيا له دوی دواړو ئې د دوی اولاد.

د آيت له الفاظو په صراحت سره معلومېږي چي لومړی يو نفس پيدا شوی او بيا له همدې يوه نفس يوه جوړه (نر او ښځه) جوړه شوې او بيا له دې جوړې د انسانانو د تناسل او توالد لړۍ پيل شوې. د انسانانو د پيدايښت په اړه د قرآن دا بيان هغه واهي او بې بنسټه نظريه له بنياده ردوي چي انسانان په مختلفو نسلونو وېشي او د هر نسل او نژاد لپاره بېل بېل اجداد ثابتوي.

په دې مبارك آيت سره يوې اساسي پوښتني ته ځواب ويل شوی؛ له هر چا سره دا پوښتنه شته چي د انسانانو پيدايښت څنګه پيل شوی؟ له يوه مور پلار که له بېل بېل؟ که دا لومړی جوړه يوه وي يا بېلي بېلي وي، پيل ئې څنګه وو؟ له سره يوه مکمله جوړه پيدا شوې؛ که ورو ورو ئې له يوه حالته بل ته ارتقاء کړې؟ له انسان علاوه د نورو ژوو، مخصوصاً هغه چي د انسانانو په څېر له مور پلار پيدا کېږي؛ د پيدايښت لړۍ څنګه پيل شوې؟ کوم سؤالونه چي د انسان د پيدايښت په اړه مطرح دي د نورو ژوو په اړه هم مطرح دي. په دې مبارك آيت کي دا پوښتنه ځواب شوې. له دې آيت معلومېږي چي انسان له لومړي سره انسان پيدا شوی، يو نفس په يوې جوړې بدل شوی او بيا له همدې جوړې د ده د نسل سلسله پيل شوې او دا ځواب موږ ته دا لارښوونه کوي چي د نورو ژوو د پيدايښت لړۍ به هم دې ته ورته وي، د هري نوعي لپاره به لومړی يو نفس پيدا شوی وي؛ بيا له دې يوه جوړه او بيا دغه جوړه ئې د توالد او تناسل ذريعه.

دا آيت وايي چي د انسانانو لومړۍ جوړه؛ آدم او حواء عليهما السلام له واحد نفس او يوه ژوندي مخلوق پيدا شوي، داسي نه چي دوه بېلي بېلي مجسمي جوړي شوې وي او بيا په دواړو کي روح پو شوې وي!!

د دې آيت دقيقه تشريح او له (واحد نفس) د ده د جوړې د پيدايښت څرنګوالی په لاندي آيت کي بيان شوی:

وَٱللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَٰجًاۚ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِۦۚ وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِۦٓ إِلَّا فِى كِتَٰبٍۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾ فاطر: ١١

او الله تاسو له خاوري راپيدا کړئ، بيا له نطفې، بيا ئې جوړه جوړه کړئ؛ نه کومه ښځينه څه حمل کوي او نه ئې زېږوي، مګر د ده په علم سره او نه د کوم عمر خاوند عمر ورزياتېږي او نه ئې عمر کمېږي مګر دا چي په کتاب کي (ثبت) دي او دا کار الله ته آسان دئ.

له دغه آيت څو خبري په ډېر وضاحت سره معلومېږي:

- د انسان د پيدايښت لومړۍ ماده خاوره ده.
- له خاوري د ده نطفه جوړه شوې.
- بيا له دغي نطفې د ده جوړه پيدا شوې. يعني هغه (واحد نفس) دغه له خاورو جوړه شوې نطفه وه چي له هغې ئې د ده (زوج او جوړه) پيدا کړه او بيا له دغي جوړې

د ده د نسل د پيدا کېدو لړۍ پيل شوې.

د دې مبارك آيت له دغه قاطع او صريح بيان سره سره چې څوك په دې خبري کې شك کوي چې د آدم عليه السلام پيدايښت له نطفې پيل شوی؛ هغه به په قرآن باور نلري او د الله تعالی د قول په مقابل کې به د بل چا قول ته اعتبار ورکوي!!

په دې آيت کې د قرآن يو بل علمي اعجاز زموږ مخي ته راځي؛ د ساينس په نړۍ کې تر نولسمي پېړۍ پوري څوك په دې نه پوهېدو چې کېدی شي يو ژوندی مخلوق په دوو ژوو تجزيه شي، دا ئې محال ګڼله؛ خو په نولسمي پېړۍ کې په دې پوه شو چې په ژونديو مخلوقاتو کې ځيني داسي هم شته چې تکاثر ئې د نر ښځي د إلقاح له لاري نه وي؛ بلکي يو موجود په دوو تجزيه شي؛ آميب ئې يو مثال دئ. او په شلمه پېړۍ کې دا حقيقت ورته څرګند شو چې د انسان په وجود کې هم د ځينو حجراتو تکاثر د همداسي تجزيې له لاري تر سره کېږي؛ په رحم کې لومړی جوړه شوې نطفه د همداسي تجزيې له لاري په ۲-٤-۸-۱٦ .... تجزيه کېږي او زياتېږي.

د نورو ژوو پيدايښت هم بايد د الله تعالی د عام سنت مطابق؛ همداسي له بېلي بېلي نطفې پيل شوی وي.

د آدم او حواء عليهما السلام د پيدايښت په اړه اسرائيلي روايات دا وايي چې: لومړی د آدم مجسمه او کالبوت جوړ شوی؛ بيا په اور ايښودی شوی؛ (داسي لکه کوم کُلال چې خاوره خټه کړي، لوښي او مجسمې ترې جوړي کړي، په اور ئې کښېږدي او پخې ئې کړي) کله چې د آدم مجسمه پخه شوه نو روح په کې پو شوه او آدم راژوندی شو او بيا له پاته ختي يا د آدم له پوښتۍ د ده جوړه پيدا کړی شوه.

په عامو مسلمانانو او حتی مفسرينو کې ځيني د دغو رواياتو تر اغېز لاندي تللي او چېري چې ئې کوم متشابه لفظ تر سترګو شوی نو هغه ئې د دغو اسرائيلي رواياتو په اساس تعبير کړی.

د مثال په توګه دغه حديث:

فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ، وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلَعِ أَعْلَاهُ، إِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ فَإِنِ اسْتَمْتَعْتَ بِهَا اسْتَمْتَعْتَ بِهَا وَبِهَا عِوَجٌ.

ښځه له پوښتۍ پيدا شوې؛ د پوښتۍ تر ټولو کوږ ځای ئې د هغې لوړه وي؛ که دي دا هڅه وکړه چې هغه سمه کړې نو ماته به ئې کړې او که غواړې ګټه ترې واخلې نو په داسي حال کې به ترې ګټه اخلې چې کوږوالی به په کې وي.

دلته نه د حواء عليها السلام نوم ذکر شوی او نه دا ويل شوې چې دا د آدم عليه

السلام له پوښتۍ پیدا شوې، نه؛ ویل شوي چې هره ښځه له پوښتۍ پیدا شوې او دا بدیهي خبره ده چې ټولې ښځې د سړو له پوښتیو نه دي پیدا شوې، ښځې د نارینه په څېر د مور پلار له نطفو پیدا کېږي، نو له پوښتۍ د ښځو د پیدایښت معنی دا نه ده چې د پوښتۍ هډوکی د ښځو د بدن ماده ده؛ بلکې په دې سره د ښځو فطري او روحي جوړښت ته اشاره شوې؛ د دې حدیث وروستۍ برخه په خپله د دې وضاحت کوي؛ ټولو محققینو ویلي چې په دې سره د ښځو په طبیعت کې هغو ځانګړتیاوو ته اشاره شوې چې نارینه ئې باید تحمل کړي او دا هڅه ونکړي چې هغه حتماً رفع شي؛ لکه دا چې هغه ډېره حساسه ده، عاطفه ئې ځواکمنه او تر نارینه قوي ده، ژر ناراضه او مروره کېږي، اوښکې ئې باڼوګانو ته نژدې دي، ګاڼه او سینګار خوښوي؛ او له پوښتۍ پیدا کېدا ئې داسې ده لکه د الانبیاء په سوره کې چې د انسان د پیدایښت په اړه راغلي:

خُلِقَ ٱلۡإِنسَٰنُ مِنۡ عَجَلٖۚ سَأُوْرِيكُمۡ ءَايَٰتِي فَلَا تَسۡتَعۡجِلُونِ ﴿٣٧﴾ الانبیاء:۳۷

انسان له تلوار او عجلې پیدا شوی؛ ژر به خپل آیتونه دروښیم؛ نو عجله مه کوئ.

هر څوك پوهېږي چې دلته له تلوار او عجلې د انسان پیدایښت هیڅکله دا معنی نلري چې عجله او تلوار کومه ماده ده او انسان له دغې مادې پیدا شوی، معنی ئې له دې پرته بل څه نه ده چې انسان عجول او بېړنی پیدا شوی، په فطرت او خټه کې ئې عجلت او تلوار ایښودل شوی، په حدیث کې هم له ضلعي د ښځې پیدایښت دې ته ورته معنی لري. همغسې لکه چې په دې روایت کې راغلي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «المَرْأَةُ كَالضِّلَعِ، إِنْ أَقَمْتَهَا كَسَرْتَهَا، وَإِنِ اسْتَمْتَعْتَ بِهَا اسْتَمْتَعْتَ بِهَا وَفِيهَا عِوَجٌ»

له ابو هریره روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل: ښځه داسې ده لکه پوښتۍ، که دې هڅه وکړه چې سمه ئې کړې نو ماته به ئې کړې او که غواړې ګټه ترې واخلې نو په داسې حال کې به ترې ګټه اخلې چې کوږوالی به په کې وي.

ښځه خپلې فطري ځانګړتیاوې لري، همدا ورسره ښایي، د دغو ځانګړتیاوو د تغییر هڅه به نه کوې؛ داسې هڅه د ګټې پر ځای تاوان کوي، د ښځې عاطفه قوي ده، ژر او په ډېر کم څه خفه کېږي اوښکې ئې باڼوګانو ته نژدې دي، ژر په ژړا شي، دې ته ورته نورې ځانګړتیاوې لري، دا ئې په فطرت کې ایښودل شوې، دا له ښځو سره ښایي، هر څومره چې د کومې ښځې عاطفه قوي وي؛ همدومره به هغه غوره ښځه وي، له خپل اولاد سره به ئې زیاته مینه وي، ښه پالنه به ئې کوي، له خپل مېړه سره به ئې محبت زیات وي، نارینه

باید دا کوږوالی تحمل کړي او بې ځایه ئې د سمولو هڅه ونکړي. د رسول الله صلی الله علیه و سلم دا توصیه او سپارښتنه اصلاً په دې ارتباط راغلې چې له مېرمنو سره باید ښه سلوك وشي او ځانګړتیاوي او نیمګړتیاوي ئې وزغمل شي؛ که نه نو د هغې په طلاق به منتج کېږي. خو متأسفانه ځینو له دې غلط مفهوم اخیستی، ګمان ئې کړی چې حواء د آدم علیه السلام د پوښتۍ له هډوکي پیدا شوې. د دې غلطي انګېرني سبب هم هغه اسرائیلي روایات دي چې په دې اړه خواره شوي.

او یا لکه د یوه حدیث دا الفاظ: لَمَّا صَوَّرَ اللهُ آدَمَ: کله چې الله تعالی آدم ته صورت ورکړ.

عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَمَّا صَوَّرَ اللهُ آدَمَ فِي الْجَنَّةِ تَرَكَهُ مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يَتْرُكَهُ، فَجَعَلَ إِبْلِيسُ يُطِيفُ بِهِ، يَنْظُرُ مَا هُوَ، فَلَمَّا رَآهُ أَجْوَفَ عَرَفَ أَنَّهُ خُلِقَ خَلْقًا لَا يَتَمَالَكُ»

له انس بن مالك روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل: کله چې الله تعالی آدم ته په جنت کې صورت ورکړ نو تر هغه ئې پرېښود چې الله غوښتل؛ نو ابلیس لګیا شو پرې راتاوېدو؛ چې وګوري دا څه دئ؛ نو کله چې ئې هغه اجوف (په منځ کې تش) ولیدو پوه شو چې دی داسي پیدا شوی چې د ځان سمبالولو او اداره کولو توان نه لري.

دوی آدم ته صورت ورکول داسي تعبیر کړی چې ګواکې الله تعالی د ده مجسمه جوړه کړه، همغسي لکه اسرائیلي روایات چې وایي؛ حال دا چې قرآن د ټولو انسانانو د پیدایښت په اړه همدغه لفظ کارولی، لکه چې فرمایي:

هُوَ ٱلَّذِى يُصَوِّرُكُمْ فِى ٱلْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَآءُ : آل عمران

الله هغه ذات دئ چې تاسو ته ئې د میندو په رحم کې صورت درکړ.

آیا دلته د مور په رحم کې انسان ته صورت ورکول؛ دا معنی لري چې د هغه مجسمه ئې له خټې جوړه کړه؟ د قرآن د آیتونو له مخي خو آدم علیه السلام ته صورت ورکول داسي دي لکه د ده اولاد ته چې الله صورت ورکوي او په ده کې روح پو کول همغسي لکه د ده اولاد ته چې د مور په رحم کې روح ورکوي.

ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُۥ مِن سُلَٰلَةٍ مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّىٰهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِۦ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ السجدة: ٨- ٩

بیا ئې د ده نسل د سپکو اوبو له نچوړ پیدا کړ؛ بیا ئې برابر کړ او په هغه کې ئې خپله

روح پو کړه او تاسو ته ئې غوږ، سترګي او زړونه درکړل، ډېر لږ شکر کوئ.

د پورتني روايت په اړه بايد دا مطالب په پام کي ولرو:

- دا روايت ډېر غريب دئ؛ په صحابه وو، تابعينو او تبع تابعينو کي يوازي يو يو راوي لري چي أنس بن مالك، ثابت البناني او حماد بن سلمة دي.
- په قرآن کي د دې لپاره نه يوازي هيڅ شاهد نه مومو بلکي د انسان د پيدايښت په اړه د قرآن له وينا سره اړخ نه لګوي.

آيات او احاديث خو دا خبره کوي چي د آدم عليه السلام اولاد هم داسي پيدا کېږي چي نطفه وي، علقه شي، د غوښي يوه ټوته شي، صورت ورکړی شي، روح په کي پو شي، د ماشوم په څېر دنيا ته راشي، ځوان شي، زوړ شي او په مرګ محکوم شي. آدم عليه السلام خو د دوی جد دئ؛ ولي به ده ته صورت ورکول او په ده کي د روح پو کول؛ د ده له اولاد توپير ولري؟!! قرآن خو دواړه ورته ګڼي او په ورته الفاظو ئې بيانوي، يوازي دا توپير په ګوته کوي چي آدم عليه السلام له مور او پلار پرته پيدا شوی؛ دا دوی ولي له خپلي خوا د نورو توپيرونو راپيدا کولو هڅه کوئ؟!!

او يا لکه د قرآن دغه آيت:

قَالَ يَٰٓإِبۡلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسۡجُدَ لِمَا خَلَقۡتُ بِيَدَيَّۖ:

وئې ويل: اې ابليسه! څه شي هغه څه ته له سجدې کولو منع کړې چي ما په خپل لاس پيدا کړ.

دلته دوی د (خلقت بيدی) الفاظ د آدم عليه السلام په خاص او ځانګړي پيدايښت حمل کوي او وايي چي الله تعالی آدم عليه السلام په خپل لاس جوړ کړ!! حال دا چي په قرآن کي د نورو شيانو د خلقت په اړه هم دې ته ورته الفاظ راغلي:

أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّا خَلَقۡنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتۡ أَيۡدِينَآ أَنۡعَٰمٗا فَهُمۡ لَهَا مَٰلِكُونَ ۝٧١ يس:٧١

لکه څنګه چي په دې آيت کي (ما عملت ايدينا) عام خلقت افاده کوي نه کوم ځانګړی او خاص خلقت او له دې هيڅوك دا غلطه معنی نه اخلي چي الله تعالی دغه شيان په خپلو لاسونو جوړ کړي، همدا راز له (خلقت بيدی) دا معنی اخيستل چي الله تعالی په خپل لاس د آدم عليه السلام مجسمه جوړه کړه، لويه او قبيح اشتباه ده. دا اشتباه به هغه څوك کوي چي الله تعالی نه پېژني، په پيدايښت کي د ده سننو ته پام نه کوي، دا هره ورځ چي الله تعالی په کوم ترتيب مخلوقات پيدا کوي دا له پامه غورځوي، الله له انسان سره تشبيه کوي او هغه هم له يوه کُلال سره، په خپل ذهن

کې ئې کُلال ته ورته کوم خدای انځور کړی او گمان کوي چې هغه به آدم علیه السلام دغسې په خپل لاس جوړ کړی وي لکه کُلال چې له خټې منگی جوړوي. ډېره ډېره عجیبه ده چې یو انسان هره ورځ په خپلو سترگو گوري چې الله تعالی خپل مخلوقات څنگه او په څه ترتیب پیدا کوي، څنگه ئې جوړوي، څنگه ئې له یوه حالت بل ته بیايي، خو سره له دې دومره ستره غلطي کوي او د آدم علیه السلام پیدایښت د الهي سننو خلاف او د یوه کُلال له کار سره ورته گڼي.

الله تعالی نه په ذات کې مِثل لري، نه په صفاتو کې او نه په افعالو کې، د پیدا کولو په فعل کې هم باید الله له مخلوق سره تشبیه نه کړو، څوك چې د الله تعالی د پیدا کولو فعل، د انسان له فعل سره تشبیه کوي او لکه څنگه چې انسان په خپلو لاسونو یو کار تر سره کوي، خټه راواخلي، خښتې ترې جوړې کړي، سر پر سر ئې کښېږدي او دېوال ترې جوړ کړي، که څوك د الله تعالی په اړه همداسې گمان وکړي هغه لویه اشتباه کړې او الله ئې له مخلوق سره تشبیه کړی. حال دا چې قرآن فرمايي: لیس کمثله شئ: الله ته ورته شيء نشته.

کله چې ما دا برخه لیکله، د یوه معروف کشیش، ادریان روجرز وینا مې اورېده چې د ډاروین په نظریې ئې سخته نیوکه کوله، هغه ئې د کلیسا خطرناك دښمن بالو او د ده دا خبره ئې په ډېر شدت او حدت سره ردوله چې انسان له بیزو ارتقاء کړې، د (ارتقاء)، (د بقاء لپاره نزاع) او (د اصلح د پاته کېدو) هغه درې نظریې ئې له بنسټه غلطي گڼلې چې ډاروین وړاندې کړې، ډاروین ته ئې د مجنون، لیوني او رواني بیمار خطاب کاوو او په دې خبري ئې ټینگار درلود چې الله انسان په خپلو لاسونو او خپل صورت ته ورته هیئت کې جوړ کړی، الله ئې د (پلار خدای) په نامه او عیسی علیه السلام ئې د خدای د زوی په نامه یاداوو او ویل ئې: مسیح زموږ لپاره خپلې وینې قرباني کړې او په صلیب وځړول شو چې ئې دغه وینه او قرباني د خپلو مسیحیانو د ټولو گناهونو لپاره فدیه شي!!

له ځان سره مې ویل: ښايي ډاروین دغو کشیشانو او د دوی خرافاتو د دغې نظریې وړاندې کولو ته اړ کړی وي، هغه خدای چې دوی ئې خلکو ته ښيي، د انسان په څېر خدای، د انسان پلار، هغه چې د عیسی په څېر زوی لري او یا د عیسی په څېر وړوکی شو، دا ئې ومنله چې وینې ئې توی شي، په صلیب وځړول شي، دا ټولې ملنډې پر ځان یا پر خپل زوی ومني، انسان دې له خټې داسې جوړ کړي لکه کُلال چې منگی او مجسمه جوړوي، داسې خدای نه د ډاروین په څېر مجنون ته د منلو دئ او نه د مسیح علیه السلام په څېر پیغمبر ته، دوی ډاروین تکفیر کړ او پلرونو ئې مسیح علیه السلام.

ډاروين او نظريه ئې په حقيقت کې د دوی د خرافاتو په ضد يو عکس العمل وو، دوی د خرافاتو په يوې انتهاء کې او هغه ئې په بلې انتهاء کې، انسان نه خدای دئ او نه بيزو، خدای خدای دئ، انسان انسان دئ او بيزو بيزو، نه ئې له بيزو ارتقاء کړې او نه داسې پيدا شوی چې لومړی ئې مجسمه د الله په بڼه او هغه ته ورته جوړه شوې، په اور ايښودل شوې، پخه شوې او بيا الله د خپلې روح يوه برخه په ده کې اچولې او راژوندی شوی!! نه؛ انسان، روح او جسم ئې مخلوق دې، يو ځانګړی مخلوق، له نورو ئې توپير په انسانيت کې دئ، نه په دې کې چې د خلقت ماده ئې بېله وې. که دا انسانيت ترې واخيستل شي نو نه يوازې يو حيوان دئ بلکې د حيواناتو ډېر بد حيوان دئ، د نورو په څېر له خاورې پيدا شوی، مرګ ژوند ئې داسې دئ لکه د نورو ژوو.

مسيح عليه السلام يوازينی هغه څوك نه دئ چې جاهلو قومونو د مغرضو او ټګمارو مذهبي مشرانو په وينا له هغه خدای او د خدای زوی جوړ کړی، ډېرو نورو جاهلو قومونو له خپلو شخصيتونو خدايان جوړ کړي، يهودانو، بودايانو او هندوانو دا کار کړی، ډېرو نورو همداسې د زمکې او آسمان خالق خدای زمکې ته او خپل کلي ته راکوز کړی او په يوې مجسمې او حتی په يوه قبر کې ئې ځای پر ځای کړی، هغه ئې خدای ګڼلی او ځان ئې د خدای محبوب او نازولی قوم او خپله خاوره مقدسه خاوره، داسې ډېر مصلح شخصيتونه او د الله پيغمبران تېر شوي چې يوه امپراطور باغي ګڼلي او په مرګ ئې محکوم کړي خو د ده رقيب راغلی او له همدې باغي ئې معبود جوړ کړی، دا سياست دئ چې له پيغمبر باغي جوړوي او له باغي معبود.

په مسلمانانو کې هم يوه داسې ډله راپيدا شوه چې الله له انسان سره او انسان له الله سره تشبيه کوي، دوی هم د ادريان روجرز کشيش خبره کوي او وايي چې الله انسان د خپل صورت په بڼه کې پيدا کړ، دا عقيده ئې له اسرائيلي رواياتو اخيستې ده خو د هغه لپاره ئې په رواياتو کې داسې تأويلونه کړي چې دې خرافي عقيدې ته اسلامي رنګ ورکړي، دوی د پيغمبر عليه السلام په دې حديث استناد کوي چې فرمايي:

إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ وَلَا يَقُلْ قَبَّحَ اللهُ وَجْهَكَ وَوَجْهَ مَنْ أَشْبَهَ وَجْهَكَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَام عَلَى صُورَتِهِ * رواه احمد

که چا بل څوك وهلو نو بايد په مخ ئې ونه وهي او داسې ونه وايي چې خدای تعالی دې ستا او تا ته د ورته کس مخ تور کړي، ځکه الله تعالی؛ آدم عليه السلام د ده په بڼه او شکل کې پيدا کړ.

په دې حديث کې چې مفهوم ئې ډېر روښانه دئ او د صافو زړونو خاوندانو ته په

هغه کې د هيڅ اشتباه مجال نشته؛ خو هغه چې رنځور زړونه لري او له اسرائيلي رواياتو متأثره شوي؛ وايي: په (صورته) کې ضمير الله تعالی ته راجع دئ، ګواکې الله تعالی؛ آدم عليه السلام خپل ځانته ورته پيدا کړ!!!

که تاسو لږ پورتني حديث ته ځير شئ؛ په واضح توګه ګورئ چې دلته د دوو کسانو تر منځ شخړې ته اشاره شوې، رسول الله صلی الله عليه وسلم دا حکيمانه لارښوونه کوي چې د جګړې په وخت کې يو بل په مخ مه وهئ، داسې مه وائئ چې خدای تعالی دې ستا او تا ته ورته مخ تور او قبيح کړي، ځکه چې الله تعالی؛ آدم عليه السلام هغه ته په ورته شکل او صورت کې پيدا کړی. په دې پوهېږو چې د دښمنۍ او جګړې په وخت کې هر انسان د مقابل لوري له مخ او څېرې په خپل زړه کې د نفرت،کينې او کرکې احساس کوي، د مقابل طرف د نفرت او کرکې آثار هم د هغه په څېرې او مخ کې راڅرګند شي، په سترګو کې ئې د قهر او غصې نښې راښکاره شي، نو ځکه د ده غصه او کرکه د مقابل لوري او دښمن مخ او سترګو ته متوجه کېږي، همدې برخې ته پام اړوي او خپل داخلي قهر داسې څرګندوي: سترګې دې راباسم، پزه دې پرې کوم، مخ دې تور، سترګې دې ړندې شه، دا مردار مخ دې داسې او داسې شه، په دې الفاظو هم اکتفاء نه کوي بلکې لاس پورته کوي او غواړي پر مخ ئې يوه کلکه څپېړه ورکړي او خوله ئې په سوك ورماته کړي. رسول الله صلی الله عليه وسلم په جګړه د بوختو افرادو روحي حالت ته په پام سره او د دوی د قهر او غضب د سړولو لپاره فرمايي: خدای تعالی خپل بنده او ستاسو ټولو پلار آدم عليه السلام په داسې څېرې او شکل کې پيدا کړی وو لکه دا ستا مقابل لوری، دا له تاسره په جګړه او شخړه بوخت ستا ورور، خپل پلار ته د احترام په دود بايد هغه پر مخ ونه وهې او د مخ په اړه ئې سپکې خبرې ونه کړې. که د رسول الله صلی الله عليه وسلم دا حکيمانه لارښوونې مراعات شي او د شخړو او مشاجرو په وخت کې په پام کې ونيول شي، نو د ډېرو فتنو او جګړو مخنيوی به وشي. خو ګورئ چې له دغه حکيمانه ارشاد د کږو زړونو خاوندانو څومره کوږ تعبير کړی او څنګه کږه معنی ئې ترې ايستلې؟!!

دا آيت هم وايي چې د انسانانو لومړۍ جوړه، آدم او حواء عليهما السلام له واحد نفس او يوه ژوندي مخلوق پيدا شوي، داسې نه چې دوه بېلې بېلې مجسمې جوړې شوې وي او بيا په دواړو کې روح پو شوې وي!!

که څوك پوښتنه وکړي چې آيا د مور له رحم پرته او ترې بهر هم د يوه ژوندي مخلوق پيدا کېدل ممکن دي؟ ورته وايو؛ هو دا ممکن دي، د ټولو بوټو او نباتاتو نطفې په زمکې کې وده کوي، مرغان او ډېر حيوانات د مور له رحم بهر له هګيو پيدا کېږي، په

حیواناتو کې د مور له رحم بهر د پیدا کېدو ډېرې بېلگې شته چې یو مثال ئې د ماهیانو پیدایښت دئ، د ماهي بچیان د مور په خېټه کې نه بلکې بهر پیدا کېږي، د نر او ښځې نطفه ئې په بهر کې سره القاح شي، ښځه ئې په یوه گوښه کې خپلې هگۍ واچوي، نارینه ئې راشي او خپله مني پرې وشیندي او په دې ترتیب ئې القاح تر سره شي او بچیان ئې د مور له رحم بهر پیدا شي.

د قرآني آیتونو او د پیغمبر علیه السلام د احادیثو په رڼا کې د ژوو د پیدایښت په اړه ویلی شو چې الله تعالی د زمکې او آسمان له پیدا کولو وروسته د زمکې پر سر داسې شرائط برابر کړې چې د ژوندیو مخلوقاتو د پیدا کولو او د هغوی د رشد او ودې لپاره ضروري دي، کولی شو دا شرائط د (ژوند پسرلی) ونوموو، لکه څنگه چې په هر پسرلي کې مړه ژوي د زمکې له تل سر رااوچت کړي، راوټوکېږي او ونه او بوټی ترې جوړ شي، همدا راز د زمکې پر سر د ژوندیو مخلوقاتو د پیدایښت لړۍ ئې هم د (ژوند په هغه پسرلي) کې پیل کړې، د مختلفو موجوداتو نطفې ئې پیدا کړې، له دغو نطفو ئې د دوی ازواج او جوړې راپیدا کړې او په دې سره ئې په زمکې کې د دوی د نسل د دوام او بقاء لار آواره کړې. دې روایت ته لږ ځیر شئ:

عَنْ أَبِى هريرَةَ، قَالَ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ بِيَدِى فَقَالَ: «خَلَقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ وَخَلَقَ فِيهَا الْجِبَالَ يَوْمَ الأَحَدِ وَخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ الإِثْنَيْنِ وَخَلَقَ الْمَكْرُوهَ يَوْمَ الثُّلاَثَاءِ وَخَلَقَ النُّورَ يَوْمَ الأَرْبِعَاءِ وَبَثَّ فِيهَا الدَّوَابَّ يَوْمَ الْخَمِيسِ وَخَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فِى آخِرِ الْخَلْقِ فِى آخِرِ سَاعَةٍ مِنْ سَاعَاتِ الْجُمُعَةِ فِيمَا بَيْنَ الْعَصْرِ إِلَى اللَّيْلِ». السنن الکبری للبیهقی

له ابو هریره رضي الله عنه روایت دئ چې وایي: پیغمبر علیه السلام تر لاس ونیولم او راته وئې ویل: الله تعالی د شنبې په ورځ خاوره پیدا کړه، د یکشنبې په ورځ غرونه، د دوشنبې په ورځ نبات، د سه شنبې په ورځ مکروه، د چهارشنبې په ورځ نور، د پنجشنبې په ورځ خزندگان او د جمعې په ورځ؛ د پیدایښت په پای او د ورځې په آخر کې، د ماښام او مازدیگر تر منځ ئې آدم علیه السلام پیدا کړ.

دا روایت د زمکې پر سر د پیدایښت مختلف مراحل توضیح کوي او وایي چې د زمکې پر سر د خاورې پیدا کېدل د پیدایښت مقدمه وه، له خاورې وروسته لومړی نباتات، بیا نور څه او په پای کې انسان پیدا شوی.

قرآن د هغه چا په ځواب کې چې د قیامت بیا ژوندون نه مني؛ د انسان لومړني

پیدایښت او د ده هره ورځ پیدایښت او له زمکې او خاورې د نباتاتو راټوکېدل د دلائلو په توګه وړاندې کوي؛ له دې معلومېږي چې د پیدایښت په اړه د الله مشهود سنت د مخکینې او وروستنې پیدایښت لپاره دلیل دئ. په دې اساس موږ هغه چا ته چې د ابتدائي پیدایښت په اړه پوښتنه کوي؛ وایو: دا پیدایښت هم داسې دئ لکه دا اوس اوس چې الله ژوندي شیان پیدا کوي؛ هر ژوندی مخلوق له نطفې راپیدا کوي؛ همداسې ئې په ابتداء کې له نطفې پیدا کړي. په سر کې د مور له رحم بهر او وروسته د مور په رحم کې.

وَءَاتُواْ ٱلۡيَتَٰمَىٰٓ أَمۡوَٰلَهُمۡۖ وَلَا تَتَبَدَّلُواْ ٱلۡخَبِيثَ بِٱلطَّيِّبِۖ وَلَا تَأۡكُلُوٓاْ أَمۡوَٰلَهُمۡ إِلَىٰٓ أَمۡوَٰلِكُمۡۚ إِنَّهُۥ كَانَ حُوبٗا كَبِيرٗا ۝٢

[۲]-او یتیمانو ته د دوی خپل مالونه ورکړئ او ناپاك په پاك مه بدلوئ او د دوی مالونه تر خپلو مالونو پورې مه خورئ؛ بې شکه چې دا لویه ګناه ده.

(۲)- دلته د یتیمانو د مالونو په اړه لاندې توصیې شوې:

- د دوی مالونه مکمل ورته وسپارئ.
- داسې نه چې د دوی ښه او غوره مال ترې واخلئ او په بدل کې پرېوتی، ردي او خراب مال ورکړئ.
- او داسې هم نه چې د ګډ ژوند په بهانه د دوی له مال خپل مصارف وکړئ او داسې کومه حیله جوړه کړئ چې تر خپل مال د مخه د دوی مال مصرف کړئ.
- د یتیمانو مال خوړل لویه ګناه ده؛ که په حیلو سره وي او که بې حیلو.

وَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا تُقۡسِطُواْ فِي ٱلۡيَتَٰمَىٰ فَٱنكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثۡنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَۖ فَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا تَعۡدِلُواْ فَوَٰحِدَةً أَوۡ مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡۚ ذَٰلِكَ أَدۡنَىٰٓ أَلَّا تَعُولُواْ ۝٣

[۳]-او که له دې ووېرېدئ چې د یتیمانو په اړه به عدالت ونکړئ؛ نو له دغو ښځو د خپلې خوښې؛ دوه دوه، درې درې او څلور څلور په نکاح کړئ؛ خو که ووېرېدئ چې عدالت به ونکړئ نو بیا به یوازې یوه وي او په خپل واك کې وینځې مو؛ دا دې ته نژدې ده چې ظلم ونکړئ.

(۳)- د دې آيت په ارتباط لاندي ټکي په پام کې وساتئ:

- لکه چي گورو دلته قرآن د يتيمانو په اړه له بې عدالتي وېره؛ د مېرمنو له تعدد سره څنگ په څنگ ياده کړې؛ او د عدالت تأمين ئې په تعدد زوجات پوري تړلی؛ د دې معنی فقط دا کېدی شي چي د يتيمانو ستونزي رفع کول او د دوی په اړه عدالت تأمينول؛ يوازي له يوې لاري ممکن دي او هغه دا چي هغه کونډې په نکاح کړی شي چي د دغو يتيمانو پالنه او کفالت ئې پر غاړه دئ؛ او په دې توگه د دواړو مشکلات همماهاله حل شي.
- په آيت کې دا هم په څرگنده توگه مومو چي مېرمني د معرفه په صيغه (النساء) يادي شوې؛ او دا ښيي چي دلته د داسي مشخصو مېرمنو په اړه بحث شوی چي له ايتامو سره خاص تړاو لري.
- د همدې آيت په پای کې او د مخکيني مطلب متصل ويل شوي: (فَإِنْ خِفْتُمْ أَلا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً؛ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَلا تَعُولُوا: خو که ووېرېدئ چي عدالت به ونکړئ نو بيا به يوازي يوه وي او په خپل واك کې وينځې مو؛ دا دې ته نژدې ده چي ظلم ونکړئ. يعني چي هم د زوجاتو تعدد په عدالت پوري مشروط دئ او هم پر يوې مېرمني اکتفاء.
- تاسو پوهېږئ چي له يتيمانو سره يوه لويه مرسته دا ده چي د دوی ميندي بې پالونکې پاته نه شي او څوك ئې په نکاح کړي؛ په دې نکاح سره به له يوې خوا هغه تشه ډکه شي چي د خپل پلار له مړيني وروسته د يتيمانو په برخه شوې او له بلې خوا به د کونډو مشکل حل شي؛ دا لويه بې عدالتي ده چي د چا پلار د اسلام په لار کې شهيد شي يا په خپل مرگ ومري؛ نو هم ئې زامن بې کفالته پاته شي او هم ئې ښځه، نه څوك د يتيم په وړاندي د مسئوليت احساس وکړي او نه د کونډو په اړه. د کونډو او يتيمانو د مشکل تر ټولو غوره او مناسبه د حل لار همدا ده چي کونډې په نکاح شي. د يتيمانو د بحث په ضمن کې د تعدد زوجات ذکر همدا مطلب افاده کوي چي دا اجازه په اصل کې د دغي لويي ستونزي د حل لپاره ورکړی شوې.

د پيغمبر عليه السلام له سنت هم دغه معلومېږي؛ له عائشي رضي الله عنها پرته؛ د پيغمبر عليه السلام نوري بيبياني کونډې وې؛ او دا عملاً او په ټول وضاحت سره ښيي چي د رسول الله صلى الله عليه و سلم د تعدد زوجات موخه او فلسفه؛ اجتماعي مصلحتونه او د ايتامو او کونډو د ستونزي حلول وو نه بل څه.

- د صحابه وو منهج او عمل همداسي وو چي له هر جنگ سره متصل؛ او تر بل هر څه وړاندي به ئې د خپلو شهيد شوو وروڼو او همسنگرانو د کونډو او يتيمانو قضيې ته جدي

پاملرنه او اهتمام کولو؛ حتی د جنگ په میدان کې به ئې دا تصمیم نیولو چې څوك څوك به د کوم کوم شهید کونډه په نکاح کوي او د یتیمانو کفالت او پالنه به ئې پر غاړه اخلي.

● د یتیمانو د بحث په ضمن کې د تعدد زوجات یادونه او په اړه ئې د امر په صیغه لارښوونه؛ همدا مطلب افاده کوي چې اساساً د کونډو او یتیمانو ستر اجتماعي مشکل؛ له دې پرته له بلې لارې نه شي حل کېدی.

● د قرآن لارښوونه همدا ده؛ د رسول الله صلی الله علیه و سلم سنت همدا دئ چې په دې توگه ئې د خپلو شهیدو یارانو د کونډو او یتیمانو پالنه او کفالت پر غاړه اخیستی؛ هغه هم د خپل عمر وروستي اتو کلونو کې او له هغه وروسته چې د یتیمانو او کونډو له ستونزې سره مخ شو؛

● په دې آیت کې دا لارښوونه هم مومو چې که یتیمان داسي ولي او پالونکي ته پاته شوي وي چې د دوی تر منځ نکاح روا وي؛ لکه د تره زوی؛ نو ولي په هغه صورت کې دا کار کولی شي چې له یتیم سره د خواخوږۍ په نیت دا کار وکړي، بې عدالتي ترې ونشي، د خپل شوق پوره کولو او د یتیم د مال تر لاسه کولو په نیت نه وي؛ که د بې عدالتۍ وېره ئې درلوده نو له داسي نکاح دې ډډه وکړي او پر ځای دې له کونډو څوك په نکاح کړي.

دې ته باید متوجه وو چې د ښځو شمېر تر نارینه وو زیات دئ، عادتاً نجوني تر هلکانو زیاتي پیدا کېږي، په جنگونو کې خو اکثر نارینه مري او هر جنگ په جگړو کې ښکېل ولسونه د کونډو او تر نارینه وو د ښځو د شمېر د زیاتېدو له ستونزي سره مخامخ کوي، د شورویانو په ضد د جهاد په دوروان کې یو نیم ملیون افغانان په شهادت ورسېدل، چې اکثر ئې نارینه وو، د ایران او عراق په جنگ کې یو ملیون ایرانیان ووژل شول چې غالب اکثریت ئې نارینه وو، په دې دواړو ملکونو کې به له جگړو دا راولاړه شوې ستونزه څنگه حل کېږي؟ د غرب په څېر د زنا د جائز گڼلو له لاري؟! د متعه او موقتي نکاح له لاري؟! که د زوجاتو تعدد ته د اجازې ورکولو له لاري؟ د زنا په اړه خو نن د نړۍ فرد فرد ته معلومه شوه چې پایلي ئې څومره خطرناکي دي او انسانانو ته ئې څومره ستونزي راپیدا کړې، د ایډز خطرناکه بیماري له همدې راپیدا شوې. ایران ونه توانېدو چې په موقته نکاح او متعه سره دا ستونزه حل کړي، که څه هم تر سل زرو زیاتي ایرانۍ ښځي افغانانو په نکاح کړې خو د ایران دا ستونزه پر خپل حال پاته ده. د دې ستر مشکل د حل یوازینۍ لار هغه ده چې اسلامي شریعت معرفي کړې او په دغه مبارك آیت کې ورته اشاره شوې. اسلام نه یوازې دا جائز گڼي بلکې هغه د همت او مېړاني او پر یتیم او کونډې د زړه سوي نښه گڼي؛ خو وایي چې هم به له یوې د زیاتو ښځو کول د عدل په موخه وي او هم به

پر يوې ښځې اکتفاء د عدل په حکم. په دواړو آيتونو کې د عدل او قسط ذکر د همدې لپاره راغلی.

هغه کمعقله کسان چې د زوجاتو د تعدد په اړه پر اسلام نيوکې او اعتراضات کوي او هغه د عدالت او مساوات خلاف کار گڼي؛ دې پوښتنې ته له ځواب ويلو عاجز دي چې د کونډو او يتيمانو ستونزه به څنگه حل کېږي، تر نارينه وو د ښځو د شمېر د زياتوالي په صورت کې به دا مشکل څنگه حل کوو؟ دوی نه په غرب کې د زنا په جواز اعتراض کوي، نه په دې چې يو کس يوه قانوني ښځه لري او لس غير قانوني او نه په دې چې په غرب کې زنا په تجارتي کار وبار بدله شوې او د حکومتونو د عوائدو يو مورد هغه ماليه ده چې له فاحشو ئې تر لاسه کوي، د لندن په يوه ښار کې اويا زره فاحشو ته د دې تجارت اجازه ورکړی شوې او دولت ته ماليه ورکوي!! عجيبه ده چې څوك زنا جائزه گڼي خو هغه قانوني، صفا او ستره نکاح ناجائزه گڼي چې اسلام د عدل په موخه او شرط روا کړې؛ په داسي حال کې چې اسلام نکاح هغه ترون ته وايي چې د ښځې او نارينه تر منځ او د دواړو په موافقه تر سره کېږي، که کومه ښځه په خپله خوښه له داسي مېړه سره نکاح کوي چې نوري ښځې هم لري نو پر دې د نورو د اعتراض لپاره څه مجال پاته کېږي؟!!

په داسي حال کې چې اسلام د ښځې موافقه د نکاح لپاره اساسي شرط گڼلی، نو دا بې بنسټه اعتراض به څه وزن لري چې نارينه ولې تر څلورو مېرمنو پوري په نکاح کولی شي، څوك چې غواړي بن ونه لري نو له داسي چا سره دي نکاح نه کوي چې بله مېرمن هم لري.

نه پوهېږو هغه خلك څنگه ځانته د دې حق ورکوي چې د اسلام پر دې اصل اعتراض وکړي په داسي حال کې چې د يوې قانوني ښځې تر څنگ د گڼ شمېر غيرقانوني جنسي ارتباطاتو په درلودو اعتراض نلري!! کمونستان خو د "کورنۍ جوړېدل" د "فردي ملکيت" په څېر د غير کمونستي ټولني نښه گڼي او په دې باور دي چې په دې برخي کې هم بايد فردي ملکيت له منځه ولاړ شي، بايد کورنۍ منحل او آزاد جنسي تعلقات رائج شي، اولاد د کورنۍ "مال" نه بلکې د ټولني "مال" وگڼل شي، دولت د دوی روزنه پر غاړه واخلي، د کورنۍ د غېږ پر ځای بايد په وړکتون کې وروزل شي، په کورنۍ کې د دوی روزنه په دوی کې د "فردي ملکيت" غلط افکار راولاړوي!! خو راشئ وگورو چې د غير قانوني او آزادو جنسي تعلقاتو نتائج څه وو او نن "علم" په دې اړه څه وايي او د کومو خطرناکو اجتماعی ستونزو او نا علاجه ناروغيو منشأ ئې گڼي!! د " ايډز" په شان ناعلاجه ناروغي، د گڼ شمېر نورو جسمي او رواني ناروغيو په شمول، د همدې فاجعې نتائج گڼي او وايي: اکثر

ستړ ستړ جانيان هغه دي چې د مور په غېږ کې نه دي روزل شوي، د پلار د ترحم او مينې لاس ئې پر سر نه دئ تېر شوی، داسې څوك ئې نه دئ موندلی چې صادقانه ترحم، عاطفه، زړه سوی او رښتينې مينه ئې له هغه زده کړې وي.

تاسو په مرغانو کې گورئ، هغه مرغان چې د نر او ښځې شمېر ئې سره برابر دئ، دوه دوه سره جوړه کېږي او بېله کورنۍ جوړوي، ناسته پاسته، الوتل او اوسېدل ئې سره يو ځای وي، لکه ښارو (مينا)، مرغۍ او کوترې، خو هغه مرغان چې د نارينه وو شمېر ئې تر ښځينه وو لږ دئ يو يو ئې گڼ شمېر ښځې پالي، چرگان ئې يو مثال دئ. ښايي بده نه وي چې د خپلو سترگو يو ليدلی جريان دلته وليکم: په چهارآسياب کې په يوه کور کې اوسېدم، غولي ته راووتم او ناڅاپي مې سترگې په يوه چرگ ولگېدې چې له نورو يوازې په غولي کې گرځې، نورې چرگې له کلا بهر دې، د انگور يوه دانه ئې موندله، په مښوکه کې ئې راپورته کړه، څو ثانيې په فکر کې ولاړ، بيا ئې يو خاص غږ وکړ، له بهره يوه چرگه په منډه د ده خوا ته راغله، ده د انگور هغه دانه پر زمکه واچوله او هغې چرگې وخوړه!! دا په داسې حال کې چې ده د څو چرگو پالنه په غاړه درلوده، هغوی به ئې ساتلې، مازديگر به ئې گوډلي ته ننه ايستلې، ټوله شپه به ئې د گوډلي د دروازې خوا ته د محافظ په څېر تېروله؛ زمکه به ئې په خپلو پياوړو منگولو ورته کيندله، له وني به ئې پاڼې ورته راشکولې، کله چې به د دانو لوښی د دوی په وړاندې کېښودی شو نو هغه به لومړی خپلو مېرمنو ته فرصت ورکړ چې دانه وخوري او ده به تر دوی وروسته د دانو په خوړلو پيل وکړ، خدای خبر له څومره مودې وروسته د انگور يوه خوږه دانه په لاس ورغلې وه او څومره به ئې زړه غوښتل چې هغه پخپله وخوري، خو لوړ همت او د خپلو مېرمنو په نسبت زړه سوي او رحمت دې ته اړ کړ چې يوه مېرمن راوبلي او دا دانه د هغې مخې ته کښېږدي!! له ځان سره مې ويل: آيا د انسانانو نارينه هم دومره همت، مېړانه او عاطفه لري؟!!

د آيت له ورستۍ فقرې معلومېږي چې د عدم عدالت له وېرې په وينځې يا يوې ښځې اکتفاء دې ته نژدې ده چې له ظلم کولو خوندي پاته شئ. په دې صورت کې هم د ښځې ټول حقوق اداء کولی شئ او هم ئې ماشومان ښه پاللی شئ.

اما دا چې پيغمبر عليه السلام ته ولې د "نه" ښځو د نکاح اجازه ورکړی شوې؛ د دې دليل څه دئ او دا کار په کومې زمانې کې او د پيغمبر عليه السلام د مبارك ژوند په کوم پړاو کې تر سره شوی؟ ځواب ئې دا دئ:

ټولو ته جوته ده چې رسول الله صلى الله عليه و سلم په پنځه ويشت کلنۍ کې واده

وکړ، خدیجه رضي الله عنها د ده لومړۍ بي بي څلوېښت کلنه کونډه وه، د هغې تر وفات پورې ئې بله ښځه نه ده کړې، تر پنځوس کلنۍ پورې ئې یوازې یوه ښځه درلوده، د خدیجې رضي الله عنها له وفات وروسته ئې سوده رضي الله عنها چې کونډه وه، په نکاح کړه، سوده له لومړیو مسلمانانو وه، له خپل مخکیني مېړه سره ئې یو ځای حبشې ته هجرت وکړ او د هجرت سختي شېبې او کړاوونه ئې وګالل، نه ئې مال درلود او نه جمال او ښېګلتوب، امتیاز ئې قوي ایمان او د ایمان په لار کې قرباني وه، پیغمبر علیه السلام صرف یوه ښځه په ښېګلتوب کې کړې، نورې بیبیانې ئې کونډې وې، هره یوه ئې د یوه لوی اجتماعی مصلحت لپاره په نکاح کړې، ښایي د حفصه رضي الله عنها د نکاح څرنګوالی د پاته ودونو د املونو لپاره ښه مثال وي:

حفصه رضي الله عنها د عمر رضي الله عنه لور وه، مخکینی مېړه ئې د بدر په جګړی کې برخه اخیستې وه، هغه وفات شو، عمر رضي الله عنه؛ خپلو ملګرو ابو بکر رضي الله عنه او عثمان رضي الله عنه ته ورغی او له هغوی ئې وغوښتل چې حفصه په نکاح کړي، خو دوی د خپلو معاذیرو له کبله ډډه وکړه، عمر رضي الله عنه دا مشکل له پیغمبر علیه السلام سره یاد کړ او هغه د دې لپاره له حفصې رضي الله عنها سره د نکاح اراده وکړه چې له خپل نژدې او مخلص ملګري سره د یوې داسې ستونزې په حل کې مرسته وکړي چې نورو ورته حل نه کړی شوه.

همدا راز زینب رضي الله عنها چې مېړه ئې د بدر په جګړې کې په شهادت ورسېدو، عمر خوړلې کونډه وه، په نېکو کارونو کې هومره مشهوره وه چې خلکو به د "بې وزلو مور" په نامه یادوله، پیغمبر علیه السلام هغه د دې لپاره ځانته نکاح کړه چې له یوې خوا ئې د یوه بدري مجاهد په اړه خپله خواخوږي ښودلې وي او له بلې خوا ئې د یوې نومیالۍ، خیرې او با ایمانه ښځې ستونزه حل کړې وي. دا نېکه بي بي یوازې دوه کاله نور ژوندۍ وه.

همدا راز ام سلمه چې ٦ اولادونه ئې درلودل، مېړه ئې د احد په جګړې کې زخمي شو، د بلې جګړې په دوران کې د ده زوړ پرهار پرې شو او له همدې وفات شو، پیغمبر علیه السلام د ده په مړیني هومره خواشینی شو چې اوښکې ئې توی شوې، د ده له مړینې ٤ میاشتې وروسته ئې ام سلمې ته څوك د خطبې لپاره ولېږو، هغې خپل عذر داسې وړاندې کړ: زه عمر خوړلې یم، ډېر اولادونه لرم، نه غواړم ستا د اذیت باعث شم. خو پیغمبر علیه السلام غوښتل په دې نکاح سره مسلمانانو ته د خپلو دیني وروڼو په نسبت د وفا او د کونډو او یتیمانو د پالنې او روزنې نه هېرېدونکې اسوه وړاندې کړي. ام سلمې ته

ئې قناعت ورکړ او دا نکاح تر سره شوه. د پیغمبر علیه السلام ټول ودونه همداسي وو.

په دې ودونو کې يو بل ستر مصلحت هم مضمر وو او هغه دا چي د پیغمبر علیه السلام د بيبيانو له لاري د دين يوه لويه برخه مسلمانانو ته رسېدلې، دوی د نورو ښځو لپاره د ښوونکو حيثيت درلود، نورو ښځو به له دوی دين زده کاوو، که تاسو د رواياتو کتابونه وڅېړئ په څرگنده به وگورئ چي د دې کتابونو په هر مخ کي له همدې بيبيانو يو په بل پسي روايتونه ستاسو مخي ته راځي.

ځيني په دې خبري اعتراض کوي چي اسلام ولي مريیتوب تأييد کړی، ولي ئې نارينه وو ته اجازه ورکړې چي وينځي وساتي او حتى له نكاح پرته ورسره مباشرت وکړي، غلامي خو د عدالت خلاف او د انسانانو تر منځ د برابرۍ مغاير او د ظالمانه طبقاتي نظام نښه ده؛ دا ولي اسلام له يوې خوا د عدالت دعوی کوي او له بلي خوا غلامي او مريیتوب جائز گڼي!!

د دغو بې خبرو په ځواب کي بايد ووايو: مگر تاسو خبر نه ياست چي د مريیتوب د ختمولو لړۍ د اسلام او مسلمانانو په لاس پيل شوه، دا اسلام وو چي هم ئې په ټول پراخ او خور اسلامي خلافت کي د مريیتوب ټغر ټول کړ او هم په ټولي نړۍ کي، اسلام هغه وخت د غلامۍ په ضد غږ اوچت کړ او د غلامانو د آزادولو سلسله ئې شروع کړه چي غرب لا د دې تصور هم نه شو کولی، اروپا او امريکا نژدې دوولس سوه کاله له اسلام وروسته د غلامۍ د ختمولو لپاره تيار شو، په امريکا کي د ابرهام لينکلن په دور کي مريیتوب لغو او د غلامانو آزادي اعلان شوه، خو دا اعلان تر کلونو کلونو هسي د کاغذ پر سر د تورو کرښو په څېر پاته وو، په عمل کي غلامانو د مخکي په څېر په غلامۍ کي ژوند کاوو، ډېر له آزادېدو وروسته بېرته خپلو بادارانو ته ورستانه شول، دا ځکه چي نه ذهناً د آزاد ژوند کولو لپاره تيار وو او نه په ټولني کي د دوی لپاره د آزاد ژوند ضروري لوازم او شرائط برابر شوي وو. که حقائقو ته پام وکړو نو په امريکا کي مخکيني غلامان لومړی د زمکه والو په هغو بزگرانو بدل شول چي د دوی په زمکو پوري تړلي وو، له زمکو سره به يو ځای خرڅېدل او له يوه به بل ته انتقالېدل او بيا د بورژوازي (پانگه وال) نظام په راتلو سره دا په زمکو پوري تړلی مريي په داسي کارگر بدل شو چي د خولو او تناکو حاصل ئې د فابريکو د خاوندانو په جيب کي پربوځي. په پانگه وال نظام کي د غلامانو، بزگرانو او کارگرانو د آزادۍ خبره يوازي هغه ښوک کولی شي چي د آزادۍ په معنی او مفهوم نه پوهېږي!!

اسلام د غلامۍ د ختمولو لپاره دغه حکيمانه لار غوره کړه:

- غلامانو او د هغوی بادارانو ته ئې وويل: تاسو په خپلو کي ورونه ياست، د يوې کورنۍ

غړي، د يوه نيکه او انا اولاد.

- مسلمانانو ته ئې امر وکړ چې مريي ته مريي مه وايئ، هغه ستاسو ورور دئ، د ورور خطاب ورته وکړئ، درونډ او له توان ئې زيات کار پرې مه کوئ، په خوراك څښاك کې ئې له ځان سره شريك کړئ.
- وينځې ځان ته نکاح کولی شئ، دا د عار او پېغور خبره مه ګڼئ، له نکاح پرته هم کولی شئ له هغوی سره مباشرت وکړئ، په دې سره هم د هغوی يوې طبيعي او انساني اړتيا ته ځواب ويل کېږي، خو که هغوی دا مباشرت نه خوښولو نو دې کار ته ئې مه مجبوروئ.
- دا پرېکړه ئې وکړه چې هيڅوك د آزاد انسان د مريي کولو حق نلري او دا په حقيقت کې د غلامۍ د لغو کولو په لار کې لومړی او تر ټولو اساسي اقدام وو.
- د موجوده غلامانو د آزادۍ لپاره ئې له يوې خوا په عام طور خلکو ته وويل: د مريي آزادول د ثواب ستر کار دئ؛ او په خاصه توګه ئې وويل: له چا چې دا او هغه ګناه وشوه کفاره ئې د غلام آزادول ده.
- بادارانو ته ئې وويل: که ستاسو کوم غلام د آزادېدو غوښتنه وکړه، نو يا ئې مجاني او د الله د رضاء لپاره آزاد کړئ او يا ئې د کومي معاوضې په مقابل کې.
- اسلامي حکومت ئې په دې مکلف کړ چې د دولتي شتمنيو يوه برخه بايد د غلامانو د آزادولو لپاره مختص کړي.

دغه حکيمانه تدابير وو چې نه يوازې په لنډه موده کې د غلامۍ جرړې وايستل شوې، بلکې د پرون ورځې له غلامانو ستر ستر شخصيتونه جوړ شول او د لويو لويو سيمو د چارواکو او واليانو په توګه وټاکل شول.

دا په داسې حال کې چې په اروپا، امريکا او ټولو غير اسلامی هېوادونو کې د غلامۍ بازار ګرم وو او هيچا د انسانانو د برابرۍ شعار نه شو منلی. اما دا چې اسلام ولې له برې وروسته او په ټول حجاز له تسلط وروسته غلامي تحريم نه کړه او د ټولو غلامانو د آزادولو اعلان ئې ونکړ، ځواب ئې بايد له يوې خوا د هغه وخت په اجتماعي ظروفو او شرائطو کې ولټوو او له بلې خوا د اجتماعي ستونزو په حلولو کې د اسلام په خاصې کړنلارې کې. غلامي يوه نړۍ واله ستونزه او معضله وه؛ د نړۍ په کچه حاکم اقتصادي او اجتماعي نظام زېږولې وه، بشپړ تحريم ئې يوه جهاني تړون او بدلون ته ضرورت درلود، يوه ستر هېواد او ځواکمن حکومت کولی شو د هغه يو اړخيز تحريم پر ټولې نړۍ تحميل کړي. عملاً مو وليدل چې اسلام هغه مهال وتوانېدو د غلامۍ په اړه خپله تګلاره پر ټولې نړۍ

ومني چې ستر هېواد او ځواكمن حكومت ئې رامنځته كړ. همدا راز اسلام د ځينو خاصو اجتماعي ستونزو د حل كولو لپاره دا كړنلاره خپله كړې چې ورو ورو د هغوى جرړې باسي، تدريجي بدلون غوره ګڼي، لومړى د داسي تبديلي لپاره ذهني شرائط برابروي، مقدماتي كارونه سر ته رسوي، ريښې يوه په بلې پسې قطع كوي او په پاى كې د دې اجتماعي ستونزې كرغېړن بوټى له بېخه باسي، د شراب او قمار په اړه اسلام همدا اسلوب غوره كړ، په تدريج سره ئې د دې خبيثه بوټو جرړې وايستلې، د مرييتوب په اړه ئې هم همدا طريقه اختيار كړه، لومړى ئې وويل: ټول انسانان يو د بل وروڼه او د يوه خداى بندګان دي او له يوه مور او پلار پيدا شوي. بيا ئې وويل: د مريي آزادول د ګناهونو د جبران وسيله ده. بيا ئې وويل: هيڅ "حر" او آزاد انسان نه شي مريي كېدى، هيڅوك دا حق نلري چې د "حر" او آزاد انسان په غاړه كې د مرييتوب كړى واچوي. بيا ئې وويل: هر غلام دا حق لري چې له خپل مالك سره "مكاتبه" وكړي، يعني خپله آزادي په بيع واخلي، له غلامۍ آزاد شي او په مقابل كې ئې مالك ته څه وركړي؛ او په پاى كې ئې وويل: د دولت د مصرفي بودجې يو مورد د غلامانو اخيستل او آزادول دي.

د غلامانو د آزادولو او د غلامۍ د تدريجي ختمولو دا طريقه دې ته ورته ده چې كوم دولت د فيوډالي نظام د ختمولو او د زمكو د عادلانه وېش په اړه دا فيصله وكړي چې د زياتو زمكو له خاوندانو زمكې په بيع واخلي او په بې زمكو ئې ووېشي او د دې لپاره د زمكو له مصادرې ډډه كوي چې په دې سره كېدى شي په ډېرو هغو كسانو ناروا تېرى وشي چې شتمني او زمكې ئې له جائزو لارو تر لاسه كړې. اسلام نه غواړي پر هيچا، تر هيڅ نامه لاندې تېرى وشي او جائز حق ئې تر پښو لاندې شي.

وَءَاتُواْ ٱلنِّسَآءَ صَدُقَٰتِهِنَّ نِحۡلَةٗۚ فَإِن طِبۡنَ لَكُمۡ عَن شَيۡءٖ مِّنۡهُ نَفۡسٗا فَكُلُوهُ هَنِيٓـٔٗا مَّرِيٓـٔٗا ﴿٤﴾

[٤]- ښځو ته د دوى مهر په ورين تندي وركړئ؛ خو كه له خپل لوري ئې په خوښه د هغه كومه برخه دركړه نو بې غمه ئې په خوند خوند وخورئ.

(٤)- مهر د ښځي بيع نه ده، پلار ته ئې نه وركول كېږي، په خپله ښځې ته وركول كېږي؛ آيت په صراحت سره وايي چې مهر ښځو ته وركړئ، دا هسې يوه تحفه او هديه هم نه ده، دا د ښځو حق دئ، دا د ښځې لپاره ډېر حكيمانه تضمين دئ، د دې مخنيوى كوي چې خاوند ئې بې دليله دې ته طلاق وركړي او د خپل شوق پوره كولو لپاره بله ښځه وكړي،

دې ته دا اختیار ورکړی شوی چې له خاونده مناسب مهر تر لاسه کړي، شریعت نهائي حد ورته نه دئ ټاکلی، د مېړه او ښځې توافق ته ئې پرېښی، مېړه ئې مکلف کړی چې د دې مهر به د تړون مطابق ورته سپاري؛ مگر دا چې ښځه په خپله خوښه د مهر له کومې برخې ورته تېره شي. دا په حقیقت کې ښځو ته یو بل امتیاز دئ، هم ئې خرڅ، خوراك او پوښاك د خاوند پر غاړه دئ او هم له هغه د مهر تر لاسه کولو امتیاز ورکړی شوی؛ په داسې حال کې چې دا هم له خپلوانو مېراث تر لاسه کوي او هم له مېړه؛ خو هیڅ اقتصادي مکلفیت نلري.

وَلَا تُؤْتُواْ ٱلسُّفَهَآءَ أَمْوَٰلَكُمُ ٱلَّتِى جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمْ قِيَٰمًا وَٱرْزُقُوهُمْ فِيهَا وَٱكْسُوهُمْ وَقُولُواْ لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٥﴾

[۵]- او کمعقلو ته خپل هغه مالونه مه سپارئ چې الله ستاسو لپاره د قیام ذریعه گرځولې، نه؛ په هغه کې ئې د رزق، روزي او جامو انتظام وکړئ او غوره وینا ورته وکړئ.

(۵)- دا مالونه چې په حقیقت کې د ټولو گډ مال دئ، که څه هم ځیني په یوه پوري او ځیني په بل پوري مربوط دي؛ ستاسو د ژوندانه د قیام او سمبالولو ذریعه ده، کمعقلو ته ئې مه سپارئ، تر هغه ئې یتیم ته له سپارلو ډډه وکړئ چې هغه بلوغ او د عقل پوخوالي ته ورسېږي، تر هغه د دوی اموال په داسې غوره طریقه په کار واچوئ چې له گټې ئې د یتیمانو د خرڅ، خوراك او جامو انتظام وکړئ. په دې دوران کې د دوی روزنې ته خاصه توجه وکړئ، نېکې خبرې او نېك کارونه ورښیئ، که هغوی د خپل مال تر لاسه کول غوښتل او تاسو ئې تنگولئ؛ نو په ښه توگه ئې پوه کړئ، زور زیاتی ورسره مه کوئ؛ د نامناسبو خبرو له کولو ځان وساتئ.

په آیت کې د یتیمانو پر ځای د سفهاءو له راوړو معلومېږي چې نه یوازې ماشوم یتیم ته به د دوی مال نه سپارئ بلکې هغو ته به ئې هم نه سپارئ چې د کمعقلۍ له کبله مال ترې ضائع کېږي، یا مبذر دئ او په غلطو لارو ئې مصرفوي.

وَٱبْتَلُواْ ٱلْيَتَٰمَىٰ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغُواْ ٱلنِّكَاحَ فَإِنْ ءَانَسْتُم مِّنْهُمْ رُشْدًا فَٱدْفَعُوٓاْ إِلَيْهِمْ أَمْوَٰلَهُمْ ۖ وَلَا تَأْكُلُوهَآ إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَن يَكْبَرُواْ ۚ وَمَن كَانَ غَنِيًّا

فَلۡيَسۡتَعۡفِفۡۖ وَمَن كَانَ فَقِيرٗا فَلۡيَأۡكُلۡ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ فَإِذَا دَفَعۡتُمۡ إِلَيۡهِمۡ أَمۡوَٰلَهُمۡ فَأَشۡهِدُواْ عَلَيۡهِمۡۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبٗا ٦

[٦]- او تر هغه يتيمان آزمويئ چي د نكاح (پړاو) ته ورسېږي؛ نو كه د دوی هوښياري مو احساس كړه نو مالونه ئې وروسپارئ؛ او په دې موخه په اسراف او تلوار سره د دوی مالونه مه مصرفوئ چي ستر به شي؛ او څوك چي غني وي نو پرهېز دي وكړي او څوك چي نېستمن وي په مناسبه توگه دې مصرف كړي او كله چي دوی ته خپل مالونه مسترد كوئ نو شاهدان پرې ونيسئ او الله د حساب كوونكي په توگه كافي دئ.

(٦)- دلته د يتيم اولياءو ته څو لارښووني شوې:

- د يتيمانو د روزني په دوران كې دوی پر له پسې امتحانوئ، كله يو كار ورته وسپارئ او كله بل، د وړو وړو شيانو په پېرلو او پلورلو ئې وگمارئ، په دې سره به د هغوی ښه روزنه وشي، بلوغ ته له رسېدو وروسته به د خپل مال د ښه پاللو لپاره ذهناً او عملاً تيار وي او كافي تجربه به ئې تر لاسه كړې وي.
- دا كار به تر هغه كوئ چي يتيمان تر بلوغ او نكاح پوري ورسېږي، خو كه دې مرحلې ته ورسېدل او تاسو په دوی كې كافي هوښياري احساس كړه نو مالونه ئې وروسپارئ. د آيت له الفاظو معلومېږي چي د يتيم اولياء به بلوغ ته د يتيم د رسېدو په وخت كې هم دا خبره په پام كې ساتي چي آيا هغه د دې وړتيا لري چي مال ئې وروسپاري او كه نه. يوازي بلوغ معيار ونه گڼي، بلكي د بلوغ تر څنگ د ده هوښيارتيا هم په پام كې ولري.
- مبادا له دې وېري د دوی مال په اسراف او تلوار سره مصرف كړئ چي ستر به شي او خپل مال به درنه واخلي.
- غنيانو ته په كار ده چي د يتيم د مال له مصرف ډډه وكړي او په خپلو شتو اكتفاء وكړي.
- فقير ولي ته دا اجازه وركړی شوې چي له دې مال په مناسبه او غوره توگه څه مصرف كړي، خو دا به هومره وي چي يوه مستخدم ته په ټولني كې وركول كېږي.
- يتيمانو ته د دوی د مالونو د سپارلو په وخت كې شاهدان ونيسئ.
- دې ته مو پام وي چي الله حسيب دئ، د هر څه حساب به درسره كوي.

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾

[٧]- نارينه وو ته له هغه څه چې مور پلار او خپلوان ئې شا ته پرېږدي ځانګړې برخه ده او ښځينه وو ته هم له هغه څه چې مور پلار او خپلوان ئې شا ته پرېږدي ځانګړې برخه ده، که دا لږ وي يا ډېر؛ ټاکل شوې برخه ده.

---

(٧)- د جاهليت په دوران کې ښځې، نجونې او واړه هلکان له ميراث محروم وو، يوازې هغو نارينه وو ته به ورکول کېدو چې د جنګ وړتيا ئې درلوده؛ اسلام راغی، د جاهليت دا ظالمانه دود ئې ختم کړ او د هر چا لپاره ئې مناسبه برخه وټاکله، هم د نارينه وو لپاره او هم د ښځينه وو لپاره. اسلام دا نه خوښوي چې دولت او ثروت د معدودو کسانو تر منځ لاس په لاس شي، دې ته ترجيح ورکوي چې د ميراث د وېش له لارې شتمنۍ ووېشل شي، په معدودو لاسونو کې د ثروت او شتمنيو تمرکز په داسې نظام منتج کېږي چې اسلام ئې نه خوښوي، له دې ظالمانه پانګوال نظام رامنځ ته کېږي، پانګوال نظام په دې بنسټ ولاړ وي چې د شتمنيو د وېش مخه ونيسي او په معدودو لاسونو کې متمرکز پاته شي، د ثروت د عدم وېش په نتيجه کې ورو ورو د ټولنې ټولې شتمنۍ د معدودو کسانو په لاس کې پرېوځي، شتمن مزيد شتمن شي او نېستمن مزيد نېستمن شي، د ميراث په وېشلو سره نه يوازې عدالت تأمينېږي او د کورنۍ هر غړي ته خپله برخه په لاس ورځي بلکې په دې سره د شتمنيو د تمرکز مخنيوی کېږي. د اسلام په اقتصادي نظام کې دې اصل ته خاصه توجه شوې ده، قرآن دا اصل په دې الفاظو بيان کړی: (كَيْ لا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الأَغْنِيَاء مِنكُمْ): د دې لپاره چې ستاسو د اغنياوو تر منځ لاس په لاس نه شي.

وَإِذَا حَضَرَ ٱلْقِسْمَةَ أُوْلُواْ ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينُ فَٱرْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُواْ لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ ٱلَّذِينَ لَوْ تَرَكُواْ مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَٰفًا خَافُواْ عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلْيَقُولُواْ قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾

[٨]- او کله چې دې وېش ته خپلوان، يتيمان او مسکينان راحاضر شي، نو دوی ته هم له دې څه رزق روزي ورکړئ او کومه غوره وينا ورته وکړئ. [٩]- او هغه دې ووېرېږي چې که تر شا ئې کمزوري اولاد پرېښودی نو پرې وېرېدل به؛ نو له الله دې

ووېرېږي او سمه خبره دي وکړي.

(٨-٩)- که د میراث د وېش په ورځ نور یتیمان، مسکینان او ستاسو هغه خپلوان راغلل چي په میراث کي خاصه برخه نلري؛ نو هغوی تش لاس بېرته مه لېږئ، مناسب څه ورکړئ، په غوره وینا ئې استقبال او رخصت کړئ. دې خبري ته مو باید پام وي چي که له تاسو کمزوري بچیان پاته کېدی نو څومره به پرې وېرېدئ؟ په کار ده نن د دغو بې وزلو یتیمانو او مسکینانو په اړه همغسي زړه سوی او وېره ولرئ، له دوی سره مرسته وکړئ، د دوی په اړه سمه او د دغه احساس لاندي پرېکړه وکړئ.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَأۡكُلُونَ أَمۡوَٰلَ ٱلۡيَتَٰمَىٰ ظُلۡمًا إِنَّمَا يَأۡكُلُونَ فِي بُطُونِهِمۡ نَارٗاۖ وَسَيَصۡلَوۡنَ سَعِيرٗا ﴿١٠﴾

[١٠]- یقیناً هغه چي د یتیمانو مالونه په ظلم سره خوري؛ دوی په خپلو خېټو کي له اور پرته بل څه نه اچوي او ژر به اور ته ننوځي.

(١٠)- د یتیم مال خوړل لوی ظلم دئ، له اور سره لوبي کول دي، له دې ځان وساتئ، دا د اور سکروټې په خپلو خېټو کي مه اچوئ.

يُوصِيكُمُ ٱللَّهُ فِيٓ أَوۡلَٰدِكُمۡۖ لِلذَّكَرِ مِثۡلُ حَظِّ ٱلۡأُنثَيَيۡنِۚ فَإِن كُنَّ نِسَآءٗ فَوۡقَ ٱثۡنَتَيۡنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَۖ وَإِن كَانَتۡ وَٰحِدَةٗ فَلَهَا ٱلنِّصۡفُۚ وَلِأَبَوَيۡهِ لِكُلِّ وَٰحِدٖ مِّنۡهُمَا ٱلسُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُۥ وَلَدٞۚ فَإِن لَّمۡ يَكُن لَّهُۥ وَلَدٞ وَوَرِثَهُۥٓ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ ٱلثُّلُثُۚ فَإِن كَانَ لَهُۥٓ إِخۡوَةٞ فَلِأُمِّهِ ٱلسُّدُسُۚ مِنۢ بَعۡدِ وَصِيَّةٖ يُوصِي بِهَآ أَوۡ دَيۡنٍۗ ءَابَآؤُكُمۡ وَأَبۡنَآؤُكُمۡ لَا تَدۡرُونَ أَيُّهُمۡ أَقۡرَبُ لَكُمۡ نَفۡعٗاۚ فَرِيضَةٗ مِّنَ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١١﴾

[١١]- الله د خپل اولاد په اړه درته توصیه کوي: نارینه ته به د دوو ښځو د برخي په څېر وي، نو که ټول ئې تر دوو زیاتي ښځي وي نو دوی ته به د ده د پرېښي (مال) دوه ثلثه وي او که یوه وي نو نیمایي به ئې د دې وي؛ او پلار مور ته ئې هر یوه ته؛ د ده د پرېښي (مال) شپږمه برخه ده، که ئې اولاد وو؛ خو که ئې اولاد نه وو او

میراث ئې مور، پلار ته پاته شوی وو؛ نو مور ته ئې درېیمه برخه ده. خو که ئې ورونه وو؛ نو مور ته ئې شپږمه برخه ده؛ له هغه وصیت وروسته چې دی ئې کوي او له پور وروسته. نه پوهېږئ چې کوم یو به ئې په نفع کې تاسو ته نژدې وي؛ پلرونه مو که زامن مو؟ دا الهي فریضه ده؛ بې شکه چې الله ډېر باحکمت پوه دئ.

(۱۱)- دلته د میراث د وېش په اړه لاندې لارښوونې شوې:

- د زوی برخه به د دوو لوڼو د برخې په اندازه وي.
- که ئې زوی نه وو او یوازې لوڼې ترې پاته وې؛ دوه وې یا تر دوو زیاتې؛ نو د میراث له دریو دوه برخې به د دوی وي.
- خو که یوه وه نو نیمایي به ئې د دې وي.
- د اولاد په شتون کې مور او پلار ته شپږمه شپږمه برخه رسېږي.
- که ئې اولاد نه وو؛ یوازې مور او پلار ئې وارثان وو؛ نو مور ته ئې درېیمه برخه رسېږي؛ پاته دوه برخې به ئې د پلار وي.
- خو که ئې ورونه وو؛ نو شپږمه برخه د مور ده او پاته ټول پلار ته سپارل کېږي؛ ورونو او خویندو ته د پلار په شتون کې څه نه رسېږي.
- د میراث له وېش مخکې به د مړي وصیت تر سره کېږي او پورونه به ئې پرې کېږي.
- په مکرره توګه د وصیت ذکر د دې لپاره راغلی چې په دې سره د هغو خپلوانو ستونزه هم حل کېدی شي چې په میراث کې ثابته او مشخصه برخه نلري؛ د مال خاوند کولی شي د خپل مال له درېیمې برخې دوی ته څه وټاکي.
- که دا د میراث وېش ستاسو خپلې خوښې ته پرېښودی شي او په خپله د هر یوه برخه وټاکئ؛ نو ووایئ چې د هر یوه برخه به څنګه ټاکئ؟ د برخو په ټاکلو کې به کوم څه د ملاك او معیار په توګه غوره کوئ؟ نژدېوالی که ګټه او منفعت؟ پلار ډېر درنږدې او ګټور دئ که زوی؟ د کوم برخه به زیاته غوره کوئ او د کوم لږ؟ تاسو ته ممکنه نه ده چې په دې اړه حکیمانه او عالمانه پرېکړه وکړی شئ.
- دا برخې د هغه الله له لوري ټاکل شوې چې هم ښه پوه دئ او هم د حکمت خاوند؛ هره پرېکړه ئې حکیمانه او پر علم ولاړه پرېکړه ده.

په دې کې هغو کمعقلو کسانو ته هم ځواب ویل شوی چې د میراث د وېش په اړه په اسلام اعتراض کوي، ځان د ښځو د حقوقو مدافع ګڼي؛ دې ته ئې پام نه دئ چې د میراث وېش د یوه کامل اقتصادي نظام یوه وړه برخه ده، په دې اړه هر بحث باید د ټول نظام

په ترخ کې وشي؛ نه يوازې او له نورو برخو بېل!! د اسلام په اقتصادي نظام کې ښځې په داسې حال کې له اقتصادي مکلفيت فارغې دي چې د شتمنيو د لاس ته راوړلو ګڼ شمېر مدارك لري: له خپلوانو او مېړه ميراث تر لاسه کوي، مهر اخلي، خپلې شتمنۍ په کار اچولی شي، کسب کار کولی شي او عوائد درلودی شي؛ خو هم د پلار په کور او هم د خاوند په کور کې د دې ټول مصارف د نورو پر غاړه دي!! دا خو بايد ښځو ته خاص او فوق العاده امتياز وګڼو، ډېر کمعقله انسان به دا د ښځو په اړه تبعيض ګڼي! په کار خو دا وه چې دوی ويلي وی: د نارينه برخه لږ او پېغلې ئې درونده دئ؛ بايد ښځه د دې پېټې په پوره کولو کې د ده مرسته وکړي؛ لږ تر لږه زړه سوی ولري. خو حکيم او عليم خدای همدا غوره کړې؛ د نارينه د پياوړو متو تقاضی همدا ده چې پېټی ئې تر ښځو درونده وي.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَٰجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ ٱلرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ ۚ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ ۚ وَلَهُنَّ ٱلرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ ٱلثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم ۚ مِّنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ ۗ وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَٰلَةً أَوِ ٱمْرَأَةٌ وَلَهُۥٓ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا ٱلسُّدُسُ ۚ فَإِن كَانُوٓا۟ أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِى ٱلثُّلُثِ ۚ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَآرٍّ ۚ وَصِيَّةً مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

[١٢]- او تاسو ته د هغه څه نيمايي دي چې ستاسو مېرمنو شا ته پرېښې؛ که ئې اولاد نه وو؛ خو که ئې اولاد وو نو بيا تاسو ته د هغه څه څلورمه برخه ده چې دوی ئې تر شا پرېږدي؛ له پور او هغه وصيت وروسته چې دوی ئې کوي او دوی ته د هغه څه څلورمه برخه ده چې تاسو ئې تر شا پرېږدئ؛ که اولاد مو نه وو؛ خو که اولاد مو درلود نو بيا دوی ته د هغه څه اتمه ده چې تاسو ئې تر شا پرېږدئ؛ له پور او هغه وصيت وروسته چې تاسو ئې کوئ. او که هغه څوك چې ميراث ترې وړل کېږي؛ کلاله وي (بې پلار او بې اولاد) او يا همداسې ښځه وي او کوم ورور يا کومه خور ئې وي؛ نو د دوی هر يوه ته شپږمه ده؛ او که تر دې زيات وي نو دوی ټول په درييمه کې سره ګډ دي؛ له هغه وصيت چې سپارښتنه ئې کېږي او له پور وروسته؛

ضرر نه رسوونکی؛ د الله له لوري یوه توصیه؛ او الله حلیم پوه دئ.

(۱۲)- په دې آیت کې د لاندې صورتونو په اړه لارښووني شوې:

- که ښځه مړې او اولاد ئې نه وي نو مېړه ته ئې د مال نیمایي برخه او که ئې اولاد وي نو ده ته به څلورمه رسېږي.
- او د اولاد د نشتوالي په صورت کې ښځې ته د مېړه د مال څلورمه رسېږي، خو که مېړه ئې اولاد درلود نو دې ته اتمه رسېږي.
- که د مړي نه پلار وي او نه اولاد؛ یوازې کوم مورنی ورور یا کومه مورنۍ‌خور ولري نو هر یوه ته شپږمه رسېږي؛ که د وروڼو او خویندو شمېر تر دې زیات وي نو ټولو ته په ګډه د مال درېیمه رسېږي. وروڼه او خویندې خو یا اعیاني وي (له ګډ مور پلار)، یا علاتي (یوازې له ګډ پلار) او یا اخیافي (یوازې له ګډې مور)؛ له روایاتو معلومېږي چې دلته اخیافي ورور او خور مراد ده.
- د مړي له تکفین وروسته به لومړی د ده پورونه اداء کېږي، د مال په درېیمې برخې کې به د ده وصیت تر سره کېږي، بیا به هر چا ته خپله برخه سپارل کېږي.
- نه به په وصیت کې چا ته د ضرر رسولو هڅه کوئ او نه د پور په اړه. داسې نه چې ورثه ئې نېستمن او محتاج وي او دی نورو ته یا کوم غني ته له خپل مال څه ورکړي او یا دا چې د پور په اړه غلطه وینا وکړي.

په احادیثو کې د میراث په اړه درې نورې اساسي لارښووني هم شوې:

- د تعیین شوو برخو له ورکړې وروسته چې کوم څه پاته کېږي؛ دا به په هغو خپلوانو کې چې مشخصه برخه ورته نه ده ټاکل شوې او په شریعت کې د (عصبه) په نامه یاد شوي، هغه نارینه ته سپارل کېږي چې د مال خاوند ته تر نورو خپلوانو ډېر نژدې وي.
- کافر او مسلمان یو له بل میراث نه شي وړی.

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ، وَلَا يَرِثُ الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ» رواه مسلم

- قاتل د مقتول له ماله میراث نه شي وړی.

عن عمرِو بنِ شُعَيبٍ، عن أبيه، عن جَده قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: "لَيسَ لِقاتِل شَىءٌ، فإن لَم يَكُنْ له وارِثٌ يَرِثُه أقرَبُ الناس إلَيه، ولا يَرِثُ القاتِلُ شَيئاً"

السنن الكبرى للبيهقی
عمرو بن شعب له خپل پلار او نيکه روايت کوي چې رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايلي: قاتل ته هيڅ څه نشته؛ که کوم وارث ونه لري نو له خلکو به هغه ترې ميراث وړي چې مقتول ته تر ټولو نژدې وي او قاتل هيڅ څه په ميراث نه شي وړی.

تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٣﴾ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُۥ يُدْخِلْهُ نَارًا خَٰلِدًا فِيهَا وَلَهُۥ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٤﴾

[١٣]- دا الهي حدود دي او چا چې د الله او د ده د رسول اطاعت وکړ؛ داسې جنت ته به ئې داخل کړي چې ويالې به ترې لاندې بهېږي، په هغه کې تلپاته او همدا ستره بريا ده. [١٤]- او چا چې له الله او د ده له رسول سرغړاوی او د ده له حدودو ئې تېری وکړ، داسې اور ته به ئې ننباسي چې په کې تلپاته به وي او ده ته به سپکوونکی عذاب وي.

(١٣-١٤)- پر الله د ايمان تقاضی دا ده چې د ده او د ده د پيغمبر اطاعت به کوئ او د ژوند په ټولو برخو کې به د الهي حدودو مراعات کوئ؛ د دې اطاعت بدله تلپاته جنت دئ او د سرغړاوي او له حدودو د تېري سزا سپکوونکی عذاب او د دوزخ تلپاته اور دئ.

وَٱلَّٰتِى يَأْتِينَ ٱلْفَٰحِشَةَ مِن نِّسَآئِكُمْ فَٱسْتَشْهِدُوا۟ عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِّنكُمْ ۖ فَإِن شَهِدُوا۟ فَأَمْسِكُوهُنَّ فِى ٱلْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّىٰهُنَّ ٱلْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ ٱللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾

[١٥]- او ستاسو هغه مېرمنې چې فحش کار (زنا) کوي؛ نو پر دوی له خپل منځ څلور شاهدان (د شهادت ورکولو لپاره) وغواړئ؛ نو که ئې شهادت ورکړ؛ بيا ئې تر هغه په خونو کې حصارې کړئ چې مرگ ئې کار تر سره کړي او يا الله ورته کومه لار وټاکي.

---

(١٥)- دلته څو اساسې خبرې پام او توجه غواړي:

- دا حکم د زنا د حد له تعيين مخکې ابتدائي حکم دئ.

- زنا د فحش (بې حیائۍ) په نامه یاده شوې؛ د فحش په لفظ کې د بربنډوالي او څرګندوالي مفهوم هم مضمر دئ.
- د زنا کوونکي د مجازات لپاره د څلورو مسلمانو شاهدانو شهادت ضروري ګڼل شوی. له دې شرطه معلومېږي چې اسلام د یوه انسان د مجازات په اړه څومره احتیاط لازم کړی؛ که څوك بل په زنا تورن کړي خو د خپلې ادعاء د اثبات لپاره څلور شاهدان حاضر نه کړی شي؛ هغه مفتري او فاسق ګڼل کېږي، په درو به وهل کېږي او له دې وروسته به ئې هیڅ شهادت د منلو وړ نه وي. که د ښځې خپل خاوند دا تور ولګوي نو یا به څلور شاهدان راولي او یا به څلور ځله د الله په نامه لوړه کوي چې رښتیا وایي او پنځم ځل به وایي: که دی دروغجن وي نو د الله لعنت دې ورباندې وي؛ خو که ښځه اعتراف ونکړي او د خاوند په څېر په څلور ځله قسم او یو ځل لعنت سره دا اتهام رد کړي د قاضي په وړاندې برئ ګڼل کېږي. د شاهدانو شهادت هم یوازې په هغه صورت کې اعتبار لري چې دا عمل ئې په خپلو سترګو لیدلی وي؛ د شك او ګمان په بنیاد شهادت نه منل کېږي. دا ټول احتیاطي تدابیر د دې لپاره دي چې هسې د شك او وهم په بنسټ څوك مجازات نه شي او عزت ته ئې تاوان ونه رسېږي، د ناروا او په خپل سر قتلونو مخنیوی وشي، قضایا محکمې ته وړاندې شي او قاضي له پوره غور او دقت وروسته په احتیاط سره فیصله وکړي.
- یوازې د ښځو یادونه شوې؛ له الفاظو داسې معلومېږي چې که ښځې په خپلو کې دا د فحش عمل وکړي؛ نو سزا ئې دغه ده؛ د الفاظو ترکیب ته په پام سره ځینو مفسرینو همدغه معنی ترې اخیستې ده او هغه ئې د همجنسو تر منځ جنسي رابطه ګڼلې؛ خو ځیني نور بیا وایي چې له دې مراد زنا ده او دلته یوازې د ښځو سزا بیان شوې ده او وروسته بیا دا حکم د زنا د حد په تعیین سره منسوخ شوی. خو که د آیت الفاظو ته په دقت سره ځیر شو او د وروستي آیت په خوا کې ئې وڅېړو نو معلومېږي چې په دې آیت کې هم زنا ته اشاره ده او هم د ښځو تر منځ ناروا جنسي تعلق ته، خو دلته یوازې د ښځو جزاء ښودل شوې او په وروستي آیت کې د نارینه وو تر منځ ناروا جنسي رابطه او د هغې سزا بیان شوې.

له آیت دا هم معلومېږي چې په دې اړه به الله تعالی مزید وضاحت کوي او د دې ګناه لپاره به مناسبه سزا ټاکي؛ همداسې وشول؛ د النور د سورې په دوهم آیت کې دا سزا مشخصه شوه. خو هلته یوازې د زنا حد مشخص شو، هلته د همجنسو تر منځ د جنسي رابطې د جزاء په اړه څه نه دي ویل شوي، له دې معلومېږي چې په دې آیتونو کې ذکر شوې جزا په خپل حال پاته ده او قاضي ته دا صلاحیت ورکړی شوی چې د دوی د تعزیر

لپاره د قيد يا په بل څه د ځورولو مناسبه فيصله وکړي.

وَٱلَّذَانِ يَأۡتِيَٰنِهَا مِنكُمۡ فَـَٔاذُوهُمَاۖ فَإِن تَابَا وَأَصۡلَحَا فَأَعۡرِضُواْ عَنۡهُمَآۗ إِنَّ ٱللَّهَ
كَانَ تَوَّابٗا رَّحِيمًا ١٦

[١٦]- او که ستاسو دوه نارينه دا کار وکړي نو وئې ځوروئ، که ئې توبه وکړه او ځان ئې اصلاح کړ؛ نو ترې تېر شئ؛ يقيناً چې الله مهربان توبه منونکی دئ.

(١٦)- دلته هم ځينو مفسرينو لومړی رأيه غوره کړې او دا ئې د دوو نارينه وو تر منځ جنسي رابطه ګڼلې؛ د الفاظو ترکيب هم دا مطلب افاده کوي؛ خو ځينو نورو دا هم زنا ګڼلې او وايي چې دلته د نارينه وو سزا ته اشاره شوې.

په قرآن کې د لوطي د سزا په اړه په واضح الفاظو څه نه دي ويل شوي؛ په حديث کې ئې سزا بيان شوې. پيغمبر عليه السلام فرمايي چې فاعل او مفعول ئې ووژنئ، د قتل څرنګوالی ئې قاضي ته پرېښودی شوی. داسي معلومېږي چې پيغمبر عليه السلام د زنا حد ته په پام سره د لواطت سزا ټاکلې، که دا دوه آيتونه د زنا د حد له آيت سره خوا ته کښېږدو او قضاوت وکړو نو يوازي همدا نتيجه ترې اخيستی شو چې د دې ګناه سزا بايد همدغه وي.

إِنَّمَا ٱلتَّوۡبَةُ عَلَى ٱللَّهِ لِلَّذِينَ يَعۡمَلُونَ ٱلسُّوٓءَ بِجَهَٰلَةٖ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِن قَرِيبٖ
فَأُوْلَٰٓئِكَ يَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ١٧ وَلَيۡسَتِ ٱلتَّوۡبَةُ
لِلَّذِينَ يَعۡمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ حَتَّىٰٓ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ ٱلۡمَوۡتُ قَالَ إِنِّي تُبۡتُ ٱلۡـَٰٔنَ
وَلَا ٱلَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمۡ كُفَّارٌۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَعۡتَدۡنَا لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا ١٨

[١٧]- پر الله خو يوازي د هغو توبه (قبلول) دي چې دا بد کار په ناپوهۍ سره کوي، بيا ورپسې ژر توبه کوي، نو الله به پر دغو (له خپل رحمت سره) راګرځي او الله باحکمت پوه دئ. [١٨]- او دا توبه د هغو لپاره نه ده چې تر هغه بد کارونه کوي چې کوم يوه ته ئې مرګ راووړاندي شي نو وايي: اوس مي توبه ده او نه هم د هغو لپاره چې کافر مري؛ دوی خو هغه دي چې دردناك عذاب مو ورته تيار کړی.

(١٧-١٨)- الله د بنده توبه قبلوي، بنده ته ئې د توبې دروازه خلاصه پرېښې، توبه کوونکی

بنده ئې خوښېږي، د توبې قبلول ئې پر خپله ذمه اخيستی، مخصوصاً د هغه بنده توبه چي په ناپوهۍ سره د ګناه کوم کار ترې وشي او ژر توبه وکړي. د آيت په پای کي د توبې په ارتباط د الله دوه صفات (عليم) او (حکيم) ذکر شوي چي مطلب ئې دا دئ: الله پوهېږي چي څوك له خپلي ګناه واقعاً نادم دئ، له خپل بغاوت پښېمانه دئ، بېرته خپل رب ته راګرځي، خپله غلطي جبرانوي او له ګناه د لاس اخيستو اراده لري. د توبې دروازه خلاصه پرېښودل او ګنهګار ته ويل چي که توبه وکړې الله تعالی له تېرو ګناهونو درته تېرېږي؛ دا پر الهي حکمت مبتني پرېکړه ده. د انسان طبيعت داسي دئ چي د دې دروازې تړل بد او خطرناك عواقب لري، که ګنهګار ته د ځان د اصلاح کولو او د خپلي ګناه د جبران فرصت ورنکړی شي او احساس کړي چي د بېرته راګرځېدو دروازې ئې پر مخ تړل شوې دي نو هغه به ناچار د بغاوت او عصيان په مسير کي مخکي درومي. په دې سره الله تعالی د اسلامي ټولني چارواکي دې ته متوجه کوي چي ګنهګار ته د توبې مجال او فرصت ورکړئ، دا د حکمت تقاضی ده، د حدودو اجراء وروستی علاج وګڼئ، داسي لکه حاذق طبيب چي لومړی د پرهيز، بيا د دواء او په پای کي د جراحي سپارښتنه کوي. رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايي:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «كُلُّ بَنِى آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ». سنن ابن ماجه

له انس رضي الله عنه روايت دئ چي رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: د آدم (عليه السلام) هر بچی خطاء کار دئ او په خطاءکارانو کي غوره ئې توبه کوونکي دي.

خو دې ته مو پام وي چي د مجرم د نيول کېدو او قاضي ته ئې د قضيې له وړاندې کېدو وروسته ئې توبه له مجازات نه شي ژغورلی.

هغه څوك د توبې له قبلېدو محروم دئ چي يا د کفر په حالت کي مري او يا په ګناهونو کي غرق وي، پرله پسې ګناهونه کوي، يوازې هغه وخت ئې توبې ته پام شي چي مرګ ئې خوا ته رارسېدلی وي او نور نو د ګناه کولو مجال او فرصت نلري.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُواْ ٱلنِّسَآءَ كَرْهًاۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُواْ بِبَعْضِ مَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّآ أَن يَأْتِينَ بِفَٰحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِۚ فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُواْ شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ ٱللَّهُ فِيهِ

خَيۡرٗا كَثِيرٗا ﴿١٩﴾

[۱۹]- اې مؤمنانو! درته روا نه ده چې ښځې په زور په میراث کې واخلئ او د دې لپاره ئې مه تنگوئ چې د خپلو ورکړو شیانو څه برخه بېرته ترې واخلئ؛ مگر دا چې کومه څرگنده بدکاري وکړي؛ او په ښه توگه ورسره ژوند وکړئ؛ که مو ښه نه ایسي نو کېدی شي چې کوم څه مو خوښ نه وي خو الله په کې ډېر خیر واچوي.

(۱۹)- له اسلام مخکې به خلکو کونډې داسي گڼلې لکه د میراث مال، لکه څاروي چې په پیسو اخیستل شوي وي او خپل واك او اختیار نلري، نه خپلې کورنۍ ته ستنېدی شوی او نه ئې په خپله خوښه له چا سره نکاح کولی شوی، که به ئې وغوښتل چې خپلې کورنۍ ته ستنه شي نو دې ته به اړ کېده چې مهر او ټول هغه څه د مېړه ورثه وو ته مسترد کړي چې هغه ورکړي وو!! اوس هم په ډېرو جهل ځپلو ټولنو کې له ښځو سره همداسي ظالمانه او جاهلانه سلوك کېږي، په پښتنو کې خو دا ظالمانه دود دستور ډېر عام دئ، پلار ئې د بوده او څاروي په څېر خرڅه کړي، د مېړه له مرگ وروسته د میراث مال گڼل کېږي، د مېړه خپلوان به د دې برخلیك ټاکي، د پلار کور ته نه شي ستنېدی، د خپل راتلونکي خاوند په اړه نه څه ویلی شي او نه څه کولی شي، د خپل مخکیني مېړه ورور ته به په نکاح کېږي، که ئې ورور ماشوم وو تر هغه به انتظار کوي چې ستر شي او که ئې ورور نه وو نو کوم بل خپلوان ته به ئې په نکاح کوي!! اسلام دا کار ستر ظلم وگاڼو او هغه ئې تحریم کړ، مسلمانانو ته ئې امر وکړ چې نه به کونډې خپل میراث گڼئ، نه به ئې د خپلې خوښې له مېړه سره له نکاح منع کوئ او نه به د مهر او نورو شیانو د بېرته تر لاسه کولو لپاره هغه ځوروئ. د ښځو خاوندانو ته ئې امر وکړ چې له دې سره به ښه سلوك کوئ، که مو خوښه نه وي په دې طمع او هیله ئې وساتئ او له ناروا سلوك ډډه وکړئ چې هیله ده الله ئې تاسو ته د خیر او ښېگڼې ذریعه کړي، که ئې اخلاق ښه نه وو او کومه څرگنده بداخلاقي مو په کې وموندله؛ بیا دا اختیار لرئ چې د کوم څه په بدل کې ئې طلاق کړئ.

وَإِنۡ أَرَدتُّمُ ٱسۡتِبۡدَالَ زَوۡجٖ مَّكَانَ زَوۡجٖ وَءَاتَيۡتُمۡ إِحۡدَىٰهُنَّ قِنطَارٗا فَلَا تَأۡخُذُواْ
مِنۡهُ شَيۡـًٔاۚ أَتَأۡخُذُونَهُۥ بُهۡتَٰنٗا وَإِثۡمٗا مُّبِينٗا ﴿٢٠﴾ وَكَيۡفَ تَأۡخُذُونَهُۥ وَقَدۡ أَفۡضَىٰ
بَعۡضُكُمۡ إِلَىٰ بَعۡضٖ وَأَخَذۡنَ مِنكُم مِّيثَٰقًا غَلِيظٗا ﴿٢١﴾

[۲۰]- او که مو یوه مېرمن په بلې مېرمنې بدلول وغوښتل او د دوی کومې یوې ته

مو ډېر مال سپارلی وي؛ نو هيڅ څه ترې بېرته مه اخلئ؛ آيا په بهتان او ښکاره گناه سره ئې بېرته اخلئ؟! [٢١]- او څنگه به ئې بېرته اخلئ حال دا چې په خپلو منځونو کې مو مباشرت کړی او له تاسو ئې کلکه ژمنه تر لاسه کړې.

---

(٢٠)- د دې آيت لارښوونې دا دي: كه ښځه صالحه وي؛ داسې څه ئې نه وي کړي چې د پرېښودو او طلاق وړ وي؛ خو مېړه ئې د خپل شوق پوره کولو لپاره غواړي دې ته طلاق ورکړي او پر ځای ئې بله ښځه وکړي؛ نو په دې صورت کې د مهر د بېرته اخيستو حق نه لري. اخيستل ئې ښکاره گناه ده. مبادا د مهر او نورو ورکړو شيانو د بېرته اخيستو لپاره خپله مېرمن په گناه او غلطۍ متهمه کړئ، د طلاق لپاره کوم ناروا مجوز برابر کړئ او د مهر بېرته اخيستل ځان ته جائز کړئ.

(٢١)- تاسو په کوم دليل دا مهر له خپلې مېرمنې بېرته اخلئ؟! مگر د نکاح په وخت کې تا د دې ژمنه نه وه کړې چې د دومره مهر په مقابل کې دا په خپلې نکاح کې قبلوم؟ د دغه تړون له کبله خو له هغې سره مباشرت درته جائز شو او دا کار عملاً تر سره شو اوس نو په کوم دليل او ولې له هغې د مهر د مستردولو مطالبه کوئ؟!

وَلَا تَنكِحُواْ مَا نَكَحَ ءَابَآؤُكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۚ إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةً وَمَقْتًا وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾

[٢٢]- او له هغو ښځو ځوك مه په نکاح کوئ چې ستاسو پلرونو په نکاح کړې؛ مگر هغه څه چې مخکې تېر شوي؛ يقيناً چې دا ښکاره بې حيائي، د غضب وړ کار او بده طريقه ده.

---

(٢٢)- له مور او مېرې سره نکاح درباندې حرامه ده، که له اسلام مخکې دا گناه درنه شوې وي اوس به ئې پرېږدئ او له دې وروسته به هغه د ښکارندې بې حيائې کار، د الله د غضب وړ او ناکاره کرکجنه طريقه گڼئ.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَٰتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَٰتُكُمْ وَعَمَّٰتُكُمْ وَخَٰلَٰتُكُمْ وَبَنَاتُ ٱلْأَخِ وَبَنَاتُ ٱلْأُخْتِ وَأُمَّهَٰتُكُمُ ٱلَّٰتِيٓ أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَٰعَةِ وَأُمَّهَٰتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَٰٓئِبُكُمُ ٱلَّٰتِي فِي حُجُورِكُم مِّن نِّسَآئِكُمُ ٱلَّٰتِي

دَخَلْتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمْ تَكُونُواْ دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَٰٓئِلُ أَبْنَآئِكُمُ ٱلَّذِينَ مِنْ أَصْلَٰبِكُمْ وَأَن تَجْمَعُواْ بَيْنَ ٱلْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٣﴾

[٢٣]- خپلې میندې، خپلې لوڼې، خپلې خویندې، خپلې تریندې، خپلې توریانې، وریرې، خورزې او هغه رضاعي میندې مو چې تی ئې درکړی او رضاعي خویندې مو او د خپلو مېرمنو میندې مو او په خپل کور کې له هغو مېرمنو ستاسو پرکتې چې نژدېوالی مو ورسره کړی، که مو نژدېوالی نه وي ورسره کړی نو څه گناه به دربانديي نه وي او د خپلو اصلي زامنو مېرمنې (ږنندې) مو او دا چې دوه خوېندې سره یو ځای په نکاح کړئ؛ دا پر تاسو حرام کړی شوې؛ مگر هغه څه چې مخکې تېر شوي؛ یقیناً چې الله مهربان بخښونکی دئ.

(٢٣)- دلته څو خبرې نورې هم باید په پام کې ولرئ:

- له رضاعي مور هر پیدا شوی زوی او لور په نکاح کې د خور او ورور په شان گڼل شوي، تې رودونکې ته ئې نکاح ناجائزه ده.
- په هره توگه چې د ماشوم خېټې ته د کومې ښځې پی داخل شي، هغه رضاعي مور گرځي.
- له کومې مېرمنې سره چې نکاح وشي، که نژدېوالی ئې شوی وي یا نه وي شوی؛ د دې ښځې له مور سره نکاح پرې حرامه ده؛ خو د دې مېرمنې لور یوازې په هغه صورت کې پرې حرامه کېږي چې له نکاح وروسته ئې نژدېوالی هم ورسره شوی وي.
- له نږور سره نکاح حرامه ده؛ که څه هم هغه طلاقه شوې وي او یا کونډه شوې.
- په یوه وخت کې دوه خوېندې په نکاح کول حرام دي؛ خو که یوه ومري او یا طلاق ورکړې او عدت ئې تېر شي؛ خور ئې نکاح کول جائز دي.

د احادیثو له مخې هغه دوه ښځې هم یو ځای په نکاح کول ناجائز دي چې په خپلو کې ترور او وریره وي، یا توري او خورزه وي. هغه دوه ښځې یو ځای په نکاح کول ناروا دي چې که له دوی یوه ئې نارینه وی نو په خپلو کې به ئې نکاح ناروا وه.

دلته هغه ښځې معرفي شوې دي چې نکاح ورسره حرامه ده، اوه ئې له نسبي پلوه او اوه ئې له صهري پلوه، خو دا د محرماتو لپاره د بنسټ حیثیت لري، دا څوارلس د حصر په

معنی نه دي، د دې له مخې او دې ته په پام سره نور محرمات ټاکل شوي، قرآن دا نه دي ويلي چي د لمسۍ او انا حکم څه دئ، که دا خپله وي يا د مېرمني او يا د خور او ورور، دا ئې هم نه دي ويلي چي آيا سړی کولی شي چي د خپلي مېرمني ترور يا ورېره هم له دې سره يو ځای نکاح کړي، خو دغو آيتونو ته په پام سره د هغې حراموالی په آسانۍ سره معلومولی شو، هر عقلمن انسان د دوی په اړه حکم له نورو احکامو قياس کولی شي؛ له دغو څوارلسو مواردو علاوه نور محرمات د همدغو آيتونو له مخې ټاکل شوي دي، نه دا چي د دوی په اړه رسول الله صلی الله عليه و سلم ته بېله بېله وحي نازله شوې!!

نن د علمي تجربو له مخې ثابته شوې چي له محارمو خپلوانو سره نکاح مضره ده او بدي پايلي لري، ضعيف او د بيماريو په مقابل کي کمزوري اولاد ترې پيدا کېږي.

وَٱلْمُحْصَنَٰتُ مِنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ كِتَٰبَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَآءَ ذَٰلِكُمْ أَن تَبْتَغُوا۟ بِأَمْوَٰلِكُم مُّحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَٰفِحِينَ فَمَا ٱسْتَمْتَعْتُم بِهِۦ مِنْهُنَّ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَٰضَيْتُم بِهِۦ مِنۢ بَعْدِ ٱلْفَرِيضَةِ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

[٢٤]- او مېروښي ښځي مگر هغه چي ستاسو په واك کي وي؛ دا پر تاسو ليکلې الهي فريضه ده او له دې سوا درته روا کړی شوې، چي په خپل مال سره ئې د نکاح کوونکو په توگه لټه وکړئ؛ نه د زنا کوونکو په توگه؛ نو که په دې (مال) سره مو له دې تمتع اخيستل وغوښتل؛ نو فرض مهر ئې ورکړئ او له مهر وروسته په هغه څه کي کومه گناه درباندي نشته چي په خپلو کي پرې راضي شئ؛ بې شکه چي الله باحکمت پوه دئ.

(٢٤)- دلته څو خبري شوي:

- مېروښي ښځي د مخکينيو محرماتو په ضمن کي دي؛ په استثناء د هغو مېروښو ښځو چي د مسلمانانو په واك کي راغلې او له خپلو سابقه مېړونو سره ئې تعلق قطع شوی؛ چي دا يا وينځي دي او يا له محارب دښمن په اسارت نيول شوې مېرمني، وينځي خو اوس نشته، د اسيرو مېرمنو په اړه به يو له دغو کارونو کېږي: که ايمان راوړي نو د مسلمانو مېرمنو سلوك به ورسره کېږي، که په خپل مذهب ټينگار وکړي نو د مسلمانانو امير به يا دوی له خپلو اسيرانو سره تبادله کوي، يا به ئې د فديې په مقابل کي خوشې کوي او که دا

ممكن نه وو نو چا ته به ئې په نكاح وركوې مشروط په دې چې نكاح ئې جائزه وي.

له دغو ښځو علاوه نورې په دوه شرطه په نكاح كولى شئ: لومړى دا چې په خپلې نكاح كې د دوى د ساتلو په اراده به ئې په نكاح كوئ نه د خپلې جنسي غريزې د اشباع لپاره په موقته توگه؛ او دوهم دا چې مهر ئې وركړئ.

قرآن د نكاح كوونكو نارينه وو لپاره د محصِنين او د نكاح كېدونكو ښځو لپاره د محصَنات صيغه كارولې؛ حصن كلا ته وايي او محصِن هغه چا ته وايي چې بل په خپل حفاظت كې ساتي او محصَن هغه چا ته چې بل ئې د خپل حفاظت په غېږ كې ساتي؛ په دې سره قرآن د نكاح حقيقت څرگند كړى: يعني دا چې نكاح يوه موقته جنسي رابطه نه ده چې محض د خپل شوق پوره كولو يا د خپل جنسي ضرورت د رفع كولو لپاره تر سره شي؛ نه؛ دا د نكاح په قيد او احاطه كې د يوې كورنۍ د جوړولو لپاره غېرموقت تړون دئ؛ پام كوئ چې دې سپېڅلي تړون ته د پټې يارانې، يا د جنسي غريزې د اشباع رنگ ورنه كړئ.

ډېره عجيبه ده چې څوك د قرآن دا صراحت له پامه وغورځوي او موقته نكاح جائز وگڼي!! قرآن نه يوازې نكاح يو غېر موقت تړون گڼي او په تكرار او ټينگار سره دا خبره كوي او په هيڅ ځاى كې ئې داسې لفظ نه دئ كارولى چې له هغه د موقتي نكاح د جواز شائبه راپيدا شي، بلكې د بيان له لهجې ئې معلومېږي چې موقته نكاح داسې گڼي لكه شهواني اقدام او په پټه يار نيول. پيغمبر عليه السلام دغو تأكيداتو ته په پام سره موقته نكاح تحريم كړه.

له نكاح او استمتاع وروسته ښځو ته خپل ټاكلى مهر له وعدې سره سم وركول يوه الهي فريضه ده. خو كه ښځه او مېړه په خپلو كې د مهر په اړه كومه پرېكړه كوي، يو بل ته له خپل حق تېرېږي، د وركړې موده ئې بدلوي يا كوم بل تغيير په كې راولي؛ دا كار كولى شي.

د آيت دوهمه برخه د لومړۍ برخې لپاره مزيد شرح او تفصيل دئ، په (فاء) او (به) سره له مخكينۍ برخې سره تړل شوې او په ډېر صراحت سره ښيي چې په دغې فقرې (أُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَٰلِكُم) كې راغلى مطلب؛ په بعدي فقرې (فَمَا اسْتَمْتَعْتُم بِهِ مِنهُنَّ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً) كې مزيد توضيح شوى دئ؛ دلته له استمتاع ځان ته حلالول او ترې گټه اخيستل مراد دي، له (به) مال او له (اجورهن) د دوى مهر. لكه څنگه چې دا برخه د مخكينۍ لپاره شرح ده؛ له دې وروسته برخه د دې لپاره مزيد شرح ده: وَ لا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَٰضَيْتُم بِهِ مِن بَعْدِ الْفَرِيضَةِ.

متأسفانه ځينو له (استمتاع) (متعه) او موقته نكاح اخيستې او له (اجور) ئې د مهر پر

ځای د موقتي نکاح اجوره. حال دا چي استمتاع له دې ځای علاوه په پنځو نورو ځایونو کې هم راغلې او په هیڅ ځای کې د متعه معنی نه ورکوي او یوازي د متمتع کېدو او ګټې اخیستو معنی افاده کوي او اجور د مهور په معنی په پنځو نورو آیتونو کې هم راغلی: د دې سورې په ۲۵ آیت کې هم له اجور مراد مهور دئ نه بل څه.

مصیبت دا دئ چي ځیني خلك د خپل مسلك او مذهب مربوط روایت ځان ته معیار او ملاك کړي او دا هڅه کوي چي د قرآن آیتونه د دغو روایاتو په ګټه تأویل کړي، که کوم روایت د قرآن له کوم آیت سره مغایر مومي او د آیت ټول الفاظ او د الفاظو ترکیب ئې په صراحت او قاطعیت سره د ده روایت نفي کوي؛ دې ته نه تیارېږي چي یا روایت پرېږدي یا ئې د آیت په ګټه تأویل کړي، په خلاف ئې د آیت صریح مفهوم پرېږدي او داسي کوږ او له تکلف ډك مطلب ترې راباسي چي همدا غلط او ضعیف روایت تأیید کړي. د موقتي نکاح او متعې په باره کې ئې کوم روایت تر لاسه کړی؛ باید له قرآن د دې روایت په تأیید کې کوم دلیل راپیدا کړي، خو څرګند دلیل نه مومي، په خلاف ئې ګوري چي قرآن د نکاح په دوام او غیرموقت والي تأکید کوي، د نکاح کوونکو لپاره د (محصِنین) او د نکاح کېدونکیو لپاره د (محصَنات) الفاظ کاروي او مسلمانانو ته مکرر او په تأکید سره وایي چي له نکاح داسي څه مه جوړوئ چي څرګندي زنا یا د پټي یار نیولو ته ورته وي؛ خو دی د قرآن مغایر روایت نه شي پرېښودی، ناچار به په آیت کې لاسوهنه کوي او مطلب به ئې داسي برابروي چي د روایت تأیید ترې راووځي؛ هغه روایت به څنګه د اعتبار وړ ګڼو چي د قرآن له صریح آیت سره تضاد او تعارض لري؟! په قرآن د ایمان تقاضی خو دا ده چي د داسي روایت په اړه ووایو: ښایي راوي اشتباه کړې ده یا ښایي دا روایت د هغې مرحلې په اړه وي چي لا دا آیت نه وو نازل شوی. قرآن د داسي خلکو څېره خومره ښه او دقیقه انځور او څنګه ئې هغوي معرفي کړي، هلته چي فرمایي:

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُم بِٱلْكِتَٰبِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمَا هُوَ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾ آل عمران: ٧٨

او له دوی یوه ډله داسي ده چي په خپلي لیکني او کتاب خپلي ژبي داسي اړوي چي ته هغه د الله د کتاب یوه برخه وبولې، په داسي حال کې چي هغه د الله د کتاب برخه نه ده، دوی وایي: دا خبري ټولي د الله له لوري دي په داسي حال کې چي د الله له خوا نه دي؛ په الله پوري دروغ تړي سره له دې چي ښه پوهېږي.

وَمَن لَّمۡ يَسۡتَطِعۡ مِنكُمۡ طَوۡلًا أَن يَنكِحَ ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ فَمِن مَّا
مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُم مِّن فَتَيَٰتِكُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِۚ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِإِيمَٰنِكُمۚ
بَعۡضُكُم مِّنۢ بَعۡضٖۚ فَٱنكِحُوهُنَّ بِإِذۡنِ أَهۡلِهِنَّ وَءَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ
بِٱلۡمَعۡرُوفِ مُحۡصَنَٰتٍ غَيۡرَ مُسَٰفِحَٰتٖ وَلَا مُتَّخِذَٰتِ أَخۡدَانٖۚ فَإِذَآ أُحۡصِنَّ فَإِنۡ
أَتَيۡنَ بِفَٰحِشَةٖ فَعَلَيۡهِنَّ نِصۡفُ مَا عَلَى ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ مِنَ ٱلۡعَذَابِۚ ذَٰلِكَ لِمَنۡ
خَشِيَ ٱلۡعَنَتَ مِنكُمۡۚ وَأَن تَصۡبِرُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢٥﴾

[٢٥]- او ستاسو هغه څوك چې د شتمنۍ له پلوه هومره توان نلري چې مؤمني مېرمني ځان ته په نكاح كړي نو بيا دي په خپل واك كې له باايمانه وينځو (څوك په نكاح كړي) او الله ستاسو په ايمان ښه پوه دئ، تاسو يو له بل يئ، نو د خپلو خاوندانو په اجازه ئې په نكاح كړئ او مهر ئې په ښه توګه وركړئ، د نكاح په حصار كې راتلونكې، نه زنا كونكې او نه د پټې يار نيونكې، نو چې په نكاح كې راغلې، كه ئې بيا كومه بې حيائي وكړه، نو په دوى د آزادو مېرمنو د عذاب نيمايي ده، دا مو د هغه چا لپاره چې له كړاو ئې وېره وه او كه صبر وكړئ دا درته غوره دئ او الله مهربان بخښونكى دئ.

(٢٥)- دلته د هغه چا په اړه ارشادات شوي چې له مالي لحاظه كمزورى دئ، نه د آزادې ښځې د مهر توان لري او نه ئې د خرڅ، خوراك او پوشاك؛ د دوى په اړه دا لارښووني شوې:

- له با ايمانه وينځو دي څوك په نكاح كړي.
- چې ظاهر ئې د مؤمني وي، په دې اكتفاء وكړئ، د زړه په كيفيت خو له الله تعالى پرته بل څوك نه پوهېږي.
- دا د عار كار مه ګڼئ، وينځه هم ستاسو په شان انسان ده.
- د مالك په اجازه به ورسره نكاح كوئ.
- مهر به ئې وركوئ.
- دا به د نكاح په قيد كې د راتلو په موخه په نكاح كې راځي.

● نکاح به د جنسي غریزې د اشباع لپاره یو موقت او لنډ مهاله تړون نه وي. داسې نه چې د قانوني زنا بڼه غوره کړي.

● دا به یو څرګند سپېڅلی تړون وي، نه د کوم پټ یار د نیولو معامله.

● که د نکاح په حفاظت کې له راتلو وروسته ئې زنا وکړه، سزا ئې د آزادو ښځو نیمايي ده.

● دا لارښووني د هغه چا لپاره دي چې په ګناه کې د لوېدو وېره ورسره ده، ځان دې ته اړ ګڼي چې نکاح وکړي، له دې پرته په ګناه کې د پرېوتو وېره لري.

● که له دې رخصت د استفادې پر ځای صبر وکړي دا ورته غوره دئ.

يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾ وَٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلشَّهَوَٰتِ أَن تَمِيلُواْ مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْۚ وَخُلِقَ ٱلْإِنسَٰنُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

[٢٦]- الله غواړي چې تاسو ته ئې بیان کړي او د هغو کسانو دود دستور دروښيي چې له تاسو مخکې وو او په رحمت سره درباندې راوګرځي؛ او الله باحکمت پوه دئ. [٢٧]- الله خو غواړي چې په رحمت سره درباندې راوګرځي او هغه چې په شهواتو پسې روان دي دا غواړي چې په ډېر کوږوالي سره کاږه شئ. [٢٨]- الله دا غواړي چې درنه سپك ئې کړي او انسان خو کمزوری پیدا شوی.

(٢٦-٢٨)- الله تعالی په دغو لارښوونو او ارشاداتو سره غواړي تاسو ته حقائق بیان کړي، د مخکینیو امتونو په غوره دود دستور مو پوه کړي، د الله د پېرزوینو او رحمتونو د تر لاسه کولو طریقې دروښيي، دا ټول احکام په الهی حکمت ولاړ دي، په هر یوه کې ئې ستاسو لپاره ډېر مصالح پراته دي، د انسان کمزوریو ته په پام سره ئې ستاسو پېټې راکم کړي، د دې په مقابل کې د شیطان ملګري او هغه چې د خپل هوس بندګان دي او په شهواتو پسې درومي، د هغوی هڅه او هاند دا دئ چې تاسو په کږو لارو سر کړي، هم د الله له سمې لارې کاږه شئ او هم د خپل انساني فطرت له سالمو غوښتنو انحراف وکړئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَأۡكُلُوٓاْ أَمۡوَٰلَكُم بَيۡنَكُم بِٱلۡبَٰطِلِ إِلَّآ أَن تَكُونَ
تِجَٰرَةً عَن تَرَاضٖ مِّنكُمۡۚ وَلَا تَقۡتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُمۡ رَحِيمٗا
﴿٢٩﴾ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ عُدۡوَٰنٗا وَظُلۡمٗا فَسَوۡفَ نُصۡلِيهِ نَارٗاۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ
يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

[٢٩]- اې مؤمنانو! مالونه مو په خپل منځ کې په ناروا مه خورئ، مګر دا چې ستاسو د رضامندۍ تجارت وي؛ او ځان وژنه مه کوئ؛ یقیناً چې الله درباندې مهربان دئ.
[٣٠]- او چا چې په تېرې او ظلم سره دا کار وکړ؛ حتماً به ئې اور ته ننباسو او دا خو الله ته آسان دئ.

(٢٩-٣٠)- د کورني ژوند په اړه له لارښوونو وروسته؛ په دې آیتونو کې د مسلمانانو تر منځ د اقتصادي اړیکو په ارتباط څو اساسي لارښووني کوي:

- په ناروا به یو د بل مال نه خورئ. په دې کې ټولو هغو ناراوو لارو ته اشاره شوې چې اسلام حرامې کړې: ربا، قمار، احتکار، دوکه، رشوت، د حرامو شیانو تجارت او نور.
- تجارت درته جائز دئ، په دې سره کولی شئ یو له بل جائزه ګټه تر لاسه کړئ، خو په تجارت کې به د طرفینو رضایت په پام کې نیسئ، یو به د بل له مجبوریتونو ناروا ګټه نه اوچتوي؛ د معاملې د دواړو لوریو له توافق او رضایت پرته معامله باطله ده؛ که پلورونکي د خپل مال عیب پټ کړی وي؛ که پېرونکی ړوند وي؛ ده یو شیء غوښتی او پلورونکي بل شیء ورکړی وي؛ ده جاپانې مال غوښتي خو هغه چینایي ورکړی؛ نو دا مبایعه باطله ده او پېرونکی حق لري هغه مسترد کړي؛ همدا راز که پېرونکي په ماته ګوډه ژبه یو څه ویلي وي؛ یوه خپله خبره سمه نه شوی کولی یا ئې د دواړو د ژبو تر منځ تفاوت وو؛ او پلورونکي د هغه د قصد او مطلب خلاف کار کړی؛ دا معامله باطله ده. دا ځکه چې د رضایت شرط فوت شوی. دا مطلب په یوه حدیث کې داسې راغلی:

عَنْ عَبْدِاللَّهِ بنِ عُمَرَ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَجُلاً ذَكَرَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ يُخْدَعُ فِي الْبُيُوعِ، فَقَالَ: «إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ: لا خِلابَةَ». (بخاري: ٢١١٧)

له عبدالله بن عمر رضي الله عنهما روایت دئ چې: یوه سړي رسول الله صلى الله علیه و سلم ته وویل: په پېر پلور کې غولول کېږي؛ وئې فرمایل: ((کله چې د پېر پلور معامله کوې نو وایه: دوکه به نه وي)).

ځینو ویلي چې دا سړی په سترګو ړوند وو او ځینو ویلي سمې خبرې ئې نه شوی کولې؛ ده ته د رسول الله صلی الله علیه و سلم د سپارښتنې معنی دا ده: (لا خِلابَةَ: دوکه به نه وي)؛ په ویلو سره به د معاملې د فسخې اختیار ستا په واك کې وي.

- په آیت کې دا فقره: له ځان وژلو ډډه وکړئ؛ که څه هم په عامه توګه ئې معنی دا ده چې مبادا د فقر له وجهې او یا د فقر له وېرې ځان یا خپل اولاد ووژنئ. د الله له رحمت مه مأیوس کېږئ. خو دلته او د تجارت په ارتباط ئې معنی دا ده چې که دا انسان وژنه له ظلم او تېري راولاړه شوې وي او د انسانانو د مرګ او وژل کېدو عامل ظلم، تېری او په تجارتي معاملاتو کې غبن او دوکه وي؛ نو دا ظالمان او تېری کوونکي دي د الله عذاب ته انتظار وکړي.

- د دې معنی دا ده چې مبادا کوم انسان په ظلم او تېري سره ووژنئ او یا داسې اقتصادي نظام رائج کړئ چې د نېستمنو د مزید نېستمن کېدو باعث شي او د دوی په تدریجي مرګ منتج شي. دا اوس چې غربي استعمار پر نړۍ کوم اقتصادي نظام مسلط کړی، نړۍ ئې په بډایو او فقیرو هېوادو وېشلې، یو له ډېرو خوړو چوي او بل د یوې ګولې وچې ډوډۍ له نه موندلو مري، یو د پړسوب او پرېړتوب بیماریو لپاره دواګانې او علاجونه لټوي او بل سِل او ملاریا وهلی، د هډوکو له پاسه ئې له پوستکې پرته بل څه نشته، یو په سترو سترو مجللو افسانوي بنګلو کې هم قانع نه وي او بل یا له زړوکو جوړې شوې خېمې کې یا له ټیم جوړې شوې ګوډلې کې د ژمي سړې شپې یا د دوبي تودې ورځې تېروي، د غرب ظالمانه پانګوال نظام د ژوري په څېر د وروسته پاته هېوادونو د مظلومو ولسونو وینې زبېښلې، ظالم او بې رحم حکومتونه، جنرالان او پاچایان ئې پرې مسلط کړي، د دوی شتمنۍ ئې غارت کړې، یوه ټوټه اوسپنه او پلاستیك د سرو زرو په بیع پرې پلوري، جنرالان ئې شتمنۍ په وسلو مصرفوي خو دا وسلې د دې پر ځای چې د دښمن په ضد استعمال شي په خپله د ولس د ځپلو لپاره کارول کېږي، په تېرې پېړۍ کې به استعماري ځواکونو د خپل فوځ په زور ملکونه نیول او خپلو کمپنیو ته به ئې سپارل، خو اوس د دغو هېوادونو خپل فوځونه دا کار ورته کوي. څو جنرالان په ارزانه بیع واخلي، هم فوځ د دوی په ولکه کې راشي او د قیامونو د ځپلو لپاره ترې کار اخلي او هم د کودتاګانو له لارې نظامونه او چارواکي ئې یو په بل بدلوي. د قرآن په دغه وینا کې دا ټول حقائق توضیح شوي، واقعاً چې په ناروا سره د خلکو مال خوړل، د انسانانو د مرګ او هلاکت لوی عامل دئ.

إِن تَجْتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

[٣١]- كه مو له سترو سترو منع شوو ډېره وكړه، بد بد به درنه ورژوو او د ننوتو په عزتمن ځاى كې به مو داخل كړو.

(٣١)-دلته سيئات د كبائرو په مقابل كې ذكر شوي او دا مطلب افاده كوي چي كه له سترو سترو گناهونو ډډه وكړئ نو الله تعالى به سيئات يا واړه واړه گناهونه درته معاف كړي، خو دا ستر گناهونه كوم دي او واړه ئې كوم؟ آيا مراد ترې يوازې دغه گناهونه دي چي په پورتني آيت كې ورته اشاره شوې؟ په ناحقه د بل مال خوړل او د نفس قتل او كه معنى ئې عامه ده او ټولو هغو گناهونو ته شاملېږي چي اسلام ورته كبائر وايي؟ او دا كبائر كوم دي؟ په دې اړه لاندي خبري په پام كې ولرئ:

- دلته له تكفير سيئات مراد هم د وړو گناهونو بخښنه كېدى شي او هم د بدو اخلاقو او ناوړه عاداتو اصلاح، يعني يا د تغفير الذنوب په معنى راغلى او يا په خپله اصلي معنى. غوره معنى ئې اصلي معنى ده، دا ځكه چي الله تعالى په توبې سره هره گناه بخښي.
- له لويو گناهونو د اجتناب په صورت كې د وړو گناهونو د معافي تفصيل همغه دئ چي د ابو هريره رضي الله عنه په روايت كې راغلى:

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و سلم قَالَ « إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزِّنَى أَدْرَكَ ذَلِكَ لاَ مَحَالَةَ فَزِنَى الْعَيْنَيْنِ النَّظَرُ وَزِنَى اللِّسَانِ النُّطْقُ وَالنَّفْسُ تَمَنَّى وَتَشْتَهِى وَالْفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ أَوْ يُكَذِّبُهُ ». رواه مسلم

له ابو هريرة رضي الله عنه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: الله تعالى چي د بني آدم لپاره د زنا كومه برخه ټاكلې هغه به هرمرو بيا مومي، نو د سترگو زنا كتل دي، د ژبې زنا ئې د هغي خبري دي، نفس ئې تمنى او تلوسه كوي، خو فرج ئې د دې تصديق يا تكذيب كوي.

يعني د انسان ټول اعضاء په يوې گناه كې خپله خپله ونډه لري، سترگي، ژبه، لاس پښې او زړه؛ كه په پاى كې دا گناه تر سره شي نو ټول شريك اندامونه به خپله خپله سزا گالي او كه تر سره نه شوه نو د دغو اندامونو كړې گناه هم معاف كېږي.

په دې مبارك آيت كې له هغو اووه سترو سترو گناهونو چي پيغمبر عليه السلام ئې

موبقات ګڼې درې ئې راغلي، قتل، سود او د يتيم مال خوړل:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ » . قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا هُنَّ قَالَ « الشِّرْكُ بِاللَّهِ، وَالسِّحْرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِى حَرَّمَ اللهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلاَتِ » . رواه البخارى

له ابو هريره رضي الله عنه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: له اوو تباه کوونکو ډډه وکړئ؛ وويل شو: يا رسول الله! دا کوم کوم دي: وئې فرمايل: له الله سره شرك، سِحر، د هغه نفس وژل چي الله ئې وژل حرام کړي مگر په حقه، د يتيم مال خوړل، سود خوړل، د جګړي په ورځ شا اړول او تېښته او د مؤمنو، عفيفو او له ګناه د غافلو ښځو تورنول.

وَلَا تَتَمَنَّوْاْ مَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بِهِۦ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍۚ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا ٱكْتَسَبُواْۖ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا ٱكْتَسَبْنَۚ وَسْـَٔلُواْ ٱللَّهَ مِن فَضْلِهِۦٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

[٣٢]- او د هغه څه هيله مه کوئ چي الله ستاسو يوه ته پر بل پرې فضيلت ورکړی، نارينه وو ته د خپلو لاسته راوړنو ځانګړې برخه ده او ښځو ته د خپلو لاسته راوړنو ځانګړې برخه او له الله د ده فضل وغواړئ؛ يقيناً چي الله په هر څه ښه پوه دئ.

---

(٣٢)- دا آيت په داسي ځای کي راغلی چي تر دې مخکي او وروسته د مال او ميراث په اړه بحث کېږي؛ له دې معلومېږي چي دلته هم د دغي موضوع په اړه ځانګړې توصيه شوې او ويل شوي چي د بل شته بايد په تا کي حرص او حسد راولاړ نه کړي، هر څوك به خپلي لاسته راوړني مومي، که نارينه وي او که ښځه؛ د مال او دولت د تمنی پر ځای هغو نېکو عملونو ته اهتمام وکړئ چي د الله په خوا کي به ئې حتماً بيامومئ او که مال او دولت غواړئ نو له الله ئې وغواړئ، له روا او جائزو لارو ئې د لاس ته راوړو هڅه وکړئ.

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَٰلِىَ مِمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَۚ وَٱلَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَٰنُكُمْ فَـَٔاتُوهُمْ نَصِيبَهُمْۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

[٣٣]- او هر چا ته مو د هغه څه لپاره وارثان ټاکلي چي والدين او خپلوان ئې تر شا پرېږدي او هغه چي ستاسو لوړو او قسمونو (درسره) تړلي دي؛ خپله برخه ئې ورکړئ، بې شکه چي الله پر هر څه شاهد دئ.

(٣٣)- د ورثه وو لپاره خپلي خپلي برخي ټاکل شوې، خو هغه چي د مواخات او موالات داسي اړيکي مو ورسره پاللې دي چي تل مو له معاوضې پرته يوه له بل سره مرسته کړې ده، دوی ته هم مناسبه برخه ورکړئ.

ٱلرِّجَالُ قَوَّٰمُونَ عَلَى ٱلنِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بَعۡضَهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٖ وَبِمَآ أَنفَقُواْ مِنۡ أَمۡوَٰلِهِمۡۚ فَٱلصَّٰلِحَٰتُ قَٰنِتَٰتٌ حَٰفِظَٰتٞ لِّلۡغَيۡبِ بِمَا حَفِظَ ٱللَّهُۚ وَٱلَّٰتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَٱهۡجُرُوهُنَّ فِي ٱلۡمَضَاجِعِ وَٱضۡرِبُوهُنَّۖ فَإِنۡ أَطَعۡنَكُمۡ فَلَا تَبۡغُواْ عَلَيۡهِنَّ سَبِيلًاۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيّٗا كَبِيرٗا ٣٤

[٣٤]- نارينه پر ښځو قيم (مدبر او منتظم) دي، د هغه فضيلت په وجه هم چي الله يوه ته پر بل ورکړی او د خپلو مالونو د انفاق په وجه هم، نو صالحي ښځي مطيع وي او په غياب کي د هغه څه ساتونکې وي چي الله خوندي کړي او د کومو ښځو له بدخويي او سرغړاوي چي وېره لرئ نو نصيحت ورته وکړئ، په بستر کي ترې لري شئ او وئې وهئ، نو که ستاسو اطاعت ئې وکړ نو هسي حيلې او بهانې ورته مه لټوئ، بې شکه چي الله ستر لوړ دئ.

(٣٤)- د دې مبارك آيت په ترڅ کي د کورنۍ د خپلمنځي چارو او د ښځي او مېړه د وظائفو په اړه لاندي هدايات ورکړی شوي:

● کورنۍ يوه وړوکې ټولنه ده، وړه او لويه ټولنه يوه قيم، رئيس او ناظم ته ضرورت لري، له مدير او قيم پرته ټولنه د تشتت او بدنظمۍ ښکار کېږي، الله تعالی د کورنۍ د قيموميت دنده نارينه ته سپارلې او د دې لپاره ئې دوه دلائل وړاندي کړي: لومړی دا چي د دې وظيفې لپاره نارينه تر ښځي مناسب دئ. د ښځي د عاطفې او عقل تر منځ انډول داسي دئ چي د عاطفې اړخ ئې کافي دروند دئ، ځواکمنه عاطفه ورکړی شوې، هومره چي اکثراً عقل تر خپلي اغېزې لاندي راولي، همدې صفت ته د اولاد د روزني لپاره اړه وه، د همدغي عاطفې په حکم د اولاد د هوسايۍ او سوکالۍ لپاره خپله هوسايي قرباني کوي، دا هغه څه دي چي نارينه ترې محروم دئ، د نارينه عاطفه د دې په څېر ځواکمنه نه ده،

د عقل او عاطفې تر منځ ئې نسبي انډول شته، د قيموميت او مديريت لپاره دغه انډول ته ضرورت دئ او دوهم دليل ئې دا چې د کورنۍ ټول مصارف ئې پر غاړه دي، له مهر نيولې بيا تر کور، جامو او نفقې پورې.

- صالحې ښځې هغه دي چې په کورنۍ کې د مېړه قيموميت مني، دا هڅه نه کوي چې دا د کور واکمنه او مېړه ئې دې ته تابع او منقاد وي، د خاوند په غياب کې بايد د ټولو هغو شيانو حفاظت وکړي چې الله تعالی ئې د حفاظت امر کړی، خپل عفت، خپل ماشومان، د خاوند مال او د ده عزت.

د دې آيت له مخې نارينه د کور (چارواکی) او مېرمن ئې (ساتونکې) ده. صالحه ښځه هغه ده چې د وظائفو دا وېش مني او خپله دنده په ښه توګه تر سره کوي.

که څه هم د دغو دوو دلائلو له مخې اسلام نارينه د کورنۍ قيم ټاکلی خو دواړه مخصوصاً نارينه ئې په ښه سلوك او د کورنۍ په ټولو کارونو کې په مشوره مکلف کړی.

که ښځو نشوز کاوو، نه ئې دا پورتنی تقسيم منلو او نه ئې د ساتنې دنده په امانتدارۍ او اخلاص تر سره کوله، ځان ئې تر مېړه اوچت ګاڼو او هڅه ئې کوله چې هغه ځان ته مطيع کړي، نو د ستونزې د حل لپاره ئې خاوند څو کارونه کولی شي: په وعظ او نصيحت سره دې هغه اصلاح کړي، که وعظ او نصيحت نتيجه ورنکړه، نو څه وخت دې ترې مرور شي، خو داسې مرور نه چې يا دی کور ورته پرېږدي او يا دا له خپل کور بل ته ولېږي، نه؛ په خپله خونه او بستره کې دې لږ ترې لرې څملي، کېدی شي په دې سره د هغې بې ځايه غرور مات شي او روغه جوړه وشي، خو که دې تدبير هم نتيجه ورنکړه نو د تأديب لپاره ئې وهلی شي، خو دا وهل به داسې وي لکه پلار او مور چې خپل ماشومان تأديبوي، نه سوك او لغته (لګته)، نه په لښته او دُرې وهل، نه به ئې پر مخ او بل نازك ځای وهي او نه به د داسې شي ګوزار پرې کوي چې ټپي ئې کړي. هدف به اصلاح وي نه غچ او انتقام، نه د خپلې برلاسۍ ثابتول، که په دې سره هغې له نشوز لاس واخيست او د مېړه اطاعت ته چمتو شوه، نو بايد د تېرو کړو په وجه ئې ونه ځوروي او د ځورولو لپاره ئې حيلې او بهانې ونه لټوي.

د آيت په پای کې د الله تعالی دوه صفتونه راغلي چې له پورتني مضمون سره ئې خاص تعلق دئ: الله لوړ او ستر دئ، لويي او کبر يوازې له ده سره ښايي، نه دې ښځه کبر او لويي کوي او نه ئې مېړه، ستونزه له همدې راولاړېږي چې يو تر بل ځان اوچت وګڼي، کبر او لويي وکړي، بل ته د حقارت په سترګه وګوري او حقوق ئې ترپښو لاندې کړي.

وَإِنۡ خِفۡتُمۡ شِقَاقَ بَيۡنِهِمَا فَٱبۡعَثُواْ حَكَمٗا مِّنۡ أَهۡلِهِۦ وَحَكَمٗا مِّنۡ أَهۡلِهَآ إِن يُرِيدَآ إِصۡلَٰحٗا يُوَفِّقِ ٱللَّهُ بَيۡنَهُمَآۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرٗا ﴿٣٥﴾

[٣٥]- او كه د دوی تر منځ له بېلتون وويرېدئ نو يو حكم د ده له كورنۍ او يو حكم د دې له كورنۍ ورولېږئ؛ كه ئې د اصلاح اراده وه نو الله به د دواړو تر منځ موافقت راولي؛ يقيناً چي الله خبردار پوه دئ.

(٣٥)- كه مخكيني تدبيرونه مؤثر ثابت نه شول نو بايد د دواړو د كورنيو د مداخلې له لاري شخړه حل شي، دوه كسيزه جرگه دي وټاكل شي، يو د يوه له كورنۍ او بل د بلي له كورنۍ، دې جرگې ته دي د كشالې د حل و فصل واك وركړی شي، دواړه دي د جرگې وروستۍ پرېكړي ته غاړه كښېږدي. په دې سره به قاضي ته د شخړي د وړاندي كېدو او يا طلاق مخنيوی وشي.

د دې پوښتني په اړه چي اسلام ولې د طلاق حق نارينه ته وركړی؛ بايد ووايو: د طلاق له دغو ممكنو څلورو صورتونو اسلام يو غوره كړی:

- الف: ښځه او مېړه په گډه د طلاق فيصله وكړي.
- ب: اختلاف محكمې ته وړاندي شي او محكمه په دې اړه وروستۍ فيصله وكړي.
- ج: د طلاق حق ښځی ته وركړی شي.
- د: د طلاق پرېكړه د مېړه په لاس كي وي.

مخكي له دې چي وگورو اسلام ولې څلورم صورت غوره كړی بايد څو خبري په پام كي ولرو:

- اسلام له طلاق كركه لري، د مجبوريت لپاره جواز وركوي خو هغه تر ټولو كركجن حلال كار گڼي.

- په اسلام كي نارينه له يوې خوا پر دې مكلف شوی چي د كورنۍ ټول لازم ورځني مصارف پر غاړه واخلي، هغه به د كورنۍ د ټولو مصارفو متكفل وي. له بلي خوا په دې مكلف شوی چي د نكاح په ورځ به هومره مهر پر غاړه اخلي چي ښځه ورباندي راضي شي، دا "مهر" د ښځی حق دئ او د دې د راتلونكي لپاره يو مهم تضمين. "ښځه" كولی شي له "مېړه" هومره مهر تر لاسه كړی چي د دې راتلونكی تضمين كړي او د وخت ناوخت، بې ځايه او بې موجبه طلاق مخه ونيسي، مېړه ونشي كولی چي له يوې خوند واخلي، له لنډي مودې وروسته هغې ته طلاق وركړي او د هوس په حكم بله په نكاح كړي؛ سمه نه ده

چي طلاق په يوې ملعبې بدل شي، د نكاح په ورځ بايد داسي تدابير ونيول شي چي دا مقدسه رابطه دوام وكړي، اسلام د همدې لپاره د مهر حق د ښځي د مستقبل لپاره د يوه تضمين په توګه وضع كړی.

- اسلام دوه دليله د دې لپاره وړاندي كړي چي نارينه به د كورنۍ قيم وی او د طلاق پرېكړه به د ده له لوري كېږي:

الف: "مهر" وركوي او د كورنۍ مصارف ئې پر غاړه دي.

ب: د قيموميت لپاره چي كومو مواصفاتو ته اړتيا ده، په نارينه كي دا مواصفات تر ښځو زيات دي. د ښځي طبيعي وظائف دا ايجابوي چي قوي عاطفه ولري. قوي عاطفه اكثراً د انسان "تعقل" تر اغېز لاندي نيسي، ښځه د همدې "قوي عاطفې" په حكم د اولاد د روزني ټولي ستونزي په ورين تندي قبلوي، بې خوبي ګالي، خپل ژوند او صحت په خطر كي اچوي، د اولاد د هري غلطۍ په وړاندي صبر كوي او حتی د پرديو په مقابل كي د دوی له هري غلطۍ دفاع كوي، د "قيادت" او "قضاوت" لپاره د "قوي عاطفې" پر ځای داسي "تعقل" ته اړتيا ده چي د عاطفې تر اغېز لاندي رانشي. د نارينه روحي جوړښت داسي دئ چي د "عقل" او "عاطفې" تر منځ ئې تعادل او توازن شته او د "عاطفې" تله ئې د ښځو په شان تر "تعقل" درنه نه ده.

پداسي حال كي چي اسلامي شريعت د طلاق حق نارينه ته سپارلی، خوله دې حق د ښځي د ځورولو او د هغې په حقوقو د تېري په لار كي ناروا استفاده نه شي كولی، كه خبره دې حد ته ورسېده ښځه حق لري "محكمې" ته مراجعه وكړي، چي محكمه به يا د دې حقوق احياء كوي او يا به دا رابطه فسخ كوي.

وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗا وَبِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡجَارِ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡجَارِ ٱلۡجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلۡجَنۢبِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخۡتَالٗا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

[٣٦]- او د الله عبادت وكړئ او هيڅ څه ورسره مه شريكوئ او له والدينو سره ښېګڼه وكړئ او له خپلوانو سره، له يتيمانو، مسكينانو، خپل ګاونډي، لري ګاونډي، په څنګ كي ملګري، مسافر سره او له هغه چا سره چي ستاسو په واك كي دي؛ او الله

هغه څوك نه خوښوي چې ځان ستايونكى كبرجن وي.

(٣٦)- په دې مبارك آيت كې د الله تعالى د دې حق تر څنګ چې د ده عبادت به كوئ او هيڅ څه او هيڅوك به نه ورسره شريكوئ، د لاندې نهو كسانو سره د احسان او ښېګڼې سپارښتنه شوې: مور، پلار، يتيمان، مسكينان، خپل ګاونډى، پردى ګاونډى، خپله ښځه يا په ژوند كې بل ملګرى او دوست، مسافر او هغه څوك چې ستاسو په واك كې دئ. له دغو سره له احسان هغه څوك ډډه كوي چې دوه كرغېړن خصلتونه ولري:

- كبرجن وي او ځان تر نورو لوړ ګڼي.
- ځان ستايي او نور سپك او حقير ګڼي.

ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِ وَيَكۡتُمُونَ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦۗ وَأَعۡتَدۡنَا لِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٗا مُّهِينٗا ﴿٣٧﴾

[٣٧]- هغه چې (په خپله هم) بخل كوي او (نور) خلك (هم) پر بخل ګماري او الله چې له خپل فضل څه وركړي هغه پټوي؛ او دغو كافرانو ته مو سپكوونكى عذاب تيار كړى.

(٣٧)- دا ځان ستايونكي كبرجن هغه دئ چې په خپله هم بخل كوي او نور هم بخل ته هڅوي او الله تعالى چې كوم نعمتونه وركړي؛ د خير په كارونو كې د انفاق پر ځاى ئې پټوي، كله چې هم انفاق ته راوبلل شي وايي: هيڅ نلرم، دا توان راسره نشته چې مرسته وكړم، فقط دومره لرم چې خپل مشكلات پرې حل كړم!!

له بخل سره چې دا دوه نور ګناهونه هم يو ځاى شي: بل بخل ته هڅول او دروغ ويل او الهي نعمتونه پټول، نو دا د مسلمان له شأن ډېر لرې دئ، يوازې د هغه چا كار كېدى شي چې كافر وي، نو ځكه د آيت په پاى كې ويل شوي چې الله دغو كافرانو ته سپكوونكى عذاب تيار كړى.

وَٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۗ وَمَن يَكُنِ ٱلشَّيۡطَٰنُ لَهُۥ قَرِينٗا فَسَآءَ قَرِينٗا ﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيۡهِمۡ لَوۡ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقَهُمُ ٱللَّهُۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِهِمۡ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

[٣٨]- او هغه چې خلکو ته د ځان ښودنې لپاره خپل مال لګوي او نه پر الله ایمان راوړي او نه د آخرت پر ورځې او د چا چې شیطان ملګری شي نو څومره بد دئ دا ملګری. [٣٩]- او په دوی به څه شوي وو که ئې پر الله او د آخرت پر ورځې ایمان راوړی وی او الله چې کومه روزي ورکړې له هغه ئې څه انفاق کړي وی! او الله پرې ښه پوه دئ.

(٣٨-٣٩)- دلته د هغو کبرجنو څلور نور خصلتونه بیان شوي: انفاق ئې د ځان ښودنې لپاره وي، نه پر الله ایمان لري او نه پر آخرت او له شیطان سره ئې ملګرتیا وي.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَظۡلِمُ مِثۡقَالَ ذَرَّةٖۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةٗ يُضَٰعِفۡهَا وَيُؤۡتِ مِن لَّدُنۡهُ أَجۡرًا عَظِيمٗا ﴿٤٠﴾

[٤٠]- بې شکه چې الله د یوې ذرې په اندازه هم ظلم نه کوي او که هغه کومه ښېګڼه وي نو دوه برابره به ئې کړي او له خپل لوري به ستره بدله ورکړي.

(٤٠)- الله تعالی د هیڅ ښېګڼې نه ضائع کوي، هر چا ته به د ده د نېك عمل دنیوي او اخروي بدله ورکوي، د چا اجر نه ضائع کېږي، دا ظلم دئ چې د چا هلې ځلې بې نتیجې پاته شي، مهربان الله دا ظلم نه کوي، نه؛ هر نېك عمل ته دوه برابره او تر دې هم ستره بدله ورکوي.

فَكَيۡفَ إِذَا جِئۡنَا مِن كُلِّ أُمَّةِۭ بِشَهِيدٖ وَجِئۡنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ شَهِيدٗا ﴿٤١﴾ يَوۡمَئِذٖ يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَعَصَوُاْ ٱلرَّسُولَ لَوۡ تُسَوَّىٰ بِهِمُ ٱلۡأَرۡضُ وَلَا يَكۡتُمُونَ ٱللَّهَ حَدِيثٗا ﴿٤٢﴾

[٤١]- نو څنګه به وي چې له هر امت یو شاهد راولو او تا پر دغو شاهد راولو؟ [٤٢]- په دې ورځ به هغه چې کافران شوي او له پیغمبر ئې سرغړاوی کړی؛ دا خوښوي چې کاش زمکه پر دوی آواره شي؛ او هیڅ خبره به له الله نه شي پټولی.

(٤١-٤٢)- دلته د قیامت د ورځې څو مناظر انځور شوي:

- د هر امت خپل خپل پیغمبر به د شاهد په توګه راوستی شي. دوی به د دې خبرې شهادت ورکوي چې الله تعالی د انسانانو د هدایت لپاره پیغمبران او کتابونه لېږلي وو، دا

پيغمبران به په خپله د دې خبرې د اثبات لپاره کافي وي چې انسانانو دا کولی شول چې د پيغمبرانو په خبر ئې ايمان راوړی وی او د کفر او عصيان لار ئې نه وی غوره کړې. له هيچا به دا ادعاء نه منل کېږي چې له حقائقو بې خبره وو، حق دين نه وو وررسېدلی، يا ظروف او شرائط ئې داسي وو چې ايمان راوړل ورته ناممکن وو، د پيغمبرانو او د دوی باايمان امتيانو شتون به د دوی دا حجت او استدلال بابيزه کړي.

- په دې ورځ به هغه کسان چې په خپل کفر ئې ټينگار کاوو او د پيغمبرانو له وينا ئې عصيان کاوو دا تمنی کوي چې کاش په زمکه کې ښخ شي او له خاورو سره برابر شي، نه به خپلي د دنيا خبري له الله پټولی شي او نه د محاسبې په دغه هيبتناکې ورځ کې هغه خبري چې په زړه کې ئې تېرېږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعۡلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغۡتَسِلُواْۚ وَإِن كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوۡ جَآءَ أَحَدٞ مِّنكُم مِّنَ ٱلۡغَآئِطِ أَوۡ لَٰمَسۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمۡ تَجِدُواْ مَآءٗ فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدٗا طَيِّبٗا فَٱمۡسَحُواْ بِوُجُوهِكُمۡ وَأَيۡدِيكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ٤٣

[٤٣]- اې مؤمنانو! په داسي حال کې لمانځه ته مه نژدې کېږئ چې مست يئ، تر هغه چې په هغه څه پوه شئ چې تاسو ئې وايئ او نه په هغه حال کې چې جنب يئ؛ مگر دا چې لاروي يئ؛ تر هغه چې غسل وکړئ او که بيمار وئ او يا د سفر په حال کې او يا مو کوم يو له بيديا راوگرځي او يا مو له مېرمنو سره نژدېوالی وکړ او اوبه مو ونه موندې، نو د پاکې خاوري تيمم وکړئ او په خپلو مخونو او لاسونو ئې مسح کړئ؛ بې شکه چې الله بخښونکی عفوه کوونکی دئ.

(٤٣)- په دې مبارك آيت کې څو لارښووني شوې:

- لمونځ په داسي حالت کې مه کوئ چې مست وئ او په دې نه پوهېږئ چې څه وايئ، لمونځ خو له الله تعالی سره ستاسو راز و نياز دئ، هغه ته خپل حاجتونه وړاندي کوئ، له خپل زړه راخوتېدلې خبري ورته کوئ، په داسي حالت کې په لمانځه ودرېږئ چې خپلو خبرو ته مو پام وي او پرې پوهېږئ. له دې په څرگنده معلومېږي چې د لمانځه په الفاظو پوهېدل او د لمانځه په وخت کې هغه په پام کې نيول او له فهم او پوهي سره ئې ويل ضروري دي.

- په جنابت کې هم تر غسل کولو پورې لمانځه ته مه نژدې کېږئ، مګر دا چې مسافر وئ.
- که بیمار یا په سفر وئ، یا له اودس ماتي راوګرځئ او یا له مېرمنو سره نژدېوالی وکړئ او اوبه ونه مومئ؛ نو د پاکې خاورې تیمم وکړئ. تیمم دا دئ چې لاسونه په خاورو ووهئ او بیا خپل مخ او لاسونه پرې مسح کړئ.

که تاسو مرغانو او حیواناتو ته ځیر شئ وبه ګورئ چې که اوبه پیدا کړي نو ځان په کې اچوي، په خپلو وزرونو ځان ته اوبه شیندي او که اوبه ونه مومي نو په خاورو کې رغړي، په خپلو ښکرونو او وزرونو ځان ته خاورې شیندي، دوی ته د غسل او تیمم فطري لارښوونه شوې او موږ ته شرعي، الله تعالی موږ د غسل او تیمم په اړه په هغه څه مکلف کړي یو چې ټول ژوي ئې د خپل فطرت په حکم کوي. الله تعالی تا ته دا وړه مرغۍ په داسې حال کې درښیي چې هره ورځ څو څو ځله په خاورو کې رغړي، په ډېر شوق او مستۍ سره او د رغړېدو په وخت کې د دې هڅه کوي چې د خپلې هرې بڼکې بېخ ته خاوره ورسوي، دا ئې یو ضرورت دئ، په دې سره ئې ځرمن له ډېرو جلدي امراضو خوندي پاته کېږي، دا ئې د علاج ذریعه ده، اکثر میکروبونه هم په اوبو مري او هم په خاوره، که اوبه ورورسېږي دومره اوبه ئې وجود ته ننوځي چې له پړسېدو وچوي او که له خاورې سره په تماس کې شي نو خاوره ئې د وجود ټول مائعات جذب کړي او ومري.

زموږ اودس او تیمم هم یو با حکمته تعبدي عمل دئ، په هر یوه کې ئې حکمتونه او مصلحتونه مضمر دي، الله تعالی تا په هغه څه مکلف کوي چې ګټه ئې تر هر څه د مخه تا ته رسي، که ته ئې مکلف کړی نه وی نو په خپله د دې په ضرورت او اهمیت دومره هم نه پوهېدې لکه هغه وړه مرغۍ، د اوبو د نشتوالي په صورت کې ئې په تیمم مکلف کړی یې، ډېر آسان کار، د هغې مرغۍ تر کار آسان او لنډ، لاس په خاورو ووهه او مخ او لاسونه پرې مسح کړه، دا خاوره همغه کار کوي چې اوبه ئې کوي، خاوره پاکه ده او د پاکوالي سبب، ستا دا اوبه هم پر زمکه ورېدلې او د زمکې پر سر بهېدلې، د خاورو ډېر مواد ئې له ځان سره اخیستي او ستا خوا ته رارسېدلې دي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ نَصِيبًا مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ يَشْتَرُونَ ٱلضَّلَٰلَةَ وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا۟ ٱلسَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

[٤٤]- آیا هغو ته دې پام نه دئ کړی چې څه برخه د کتاب ورکړی شوې؛ ضلالت او

تېروتنه پېړي او دا غواړي چې تاسو هم بې لارې شئ.

(٤٤)- دلته د اهل کتاب ملايانو ته اشاره شوې؛ درې خصلتونه ئې په ګوته شوي:

- علم ئې کچه او نيمګړى دئ، د کتاب په يوې وړې برخې پوهېږي، د کتاب له اصلي او اساسي برخو بې خبره دي او په فروعاتو او حواشيو کې غرق.
- سمه لار ئې پرېښې، په کږو لارو سر شوي، په کتاب کې هغه څه لټوي چې د دوى غلط مذهب او په شرك لړلى مسلك توجيه کړي.
- هم په خپله بې لارې دي هم نور بې لارې کوي، له دين ئې دام جوړ کړى، خلك غولوي او د دوى دين او دنيا لوټوي.

وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِأَعۡدَآئِكُمۡۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَلِيّٗا وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ نَصِيرٗا ﴿٤٥﴾

[٤٥]- او الله ستاسو پر دښمنانو ښه پوه دئ او الله د ولي په توګه کافي دئ او الله د مرستندوى په توګه کافي دئ

(٤٥)- دا دين پلورونکي ملايان ستاسو دښمنان دي، له دوى د دوستۍ طمع مه کوئ، دا انتظار مه لرئ چې دوى به د دين په کار کې ستاسو مرسته وکړي، الله د ولي او مرستندوى په توګه ځان ته کافي وګڼئ.

مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِۦ وَيَقُولُونَ سَمِعۡنَا وَعَصَيۡنَا وَٱسۡمَعۡ غَيۡرَ مُسۡمَعٖ وَرَٰعِنَا لَيَّۢا بِأَلۡسِنَتِهِمۡ وَطَعۡنٗا فِي ٱلدِّينِۚ وَلَوۡ أَنَّهُمۡ قَالُواْ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَا وَٱسۡمَعۡ وَٱنظُرۡنَا لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡ وَأَقۡوَمَ وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفۡرِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿٤٦﴾

[٤٦]- له يهودانو ځيني د الله کلام له خپل خپل ځايه کږوي او وايي: موږ اورېدلي، ومو نه مانو، ته ئې واوره نه اورېدونکيه! او د خپلو ژبو په تاوولو سره راعنا وايي، پر دين طعن وهونکي؛ او که دوى ويلي وى چې موږ واورېدو، منونکي ئې شوو، واوره، موږ ته نظر وکړه، نو دا ورته غوره وه او ډېره سمه، خو الله دوى د خپل کفر په وجه رټلي دي نو څکه ايمان نه راوړي مګر ډېر لږ.

(٤٦)- په دې مبارك آيت کې د يهودي ملايانو څو خباثتونه بيان شوي:

- د الله په کلام کې تحریف کوي، په کوږ تأویل او تعبیر سره کږه معنی ترې راباسي، د الله د کلام یوه برخه داسې رااخلي چې مخکینۍ او وروستنۍ برخې ئې له پامه غورځولې وي او په داسې ځای او داسې ډول ئې وکاروي چې خپله غلطه خبره پرې سمه ثابته کړي. د دې مثال داسې دئ لکه ته چې کوم کچه ملا ته د جهاد بلنه ورکړې، خو هغه نه پر جهاد باور لري او نه د جهاد جرأت او همت؛ خو غواړي د عدم جهاد لپاره مذهبي تأویل وړاندې کړي، نو درته وايي: جنابه موږ په دین ښه پوهېږو، الله تعالی جل مجده و عز شأنه و عم نواله، په قرآنه المجید او فرقانه الحمید کې فرمايي: ولاتلقوا بایدیکم الی التهلکه!! د دې کلام اصلي او په خپل ځانګړي موضع او مقام کې معنی دا ده چې له مالي او ځاني قربانۍ ډډه کول؛ ځان په هلاکت کې غورځول دي؛ خو دی د الله په کلام کې تحریف وکړي، موضع ئې وربدله کړي او غلطه معنی ترې راوباسي.
- دوی په خوله سمعنا وايي، تا ته اطمئنان درکوي چې درسره موافق دي او خبره دې مني، په داسې حال کې چې په زړه کې به ئې د نه منلو پخه اراده وي؛ او هو؛ د دوی ځیني بیا داسې دي چې درته وايي: جنابه! موږ دا خبره تر تا ډېر د مخه اورېدلې ده، ته چې په کوم آیت عمل کولو ته موږ رابلې هغه موږ تر تا د مخه لوستلی دئ، موږ د دې لپاره عمل پرې نه کوو چې په نورو آیتونو، احادیثو او روایاتو او د فقهاءو په وینا عمل کوو، دا موږ ته مه رااوروه، په خپله ئې واوره چې هغه نور دي نه دي اورېدلي، که ته له هغو نورو خبر وی نو موږ ته به دې دا آیت نه وړاندې کاوو!!
- منافقت به کوي، ظاهر به ئې د دوست وي خو په زړه کې ئې کینه او دښمني، دوه مخي الفاظ به کاروي، د الفاظو ظاهري بڼه به ئې سمه برېښي خو په زهرو به لړلې وي.
- عملونه ئې کافرانه دي، داسې چې دوی ئې د الله د لعنت وړ ګرځولي.
- ډېر لږ ایمان راوړي، د دوی ایمان هغه ایمان نه دئ چې له مؤمن سره ښايي، ایمان ئې کچه او نیمګړی دئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ ءَامِنُواْ بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُم مِّن قَبْلِ أَن نَّطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰٓ أَدْبَارِهَآ أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ أَصْحَٰبَ ٱلسَّبْتِۚ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾

[٤٧]- اې کتاب ورکړی شوو! په هغه څه ایمان راوړئ چې موږ نازل کړی او له تاسو

سره د شته کتاب تصديقوونکی دئ، له هغه د مخه چې څيني مخونه ويجاړ کړو او تر شا ئې واړوو، يا ئې داسې ورټو لکه شنبه وال چې مو ورټل او د الله امر خو تر سره کېدونکی دئ.

(٤٧)- اهل کتاب ته خو په کار وه چې تر هر چا د مخه ئې پر قرآن ايمان راوړی وی، دا ځکه چې قرآن د هغو کتابونو تصديق کوي چې له دوی سره دي، له قرآن د دوی انکار په هيڅ دليل او حجت نه شي توجيه کېدی، دا انکار خو په اصل کې له خپل کتاب انکار دئ، د دې لپاره له ړوند تعصب پرته بل دليل نه شو موندلی. که دوی ايمان رانه وړي نو دوو خبرو ته دې انتظار وکړي:

- يا به ئې الله تعالی مخونه محو او ويجاړ کړي، سترګې به ئې ړندې او غوږونه به ئې ورکاڼه کړي، مخ به ئې د څټ په څېر کړي، د ايمان راوړو او د حق لارې موندو ټول امکانات به ترې سلب کړي، همغسې لکه د کافرانو په اړه چې فرمايي: ختم الله على قلوبهم و على سمعهم، وعلى ابصارهم غشاوة او د منافقينو په اړه فرمايي: ذهب الله بنورهم و ترکهم في ظلمت لايبصرون، صم، بکم، عمي فهم لايرجعون.
- او يا به ئې د يهودو د هغې ډلې په څېر ورټي چې د شنبې احترام ئې ونکړ او د بيزوګانو په څېر مسخ شول.

د الله تعالی دا وعيد محتوم وعيد دئ حتماً تر سره کېږي.

که څه هم څينو مفسرينو له (نطمس على وجوههم) نوري معنی ګاني اخيستې دي، خو که په قرآن کې دې ته ورته آيتونو ته پام وکړو نو معنی ئې له دې پرته بل څه نه شي کېدی چې موږ رانقل کړې. د دې لپاره لاندې دلائل دي:

- د قرآن په ټولو هغو آيتونو کې چې دې ته ورته مواردو کې دا شان الفاظ راغلي نو هلته ئې مجازي معنی مراد وي نه حقيقي معنی، لکه ختم الله على قلوبهم کې او يا ذهب الله بنورهم کې.
- دلته يهودو ته ويل شوي چې که په قرآن ايمان رانه وړئ نو يا به دا کار درسره کوو او يا به مو د شنبه والو په څېر مسخه کوو، نو معلومه ده چې دا لومړی کار غير له مسخه کولو دئ.
- عملاً ګورو چې يهودان د قرآن له نزول وروسته مسخه نه شول خو اکثريت ئې له ايمان راوړو محروم شول، د دې معنی دا ده چې د الله تعالی لومړی وعيد همدغه وو.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُۚ وَمَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱفْتَرَىٰٓ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

[٤٨]- يقيناً چي الله شرك نه بخښي او له شرك پرته نور څه هر هغه چا ته بخښي چي د ده خوښه وي او څوك چي له الله سره شرك وكړي نو د ستري گناه افتراء ئې كړې.

(٤٨)- په دې مبارك آيت كې د مؤمنانو لپاره ډېر ستر زېرى دئ او په دې كې د الله يوه ډېره ستره او عظيمه پېرزوينه بيان شوې، مؤمنانو ته زېرى وركړى شوى چي رحمن خداى له شرك پرته هره گناه بخښي، كه كبيره وي او كه صغيره، كه ئې توبه كړې وي او كه نه، يوازې كفر او شرك له توبې پرته نه بخښي، نور نو صغاير په نېكو عملونو محوه كوي او كبائر هم په توبې سره او هم ئې له توبې پرته په خپل فضل سره بخښي. د (لمن يشاء) له فقرې دا مطلب مه اخلئ چي ښايي تاسو به په هغه زمره كې رانشئ چي الله تعالى ئې د بخښني او مغفرت وړ گڼي. الله تعالى په دې اړه خپل سنت او مشيت څرگند كړى، په ايمان، توبه، هجرت، جهاد، شهادت، انفاق في سبيل الله او نېك عمل سره ستا گناهونه بخښي، دا د الله وعده ده.

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِى طَالِبٍ قَالَ مَا فِى الْقُرْآنِ آيَةٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ هَذِهِ الآيَةِ (إِنَّ اللَّهَ لاَ يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ). الترمذى.

- له علي بن ابى طالب رضي الله روايت دئ چي وايي: ما ته په قرآن كې تر دې آيت زيات محبوب آيت نشته: " إِنَّ اللهَ لاَ يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ: يقيناً چي الله دا نه بخښي چي له ده سره شرك وشي او له دې پرته هر څه هغه چا ته بخښي چي دى ئې وغواړي".

عن ابى ذر أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال « مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ . ثُمَّ مَاتَ عَلَى ذَلِكَ، إِلاَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ » . قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ « وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ » . قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ « وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ » ثلاثاً. ثم قال فى الرابعة «عَلَى رَغْمِ أَنْفِ أَبِى ذَرٍّ » . متفق عليه

- له ابو ذر رضي الله عنه روايت شوى چي پيغمبر عليه السلام وفرمايل: داسي څوك نشته چي لا اله الا الله ووايي او له همدې كلمې سره ومري او جنت ته دې داخل نه شي،

ما ورته وویل: که څه هم زنا او غلا ئې کړې وي؟ وئې فرمایل: که څه هم زنا او غلا ئې کړې وي، بیا مې وویل: که څه هم زنا او غلا ئې کړې وي؟ وئې فرمایل: که څه هم زنا او غلا ئې کړې وي، درې ځلې او په څلورم ځل ئې وفرمایل: که څه هم د ابو ذر پزه په خاورو شي.

عَنْ ضَمْضَمِ بْنِ جَوْسٍ الْيَمَامِيِّ قَالَ قَالَ لِى أَبُو هُرَيْرَةَ يَا يَمَامِىُّ لاَ تَقُولَنَّ لِرَجُلٍ وَاللَّهِ لاَ يَغْفِرُ اللهُ لَكَ أَوْ لاَ يُدْخِلُكَ اللهُ الْجَنَّةَ أَبَداً . قُلْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ إِنَّ هَذِهِ لَكَلِمَةٌ يَقُولُهَا أَحَدُنَا لأَخِيهِ وَصَاحِبِهِ إِذَا غَضِبَ. قَالَ فَلاَ تُقُلْهَا فَإِنِّى سَمِعْتُ النَّبِىَّ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « كَانَ فِى بَنِى إِسْرَائِيلَ رَجُلاَنِ كَانَ أَحَدُهُمَا مُجْتَهِداً فِى الْعِبَادَةِ وَكَانَ الآخَرُ مُسْرِفاً عَلَى نَفْسِهِ فَكَانَا مُتَآخِيَيْنِ فَكَانَ الْمُجْتَهِدُ لاَ يَزَالُ يَرَى الآخَرَ عَلَى ذَنْبٍ فَيَقُولُ يَا هَذَا أَقْصِرْ. فَيَقُولُ خَلِّنِى وَرَبِّى أَبُعِثْتَ عَلَىَّ رَقِيباً؟ قَالَ إِلَى أَنْ رَآهُ يَوْماً عَلَى ذَنْبٍ اسْتَعْظَمَهُ فَقَالَ لَهُ وَيْحَكَ أَقْصِرْ. قَالَ خَلِّنِى وَرَبِّى أَبُعِثْتَ عَلَىَّ رَقِيباً؟ قَالَ فَقَالَ وَاللَّهِ لاَ يَغْفِرُ اللهُ لَكَ أَوْ لاَ يُدْخِلُكَ اللهُ الْجَنَّةَ أَبَداً. قَالَ أَحَدُهُمَا قَالَ فَبَعَثَ اللهُ إِلَيْهِمَا مَلَكاً فَقَبَضَ أَرْوَاحَهُمَا وَاجْتَمَعَا عِنْدَهُ فَقَالَ لِلْمُذْنِبِ اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِى. وَقَالَ لِلآخَرِ أَكُنْتَ بِى عَالِماً أَكُنْتَ عَلَى مَا فِى يَدِى خَازِناً؟ اذْهَبُوا بِهِ إِلَى النَّارِ ». قَالَ فَوَالَّذِى نَفْسُ أَبِى الْقَاسِمِ بِيَدِهِ لَتَكَلَّمَ بِالْكَلِمَةِ أَوْبَقَتْ دُنْيَاهُ وَآخِرَتَهُ. رواه احمد

له ضمضم بن جوس الیمامي روایت دئ چې ما ته ابو هریره رضي الله عنه وویل: یا یمامي! هیڅکله ته داسې مه وایه چې پر الله قسم چې الله به دې ونه بخښي او یا دا چې الله به دې هیڅکله جنت ته داخل نه کړي، ما ورته وویل: اې ابو هریره! موږ خو دا خبره هغه وخت خپل ورور یا ملګري ته کوو چې څوک په بل غصه شي، هغه وویل: دا خبره مه کوه، ځکه ما له رسول الله صلی الله علیه وسلم اورېدلي چې وئې فرمایل: په بني اسرائیلو کې دوو کسانو په خپلو کې وروري کوله، یو ئې په عبادت کې ډېر زیار ایستونکی وو او بل ئې مسرف او ګنهګار، عابد به هر کله چې دا بل په ګناه ولید نو ورته ویل به ئې: له ګناه راتم شه، هغه به ورته وویل: ما له خپل رب سره پرېږده، ته خو به زما څارونکی نه یې ټاکل شوی؟ تر دې چې هغه یوه ورځ په داسې ګناه ولید چې ډېره ستره ورته معلومه شوه، نو ورته وئې ویل: افسوس پر تا، راتم شه، هغه بیا هم ورته وویل: ما له خپل رب سره پرېږده، ته خو به زما څارونکی نه یې ټاکل شوی؟ ده ورته وویل: په الله قسم چې نه

به الله بخښنه درته وکړي او نه به دي هیڅکله جنت ته داخل کړي، وئې وویل: نو الله تعالی یوه ملائکه ورولېږله، د دواړو روح ئې قبض کړه، دواړه د ده خوا ته راغونډ شول، نو ګنهګار ته ئې وفرمایل: زما په رحمت سره جنت ته داخل شه او هغه بل ته ئې وویل: آیا ته په دې پوهېدې چې زه به څه کوم؟ آیا ته د هغه څه خازن وې چې زما په لاس کې دي؟ دوزخ ته ئې بوځئ، پیغمبر علیه السلام وفرمایل: په هغه ذات قسم چې د ابو القاسم روح ئې په واك کې ده چې دې عابد داسې خبره کړې وه چې خپله دنیا او آخرت ئې پرې تباه کړ.

د مغفرت او بخښنې په اړه دا نصوص د دې لپاره نه دي چې څوك ګناه ته تشویق شي، د دې لپاره راغلي چې ګنهګار له یأس او ناهیلۍ وژغوري، دا ګمان ونکړي چې د توبې او رحمت دروازې ئې پر مخ تړل شوې او دا د دې لپاره دي چې صالح مسلمان له یوه ګنهګار دومره کرکه ونکړي چې هغه ته له وعظ او نصیحت لاس واخلي، هغه ته ویل شوي چې د ګنهګار په اړه دا فیصله مه کوه چې د الله له رحمت او مغفرت محروم او ځای ئې جهنم دئ، همدا راز ده ته ویل شوي چې په الله پورې مربوط امور الله ته پرېږده، دا حق ځان ته مه ورکوه چې د چا په اړه ووایې: الله به ئې هیڅکله ونه بخښي. ته خو د خلکو د عملونو قاضي نه یې، ته یو داعي یې، د دعوت په کار کې له هیچا مه مأیوس کېږه.

په دې مبارك آیت کې دا هم ویل شوي چې شرك یوه افتراء او یو دروغ دئ، څوك چې له الله تعالی سره څه شریك ګڼي هغه په حقیقت کې دروغ وایي او افتراء کوي، الله هیڅ شریك نلري او دا طبعاً تر ټولو ستره ګناه ده چې د الله په شأن کې افتراء وشي، همدا راز هغه څوك شریك درلودو ته اړ کېږي چې په یوازې سر د خپل ملك له ادارې عاجز وي او د بل له مرستې پرته ټولو امورو ته نه شي رسېدئ، د شرك په افتراء سره الله ته د ضعف او ناتوانۍ نسبت کېږي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُم ۚ بَلِ ٱللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَآءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

[٤٩]- آیا هغو ته دې پام نه دئ کړی چې خپل ځانونه ستایي؟ نه؛ دا خو (یوازې) الله دئ چې څوك ئې خوښ وي تزکیه کوي ئې او د خرما د زړي د یوه تار په اندازه به ظلم پرې ونشي.

(٤٩)- اهل کتاب به له خپل شرك، منافقت او خپلو نورو قبيح او کرکجنو اعمالو سره سره ځان غوره قوم او د الله محبوب امت ګڼلو او د نړۍ تر ټولو خلکو به ئې ځان اوچت شمېرو. دلته د دوی په ځواب کې ويل شوي: تاسو چې د ځان ستايلو لپاره کوم معيارونه کاروئ او د هغه له مخې ځان تر ټولو اوچت ګڼئ، دا هغه معيارونه نه دي چې الله تعالی پرې ځوك تزکيه کوي او د ستايني وړ ئې ګڼي، دا معيارونه په الهي عدالت ولاړ نه دي، الله د نري تار په اندازه هم پر چا ظلم نه کوي، ستاسو قضاوتونه ظالمانه دي، د عدالت او انصاف خلاف. ولې به تاسو تر نورو غوره وئ، د کومې ښېګڼې له مخې؟

ٱنظُرۡ كَيۡفَ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَۖ وَكَفَىٰ بِهِۦٓ إِثۡمٗا مُّبِينًا ﴿٥٠﴾

[٥٠]- وګوره: څنګه پر الله د درواغو افتراء کوي او همدا د څرګندي ګناه په توګه کافي ده.

(٥٠)- دا خلك دروغ وايي چې الله تعالی دوی په نورو غوره ګڼي، دا خو د الله په نسبت يوه ظالمانه افتراء ده او لويه ګناه، الله به څنګه د دوی په څېر ناولي او په ګناهونو کې تر ستوني غرق خلك خوښوي. د دوی لپاره دغه ګناه هم بس ده؛ همدا چې ځان تر نورو غوره او د خدای نازولي او خاص بندګان ګڼي.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبٗا مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡجِبۡتِ وَٱلطَّٰغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ هَٰٓؤُلَآءِ أَهۡدَىٰ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ سَبِيلًا ﴿٥١﴾

[٥١]- آيا هغو ته دې پام ونه کړ چې د کتاب څه برخه ورکړی شوې، خو په جبت او طاغوت ايمان راوړي او د کافرانو په اړه وايي: دوی تر مؤمنانو ډېر په سمه لار دي.

(٥١)- په مخکيني آيت کې د ټولو يهودانو ذکر وو خو دلته د دوی علماءو ته اشاره شوې، کله چې د اهل کتاب د علماءو په اړه بحث کېږي نو قرآن ئې په دغه صيغه يادوي، د دې وړ ئې نه ګڼي چې د عالم په نامه ئې ياد کړي؛ بلکې وايي: هغه چې له کتابه ئې نيمګړی علم په برخه شوی، علم ئې ناقص دئ، هسې ئې د کتاب څو خبري زده کړې دي. دلته د دوی درې ځانګړتياوې په ګوته کوي:

- په اوهامو، خرافاتو، فال، کوډو، منتر، جادو او دې ته ورته شيانو باور لري.
- د طاغوت په خدمت کې دي، د هر ظالم، عاصي، سرکښ او مفسد واکمن ملاتړ کوي، په

خوله ئې د الله نوم وي خو په زړه کې ئې له طاغوت وېره او طمع، دين د طاغوت په پښو کې ذبح کوي او د طاغوت په ګټه ئې کاروي.

- تر مؤمنانو کافران غوره ګڼي، تبليغات ئې د هغوی په ګټه وي، خلکو ته وايي چې د کافرانو مسلك او مذهب تر مؤمنانو غوره دئ.

دا داسي وګڼئ لکه د روسانو او امريکايانو په لاس د افغانستان د اشغال په وخت کې چې ځيني دين پلورونکي ملايان له دوی سره يو ځای شول او د واقعي علماءو او مجاهدينو په ضد به ئې تبليغات کول، د امريکايانو کرکجنه او په وينو لړلې ډيموکراسي به ئې تأييدوله او د مجاهدينو په اړه به ئې ويل چې دوی متعصب او افراطي دي، د هېواد د آزادۍ او بيا ودانولو دښمنان دي.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُۖ وَمَن يَلۡعَنِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

[٥٢]- دوی همغه دي چې الله رټلي دي او الله چې څوك ورټي نو هيڅ ملاتړی به ورته ونه مومې.

(٥٢)- دا خلك او په هر چا کې چې دا صفات وي هغوی د الله تعالی د لعنت وړ دي، د الله له خوا رټل شوي؛ نه په دنيا کې مرستندوی موندلی شي او نه په آخرت کې. دوی خو د کافرانو د مرستو د تر لاسه کولو لپاره دا طريقه غوره کړې وه، د دوی په ګټه او د مسلمانانو په ضد به ئې تبليغات کول، تاسو به وګورئ چې د دوی هيلې به تر سره نه شي، دا کافران به ئې مرسته ونکړی شي.

أَمۡ لَهُمۡ نَصِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُلۡكِ فَإِذٗا لَّا يُؤۡتُونَ ٱلنَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

[٥٣]- آيا په واکمنۍ کې د دوی کومه برخه شته؟ نو بيا خو به ئې خلکو ته کوم نقير هم نه وو ورکړی.

(٥٣)- دوی به د مسلمانانو په اړه ويل: دا خلك به له خپلي مبارزې، دعوت او جهاد هيڅ څه تر لاسه نه کړي، هسې خپل ځان تباه کوي، دښمنان ئې پياوړي او زورور دي، هم ئې وسائل او امکانات زيات دي او هم ئې تګلاره تر دوی غوره ده!! د دوی د دغو خبرو په ځواب کې ويل شوي: دا خو ستاسو په واك کې نه ده چې د مسلمانانو مستقبل وټاکئ او له دوی سره دي همغه څه وشي چې تاسو ئې انتظار لرئ، که داسي وی چې کارونه ستاسو له انتظار سره سم کېدی او پرېکړې ستاسو په خوښه کېدی، نو بيا خو به تاسو هيڅ ته د

خرما د زړي د ټاپکي په اندازه هم څه نه وو ورکړی، نه مسلمانانو ته او نه د دوی دښمنانو ته، بیا خو به تاسو هر څه ځان ته اخیستل، ولې به مو په کافرانو لورېدل، چې ځان ته ئې نه شئ ورکولی معنی ئې دا ده چې د کافرانو په اړه ستاسو هیلې او د مسلمانانو په اړه ستاسو بد نیت به هم څه نتیجه ونه لري.

أَمْ يَحْسُدُونَ ٱلنَّاسَ عَلَىٰ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ۖ فَقَدْ ءَاتَيْنَآ ءَالَ إِبْرَٰهِيمَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَءَاتَيْنَٰهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾

[٥٤]- آیا له خلکو سره پر هغه څه حسد کوي چې الله له خپل فضل څه ورکړي؟ نو موږ خو د ابراهیم اولاد ته کتاب او حکمت ورکړ او لویه پاچایي مو ورکړه.

(٥٤)- د دوی د تبلیغاتو او دښمنۍ وجه د دوی هغه حسد دئ چې له مسلمانانو سره ئې لري، پر مسلمانانو ئې د الله فضل نه لورېږي، دا ئې زړه نه غواړي چې مسلمانان دې پر کافرانو بری تر لاسه کړي. الله تعالی د دوی په ځواب کې فرمايي: لکه چې د ابراهیم علیه السلام اولاد ته مو کتاب، حکمت او لویه پاچایي ورکړه؛ همدا راز مو محمد علیه السلام ته کتاب او حکمت ورکړ او لویه پاچایي به ئې په برخه کړو.

فَمِنْهُم مَّنْ ءَامَنَ بِهِۦ وَمِنْهُم مَّن صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾

[٥٥]- نو د دوی ځینو پرې ایمان راوړ او ځینو ئې ترې ډډه وکړه؛ او لمبه ناك جهنم کافي دئ.

(٥٥)- د ابراهیم علیه السلام اولاد ته چې کوم کتاب ورکړی شوی وو؛ ځینو پرې ایمان راوړ او ځینو ترې ډډه وکړه. مسلمانانو ته چې کوم الهي کتاب راغلی؛ دا دئ پر دې هم ځینو ایمان راوړ او ځینو ترې ډډه وکړه؛ د دوی پایله به هم هغسې وي لکه د مخکینيو. که نور څه نه وي نو جهنم هم ورته کافي دئ.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَٰهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾

[٥٦]- یقیناً هغه چې زموږ پر آیتونو کافران شوي؛ ژر به ئې په اور کې ننباسو، کله چې ئې څرمني پخې شي نو په عوض کې به له دغو پرته نوري څرمني ورکړو چې

عذاب وڅکي؛ بې شکه چې الله باحکمت عزيز دئ.

(٥٦)- په دې آيت کې د قرآن يو بل علمي اعجاز زموږ مخې ته راځي: قرآن ويلي چې کافران به په اور کې سوزي، کله چې د دوی څرمن وسوزي، بله څرمن به ورکړو د دې لپاره چې عذاب وڅکي، يعني انسان په پوستکي سره د درد احساس کوي، که پوستکی نه وي نو درد نه احساسوي؛ او دا هغه حقيقت دئ چې څوارلس پېړۍ وروسته انسان پرې پوه شو؛ اوس پوه شو چې د درد د احساسولو عصبي رشتې په پوستکي کې دي نه په غوښه کې.

وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَنُدۡخِلُهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۖ لَّهُمۡ فِيهَآ أَزۡوَٰجٞ مُّطَهَّرَةٞۖ وَنُدۡخِلُهُمۡ ظِلّٗا ظَلِيلًا ٥٧

[٥٧]- او هغه چې ايمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي ژر به ئې داسې جنتونو ته داخل کړو چې ويالې به ترې لاندې بهېږي، تلپاته په هغه کې تر ابده؛ دوی ته به په هغه کې پاکيزه جوړې وي او په ښه سيوري کې به ئې داخل کړو.

(٥٧)- جنت، تر ونو لاندې ويالې، تلپاته ژوند، سُتره جوړې او خوندور سيوری؛ دا د مؤمنانو او صالحانو اجر او بدله ده.

إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا وَإِذَا حَكَمۡتُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحۡكُمُواْ بِٱلۡعَدۡلِۚ إِنَّ ٱللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ سَمِيعَۢا بَصِيرٗا ٥٨
يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ٥٩

[٥٨]- يقيناً چې الله تاسو ته د دې امر کوي چې امانتونه خپل اهل ته وسپارئ او کله چې د خلکو ترمنځ پرېکړه کوئ نو په عدل سره پرېکړه وکړئ، بې شکه چې الله په ډېر غوره څه تاسو ته نصيحت کوي، يقيناً چې الله بصير اورېدونکی دئ. [٥٩] اې مؤمنانو! د الله اطاعت وکړئ او د پيغمبر او د خپلو چارواکو اطاعت وکړئ، نو که په کوم څه کې مو په خپلو کې شخړه وکړه، نو الله او پيغمبر ته ئې راجع کړئ، که پر الله

او د آخرت پر ورځ ايمان لرئ، دا ډېر غوره دئ او د پايلي له پلوه ډېر شايسته.

(۵۸-۵۹)- په دغو دوو آيتونو کې د اسلامي نظام په اړه څو داسي اساسي لارښووني شوې چي که په ټول قرآن کې يوازې همدا آيتونه راغلي وی نو د دې نظام د معرفي لپاره کافي وو. په دې آيتونو کې لاندي مطالب راغلي:

- الله تعالی ټول اسلامي امت ته امر کوي چي امانتونه خپل اهل ته وسپاري. د امانت معنی عامه هم کېدی شي او په هر مادي او معنوي امانت ئې هم اطلاق کېدی شي؛ خو دلته له امانت مراد د واکمنۍ او اقتدار امانت دئ.
- د اسلام له نظره اقتدار يو امانت دئ او د اقتدار خاوند د خلکو د امانتونو يو امين.
- دا (امانت) به د مسلمانانو لخوا هغه چا ته سپارل کېږي چي (اهليت) ئې ولري؛ او دا د ټول اسلامي امت مأموريت او الهي فريضه ده چي د اقتدار امانت او په هغه پوري مربوط ټول امانتونه به داسي چا ته سپاري چي د دې وړتيا او اهليت په کې وي.
- لکه څنگه چي د هر امانت اصلي خاوند دا حق لري چي خپل امانت په کومو شرائطو او د څرمره مودې لپاره (امين) ته وسپاري او کله ئې بېرته ترې واخلي؛ همدا راز دا د خلکو حق دئ چي د امارت امانت چا ته او تر کله سپاري او کله ئې بېرته ترې واخلي.
- دغه امين ته چي کوم صلاحيتونه او امکانات سپارل کېږي؛ که زکات او عشر دئ، که غنيمت يا فئ دئ، يا د دولت نور عوائد؛ که له کورنيو او بهرنيو لوريو سره کومه معامله وي، د جنگ يا د صلحې؛ دا د ټول ولس (امانتونه) دي، په دې امانتونو کې هر راز تصرف به د ولس په مشوره کوي؛ هر هغه تصرف چي د ولس د مشورې خلاف ئې کوي؛ خيانت دئ، دا د ولس حق دئ چي ده ته څومره واك ورکوي او تر کله ئې ورکوي او کله ئې بېرته ترې اخلي. دی د ولس خادم، وکيل او کفيل دئ نه آقا او بادار.
- چا ته چي د امارت او واکمنۍ امانت وسپارل شي، هغه به په دې امانت کې د يوه امين په څېر تصرف کوي، نه د يوه مطلق العنان حاکم په څېر.
- دا د امانتونو امين په دې مکلف دئ چي د خلکو تر منځ به ئې هر قضاوت پر عدالت ولاړ وي.
- که د دې امين (امير) او د امانت د اصلي خاوندانو (خلکو) تر منځ په کوم څه کې اختلاف راولاړ شي؛ نو منازعه به د الله کتاب او د رسول سنت ته راجع کېږي، وروستۍ پرېکړه به د قرآن او سنت له مخي کېږي.
- د قانون په وړاندي ټول برابر دي، هيڅوك دا حق نلري چي ځان تر قانون اوچت

وګڼي، قانون ځان ته تابع او ځان د وروستۍ پرېکړې وروستۍ مرجع وګرځوي.

له دغو مبارکو آيتونو لاندې خبرې معلومېږي:

- اسلام د امير انتخاب هم د مسلمانانو وجيبه ګڼي او هم ئې حق. د خلکو لخوا (څرګند) او (په خپله خوښه) بيعت ئې د امارت لپاره شرط ګرځولی.
- له امير سره د خلکو بيعت داسې نه دئ چې لومړی به هغه له کومې بلې لارې امير کېږي او بيا به خلك د بيعت شکلي مراسم د دې لپاره تر سره کوي چې د ده په وړاندې د خپل اطاعت څرګندونه وکړي، خبره داسې نه بلکې معکوسه ده، دا بيعت دئ چې په هغه سره څوك امير کېدی شي، تر هغه چې خلك له چا سره بيعت ونه کړي امارت ئې نه شي مسلم کېدی. امير هغه دئ چې خلك ورسره بيعت وکړي، له بيعت پرته مسلط شوی واکمن يو جابر او غاصب حاکم دئ.

ابوبکر رضي الله عنه هلته امير شو چې خلکو په جومات کې له ده سره بيعت وکړ، عمر رضي الله عنه له هغه وروسته امير شو چې د خلکو بيعت ئې تر لاسه کړ، د ابو بکر رضي الله عنه لخوا د ده انتخاب يوازې يو وړانديز وو، هغه ولس ته د عمر رضي الله عنه د غوره کولو وړانديز وکړ او عمر رضي الله عنه تر خپل شهادت مخکې اووه کسان د دې لپاره غوره کړل چې له خپل منځ يو کس انتخاب کړي او بيا دغه کس د بيعت لپاره ولس ته معرفي شي.

د عثمان رضي الله عنه انتخاب داسې تر سره شو چې لومړی عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه د ده او د علي رضي الله عنه په اړه د مدينې له خلکو، د ښځو په شمول، تر دريو ورځو مسلسل پوښتنې وکړې، د دوی رأيه ئې ځان ته معلومه کړه، په جومات کې ئې دا خبره اعلان کړه چې د مدينې ډېری خلك د عثمان رضي الله عنه په امارت راضي دي، زه له دوی دواړو تاسو ته عثمان رضي الله عنه غوره کوم، خلکو توافق وکړ، بيعت تر سره شو او له دې وروسته عثمان رضي الله عنه خليفه شو، د ده له شهادت وروسته علي رضي الله عنه په جومات کې او له بيعت وروسته خليفه شو. دا بهير موږ ته ښيي چې بيعت د امارت لپاره شرط دئ، يوازې له بيعت وروسته څوك امير کېدی شي نه له بيعت مخکې.

له دې بهير دا هم معلومېږي چې بيعت څرګند کار دئ نه پټ، د عامو خلکو کار دئ نه د خاصو، په جومات کې تر سره شوی نه په کوم قصر کې، ټول هغه خلك په کې برخه اخيستی شي چې جومات ته ئې په راتلو بنديز نشته.

د پيغمبر عليه السلام سنت او د اصحابو رضي الله عنهم منهج ته په پام سره ويلی شو چې:

- د یوې غیر اسلامي ټولني په سیاسي حاکم نظام کې به له برخي اخیستو ډډه کوو، حتی که د دې نظام ریاست هم موږ ته ومنل شي.
- پدې نامسلماني ټولني کې د انتخاباتو له لاري د تبدیلي راوستو او قدرت ته د رسېدو هڅه به نه کوو، دا ځکه چي پیغمبر علیه السلام داسي نه دي کړي.
- اسلام موږ ته امر کړی چي لومړی به انقلاب راولو، غیراسلامي ټولنه به د جهاد له لاري په اسلامي ټولني بدلوو او اقتدار به له ظالمانو صالح کسانو ته انتقالوو، خو د انقلاب له راتلو او د اسلامي ټولني له جوړېدو وروسته به قدرت ته د رسېدو هره هڅه حرامه ګڼو، هلته به وسلې ته لاس کول او یا د زور او دسیسو له لاري قدرت ته د رسېدو هڅه نه کوو، اقتدار به د مسلمانانو امانت او دا به د خلکو حق ګڼو چي قدرت د خپلي خوښي صالح او اهل کس ته وسپاري، دلته به امیر د مسلمانانو په خوښه او د دوی د بیعت له لاري ټاکل کېږي.
- د امیر انتخاب د ټولني د ټولو مسلمانانو کار دئ نه د څو معدودو کسانو کار، دا ځکه چي خلفاء راشدین په جومات کې غوره شوي، نه د ترلو دروازو تر شا او د څو کسانو په خوښه.
- د امارت لپاره تر یوه زیات کسان هم نومول کېدی شي، داسي لکه چي عمر رضي الله عنه ونومول.
- که تر یوه زیات کسان د امارت لپاره راوړاندي کړی شول، د استفتاء او د خلکو رأیي ته د مراجعي له لاري کولی شو د دوی له منځه هغه څوك غوره کړو چي د مسلمانانو اکثریت ئې د امارت لپاره اهل ګڼي.
- د امارت لپاره خاص مواصفات ټاکل شوي، د دغو مواصفاتو له مخي به اهل کسان نومول کېږي، خو د اهل کسانو له منځ د یوه انتخاب به د مسلمانانو د اکثریت په رأیه تر سره کېږي.

دا ډېره عجیبه ده چي د دغو څرګندو نصوصو په موجودیت کې او په داسي حال کې چي د راشدینو خلفاءو د انتخاب څرنګوالی ئې په مخکې پروت دئ، ځیني امارت موروثي حق ګڼي، یوازي د علي او د ده د اولاد رضي الله عنهم مسلم حق او وایي چي دوی د الله له لوري غوره شوي، که دا خبره سمه وی نو لومړی خو به په قرآن کې حتماً په دې اړه صریح آیت راغلی وو، پیغمبر علیه السلام به خلکو ته په واضح الفاظو ویلي وو، صحابه وو به هغه د لومړي خلیفه په توګه او د ده اولاد له ده وروسته د امراءو په توګه غوره کړي

وو، علي رضي الله عنه به له مخکينيو خلفاءو سره بيعت نه کاوو او تر ټولو مهمه خبره دا چي په قرآن کي به دا آيت نه راتلو چي اې مسلمانانو! الله تاسو ته امر کوي چي د امارت امانت اهل ته وسپارئ، که امارت موروثي وی او امير د الله او پيغمبر له لوري غوره کېدی نو مسلمانانو ته به ولي دا خبره کېده؟! او که موروثي وی نو ميراث خو ورثه وو ته پرته له دې سپارل کېږي چي وګوري هغه ماشوم دئ که ستر، هغه روغ دئ که ناروغ، عقل لري که بې عقله دئ، په ميراث کي خو د اهليت شرط نه شي وضع کېدی. آيا تاسو نه ګورئ چي د نړۍ په ظالمانه موروثي نظامونو کي دې خبري ته څوك نه ګوري چي د واکمن وارث د دې منصب اهل دئ که نه، زوی، لور او ښځي ته ئې په ميراث پاته کېږي. د قرآن په لسګونو آيتونه د اهل کتاب د دغي غلطي انګېرني د ترديد لپاره راغلي چي دوی په موروثي نظام او له پلار اولاد ته د مذهبي مقام او منزلت په انتقال باور درلود.

دا هم ډېره عجيبه ده چي څيني وايي: د يو چا د امارت لپاره د پنځو کسانو بيعت هم کافي دئ، که له ټول امت يوازي پنځه کسان او حتی يو کس له چا سره بيعت وکړي هغه مسلم امير دئ او په ټولو ئې اطاعت واجب!! دا هسي بې بنسټه او چټي خبري دي هم د څرګندو نصوصو خلاف او هم د صحابه وو د منهج خلاف. دا خبري يا هغه څوك کولی شي چي دا ټول حقائق له پامه وغورځوي او يا هغه چي د کوم دربار مفتي وي.

له دې حکم چي د امير او خلکو تر منځ اختلافي قضايا به قرآن او سنت ته راجع کېږي؛ دا حقيقت په ډاګه معلومېږي چي امير په مشوره مکلف دئ، د اختلاف په صورت کي ده ته د وروستۍ پرېکړي حق نه دئ ورکړی شوی، وروستۍ فيصله به د قرآن او سنت له مخي کېږي؛ او همدا پر الله او د آخرت پر ورځي د ايمان تقاضی ګڼل شوې.

خو دلته له اولوالامر منکم مراد د مسلمانانو کوم چارواکي دي؟ هر آمر که يوازي خليفه او اميرالمؤمنين؟ که څه هم د اولي الامر منکم اطلاق پر هر آمر کېدی شي، خو په دوه دليله په اطمئنان سره ويلی شو چي له دې مراد د مسلمانانو عمومي امير دی:

- له الله او پيغمبر وروسته ئې ذکر شوی.
- د نورو امراءو او چارواکو اطاعت په اصل کي له عمومي امير اطاعت دئ.

دې ته مو هم پام وي چي د دې مبارك آيت د شأن نزول په اړه څيني په يوه ضعيف روايت استناد کوي او وايي: د مکې له فتحي وروسته رسول الله صلی الله عليه و سلم د کعبې کلياني بېرته هغه عثمان بن طلحه ته وسپارلې چي تر دې وړانده دا دنده د هغه کورنۍ ته سپارل شوې او ګواکي همدا د دې شأن نزول دئ!! دا رأيه په بشپړه توګه ناسمه ده، دا ځکه چي د النساء د سورې بېلي بېلي برخي له درېيم هجري کال تر پنځم پوري

نازلې شوې او دا ښيي چې دا آيت به د مکې له فتح او عثمان بن طلحة رضی الله عنه ته د کعبې د کليانو له سپارلو نژدې شپږ کاله وړاندې نازل شوی وي، نو څنگه ومنو چې دا پېښه د دې آيت شأن نزول ده؟!! شأن نزول خو هغې پېښې او هغه حالت ته وايي چې د قرآن کوم آيت د هغه په ارتباط او همغه مهال نازل شوی وي، که څوك ووايي: د کليانو سپارل د دې آيت يو مصداق وو، کېدی شي ادعاء ئې سمه وي، خو د شأن نزول نوم ورکول په قطعي توگه غلطه خبره ده، عثمان بن طلحة رضی الله عنه ته د کليانو سپارل د دې آيت مصداق هم نشو گڼلی، دا ځکه چې کلياني نه د ده شخصي مال وو او نه دی تر نورو د دې کار لپاره اهل، دی د مکې له فتح وروسته مسلمان شوی، څنگه به ئې تر هغو مسلمانانو د دې دندې لپاره اهل گڼو چې مکه د دوی په لاس فتح شوه او دی د هغوی په لاس مسلمان شو؟! رسول الله صلی الله علیه و سلم د خاص مصلحت لپاره دا کلياني بېرته ده ته وسپارلې. دې ته مو پام وي چې کعبې ته دروازه جوړول، قفل (کلپ) وراچول، کلياني ئې په جيب کې گرځول د مشرکو قريشو بدعت وو چې شرعي اصل نه لري؛ کعبه د خدای کور دئ، دروازه به ئې د ټولو پر مخ تل پرانيستې وي، ابراهيم علیه السلام داسې جوړه کړې وه چې د ننوتو او وتو دوه لارې ئې درلودې، دروازو ئې نه درې درلودې او نه بندېدې، درشل ئې له زمکې سره برابر وو، قريشو د کعبې سطح لوړه کړه، يوه دروازه ئې په ډبرو بنده کړه، بلې ته ئې دره او قفل واچاوو، موخه ئې دا وه چې کعبې ته ننوتل د دوی په واك کې وي، د خپلې خوښې خلکو ته د ننوتو اجازه ورکړي!! رسول الله صلی الله علیه و سلم غوښتل بېرته ئې په ابراهيمي بنې کې اعمار کړي خو حالت ته په پام سره ئې دا کار ونه کړ. کلياني عثمان بن طلحه رضی الله عنه ته سپارل همداسې د يوه خاص مصلحت له مخې شوی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُواْ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ
يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوٓاْ إِلَى ٱلطَّٰغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوٓاْ أَن يَكْفُرُواْ بِهِۦ وَيُرِيدُ
ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾

[٦٠]- آيا هغه دې ونه ليدل چې گمان کوي هم پر هغه څه ايمان لري چې پر تا نازل شوي او هم پر هغه څه چې تر تا د مخه نازل شوي؛ خو غواړي د تحاکم لپاره طاغوت ته ورشي، حال دا چې ورته امر شوی له هغه به انکار کوي؛ او شيطان غواړي چې په ژوري تېروتني سره ئې تېرباسي.

(٦٠)- د دې آيت له مخې د هغه چا د ایمان دعوی د منلو نه ده چې طاغوت ته خپلې شخړې راجع کوي، ځوك چې د طاغوت واکمنۍ ته غاړه ږدي او د خپلو مشاجراتو په اړه د هغه پرېکړې مني، هغه سخت تېروتی، شيطان دوکه کړی، د ايمان دعوی ئې د اعتبار وړ نه ده، حتی که پر خپل ځان ئې دا گمان هم وي چې هم پر قرآن ايمان لري او هم پر مخکينيو کتابونو؛ تر هغه چې ته له طاغوت انکار ونکړې؛ الله تعالی ستا ايمان نه قبلوي.

دا آيت نه يوازې د ايمان حقيقت موږ ته راښيي بلکې د طاغوت معنی هم راښيي، طاغوت هغه دئ چې خلك د خپلو شخړو د حل و فصل لپاره ورته رجوع کوي، حاکم او قاضي دئ خو پرېکړې ئې د الله د دين مطابق نه دي او په ماانزل الله حکم نه کوي، طاغوت شيطان نه بلکې شيطان ته منقاد حاکم دئ.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ تَعَالَوۡاْ إِلَىٰ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَإِلَى ٱلرَّسُولِ رَأَيۡتَ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودٗا ﴿٦١﴾

[٦١]-او کله چې ورته وويل شي: د هغه څه په لورې راشئ چې الله نازل کړی او د پيغمبر په لورې؛ منافقين به وگورې چې له تا به په کلکه ډډه کوي.

(٦١)- په دې مبارك آيت کې دا د نفاق لويه نښه گڼل شوې چې ځوك خپلې شخړې او منازعات د قرآن او سنت مطابق حل و فصل نه کړي. که دا شخړې او منازعات؛ مادي وي يا معنوي، که فکري وي يا اعتقادي، که مذهبي وي يا سياسي، که اخلاقي وي يا حقوقي، که فردي وي يا اجتماعي، په هر څه کې منازعه به قرآن او سنت ته راجع کېږي، د دې مبارك آيت له مخې هغه ځوك منافق دئ چې له قرآن او سنت پرته په بل څه خپل منازعات حل کوي.

فَكَيۡفَ إِذَآ أَصَٰبَتۡهُم مُّصِيبَةُۢ بِمَا قَدَّمَتۡ أَيۡدِيهِمۡ ثُمَّ جَآءُوكَ يَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ إِنۡ أَرَدۡنَآ إِلَّآ إِحۡسَٰنٗا وَتَوۡفِيقًا ﴿٦٢﴾

[٦٢]- نو هغه وخت به څنگه وي چې کوم مصيبت د هغه څه له امله وروسېږي چې په خپل لاس ئې مخکې لېږلي، بيا تا ته راشي او د الله په نامه لوړې کوي چې له احسان او توفيق پرته مو بل څه نه غوښتل.

(٦٢)- که څه هم د دې آيت حکم عام دئ خو له مخکيني آيت سره په گډه ئې معنی دا

ده: که دغو منافقینو ته له دې کبله کوم مصیبت ورسېږي چې له قرآن او سنت پرته په بل څه ئې د کومې شخړې او منازعې د حل کولو هڅه کړې، نو بیا به تا ته راځي، د الله په نامه به لوړه کوي چې د کوم بد غرض لپاره ئې دا کار نه دئ کړی، اراده ئې ښه او نېکه وه او د روغې جوړې په نیت ئې دا کار کړی!!

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُ ٱللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمۡ فَأَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ وَعِظۡهُمۡ وَقُل لَّهُمۡ فِيٓ أَنفُسِهِمۡ قَوۡلَۢا بَلِيغٗا ﴿٦٣﴾

[٦٣]- دا همغه دي چې الله د دوی د زړونو په شته وو ښه پوهېږي، نو مخ ترې واړوه، نصیحت ورته وکړه او د خپل ځان په اړه ئې بلیغه وینا ورته وکړه.

(٦٣)- دا هغه دي چې په خپلو قسمونو سره غواړي مسلمانان وغولوي او خپل نفاق پټ وساتي؛ خو الله تعالی ښه پوهېږي چې د دوی زړونه خیرن او په نفاق لړلي دي، د دوی په اړه چې الله تعالی څه فرمايي دا د هغه علم له مخې وايي چې د دوی د سینو د اسرارو په اړه ئې لري؛ له دغو منافقینو سره په خپله معامله کې لاندې خبرې مراعات کړه:

- مخ ترې واړوه او اعتناء ورته مه کوه.
- نصیحت ورته کوه.
- د خپل حالت په اړه ئې داسې بلیغه وینا ورته کوه چې پوه شي او ځان اصلاح کړي.

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ وَلَوۡ أَنَّهُمۡ إِذ ظَّلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ جَآءُوكَ فَٱسۡتَغۡفَرُواْ ٱللَّهَ وَٱسۡتَغۡفَرَ لَهُمُ ٱلرَّسُولُ لَوَجَدُواْ ٱللَّهَ تَوَّابٗا رَّحِيمٗا ﴿٦٤﴾

[٦٤]- او هیڅ پیغمبر مو له دې پرته د بل څه لپاره نه دئ لېږلی چې د الله په حکم سره ئې اطاعت وشي او که دوی هغه وخت درته راغلي وی چې پر خپل ځان ئې ظلم کړی وو، بیا ئې له الله مغفرت غوښتی وی او پیغمبر هم ورته بخښنه غوښتې وی؛ نو الله به ئې مهربان توبه منونکی موندلی وو.

(٦٤)- په دې جامع آیت کې څو ډېرې سترې لارښوونې شوې:

● الله تعالی خپل پیغمبران د دې لپاره رالېږي چې اطاعت ئې وشي، په دوی پسې اقتداء وشي، لارښود او مقتداء وګڼل شي؛ دوی یوازې پیغام راوړونکي نه دي چې خلك به ئې فقط پیغام اوري او بیا به په خپله خوښه عمل کوي؛ نه؛ بلکې دوی د الهي پیغام عیني تجسم

وګڼئ، که غواړئ په دې پوه شئ چې الله تعالی څنګه انسان خوښوي نو دا غوره او الله ته خوښ انسان د پیغمبر په څېره کې وګورئ؛ که غواړئ پوه شئ چې د الله په دین عمل کول څنګه وي؛ نو په دین د عمل کولو رښتینې بېلګه پیغمبر دئ.

- که کله کومه غلطي درنه وشوه، په کومي قضیې کې دې د پورتني اصل مخالفت وکړ، د پیغمبر اطاعت درنه پاته شو او د هغه په سنت دې عمل ونکړ؛ نو له الله بخښنه وغواړه او توبه وکړه.
- الله مهربان توبه منونکی دئ، توبه او توبه کوونکی خوښوي، نه یوازې دا چې توبه قبلوي او ګناه بخښي بلکې پر توبه کوونکي مزید مهرباني هم کوي.

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُواْ فِيٓ أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

[٦٥]- نو نه؛ ستا په رب قسم چې تر هغه ئې ایمان نه دئ راوړی چې تا په خپلمنځیو شخړو کې حکم ونه ګرځوي، بیا ستا د پرېکړې په اړه په خپلو زړونو کې تنګوالی ونه مومي او په بشپړه توګه تسلیم نه شي.

(٦٥)- تر هغه چې تا په خپلو شخړو کې حکم ونه نیسي او بیا ستا په پرېکړې راضي نه شي،په خپلو زړونو کې هیڅ تنګي او حرج احساس نه کړي او عملاً انقیاد ونکړي؛ مؤمنان نه شي بلل کېدی او د ایمان ادعاء ئې نه شي قبلېدی. له دې آیت په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې د ایمان د قبلېدو لاندي شرائط دي:

- شخړې او منازعات شریعت ته محول کول.
- د اسلام په هرې پرېکړې رضایت.
- او هر حکم ته ئې عملاً غاړه ایښودل.

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ ٱقْتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمْ أَوِ ٱخْرُجُواْ مِن دِيَٰرِكُم مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْۖ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُواْ مَا يُوعَظُونَ بِهِۦ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا لَّأٓتَيْنَٰهُم مِّن لَّدُنَّآ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَٰهُمْ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

[٦٦]- او که دا مو پر دوی فرض کړې وی چې خپل ځان ووژنئ او له خپل کور کلي

ووځئ نو له لږو کسانو پرته به ئې دا کار نه وو کړی او که هغه څه ئې تر سره کړي وی چې نصيحت ئې ورته کېږي نو دا به ورته ډېر غوره وو او په مضبوطوالي کې ډېر کلك. [٦٧]- او هغه وخت به مو له خپلې خوا ستر اجر ورکړی وو. [٦٨]- او هرومرو به مو سمې لارې ته هدايت کړي وو.

(٦٦-٦٨)- که پر دوی داسې حالت راولو چې د الله په لار کې شهادت ته چمتووالی او هجرت ته تيارېدل پرې فرض شي، نو له دغو کسانو چې خپل منازعات طاغوت ته وړاندې کوي؛ ډېر لږ به ئې دې کار ته چمتو شوي وو، خو که دا کار ئې کړی وی نو دا به ورته ډېر غوره وو او د دوی د ثبات او استقامت نښه او پر خپلې عقيدې د مضبوط پاته کېدو باعث. په دې سره به ئې لوی اجر په برخه شوی وو، د هدايت دروازې به ئې پر مخ پرانيستل شوې وې او پر سمه لار د تلو مزيد توفيق به ئې په برخه شوی وو.

ځينو د (اقتلوا انفسکم) دا معنی کړې چې خپل ځان په خپل لاس ووژنئ، خو دا تعبير په څو دلائلو ضعيف دئ:

- الله تعالی څوك په ځان وژنې نه مکلف کوي. د بقرې په سوره کې چې د بني اسرائيلو په اړه دا الفاظ راغلي هلته ئې هم معنی ځان وژنه نه بلکې د خپل قوم هغه کسان وژل دي چې د شرك مرتکب شوي وو.
- له (اخرجوا من دیارکم) معلومېږي چې د دې مراد هجرت دئ او د (اقتلوا انفسکم) مراد د الله په لار کې ځان قرباني کول دئ.
- دلته د منافقينو په اړه بحث کېږي او د بحث موضوع دا ده چې دوی خپل منازعات پيغمبر عليه السلام ته نه راجع کوي، نو که دوی ته د الله په لار کې د جهاد، قربانۍ او هجرت بلنه ورکړی شي؛ دا کار خو په هيڅ صورت کې نه کوي.
- له (يوعظون) معلومېږي چې په راتلونکې کې به دوی ته دا د جهاد، قربانۍ او د الله لپاره د خپل کور کلي د پرېښودلو بلنه ورکول کېږي، که هغه وخت دوی دا بلنه ومنله او قربانۍ ته چمتو شول نو دا دا اجر او بدله به ئې په برخه شي او دا ټول همغه اجرونه دي چې الله تعالی ئې مهاجر او مجاهد ته ورکوي. د اجرونو په ضمن کې دا هم ويل شوي چې په مستقيمه لار به ئې هدايت کړو، که دا د ځان وژنې په معنی واخلو نو بيا خو به د آيت ترجمه دا وي: که دوی ځان ووژلو نو په مستقيمه لار به ئې هدايت کړو!! او روښانه ده چې دا تعبير صحيح نه دئ.
- په دې پسې متصل په ٦٩ آيت کې د شهداءو ذکر او دا ويل چې د الله او پيغمبر

اطاعت کوونکي انبياء، صديقين، شهداء او صالحين دي؛ په خپله دا مطلب واضح کوي چې دلته مراد شهادت ته چمتو کېدل دي نه ځان وژنه.

وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّٰلِحِينَۚ وَحَسُنَ أُوْلَٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ذَٰلِكَ ٱلْفَضْلُ مِنَ ٱللَّهِۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾

[٦٩]- او چا چې د الله او پیغمبر اطاعت وکړ؛ نو دوی له هغو سره دي چې الله پرې پېرزویني کړې: له پیغمبرانو، صدیقینو، شهداءو او صالحینو؛ او څومره غوره دي دوی په ملګرتیا کې. [٧٠]- دا خو الهي فضل دئ؛ او الله د ښه پوه په توګه کافي دئ.

(٦٩-٧٠)- هغه چې د الله او پیغمبر اطاعت کوي؛ د لاندي شخصیتونو په ډلي کې به وي:

- پیغمبران.
- صدیقین: هغه چې پر خپل ایمان او له الله تعالی سره پر خپلو کړو ژمنو او وعدو کې صادق او رښتیني وي.
- شهداء: هغه چې عملي ژوند ئې د صحیح ایمان شاهد وي، د حق او حقیقت لپاره د شاهد حیثیت لري، هر څوك د دوی له قول او عمل په دې پوهېږي چې حقیقت څه او حقیقي دین کوم دئ او هغه چې د الله په لار کې په شهادت رسېدلي وي.
- صالحان: هغه چې د ځان او ټولني د اصلاح او رغوني په چارو کې بوخت وي.

د دغو څلورو ډلو؛ پیغمبرانو، صدیقینو، شهداءو او صالحینو ذکر چې په کوم ترتیب سره راغلی په دې کې په ډېر ظرافت او لطافت سره یوې مهمي خبري ته اشاره شوې او هغه دا چې پیغمبر مبعوث شي، د ټولني ځیني ایمان پرې راوړي، د دوی وینا تصدیق کړي، هغه مقام ته ورسېږي چې د نورو لپاره معیار، ملاك او شاهد شي، شهادت ته چمتو شي، بری او د زمکي خلافت او وراثت ئې په برخه شي او الله تعالی د ټولني د اصلاح مأموریت دوی ته وسپاري.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ خُذُواْ حِذْرَكُمْ فَٱنفِرُواْ ثُبَاتٍ أَوِ ٱنفِرُواْ جَمِيعًا ﴿٧١﴾

[٧١]- اې مؤمنانو! خپل احتیاطي تدابیر ونیسئ، بیا یا بېل بېل او یا په ګډه ووځئ.

(٧١)- دلته د احتیاطي تدابیرو د نیولو مراد ټول هغه تدابیر دي چې په جګړې کې ضروري

وي، که دا وسائل وي، اسلحه وي، د جګړې لپاره د اړتيا وړ خوراك، پوښاك وي او که نور، دا هم يو له هغو ضروري مواردو دئ چي وړې وړې ډلې جګړې ته ولېږل شي او که يو لوی لښکر او ټولي ډلي ئې يو ځای، کله دا ترتيب ګټور وي او کله هغه بل، تر ضرورت زيات مجاهدين لېږل د بې ځايه مرګ، ژوبلي او مصرف باعث کېږي او تر ضرورت کم د ماتې موجب، د فوځ مشر ته په کار ده چي حالات وڅېړي او مناسب تصميم ونيسي.

وَإِنَّ مِنكُمْ لَمَن لَّيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَىَّ إِذْ لَمْ أَكُن مَّعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾

[٧٢]- او يقيناً چي په تاسو کي ځيني هرو مرو لټي کوي، نو که کوم مصيبت دروررسېږي وايي: واقعي چي الله پر ما هغه وخت فضل وکړ چي له دوی سره حاضر نه وم.

(٧٢)- کوم کسان چي د تياري نيولو په وخت کي لټي کوي؛ هغوی په حقيقت کي ستاسو له ډلي نه دي، نه ئې ملګرتيا د ايمان او عقيدې په حکم ده او نه ئې جهاد، که تاسو ته کوم مصيبت دروررسېږي، له ماتې سره مخامخ شئ، مرګ، ژوبله مو په برخه شي؛ نو هغه وايي: ښه شو چي له دوی سره يو ځای نه وم، الله پر ما فضل وکړ چي له دوی ئې پاته کړم، که نه نو زه به هم له دې مصيبت سره مخامخ شوی وم. له دې آيت دا معلومېږي چي که څوك د مسلمانانو غم او درد د ځان غم او درد ونه ګڼي او پرې خفه نه شي؛ هغه منافق دئ.

وَلَئِنْ أَصَٰبَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ ٱللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنۢ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُۥ مَوَدَّةٌ يَٰلَيْتَنِى كُنتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

[٧٣]- او که د الله کوم فضل مو په برخه شي، حتماً به داسي وينا کوي لکه چي ستاسو او د ده تر منځ هيڅ دوستي نه وي: ای کاش له دوی سره وی او لويه بريا مي په برخه شوې وی.

(٧٣)- خو که فتح او بريا مو په برخه شي؛ نو د ده وينا به بيا هم داسي ومومئ چي د يوه دښمن وينا برېښي نه د يوه دوست، ستاسو بريا به د ځان بريا نه ګڼي، ستاسو په فتحي به راضي او خوشحال نه وي، هلته به هم دا ارمان کوي چي کاش زه هم په دې جګړې کي

حاضر وی او غنائم مې په برخه شوي وی، د ده له نظره لویه بریا غنائم تر لاسه کول دي، نور څه ورته اهمیت نلري. دا آیت د منافق بل خصلت په ګوته کړی او فرمايي: څوك چې د مسلمانانو پر بریا خفه شي او خپله بریا ئې ونه ګڼي منافق دئ.

فَلۡيُقَٰتِلۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يَشۡرُونَ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا بِٱلۡأٓخِرَةِۚ وَمَن يُقَٰتِلۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَيُقۡتَلۡ أَوۡ يَغۡلِبۡ فَسَوۡفَ نُؤۡتِيهِ أَجۡرًا عَظِيمٗا ﴿٧٤﴾

[۷۴]- نو د الله په لار کې دي هغه وجنګیږي چې د دنیا ژوند پر آخرت پلوري او څوك چې د الله په لار کې وجنګیږي، ووژل شي، یا بریالی شي؛ نو ژر به ستر اجر ورکړو.

(۷۴)- د الله په لار کې هر څوك د جنګېدو وړتیا نلري، الله تعالی هر څوك د دې لپاره اهل نه ګڼي، یوازې هغه څوك د دې وړ دئ چې هدف ئې د الله رضاء تر لاسه کول وي، خپل ژوند د الله په لار کې قرباني کوي او دې ته تیار وي چې له خپلو ټولو دنیوي ګټو د اخروي فلاح او سعادت لپاره تېر شي. داسې مجاهد ته به شکور خدای ستر اجر ورکوي، که شهید شي هم او که غازي او غالب شي هم.

وَمَا لَكُمۡ لَا تُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلۡمُسۡتَضۡعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلۡوِلۡدَٰنِ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخۡرِجۡنَا مِنۡ هَٰذِهِ ٱلۡقَرۡيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهۡلُهَا وَٱجۡعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيّٗا وَٱجۡعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

[۷۵]- او پر تاسو څه شوي چې د الله په لار کې او د هغو بې وزلو سړیو، ښځو او ماشومانو د ژغورنې لپاره نه جنګیږئ چې وايي: اې زموږ ربه! له دې کلي چې اهل ئې ظالمان دي موږ وباسه او له خپلې خوا راته کوم پالونکی وټاکه او له خپل لوري راته کوم ملاتړ وټاکه.

(۷۵)- دا مبارك آیت په ډېرو قاطع او واضح الفاظو وايي چې د الله په لار کې وسله وال جهاد او د مظلومانو د ژغورنې لپاره له ظالمانو سره جنګېدل یوه داسې الهي فریضه ده چې پرېښودل ئې په هیڅ دلیل او هیڅ بهانه نه شي توجیه کېدی، کله چې مسلمانان داسې یوې مرحلې ته ورسیږي چې وسلې ته لاس کول او د دښمن په خلاف جنګېدل ضروري وګڼل شي، نو دا کار پرې فرض دئ او پرېښودل ئې د یوې الهي فریضې پرېښودل دي او

الله تعالی د داسې جهاد له تارکينو هيڅ دليل او بهانه نه مني.

خو دا خبره بايد واضح شي چې موږ به اوس او د پيغمبر عليه السلام په غياب کې دا مرحله څنګه پېژنو او څنګه به په دې پوهېږو چې اوس وسلې ته لاس کول پر موږ فرض شوي او ترك ئې ګناه ده؟ يوه مخلص مسلمان ته د دې مرحلې تشخيص ګران کار نه دئ، هغه پوهېږي کله چې زموږ حالت داسې شو لکه په مدينه منوره کې د مسلمانانو حالت؛ نو پر موږ همغه څه کول لازم کېږي چې پيغمبر عليه السلام او صحابه وو رضي الله عنهم وکړ. خو دې پوښتني ته د تفصيلي ځواب ورکولو لپاره بايد لاندې پوښتني ځواب شي:

- آيا د مسلحانه جهاد اعلان به د حکومت له خوا کېږي او له دې پرته جهاد جائز نه دئ؟ او که هر مسلمان په خپل سر دا کار کولی شي؟ او که د اعلان لپاره ئې نور شرائط وي نو دا شرائط کوم دي؟

- آيا مسلمان د دې حق لري چې ووايي: زه د مکي دور په څېر صبر کوم، د نوح عليه السلام، ابراهيم عليه السلام، عيسی عليه السلام، يوسف عليه السلام او نورو هغو پيغمبرانو عليهم السلام په شان له مسلحانه جهاد ډډه کوم چې د دښمن په خلاف ئې وسله نه ده استعمال کړې؟

د لومړۍ پوښتني په ځواب د پوهېدو لپاره بايد لاندې خبري په پام کې ولرو:

- د قرآن په هيڅ آيت کې نه صراحتاً دا راغلي او نه تلويحاً او اشارتاً دا موندلی شو چې د "جهاد اعلان" به د (حکومت) او يا (رياست) لخوا کېږي.

- په ټول قرآن کې نه د "حکومت" او "رياست" لفظ راغلی او نه دا خبره چې د جهاد اعلان به د حکومت، رياست، خلافت او امارت يا حاکم، رئيس، خليفه او امير لخوا کېږي.

- د پيغمبر عليه السلام په احاديثو کې هم دا نه شو موندلی چې د جهاد د اعلان لپاره ئې د "حکومت" او "رياست" شتون ضروري ګڼلی وي او دا په کې ويل شوي وي چې جهاد يوازې په هغه صورت کې جائز دئ چې "حکومت" او "رياست" ئې حکم صادر کړي.

- څوك چې له قرآن او حديث ډېر لږ معلومات هم ولري په دې پوهېږي چې نه په قرآن کې د جهاد د اعلان لپاره د "حاکم" او "رئيس" يا "حکومت" او "رياست" شرط لګول شوی او نه په احاديثو کې. که څوك ووايي چې له جهاد مخکې جماعت ضروري دئ، دا خبره صحيح ده، خو که څوك ووايي چې د جهاد اعلان به د يوه برحال حکومت لخوا کېږي، نو دا خوشې بې بنسټه خبره ده، دا له دين د يوه بې خبر سرکاري مفتي خبره کېدی شي خو د يوه واقعي عالم فتوی نه شي کېدی.

- د پيغمبر عليه السلام له قول او فعل دا معلومېږي چې د جهاد د پيل لپاره دوو اساسي شيانو ته ضرورت دئ: (جماعت يعني حزب او ډله) او (مهجر يعني د هجرت ځای)، پيغمبر عليه السلام فرمايي:

عن أَبِى مَالِكٍ الأَشْعَرِىَّ قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « وَأَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ اللهُ أَمَرَنِى بِهِنَّ بِالْجَمَاعَةِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَالْهِجْرَةِ وَالْجِهَادِ فِى سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ الْجَمَاعَةِ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الإِسْلاَمِ مِنْ عُنُقِهِ إِلاَّ أَنْ يَرْجِعَ وَمَنْ دَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَهُوَ مِنْ جُثَاءِ جَهَنَّمَ ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ صَامَ وَإِنْ صَلَّى؟ قَالَ « وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ ...». رواه احمد

او زه په پنځو هغو شيانو تاسو ته امر کوم چې الله تعالی ما ته د هغوی امر کړی: په جماعت، سمع، اطاعت، هجرت او جهاد في سبيل الله او څوك چې د يوې لوېشتې په اندازه له جماعت لرې شو نو هغه د اسلام کړۍ له خپلې غاړې وايستله (له اسلام ووت) مګر دا چې بېرته راوګرځي او چا چې د جاهليت شعارونو ته بلنه ورکړه هغه به د دوزخ خس شي، خلکو وويل: يا رسول الله! که څه هم روژه ئې نيولې وي او لمونځ ئې کړی وي؟ وئې ويل: که څه هم روژه ئې نيولې وي او لمونځ ئې کړی وي او پر ځان ئې دا ګمان کړی وي چې مسلمان دئ.

له دې مبارك حديث په څرګنده معلومېږي چې له جهاد مخکې بايد جماعت جوړ شي او بيا د حاکم نظام له سلطې د وتلو لپاره هجرت وشي او بيا مسلحانه مزاحمت پيل شي. پيغمبر عليه السلام په مکي دور کې جماعت جوړ کړ او مدينې ته له هجرت سره سم ئې د قريشو په ضد مسلحانه مزاحمت پيل کړ.

بايد دا خبره په خيال کې وساتو چې دغه پنځه کارونه پر مسلمانانو واجب دي، په دې مأمور شوي چې جماعت به جوړوي، داسې جماعت چې په سمع او اطاعت ولاړ وي، بيا به د حاکم سياسي نظام له سلطې د وتلو لاري لټوي، د ضرورت په صورت کې به هجرت کوي او بيا به د همدې نظام د رانسکورولو لپاره وسلې ته لاس کوي.

رياست جوړول خو د اسلامي جهاد هدف او مقصد دئ، نه دا چې لومړی به حکومت جوړېږي بيا به دا حکومت د جهاد اعلان کوي!! جهاد خو د دې لپاره فرض شوی چې په دې سره غير اسلامي نظام رانسکور کړی شي او پرځای ئې اسلامي حکومت قائم شي. پيغمبر عليه السلام د ابو جهل د حکومت د نسکورولو او د ټول حجاز په مرکز او پلازمېنه (مکه) کې د يوه اسلامي حکومت د قائمولو لپاره جهاد پيل کړ. نه خو غير اسلامي

حکومتونه په خپله رانسکورېږي او نه اسلامي حکومت له جهاد پرته له بلې لارې جوړېدی شي، څوك چې دا غلطه او بابيزه خبره کوي او د جهاد د اعلان لپاره د حکومت شتون شرط ګڼي؛ هغه دې ووايي چې پيغمبر عليه السلام ولې په داسې حال کې جهاد پيل کړ چې پر حجاز د قريشو واکمني وه، دی او ياران ئې له مرکز (پلازمېنې) مکې د مدينې يوه واړه کلي ته مهاجر شوي وو، هلته ئې نه حکومت وو او نه فوځ!! دې جنابانو ته وايو: آيا د روسانو په ضد به د جهاد اعلان د کابل حکومت چارواکو کاوو؟!! آيا په فلسطين کې به د جهاد اعلان شارون کوي، په کشمير کې واجپای، په چيچين کې پوتين او اوس په افغانستان کې جنرال ډيوېډ بارنو يا د دوی کوم لاس پوڅی واکمن!!

د جهاد اعلان هغه څوك په حکومت پورې تړي چې يا د حکومت نوکر وي، يا د جهاد مخالف وي او يا د جهاد اراده او همت نه لري، داسې فتوی تل سرکاري مفتيان ورکوي، هيڅ داسې غيرسرکاري عالم نه شئ موندلی چې په قرآن او حديث پوه وي او هغه دې جهاد په حکومتونو مخصوصاً موجوده مفسدو او غير اسلامي حکومتونو پورې مربوط کړي. که لږ دقت وکړئ او د دا راز مفتيانو پټې اړيکې وڅېړئ حتماً به درته معلومه شي چې دا کسان د اسلام او جهاد د مخالفينو له خوا استخدام شوي، د کومې مسيحي او تبشيري مؤسسې لپاره کار کوي، د کومې کليسا لخوا د جوړې شوې خيريه مؤسسې مأمور دئ. انګريزانو په اسلامي نړۍ د خپلې سلطې په دوران کې داسې ډېر مفتيان استخدام کړي وو، اوس غربي مؤسسې په ټول توان طاقت د دې هڅه کوي چې د جهاد مفهوم د اسلامي امت له ذهنه وباسي، د هجرت، جهاد، شهادت، اسلامي خلافت، الفاظ د اسلامي هېوادونو له تعليمي نصاب خارج کړي، امريکايانو په افغانستان او عراق کې همدا کار وکړ، له پاکستان او سعودي ئې همدا وغوښتل چې نه يوازې جهادي مفاهيم له تعليمي نصابونو وباسي بلکې قرآني آيات هم وباسي. چارواکې له پارلمان غواړي چې له تعليمي نصاب د قرآني آيتونو د ايستلو له وړانديز سره توافق وکړي، او دا ځکه چې امريکا پرې ټينګار کوي.

په مکه کې د ابو جهل حکومت او رياست وو، پيغمبر عليه السلام د بعثت له لومړۍ ورځې د دې رياست د نسکورولو او پر ځای ئې د يوه الهي او ديني حکومت د قائمولو لپاره کار پيل کړ، که څه هم په مکه کې ئې وسله وال جهاد نه دئ اعلان کړی خو دښمن د ده هره خبره داسې ګڼله چې د دوی، د دوی د مذهب او د دوی د نظام خلاف ده او نتيجه ئې د دې طاغوتي نظام ړنګول، ځکه ئې نه دی زغملی شو او نه د ده دعوت، که څه هم هلته د ده د دعوت محوري او اساسي خبره دا وه: لا اله الا الله ووايئ چې نجات حاصل کړئ، خو دښمن د لا اله الا الله په معنی پوهېدو، هغه ئې د دوی د نظام په ضد د

بغاوت اعلان ګاڼو، دا معنی ئې ترې اخیسته چې لومړی په طاغوت کافر شه بیا پر الله ایمان راوړه، پر الله ایمان هلته منظور او مقبول دئ چې له طاغوتي حکومت او نظام انکار وکړي.

د اسلامي نړۍ اوسني حکام او حکومتونه ټول غاصب او جابر حکومتونه دي، نه د ملتونو په خوښه او د داسې بیعت له لارې راغلي چې له اکراه او اجبار پرته تر سره شوي وي، نه د ملت په وړاندې د مسئولیت احساس کوي، نه په دې ځان مکلف ګڼي چې په ما انزل الله به حکم کوي او له ولس سره مشوره، نه له الله وېره لري او نه پر ولس ترحم، نه واکمني یو الهي امانت ګڼي او نه بیت المال د ولس امانت، د پردیو د متو په زور مسلط شوي او د پردیو د ګټو لپاره د خپل ولس قرباني کولو ته چمتو، یو هم له ابو جهل او د ابو جهل له حکومت غوره نه دئ. ابو جهل ځان ته خادم الحجاج بیت الله او خادم الحرم الشریف وایو، ځان ئې د کعبې متولي بالو او په دیانت کې ئې ځان هومره په حقه ګاڼو چې ویل به ئې: اې خدایه!! که محمد په حقه او موږ په ناحقه یو نو پر موږ له آسمان تیږې وورووه!! دا جنابان دي ووایي چې په دې حکومتونو کې داسې کوم څه نشته چې د ابو جهل په حکومت کې وو؟ قرآن په مکه کې د فرعون قصه د دې لپاره رااخلي چې خلکو ته ووایي: ستاسو ابو جهل همغه فرعون دئ چې موسی علیه السلام ئې مقابلې ته لېږل شوی وو، د دې لپاره چې خلك پوه کړي چې محمد علیه السلام د مکې د موجوده فرعوني نظام په ضد همغه څه کوي چې د ده ورور موسی علیه السلام کول. پیغمبر علیه السلام فرمایي چې ابو جهل زما د امت فرعون دئ. د موجوده حکومتونو ملګري او حامیان په اصل کې د فرعون او ابو جهل ملګري دي، ځوك چې وایي: د دغو حکومتونو د اجازې په صورت کې جهاد جائز دئ او له دې پرته جهاد په فساد او بې امنۍ منتج کېږي!! دا همغه دي چې د موسی علیه السلام او محمد علیه السلام په اړه به ئې ویل: دوي شر خوروي، بې امنیتي راولي، اقتدار غواړي. ځوك چې د اسلامي ملکونو موجوده حالت د امن حالت ګڼي او وایي یا غواړي چې دا حالت باید دوام وکړي، په دې کې داسې څه نشته چې د شدید بحران نوم ورکړو او د جهاد ضرورت احساس کړو!! دا کس یا ډېر ناپوه او بې خبر دئ، هم له دین او هم له دنیا؛ او یا ډېر غرضي دئ او د حکامو نوکر او خادم. د اسلامي ملکونو حالت هومره بد دئ چې تر دې د زیات بد حالت تصور نه شي کېدی. فقر، لوږه، د غني او فقیر تر منځ ژور تفاوت، د مظلومانو په سر، مال، عزت تېری، اخلاقي فساد، شرك، الحاد او بې دیني، د پردیو په وړاندې ذلت، اسارت او غلامي، دا ټول خو پرېږده نن اکثر اسلامي هېوادونه نه سیاسي استقلال لري او نه اقتصادي، له سیاسي، اقتصادي، نظامي او

فرهنګي پلوه پردي پرې حکومت کوي، نن په ډېرو اسلامي هېوادو کې ايف بي آی او سی آی اې فعال دفترونه لري، هر څوك په هر وخت کې نيولی شي، په ډېرو کې د امريکايانو نظامي اډې دي، له دغو اډو په افغانستان کې نظامي عمليات تر سره کوي، حکومتونه ئې د مظلومو مسلمانانو په وژلو او نيولو کې د امريکايانو مرسته کوي، حتی د خپل ولس په ضد جنګېږي، د کابل حکومت له امريکايانو غواړي په پاکستان کې د مخالفينو په ضد عمليات تر سره کړي، د امريکا بې پيلوټه جهازونه هره ورځ د پاکستان په فضاء کې الوتني کوي او په سرحدي قبايلي سيمو کې کله پر يوه او کله پر بل کور راکټي ورووي او په خوب ويده ښځې، ماشومان او بوډاګان وژني، د کابل حکام پرې خوښي کوي او د اسلام آباد حکام ئې له مخنيوي عاجز؛ بر عکس وايي: اسلام آباد د تروريزم په ضد جنګ کې د امريکا مخلص او وفادار ملګری دئ!! د ډېرو اسلامي هېوادو تلويزيونونه هره ورځ د بې دينۍ او اخلاقي فساد هغه صحنې ښيي چې مثال ئې يوازې د غرب په هغو سيکس تلويزيوني شبکو کې ليدل کېږي چې د رسمي فاحشه خانو له خوا اداره کېږي او د آزاد او بربنډ جنسي عمل فيلمونه ښيي. نه د فرعون په نظام کې تر دې زيات فساد وو او نه د مکې د جاهليت د دور په نظام کې. قرآن د فرعوني نظام څو ځانګړتياوې بيانوي چې دا ټول او تر هغه زيات په موجوده نظامونو کې ګورو:

- فرعون ځان د مصر د ټولو شتمنيو واکمن ګڼې، زموږ اوسني واکدران همداسې د ملك هر څه د ځان غنيمت ګڼي.
- فرعون خپل ولس په حاکم او محکوم، شتمن او نېستمن وېشلی او په مصر کې ئې طبقاتي نظام رائج کړی وو: مرفه او حاکمه طبقه او ناداره او محکومه طبقه، نن همدا نظام په اسلامي ملکونو کې رائج دئ، د حاکم او محکوم تر منځ تفاوت هومره ژور چې د فرعون په طبقاتي نظام کې تر دې زيات نه وو.
- فرعون ځان ټولواك ګڼې، د هرې پرېکړې آخري مرجع، د جائز او ناجائز او حلال او حرام د تعيين آخري مرجع، نن زموږ حکام همداسې دي، د مصر تر فرعون زيات مستبد او مطلق العنان.
- فرعون د ستر قصر خاوند وو، زموږ د حکامو قصرونه که د فرعون تر قصر زيات ستر، اشرافي او مرفه نه وي تر هغه له هيڅ پلوه کم نه دي او که دا قصرونه د عام ولس له سمڅو او جونګړو سره مقايسه کړو نو تفاوت ئې هومره دئ چې د فرعون د قصر او د يوه عادي مصري د کيږدۍ تر منځ دومره تفاوت نه وو.
- قرآن وايي چې فرعون د موسی عليه السلام د وژلو اجازه له خپلو درباريانو غواړي،

همدا راز وايي چې يوسف عليه السلام په داسې حال کې چې د مصر د هغه وخت څواکمن وزير وو خو دا ئې نه شو کولی چې خپل ورور له قانوني دليل پرته څو ورځې له ځان سره وساتي، خو زموږ ټولواکان د هيچا د نيولو او وژلو په اړه له هيچا سره نه د مشورې ضرورت احساسوي او نه د قانوني مجوز ضرورت، د امريکا د خارجه وزارت د يوه مأمور ټېلفوني هدايت کافي دئ چې چارواکي د خپل ولس په ضد خونړي عمليات تر سره کړي، بمونه ووروي، توپونه او ټانکونه استعمال کړي او د ډېرو مظلومو انسانانو وينې توی کړي. امريکا ته د نظامي اډو په ورکولو کې او د افغانستان په ضد د امريکايانو ترقومندې لاندې جنگ کې د شريکېدو په اړه دا ضرورت نه محسوسوي چې له پارلمان موافقه تر لاسه کړي. مظلوم مسلمانان نيسي او له کومې محکمې پرته ئې امريکا ته سپاري.

- فرعون ويل چې سمه خبره همغه ده چې زه ئې کوم، ستاسو شېگڼه يوازې په هغه څه کې ده چې زه ئې وايم، زموږ واکداران له دې پلوه تر فرعون ډېر ډېر مخکې دي، نه د خدای او قرآن پروا کوي او نه د قانون. دوی ته پارلمان او خلك د يوه توت په اندازه ارزښت نه لري، څه چې ئې زړه وغواړي همغه کوي.

سرکاري مفتيان له جهاد سره د مخالفت په فتوی کې په دې خبري استناد کوي چې پيغمبر عليه السلام په مکې دور کې حتی هغه وخت هم د وسلې اخيستلو اجازه ورنکړه چې ياران ئې يو په بل پسې وژل کېدل!! نه؛ هغوی ته ئې د صبر توصيه کوله!! دې جنابانو ته وايو: دا دوی ولې وژل کېدل او دا تاسو ته ولې څوك څه نه وايي؟ نه دا ظالم، جابر او بې دينه حکام تاسو ځوروي، نه مو په زندان کې اچوي، نه مو وژني!! دا ستاسو او د صحابه وو د ايمان تر منځ څه فرق دئ چې هغوی د ايمان لپاره وژل کېدل منل خو ابو جهل او د ده نظام ته نه تسليمېدل؟!! که هغوی دا ستاسو خبره کولی نو نه وژل کېدل او نه له ملك هجرت ته مجبورېدل. د دوی د وژل کېدو معنی خو دا ده چې دوی له حاکم نظام بغاوت کړی وو، د دې نظام واکمنان ئې نه منل، له نظام سره د ټکر او تصادم په حال کې وو، نظام له دوی وېره درلوده، د همدې لپاره ئې وژل. دا تاسو ولې په مکې کې د دوی پر صبر استناد کوئ خو په مدينه کې د همدغو صحابه وو پر مسلسل جهاد استناد نه کوئ، ولې د دوی پر هجرت استناد نه کوئ، ولې پر دښمن د دوی پر مسلسل بريدونو استناد نه کوئ؟!! ولې پر دې استناد نه شئ کولی چې پيغمبر عليه السلام د مدينې په لسو کلونو کې تر اويا زياتې نښتې له دښمنانو سره درلودې، يعني دا چې پيغمبر عليه السلام په هرو پنځه شلو ورځو کې يوه نښته تنظيم کړې، داسې چې يا ئې په خپله هم په کې برخه اخيستې او يا د ځينو خاصو وجوهاتو له مخې ئې په هغه کې شرکت نه دئ کړی خو ټمنی

ئې دا وه چې دا حديث ئې بيانوي:

عن أَبِى هُرَيْرَةَ رضى الله عنه قَالَ سَمِعْتُ النَّبِىَّ صلى الله عليه و سلم يَقُولُ « وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْلاَ أَنَّ رِجَالاً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لاَ تَطِيبُ أَنْفُسُهُمْ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّى، وَلاَ أَجِدُ مَا أَحْمِلُهُمْ عَلَيْهِ، مَا تَخَلَّفْتُ عَنْ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِى سَبِيلِ اللَّهِ، وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَنِّى أُقْتَلُ فِى سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ أُحْيَا، ثُمَّ أُقْتَلُ ثُمَّ أُحْيَا، ثُمَّ أُقْتَلُ ثُمَّ أُحْيَا، ثُمَّ أُقْتَلُ ». رواه البخارى

- له ابو هريره رضي الله عنه روايت دئ چي وايي: له رسول الله صلى الله عليه وسلم مي واورېدل چي فرمايل ئې: په هغه ذات قسم چي زما ژوند ئې په لاس کي دئ که د هغو مؤمنانو خاطر نه وی چي له ما وروسته پاته کېدا ئې نه خوښېږي او زه هم د دوی لپاره سورلۍ نه شم موندلی؛ نو له هيڅ هغي ډلي به وروسته نه وم پاته شوی چي د الله په لار کي غزا ته وځي؛ او په هغه ذات قسم چي زما ژوند ئې په لاس کي دئ چي زه دا ډېره خوښوم چي د الله په لار کي يو ځل شهيد شم بيا راژوندی شم، بيا شهيد شم، بيا راژوندی شم، بيا شهيد شم او بيا راژوندی شم او بيا شهيد شم!!

دا ولي پيغمبر عليه السلام په وار وار د شهادت تمنی کوي خو تاسو د شهادت خبره خو پرېږده د جهاد د خبري له کولو هم ډډه کوئ؟!!

که وغواړو چي د پيغمبر عليه السلام د سنت او اسلوب مطابق د سياسي او اجتماعي مبارزې يو انځور وړاندي کړو نو په هغه کي لاندي څلور مرحلې په څرګند ډول موندلی شو:

- د داسي دعوت مرحله چي په ټولني مسلط ځواکونه ئې نه شي زغملی، د تعذيب، زندان، مقاطعې، محاصرې او د تبعيد له ګواښونو سره مخامخ دعوت، چي سازش او مصالحه نه مني، چي له دښمن سره د روغي جوړي خبره په کي نه وي، چي له حاکم نظام د کامل بغاوت او عصيان بلنه ورکوي، د دې نظام له فکري او اعتقادي بنسټونو د برائت شعار ورکوي. داسي دعوت نه چي له حاکم نظام ئې مجوز تر لاسه کېږي او يوازي هغه خبره په کي کېږي چي واکداران ئې زغملی شي او نظام ئې اجازه ورکوي. مهمه نه ده چي دا دعوت به سري وي که علني، مهمه دا ده چي خپل خصوصيات حفظ کړي او د مکي دور ټولي ځانګړتياوي ولري.

- کوم دعوت چي د پيغمبر عليه السلام د دعوت په څېر وي، سياسي، اجتماعي او فکري انقلاب غواړي او له دښمن سره د اصولو په سر سازش نه شي کولی، هغه به حتماً د هجرت له مرحلې سره مخامخ کېږي، هجرت د حقيقي اسلامي مبارزې يو طبيعي پړاو دئ، دا پړاو

په هوښیارۍ او احتیاط نه بلکې له اصلي مسیر په انحراف او له اصلي لارې په تېروتنې سره منتفي کېدی شي.

- د مبارزې درېیم پړاو له دښمن سره د مسلحانه تصادم پړاو دئ، دا پړاو د مهجر له مونډلو سره سم پیل کېږي، پیغمبر علیه السلام د مدینې په څېر د یوه واړه کلي له مونډلو سره سم خپله مسلحانه مبارزه پیل کړه. په لومړي سر کې پټه مسلحانه مبارزه، د وړو وړو چریکې ډلو په واسطه، چې هدف ئې د دښمن سلطه متزلزل کول او هغه امنیت له منځه وړل وو چې د حاکم نظام په ګټه او د هغه د بقاء باعث وو؛ او په دوهمه مرحله کې ښرګنده مقابله او مخامخ نښته. د کفري نظام په ګټه "امنیت او اقتصاد" جړقول او په ولس باندې د واکدارانو مسلط رعب او هیبت ختمول د دې مرحلې اساسي او مهم اهداف دي. همدا راز نظام مالي امکاناتو ته اړ وي، له دې پرته هغه دوام نه شي مونډلی، د چریکې عملیاتو په نتیجه کې د حکامو د خوښې امنیت متلاشي کېږي، د لویو لارو امنیت ډېر ژر له منځه لاړ شي، نظام له دې عاجز شي چې بډای او تاجر ته چې د نظام درېیمه ستنه ده، د کار لازم او خوندي شرائط برابر کړي. هیڅ نظام دا حالت د اوږدې مودې لپاره نه شي زغملی، عام ولس چې د نظام له ظلم تل ځورېدلی خو له وېرې نه څه ویلی شي او نه څه کولی، د دغو عملیاتو په نتیجه کې د څه ویلو او کولو جرأت پیدا کړي او همدا د عمومي پاڅون مقدمه شي او د یوه ستر انقلاب کار له همدې ځای پیل شي. پیغمبر علیه السلام د همدې لپاره تر ټولو د مخه داسې عملیات پیل کړل چې مقصد ئې د قریشو د تجارتي لارو امنیت ختمول وو، په دا راز عملیاتو سره د رژیمونو نسکورول او لویو ځواکونو ته ماته ورکول ممکن دي، دا ادعاء کولی شو چې له کودتاګانو وروسته د رژیمونو د نسکورولو تر ټولو آسانه لار همدا ده. که د پیغمبر علیه السلام تر قیادت لاندې مسلحانه مبارزې ته ځیر شو نو وبه ګورو چې دا مبارزه د قریشو په ضد له چریکي بریدونو "سریو" پیل شوه، ورو ورو ئې ملن تر مخامخ نښتو پراخه شوه، د مکې له فتح وروسته د جزیرې له نورو ځواکونو سره او په پای کې په نړۍ واله سطح د روم او فارس په څېر لویو ځواکونو سره مخامخ شوه. دا بهیر ښیي چې د مبارزې ملن باید په تدریج سره او په طبیعی طور له محلي ځواکونو تر منطقوي او بین المللي ځواکونو پورې وغزول شي.

دا جنابان په دې هم نه پوهېږي چې په مکه کې د جهاد د اجازې نه ورکولو وجه دا وه چې هلته جهاد نه وو فرض شوی، مدینې ته له راتلو وروسته جهاد فرض شو، د جهاد دا فرضیت تر قیامت دوام کوي، دا ځکه چې د جهاد فرضیت نه دئ منسوخ شوی. په مکې دور باندې د جهاد په اړه باید له دې اړخه استناد وشي چې که د مسلمانانو وضعیت داسې

وي لکه په مکه کې او شمېر ئې هومره وي لکه په مکه کې د مسلمانانو شمېر، نو دوی ته په کار ده چې د صحابه وو په څېر صبر وکړي او وسلې ته لاس نه کړي. خو که د دوی وضعیت داسي شو چې مدني دور ته ورته وي او د مسلمانانو شمېر هومره وي چې هلته د مسلمانانو شمېر وو نو دوی ته په کار ده چې جهاد ته ملا وتړي. د پیغمبر علیه السلام په سنت د عمل کولو تقاضی خو دا ده چې د جهاد په میدان کې هم هغه څه وکړو چې پیغمبر علیه السلام کړي، هغه مبارك خو په مکه کې د یوه مؤمن جماعت جوړولو په کار لګیا وو او په دې هڅه کې وو چې کوم مهجر پیدا کړي، داسي کوم قوم پیدا کړي چې ده ته پناه ورکړي او د الله په لار کې جهاد ته تیار شي، د مدینې یو شمېر اوسېدونکي دې ته تیار شول، مدینې ته له راتلو وروسته هغه جهاد پیل کړ، په لومړي سر کې ئې د عملیاتو لپاره واړه واړه څو کسیز ټولګي لېږل، دښمن ئې تنګولو، په هر ځای کې ئې دښمن ته تاوان رساوو، په ولس کې ئې د هغه رعب، وېره او اعتبار ختمولو، پر ولس او ملك باندي د دښمن سلطه ئې جړقوله، بیا ئې د دښمن په تجارتي قافلو بریدونه پیل کړل، په بدر کې ئې له ۳۱۳ یارانو سره د دښمن مخامخ مقابله وکړه، تاسو ولې دا خبره نه شئ کولی چې کله د مسلمانانو شمېر درې سوه څوارلس ته ورسېږي کولی شي همغه څه وکړي چې پیغمبر علیه السلام وکړل؟!!

د جهاد مخالفین په دې نه پوهېږي چې د اسلامي امت دا اوسنی وضع د هغي ماتي نتیجه ده چې اسلامي خلافت په کې له منځه لاړ او غربي ځواکونو اسلامي نړۍ په خپلو منځونو کې ووېشله او په هري برخي ئې بېل بېل ځواکونه مسلط شول، له هغه وروسته دا ځوومه پېړۍ ده چې مسلمانان په ذلت، اسارت او محکومیت کې ژوند کوي، له آزادۍ او خپلواکۍ محروم دي، په سیاسي، اقتصادي او فکري لحاظ استعماري ځواکونهورباندي حکومت کوي، لاس پوڅي حکومتونه ئې پرې مسلط کړي، له داسي اختناق او استبداد سره مخامخ دي چې د نړۍ په هیڅ ګوټ کې ئې مثال نه شو موندلی، واکداران ئې د پردیو په وړاندي سپك او ذلیل او د خپل ولس په مقابل کې مغرور او بې رحمه، دوی د پردیو غلامان دي او ولس د ځان غلامان ګڼي. د غلامۍ، ذلت او محکومیت دغه دردوونکی حالت په ولسونو کې د عزت النفس احساس، د آزادۍ او خپلواکۍ جذبه او د سرلوړي او پتمن ژوند تلوسه په کلکه ځپلې ده، یو وخت خو په ټولو اسلامی ملکونو استعماری ځواکونو مخامخ او د خپلو فوځونو په زور حکومت کاوو، خو پس له هغه چې دا ځواکونه د خاصو عواملو له کبله ووتل نو له یوې خوا ئې داسي رژیمونه شا ته پرېښودل چې د دوی ګټي خوندي وساتي، د دې هېوادونو د مسلح ځواکونو جوړښت ئې داسي تنظیم کړ چې د

لاس پوځو رژیمونو مدافع او د هر ملي پاڅون د ځپلو لپاره د دغو ځواکونو په خدمت کې لاس پر سینه ولاړ وي، تعلیمي نظام او نصاب ئې داسې جوړ کړ چې په علمي مؤسساتو کې تر روزنې لاندې ځوانانو کې د آزادۍ او خپلواکۍ جذبه راولاړه نه شي، د پردیو په غلامۍ او تقلید کې د فخر احساس وکړي او له خپل اسلامی او ملي هویت نه پردی شي. د وتلو په وخت کې ئې د دې هېوادونو جغرافیایي نقشې داسې جوړې کړې چې له یوې خوا د دغو هېوادونو تر منځ تل سرحدي منازعات روان وي او له بلې خوا هغه قومونه چې له استعماري ځواکونو سره جنګېدلي؛ د مختلو ملکونو تر منځ ووېشل شي، په اقتدار کې له برخې محروم کړی شي، هغو اقلیتونو ته قدرت وسپارل شي چې له استعماري ځواکونو سره ئې ملګرتیا کړې او په راتلونکې کې تل پر دوی متکې وي او په اقتدار کې د پاته کېدو لپاره د دوی شرائطو منلو ته اړ وي. د دې ښه مثالونه پښتانه او کردان دي، چې له استعماري ځواکونو سره د دوامداري مبارزې له کبله یو په دریو او بل په څلورو برخو ووېشل شو. استعماري ځواکونو په دې اوږدې مودې کې په پراخو تبلیغاتو سره قومي، ژبني او محلي تعصباتو ته هومره لمن وهلې چې هیڅوك د لوی او متحد ملت او امت تصور او فکر ونکړی شي، استعماري سرحدي لیکې مقدسې او تغییر نه منونکې وګڼې، دا دره د هغې بلې ګاونډۍ درې اوسېدونکي پردي او حتی دښمن وګڼي او اصلي دښمن هېر کړي. په دې نه پوهېږې چې د اسلامی هېوادونو اکثر حاکم نظامونه یا پردیو تحمیل کړي او لاس پوڅي او په اسلامي هېوادونو د زاړه استعمار د سلطې پاته شوني دي، یا خانداني دي چې خاصې کورنۍ د ولس د ارادې خلاف په زور او د پردیو په مرسته پر دوی حکومت کوي، یا قومي او فرقه اي بڼه لري، د یوې مذهبي فرقې پلویان اختیارات په واك کې لري، نور ئې له خپلو ټولو انساني او اسلامي حقوقو محروم کړي، د دوی سیاسي او مذهبي مشران وژني، چا د شیعه تر نامه لاندې سنیان ځپلي او له خپلو ټولو اسلامي او انساني حقوقو ئې محروم کړي او چا د سني په جامه کې شیعه محروم کړی، د اسلامي هېوادونو په دې دردوونکي حالت به هغه څوك رضایت ښیي چې یا په غلامۍ او اسارت کې ستر شوی، د غلامۍ ذهنیت لري، آزادي نه پېژني او د آزادۍ خوند ئې نه دئ څکلی او یا هغه څوك چې په خپلې ټولنې کې له خور فساد، ظلم، بې عدالتۍ او بې امنیو خبر نه دئ، په دې نه پوهېږي چې دلته څه روان دي، هره ورځ څومره کورنۍ تباه کېږي، د څومره بې وزلو انسانانو په سر، مال او عزت تېری کېږي، بډایان څنګه بډای شوي او نادار ولې او د چا د ظلم او تېري له کبله له هر څه محروم شوي؟!! هغه ته د ټولنې موجود حالت د امن حالت برېښي، په دې نه پوهېږي چې دلته یوازې واکداران په امن کې دي، له حاکمانو پرته هیڅوك د امن احساس

نه کوي، په سلو کې د پنځه نوي خلکو سر، مال او عزت خوندي نه دئ، که دلته تاسو له يوه عادي انسان پوښتنه وکړئ چي د يوه پوليس په خوا کې د تېرېدو په وخت کې څه احساس کوي، کله چي د ده کلي ته پوليسان ورشي کليوال څه احساس کوي، آيا دا گمان کوي چي دا پوليسان د دوی حفاظت کوي او که دوی په يونيفورم کې د رښا ورځي غله گڼي او له دوی هومره وېره لري چي له غلو ئې نه لري؟!! د محکمې او قاضي په اړه څه فکر کوي، هغه د مظلوم مدافع گڼي که د ظالم حامي، د دفتر مأمور ته په کومه سترگه گوري، د ده په عدالت او امانت څومره باور لري، له نظام ئې څه تر لاسه کړي او څه خير ئې ترې ليدلی، له کوم ظلم ئې ژغورلی، چېري ئې د ده له سر، مال او عزت دفاع کړې او د چا په مقابل کې؟! راشئ وگورئ چي هر پوليس هره ورځ څومره خلك ځوروي، هره ورځ په هرکلي کې خان، ملك، شتمن او د زمکو خاوند په بې وزلو کليوالو څومره ظلمونه کوي، د څومره کسانو زمکې او جايدادونه د ځواکمنو لخوا غصب کېږي، د بې وزلو څومره لوڼې په زور نکاح کېږي، د څومره پېغلو په عفت تېری کېږي، په هر دفتر کې هره ورځ څومره ناروا وي او حق تلفۍ کېږي، په بيت المال کې څومره غدر او خيانت کېږي، چارواکو له هغه بيت المال په استفادې سره چي له بې وزلو انسانانو په يوه او بل نامه په ناروا تر لاسه شوي، ځانته څنگه اشرافي ژوند برابر کړی او عام خلك څنگه د فقر، لوږې، خوف او سپکاوي دردوونکی ژوند تېروي!! دا ډېره عجيبه ده چي څوك دې حالت ته د امن نوم ورکوي او وايي: بايد داسي څه ونکړو چي دې موجود امن ته صدمه ورسېږي، بايد هغه وخت د دې حالت د بدلولو هڅه وکړو چي مطمئن وو تر دې غوره حالت راوستی شو!! دغو له واقعيتونو بې خبره کسانو ته بايد ووايو: ټولو پيغمبرانو ته همدا خبره شوې چي دوی موجود امنيت ختموي، شرارت خوروي، د شخړو او جگړو باعث دي!! دوی ته بايد ووايو: هغه امنيت چي د بې عدالتۍ او ظلم په خدمت کې، د ظالمانو په گټه، د دوی د سلطې د دوام ضامن او د بې وزلو او مظلومانو په تاوان او په مظلوميت او محروميت کې د دوی د دوامدار پاته کېدو باعث وي، دې ته اور اچول په کار دي، پيغمبران د دې لپاره راغلي چي دغه دروغجن امنيت ختم کړي او پر ځای ئې هغه واقعي امنيت راولي چي پر عدالت ولاړ وي او مظلوم له ظلم وژغوري. عجيبه ده که څوك په دې حقيقت نه پوهېږي چي د اسلامی نړۍ موجود حالت د داخلي ظالمانو او بهرني استعمارگرانو په گټه دئ، په دې کې هره تبديلي د دوی د منافعو خلاف او د ملتونو په نفع ده؛ اوس په اسلامی هېوادونو کې يوازي اسلامي احزاب او ډلي منظم او ځواکمن سياسي قوتونه دي، فقط دا ډلي کولی شي له دې تبديلي استفاده وکړي.

اما دا پوښتنه چې آیا مسلمان د دې حق لري چې ووايي: زه د مکې دور په څېر صبر کوم، د نوح علیه السلام، ابراهیم علیه السلام، عیسی علیه السلام، یوسف علیه السلام او نورو هغو پېغمرانو علیهم السلام په شان له مسلحانه جهاد ډډه کوم چې د دښمن په خلاف ئې وسله نه ده استعمال کړې؟ په دې اړه لاندې وضاحتونه ضروري ګڼو:

- هیڅ په دین پوه انسان دا خبره نه کوي، څوك چې له اسلام ډېر لږ معلومات هم ولري دا خبره غلطه ګڼي او له کولو ئې ډډه کوي، هغه پوهېږي چې د جهاد له فرض کېدو وروسته هیڅوك دا حق نه لري چې ووايي: د جهاد ضرورت باید منتفي وګڼل شي او پر ځای ئې د مکې دور په څېر صبر ته مخه شي، په دې هم هر مسلمان پوهېږي چې د قرآن له نازلېدو وروسته ټول مخکیني کتابونه منسوخ شوي اوس له قرآن پرته په بل کتاب عمل کول حرام دي، هسې هم له قرآن پرته بله داسې ډاډمنه مرجع او کتاب نه دئ پاته چې د نورو پیغمبرانو په اړه موږ ته ثقه او ډاډمن معلومات راکړي او پر دې مو پوه کړي چې هغوی د کفري نظامونو د بدلولو لپاره کومه طریقه خپله کړې وه، د دغو پیغمبرانو علیهم السلام په اړه خو موږ ته قرآن په ټول صراحت سره وايي چې هر یوه په خپل وخت کې د مسلطو نظامونو مقابله کړې، ځیني زندان ته تللي، ځیني هجرت ته اړ شوي، ځیني په اور کې اچول شوي، د چا په صلیب د خېژولو او په دار کولو فیصله شوې، یاران ئې وژل شوي، د اور په کندو کې ژوندي اچول شوي، موږ نه پوهېږو چې د دغو پیغمبرانو په څېر له صبر کولو د دغو کسانو مراد څه دئ؟ له دغو پیغمبرانو خو یوه هم داسې صبر نه دئ کړی چې دوی ئې وايي، نه پوهېږم ته د موسی علیه السلام په سنت عمل کول غواړې، که د ابراهیم علیه السلام، که د نوح، داؤد، سلیمان او عیسی علیهم السلام؟!! ته خو د بې دینه، مفسدو او ظالمو حکومتونو تر حکم لاندې آرام ژوند کوې، نه ته د واکدارانو په ناروا‌وو اعتراض کوې او نه حکومت ستا مزاحم کېږي، د همدې حکومتونو نوکري کوې، نه زندان ته لاړې، نه هجرت ته مجبور شوې، نه په اعدام محکوم شوې، نه په اور کې ولوېدې، نو زه نه پوهېږم تا د کوم پیغمبر په سنت عمل کړی او د دغو پیغمبرانو په سنت له عمل کولو ستا مقصد څه دئ؟!! د دوی په سنت د عمل کولو معنی خو دا ده چې ته د ابراهیم علیه السلام په څېر تبر راواخلې او د نمرودي نظام هغه بتان نسکور کړې چې د ټول نظام مانۍ ورسره ولړزېږي او د دې پروا هم ونلرې چې په اور کې دې اچوي او یا د موسی علیه السلام په څېر له یوې عصا سره د فرعون مقابلې ته ولاړ شې او یا د نوح علیه السلام په څېر له زر کاله پټ او ښکاره دعوت ستومانه نه شې، یا د عیسی علیه السلام په څېر چې له یوه ښار بل ته وایستل شو او په پای کې د ده د وژلو او په دار کولو فیصله وشوه!! خو که

مقصد دي دا وي چې په دې حکومتونو کې خپله نوکري د مصر په حکومت کې د يوسف عليه السلام له وزارت سره تشبيه کړې!! نو څو خبرو ته غوږ شه:

- يوسف عليه السلام دا کار په هغه وخت کې کړی چې لا په پيغمبرۍ نه وو مبعوث شوی. د پيغمبرانو عليهم السلام يوازې په هغو کارونو د استناد کولو حق لرو چې يا ئې له بعثت وروسته کړي وي او يا قرآن د هغه کار په تأييد کې څه ويلي وي.
- يوسف عليه السلام له زندان دربار ته رسېدلی، هغه ته په دربار کې د مصر پاچا او مِلِك د وزارت عظمی وړانديز کوي او ورته وايي: غواړم تا د ټول مصر کامل واکدار (مکين) او د ټولو شتمنيو "امين" وټاکم، يعني د ټول مصر دوهم باصلاحيته او څواکمن واکدار، خو يوسف عليه السلام د سياسي دندې پر ځای دا غوره وګڼله چې د اجتماعي خدماتو وظيفه په غاړه واخلې او د راتلونکې احتمالې قحطې د مقابلې کار ورته وسپارل شي. ده د صدارت او وزارت عظمی پر ځای د وزارت ماليې دنده غوره وګڼله. خو په عمل کې هغه د مصر داسې بې رقيبه واکمن وو چې د پاچا له مرګ وروسته دی د تخت او تاج خاوند شو. عجيبه ده چې ته د يوسف عليه السلام په دې کار باندې په موجوده حکومتونو کې خپل ذليل مأموريت توجيه کوې!! دا ډېره قبيح او شنيع توجيه او مقايسه ده.

په داسې حکومتونو کې د کار کولو په اړه پيغمبر عليه السلام فرمايي:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالا: قَالَ رَسُولُ الله صلى الله عليه وسلم:"لَيَأْتِيَن عَلَيْكُمْ أُمَرَاءُ يُقَرِّبُونَ شِرَارَ النَّاسِ، وَيُؤَخِّرُونَ الصَّلاة عَنْ موَاقِيتِها، فَمَنْ أَدْرَكَ ذلِكَ مِنْكُمْ فلا يَكُونَنَّ عَرِيفاً، وَلا شُرْطِياً، وَلا جَابِياً، وَلا خَازِناً" رواه ابن حبان و ابو يعلى

له ابو سعيد او ابو هريره روايت دئ چې دواړو وويل: رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل: داسې امراء به پر تاسو مسلط شي چې تر ټولو زيات شرير کسان به ځانته نژدې کوي او لمونځ به له خپل اصلي وخت ځنډوي، له تاسو چې هر چا دا حالت وموندو نو نه دې (په دې نظام کې) د خلکو استازيتوب کوي، نه دې پوليس شي، نه د زکات او عشر راټولوونکی او نه خزانه دار.

د دې مبارك حديث په رڼا کې راشئ وګورو چې د اسلامي ملکونو په موجوده نظامونو کې د کار کولو حکم څه دئ؟ که د داسې امراءو او حاکمانو تر قيادت لاندې له حکومتي کارونو منع شوې وو چې يوازې دوه عيبونه لري: شرير او مفسد کسان ځانته نژدې کوي او لمونځ له خپل وخت لرې ځنډوي، نو په هغو حکومتونو کې د کار کولو حکم به څه وي چې چارواکې ئې د کفري څواکونو په لاس مسلط شوي، په ما انزل الله حکم نه کوي، په

فساد، بې ديني، خيانت او غدر کې ترستوني غرق دي، د دين، ايمان او اخلاق د جرړو د ايستلو لپاره له هيڅ څه ډډه نه کوي، سود او قمار حلال ګڼي، د شرابو بازار ئې ګرم کړی، رقص، سرود، د ښځي او نارينه اختلاط، د دوی د هر محفل لوازم، نه په پټه بلکې په ښکاره او برښو اعضاو د ټلويزيون په صفحه!!

او د جهاد د مخالفينو دا خبره چې له دښمن سره يوازې هغه وخت په مسلحانه جهاد مکلف يو چې د عدد او عدة له مخي ورسره برابر شو؛ هغوی ته وايو: پيغمبر عليه السلام هغه وخت د قريشو په ضد جهاد پيل کړ چې نه ئې د مجاهدينو شمېر د قريشو د جنګياليو په اندازه وو او نه ئې وسلې او جنګي وسائل او سامان. که زموږ پيغمبر عليه السلام دا تعادل ضروري او حتمي نه وي ګڼلی او دا ئې نه وي ويلي چې جګړه به له دښمن سره يوازې هغه وخت پيل کوئ چې د قوت او وسائلو تعادل او توازن رامنځ ته شي، نو ته څنګه او په کوم دليل دا حکم کوې؟ د شمېر او وسائلو له مخي خو د جنګ کيفيت او څرنګوالی ټاکل کېږي؛ نه فرضيت او ضرورت ئې، که ستا شمېر تر دښمن لږ وو نو د جنګ يو ډول غوره کړه او که زيات شو بل ډول ئې؛ آيا نه ګورئ چې په عراق او افغانستان کې مجاهدين د څنګه دښمن مقابله کوي او څنګه ئې کوي؟

دلته څو نور مهم وضاحتونه هم ضروري برېښي:

وسله واله مبارزه د يوه منظم او روزل شوي حزب او جماعت دنده ده نه د افرادو او وړو وړو ډلو او ټولګيو، دا د داسي حزب دنده ده چې د مکي دور مرحله ئې پلې کړې وي، داسي روزل شوي، متعهد او اسلامي اصولو ته ملتزم افراد په واک کې ولري چې وسله د خپل ايمان په حکم کاروي نه د خپلو جذباتو او احساساتو په غوښتنه او د انتقام او غچ په موخه، داسي حزب چې له مکي دور بريالی وتلی وي او مدني دور ته ورته حالت او شرائطو ته ننوتی وي.

وسله به د هغه دښمن په ضد کاروي چې د مسلمانانو په ضد ئې خپله وسله له تېکې رااېستلې وي او جګړه د دښمن له لوري پيل شوې وي.

وسله واله مبارزه به هغه مهال پيلوي چې د سوله ييز دعوت امکانات په بشپړه توګه له منځه تللي وي، له نورو لارو په ټولني کې تغيير او بدلون راوستل ممکن نه وي.

دا به تل په پام کې نيسي چې د جنګي اقداماتو په ترڅ کې بې ګناه او غير محارب کسانو ته صدمه او تاوان ونه رسېږي، له هغه چا سره به له جګړې ډډه کوي چې نه ئې له مسلمانانو سره جګړه کړې او نه ئې د هغه چا مرسته کړې چې له مسلمانانو سره جنګېږي.

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ
ٱلطَّٰغُوتِ فَقَٰتِلُوٓاْ أَوۡلِيَآءَ ٱلشَّيۡطَٰنِۖ إِنَّ كَيۡدَ ٱلشَّيۡطَٰنِ كَانَ ضَعِيفًا ٧٦

[٧٦]- ایمان لرونکي د الله په لار کې جنګېږي او کافران د طاغوت په لار کې جنګېږي، نو د شیطان له ملګرو سره وجنګېږئ چې د شیطان ټول تدبیرونه کمزوري دي .

(٧٦)- په دې مبارك آیت کې څو مهمې لارښوونې شوې:

- مؤمنان د الله په لار کې جنګېږي، د جنګ هدف ئې د الله دین قائمول وي او داسې جنګ د دوی د ایمان تقاضی ده.
- کافران د عاصي او باغي حکمرانانو د اقتدار لپاره جنګېږي، دوی د شیطان ملګري دي، په خپل جنګ سره هغه څه تر سره کول غواړي چې شیطان ئې خوښوي.
- د دوی هر چل، کید او تدبیر کمزوری دئ.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ قِيلَ لَهُمۡ كُفُّوٓاْ أَيۡدِيَكُمۡ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ فَلَمَّا
كُتِبَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقِتَالُ إِذَا فَرِيقٞ مِّنۡهُمۡ يَخۡشَوۡنَ ٱلنَّاسَ كَخَشۡيَةِ ٱللَّهِ أَوۡ أَشَدَّ
خَشۡيَةٗۚ وَقَالُواْ رَبَّنَا لِمَ كَتَبۡتَ عَلَيۡنَا ٱلۡقِتَالَ لَوۡلَآ أَخَّرۡتَنَآ إِلَىٰٓ أَجَلٖ قَرِيبٖۗ قُلۡ
مَتَٰعُ ٱلدُّنۡيَا قَلِيلٞ وَٱلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ لِّمَنِ ٱتَّقَىٰ وَلَا تُظۡلَمُونَ فَتِيلًا ٧٧ أَيۡنَمَا
تَكُونُواْ يُدۡرِككُّمُ ٱلۡمَوۡتُ وَلَوۡ كُنتُمۡ فِي بُرُوجٖ مُّشَيَّدَةٖۗ وَإِن تُصِبۡهُمۡ حَسَنَةٞ
يَقُولُواْ هَٰذِهِۦ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۖ وَإِن تُصِبۡهُمۡ سَيِّئَةٞ يَقُولُواْ هَٰذِهِۦ مِنۡ عِندِكَۚ قُلۡ
كُلّٞ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِۖ فَمَالِ هَٰٓؤُلَآءِ ٱلۡقَوۡمِ لَا يَكَادُونَ يَفۡقَهُونَ حَدِيثٗا ٧٨ مَّآ
أَصَابَكَ مِنۡ حَسَنَةٖ فَمِنَ ٱللَّهِۖ وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٖ فَمِن نَّفۡسِكَۚ وَأَرۡسَلۡنَٰكَ
لِلنَّاسِ رَسُولٗاۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدٗا ٧٩

[٧٧]- هغو ته دې ونه کتل چې ورته وویل شو: لاسونه مو راټم کړئ، لمونځ وکړئ او زکات ورکړئ؛ خو کله چې جهاد پر دوی فرض کړی شو نو یوه ډله ئې له خلکو داسې وېرېده لکه له الله او یا تر دې هم سخته وېره او ویل ئې: ای زموږ ربه! ولې دې پر

موږ جنګېدل فرض کړل؟ ولې دې تر یوې نژدې نېټې ونه ځنډولو؟ ورته ووایه: د دنیا متاع خو وړوکی شيء دئ او آخرت غوره دئ؛ د هغه لپاره چې تقوا ئې غوره کړه او د بڅرکي په اندازه به پر تاسو تېری ونشي. [۷۸]- چې هر ځای وئ مرګ به مو بیا مومي؛ که څه هم په دنګو کلکو ماڼیو کې وئ؛ او چې کومه ښېګڼه ئې په برخه شي نو وايي: دا خو د الله له لوري ده؛ خو که کړاو ئې په برخه شي نو وايي: دا خو له تا دئ؛ ورته ووایه: ټول د الله له لوري دي؛ پر دې خلکو څه شوي چې په هیڅ خبري نه پوهېږي؟ [۷۹]- له ښېګڼې چې څه ستا په برخه شي نو د الله له لوري ده او چې کړاو او ستونزه دروړسېږي نو هغه په خپله ستا لخوا ده؛ ته خو مو خلکو ته یو استازی لېږلی یې او الله د شاهد په توګه کافي دئ.

(۷۷-۷۹)- په دې مبارکو آیتونو کې لاندې لارښووني زموږ مخې ته ایښودل شوې:

- ځیني خلك داسي وي چې له دښمن سره د جګړو د وخت له رارسېدو مخکي په جګړې ټینګار کوي او وايي: باید له دښمن سره د یوې پرېکنده نښتي له لاري خبره پای ته ورسوو او ستونزه د تل لپاره حل کړو؛ خو دا ټینګار ئې له قوی ایمان او د الله په لار کې د قربانۍ له جذبې نه وي راولاړ شوی؛ بلکي له بیمار زړه راخوټېدلی وي؛ په دې بې وخته ټینګار سره غواړي چې ځان مخلص او انقلابي وښیي او په خپلو غلطو عملونو او غلطلو ویناوو پرده واچوي او خلکو ته وښیي چې که اوس او د سختي ورځي له رارسېدو مخکي هغوی څه قصور لري او په عمل کې تر نورو شاته پاته دي او د خپلو دیني او مذهبي دندو په اداء کولو کې لټې کوي؛ کله چې په دې اړه ورباندي اعتراض وشي نو وايي: که له دښمن سره د نښتي او له دین د دفاع وخت راورسېدو نو موږ به تر ټولو مخلص وموميځ، زموږ په اخلاص او صداقت به هلته پوه شئ چې په لومړي خط کې مو توره په لاس او متې بروهلې وګورئ!! وبه ګورئ چې تر هر چا مخکي یو او په لومړي خط کې د دښمن مقابله کوو!! خو کله چې د جګړې اصلي وخت راورسېږي او په دې اړه صریح او واضح فیصله وشي او د قرآن صریح او واضح حکم د هغه غوښتنه وکړي نو دا کسان به داسي ومومئ چې سخته وېره به ئې په څېرو کې څرګنده وی، خړي سترګي؛ د هغه چا په څېر چې د مرګ له وېري او هیبته بې هوشه شوی، له خلکو به داسي وېرېږي لکه له الله او حتی له خلکو به ئې وېره هومره وي چې له الله به دومره نه وېرېږي!!
- بیا به وايي: اوس خو د جګړې مناسب وخت نه دئ، ضروري وسائل نه دي برابر شوي، څه نور وخت ته ضرورت لرو، باید جګړه وځنډېږي!!
- دوی جګړه او له دښمن سره مخامخ کېدل داسي ګڼي لکه د مرګ په لوري چې

خوځول کېږي، لکه مرگ چې تیار دوی ته خپل کومی پرانیستی وي او د مرگ نېټه ئې رارسېدلې وي!! وایي به: خدای ولې موږ ته د څه نوري مودې لپاره د ژوندي پاته کېدو موقع رانکړه او داسي ژر ئې له جگړو سره مخامخ کړو!!

- دې خلکو ته فقط یو ځواب په کار دئ او هغه دا چې: له دنیا سره افراطي مینه مو له مرگ وېروي، آخرت مو هېر کړی، دنیا ته پر آخرت ترجیح ورکوئ، د همدې لپاره له مرگ وېرېږئ او له جنگ ډډه کوئ. د الله په عدالت باور نلرئ، گمان کوئ چې الله به د مسلمانانو هلې ځلې او قربانۍ ضائع کړي؛ حال دا چې الله د وړې ذرې په اندازه هم په خپلو بندگانو ظلم نه کوي.
- په دې پوه شئ چې په کور کې ناستي سره او کلکو مورچلو او دنگو کلاگانو ته په پناه وړلو سره هم له مرگ نه شئ خلاصېدی؛ په هر صورت به د مرگ داعي ته لبیك وایئ.
- دا کسان داسي دي چې که ستاسو په څنگ کې ئې څه شېگڼه په برخه شوه نو دا ستاسو د ملگرتیا نتیجه نه بلکې په خپل ځان د الله پېرزوینه گڼي؛ خو که له کومي ستونزي سره مخامخ شول نو دا ستاسو له لوري گڼي!! دوی ته ووایئ چې ښه او بد ټول د الله له لوري دي؛ دوی په دې نه پوهېږي چې د ښه او بد، خیر او شر، گټي او تاوان پرېکړه د الله له لوري کېږي.
- هره ښېگڼه د الله پېرزوینه ده، مبادا هغه د خپل عمل نتیجه وگڼئ، دا ځکه چې د نېك عمل توفیق هم د الله پېرزوینه ده.
- هر کړاو او ستونزه ستا د بد عمل او گناه نتیجه ده، له ځان پرته بل څوك مه ملامتوه.
- د الله پیغمبر هم د خیر او شر واکدار نه بلکې د استازي په توگه لېږل شوی. الله په دې شهادت ورکوي چې خیر، شر د ده له لوري دئ او ستا په عمل پوري تړلی دئ، د ده پیغمبر فقط د یوه امین استازي دنده تر سره کوي، د خیر او شر واك او پرېکړه د ده په اختیار کې نه ده.

مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدۡ أَطَاعَ ٱللَّهَۖ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ عَلَيۡهِمۡ حَفِيظٗا ﴿٨٠﴾

[۸۰]- څوك چې د پیغمبر اطاعت وکړي، په حقیقت کې ئې د الله اطاعت کړی او څوك چې مخ واړوي نو ته مو پردوی څارونکی نه یې لېږلی.

(۸۰)- د پیغمبر اطاعت په حقیقت کې د الله اطاعت دئ او د ده مخالفت له الله سره مخالفت، د پیغمبر دنده دا ده چې د الله پیغام خلکو ته ورسوي، هغه د الله استازی دئ،

نه د خلکو څارندوی، له ده دا پوښتنه نه کېږي چي ولي ئې خلك له مخالفت منع نه کړی شو، دی په دې نه دئ مکلف شوی، مکلفیت ئې دا دئ چي خلکو ته د الله دين ورسوي.

له دې آيت دا خبره هم معلومېږي چي د رسول الله صلى الله عليه و سلم اطاعت په حقيقت کي د قرآن اطاعت دئ؛ ده چي څه ويلي يا کړي ټول د قرآن په رڼا او مطابقت کي دي، دی نه يوازي د قرآن حامل، قاصد، مفسر او شارح دئ بلکي د قرآن عملي او عيني تجسم دئ؛ د هري وينا او حديث لپاره به ئې په قرآن کي حتماً شاهد ومومئ.

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُواْ مِنْ عِندِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ ٱلَّذِى تَقُولُ ۖ وَٱللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ ۖ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾

[٨١]- او وايي: اطاعت (کوو)؛ خو کله چي ستا لخوا بهر ووځي نو يوه ډله ئې په شپه کي د هغه څه خلاف مرکې کوي چي دلته ئې وايي او الله د دوی دا د شپې مرکې ليکي، نو له دوی مخ واړوه او پر الله توکل وکړه او الله د وکيل په توګه کافي دئ.

(٨١)- منافقينو به د پيغمبر عليه السلام په وړاندي د ايمان او اطاعت دعوی کوله، خو له خپلو ملګرو سره به ئې د شپې په غونډو کي د خپلي مخکينۍ وينا خلاف نور څه ويل، دلته د دوستۍ خبره او هلته د دښمنۍ، دلته د اطاعت او هلته د بغاوت، دلته د اخلاص او هلته د نفاق؛ هر څوك چي مخامخ يو څه وايي او تر شا بل څه، هغه منافق دئ او د داسي منافقينو په اړه ستا وظائف دا دي:

- له دوی مخ واړوه او هيڅ اعتناء ورته مه کوه.
- يوازي پر يوه الله توکل وکړه، دا ځکه چي الله د وکيل په توګه کافي دئ.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

[٨٢]- نو آيا په قرآن کي ئې تدبر نه دئ کړی، که هغه د ماسوی الله له لوري وی نو حتماً به ئې ډېر اختلاف په کي موندلی وو.

(۸۲)- قرآن په درویشتو کلونو کې بشپړ شو، په دې اوږدې مودې کې پر پیغمبر علیه السلام رنګارنګ حالات راغلل، هر حالت په انسان کې خاص مشاعر او عواطف راولاړوي، افکار او نظریات ئې تر خپل اغېز لاندې نیسي، د ضعف د حالت احساسات او خبرې ئې بېلې وي او د قوت د حالت جذبات او افکار ئې بېل، د غضب په حالت کې ئې وینا او پرېکړې له قهر او غصې ډکې، خو چې قهر ئې سوړ شي او غصه ئې کښېني نو پر خپلو مخکینیو خبرو پښېمان وي او د ترمیم هڅه ئې کوي؛ خو پیغمبر علیه السلام په داسې حال کې چې په سر کې یوازې وو، د ګوتو په شمېر کسانو وربانديې ایمان راوړ، خپل قوم ورسره مخالفت وکړ، د مخالفینو سرخېل ئې یو تره وو، خپلو زامنو ته ئې وویل چې د محمد (علیه السلام) لوڼې طلاقې کړئ، هغوی دا کار وکړ، یاران ئې تر تعذیبونو لاندې، هجرت ته مجبور شو، سختې ورځې پرې راغلې، دا حالت ورو ورو بدل شو، پلویان ئې زیات شول، د بریاوو او فتوحاتو مرحله ئې پیل شوه، دښمن ته ئې په وار وار ماته ورکړه او تر رحلت مخکې نژدې ټول حجاز د ده تر واکمنۍ لاندې راغی، دغه قرآن په ټولې دغې مودې کې، له خپلو ټولو لوړو ژورو، ستونزو، کړاوونو، ماتو او بریاوو سره، ورو ورو بشپړ شو، خو نه ئې په الفاظو او کلماتو کې اختلاف رامنځته شو او نه ئې په مطالبو کې د حقیقت خلاف یوه وینا او یو لفظ تر سترګو شو، دا خبره د انسان له وس ډېره ډېره اوچته او ورته محال او ناممکنه ده چې د درویشتو کلونو ټولې خبرې ئې رښتیا ثابتې شي او یوه ئې د حقیقت خلاف او د ده د خپلو وینا ګانو خلاف ترسترګو نه شي، که دا قرآن له الله پرته د بل چا له لوري وی نو هرو مرو به ئې په متن کې هم او په مدعی او مفهوم کې هم ډېر اختلافات موندل شوی وو، دا کافي ده چې ومنئ پیغمبر علیه السلام د الله استازی او قرآن د الله کتاب دئ.

که څه هم د آیت مدعی عامه ده خو دلته خطاب منافقینو ته متوجه دئ او دوی ته ویل شوي چې ستاسو د منافقت اصلي وجه دا ده چې نه پر پیغمبر د الله د استازي په توګه ایمان لرئ او نه پر قرآن د الله د کتاب په توګه.

وَإِذَا جَآءَهُمۡ أَمۡرٞ مِّنَ ٱلۡأَمۡنِ أَوِ ٱلۡخَوۡفِ أَذَاعُواْ بِهِۦۖ وَلَوۡ رَدُّوهُ إِلَى ٱلرَّسُولِ وَإِلَىٰٓ
أُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنۡهُمۡ لَعَلِمَهُ ٱلَّذِينَ يَسۡتَنۢبِطُونَهُۥ مِنۡهُمۡۗ وَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ
وَرَحۡمَتُهُۥ لَٱتَّبَعۡتُمُ ٱلشَّيۡطَٰنَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿٨٣﴾

[۸۳]- او که کله د امن یا د وېرې کوم خبر ورته راشي؛ خپروي ئې؛ خو که هغه ئې پیغمبر او خپلو چارواکو ته رسولی وی نو د دوی استنباط کوونکې به حتماً پرې پوه

شوي وو او که پر تاسو د الله فضل او رحمت نه وی نو له لږو پرته به تاسو ټولو د شیطان متابعت کړی وو.

(۸۳)- قرآن دا هم د منافقینو کار ګڼي چې کله په مسلمانانو کې وېره خوروي او کله بې ځایه طمع، کله له دښمن مسلمانان وېروي او کله ئې له هغه غافل کوي او د هغه په اړه بې ځایه هیلي په دوی کې راپیدا کوي، هم له دښمن بې ځایه وېره خطرناك عواقب لري او هم له هغه غافل کېدل او په خطر ئې سترګې پټول او د هغه له لوري د امنیت احساس کول. هر څوك چې دا کار کوي هغه منافق دئ؛ د پیغمبر علیه السلام په وخت کې هم او نن هم.

په دې سره مسلمانانو ته ویل شوي چې د هغو شائعاتو له خورولو ډډه وکړئ چې یا بې ځایه وېره راولاړوي او یا مسلمانان د دښمن له خطر غافل کوي، که د دښمن په اړه کومه اطلاع تر لاسه کوئ نو دا باید خپلو مشرانو ته ورسوئ.

څوك چې دا کار کوي هغه نه یوازې منافق دئ بلکې الله تعالی دلته د داسې خطرناك شیطان په نامه یاد کړی چې مسلمانان د الله په فضل سره د هغوی له شر خوندي پاته کېدی شي، دا د لستوني مار دئ، له نېش ئې یوازې د الله په فضل خوندي پاته کېدی شئ.

فَقَٰتِلۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفۡسَكَۚ وَحَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَكُفَّ بَأۡسَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ وَٱللَّهُ أَشَدُّ بَأۡسٗا وَأَشَدُّ تَنكِيلٗا ﴿٨٤﴾

[۸٤]- نو د الله په لار کې وجنګېږه، له ځان پرته بل څوك مه مکلف کوه او مؤمنان وهڅوه؛ ښایي الله د کافرانو جګړه بنده کړي؛ د الله خو هم جنګ شدید دئ او هم ئې عذابول.

(۸٤)- د مخکینۍ موضوع په ارتباط؛ د جنګ په اړه او پیغمبر علیه السلام ته د خطاب په ترڅ کې څو مهمې لارښووني شوې:

- د الله په لار کې وجنګېږه.
- د دې هڅه مه کوه چې نور جنګ ته اړ کړې، اړ شوي کسان په جنګ کې د ګټې پر ځای تاوان دررسوي.
- مؤمنان جنګ ته وهڅوه.
- هیله ده دا جګړه د دښمن د ماتې په نتیجه کې پای ته ورسېږي، ستا دښمن د اوږدې

مودې لپاره مقاومت نه شي کولی، داسي کوم مقدس هدف په مخکي نلري چي د هغه لپاره تر اوږدې مودې د جګړې ستونزې وګالي.

- د دوی جنګ په اصل کي له الله سره دئ؛ څنګه به له دې جنګ کومه نتيجه تر لاسه کړی شي؟
- د الله هم جنګ سخت دئ او هم ئې عذاب.

مَّن يَشْفَعْ شَفَٰعَةً حَسَنَةً يَكُن لَّهُۥ نَصِيبٌ مِّنْهَا ۖ وَمَن يَشْفَعْ شَفَٰعَةً سَيِّئَةً يَكُن لَّهُۥ كِفْلٌ مِّنْهَا ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ مُّقِيتًا ﴿٨٥﴾

[۸۵]- څوك چي د ښايسته سپارښتني سپارښتنه وکړي؛ هغه ته به د دې څانګړې برخه وي او چا چي د ناوړې سپارښتني سپارښتنه وکړه؛ هغه ته به د دې څانګړی د ګناه پېټی وي او الله په هر څه ښه څار کوونکی دئ.

(۸۵)-که څه هم د دې آيت الفاظ عام دي او په عامه توګه ويل شوي که څوك نېکه سپارښتنه وکړي نو ثواب به ئې په برخه شي او که ئې بده سپارښتنه وکړه ګناه به ئې په برخه شي؛ خو د آيت له سياق او سباق په واضح توګه معلومېږي چي دلته په څانګړې توګه د جهاد په اړه سپارښتنه مراد ده؛ چا چي مسلمانان جهاد ته تشويق کړل نو د مجاهدينو په ثواب کي به ورسره شريك شي او چا چي مجاهدين له دښمن ووېرول، له هغه ئې غافل کړل، د دوی شوق او جذبه ئې سړه کړه، د دوی عزم او اراده ئې متزلزله کړه نو په ګناه کي به ئې شريك وي او د جهاد د پرېښودو د ستري ګناه له پېټي به يو څه د ده په اوږو بار شي.

وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا۟ بِأَحْسَنَ مِنْهَآ أَوْ رُدُّوهَآ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

[۸٦]- او که کله په کوم ښه سلام پر تاسو سلام وويل شو نو يا تر دې غوره سلام ووايئ او يا همغه وروګرځوئ؛ بې شکه چي الله په هر څه ښه حساب کوونکی دئ.

(۸٦)- د سلام، ښه راغلاست او ژوندی دي وې؛ ځواب به يا تر دې په غوره کلماتو ورکوئ او يا به همدغه کلمات په ځواب کي وايئ؛ په دې پوه شئ چي الله تعالی حسيب دئ له بنده سره په هر څه کي حساب کوي. هديه، تحفه او ډالۍ بايد په همدې قياس شي؛ رسول

الله صلی الله علیه و سلم د هري هدیې او تحفې په اړه همداسي کول.

ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ لَيَجۡمَعَنَّكُمۡ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ لَا رَيۡبَ فِيهِۗ وَمَنۡ أَصۡدَقُ
مِنَ ٱللَّهِ حَدِيثٗا ﴿٨٧﴾

[٨٧]- الله همغه دئ چي له ده پرته بل معبود نشته، حتماً به مو د قیامت ورځي ته راغونډ کړي؛ او څوك به په وینا کې تر الله زیات رښتینی وي؟

(٨٧)- له الله پرته بل معبود نشته، د قیامت په ورځ د الله په وړاندي ستاسو راغونډېدل یو حقیقت دئ، دا د الله وینا ده، تر الله به څوك په خپلي وینا کې زیات رښتینی وي؟

فَمَا لَكُمۡ فِي ٱلۡمُنَٰفِقِينَ فِئَتَيۡنِ وَٱللَّهُ أَرۡكَسَهُم بِمَا كَسَبُوٓاْۚ أَتُرِيدُونَ أَن
تَهۡدُواْ مَنۡ أَضَلَّ ٱللَّهُۖ وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلٗا ﴿٨٨﴾ وَدُّواْ لَوۡ
تَكۡفُرُونَ كَمَا كَفَرُواْ فَتَكُونُونَ سَوَآءٗۖ فَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ أَوۡلِيَآءَ حَتَّىٰ
يُهَاجِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَخُذُوهُمۡ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ وَجَدتُّمُوهُمۡۖ وَلَا
تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

[٨٨]- نو پر تاسو څه شوي چي د منافقینو په اړه دوه ډلي شوئ؛ حال دا چي الله تعالی دوی د خپلو لاسته راوړنو له کبله رانسکور کړل؛ آیا غواړئ هغه څوك هدایت کړئ چي الله بې لاري کړی؛ او الله چي څوك بې لاري کړي هیڅ لار به ورته ونه مومې. [٨٩]- خوښه ئې دا ده چي تاسو هم داسي کافران شئ لکه دوی چي کافران شول نو بیا به سره برابر شئ؛ نو تر هغه له دوی دوستان مه نیسئ چي د الله په لار کې هجرت وکړي او که ئې ډډه وکړه نو وئې نیسئ او هر ځای چي ئې مومئ وئې وژنئ او مه له دوی کوم دوست نیسئ او مه کوم مرستندوی.

(٨٨-٨٩)- له دغو دواړو آیتونو معلومېږي چي دلته بحث د هغو خلکو په اړه دئ چي د ایمان دعوی ئې کوله خو په دارالکفر کې پاته شوي او په داسي حال کې ئې مدینې ته له راتلو ډډه کړې چي له یوې خوا د هجرت کولو امر ورته شوی وو او له بلي خوا په دې نتوانېدل چي هلته خپل دیني شعائر په ښکاره توگه او په اطمئنان سره تر سره کړي، د

هغو خلکو تر سلطې لاندې ئې ژوند کولو ته دوام ورکړی چې له مسلمانانو سره جنګېدل؛ په دارالحرب کې د دوی د پاته کېدا اصلي وجه دا وه چې د خپل دین او ايمان لپاره قربانۍ ته چمتو نه وو، دې ته تیار نه وو چې د اسلام لپاره له خپل کور، کلي ووځي، د کافرانو له سلطې آزاد شي او د اسلام تر بېرغ لاندې د ژوند کولو لپاره مدینې ته راشي، نه مجبوریت منع کړي وو او نه ضعف او ناتواني. ډېر ځله به داسې هم واقع کېده چې دوی به د کافرانو په څنګ کې او د دوی تر قوماندې لاندې د مسلمانانو په ضد په جګړو کې برخه اخیسته. ډېر ځله به له مجاهدینو سره دا اندېښنه راپیدا کېده چې که موږ د دښمن په کومې سیمې برید کوو او هلته داسې مسلمانان وي او یا دښمن پر موږ حمله کوي او داسې کسانو په دې حملې کې برخه اخیستې وي او زموږ په لاس ووژل شي؛ نو زموږ حکم به څه وي او د دوی حکم څه؟ الله تعالی د دوی د دغې اندېښنې د رفع کولو لپاره دا لارښوونه وکړه چې مهمې برخې ئې دا دي:

- دا منافقین دي.
- د دوی په اړه اختلاف مه کوئ.
- د دوی عملونه داسې دي چې دارالايمان ته د راتلو وړ نه دي، الله تعالی د دې وړ ونه ګڼل چې ستاسو خوا ته ئې راولي، د اسلام په لوري د مخکې تلو پر ځای د کافرانو تر سلطې لاندې پاته کېدو باندې راضي شول، الله تعالی پرېښودل چې په هغه کې نسکور شي.
- د دوی په اړه به ستاسو خپل منځي اختلافونه څه ګټه ولري او څنګه به د دوی د هدایت باعث شي؛ حال دا چې الله تعالی ئې د هدایت وړ نه ګڼي او دا توفیق ئې نه دئ ورپه برخه کړی چې له هغه ناولي ډنډ راووځي؟!
- دوی خو دا خوښوي چې کاش تاسو هم د دوی په څېر وئ او له خپل ټاټوبي مو هجرت نه وی کړی. له نورو سره د ګډ ژوند کوم صورت مو پیدا کړی وی، نه هغوی زموږ مزاحم کېدی او نه موږ د دوی. که موږ داسې ژوند کولی شو نو تاسو ئې ولې نه شئ کولی؟
- تر هغه چې دا خلك د الله په لار کې هجرت ونکړي؛ خپل اولیاء او دوستان ئې مه ګڼئ.
- که له هجرت کولو ئې ډډه وکړه نو په نیولو او وژلو ئې هیڅ صرفه مه کوئ، د دښمن له ډلې ئې وګڼئ او همغه څه ورسره وکړئ چې له دښمن سره ئې کوئ؛ هیڅ یو ئې مه خپل دوست ګڼئ او مه ترې د مرستې طمع کوئ.

د دغو مبارکو آیتونو په رڼا کې د هغو خلکو وضع په څرګنده معلوموِلی شو چې اوس د

امریکایانو تر واکمنۍ لاندې په افغانستان کې ژوند کوي او نورو ته هم بلنه ورکوي چې له مقاومت لاس واخلي او د دوی په شان دښمن ته تسلیم شي او د هغو وضع او حکم هم چې د ایمان دروغجنه دعوی کوي خو د امریکایانو تر قومندې لاندې له مسلمانانو سره جنګېږي.

إِلَّا ٱلَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٌ أَوۡ جَآءُوكُمۡ حَصِرَتۡ صُدُورُهُمۡ أَن يُقَٰتِلُوكُمۡ أَوۡ يُقَٰتِلُواْ قَوۡمَهُمۡۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَسَلَّطَهُمۡ عَلَيۡكُمۡ فَلَقَٰتَلُوكُمۡۚ فَإِنِ ٱعۡتَزَلُوكُمۡ فَلَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ وَأَلۡقَوۡاْ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَمَ فَمَا جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمۡ عَلَيۡهِمۡ سَبِيلٗا ﴿٩٠﴾

[۹۰]- له هغو پرته چې له کوم داسې قوم سره پیوست کېږي چې ستاسو او د دوی تر منځ کومه معاهده وي او یا تاسو ته په داسې حال کې راشي چې سینې ئې له دې تنګې شوې وي چې له تاسو سره وجنګېږي او یا له خپل قوم سره وجنګېږي او که الله غوښتی نو دوی به ئې درباندې مسلط کړي وو او بیا به حتماً درسره جنګېدل؛ نو که درنه یوې خوا ته شول او درسره ونه جنګېدل او روغه، جوړه ئې درووړاندې کړه، نو بیا الله تاسو ته پر دوی (د تېرې) کومه لار ګودر نه دئ ټاکلی.

(۹۰)- په دوه صورتونو کې د دوی له نیولو او وژلو ډډه وکړئ:

- له داسې قوم سره ئې خپل پیوستون اعلان کړی وي چې تاسو ورسره د عدم تعرض معاهده لرئ.
- تاسو ته په داسې حال کې راشي چې له جګړو کرکه څرګندوي، ستومانه دي، نه له تاسو سره جنګېدل غواړي او نه له خپل قوم سره.

دا چې یوه ډله ستاسو په خلاف له جګړې لاس اخلي؛ دا د الله یوه پېرزوینه وګڼئ، فوراً مثبت ځواب ورکړئ، غوښتنه ئې ومنئ او د دوی په خلاف له جګړې ډډه وکړئ. که دوی یوې خوا ته شول، درسره ونه جنګېدل او روغه جوړه ئې درووړاندې کړه؛ نو بیا پر دوی د تعرض هیڅ حق نلرئ، الله تعالی د دې اجازه نه ده درکړې چې د دوی په خلاف وسله استعمال کړئ.

سَتَجِدُونَ ءَاخَرِينَ يُرِيدُونَ أَن يَأۡمَنُوكُمۡ وَيَأۡمَنُواْ قَوۡمَهُمۡ كُلَّ مَا رُدُّوٓاْ إِلَى

ٱلۡفِتۡنَةِ أُرۡكِسُواْ فِيهَاۚ فَإِن لَّمۡ يَعۡتَزِلُوكُمۡ وَيُلۡقُوٓاْ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَمَ وَيَكُفُّوٓاْ أَيۡدِيَهُمۡ فَخُذُوهُمۡ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ ثَقِفۡتُمُوهُمۡۚ وَأُوْلَٰٓئِكُمۡ جَعَلۡنَا لَكُمۡ عَلَيۡهِمۡ سُلۡطَٰنٗا مُّبِينٗا ﴿٩١﴾

[۹۱]- ژر ده چې نور هم داسې وموموئ چې غواړي هم له تاسو په امن کې وي او هم له خپل قوم په امان کې؛ خو که کله فتنې ته وبلل شي؛ په کې پرېوځي؛ نو که له تاسو یوې خوا ته نه شول او روغه جوړه ئې دروړاندي نه کړه او خپل لاسونه ئې راتم نه کړل؛ نو وئې نیسئ او چې هر ځای ئې مومئ وئې وژنئ او پر دې ډلې مو تاسو ته ښرګند حجت درکړی.

(۹۱)- له داسې خلکو سره به هم مخامخ شئ چې امن خوښي دي، غواړي له تاسو هم امان تر لاسه کړي او له خپل قوم هم خوندي وي، ځوك پرې تېری ونکړي، جګړه فتنه ګڼي، غواړي له دې فتنې لرې پاته شي؛ خو که تېری پرې وشي او جګړي ته اړ کړی شي نو بیا په ټول توان، طاقت په کې برخه اخلي، دوی مه چېړئ، جګړي ته ئې مه اړ کوئ، مثبت ځواب ورکړئ، له خپلي خوا ئې مطمئن کړئ؛ خو که سره له دې له تاسو یوې خوا ته نه شول، روغه جوړه ئې دروړاندي نه کړه او له تېري ئې ځان ونه ساتو؛ نو وئې نیسئ او چې هر ځای ئې مومئ وئې وژنئ؛ الله تعالی د دې حق او اجازه تاسو ته درکوي.

وَمَا كَانَ لِمُؤۡمِنٍ أَن يَقۡتُلَ مُؤۡمِنًا إِلَّا خَطَـٔٗاۚ وَمَن قَتَلَ مُؤۡمِنًا خَطَـٔٗا فَتَحۡرِيرُ رَقَبَةٖ مُّؤۡمِنَةٖ وَدِيَةٞ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَصَّدَّقُواْۚ فَإِن كَانَ مِن قَوۡمٍ عَدُوّٖ لَّكُمۡ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَتَحۡرِيرُ رَقَبَةٖ مُّؤۡمِنَةٖۖ وَإِن كَانَ مِن قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٞ فَدِيَةٞ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ وَتَحۡرِيرُ رَقَبَةٖ مُّؤۡمِنَةٖۖ فَمَن لَّمۡ يَجِدۡ فَصِيَامُ شَهۡرَيۡنِ مُتَتَابِعَيۡنِ تَوۡبَةٗ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿٩٢﴾

[۹۲]- او هیڅ مؤمن ته نه ښایي چې بل مؤمن ووژني؛ مګر په خطاء سره او چا چې کوم مؤمن په خطاء سره ووژلو نو بیا د یوه مؤمن مریي آزادول او ټبر ته ئې مسلم دیت ورکول دي؛ مګر دا چې معاف ئې کړي؛ او که هغه له داسې یوه قوم وو چې ستاسو دښمن وي؛ خو دی مؤمن وو؛ نو بیا د یوه مؤمن مریي آزادول دي او که له

داسي قوم وو چې په خپلو كې كومه معاهده سره لرئ؛ نو بيا ئې ته‌ر ته مسلم ديت وركول او د يوه مؤمن مريي آزادول دي؛ خو كه څوك ئې ونه مومي نو بيا دوه مياشتي پر له پسې روژه نيول دي؛ يوه الهي توبه او الله باحكمت پوه دئ.

(٩٢)- دا د مؤمن له شأن لري ده چې بل مؤمن قصداً او عمداً ووژني، يوازي په خطاء سره د داسي قتل احتمال شته؛ او د خطائي قتل په اړه دلته لاندي لارښووني شوې:

- د مقتول ورثه ته به ديت وركوي او يو مؤمن مريي به آزادوي. په دې سره به هم هغه تاوان څه ناڅه جبران شوی وي چې د مقتول ته‌ر ته رسېدلی او هم هغه تاوان چې د مقتول په وژل كېدو سره د ده اسلامي ټولني ته رسېدلی.
- كه دا مؤمن مقتول د داسي كوم قوم غړی وو چې له مسلمانانو سره د دښمنۍ او جګړي په حالت كې دئ؛ نو بيا به يوازي يو مؤمن مريي آزادوي.
- او كه د ده قوم له مسلمانانو سره د عدم تعرض معاهده درلوده؛ نو هم ديت وربانديي لازم دئ او هم د يوه مؤمن مريي آزادول.
- كه قاتل د مريي د آزادولو توان نه لرلو؛ نو بيا دوه مياشتي پر له پسې روژه پرې لازمه ده.
- الله تعالى ستاسو د توبې قبلول په دغو شرائطو پوري تړلې ده.
- دا د حكيم او عليم خدای له لوري حكيمانه لارښووني دي؛ په دې كې ډېر حكمتونه مضمر دي.

وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَٰلِدًا فِيهَا وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُۥ وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

[٩٣]- او څوك چې كوم مؤمن په قصد سره ووژني نو سزا ئې دوزخ دئ، تلپاته په هغه كې او الله پرې غضب كړی، لعنت ئې پرې ويلی او ستر عذاب ئې ورته تيار كړی.

(٩٣)- په ناروا سره او عمداً او په داسي حال كې د يوه مؤمن وژل چې ښه ئې پېژني، له ايمان ئې خبر دئ او پر دې هم پوهېږي چې د ده د وژلو حق نلري؛ نو د داسي كس اخروي سزا دا ده:

- جهنم او په هغه كې د تل لپاره پاته كېدل.
- د الله غضب.

- د الله لعنت.
- ستر عذاب.

او دنيوي سزا ئې هغه ده چې د البقرة سورې په ۱۷۸ آيت کې بيان شوې.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا ضَرَبۡتُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَتَبَيَّنُواْ وَلَا تَقُولُواْ لِمَنۡ أَلۡقَىٰٓ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَٰمَ لَسۡتَ مُؤۡمِنٗا تَبۡتَغُونَ عَرَضَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فَعِندَ ٱللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٞۚ كَذَٰلِكَ كُنتُم مِّن قَبۡلُ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡكُمۡ فَتَبَيَّنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٗا ﴿٩٤﴾

[۹٤]- اې مؤمنانو! کله چې د الله په لار کې د جهاد لپاره وځئ نو ښه څېړنه کوئ او هغه چا ته چې پر تاسو سلام اچوي؛ دا مه وايئ چې ته مؤمن نه يې؛ په داسي حال کې چې دنيوی مال متاع لټوئ؛ نو له الله سره ډېر غنائم دي، تر دې مخکې تاسو هم دغسي وئ، خو الله درباندي احسان وکړ؛ نو ښه تحقيق کوئ، بې شکه چې الله په هغه څه ښه خبر دئ چې تاسو ئې کوئ؟

(۹٤)- مؤمنانو ته لارښوونه شوې چې د جهاد په دوران کې به لاندي خبرو ته په کلکه پام کوئ:

- له خلکو سره په خپلې معاملې کې ډېر احتياط وکړئ، په دې اړه بايد ډېر محتاط وئ چې بې گناه انسان؛ مخصوصاً کوم مسلمان ستاسو په لاس ونه وژل شي.
- ځوك چې پر تاسو سلام اچوي او د سلام له اچولو ئې معلومېږي چې هغه مسلمان او د مسلمانانو خواخوږی دئ؛ د هغه په اړه دا مه واياست چې مسلمان نه دئ، يا ئې له وېري سلام اچولی او يا خدعه کوي؛ په همدې الفاظو ئې اکتفاء وکړئ، مسلمان ئې وگڼئ او له ځورولو او وژلو ئې ډډه وکړئ.
- مبادا د غنيمت په غرض د هغه په وينو خپل لاسونه سره کړئ؛ له الله سره ډېر غنائم دي، د هغو حلالو او له شك شبهې وتلو غنائمو تر لاسه کول وغواړئ.
- تر دې د مخه تاسو هم د دوی په څېر وئ، الله تعالی پر تاسو فضل وکړ او د مسلمانېدو توفيق ئې درکړ؛ په کار ده تاسو هم له دغو خلکو سره همغسي احسان وکړئ چې له تاسو سره شوی.

● په دې پوه شئ چې خبیر خدای ستاسو له هر عمل او د هغه تر شا ستاسو له موخې او غرض ښه خبر دئ.

لَّا يَسْتَوِى ٱلْقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُو۟لِى ٱلضَّرَرِ وَٱلْمُجَٰهِدُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَٰتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٩٦﴾

[٩٥]- د مؤمنانو غیر معذور ناست کسان له هغو سره برابر نه دي چې په خپل مال او ځان سره د الله د لارې مجاهدین دي؛ الله دغو په خپل مال او ځان سره مجاهدینو ته پر ناستو کسانو د ځانګړې درجې فضیلت ورکړی؛ په داسې حال کې چې الله له هر یوه سره د ښې بدلې وعده کړې؛ خو مجاهدینو ته ئې پر ناستو کسانو د ستر اجر فضیلت ورکړی. [٩٦]- د ده له خوا ځانګړې درجې، بخښنه او پېرزوینه او الله مهربان بخښونکی دئ.

(٩٥-٩٦)- دلته د مجاهد او غیر مجاهد تر منځ د سترو توپیرونو په اړه لاندې وضاحتونه شوي:

● هغه مسلمان چې معذور نه وي او له جهاده وروسته پاتې کېږي؛ له هغه چا سره نه شي برابرېدی چې د خپل سر او مال په بیع په جهاد کې برخه اخلي.

● هم د مجاهد مقام او درجه تر ده لوړه ده او هم ئې اجر؛ ناست کسان په بل هیڅ نېك عمل سره نه د دوی مقام ته رسېدی شي او نه د دوی په څېر اجر تر لاسه کوی شي.

● ناست کسان به هم د خپل ایمان، اخلاص او نېك عمل اجر تر لاسه کوي؛ خو د مجاهدینو فضیلت او اجر نه شي موندئ.

● دا توپیرونه د عادي درجو توپیرونه مه ګڼئ، دا د الهي معیارونو له مخې د لوړو لوړو درجو توپیرونه دي.

● مهربان بخښونکی خدای د دوی ګناهونه ورته بخښي او خپل ستر رحمت د دوی په حال شاملوي.

دې ته مو بايد پام وي چې دلته د هغه حالت په اړه بحث کېږي چې په جهاد کې برخه اخيستل د مسلمانانو خپلي خوښي ته پرېښودل شوی وي، فرض عين نه بلکې فرض کفايي وي، د نفير عام حالت نه وي او ټولو ته دا نه وي ويل شوي چې د جهاد لپاره ووځئ؛ په هغه حالت کې خو له جهاد وروسته پاته کېدا داسي ستره گناه ده چې د انسان ايمان او آخرت په خطر کې اچوي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنفُسِهِمْ قَالُوا۟ فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُوا۟ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ قَالُوٓا۟ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُوا۟ فِيهَا ۚ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا ٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُو۟لَٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

[٩٧]- بې شکه هغه کسان چې ملائکې ئې روح قبضوي؛ په داسي حال کې چې دوی پر خپلو ځانونو ظلم کوونکي وي؛ ورته وايي به: تاسي په څه حالت کې وئ؟ وايي: موږ په زمکه کې کمزوري او مستضعف وو؛ ورته وبه وايي: آيا د الله زمکه پراخه نه وه چې هجرت مو په کې کړی وی؟ نو دوی همغه دي چې مېشت ځای ئې دوزخ دئ او د ورگرځېدو ځومره بد ځای! [٩٨]- مگر هغه کمزوري نارينه، ښځې او ماشومان چې نه د کومي حيلې توان لري او نه د کومي لاري د موندو. [٩٩]- نو ښايي الله دوی ته عفو وکړي او الله بخښونکی تېرېدونکی دئ.

(٩٧-٩٩)- دلته د هغو کسانو په اړه بحث شوی چې د هجرت له فرض کېدو وروسته ئې له هجرته ډډه کړې، په دارالحرب کې پاته شوي، څه عذر ئې نه وو، هسې د الله لپاره له خپل کور، کلي وتل او له خپل مال، دولت لاس اخيستل ورته گران وو، د دوی په اړه لاندي وضاحتونه شوي:

- دوی پر خپل ځان ظلم کوي او خپله دنيا او آخرت تباه کوي.
- د مرگ په وخت کې به ئې ملائکې دا بهانه د منلو وړ نه گڼي چې وايي: مجبور او ناتوانه وو.
- ملائکې به ورته وايي: آيا د الله دا پراخه زمکه دومره درباندي تنگه شوې وه چې د

هجرت لپاره مو کوم ځای نه شو موندلی چې له خپل دین او ایمان سره هلته تللي وی او د کفر له سلطې مو ځان آزاد کړی وی؟!

- د دوی مېشت ځای دوزخ دئ.
- خو هغه واقعي مستضعفین نارینه، ښځې او ماشومان ترې مستثنی دي چې نه کومه حیله او چاره لري او نه د وتلو کومه لار.
- ښایي چې الله تعالی به د دوی عذر ته په پام سره دوی ته عفو وکړي.

له دې معلومېږي چې په دارالحرب کې د طاغوت تر سلطې لاندې ژوند کول د الله په دین کې ډېره ستره ګناه ده، له دارالحرب وتل او د طاغوت له سلطې ځان ژغورل او د دې لپاره هجرت کول فرض دئ، تارك ئې د شدیدې مواخذې وړ او د جهنم مستحق دئ.

وَمَن يُهَاجِرۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ يَجِدۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُرَٰغَمٗا كَثِيرٗا وَسَعَةٗۚ وَمَن يَخۡرُجۡ مِنۢ بَيۡتِهِۦ مُهَاجِرًا إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ يُدۡرِكۡهُ ٱلۡمَوۡتُ فَقَدۡ وَقَعَ أَجۡرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١٠٠﴾

[۱۰۰]- او څوك چې د الله په لار کې هجرت وکړي، په ځمکې کې به ډېر آرام ځایونه او پراخي ومومي او څوك چې له خپل کور د الله او د ده د رسول لوري ته د مهاجر په څېر ووځي او مرګ ئې بیا ومومي نو په یقین سره ئې اجر د الله په ذمه شو او الله خو مهربان بخښونکی دئ.

---

(۱۰۰)- دلته دغه په دارالحرب کې پاته مؤمنان هجرت ته هڅوي او د څو خبرو اطمئنان ورکوي:

- الله ستا د روزي ضامن دئ، دا ګمان مه کوه چې که د الله په لار کې هجرت وکړې او د روزي موجود وسائل او امکانات درنه پاته شي، نو له فقر او لوږې سره به مخامخ شې، رزاق خدای به نور څرځایونه درپه برخه کړي.
- د الله ځمکه تنګه مه ګڼه، دا ګمان مه کوه چې دا پراخه نړۍ درباندې تنګه شوې او په خپل ملك کې له پاته کېدو پرته بله چاره نلرې.
- که احیاناً ستا دا هجرت ستا د مرګ باعث شي؛ هغسې چې ته ګمان کوې؛ نو ولې وېرېږې، الله تعالی ئې بدله درکوي، ستا اجر په خپله ذمه اخلي.
- آیا دا دې نه خوښېږې چې د هجرت په نتیجه کې مهربان بخښونکی رب ستا ګناهونه

درته وبخښي او خپلې پېرزوينې او رحمت ستا په حال شامل کړي؟!

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي ٱلْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَقْصُرُواْ مِنَ ٱلصَّلَوٰةِ إِنْ خِفْتُمْ أَن يَفْتِنَكُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِنَّ ٱلْكَٰفِرِينَ كَانُواْ لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿١٠١﴾

[١٠١]- او کله چې په زمکه کې سفر کوئ، نو په دې کې پر تاسو کومه ګناه نشته چې لمونځ رالنډ کړئ؛ که دا وېره مو وه چې کافران به مو په فتنه کې واچوي؛ بې شکه چې کافران ستاسو ښکاره دښمنان دي.

(١٠١)- د سفر په حالت کې او هغه وخت چې له دښمن مو څه وېره وي؛ نو کولی شئ خپل لمونځ رالنډ کړئ، څلور رکعته مو دوه رکعته، رکوع او سجده مو مختصر او قرائت او تسبيحات مو رالنډ کړئ. په قصر کې نوري آسانتياوې هم شاملې دي چې يوه برخه ئې د البقرې د سورې په ٢٣٩ آيت کې توضيح شوه.

دلته څو پوښتنو ته بايد ځواب ومومو:

- په سفر کې د قصر حکم له دغه آيت اخيستل شوی که بله مرجع لري؟
- دلته قصر د سفر په وجه جائز شوی که د خوف او خطر په وجه؟
- له قصر مراد يوازې د رکعتونو په شمېر کې قصر دئ که د لمانځه په هيئت او کيفيت کې هم او مخکې، وروسته کول ئې هم؟

دغو پوښتنو ته د ځواب موندلو په کار کې لاندې خبرې مرسته کوي:

- له وروستي آيت معلومېږي چې دلته د خوف او خطر په وجه د قصر اجازه ورکړی شوې.
- له همدې وروستي آيت معلومېږي چې له قصر د لمانځه په کيفيت او هيئت کې قصر کول هم مراد دي؛ ځکه دلته په لمانځه کې له يوه ځای بل ځای ته د خوځېدو ذکر او د هغه اجازه راغلې.
- پيغمبر عليه السلام په سفر کې په لمونځونو کې قصر کړی، تل ئې څلور رکعته نيمايي کړي، په داسې حال کې هم چې د هيڅ خطر وېره نه وه.
- د قصر په اړه له دې پرته بل آيت نه مومو.

له دغو خبرو په ډاګه معلومېږي چې د سفر قصر هم له دې آيت اخيستل شوی او د

خوف قصر هم او په قصر کې هم د رکعتونو قصر شامل دئ او هم د هیئت او کیفیت قصر.

د احزابو په جنگ کې چې له سفر پرته د خوف او خطر حالت وو؛ د قصر دوه صورتونه گورو: له جَمعي پرته یوازي یوازي لمونځ او ځنډول ئې او قضائي ئې اداء کول.

وَإِذَا كُنتَ فِيهِمۡ فَأَقَمۡتَ لَهُمُ ٱلصَّلَوٰةَ فَلۡتَقُمۡ طَآئِفَةٞ مِّنۡهُم مَّعَكَ وَلۡيَأۡخُذُوٓاْ أَسۡلِحَتَهُمۡۖ فَإِذَا سَجَدُواْ فَلۡيَكُونُواْ مِن وَرَآئِكُمۡ وَلۡتَأۡتِ طَآئِفَةٌ أُخۡرَىٰ لَمۡ يُصَلُّواْ فَلۡيُصَلُّواْ مَعَكَ وَلۡيَأۡخُذُواْ حِذۡرَهُمۡ وَأَسۡلِحَتَهُمۡۗ وَدَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوۡ تَغۡفُلُونَ عَنۡ أَسۡلِحَتِكُمۡ وَأَمۡتِعَتِكُمۡ فَيَمِيلُونَ عَلَيۡكُم مَّيۡلَةٗ وَٰحِدَةٗۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ إِن كَانَ بِكُمۡ أَذٗى مِّن مَّطَرٍ أَوۡ كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَن تَضَعُوٓاْ أَسۡلِحَتَكُمۡۖ وَخُذُواْ حِذۡرَكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٗا مُّهِينٗا ﴿١٠٢﴾

[۱۰۲]- او که ته له دوی سره وې او په لمانځه ورته ودرېدې؛ نو د دوی یوه ډله دې له تا سره ودرېږي او خپلې وسلې دې ورسره واخلي، نو کله چې ئې سجده وکړه بیا دې له تاسو تر شا شي او هغه بله ډله چې لا ئې لمونځ نه دئ کړی هغه دې راشي او له تا سره دې لمونځ وکړي او خپل احتیاطي تدابیر دې ونیسي او اسلحه دې ورسره واخلي؛ کافران دا خوښوي چې تاسو له خپلو وسلو او مال متاع غافل شئ نو په یو واري درباندې رامات شي؛ خو که له باران ځوریدئ یا بیمار وئ نو څه گناه درباندې نشته چې خپله وسله کښېږدئ؛ خو احتیاطي تدابیر مو ونیسئ؛ بې شکه چې الله د کافرانو لپاره سپکوونکی عذاب تیار کړی.

(۱۰۲)- په دې آیت کې د صلوة خوف په اړه بحث شوی؛ له دې معلومېږي چې د دې سورې دا برخه په داسې وخت کې نازله شوې چې حالات سخت بحراني وو، هره شېبه د دې احتمال او وېره وه چې د مسلمانانو په کوم ټولگي له یوې او بلې خوا ناڅاپي برید وشي؛ دا حالت د احد له جگړې وروسته راپیدا شو او د احزابو په جنگ منتج او د دغي جگړي په پای ته رسېدو سره پای ته ورسېد.

په دې آیت کې د صلوة خوف په اړه لاندې لارښووني شوې:

- د لمانځه لپاره به خلك په دوو ډلو وېشل کېږي، یوه به په امام پسې اقتداء کوي او بله به پیره کوي.

- لومړۍ ډله به يو ركعت لمونځ وكړي او له سجدې وروسته به د پيړۍ لپاره تر شا شي. د لمانځه په وخت کې به خپله وسله له ځان سره لري.
- دوهمه ډله به راشي، اقتداء به وكړي او خپل لمونځ به پوره كړي. دوی ته ويل شوي چې هم به وسله له ځان سره لري او هم به احتياطي تدابير مراعاتوي؛ دا ځكه چې د پيړۍ كار بل ته حواله كول د احتياط تقاضی كوي، هلته بايد لمانځه ته راشي چې نورو د پيړۍ كار پيل كړی وي.
- لومړۍ ډله به هغه وخت خپل پاته لمونځ تكميل كړي چې دوهمه ډله له لمانځه فارغه شي او د دوی ځای ونيسي.
- لمونځ هم په دوو برخو وېشل شوی او يوازې يو ركعت ئې يوه برخه گڼل شوې؛ له دې معلومېږي چې د سفر او خطر په وخت کې د قصر لمونځ څلور ركعته نه دئ؛ يا دوه ركعته دئ يا درې. پيغمبر عليه السلام هم په سفر کې يوازې د ماښام لمونځ درې ركعته او د نورو وختونو دوه دوه ركعته لمونځ كړی.
- دلته د خوف متوسط او منځنی حالت بيان شوی، په كم خطر کې يو ځای جماعت كېدی شي او په زيات خطر کې جماعت پرېښودی شي، يوازې يوازې او حتی د قضاء كولو او وروسته اداء كولو اجازت شوی.
- په دې حالت کې يوازې په هغه صورت کې له ځان د وسلې لرې كولو اجازه شوې چې يا له ورښت په تكليف وئ او يا دومره بيمار وئ چې د وسلې له حمل عاجز وئ.

فَإِذَا قَضَيْتُمُ ٱلصَّلَوٰةَ فَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْۚ فَإِذَا ٱطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَۚ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

[١٠٣]- خو كله چې لمونځ اداء كړئ؛ نو الله په ولاړه، ناسته او پر اړخ ملاسته کې يادوئ، بيا كله چې مطمئن شئ نو همغه لمونځ اداء كړئ؛ بې شكه چې دا لمونځ پر مؤمنانو له مهال وېش سره سم فرض شوی.

(١٠٣)- دلته درې اساسي لارښوونې زموږ مخې ته راځي:

- د سفر او خوف په حالت کې هغه په لمانځه کې قصر په دې جبران كړئ چې په ولاړه، ناسته او پر اړخ ملاسته کې الله يادوئ.
- په قصر کې دا هم شامل وو چې لمونځ مخكې يا وروسته كړئ؛ دا ځكه چې ورپسې ويل

شوي چې د قصر د حالت له ختمېدو وروسته او کله چې مطمئن شوئ نو بيا مکمل لمونځ په خپل خپل وخت کې اداء کړئ. له دې په څرگنده معلومېږي چې د جمع صلاتين رخصت (د دوو لمونځونو په يوه وخت اداء کولو جواز) هم له دې آيت اخيستل شوی.

- په مخکيني آيت کې په دې اړه په ډېر صراحت سره ويل شوي وو چې د سفر او خوف په حالت کې قصر کولی شئ؛ خو دا نه وه واضح شوې چې په بې خوفه سفر کې به قصر کوئ که نه؟ خو د دې آيت له فحوی معلومېږي چې په سفر کې به هم قصر کوئ؛ دا ځکه چې د پوره لمانځه لپاره ئې د اطمئنان شرط وضع کړی؛ که يوازې د خوف منتفي کېدل مراد وی نو د (اطمئنان) پر ځای به ئې د (امن) لفظ راوړ؛ د خوف په مقابل کې د امن لفظ راځي؛ لکه د بقرې د سورې په ١٩٦ آيت کې چې د خوف منتفي کېدو لپاره د امن لفظ راغلی؛ او ويل شوي: که په امن کې شوئ نو بيا تر حج مخکې د عمرې د اداء کولو حکم دا دئ. په سفر کې که هر څومره آرام او بې تکليفه سفر وي خو انسان په کې لالهانده او پرېشان وي او زړه ئې نامطمئن.
- د لمانځه لپاره اوقات ټاکل شوي، هر لمونځ په خپل خپل وخت اداء کول فرض دئ. مخکينی رخصت د يوه ضرورت له مخې موقت رخصت وو، په عادي حالاتو کې به هر لمونځ په خپل ټاکلي وخت تر سره کوئ. خو د سفر او خوف په حالت کې به دا له خپل ټاکلي وخت لمونځ مخکې يا وروسته کول څنگه وي؟ په دې اړه دوه رأيي دي: د ماسپښين او مازديگر لمونځونه يو ځای او په يوه وخت کې، يو په بل پسې، په يوه أذان او دوه اقامته اداء کول او د ماښام او ماخستن لمونځونه هم داسې< لکه څنگه چې د حج په دوران کې، په عرفات کې د ماسپښين او مازديگر لمونځونه يو ځای او په مزدلفه کې د ماښام او ماخستن لمونځونه يو ځای اداء کېږي؛ دوهمه رأيه دا ده چې له حج پرته په نورو سفرونو کې د دوو لمونځونو يو ځای کول بايد داسې وي چې يو په خپل آخري وخت کې او بل په خپل لومړني وخت کې همداسې يو ځای اداء شي؛ دې ته صوري او شکلي جمع صلاتين وايي؛ دا د احنافو رأيه ده؛ له احنافو پرته نور ټول مخکينی صورت غوره گڼي او له دې لحاظه د حج او نورو سفرونو تر منځ په توپير باور نلري؛ د دې لپاره څو دلائل وړاندې کوي: ١- د لمونځونو صوري جمع تر دې ډېر گران کار دئ چې هر لمونځ په خپل خپل وخت او بېل بېل اداء شي، دوه لمونځونه يوه وخت ته رابرابرول او هغه هم په سفر کې گران کار دئ، قصر او جمع صلاتين خو د تخفيف لپاره دي، د هر لمانځه لپاره پراخ وخت ټاکل شوی، صوري جمع دا پراخوالی او سهولت له منځه وړي او په يوه محدود وخت کې ئې راخلاصه کوي. ٢- په سفر کې لمونځ رامخکې کول يا وروسته کول داسې دئ لکه چې د مسافر او مريض

لپاره دا رخصت ورکړی شوی چي روژه بل وخت او د کال نورو ورځو ته وځنډوي، روژه د لمانځه په څېر ثابت وخت لري خو د مسافر او مريض لپاره ئې دا سهولت ورکړی. ٣- د حج په موسم کي دوه جمع صلاتين لرو، يو ئې په عرفات کي د ماسپښين او مازديگر لمونځ د ماسپښين په لومړي وخت کي او بل ئې په مزدلفه کي د ماښام او ماخستن لمونځ د ماخستن په وخت کي؛ که جمع صلاتين د حج په حالت کي او د عرفات او مزدلفې په مقام کي جائز وي نو په نورو وختونو کي خو په اولی درجه جائز دئ.

احناف هم جمع صلاتين جائز گڼي خو داسي چي مخکينی لمونځ به په خپل آخري وخت کي او ورپسې لمونځ به په لومړي وخت کي يو په بل پسي اداء کېږي؛ دې ته جمع صوري وايي؛ نور مذاهب جمع حقيقي جائز گڼي.

په داسي حال کي چي د لمانځه د توقيت په اړه دا آيت ډېره واضح لارښوونه کوي او په داسي حال کي چي د پيغمبر عليه السلام سنت زموږ مخي ته پروت دئ، هغه مبارك نژدې اتلس زره لمونځونه په مدينه منوره کي کړې، د مدينې په سلگونو او په زرگونو اوسېدونکو پنځه وخته أذان اورېدلی، د پيغمبر عليه السلام په امامت کي ئې د جماعت لمونځ ليدلی، د أذان او اقامت الفاظ ئې اورېدلي، د ده او اصحابو د لمانځه کيفيت ئې ليدلی او دا ټول د مدينې مسلمانانو يو په بل پسي له يوه بل نسل ته انتقال کړي؛ خو سره له دې گورو چي ځيني ټول لمونځونه په يوه وخت کي کول هم جائز گڼي، له سفر او خطر پرته په عادي حالت کي د ورځي پنځه لمونځونه په درې وختونو کي تر سره کول هم جائز گڼي، ځان ته د أذان خاص الفاظ او د لمانځه خاص ترتيب او ترکيب لري او د خپل مسلك په اړه هومره تعصب لري چي په بل کيفيت او هيئت کي لمونځ ورته لمونځ نه ښکاري، د بل مسلك په امام پسي لمونځ کول جائز نه گڼي، د هغه په أذان روژه نه ماتوي او حتی هغه مسلمان نه گڼي. ای کاش ټول امت لږ تر لږه په دغسي واضح مسائلو کي له اختلاف لري پاته شوی وی، د قرآن صريح نص، د پيغمبر واضح سنت او د مدينې د مسلمانانو د لمانځه هيئت او کيفيت ئې د ملاك په توگه منلی وی.

وَلَا تَهِنُوا۟ فِى ٱبْتِغَآءِ ٱلْقَوْمِ ۖ إِن تَكُونُوا۟ تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

[١٠٤]- او د دې قوم په لټه کي لټي او سستي مه کوئ؛ که تاسو دردمن کېږئ نو دوی هم ستاسو په څېر دردمن کېږي؛ په داسي حال کي چي تاسو له الله هغه هيلي لرئ چي دوی ئې نلري او الله باحکمت پوه دئ.

(١٠٤)- د دښمن په تعقیب کې کسالت او لټي مه کوئ، ماتې، تلفات او زخمونه باید تاسو سست نه کړي او د دښمن له مسلسل او سټړیا نه منونکې تعقیب مو وانه ړوي، که تاسو ته درد او زخم دررسي، دوی هم تلفات ګوري، مړي او زخمیان لري، تاسو له خپلو قربانیو دا طمع لرئ چې الله تعالی به ئې په خپل دربار کې قبولې کړي او تاسو ته به ئې عوض او بدله درکړي، خو هغوی دا هیله هم نلري؛ دا به ډېره عجیبه وي چې تاسو تر دوی د مخه ستړي او ستومانه شئ!! دا د دښمن د مسلسل تعقیب لارښوونه د هغه ذات لخوا ده چې په هر څه ښه پوه دئ او په هري پرېکړي او حکم کې ئې حکمتونه او مصالح مضمر دي.

إِنَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ لِتَحۡكُمَ بَيۡنَ ٱلنَّاسِ بِمَآ أَرَىٰكَ ٱللَّهُۚ وَلَا تَكُن لِّلۡخَآئِنِينَ خَصِيمٗا ﴿١٠٥﴾ وَٱسۡتَغۡفِرِ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَٰدِلۡ عَنِ ٱلَّذِينَ يَخۡتَانُونَ أَنفُسَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ خَوَّانًا أَثِيمٗا ﴿١٠٧﴾ يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَلَا يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمۡ إِذۡ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرۡضَىٰ مِنَ ٱلۡقَوۡلِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا يَعۡمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَٰٓأَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ جَٰدَلۡتُمۡ عَنۡهُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فَمَن يُجَٰدِلُ ٱللَّهَ عَنۡهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ أَم مَّن يَكُونُ عَلَيۡهِمۡ وَكِيلٗا ﴿١٠٩﴾

[١٠٥]- بې شکه چې تا ته مو دا په حقیقت ولاړ کتاب رانازل کړ؛ د دې لپاره چې د خلکو تر منځ د هغه څه مطابق حکم وکړې چې الله درښودلي او د خائنانو لپاره شخړه کوونکی مه شه. [١٠٦]- او له الله بخښنه وغواړه؛ بې شکه چې الله مهربان بخښونکی دئ. [١٠٧]- او د هغو لپاره مجادله مه کوه چې له ځان سره خیانت کوي؛ یقیناً چې الله هغه څوك نه خوښوي چې ګنهګار خائن وي. [١٠٨]- له خلکو ئې پټول غواړي او له الله ئې نه پټوي! حال دا چې دی هغه وخت هم ورسره وو چې د شپې ئې په هغي خبري مرکه کوله چې نه ئې خوښوي؛ او الله په هغه څه احاطه کوونکی دئ چې دوی ئې کوي. [١٠٩]- اې هغو کسانو چې تاسو د دنیا په ژوند کې له دوی د دفاع لپاره مجادله وکړه! د قیامت په ورځ به څوك له الله سره د دوی لپاره مجادله کوي او څوك به ئې وکیل شي؟!

(۱۰۵-۱۰۹)- د دې آيتونو په اړه چې کوم شأن نزول بيان شوی هغه د آيت په معنی ښه پوهېدو کې ډېره مرسته کوي: د يوه صحابي له کوره غلا وشوه، غل د مسلمانانو د يوې قبيلې غړی وو، د غلا مال ئې د خپل کور په ځای د يوه يهودي ملګري کور ته ورساوو او هغه ته ئې د خپل مال په نامه د ساتلو لپاره ورکړ، سبا د مال خاوند په همدغه کس د غلا شك وکړ، قضيه تر پيغمبر عليه السلام ورسېده، له پوښتنو ګوېږنو وروسته معلومه شوه چې غلا شوی مال د يهودي په کور کې دئ، هغه وويل چې دا خو همغه غله ده ته په دغه شپه امانت پرېښود، غله انکار وکړ، خپلوانو، ملګرو او قبيلې ئې له ده دفاع پيل کړه، پيغمبر عليه السلام ته راتلل او د ده په برائت به ئې تأکيد کاوو، مال د يهودي له کوره وتلی وو، غله انکار کاوو او ډېرو مسلمانانو له ده دفاع کوله او هغه ئې بریٔ ګڼو، ځينو د دې لپاره له ده دفاع کوله چې خپله قبيله له بدنامۍ وژغوري، ځينو د دې لپاره دی بریٔ ګڼلو چې دی مسلمان وو او هغه يهودي، خو له تحقيق پرته ئې له ده دفاع کوله، يوه او بل ته به ورتلل، دلته، هلته به مجلسونه او مشورې کېدې چې قضيه د غله په ګټه حل و فصل شي، نژدې وه د يهودي په خلاف فيصله وشي، چې دا آيتونه نازل شول، په دې مبارکو آيتونو کې د داسي قضاياوو په اړه پيغمبر عليه السلام او د ده له لاري مسلمانانو ته لاندې مهمې لارښوونې وشوې:

- دا په حقيقت ولاړ کتاب دئ، حق او حقيقت په دې کتاب کې راخلاصه شوی، حق به له دې کتاب پرته په بل څه او بل ځای کې نه لټوئ.
- الله تعالی دا کتاب د دې لپاره نازل کړی چې د خلکو تر منځ ټول منازعات د دې په رڼا کې او همغسې حل و فصل شي چې الله تعالی تاسو ته درښودلي.
- له خائن به دفاع نه کوئ.
- که داسي غلطي درنه وشوه له الله ژر بخښنه وغواړئ.
- د هغه چا په ګټه مجادله مه کوئ چې له ځان سره خيانت کوي؛ الله ګنهګار او خائن نه خوښوي؛ نو تاسو به هم ترې کرکه لرئ.
- په کار دا ده چې د ګناه په هر کار کې تر خلکو د مخه له الله تعالی شرم او حياء وکړئ، د دې پر ځای چې له خلکو ئې پټوئ له الله ئې په نه کولو سره پټ کړئ.
- د ناروا کارونو لپاره جرګې او مرکې مه کوئ او له داسي ويناوو ډډه وکړئ چې الله ئې نه خوښوي.
- نه مو وينا له الله پټه پاته کېږي او نه مو عمل؛ هم مو وينا اوري او هم مو د عمل

څارنه کوي.

- ستاسو دا ناحقه دفاع دوی ته هیڅ ګټه نه شي رسولی؛ که په دنیا کې څوك ترې دفاع وکړي؛ د قیامت په ورځ به ئې مدافع او وکیل څوك وي؟

وَمَن يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا
﴿١١٠﴾ وَمَن يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُۥ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا
حَكِيمًا ﴿١١١﴾ وَمَن يَكْسِبْ خَطِيٓـَٔةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِۦ بَرِيٓـًٔا فَقَدِ ٱحْتَمَلَ
بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿١١٢﴾

[١١٠]- او چا چې کومه ګناه وکړه او یا ئې پر خپل ځان ظلم وکړ؛ بیا ئې له الله بخښنه وغوښته؛ الله به مهربان بخښونکی ومومي. [١١١]- او څوك چې د ګناه کار کوي نو پر خپل ځان ئې کوي او الله باحکمت پوه دئ. [١١٢]- او څوك چې کومه خطاء یا ګناه وکړي او بیا کوم پاك کس پرې تورن کړي؛ نو څرګند بهتان او ګناه ئې پر خپلو اوږو ایښې.

(١١٠-١١٢)- د دې آیتونو مهمې لارښوونې دا دي:

- که له ګناه وروسته توبه وکړئ او له الله بخښنه وغواړئ؛ نو الله به مهربان بخښونکی وموِمئ.
- د ګناه بدي پایلې تر هر چا د مخه په خپله ګنهګار ته ورګرځي.
- څوك چې په خطاء سره یا عمداً ګناه وکړي او بیا کوم پاك لمنی انسان پرې تورن کړي؛ نو د یوه څرګند بهتان او یوې ښکاره ګناه پېټی ئې پر خپلو اوږو ایښی.

وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُۥ لَهَمَّت طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ أَن يُضِلُّوكَ وَمَا
يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ ۖ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِن شَىْءٍ ۚ وَأَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ
وَٱلْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ ۚ وَكَانَ فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

[١١٣]- او که پر تا د الله فضل او د ده رحمت نه وی نو د دوی یوې ډلې غوښتل چې تا تېرباسي؛ له ځان پرته بل څوك نه تېرباسي او د هیڅ څه تاوان نه شي دررسولی

او الله خو پر تا دا کتاب او حکمت نازل کړ او هغه څه ئې دروښودل چې نه پرې پوهېدې او پر تا د الله ډېر ستر فضل دئ.

(١١٣)- د دوی یوې ډلې غوښتل چې تا تېرباسي، د خائن په ګټه پرېکړه تر لاسه کړي؛ د دوی استدلال او الحاح هومره وه چې نژدې وه تا تېرباسي؛ الله په خپل فضل او رحمت سره ته ترې وساتلې، تا ته ئې هیڅ تاوان نه شو رسولی؛ دا ځکه چې ستا هره پرېکړه به د هغو دلائلو له مخې وه چې درته وړاندې شوي وو، تا خو به د الله د کتاب له مخې او د هغې پوهې او حکمت له مخې پرېکړه کوله چې الله ستا په برخه کړي، په څه چې ته نن پوهېږې دا خو ټول الله درښودلي، له دې د مخه خو ته په دغو خبرو نه پوهېدې؛ الله تعالی پر تا ډېر ستر فضل کړی.

لَّا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَىٰهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَٰحٍۭ بَيْنَ ٱلنَّاسِۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾

[١١٤]- د دوی په ډېرو غوړ په غوړ کېدو کې څه خیر نشته؛ مګر دا چې څوك د صدقې، کوم معروف کار او د خلکو تر منځ د روغې جوړې سپارښتنه وکړي او څوك چې د الله د رضاء په لټه کې دا کار وکړي ژر به ستر اجر ورکړو.

(١١٤)- نجوی او غوړ په غوړ کېدل اکثراً په بد نیت او د هغو خبرو په اړه وي چې په ښکاره کولو ئې انسان شرمېږي؛ د همدې لپاره ویل شوي چې د دوی په ډېرو غوړ په غوړ کېدو کې څه خیر نشته؛ خو که دا په پټه چا ته د کومې صدقې ورکولو په غرض وي، یا د کوم ښه کار لپاره او یا د دوو کسانو تر منځ د روغې جوړې په نیت؛ نو دا نه یوازې دا چې جائز ده بلکې د الله د رضاء لپاره دا کار کول د ستر اجر وړ دئ.

وَمَن يُشَاقِقِ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ ٱلْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ ٱلْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِۦ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِۦ جَهَنَّمَۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

[١١٥]- او څوك چې له پیغمبر سره له هغه وروسته مخالفت وکړي چې سمه لار ورته ځرګنده شوې او له مؤمنانو پرته د بلې لارې متابعت وکړي؛ همغه لورې ته به ئې مخامخ کړو چې ده ورته مخ اړولی او په دوزخ کې به ئې ننباسو؛ او د ورګرځېدو ځومره بد ځای.

(۱۱۵)- چا ته چې سمه لار او حقیقت معلوم شي خو سره له دې له پیغمبر علیه السلام او د هغه له پرېکړې او سنت سره مخالفت وکړي، د مؤمنانو لار پرېږدي او جاهلیت او د هغه ناروا تعصباتو ته مخه کړي؛ نو الله تعالی به ئې په همغه لوري تلو ته پرېږدي چې په خپله ئې غوره کړی؛ د دوزخ بد مېشت ځای به ئې په برخه شي.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ وَيَغۡفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُۚ وَمَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدۡ ضَلَّ ضَلَٰلَۢا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾

[۱۱٦]- یقیناً چې الله دا نه بخښي چې له ده سره شرك وشي او له دې راکوز هر څه هغه چا ته بخښي چې وئې غواړي او چا چې له الله سره شرك وکړ؛ نو یقیناً چې په ژور ضلالت سره بې لاري شوی.

(۱۱٦)- الله تعالی شرك نه بخښي، له شرك رالاندې ګناه بخښي خو هغه چا ته چې دی ئې د دې بخښني وړ وګڼي؛ او شرك تر ټولو ستره ګمراهي ده.

إِن يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ إِنَٰثٗا وَإِن يَدۡعُونَ إِلَّا شَيۡطَٰنٗا مَّرِيدٗا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ ٱللَّهُۘ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنۡ عِبَادِكَ نَصِيبٗا مَّفۡرُوضٗا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمۡ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمۡ وَلَأٓمُرَنَّهُمۡ فَلَيُبَتِّكُنَّ ءَاذَانَ ٱلۡأَنۡعَٰمِ وَلَأٓمُرَنَّهُمۡ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلۡقَ ٱللَّهِۚ وَمَن يَتَّخِذِ ٱلشَّيۡطَٰنَ وَلِيّٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ فَقَدۡ خَسِرَ خُسۡرَانٗا مُّبِينٗا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمۡ وَيُمَنِّيهِمۡۖ وَمَا يَعِدُهُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُوْلَٰٓئِكَ مَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنۡهَا مَحِيصٗا ﴿١٢١﴾

[۱۱۷]- دوی خو له الله پرته یوازې د ښځو عبادت کوي او له سرکښ شیطان پرته د بل څه عبادت نه کوي. [۱۱۸]- همغه چې الله رټلی او ویلي ئې دي: هرومرو به ستا له بندګانو ټاکلې برخه تر لاسه کوم. [۱۱۹]- او حتماً به ئې تېرباسم او حتماً به هیلې په کې راولاړوم او خامخا به ورته امر کوم نو د څاروو غوږونه به غوڅوي او هرومرو به ئې ګمارم نو د الله د مخلوق جوړښت به بدلوي او څوك چې له الله پرته شیطان دوست ونیسي نو په ښکاره تاوان سره ئې تاوان وکړ. [۱۲۰]- وعدې ورسره کوي او

هيلې په کې راولاړوي او شيطان خو له تېرايستو پرته څه وعده نه ورسره کوي.
[۱۲۱]- دوی همغه دي چې مېشت ځای ئې دوزخ دئ او له هغه به د خلاصون چاره نه مومي.

(۱۱۷-۱۲۱)- د دې مبارکو آيتونو ستر ستر ارشادات دا دي:

- ځوك چې له الله پرته بل ته د دعاء لاسونه اوچتوي، خپل حاجات وروړاندې کوي او د هغه عبادت کوي؛ په حقيقت کې ډېر کمزوري معبودان مرستي ته وربلي. ډېريو مشرکانو د ښځو په بڼه کې ځان ته معبودان جوړ کړي او عبادت ئې کوي، دوی يوازې د ښځو عبادت کوي، جنسي بې لاريتوب ئې هغه ځای ته ورسوي چې پر زړه او ذهن ئې بې مهاره جنسي تمايلات مسلط شي، ټول ژوند ئې د دې تر اغېز لاندې راشي، هر څه له دغې زاويې گوري، د جنسي هوس بنده شي، هم ئې دوستي د دې لپاره وي او هم ئې دښمني، له دې پرته بله مينه نه پېژني، شراب دا اور لا تېز کړي، د ښځو او نارينه وو آزاد اختلاط او بربندتوب مزيد تېل پرې توی کړي، مسته موسيقي، رقص او نڅا او د عشق او شهوت په ستايني کې سندري لا زيات ورته ملن ووهي، هم ئې بتان او هم ئې مجسمي د ښځو انځورونه شي . که تاسو دا اوس غربي ټولني ته لږ په دقت سره ځير شئ نو د قرآن د دغه آيت مصداق به په خپلو سترگو وگورئ، هري خوا ته به دې د ښځو مجسمي ترسترگو شي، هم په معبد کې او هم په مغازه کې، هم د کشيش په وينا کې او هم د ټلويزيون په تجارتي اعلاناتو کې، هلته د تجارت لپاره ښځه او د دې ښايست استعمالېږي، هلته لوړو مراتبو ته رسېدل د ښځو له لاري وي، هلته مور او پلار هېر شوي، د دې ميني ټغر ټول شوی، ځای ئې جنسي هوس او تعلق ته خالي شوی، له نکاح او د کورنۍ له جوړولو ډډه کېږي؛ دا ځکه چې نکاح د آزاد جنسي تعلقاتو مانع کېږي، له اولاد سره د ښځې او مېړه علاقه او مينه نشته او دا د دې لپاره چې اولاد ساتل او روزل زحمت غواړي او د جنسي تلذذ او خوند اخيستو په وړاندې خنډ کېږي، مېړه او ښځه د دې پر ځای چې اولاد ولري؛ سپی او پشۍ ساتي، هلته به تاسو له کشيشانو هم واورئ چې مريم عليها السلام په زنا تورنوي او په دې خبري خاص تأکيد کوي او وايي چې هغې توبه وکړه او بيا ئې دا مقام تر لاسه کړ او دا د دې لپاره چې د يوه زناکار ولس معبود هم بايد د زنا سمبول وي، هلته به تاسو د فرويد په څېر د دوی له فيلسوفانو هم واورئ چې وايي: د انسان د ټولو کړنو، اړيکو او روابطو منشأ جنسي تمايل دئ، د پلار مينه له لور سره او د مور مينه له زوی سره له دغه تمايل راولاړېږي، هم د انسان د ويښې ټول فعاليتونه او هم ئې د خوب خوبونه جنسي منشأ لري.

دوی په اصل کې د شیطان عبادت کوي، شیطان غولوي، څوك ئې دې ته هڅولي چې د مریمې علیها السلام مجسمه جوړه کړي او څوك ئې دې ته چې د مناة، نائلة او عزیٰ په څېر ښځینه بتان معبودان ونیسي او په وړاندې ئې ګونډه شي.

دوی د هغه رټل شوي شیطان په تحریك د شرك مرتکب شوي چې په څو خبرو ئې لوړه کړې:

- د الله د بندګانو یوه برخه به هرو مرو په دام کې غورځوم.
- له سمې لارې به ئې تېرباسم.
- په کږو لارو تګ به ورته ښایسته کوم، داسې چې له هغې ډېرې هیلې او طمعې ولري او رنګین رنګین خوبونه ورته وګوري.
- په دې به ئې ګمارم چې د خپلو بتانو لپاره څاروي په نښه کړي او غوږونه ئې ورغوڅ کړي.
- او په دې به ئې ګمارم چې الهي سنن بدل کړي، د فطرت خلاف ګام واخلي، د الله د مخلوق په جوړښت کې تغییر راولي.

په دغو څو لنډو جملو کې د شیطان ټول هغه خبیث کارونه په ګوته شوي چې په خپلو ملګرو ئې تر سره کوي. د شیطان ملګرتیا او ټول هغه کارونه کول چې د شیطان د حزب غړي ئې باید تر سره کړي، له سمې لارې انحراف او کږېدل او په کږو لارو کې خپلو موخو ته د رسېدو هڅه کول، شرك، د دروغجن معبود لپاره قرباني، له فطرت سره جنګ او د هغو الهي سننو د بدلولو هڅه چې د ټولو مخلوقاتو په پیدایښت او جوړښت کې مراعات شوي. دا چې ګورئ څوك سالم او پاکیزه جنسي تعلقات پرېږدي او ناولې لارې او غیر فطري طریقې غوره کوي، دا د همجنسانو تر منځ غیر فطري جنسي تعلقات، د خپل فطرت خلاف هغه مخدره مواد استعمالول چې بې سده ئې کړي او د خپلو حواسو اداره کول له لاسه ورکړي، دا چې نارینه غواړي ځان د ښځې په څېر کړي او ښځه ځان د نارینه په څېر، په لباس کې هم او په حرکاتو او سکناتو کې هم، دا چې نارینه ږیره خریي، هره ورځ د خپل مخ د پوستکي په ملیونونو حجرات ریبي، لنډه موده وروسته ئې مخ ګونځې ګونځې شي، د زنې لاندې غوښه ئې راوځړېږي، دا همغه له فطرت سره جنګ دئ چې شیطان خپل ملګري پرې ګماري، دا چې ګورئ څوك د دروغجنو معبودانو لپاره په انسان، حیوان او حتی په خپل ځان ظلم کوي، څوك د څاروي غوږ غوڅوي، څوك ځان وهي، څوك ریاضتونه پر ځان مني، څوك رهبانیت ته مخه کوي او څوك له نکاح ډډه کوي؛ دا هر یو په حقیقت کې د شیطان هغه قسمونه رښتیني کوي.

وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَنُدۡخِلُهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ
خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۖ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٗاۚ وَمَنۡ أَصۡدَقُ مِنَ ٱللَّهِ قِيلٗا ١٢٢

[۱۲۲]- او هغه چې ایمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي؛ حتماً به ئې داسې جنتونو ته داخل کړو چې ترې لاندې ویالې بهېږي، تلپاته په هغه کې تر ابده، د الله رښتیني وعده او تر الله به څوك په وینا کې زیات رښتینی وي.

(۱۲۲)- د مشرکانو او د شیطان د ملګرو په مقابل کې هغه کسان دي چې ایمان لري او عمل ئې صالح دئ، د دوی اجر جنت دئ، په هغه کې تلپاته ژوند او دا د الله تعالی رښتینې وعده ده.

لَّيۡسَ بِأَمَانِيِّكُمۡ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِۗ مَن يَعۡمَلۡ سُوٓءٗا يُجۡزَ بِهِۦ وَلَا يَجِدۡ
لَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ١٢٣

[۱۲۳]- نه ستاسو په هیلو پورې مربوطه ده او نه د اهل کتاب په هیلو؛ څوك چې بد کار وکړي په هغه به مجازات شي او ځان ته به له الله پرته نه کوم دوست ومومي او نه کوم مرستندوی.

(۱۲۳)- دلته د هیلو او تمنیاتو له مخې پرېکړه نه کېږي، له ډېرو سره کاذبې هیلې وي، ځان ورته تر ټولو غوره برېښي، جنت خپل مسلم حق ګڼي، ګمان ئې دا وي چې یوازې دی او د ده د مسلك پلویان به جنت ته درومي، خو کېدی شي دا هسې په شیطاني تلقیناتو ولاړ کاذب تمنیات وي، شیطان د دې لوړه کړې چې دغسې هیلې به په انسانانو کې راولاړوم. خبره دا ده چې ګنهګار به هرومرو خپله سزا ګوري، هیڅوك ئې له دې سزا نه شي ژغورلی، له الله پرته چې له هر چا دا طمع او هیله لري چې د ګناه له سزا به د هغه په لطف غورل کېږي؛ اشتباه ئې کړې؛ دا هسې خوشې او واهې هیله ده.

وَمَن يَعۡمَلۡ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ
ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ نَقِيرٗا ١٢٤

[۱۲٤]- او څوك چې صالح کارونه وکړي؛ له نارینه وو یا ښځینه وو؛ او هغه مؤمن

وي؛ نو دوی به جنت ته ننوځي او د نقير (د خرما د زړي ټاپکي) په اندازه به ظلم پرې ونشي.

(١٢٤)- دلته فيصله د ايمان او صالح عمل له مخې كېږي، د ايمان خاوند او صالح انسان به جنت ته درومي؛ سړی وي كه ښځه؛ په الهي عدالت كې پر هيچا ظلم نه كېږي. تاسو چې جنت او دوزخ ته د تلو په اړه كوم معيارونه وضع كړي او د هغې له مخې ځان د جنت مستحق ګڼئ او نور غير مستحق؛ دا ظالمانه دي او د عدالت خلاف.

وَمَنۡ أَحۡسَنُ دِينٗا مِّمَّنۡ أَسۡلَمَ وَجۡهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحۡسِنٞ وَٱتَّبَعَ مِلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗاۗ وَٱتَّخَذَ ٱللَّهُ إِبۡرَٰهِيمَ خَلِيلٗا ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٖ مُّحِيطٗا ﴿١٢٦﴾

[١٢٥]- او تر هغه چا ښوك په دين كې غوره كېدی شي چې الله ته ئې ځان تسليم كړی، نېك دئ او د حنيف ابراهيم د دين متابعت ئې كړی؛ او الله خو ابراهيم خپل خاص دوست ونيوو. [١٢٦]- او څه چې په آسمانونو كې دي او څه چې په زمكې كې دي؛ ټول د الله دي او الله پر هر څه احاطه كوونكی دئ.

(١٢٥-١٢٦)- غوره او واقعي ديندار هغه دئ چې الله ته تسليم وي، عمل ئې نېك وي او د ابراهيم دين ته منقاد وي؛ هغه ابراهيم چې حقپال وو، له باطل بې زار، حق ته مائل او د الله دوست. هغه الله چې د زمكې او آسمانونو هر څه د ده دي او پر هر څه ئې احاطه كړې.

وَيَسۡتَفۡتُونَكَ فِي ٱلنِّسَآءِۖ قُلِ ٱللَّهُ يُفۡتِيكُمۡ فِيهِنَّ وَمَا يُتۡلَىٰ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ فِي يَتَٰمَى ٱلنِّسَآءِ ٱلَّٰتِي لَا تُؤۡتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرۡغَبُونَ أَن تَنكِحُوهُنَّ وَٱلۡمُسۡتَضۡعَفِينَ مِنَ ٱلۡوِلۡدَٰنِ وَأَن تَقُومُواْ لِلۡيَتَٰمَىٰ بِٱلۡقِسۡطِۚ وَمَا تَفۡعَلُواْ مِنۡ خَيۡرٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِهِۦ عَلِيمٗا ﴿١٢٧﴾

[١٢٧]- او د ښځو په اړه له تا ځواب او فتوی غواړي؛ ووايه: الله د دوی په اړه هم ځواب دركوي او د هغه څه په اړه هم چې په كتاب كې د هغو ښځينه يتيمانو په اړه

دربانديږ لوستل کېږي چې تاکلى مهر ئې نه ورکوئ او غواړئ په نکاح ئې کړئ او د کمزورو هلکانو په اړه او دا چې د يتيمانو په اړه په عدل قائم اوسئ او د خير هر کار چې وکړئ نو الله ورباندې ښه پوه دئ.

(۱۲۷)- د ښځو او يتيمانو د حقوقو په اړه تأکيداتو صحابه په دې انديښنو کې اچول چې خداى مه کړه د خپلو ديني مسئوليتونو په اداء کولو کې پاته رانشي او تېرى ترې ونشي، له پيغمبر عليه السلام ئې پوښتل چې د دوى په اړه له څه ډډه وکړو او څه وکړو چې الله راضي شي؟ په دې مبارك آيت کې د دوى پوښتنو ته دوه مختصر خو ډېر جامع ځوابونه ويل شوي:

- عدالت وکړئ.
- د خير له هيڅ کاره ډډه مه کوئ؛ ځکه د خير هر کار چې وکړئ نو الله پرې پوهېږي.

وَإِنِ ٱمۡرَأَةٌ خَافَتۡ مِنۢ بَعۡلِهَا نُشُوزًا أَوۡ إِعۡرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَآ أَن يُصۡلِحَا بَيۡنَهُمَا صُلۡحًاۚ وَٱلصُّلۡحُ خَيۡرٞۗ وَأُحۡضِرَتِ ٱلۡأَنفُسُ ٱلشُّحَّۚ وَإِن تُحۡسِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٗا ﴿١٢٨﴾

[۱۲۸]- او که کومه ښځه د خپل مېړه له کوم بد خويي يا بې اعتنائي ووېرېده؛ نو په دې کې څه گناه پرې نشته چې په خپلو کې کومه صلح وکړي؛ او دا صلح غوره ده او نفسونه خو د بخل او حرص سر ته حاضر ودرول شوي او که احسان او تقوى وکړئ نو الله پر هغه څه ښه خبر دئ چې تاسو ئې کوئ.

(۱۲۸)- که ښځې دا احساس کړه چې مېړه ورسره ښه سلوك نه کوي او د اعتناء او توجه وړ ئې نه گڼي؛ نو دا حق لري او کولى شي خپل حق وغواړي، داسي څه وکړي چې په روغې جوړې منتج شي، په خپله له مېړه سره خبره وکړي او يا د خپلوانو له لارې دا کار وکړي. دې کار ته به د گناه په سترگه نه گورئ؛ انسان بخيل او حريص دئ، کله ئې بخل غلط کار ته وهڅوي او کله حرص، که ئې بل ځوك خپل عيب ته متوجه نه کړي؛ نو په خپله نه متوجه کېږي، د ده په نفس کې دا د بخل او حرص خصلتونه ده ته غلط کارونه ښايسته کړي وي؛ په کار خو دا وه چې د ښځې او مېړه تر منځ د بخل او حرص پر ځاى احسان، له خپل حق بل ته تېرېدل او له هر راز تېري او تجاوز ځان ساتنه وى او دا په پام کې نيول شوي وى چې الله زموږ عملونه څاري او زموږ له هر څه خبر دئ. د گناه او تجاوز

یوه وجه دا وي چې دغه احساس په انسان کې کمزوری شي. نو ځکه الله تعالی وفرمایل چې پام کوئ الله پر هغه څه ښه خبر دئ چې تاسو ئې کوئ.

وَلَن تَسۡتَطِيعُوٓاْ أَن تَعۡدِلُواْ بَيۡنَ ٱلنِّسَآءِ وَلَوۡ حَرَصۡتُمۡۖ فَلَا تَمِيلُواْ كُلَّ ٱلۡمَيۡلِ فَتَذَرُوهَا كَٱلۡمُعَلَّقَةِۚ وَإِن تُصۡلِحُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا١٢٩

[۱۲۹]- او هیڅکله به په دې ونه توانیږئ چې د ښځو تر منځ عدالت وکړئ که څه هم ډېره تلوسه او حرص ئې وکړئ؛ نو په ټول میلان سره یوې خوا ته داسې تمایل مه کوئ چې هغه د ځوړندې په څېر پرېږدئ او که صلح او تقوی وکړئ نو الله مهربان بخښونکی دئ.

(۱۲۹)- انسان ته دا ممکنه نه ده چې کامل عدالت مراعات کړي؛ داسې چې له یوه او بل سره ئې د زړه مینه هم برابره وي، دا نه د ښځو تر منځ ممکنه ده او نه د اولاد تر منځ، دا د ده له وس وتلې خبره ده، الله تعالی ئې په دې نه نیسي، له ده سره به د هغه څه محاسبه کېږي چې په وس کې ئې وي؛ له ټولو سره به ئې معامله ورته او پر عدالت ولاړه وي، د چا حق به نه تلف کوي، د یوه حق به د بل لپاره ترپښو نه لاندې کوي، داسې نه چې له یوې هومره بلې ته پام او توجه واړوي چې هغه ئې کاملاً له پامه غورځولې وي، نه د ښځې په سترګه ورته ګوري او نه طلاق ورکوي.

په داسې حالت کې هم د صلحې او تقوی سپارښتنه شوې. د روغې جوړې له لارې مشکل حل کړئ او یو د بل پر حقوقو له تېرې ځان وساتئ.

وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغۡنِ ٱللَّهُ كُلّٗا مِّن سَعَتِهِۦۚ وَكَانَ ٱللَّهُ وَٰسِعًا حَكِيمٗا ١٣٠

[۱۳۰]- او که سره بېل شي؛ الله به ئې هر یو په خپل پراخ رزق سره مستغني کړي او الله باحکمت د وسعت خاوند دئ.

(۱۳۰)- که لانجه یو له بله بېلېدو ته ورسېږي؛ باید په غوره توګه سره بېل شي، د رزق او روزي له وېرې دې دغه ستونزمن ګډ ژوند ته ادامه نه ورکوي، الله به ئې د رزق او روزي بله مناسبه چاره وکړي. دلته د الله دوه صفتونه یاد شوي چې له دوو مطالبو سره تعلق لري: الله حکیم دئ؛ په ټولو احکامو کې ئې حکمتونه مضمر دي. الله د وسعت خاوند دئ؛ که دلته مو د رزق ذمه وار له لاسه ورکړ؛ الله به ئې له خپلې سترې خزانې بله چاره وکړي.

وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَلَقَدۡ وَصَّيۡنَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن

قَبۡلِكُمۡ وَإِيَّاكُمۡ أَنِ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ وَإِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا
فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدٗا ١٣١ وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ
وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ١٣٢ إِن يَشَأۡ يُذۡهِبۡكُمۡ أَيُّهَا ٱلنَّاسُ وَيَأۡتِ بِـَٔاخَرِينَۚ وَكَانَ
ٱللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرٗا ١٣٣

[١٣١]- او په آسمانونو کې هر څه او په زمکې کې هر څه د الله دي؛ او يقيناً چې موږ هغو ته هم د دې حکم کړی وو چې تر تاسو مخکې کتاب ورکړی شوی او تاسو ته هم؛ چې له الله ووېرېږئ او که کفر وکړئ نو په آسمانونو کې هر څه او په زمکې کې هر څه د الله دي او الله ستايلی غني دئ. [١٣٢]- په آسمانونو کې هر څه او په زمکې کې هر څه د الله دي او الله د وکيل په توګه کافي دئ. [١٣٣]- که وغواړي نو تاسو به له منځه يوسي؛ اې خلکو! او نور به راولي او الله خو پر دې ښه قادر دئ.

(١٣١-١٣٣)- د الله په ټولو رالېږلو کتابونو کې څو اساسي خبرې په تأکيد سره راغلې:

- له الله تعالی ووېرېږئ.
- د زمکې او آسمانونو هر څه د الله دي.
- ستاسو انکار او کفر د ده په واکمنۍ کې هيڅ کمی نه راولي. په دې سره هغه ته نه بلکې خپل ځان ته تاوان رسوئ.
- هغه ستايلی دئ، په خپل ذات، صفات او افعالو کې هم او په خپلو احکامو او اوامرو کې هم، هر حکم ئې حکيمانه دئ او له هرعيب او نقص منزه.
- هغه غني او بې نياز دئ؛ هيڅا ته په هيڅ څه کې اړ او محتاج نه دئ.
- تاسو ته هم مکرر وايي چې د زمکې او آسمانونو هر څه د الله دي او هغه د وکيل په توګه کافي دئ.

مَّن كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ ٱلدُّنۡيَا فَعِندَ ٱللَّهِ ثَوَابُ ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ سَمِيعَۢا
بَصِيرٗا ١٣٤

[١٣٤]- څوک چې د دنيا بدله غواړي نو د دنيا او آخرت بدلې خو دواړه له الله سره دي او الله پوه اورېدونکی دئ.

(۱۳٤)- ځيني خلك يوازې د خپلې دنيا په فكر كې وي، د خپل هر عمل د نيوي ثمره او نتيجه لټوي، اهداف او مقاصد ئې په دنيوي اغراضو كې راخلاصه شوي وي او هغو ته د رسېدو لپاره كړې او ناروا لارې غوره كوي؛ خو كه دوى په الله ايمان راوړى وى او همغه لار ئې غوره كړې وى چې الله ورته ښودلې نو نه يوازې دا چې د خپلو عملونو دنيوي ثمره او نتيجه به ئې مكمله تر لاسه كړې وه بلكې د آخرت غوره بدله به ئې هم په برخه شوې وه.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ بِٱلۡقِسۡطِ شُهَدَآءَ لِلَّهِ وَلَوۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۡ أَوِ ٱلۡوَٰلِدَيۡنِ وَٱلۡأَقۡرَبِينَۚ إِن يَكُنۡ غَنِيًّا أَوۡ فَقِيرٗا فَٱللَّهُ أَوۡلَىٰ بِهِمَاۖ فَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلۡهَوَىٰٓ أَن تَعۡدِلُواْۚ وَإِن تَلۡوُۥٓاْ أَوۡ تُعۡرِضُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٗا ﴿١٣٥﴾

[۱۳۵]- اې مؤمنانو! پر عدل قائم اوسئ، د الله لپاره شهادت وركوونكي، كه څه هم پر خپل ځان مو وي يا پر مور، پلار او يا خپلوانو؛ كه غني وي يا فقير؛ نو الله ترې اولى دئ؛ نو د عدول كولو لپاره د هوى او هوس متابعت مه كوئ، كه خپلې ژبې تاو راتاو كړئ يا ډډه وكړئ نو يقيناً چې الله پر هغه څه ښه خبر دى چې تاسو ئې كوئ.

(۱۳۵)- دلته د عدل او شهادت په اړه څو داسې اساسي او مهمې لارښووني شوې چې كه ووايو يوازې همدا د عدالت قائمولو لپاره كافي دي نو مبالغه مو نه ده كړې:

- په عدالت ښه قائم اوسئ؛ مضبوط او دقيق ودرېدونكي.
- په ټولنې كې ستاسو حضور بايد د هغو شهادت وركوونكو حضور وي چې تل د الله لپاره د حق مدافع شهادت وركونكي وي.
- كه څه هم دا شهادت مو د خپل ځان په خلاف او ضرر وي يا د مور، پلار او يا د خپلوانو په خلاف.
- د چا فقر او غناء بايد ستاسو شهادت متأثره نه كړي. نه به له چا د كومې طمعې لپاره له حق شهادت وركولو ډډه كوئ او نه پر چا د زړه سوي او ترحم لپاره.
- د هوى او هوس بندگي مه كوئ او له عدل او حق مه كږېږئ.
- مجامله او د حق په ويلو كې زړه نازړه كېدل پرېږدئ، خپلې ژبې داسې مه تاو راتاووئ چې په څرگنده او ښكاره او واضح الفاظو د حق له بيانولو ځان تېر كړئ.
- د شهادت له وركولو ډډه مه كوئ؛ نه دې وېره تاسو د شهادت له وركولو منع كړي او

نه طمع.

- الله تر هر چا اولی دئ، په خپلو شهادتونو کې الله ته پر هر چا ترجيح ورکړئ، د هيچا لپاره داسي خبره مه کوئ چي الله ناراضه شي، که مو د غني يا فقير مور، پلار او خپلوانو لپاره د رښتيني شهادت له ورکولو ډډه وکړه معنی ئې دا ده چي تاسو نورو ته پر الله ترجيح ورکړه. که څه هم د آيت د دې برخي بله ترجمه داسي شوې: الله پر دوی اولی دئ، يعني الله پر دوی تر هر چا زيات مهربان دئ، د شهادت په ارتباط چي ئې کومه لارښوونه کړې ده په هغه کې د دوی خير او مصلحت هم مضمر دئ. خو په مخکينۍ ترجمه کې (الله تر دوی اولی دئ) په دې کې (اولی) په هغه معنی اخيستل شوی چي په لاندي آيتونو کې راغلی:

ٱلنَّبِيُّ أَوۡلَىٰ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ مِنۡ أَنفُسِهِمۡۖ وَأَزۡوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمۡۗ وَأُوْلُواْ ٱلۡأَرۡحَامِ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلَىٰ بِبَعۡضٖ فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُهَٰجِرِينَ إِلَّآ أَن تَفۡعَلُوٓاْ إِلَىٰٓ أَوۡلِيَآئِكُم مَّعۡرُوفٗاۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِي ٱلۡكِتَٰبِ مَسۡطُورٗا ٦ ... الاحزاب: ٦

مؤمنانو ته دا نبي د دوی تر خپلو ځانونو لومړی توب لري؛ او مېرمني ئې د دوی ميندي دي، او د الله په کتاب کې مؤمن او مهاجر خپلوان ځيني تر ځينو نورو لومړی توب لري؛ مگر دا چي له خپلوانو سره مو په معروفه توگه کومه ښېگڼه وکړئ؛ همدا په دې کتاب کې ليکل شوي.

دې ته مو بايد پام وي چي (شهادت) يوازي د قاضي په وړاندي د چا په اړه شهادت ورکولو کې نه راخلاصه کېږي، دا ئې يوازي يو مورد دئ، د شهادت مجال او ميدان ډېر پراخ او وسيع دئ، د انسان ټول ژوند احتواء کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ءَامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ مِن قَبۡلُۚ وَمَن يَكۡفُرۡ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ فَقَدۡ ضَلَّ ضَلَٰلَۢا بَعِيدًا ١٣٦

[۱۳۶]- اې مؤمنانو! پر الله او پيغمبر ئې او پر هغه کتاب چي پر خپل پيغمبر ئې نازل کړی او پر هغه کتاب چي مخکې ئې نازل کړی؛ ايمان راوړئ؛ او څوک چي پر الله، پر ملائکو ئې، پر کتابونو ئې، پر پيغمبرانو ئې او د آخرت پر ورځي کافر شي؛ نو بې شکه چي په ژوري تېروتني سره تېروتی دئ.

(۱۳٦)- دلته له مؤمنانو مراد هغه کسان دي چې ځان ته مؤمن وايي؛ دوی ته ویل شوي چې په واقعي معنی ایمان راوړئ.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ٱزۡدَادُواْ كُفۡرٗا لَّمۡ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغۡفِرَ لَهُمۡ وَلَا لِيَهۡدِيَهُمۡ سَبِيلَۢا ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ بِأَنَّ لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾

[۱۳۷]- یقیناً هغه چې ایمان ئې راوړ، بیا کافر شول، بیا ئې ایمان راوړ، بیا ئې کفر وکړ، بیا ئې په کفر کې زیاتوالی وکړ؛ نو دوی ته خو نه الله بخښنه کوي او نه ئې په سمه لار هدایت کوي. [۱۳۸]- دغو منافقینو ته د دې زېری ورکړه چې دوی ته دردوونکی عذاب دئ.

(۱۳۷-۱۳۸)- منافقین له الهی مغفرت او بخښنې محروم دي او د هدایت دروازه ئې پر مخ تړل شوې ده. دوی چې له خپلو منافقتونو کومه طمع او هیله لري او خپلو ناولو غرضونو ته د رسېدو لپاره ئې دا د نفاق لار غوره کړې او گمان کوي په دې سره به خپلو موخو ته ورسېږي؛ دوی ته د خپل انتظار خلاف د دردناك عذاب زېری ورکړه.

ٱلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۚ أَيَبۡتَغُونَ عِندَهُمُ ٱلۡعِزَّةَ فَإِنَّ ٱلۡعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعٗا ﴿١٣٩﴾

[۱۳۹]- همغو ته چې له مؤمنانو پرته کافران په دوستۍ نیسي؛ آیا د دوی خوا ته عزت لټوي؟ نو عزت خو ټول د الله دئ.

(۱۳۹)- دوی له کافرانو سره دوستي کوي، گمان او انتظار ئې دا دئ چې د کافرانو تر څنگ به عزت تر لاسه کړي؛ په دې نه پوهېږي چې په منافقت او دښمن ته په تسلیمېدو سره خپل موجود عزت او اعتبار هم له لاسه ورکوي، په دې نه پوهېږي چې د عزت پرېکړه الله کوي، عزت له ایمان پرته له بلې لارې نه شي تر لاسه کېدی، یوازې د الله مؤمن او صالح بنده د واقعي عزت خاوند دئ، منافق د هر چا له نظره سپك، ذلیل او بې اعتباره وي، هر څوك ئې یوه بې اعتباره وسله گڼي، هیڅوك د یوه مطمئن دوست په سترگه ورته نه گوري.

له دې آیت معلومېږي چې له کافرانو سره دوستي او ملګرتیا د نفاق نښه ده؛ منافق د عزت په طمع دا کار کوي او هغه وخت ئې کوي چې دښمن ورته قوي او مسلمانان ورته ضعیف معلوم شي.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي ٱلْكِتَٰبِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُواْ مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِۦٓ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْۗ إِنَّ ٱللَّهَ جَامِعُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْكَٰفِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ ٱلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ ٱللَّهِ قَالُوٓاْ أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَٰفِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوٓاْ أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَۚ فَٱللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِۗ وَلَن يَجْعَلَ ٱللَّهُ لِلْكَٰفِرِينَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾

[١٤٠]- او یقیناً چې په کتاب کې پر تاسو دا نازل شوي چې کله واورئ د الله له آیتونو انکار کېږي او یا ملنډې پرې وهل کېږي؛ نو تر هغه مه ورسره کښېنئ چې له دې پرته په بله خبره بوخت شي؛ که نه نو تاسو به هم د دوی په څېر وئ؛ یقیناً چې الله په دوزخ کې د ټولو منافقانو او کافرانو راغونډوونکی دئ. [١٤١]- همغه منافقان چې ستاسو په اړه منتظر دي؛ که د الله له لوري مو کوم بری په برخه شوی وي نو وایي: آیا موږ درسره نه وو؟ او که د کافرانو کوم څه په نصیب شوي وي نو وایي: آیا موږ درباندي برلاسي نه وو او له مؤمنانو مو ونه ژغورلئ؟ نو الله به د قیامت په ورځ ستاسو تر منځ پرېکړه کوي او الله به هیڅکله کافرانو ته پر مؤمنانو د برلاسي لاره ونه ټاکي.

(١٤٠-١٤١)- الله تاسو ته امر کړی چې په داسي مجلس کې به نه کښېنئ چې هلته د الله له احکامو او اوامرو انکار کېږي، د الله پر دین ملنډې وهل کېږي، هلته داسي څه روان وي چې له دین د انکار او پر دین له تمسخر او استهزاء سره مترادف وي؛ ځوك چې په دغسي مجلسونو کې برخه اخلي نو د قیامت په ورځ به ئې الله تعالی له دغو کافرانو سره یو ځای حشر کوي.

له کافرانو سره به هغه منافقين يو ځای حشر کېږي چي د مسلمانانو د برياوو په وخت کې د دوی خوا ته راځغلي، له اسلام او مسلمانانو سره د اخلاص او ملګرتيا دعوی کوي او غواړي له دې حالت څه ګټه تر لاسه کړي؛ خو که وضعيت بدل شي او د اسلام دښمنان چېري برلاسي شي، وضعيت د دښمن په ګټه واوړي؛ نو هغوی ته ورځغلي، له هغوی سره خپله وفاداري او اخلاص اعلانوي، هغوی ته وايي: موږ له هغو متعصبو او افراطي مسلمانانو نه يو، هسي د خپلي سيمي حاکم وضعيت دې ته اړ کړي وو چي له هغوی سره يو ځای واوسېږو، خواخوږي مو تل له تاسو سره وه، افکار او نظريات مو ستاسو په څېر دي، مترقي او روښان فکره يو، نه مذهبي تعصب لرو او نه قومي، له دواړو کرکه لرو، آزاد فکر لرو، مه مو د مذهبي ډلو په لست کې نيسئ او مه د وطنپالو او ملت پالو په ډله کې، تل تاسو ته منتظر وو، ستاسو بريا مو غوښته او ستاسو په لاس د دغو افراطي عناصرو ماته مو د ټولو کړاوونو د حل يوازينۍ لاره ګڼله!!! که موږ ستاسو ملګري نه وی نو په جګړو کې به مو د دوی په ګټه او ستاسو په خلاف برخه اخيستې وه، په دې ښه توانېدلو؛ خو هيڅکله مو دا کار نه دئ کړی، تل مو د دې هڅه کړې چي ستاسو په ضد د دوی بريدونه شنډ کړو، موږ هم کولی شو غرونو ته وخېژو او د مجاهدينو په خوا کې ستاسو په ضد وجنګېږو، خو هيڅکله مو دا غلطي نه ده کړې؛ برعکس تل مو د دوی مخنيوی کړی، دا خبري يوازي د مدينې منورې د منافقينو خبري نه دي؛ د قيامت تر ورځي به ټول منافقين دغه خبري تکراروي، د مسلمانانو د برياوو په وخت کې هم او د اسلام د دښمنانو د برلاسي په وخت کې هم. دغه خبري د روسانو د تېري په وخت کې ډېرو وکړې او همدا خبري مو د امريکايانو د تېري په وخت کې له ډېرو واورېدې. بې شکه چي قرآن معجزه ده او ويناوي ئې تر قيامت ژوندۍ او نه زړېدونکې.

د دغو منافقينو د نفاق اصلي لاملونه دوه دي:

- په آخرت باور او ايمان نلري، په دې اړه ئې په زړونو کې شك دئ چي الله به د قيامت په ورځ د مؤمنانو، منافقينو او کافرانو په اړه فيصله کوي او هر چا ته به د خپلو عملونو مناسبه سزا ورکوي.
- ګمان کوي چي د دښمن دا موقتي سلطه او بريا به دائمي وي.

الله تعالی د دوی په ځواب کې فرمايي: د قيامت د ورځي محاسبه حتمي ده، د الله سنت دا نه دئ چي کافران به د تل لپاره پر مسلمانو برلاسي وي، دا لار ئې تړلې ده او هغوی ته ئې د داسي برلاسۍ هيڅ ګودر نه دئ پرېښی.

إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَهُوَ خَٰدِعُهُمۡ وَإِذَا قَامُوٓاْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُواْ كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿١٤٢﴾ مُّذَبۡذَبِينَ بَيۡنَ ذَٰلِكَ لَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِۚ وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلٗا ﴿١٤٣﴾

[١٤٢]- بې شکه چې منافقين له الله سره خدعه کوي او هغه ئې هم په خدعه کې اچوونکی دئ او کله چې لمانځه ته پاځي نو لټ پاځي، خلکو ته ځان ښودنه کوي او الله نه يادوي مگر ډېر لږ. [١٤٣]- په همدې کې مذبذب او متردد، نه د دغو په لوري دي او نه د هغو په لوري؛ او الله چې څوك بې لاري کړي هيڅ لار به ورته ونه مومې.

(١٤٢-١٤٣)- دلته د منافق لاندي خصلتونه په گوته شوي:

- له الله سره خدعه کوي، د خپل نفاق او ناوړه عملونو لپاره داسي توجيهات برابروي چي هغه جائز ثابت کړي.
- په لمانځه کې لټ وي او د خپلو ديني وجائبو په تر سره کولو کې سستي کوي.
- رياکار وي، هر کار ئې نورو ته د ځان ښودني لپاره وي، هيڅ عمل ئې د عقيدې او ايمان په حکم نه وي.
- له الله سره ئې اړيکي سستي وي، ډېر لږ ئې يادوي، هم ئې په ژبه لږ يادوي او هم په خپلو تبصرو او تحليلونو کې لږ د ده نوم په خوله اخلي او هم په خپلو تصميمونو کې ډېر کم په الله حساب کوي.

دې ته بايد متوجه وئ چې له دې آيت او دې ته ورته آيتونو يوازې د بل د تللو او د هغه په اړه د قضاوت کولو لپاره استفاده ونکړئ، بلکه تر دې د مخه خپل ځان د هغه په هينداره کې وگورئ، په خپله بايد له نفاق وېره ولرو او ځان ترې وساتو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ عَلَيۡكُمۡ سُلۡطَٰنٗا مُّبِينًا ﴿١٤٤﴾

[١٤٤]- اې مؤمنانو! له مؤمنانو علاوه کافران په دوستۍ مه نيسئ؛ آيا دا غواړئ چې الله ته د ځان خلاف څرگند الزام او دليل ورکړئ؟

(۱٤٤)- دلته بیا هم خطاب عام دئ خو په ضمن کې ئې د نفاق یوه بله ځانګړتیا ښودل شوې: له دښمن سره دوستي، له کافر سره ملګرتیا، د اسلام او مسلمانانو دښمن ته د دوستۍ لاس اوږدول. څوك چې دا کار وکړي؛ الله ته ئې داسي څرګند دلیل مهیا کړی چې د ده په خلاف او د ده د تعذیب لپاره د الهي پرېکړي لپاره کافي دئ.

إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ فِي ٱلدَّرۡكِ ٱلۡأَسۡفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمۡ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ وَأَصۡلَحُواْ وَٱعۡتَصَمُواْ بِٱللَّهِ وَأَخۡلَصُواْ دِينَهُمۡ لِلَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ وَسَوۡفَ يُؤۡتِ ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَجۡرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

[۱٤٥]- یقیناً چې منافقین به د اور تر ټولو ټیټ تل کې وي او هیڅکله به کوم مرستندوی ورته ونه مومې. [۱٤٦]- مګر هغه چې توبه ئې وکړه، صالح شول، له الله سره ئې اړیکي ټینګي کړې او خپل دین ئې الله ته خالص کړ؛ نو دوی له مؤمنانو سره دي او الله به ډېر ژر مؤمنانو ته ستر اجر ورکړي.

(۱٤٥-۱٤٦)- د منافقینو ځای د جهنم تل دئ، تر ټولو ژوره کنده ئې، تر هر چا لاندي، تر بد کافر او مشرك هم لاندي پرېوتي. له دې معلومولی شئ چې د الله په نزد څومره منفور دي او اسلام ته ئې خطر څومره زیات او د مسلمانانو څومره بد دښمن.

دوی به یوازي په هغه صورت کې له دې بد عاقبت ژغورل کېږي چې له منافقت لاس واخلي، توبه وکړي، ځان اصلاح کړي، الله ته مخه کړي او خپلي اړیکي ورسره مضبوطي کړي، خپل دین له ناوړو او ناولو باورونو سوچه او خالص کړي. په دې سره به هغه د مؤمنانو په ډله کې شامل شي او د الله ستر اجر به ئې په برخه شي.

په دې آیت کې د واقعي مؤمن او د خالص منافق درې اساسي نښې او ځانګړتیاوې په ګوته شوې:

- مؤمن صالح وي او عملونه ئې نېك او منافق بدعمله او په ګناهونو کې غرق.
- د مؤمن اړیکي له الله سره مضبوطي وي او تعلق ئې ټینګ او نه شلېدونکی او د منافق اړیکي سستي او شلېدلې.
- مؤمن مخلص وي او په هر څه کې یوازي د الله دین ته تابع او منقاد او منافق التقاطي او لاابالي وي او د دین هره برخه ئې په ناوړه کړنو او باورونو ککړه.

مَّا يَفْعَلُ ٱللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَءَامَنتُمْۚ وَكَانَ ٱللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

[١٤٧]- الله به ستاسو په عذابولو څه کوي که شکر وکړئ او ایمان راوړئ؟ او الله خو پوه قدر کوونکی دئ.

(١٤٧)- که څه هم د دې مبارك آیت خطاب عام دئ خو له سیاق او سباق ئې معلومېږي چې منافقینو ته متوجه دئ، هغوی ته ویل شوي چې که شکر وکړئ او ایمان راوړئ؛ نو الله به ولې تاسو تعذیبوي، الله خو شاکر دئ او د بنده د ښېګنو قدر کوي.

دلته له ایمان مخکې د شکر یادونه هم خاص مفهوم افاده کوي؛ او هغه دا چې منافق په اصل کې یو ناسپاس او ناشکر انسان دئ، نه د الله د نعمتونو شکر کوي، نه د مسلمانانو د ښېګڼو او پېرزوینو او نه د ټولو هغو برکاتو چې د اسلام په وجه د ده او د ده د ټولني په برخه شوي: امنیت، عدالت، ورورګلوي، عزت او سوکالي.

لَّا يُحِبُّ ٱللَّهُ ٱلْجَهْرَ بِٱلسُّوٓءِ مِنَ ٱلْقَوْلِ إِلَّا مَن ظُلِمَۚ وَكَانَ ٱللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾

[١٤٨]- په بدي خبري خوله پرانیستل د الله نه خوښېږي؛ مګر د هغه چا چې ظلم پرې شوی؛ او الله پوه اورېدونکی دئ.

(١٤٨)- د منافقینو د بحث په ضمن کې د دې مطلب د راتلو معنی دا ده چې نفاق او منافقت وغندئ او ټول هغه څه د نفاق او منافقت په ضد ووایئ چې قرآن ویلي؛ پرته له دې چې د چا نوم واخلئ او پرته له دې چې چا ته د منافق خطاب وکړئ؛ دا د الله تعالی نه خوښېږي چې څوك په داسې بدو خبرو او شکنځلو خوله پرانیزي؛ مګر له هغه چا چې مظلوم وي، الله تعالی د مظلوم چیغه اوري، د ده او مظلوم تر منځ هیڅ حجاب نشته، د هغه فریاد مخامخ الله ته رسي.

رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایي:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضى الله عنهما أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ « اتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ » . رواه البخارى

له ابن عباس رضي الله عنهما روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه و سلم معاذ رضي الله عنه یمن ته ولېږو او هغه ته ئې وفرمایل: د مظلوم له دعاء ووېرېږه؛ د دې دعاء او الله تر منځ هیڅ حجاب نشته.

د آیت الفاظ دا راښيي چې الله تعالی نه یوازې د مظلوم چیغه اورې او هغه ته ئې د خپل مظلومیت ځرګندولو او د ظالم په خلاف د غږ اوچتولو اجازه ورکړې بلکې د ده دا خبرې ئې خوښېږي، حتی د ده هغه خبرې هم چې په عادي حالت کې بدې برېښني او له مظلومیت پرته په بل حالت کې د الله تعالی نه خوښېږي، خو د مظلومیت په وخت کې ئې له یوه مظلوم انسان خوښوي، د ظلم او ظالم په خلاف خو د یوه مجاهد د اوچت غږ وینا جهاد اکبر دئ؛ خو له مظلوم هغه بده وینا هم خوښوي چې له ظالم د خپل حق تر لاسه کولو او د ده د ظلمونو د غندلو لپاره ئې کوي.

قرآن د یوه مؤمن شاعر یو صفت دا ښيي چې شعر ئې له ظالم د انتقام او له مظلوم د دفاع په خدمت کې وي.

إِن تُبْدُواْ خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُواْ عَن سُوٓءٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

[۱٤۹]- که کومه ښېګڼه ښکاره کړئ یا ئې پټه؛ او له کومې بدۍ سترګې پټې کړئ؛ نو الله قادر عفو کوونکی دئ.

(۱٤۹)- په داسې حال کې چې په مخکینې آیت کې مظلوم دې ته تشویق شوی چې د ظالم په خلاف خپل غږ اوچت کړي او خپل حق وغواړي؛ خو دلته هغه ته ویل شوي چې که مصلحت د دې تقاضی کوله چې هغه ته عفو وکړې او له خپل حق تېر شې نو دا کار وکړه؛ ستا رب په داسې حال کې بنده ته عفو کوي چې په هر څه قادر دئ؛ ته هم د انتقام او غچ اخیستو له قدرت سره سره عفو وکړه. عفو باید د ضعف او ناتوانۍ له احساس نه وي راولاړه شوې، که یو مظلوم د دې لپاره عفو کوي چې ځان مجبور ګڼي او خپل حق نه شي تر لاسه کولی؛ دا بیا عفو نه ده؛ د آیت له وروستۍ برخې معلومېږي چې له قدرت او توان سره سره له انتقام تېرېدل او خپل حق بل مسلمان ته بخښل عفو ده.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُواْ بَيْنَ ٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ
وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُواْ بَيْنَ ذَٰلِكَ
سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَٰفِرُونَ حَقًّاۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٥١﴾
وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَلَمْ يُفَرِّقُواْ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُوْلَٰٓئِكَ سَوْفَ
يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٥٢﴾

[۱۵۰]- يقيناً هغه چې پر الله او د ده پر پيغمبرانو کافران کېږي او غواړي د الله او د ده د پيغمبرانو تر منځ بېلتون وکړي او وايي: پر ځينو ايمان راوړو او له ځينو انکار کوو او غواړي د دې تر منځ بله لار اختيار کړي. [۱۵۱]- دوی په رښتيا چې کافران دي او موږ دغو کافرانو ته سپکوونکی عذاب تيار کړی. [۱۵۲]- او هغو چې پر الله او د ده پر پيغمبرانو ئې ايمان راوړ او د دوی په هيڅ يوه کې ئې تفريق ونکړ؛ دوی ته به ډېر ژر خپل اجر ورکړي او الله مهربان بخښونکی دئ.

(۱۵۰-۱۵۲)- په دې مبارکو آيتونو کې د يوه کافر او منافق او د يوه مؤمن تر منځ ځو اساسي توپيرونه ښودل شوي:

- منافق کله خدای مني خو پيغمبر نه مني او د هغه اطاعت ضروري نه ګڼي او کله يو پيغمبر مني او بل نه مني او کله غواړي ځان ته داسي کومه لار غوره کړي چې نه صريح کفر وي او نه خالص ايمان، د کفر او ايمان له تلفيق د خپلي خوښي کوم مسلك او مذهب جوړ کړي. دوی له شکه پرته کافران دي او د سپکوونکي عذاب مستحق.
- د دوی په مقابل کې مخلص مؤمن هغه دئ چې پر الله او پيغمبر ئې ايمان لري، ټول پيغمبران مني، د پيغمبر اطاعت د ايمان تقاضی ګڼي، هيڅکله او د ژوند په هيڅ برخي کې دا دواړه يو له بل نه بېلوي، دوی به خپل اجر تر لاسه کوي او مهربان بخښونکی الله به ئې ګناهونه ورته بخښي.

يَسْـَٔلُكَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ أَن تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَٰبًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ ۚ فَقَدْ سَأَلُوا۟ مُوسَىٰٓ أَكْبَرَ مِن ذَٰلِكَ فَقَالُوٓا۟ أَرِنَا ٱللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ فَعَفَوْنَا عَن ذَٰلِكَ ۚ وَءَاتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿۱۵۳﴾

[۱۵۳]- اهل کتاب له تا غواړي چې له آسمان کوم کتاب پرې نازل کړې! نو دوی خو له موسی تر دې لويه غوښتنه وکړه او وئې ويل: الله ښکاره راوښيه! نو د خپل ظلم له امله تندر ونيول؛ بيا ئې له هغه وروسته سخوندر معبود ونيولو چې څرګندي نښې ورته راغلې؛ نو موږ له دې ورته تېر شوو او موسی ته مو ښکاره حجت ورکړ.

(۱۵۳)- اهل کتاب داسي خارق العاده معجزه له تا غواړي لکه له آسمان مخامخ پر دوی د

يوه کتاب راکوزېدل!! نه ته يوازينی هغه څوك يې چي داسي غوښتنه ترې کېږي او نه دوی يوازيني هغه کسان دي چي داسي خارق العاده او غير طبيعي معجزه غواړي؛ جاهل قومونه تل خدای په خارق العاده حوادثو کي لټوي، د پيغمبر حقانيت هم نه د ده د دعوت له محتوی او نه د ده له اوچت شخصيت بلکي د ده له معجزو معلوموي! يوازي په هغه صورت کي ئې مني چي نادري او حيرانوونکې معجزې وړاندي کړي؛ موسی عليه السلام ته خپل قوم وويل: هلته ايمان راوړو چي خدای مخامخ په خپلو سترګو وګورو، که ته واقعي د خدای پيغمبر يې نو خدای موږ ته راوښيه!! نو څکه تندر پرې راپرېوت؛ بيا ئې له سخوندر څان ته معبود جوړ کړ او دا هم له هغه وروسته چي ډېري څرګندي نښي ورته راغلې؛ الله له دې هم ورتېر شو، موسی عليه السلام ته ئې تورات ورکړ، تيار په لوحو کي ليکلی، د څرګندو دلائلو حامل تورات؛ خو بني اسرائيلو ايمان رانه وړ! جاهل قومونه په دلائلو نه قانع کېږي، که هر څومره قوي او څرګند وي، معجزې غواړي، څوك چي په څرګندو دلائلو او د قرآن په څېر ستري معجزې قانع نه شي په نورو معجزو هم نه قانع کېږي. آيا موسی عليه السلام او بيا عيسی عليه السلام بني اسرائيلو ته کمي معجزې وښودې؟ له دغو معجزو سره سره دوی له خپلو پيغمبرانو سره څه ونه کړل؟

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ ٱلطُّورَ بِمِيثَٰقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ٱدْخُلُواْ ٱلْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُواْ فِى ٱلسَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَٰقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

[۱۵٤]- او د دوی د ژمني لپاره مو پر دوی طور رااوچت کړ او ورته ومو ويل: په دې دروازې سجده کوونکي ننوځئ او ورته ومو ويل: د شنبې په ورځ تېری مه کوئ او کلکه ژمنه مو ترې واخيسته.

---

(۱۵٤)-بني اسرائيل دې ته تيار نه وو چي تورات ومني او په هغه د عمل کولو ژمنه وکړي، الله تعالی د طور غر د دوی له پاسه رااوچت کړ، ورته وويل شو چي فلسطين ته ننوځي، خو د مغرورو فاتحانو په څېر نه بلکي د الله د مطيع بندګانو په څېر، په دې مأمور شول چي د شنبې د ورځي احترام به کوي او هغه به د عبادت لپاره مختص کوي؛ خو هغوی خپلي ټولي ژمني تر پښو لاندي کړې.

فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَٰقَهُمْ وَكُفْرِهِم بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَقَتْلِهِمُ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ بَلْ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا

﴿وَبِكُفۡرِهِمۡ وَقَوۡلِهِمۡ عَلَىٰ مَرۡيَمَ بُهۡتَٰنًا عَظِيمٗا ١٥٦ وَقَوۡلِهِمۡ إِنَّا قَتَلۡنَا ٱلۡمَسِيحَ
عِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ رَسُولَ ٱللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمۡۚ وَإِنَّ
ٱلَّذِينَ ٱخۡتَلَفُواْ فِيهِ لَفِي شَكّٖ مِّنۡهُۚ مَا لَهُم بِهِۦ مِنۡ عِلۡمٍ إِلَّا ٱتِّبَاعَ ٱلظَّنِّۚ وَمَا
قَتَلُوهُ يَقِينَۢا ١٥٧ بَل رَّفَعَهُ ٱللَّهُ إِلَيۡهِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمٗا ١٥٨﴾

[١٥٥]- نو د خپلو ژمنو د ماتولو له امله او د الله پر آیتونو د دوی د کفر په سبب او په ناحقه د پیغمبرانو د وژنې او د دې وینا په وجه ئې چې زړونه مو په پردو کې دي؛ بلکې الله د دوی د کفر په وجه پرې مهر لګولی؛ نو ایمان نه راوړي مګر ډېر لږ. [١٥٦]- او د دوی د کفر له کبله او پر مریمې د دوی د ستر بهتان وینا (له امله). [١٥٧]- او د دې خبرې له کبله چې موږ د الله پیغمبر مسیح د مریمې زوی وواژو؛ حال دا چې نه ئې وژلی دئ او نه ئې په صلیب ځړولی؛ بلکې ورته مشتبه کړی شو او یقیناً هغه چې په دې کې اختلاف کوي په دې اړه په شك کې دي، له ګمان پرته هیڅ علم پرې نه لري؛ په یقین سره ئې نه دئ وژلی. [١٥٨]- بلکې الله خپل لوري ته اوچت کړ او الله باحکمت عزتمن دئ.

(١٥٥-١٥٨)- په دغو مبارکو آیتونو کې د بني اسرائیلو هغو انحرافاتو ته ګوته نیول شوې چې الله پرې مواخذه کړل او له دردناك عذاب سره ئې مخامخ کړل:

- خپلې ژمنې ئې ماتې کړې.
- د الله له آیتونو ئې انکار وکړ.
- د انبیاءو د وژلو لپاره ئې ملا وتړله.
- د خپل ذهن زیږنده جعلي مذهب په نسبت ئې داسې ړوند تعصب پیل کړ چې د هغه په خلاف د هیڅ دلیل اورېدو ته تیار نه وو.
- په خپل کفر کې هغه ځای ته ورسېدل چې الله تعالی د دوی پر زړونو مهر ولګاوو او د هدایت دروازې ئې پر مخ وتړل شوې.
- پر مریمې علیها السلام ئې د بدکارۍ تور ولګاوو.
- د عیسی علیه السلام د وژلو پرېکړه ئې وکړه او په افتخار سره به ئې ویل چې موږ هغه وواژو! دا په داسې حال کې چې هغه ئې نه وو وژلی، د ده پر ځای ئې بل څوك وژلی وو، سره له دې چې د ده د وژلو په اړه شکمن وو، خو دوی به په اوچت غږ او افتخار

سره ویل: عیسی؛ هغه چې ځان ئې د خدای پیغمبر ګاڼو؛ هغه مو وواژو او د ده جسد مو په صلیب وځړاوو.

وَإِن مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ إِلَّا لَيُؤۡمِنَنَّ بِهِۦ قَبۡلَ مَوۡتِهِۦۖ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَكُونُ عَلَيۡهِمۡ شَهِيدٗا ﴿١٥٩﴾

[۱۵۹]- او د اهل کتاب به هیڅوك نه وي مګر داسي چې له خپل مرګ مخکې به هرومرو پر ده ایمان راوړي او د قیامت په ورځ به پرې شاهد وي.

(۱۵۹)- د دې آیت دوه ترجمې شوې:

۱- له اهل کتاب به هیڅوك داسي پاته نه شي چې له خپل مرګ مخکې د عیسی علیه السلام حقیقت ورته معلوم نه شي او په دې پوه نه شي چې هغه نه خدای وو او نه د خدای زوی؛ بلکې د خدای بنده او د هغه پیغمبر وو.

۲- د عیسی علیه السلام له راکوزېدو وروسته به ټول موجود اهل کتاب د ده له مرګ مخکې پر ده ایمان راوړي.

- په دغې دوهمې ترجمې او تفسیر کې دوه فقرې او مطالب مقدر ګڼل شوي: (د عیسی علیه السلام بیا راتګ) او (هغه وخت موجود اهل کتاب)؛ خو نه دا مطالب په آیت کې شته او نه داسي الفاظ چې دا مطالب ترې راووځي؛ له دې تقدیرونو پرته هیڅوك له آیت دا مطلب نه شي اخیستلی. خو په لومړۍ ترجمې کې د آیت له خپلو الفاظو پرته هیڅ لفظ او مطلب نه دئ علاوه شوی، لومړۍ ترجمه د دې لپاره هم غوره برېښي چې په آیت کې ټولو اهل کتاب ته اشاره شوې، حصر او استثناء په کې نشته، خو په دوهمې ترجمې کې یوازې د عیسی علیه السلام د راکوزېدو په وخت کې موجود اهل کتاب اخیستل شوي او نور مستثنی شوي.

د قرآن له بیاناتو معلومېږي چې د مرګ په وخت کې ډېر حقائق انسان ته څرګند شي، په خپلو غلطیو او اشتباهاتو پوه شي، لکه د دې سورې په ۹۷ آیت کې د هغو کسانو په اړه ویل شوي چې په دارالکفر کې پاته شوي وو، د ملائکو له وینا به پوه شي چې پر خپل ځان ئې ظلم کړی وو، هسې ئې د الله پراخه زمکه تنګه ګڼلې وه او له هجرت ئې ډډه کړې وه، په کار وه چې د خپل دین او ایمان د حفاظت لپاره ئې هجرت کړی وی او د کفر له سلطې ئې ځان آزاد کړی وی؟!

هغه اهل کتاب چې عیسی علیه السلام د خدای زوی ګڼي او ګمان کوي چې د ده په

وجه به له عذاب او الهي مؤاخذې خوندي وي؛ د خپل مرګ په وخت کې به پوه شي چې دا هسې بې بنیاده هیلې وې، نه هغه خدای وو او نه د خدای زوی او نه له عذاب زموږ د ژغورنې ذمه وار.

د قیامت په ورځ به هم وګوري چې عیسی علیه السلام د دوی خلاف شهادت ورکوي.

فَبِظُلْمٍ مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَٰتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ ٱلرِّبَوٰاْ وَقَدْ نُهُواْ عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلْبَٰطِلِۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾

[١٦٠]- نو پر یهودانو مو ځیني هغه پاکیزه شیان حرام کړل چې ورته حلال شوي وو؛ د دوی د ظلم له کبله او د الله له لارې د دوی د ډېر مخنیوی له امله. [١٦١]- او د دوی د سود اخیستو په سبب، په داسې حال کې چې ترې منع شوي وو او په ناحقه ئې د خلکو د مال خوړلو له کبله؛ او دغو کافرانو ته مو دردوونکی عذاب تیار کړی.

(١٦٠-١٦١)- دلته د یهودانو ځینو هغو سترو سترو ګناهونو ته اشاره شوې چې دوی ئې د الله له دردناك عذاب سره مخامخ کړل:

- ظلم ئې کاوو.
- هم ئې په خپله د الله په سمې لارې له تلو ډډه کوله او هم ئې نور منع کول.
- سود ئې خوړلو؛ په داسې حال کې چې الله ترې منع کړي ول.
- په ناحقه او له نارواو لارو ئې د خلکو مالونه خوړل: دوکه، رشوت، شکرانې اخیستل، فتوی ګانې او د جنت اسناد پلورل.

لَّٰكِنِ ٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلْعِلْمِ مِنْهُمْ وَٱلْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَۚ وَٱلْمُقِيمِينَ ٱلصَّلَوٰةَۚ وَٱلْمُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْأٓخِرِ أُوْلَٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

[١٦٢]- لکن د دوی راسخین في العلم او هغه مؤمنان ئې چې هم پر هغه څه ایمان راوړي چې پر تا نازل شوي او هم پر هغه څه چې له تا مخکې نازل شوي، لمونځ کوونکي، زکات ورکوونکي او پر خدای او آخرت ایمان لرونکي ئې؛ ډېر ژر به دوی ته

ستره بدله او اجر ورکړو.

(۱٦۲)- په دوی کې نېك خلك هم شته چې صفات ئې دا دي:

- علم ئې پوخ دئ نه کچه او نیمګړی.
- په هر هغه کتاب ایمان راوړي چې د الله له لوري نازل شوی وي.
- لمونځ کوي.
- زکات ورکوي.
- پر الله او د آخرت پر ورځ ایمان لري.

إِنَّآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ كَمَآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ نُوحٖ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعۡدِهِۦۚ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰٓ
إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ
وَهَٰرُونَ وَسُلَيۡمَٰنَۚ وَءَاتَيۡنَا دَاوُۥدَ زَبُورٗا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلٗا قَدۡ قَصَصۡنَٰهُمۡ عَلَيۡكَ مِن
قَبۡلُ وَرُسُلٗا لَّمۡ نَقۡصُصۡهُمۡ عَلَيۡكَۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكۡلِيمٗا ﴿١٦٤﴾ رُّسُلٗا
مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةُۢ بَعۡدَ ٱلرُّسُلِۚ وَكَانَ
ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمٗا ﴿١٦٥﴾

[۱٦۳]- بې شکه چې موږ تا ته همغسې وحي کړې چې نوح او تر ده وروسته انبياءو ته مو وحي کړې وه او ابراهيم، اسمعيل، اسحاق، يعقوب او اولاد ئې، عيسی، ايوب، يونس، هارون او سليمان ته مو وحي کړې وه او داؤد ته مو زبور ورکړی وو. [۱٦٤]- او داسې پيغمبرانو ته هم چې تا ته مو لا د مخه د دوی قصه کړې او داسې پيغمبرانو ته هم چې لا مو د دوی قصه نه ده درته کړې؛ او الله له موسی سره په ځانګړې تکلم سره تکلم وکړ. [۱٦٥]- زيری ورکوونکي او انذار ورکوونکي پيغمبران؛ د دې لپاره چې خلکو ته د الله پر ذمه کوم حجت پاته نه شي او الله باحکمت عزتمن دئ.

(۱٦۳-۱٦۵)- تا ته د نورو پيغمبرانو په څېر وحي شوې، تر تا مخکې ډېر پيغمبران تېر شوي، د دوی مأموريت دا وو چې نېکانو ته د ښه راتلونکي زيری ورکړي او بدکاران له خپل بد عاقبت ووېروي، الله د دې لپاره يو په بل پسې او د زمانې په هر پړاو کې پيغمبران رالېږلي چې په دې سره الهي حجت تکميل شي، انسان ته د کفر، شرك، ظلم او انحراف

لپاره هيڅ بهانه پاته نه شي، دا عذر وړاندي نه کړی شي چي نه پوهېدو، چا راته سمه لار نه وه ښودلې، د حق او باطل تر منځ د تفکيك لپاره مو کوم معيار او ملاك او لارښود په واك کې نه وو.

د پيغمبرانو راتگ له دې کبله د حجت اتمام گڼل شوی چي له دې وروسته او تر دې زيات څه له انسان سره نه شي کېدی؛ الله تعالی ده ته عقل ورکړی، پر ټولو مخلوقاتو ئې ده ته فضيلت ورکړی، د ده په فطرت کې ئې داسي استعدادونه او ملکې ايښې چي د سمي لاري په موندلو کې د ده مرسته کوي، پر خدای باور د ده د فطرت جزء دئ، په ضمير کې ئې داسي ملامتوونکې او هڅوونکې ملکې ايښې چي په هر بد کار کې دی ملامتوي او په هر نېك کار کې ئې تشويقوي، له بدو ئې کرکه راپاروي او له ښو سره ئې مينه، پيغمبران راشي او انسان ته هغه خدای معرفي کړي چي دی ئې په لټه کې دئ، ويده ضمير ئې راويښ کړي، ټول هغه څه وروښيي چي د ده فطرت ئې غواړي، د ده د ضمير له صفحې هغه گرد او زنگ وڅنډي چي غلط ماحول او محيط ورباندي لړلی، دوی همغه څه ورته ووايي چي د انسان فطرت ئې د اورېدو په انتظار کې وي؛ خو که له دې ټولو سره سره انسان له کږو لارو راونه گرځي؛ نو له ده سره له دې وروسته يوازې يو کار کېدی شي او هغه دا چي استقلال او آزادي ئې سلب شي، د بې ارادې مخلوقاتو په څېر په زور او جبر په سمه لار روان کړی شي او دا هغه څه دي چي الله تعالی ئې نه کوي او په دې سره انسان؛ انسان نه پاته کېږي او خپله هغه ځانگړتيا له لاسه ورکوي چي ده ته ئې پر ټولو مخلوقاتو فضيلت ورکړی.

لَّٰكِنِ ٱللَّهُ يَشۡهَدُ بِمَآ أَنزَلَ إِلَيۡكَۖ أَنزَلَهُۥ بِعِلۡمِهِۦۖ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَشۡهَدُونَۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾

[١٦٦]- ليکن الله د هغه څه په اړه چي پر تا ئې نازل کړی؛ د دې شهادت ورکوي چي هغه ئې له خپل علم سره سم نازل کړی او ملائکې هم شهادت ورکوي او الله د شاهد په توگه کافي دئ.

(١٦٦)- الله شهادت ورکوي چي قرآن د ده کتاب دئ، د الله پر علم مبني کتاب، هره وينا او هر حکم ئې له الهي علم راولاړه شوې وينا او حکم.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ قَدۡ ضَلُّواْ ضَلَٰلَۢا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ

ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَظَلَمُواْ لَمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًاۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾

[۱٦٧]- يقيناً هغه چې كافران شول او د الله له لارې ئې مخنيوى وكړ؛ په رښتيا چې په ژور بې لاريتوب بې لارې شول. [١٦٨]- بې شكه هغه چې كافران شول او ظلم ئې وكړ؛ نو الله داسې نه دئ چې دوى ته بخښنه وكړي او نه داسې چې په كومې لارې ئې هدايت كړي. [١٦٩]- مگر د جهنم په لار؛ چې تل به په كې وي او دا خو الله ته آسان دئ.

(١٦٧-١٦٩)- كفر او د الله له لارې انحراف ژوره گمراهي ده، ظلم دئ، هم د عدل او حقيقت په نسبت ظلم او هم د خپل عقل په نسبت ظلم؛ دوى له الهي بخښنې محروم دي او د هدايت ټولې لارې پرې تړل شوې. يوازې يوه لار ئې پر مخ پرانيستې پاته ده: د جهنم لار.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلْحَقِّ مِن رَّبِّكُمْ فَـَٔامِنُواْ خَيْرًا لَّكُمْۚ وَإِن تَكْفُرُواْ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

[١٧٠]- اې خلكو! بې شكه چې د خپل رب له لورې مو دغه پيغمبر دا حق درته راوړى؛ نو ايمان راوړئ چې دا درته غوره دئ او كه انكار وكړئ نو بې شكه چې د آسمانونو او زمكې هر څه د الله دي او الله باحكمت پوه دئ.

(١٧٠)- دا د الله پيغمبر دئ، د هغه له لورې ئې دا حق دين درته راوړى، په ده ايمان راوړئ، ستاسو د دنيا او آخرت ښېگڼه په همدې كې ده، انكار او مخالفت مو په حقيقت كې له هغه الله انكار دئ چې د زمكې او آسمانونو هر څه د ده دي او له هغه دين انكار دئ چې عليم او حكيم خداى رالېږلى؛ هغه دين چې په الهي علم او حكمت ولاړ دين دئ.

يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُواْ فِى دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّۚ إِنَّمَا ٱلْمَسِيحُ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۖ وَلَا تَقُولُواْ ثَلَٰثَةٌۚ ٱنتَهُواْ خَيْرًا لَّكُمْۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٌ

وَٰحِدٌۖ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٌۘ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلٗا ١٧١

[١٧١]- اې اهل کتاب! په خپل دين کې غلو مه کوئ او د الله په اړه له حق پرته بل څه مه وايئ؛ بې شکه چې مسيح د مريمې زوی خو يوازې د الله رسول او د ده هغه کلمه وو چې مريمې ته ئې القاء کړې وه او د ده يوه روح؛ نو پر الله او پيغمبرانو ئې ايمان راوړئ او مه وايئ چې درې دي، ډډه وکړئ؛ چې دا درته غوره دئ؛ الله خو يوازينی اله دئ، له دې منزه دئ چې کوم زوی ئې وي، څه چې په آسمانونو کې دي او څه چې په زمکې کې دي ټول د ده دي او الله د وکيل په توگه کافي دئ.

(١٧١)- په دې مبارك آيت کې د محرف مسيحيت د ترديد لپاره په موجزو او مختصرو الفاظو سره داسي پرېکنده او قاطع استدلال شوی چې د دې جعلي مذهب د ترديد لپاره يوازې همدا کفايت کوي:

- دوی په دين کې غلو کړې.
- د الله په اړه د دوی وينا د حق خلاف ده.
- مسيح په الوهيت کې شريکوي! حال دا چې هغه پيغمبر وو، هغه يو انسان وو، له مريمې پيدا شوی انسان، د الله په يوه امر له پلار پرته پيدا شو، الله ورته روح ورکړه او راژوندی ئې کړ.
- هم پر الله د دوی باور ناسم دئ او هم پر پيغمبرانو.
- د يوه الله پر ځای په دريو خدايانو باور لري. حال دا چې الله يو دئ، نه شريك لري او نه زوی.
- زوی درلودل خو د فناء کېدونکي مخلوق د بقاء ذريعه ده او شريك درلودل خو د ضعيف او ناتوان واکمن اړتيا ده؛ الله خو له دې منزه دئ چې زوی، ځای ناستی يا شريك ولري.
- هغه ذات چې د زمکې او آسمانونو هر څه د ده وي؛ ولې به ځان ته شريك، زوی او ځای ناستی نيسي؟!!
- دوی له الله پرته بل خيالي معبود ځان ته وکيل او د چارو سمبالوونکی نيولی! حال دا چې الله د وکيل په توگه کافي دئ.

دا عجيبه مه گڼئ چې څنگه د اهل کتاب ځينو مذهبي مشرانو د عيسی عليه السلام د

وژلو دعوی کوله او پر دې ئې فخر کاوو او بلې ډلې هغه د خدای زوی او ځای ناستی کړ، دا ځکه چې دوی د طاغوت د دربار سرکاري مفتیان وو، د یوه طاغوت لپاره ئې پیغمبر ته باغي ویل او د بل لپاره ئې له همغه مزعوم باغي (اله) جوړ کړ: د تاریخ په اوږدو کې دین پلورونکو سرکاري مفتیانو تل همداسې کړي، هر ځل او د تاریخ په هر پړاو کې چې کوم داعي او مصلح د ظلم خلاف قیام کړی، د محکومو او مظلومو انسانانو لپاره ئې آزادي او عدالت غوښتی او په اوچت غږ ئې ویلي: انسانان ټول برابر پیدا شوي، ظلم او جهل دوی په خپلو کې وېشلي، له یوه ئې بادار او له بل مریي جوړ کړی، دا د ظلم نظام رنګ کړئ، دا د مظلومانو په لاس پښو کې پراته زنځیرونه مات کړئ، انسان باید له خپل رب پرته بل ته سر ټیټ نه کړي. مظلومانو ده او د ده دعوت ته د شك په سترګه کتلي، ظالمانو خطرناك ګڼلی، د امپراطور له نظام، دین او مذهب د بغاوت په جرم متهم شوی، مذهبي مشرانو ئې د وژلو فتوی ورکړې، قاضي په قتل محکوم کړی، په دار شوی، جسد ئې په اور کې اچول شوی، په صلیب ځړول شوی، خو همدا مزعوم باغي، مطرود، محکوم او په صلیب ځړول شوی؛ پس له لنډې مودې د یوه نوی امپراطور لپاره د خپل مخکیني رقیب په ضد یوه مؤثره وسیله ګرځېدلی، هغه ئې د ظلم قرباني ګڼلی، د ده مجسمې ئې جوړې کړې، همغه مخکینیو مذهبي مشرانو یوه سپېڅلې هستي ګڼلې، د ده د لمانځنې فتوی ئې ورکړې، له ده سره ئې هر مخالفت او د ده په ضد هره وینا او له عظمت ئې هر انکار له خدای او له نوی نظام او له دین او مذهب بغاوت ګڼلی، هومره تبلیغات ئې ورته کړي چې عوام ئې خدای وګڼې، د هغه مجسمې ئې جوړې کړې، یو ئې د مجسمو دکان جوړ کړې، دا ئې حرفه شي، په خرخولو ئې ډېر څه تر لاسه کړي، بل ئې د څه تر لاسه کولو لپاره مجسمې ته په سجده شي، هغه ته خپل حاجتونه وړاندې کوي، مرستې ته به ئې رابلي، د خدای ځای ناستی به ئې کړي، په دې ترتیب به د نوي سیاسي نظام په څنګ کې نوی مذهب رامنځته شي، د زوړ نظام باغي به د نوي نظام (اله) شي، ټګمار مذهبي مشر به هم د (باغي) ګرځولو په فتوی سره خپله اجوره تر لاسه کړي او هم له هغه (باغي) د (اله) جوړولو په فتوی سره!! پرون د مخکیني نظام د معبد مجاور وو او نن د هغه (باغي) د قبر مجاور او متولي، دا د طاغوت په لاس د هر محرف مذهب د رامنځ ته کېدو قصه ده او دا د شخصیتونو، قبرونو او بتانو د لمانځونکو قصه ده. له عیسی علیه السلام سره همداسې وشول او له حسین رضي الله عنه سره همداسې.

حسین رضي الله عنه هم د ظالم او مفسد یزید په ضد غږ اوچت کړ، د کوفې خلکو د ملګرتیا ډاډ ورکړ، خو دی ئې د کربلا په میدان کې یوازې پرېښود، زړه ئې له ده سره خو

تورې ئې له يزيد سره شوې، د خپلې کورنۍ له اوياوو کسانو سره په شهادت ورسېد؛ خو کله چې د يزيد واکمنې پای ته ورسېده، اقتدار د ده د کورنۍ د مخالفينو په لاس کې پرېووت، نو حسين رضي الله عنه نه يوازې په خپله له شهادت وروسته امام حسين شو، بلکه امارت د ده د اولاد مسلم الهي حق!! نه يوازې د ده پر قبر زيارت جوړ شو؛ بلکې د ده د پلار علي رضي الله عنه لپاره هم په دغه وخت کې قبر په گوته شو او د وخت حاکم ورباندې زيارت جوړ کړ، قبر ئې هم د وخت حاکم د يوه (خوب او رؤيا) !!! په ترڅ کې وموند، تر دې وخته ئې قبر هيچا ته نه وو معلوم، له دې نېټې وروسته نه يوازې په نجف کې بلکه په ډېرو نورو ځايونو کې هم د ده په نامه زيارتونه جوړ شول، په مزار شريف او د کابل په کارته سخی کې هم!! چا چې يزيد ته د امام حسين رضي الله عنه د وژلو فتوی ورکوله د يزيد له تلو وروسته د دې زيارتونو مجاور شو، د چا چې توري له يزيد سره وې اوس د کربلا د پېښې په ياد خپلې سينې په زنځيرونو وهي، توري جامې اغوندي او وير کوي، د کربلا له خاوري د سجدې مهر جوړوي!! همدا کسان د ده اولاد يوازيني حقيقي امامان گڼي او يو پنځه کلن ماشوم ئې داسې امام زمان گڼي چې خدای ته په خپلو دعاگانو کې وايي: خدايه! امام زمان له موږ راضي کړه!! خدايه! د قيامت په ورځ مو د امام زمان په وړاندې شرمنده نه کړې!! خدايه زموږ دعاگانې امام زمان ته ورسوه!! اوس نو خدای د امام زمان قاصد شو، خدای د امام زمان په دربار کې يو شفيع شو، له هغه دا غواړي چې د امام زمان په وړاندې د دوی شفاعت وکړي!!

چا چې له قصرونو او د قصرونو له واکمنانو کرکه درلوده او هر قصر ئې د ظلم نښه گڼله او په همدې جرم له مخالفتونو سره مخامخ کېدو او چا چې هر جگ قبر ړنگاوو اوس د دوی له قبرونو داسې قصرونه جوړ شوي چې نه فرعون په خپل ژوند کې درلود او نه نمرود او نه هم يزيد. عجيبه ده! ډېره عجيبه!! د ژوندي لپاره قصر حرام دئ او د مړي لپاره جائز او د صواب کار!!

مسيحي د عيسی عليه السلام مذهب هېر کړ او د ده د مجسمې لمانځل ئې مذهب شو او ده د امام حسين د جد دين ته شا کړه او د امام حسين د قبر لمانځل ئې مذهب شو. گورئ چې مسيحي د صليب طوق په غاړه گرځوي او دا د کربلا له خاوري د جوړ شوي مهر ټاپې په خپل تندي!!

دا دئ گورئ چې سياست کله له پيغمبر د مذهب باغي جوړ کړي او کله له ديندار باغي خدای!!

که د ټگمارو مذهبي مشرانو او د مکارو سياستوالو مکرونه عجيب دي نو تر دې د

هغه چا سفاهت د لا زيات حيرت او تعجب وړ دئ چي د دوی د مکر په دام کې پرېوځي او (دروغ) د (مذهب) په نامه مني!! خو نه؛ تر هغه چي دنيا وي ساده لوح او سفيه انسانان به هم وي او د ټګمارو په دام کې به د دوی پرېوتل هم!! که سامري له سخوندر معبود جوړولی شي او هندو له غوا!!، که د يهودو ملايان د يوه واکمن په دربار کې مريم په زنا متهم کوي او زوی ئې ساحر ګڼي، خو د بل واکمن په دربار کې ئې دا د خدای مور ګڼي او زوی ئې د خدای زوی!! نو له پنځه کلن غائب ماشوم؛ امام زمان جوړول او خدای د ده قاصد ګڼل هم ډېره نادره نه ده!!

مسيحيان د عيسی عليه السلام بيا راتلو ته منتظر دي؛ خو که هغه راغی نو تر هر چا وړاندي به دوی د ده مخالفت کوي، د خپلو پلرونو په څېر به د هغه د وژلو لپاره ملا تړي، پلرونو ئې له دې کبله د ده د وژلو هوډ وکړ چي دی يو انسان دئ، نه له ځان دفاع کولی شي او نه له خپلو ملګرو، د خدای پيغمبر خو بايد داسي نه وي، بايد ملائکه وي او د سترګي په يوه رپ او د ګوتي په يوې اشارې سره بايد زمکه او آسمان وخوځولی شي او د دوی اوسني زامن به ئې هم دروغجن ګڼي ورته وايي به: ته هغه عيسی نه يې چي موږ ورته منتظر وو، ته يو عادي انسان يې، عيسی خو د خدای زوی دئ او په متو کې ئې د خدای زور.

که دا نن هغه امام زمان راشي چي ځيني ورته منتظر دي او ووايي: د زمانې د فرعون او د وخت د يزيد په خلاف قيام وکړئ، له اسلام دفاع ته چمتو شئ، خپل هېواد د صليبي ځواکونو له سلطې آزاد کړئ؛ نو وبه ګورئ چي تر هر چا د مخه ئې هغه څوك مخالفت وکړي چي نن وايي: عجل الله فرجه الشريف: خدای دي له کړاو د ده راوتل رانږدې کړي!! دغه خلك به ورته وايي: ته خو هغه امام زمان نه يې چي موږ ئې په انتظار کې وو، ته خو له موږ مرسته غواړې او له هغه خو به موږ مرسته غوښته، ته موږ قيام او جهاد ته رابلې؛ حال دا چي امام زمان خو د يوې ګوتي په خوځولو سره زمکه او آسمان خوځولی شي!!

موږ هم د مسيح راتلو ته منتظر يو؛ خو (انسان مسيح) ته، هغه چي د يوه انسان په څېر به ژوند کوي او لومړی کار به ئې د صليب ماتول وي. موږ هم مهدي ته منتظر يو؛ خو يوه (انسان او مجاهد) مهدي ته، نه د خدای ځای ناستي مهدي ته، داسي مهدي ته چي د توحيد او عدالت لپاره به جهاد کوي او لومړی جنګ به ئې له هغو آخوندانو سره وي چي مشرك شوي، د جهاد مخالفت کوي او له دين ئې دکان جوړ کړی. په دې حيرانوونکو خبرو تعجب مه کوه؛ دا ځکه چي سياست له پيغمبر د مذهب باغي جوړولی شي او له باغي؛ خدای او معبود!!

لَّن يَسْتَنكِفَ ٱلْمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبْدًا لِّلَّهِ وَلَا ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ٱلْمُقَرَّبُونَۚ وَمَن يَسْتَنكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِۦ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾

[۱۷۲]- نه مسیح هيڅکله له دې ننګ کړی چې د الله بنده وي او نه مقربو ملائکو؛ او څوك چې د ده له عبادت ننګ او تکبر وکړي نو ژر به ټول خپل لوري ته راغونډ کړي.

(۱۷۲)- مسیح تل ویلي چې زه د الله بنده یم، تل ئې خلك د الله بندګۍ ته بللي، قرآن مونږ ته وايي چې خلکو ته د عیسی علیه السلام لومړۍ وینا دا وه: اني عبد الله: زه د الله بنده یم؛ دا د ده د هغه وخت وینا هم وه چې د مور په غېږ کې وو او د هغه وخت هم چې خلك په صلیب باندي د ده د ځړولو لپاره راغونډ شوي وو.

فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِۦۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسْتَنكَفُواْ وَٱسْتَكْبَرُواْ فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾

[۱۷۳]- نو هغه چې ایمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي؛ اجر به ئې پوره پوره ورکړي او له خپل فضل به مزید څه ورکړي؛ او هغه چې ننګ او لويي ئې کړې وي؛ نو په دردناك عذاب به ئې تعذیب کړي او له الله پرته به نه کوم ولي ځان ته مومي او نه کوم مرستندوی.

(۱۷۳)- الله تعالی له بنده سره د ده د ایمان او عمل له مخې معامله کوي؛ څوك چې ایمان راوړي او صالح عملونه وکړي؛ نو خپل اجر به پوره پوره تر لاسه کړي او الله به د خپل فضل له مخې د دوی له اصلي حق زیاته بدله ورکړي او هغه چې د الله له بندګۍ ننګ وکړي، تکبر وکړي او له داسي بندګۍ ځان لوړ وګڼي؛ دردناك عذاب به ئې په برخه شي، نه به داسي کوم دوست پیدا کړي چې له دې عذاب ئې وژغوري او نه کوم مرستندوی. دغه د عدالت تقاضی ده؛ څوك چې له دې پرته بل څه الله ته منسوبوي هغه په حقیقت کې الله ته د بې عدالتۍ او ظلم نسبت کوي؛ که څوك په دې باور وي چې عیسی به مسیحیان د الله له محاسبې ژغوري، د مسیح په لطف به جنت ته درومي، له دوزخ به د ده په وساطت ژغورل کېږي، ده د ټولو مسیحیانو د ټولو ګناهونو فدیه ورکړې!! په دې باور او

عقيده کې الله تعالی ته د ستري بې عدالتۍ نسبت کېږي، الله د د نيا له يوه ظالم حاکم سره تشبيه کېږي، داسې حاکم چې پرېکړې ئې د درباريانو له سپارښتنو متأثره کېږي، څوك چې واسطه ولري او د ده په دربار کې کوم دوست او مرستندوی؛ نو له هر راز مواخذې او محاسبې خلاص وي. که داسې کار د دنيا له حاکم سره نه ښايي نو د ځمکې او آسمانونو له رب سره به څنګه ښايي؟!!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُم بُرۡهَٰنٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ نُورٗا مُّبِينٗا ١٧٤

[۱۷٤]- اې خلکو! يقيناً چې د خپل رب له لوري مو برهان او دليل درته راغی او څرګنده رڼا مو درته نازله کړه.

(۱۷٤)- دا پورته آيت هم څرګند برهان او روڼ څراغ دئ او قرآن هم.

فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَٱعۡتَصَمُواْ بِهِۦ فَسَيُدۡخِلُهُمۡ فِي رَحۡمَةٖ مِّنۡهُ وَفَضۡلٖ
وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَيۡهِ صِرَٰطٗا مُّسۡتَقِيمٗا ١٧٥

[۱۷۵]- نو هغه چې پر الله ايمان راوړي او له هغه سره اړيکې ټينګې کړي؛ نو حتماً به ئې په خپل رحمت او فضل کې ننباسي او خپل لوري ته به ئې په سمې لارې هدايت کړي.

(۱۷۵)- دغه څرګند برهان او ځلانده رڼا تاسو ته دوې اساسي خبرې کوي:

- پر الله ايمان راوړئ.
- له الله سره خپلې اړيکې مضبوطې کړئ.

څوك چې دا دوه کارونه وکړي؛ نو د الله فضل او رحمت به ئې په برخه شي او د الله په لوري د تګ په سمې لارې به هدايت شي.

يَسۡتَفۡتُونَكَ قُلِ ٱللَّهُ يُفۡتِيكُمۡ فِي ٱلۡكَلَٰلَةِۚ إِنِ ٱمۡرُؤٌاْ هَلَكَ لَيۡسَ لَهُۥ وَلَدٞ وَلَهُۥٓ
أُخۡتٞ فَلَهَا نِصۡفُ مَا تَرَكَۚ وَهُوَ يَرِثُهَآ إِن لَّمۡ يَكُن لَّهَا وَلَدٞۚ فَإِن كَانَتَا ٱثۡنَتَيۡنِ
فَلَهُمَا ٱلثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَۚ وَإِن كَانُوٓاْ إِخۡوَةٗ رِّجَالٗا وَنِسَآءٗ فَلِلذَّكَرِ مِثۡلُ حَظِّ
ٱلۡأُنثَيَيۡنِۗ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمۡ أَن تَضِلُّواْۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمُۢ ١٧٦

[۱۷٦]- له تا فتوی غواړي؛ ووايه: الله تاسو ته د کلالې (هغه چي نه ئې پلار وي او نه اولاد) په اړه فتوی درکوي: که څوك ومري، زوی ئې نه وي او يوه خور ئې وي؛ نو دې ته د هغه څه نيمايي ده چي ده پرېښي؛ او دی به له دې خور هر څه په ميراث وړي که ئې زوی نه وو او که دوی دوه خوېندي وي؛ نو دوی ته له دريو دوه برخي د ميراث دي او که دوی نارينه او ښځي وروڼه او خوېدي وي؛ نو نارينه ته به د دوو ښځو په څېر برخه وي؛ الله تاسو ته وضاحتونه کوي د دې لپاره چي بې لاري نه شئ او الله پر هر څه ښه پوه دئ.

(۱۷٦)- دا مبارکه سوره د ښځو او يتيمانو په بحث پيل او په همدې موضوع پای ته ورسېده، دلته د هغه چا د ميراث د وېش څرنگوالی بيان شوی چي نه ئې پلار وي او نه اولاد؛ يوازې ورونه او خوېندي ولري؛ که ئې يوه خور وه د ميراث نيمايي به تر لاسه کوي او ورور به د داسي خور د ټول ميراث وارث وي؛ که ميراث دوو خوېندو ته پاته وو، له دريو دوه برخي به د دوی وي او که له يوه زيات ورونو او خوېندو ته پاته شوی وو نو نارينه ته به د دوو ښځو برابر برخه ورکول کېږي.

دا د هغه الله له لوري لارښوونه ده چي ستاسو په خير او مصلحت تر تاسو ښه پوه دئ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلَٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

يوې پوښتني ته ځواب

ادراك او احساس د زړه کار دئ که د دماغ؟

په دې سورتونو کې به تاسو څو ځايه داسي څه ليدلي وي چي قرآن ځيني خبري زړه ته منسوب کړې وې؛ لکه دا چي د کافرانو په اړه فرمايي: (لَهُمۡ قُلُوبٞ لَّا يَفۡقَهُونَ بِهَا)، (خَتَمَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ) ...، په گڼ شمېر نورو آيتونو کې هم دې ته ورته مطالب راغلي. د زړه په اړه د قرآن له دغو څرگندونو داسي معلومېږي چي گواکې زړه د احساس او ادراك مرکز دئ؛ حال دا چي علمي تحقيقات زړه نه بلکې د انسان دماغ د احساس او ادراك مرکز گڼي؛ او زړه يوازې دويني د پمپ کولو وسيله بولي؛ دې ته په پام سره له حقائقو بې خبر خلك

اعتراض کوي چې قرآن ولې هغه څه زړه ته منسوب کړي چې په اصل کې د زړه کار نه بلکې د دماغ کار دئ. ولې ئې دا خبرې د انسان دماغ ته نه دي منسوب کړې؟!! دې پوښتنې ته د ځواب او د دغو کسانو د تشویش رفع کولو لپاره لاندې وضاحت کوو:

قرآن چې څه زړه ته منسوب کړي؛ دا د نړۍ په هر گوټ کې، د هر قوم لخوا او په هره ژبه کې زړه ته منسوب شوي، تاسو به په هر ځای کې له هر چا واورئ چې مینه او کرکه، جرأت او جبن، تصدیق او تکذیب، خوښي او خفگان، باور او انکار زړه ته منسوبوي؛ په دې اړه د قرآن وینا نه د تعجب وړ ده، نه اعتراض پرې وارد او معقول دئ او نه د علمي تحقیقاتو خلاف ده. دا خبرې نه یوازې په تورات، انجیل، زبور او ټولو مذهبي کتابونو کې زړه ته منسوب شوې بلکې د مارکس، انگلز او لینین په څېر د ملحدینو په کتابونو کې هم، شعراءو هم زړه ته منسوب کړې او لیکوالانو هم، عوامو هم او علماءو هم، دیندارو شعراءو او علماءو هم او بې دینه شعراءو او ساینس پوهانو هم! دا ولې او د څه لپاره؟ دلیل ئې دا دئ:

زړه د دماغ لپاره د سترگو، غوږونو، پوزې او پوستکي په څېر یوه وسیله ده؛ که دغه پنځه حواس ئې د پېژندو او احساس وسائل دي نو زړه ئې د خپلو پرېکړو د انعکاس لپاره داسې وسیله ده چې له دې لارې خپلې پرېکړې اعلانوي. موږ په خپلو سترگو کوم خطرناك شيء وگورو، یا په غوږونو کوم خطرناك غږ واورو، یا د پزې له لارې د څه د سوزېدو بوی او په ژبه کوم تریخ او زهرجن خوند احساس کړو؛ دماغ مو خطر درك کړي، غواړي موږ له دې خطر خبر کړي؛ نو د خطر دا اعلان زموږ د زړه له لارې کوي، خپله پرېکړه د زړه له لارې منعکس کوي، موږ د خطر لومړی زنگ په خپل زړه کې احساسوو، ناڅاپه مو د زړه دربا زیاته شي، همدا وجه ده چې په ټولو انساني ژبو کې وېره او د خطر احساس زړه ته منسوب شوی. هیچېرې به له هیچا وانه ورئ چې ډاډ او وېره له زړه پرته بل څه ته منسوب کړي؛ جرأتمند ته زړه ور او ډارن ته بې زړه د همدې لپاره ویل کېږي. د مینې او کرکې احساس په زړه کې کېږي؛ د خپل گران زوی، لور او کوم دوست څېره راپه یاد شي او له همدې سره سم په خپل زړه کې خاص حرکت احساس کړو؛ د همدې لپاره وایو: په زړه کې مې ځای لري، د زړه سر مې دئ، زړه مې ورته پرېشان دئ؛ او له چا چې کرکه لرو؛ د څېرې په رایادولو سره ئې په خپل زړه کې خاص حالت احساسوو او وایو: زړه مې ترې موړ دئ، زما په زړه کې هیڅ ځای ورته نه دئ پاته. یوه خبره واورې، سمه درته معلومه شي، فیصله دې دماغ کړې، د غوږ له لارې لومړی دماغ ته رسېدلې، هلته پرې غور شوی، خو د دې غور نتیجه په خپل زړه کې محسوسوې او له همدې کبله وایې: دا خبره مې زړه ته

ولوېده، زړه مې راته وايي چې دا خبره رښتيا ده؛ او د غلطې خبرې په اړه وايې: زما زړه ئې نه مني، دا خبره مې زړه ته ونه لوېده، د زړه دړه مې ورته خلاصه نه شوه.

زړه ته د دې خبرو منسوبول داسې دي لکه موږ چې لېدل سترګو ته منسوبوو؛ حال دا چې سترګې فقط دوه عدسيې دي چې له دې لارې نور دماغ ته انتقالېږي، د ليدل شوي شي په اړه پرېکړه په دماغ کې کېږي، ليدل په حقيقت کې د دماغ کار دئ نه د سترګو، که ستا د دماغ هغه برخه صدمه وګوري چې کار ئې ليدل او د سترګو له لارې د وررسيدلو وړانګو په اړه پرېکړه ده؛ نو ته به په خپلو روغو سترګو هم څه نه شې ليدلی. همدا راز زموږ غوږونه په حقيقت کې دوه کړکۍ دي چې له دې لارې غږ تر دماغ پورې رسېږي، د غږ تشخيص د دماغ کار دئ نه د غوږونو؛ همدا رنګه زموږ نور حواس هم چې هر يو ئې يوازې د دماغ لپاره د يوې وسيلې حيثيت لري، خپل راپور دماغ ته انتقالوي، تشخيص د دماغ کار دئ، نه د دغو حواسو. خو هيڅوك داسې نه وايي چې ما په خپل دماغ سره ليدلې يا اورېدلې يا څکلي يا بوی کړي يا لمس کړي؛ که داسې خبره وکړي نو هر څوك به پرې خاندي؛ حال دا چې ده غلطه خبره نه ده کړې، د ده اشتباه او غلطي دا ده چې د خلکو د معمول او عادت خلاف خبره ئې کړې.

ما ته ووايئ: تاسو وېره چېرې احساسوئ؛ په زړه کې که په دماغ کې؟ د مينې احساس د خپل وجود په کومې برخې کې کوئ؛ په زړه کې که په دماغ کې؟ د يوې خبرې پر حقانيت د قانع کېدو احساس مو په زړه کې وي که په دماغ کې؟ دا او دې ته ورته ډېر نور څه موږ په خپل زړه کې احساسوو او د همدې لپاره ئې زړه ته منسوبوو؛ قرآن همدا کار کړی او ټول انسانان همدا کار کوي. په قرآن کې زړه ته منسوب شوي امور نه يوازې د حقيقت او واقعيت مطابق دي بلکې د انسانانو د عام عادت او معمول سره سم او په ټولو ژبو کې زړه ته منسوب شوي امور دي.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلَٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

د میثاق ایثار نشراتي اداره
کابل - دارالامان
Tel: ۰۷۷۰۴۰۱۰۱۷